

פתחי תשובה

ואם נפגש ראשונה כוון הכותי להתיר בזה ודאי יש לחוש שמה שמספר לפ"ח נפגש שנית לערומי קא מערים כדי להוציא רגלו אל הפועל וזהו חייבי נתי' מהרי"ל ח"ג סימן ד' משא"כ בזה שהגיד ע"פ שאלה דליו חכוין להתיר שאלו נוגע בדבר כל כך ע"ש ועיין בקה"ע סימן פ"ב בשם מהרי"ל דאף אם מתחלה לא נא להתיר רק להעיד יש להסתפק ושאל י"ל דשאלו התם שאל לב"ד וזה גרע טפי ויש לעיין:

אוצר הפוסקים

אבל אם לא השיב בפעם הראשונה כג"ד אין לנו להחמיר, עוד אני אומר דבג"ד שערב זמן רב כ"כ שערב קרוב לדי שנים צינחיים, ודאי לא מסיק אדעתא הכוי לומר שהשותף לא נודע לו עדיון מהיכודי הנעדר ובפרט שידע שהשותף הי' הולך ומחפש אחריו, ודאי שאמר בלבו שכבר נדברר לו להשותף מעיין היכודי הנעדר מה הי' לו ואין לחוש שהוא כמשיב לשאלת היכודי אלא מסל"ת גמור הוא.

בבגדי בהונת ס"ע בגוי שבקשורו לחפש אחר הנעצב, ולאחר י"ח יום ראו גוים אי' קף ע"פ המים, וקראו לאותו בגוי, והוציאו מן המים, ואח"כ הגיד אותו בגוי ליכודי במסל"ת שהכירו להנעצב כשהיה עדיין צמים, וכי' דאף שיה"מ ימים מקודם שקראוהו לחפש בנכר אחר הנאצב היו כמו שאלה, מ"מ לא דמי למשיב הח"מ, דדוקא כשהשיב מתחלה שמה דהוי כמכוין להעיד, אמרינן דמשקר, ולכן אף דזמן רב אח"כ הסל"ת שמת, אמרינן דלהחזיק שקריו הראשונים אמר כן, משא"כ בג"ד שלא אמר דבר בפעם הראשונה, רק היה מחפש בנכר ולא מלאו, לא שייך זה, ומה שאמר אחר זמן, לא מוכחא מילתא דמתכוין לעדות, עט"ש. וכ"כ בשו"ת ריב"ס סי' ג', שכן מלא לאחד מהגדולים.

ובתשו' מהרש"ם ח"א סי' ו' צעודא שבהלת הספינה השיב מקודם ע"י שאלה שפי' טעם ומת, ואחר זמן הודיעה הבהלת הספינה צעונוים שמלאו גוף מת וכו' פ', כי' דכיון שהח"מ והכ"ש כחצו דחומרא גדולה היא לומר שלא מועיל לעולם מה שיאמר במסל"ת משום שאמר מתחילה בשאלה, לכן יש לסמוך בכה"ג לנרץ זה לסדרת המקילין בערכאות בלא מסל"ת עיי"ש.

ובס' פרדס רמונים בקונט' תקיע' כי' וז"ל ועתה אמרתי דאפשר יש עוד טעם כו', שיאמר הנכרי דצרינו בלויז' זמן מאוחר עוד הפעם במסל"ת, ואף דבח"מ דייק מהרמ"א דלא מהני אח"כ מה שאומר במסל"ת, ונהי דבח"מ כי' דכחא חומרא גדולה, מ"מ י"ל דליו חולק על הרמ"א כו', וכמ"ס בצרכת יוסף סי' ע"ג וכ"ד הל"ל סמ"ג וגם בקונט' נחם השדה סי' קפ"ב כי' דחומרא א"ל לריבין לחוש גם לאותה חומרא יתירה שצחמ"ח כו' עכ"ל אני אומר דיש להכשיר בזה אם יאמר אח"כ במסל"ת וכמו שמלאונו להפוסק הגדול מהרי"ם שיק סי' מ' אחר שפקפק בדברי העד אם הי' מסל"ת כי' דעוב לסבב שיאמר העד עוד הפעם במסל"ת רק שריך להיות נזהר שלא יתחילו עמו כדן מסל"ת ואחר שיאמר כן להישראל במסל"ת יקבלו עדות מהישראל ומסתמא בלוחו זמן סיפר זה בפני כמה אנשים מישראל במסל"ת ממש ואולי שמעב האשה עומה ממנו במסל"ת תעיד כן בג"ד ויאל הדבר בהיתר גמור עכ"ל, ולכאוי הוא פלא דנעלם ממנו הח"מ והכ"ש והרמ"א הנ"ל דכל שאמר כן בפעם אי' שלא במסל"ת לא מהני אח"כ מה שיאמר במסל"ת, וכן מלאתי עוד בלשון יקרא ח"ג ובמהרש"ם ח"א סי' ו' שכתבו צפשויות להקל, ואיך לא הרגישו שהפוסקים הנ"ל החמירו בזה, ע"כ נראה לי דכס ס"ל דעת הח"מ והכ"ש שכתבו דכחא חומרא יתירה, ביינו דא"כ בלחמא אין להתנהג בחומרא ז', גם מה שמדייק הח"מ מלשון הרמ"א שכי' דאם שאלו לנכרי אחר ואח"כ בא נכרי מסל"ת שמת מקרי מסל"ת, דמזה מוכח דבלוחו נכרי ששאלוהו מתחילה שאל אח"כ ובסל"ת אינו נאמן, יש לדחות

לחזין לצרינו בשני' שאשחקר שאלו אותו והעתיקו ג"כ הכ"ש. ועיין במה"ל ס"ק כ"א מ"ס זה והמבואר מדבריו דהיכא ששאלו הכותי מתלה ולא השיב כלום ואחר זמן מה בא לישראל השואל ותפסר מעלמו הנדון ששאלו עליו זה ודאי לא יקרא חסל"ת אבל היכא שכבר הגיד כל הענין ע"פ שאלה א"כ כבר נסתלק עסק בשאלה הראשונה ואם בא לח"ז מה וספר הענין פעם שנית במסל"ת ג"ע למעשה בזה. טפי ויש לעיין:

אולם בשו"ת צרכת יוסף סימן ל"ג כי' דאף שכי' הח"מ דכחא חומרא גדולה, מ"מ לא הריבז לחלוק על הרמ"א. ובמאמר נחיצים סימן ל"ב אות ע"ב כי' על דברי הח"מ וז"ל וכי' צידנו לבטל מה דמוכח מהבהת רמ"א בשביל שחמור לנו הדבר, הלא קטנו של הרמ"א עבה ממחנינו. וכ"כ הרי"ל דיסקין סלי"ע שקשה לסמוך עליו במה שלא נמאל לו חבר.

ובעצי ארוים סקנ"צ כתב להוכיח כן מלשון הכ"ש שהבאנו לעיל, דע"כ אין כוונתו לומר שהגיד הנכרי בלוחו מעמד אח"כ מסל"ת דדבר זה לא תיך ללמוד מלשון הרי"ף דיש להוכיח כן מהגמרא דמאי פריך וכה איב חצרנו קאמרי, דל מהכא שאלתם ותשובה שצניבסם, הרי יש להתיר בהולאת מקלו ותרמילו שאלה כן, אי"ו דלא מהני, וכיון דמוכח כן מהגמרא לא היה לריך להביא מדברי הרי"ף, אלא נראה דכוונתו שאפילו הסיה אח"כ לפ"ת שלא בלוחו כמעמד נמי לא מהני, וזה אין ללמוד מקושית הגמרא, דו"ל שהולאת מקלו ותרמילו היה בלוחו כמעמד, ובה"מ והכ"ש הוכיחו דין זה מלשון הרמ"א מדכי' דין זה בכותי אחר, ותמכו ע"י כי' הוא חומרא גדולה, ולפענ"ד נראה דין זה מוכרח מלשון הכ"ש הנ"ל. ובמקור ברך סימן כ"ג הביא גם מהר"מ בשם הרשב"א שכי' דכששאלוהו מעיקרא, כל מה שישיב אח"כ אינו נדון במסל"ת, ומשמע אפילו שיעיד אחר לוחו מעמד לא מהני, ועוד דכי' היכי דכשהעיד במסל"ת מעיקרא אע"פ ששאלוהו אח"כ אפילו לאחר זמן מהני, דכוחה ג"כ כששאלוהו מתחילה אפילו מגיד לאחר זמן במסל"ת לא מהני.

ובס' מהי יוסף ח"א סי' ח' צעודא שהשותף של הנעדר שאל את הכוי אם הוא יודע משותפו הנעדר ואמר הכוי אינו יודע, ולאחר זמן קרוב לארבע שנים נפגשו שוב ואמר לו הכוי במסל"ת שמיים שנהרג שותף לא דרתי שם ודרתי בחוץ, ואמר הישראל למה לא אמרת לי בלוחו פעם ששאלתי ממך, והשיב הכוי הייתי מפחד, וכי' דאין לומר דכיון שכבר נשאל הכוי הוה בפעם אחרת על לוחו הנעדר כבר ידע הכוי שהישראל רוצה לדעת משותפו מה הי' לו ויש לחוש שעתה עלה בלבו לומר שמת ואינו מסל"ת, וכמ"ס הריב"ל הנ"ל דאם סיפר בתחילה בתשובה שאלה ולצדק סיפר במסל"ת לא מהני ובי"ג בג"ד, ז"ל, דעד כאן לא אמר הריב"ל אלא כשהגוי בתחילה השיב לשאלת היכודי דקיי"ל דאם באו דצרינו בתשובה שאלה חוששין דודאי שקורי משקר, וכיון דראינו שזה רוצה לשקר ופיחו מלא מרמות ושקרים הית לן לומר שכל דצרינו הם בשקר ומכוין אף להתיר, ואף שדצרינו האחרונים לא באו ע"י שאלה כ"ל לפי תומא אמרינן דקמערים כו', אבל אם לא ראינו צו ששקר ושכיוון להתיר אין לנו לצדות מלצנו לומר שכוונתו לשקר, והכא בג"ד לא אמר כלום ע"ד הנעדר בפעם האי' רק אמר אינו יודע, ומדברי הריב"ל ח"ג סי' ע"י [המוצא בלוחו ד'] משמע דדוקא אם נתכוין להתיר הוא דנפיק ממסל"ת גם לאח"כ, אבל כשלא כיוון להתיר מתחילה אף שבאו דצרינו ע"י שאלה ואח"כ הסל"ת י"ל דלא נפיק ממסל"ת, ואף אם נאמר דהריב"ל מדמה אם באו דצרי הכוי מתחילה ע"י שאלה להיכא דנתכוין מתחילה להתיר וכמ"ס הפני משה ח"א סי' נ"ג, מ"מ די לנו שנחמיר משום ספיקא כשהשיב בפעם הראשונה למה שנשאל,

אוצר הפוסקים

ובבבא"ר נתפסו סי' י' כי נטעמו של הריב"ל בזה שלא החמיר גם כשהתכוין לח"כ להעיד, משום דמה שהסיוח לח"כ נכונה להעיד כגון שצא לח"כ לב"ד או ששאלוהו והשיב, אין בזה שום סכנה, למה שהגיד בראשונה במסל"ת שנאמר לכוונה עדות הגיד, דאפשר שזה שאמר עכשיו על שאלה הוא מפני שאירע הדבר כך ששאלוהו, ואח"כ דגם בלא שאלה ה"י אומר כאשר העיד מעיקרה, וכן כשצא לב"ד אפשר דבלא צ"ד נמי ה"י מגיד כאשר נתחילה אלא שנזדמן לו עכשיו לבא לב"ד אבל במתכוין להחזיר ואמר כשיאו. את אשתו הוכיח סופו ולהחזיר האשה בזה.

ובעמק שאלה סל"ג כי דספיקו של הריב"ל הוא דוקא לדעת הרמב"ם דבפולגתא דרבנן ורשב"ג בחולין ל"ט פסק דהוי ספק, וכ"פ בשו"ע חו"מ סי' רמ"ה סעיף י"א, חולם הרא"ש שם חולק על הרמב"ם וס"ל דהלכה כרבנן דלא אמרינן הוכיח סופו על תחילתו, ובצ"י שם כתב שכ"כ דעת הר"ף והרשב"א, וצ"ו"ד סי' ד' דעת ה"ש"ש והצ"ח והש"ך כרי"ו דאין חסור אלא באכילה מדרבנן וביינו משום דהלכה כרבנן ולא אמרינן הוכיח סע"ת, הרי דגם באיסור תורה לא אמרינן הוכיח סע"ת ורק לענין אכילה החמירו מדרבנן, ולפי זה להרא"ש וסיעתו גם צה"י דינא דריב"ל אין לספק דהוכיח סופו ע"ת. וע"י עוד באות שאלה"י. ומש"כ להלן בשם המהר"ש ואמרי יוסף.

ובפ"ת ס"ק סי' י' דל"ע על הריב"ל דהא במסל"ת אחר שאלה נמשע דפשיטא ליה למברבי"ל דלא הוי מסל"ת, ומדוע כאן צא להעיד ואח"כ הסל"ת נסתפק בזה, דהא גם שם לא כיוון להחזיר, ואפשר לחלק, וע"ע צפ"ת סקס"ז.

גם בספר כרם שלמה סימן א' [דל"ח ב'] תמה על הריב"ל בזה דהא ודאי לא גרע נתכוין להעיד מהיכא דשאלו לו תחילה, וא"כ כמו היכא דשאלו לו תחילה אע"פ שאח"כ הסל"ת אינו נידון כמסל"ת כן נמי היכא שהיך תחילה מתכוין להעיד אע"פ שאח"כ הסל"ת אינו נידון כמסל"ת, ויותר תמיכה לו על המהר"ש שכי' דמדבריו הרשב"א נתפסו נראה דע"י שאלה כל שהוא חוץ לב"ד קול עפי מהזכרת אשה או מעדות צ"ד, וא"כ כיון שמתנו להרשב"א עצמו דס"ל דע"י שאלה ואח"כ מסל"ת לא מהני מידי, א"כ כ"ש הוא אם נתכוין תחלה להעיד ואח"כ הסל"ת דודאי דלאו כלום הוא ואינו נידון כמסל"ת, וא"כ תימא על המהר"ש איך לא פשיט מזה ספיקו של המהר"ב"ל, אלא דעדיין י"ל דספק המהר"ב"ל במקומו עומד דלעולם ע"י שאלה חמיר עפי ממתכוין להעיד אלא הו"ל במתכוין להחזיר וכו', אלא דא"כ הא הותר מעצמו הספק האחר שנסתפק הריב"ל היכא דמתחילה הסל"ת ואח"כ נתכוין להחזיר דהא ע"י שאלה והוא משיב נתכוין להחזיר הוא כדאמרן, והיכא דמסל"ת תחילה ואח"כ מתכוין להחזיר שפיר דמי דהו"ל ג"כ כמעשה דפונדקית וכו', וא"כ תמיכה לי מילתא איך לא החזיר המהר"ש ספק זה מטעם זה דהוי כמו עוצדא דפונדקית ממש, אמנם יראה דיש מקום להחזיר שני ספיקותיו ונאמר דלעולם מתכוין להעיד הו"ל כמו ע"י שאלה ולא מהני, וכן הספק ה"ב אפשר ללמוד זה ממ"ש הרא"ש דאפילו עבר זמן רב צין כשהתחיל להסית לפ"ת לכששאלו לו אח"כ דחשיב שפיר מסל"ת בדבריו האחרונים, ואם כן הוא הדין אם הסית לפי תומו תחילה אף שאח"כ כיון להחזיר דלא גרע כשעבר זמן הרבה צנתיים דאיכא למיחש דמשקר, ממתכוין להחזיר, דהא מתכוין להחזיר מאי דלא מהני הוא משום דלמא משקר וכמו כשעבר זמן רב צנתיים איכא למיחש דלמא משקר ואפ"ה מהני, ה"י הסל"ת ואח"כ מתכוין להחזיר דאיכא למיחש דלמא משקר מהני כו'.

לדחות דברמ"א נקט וכרי אחר לאשמועינן רבותא דאף אם חמיר חוקך באותה שעה באותו מעמד במסל"ת דלאו באותו וכרי לא מהני כדמשמע בח"מ דדוקא באשחקך דבזה י"ל דעתה הוא דבור אחר לגמרי, ע"כ הוי חומרא גדולה דאין להחמיר כל כך, אבל לא באם היתה באותה שעה ובמעמד אחד דלאו בודאי לא מהני, וע"כ אשמועינן דבנכרי אחר גם בזה מהני כו', והאריך לדחות ראיות המחמירין. עיי"ש. וע"י דדופקי תשובה אות ל"ד וקנ"א שעמד ג"כ ע"ד המהר"ם שיק כנ"ל, וכי דאולי י"ל דפסולי עדות דישאל עדיפי בזה מגוי מסית לפי תומו.

במאיר נתיבים סי' כ"א דכ"ז א' כתב דאף שכי' הח"מ נשגון אשחקך, ודאי דלאו דוקא הוא, אלא שכתב להפלת הענין, ובדאי אף במפסקי צינתיים זמן מסויים חודש או חדשיים ג"כ חומרא יתירה הוא, ודיו באם ידוע לנו כי קדים [השאלה או ההסחה לפ"ת] לחוש לחומרא [והוא לשיטתו כנ"ל], אבל בספק שאין ידוע לנו כי קדים, וגם לא נודע לנו אולי עברו כמה חדשים צינתיים, אין להחמיר.

ע"י צפ"ת סקס"ז מהמה"ל שכי' דהיכא ששאלו הכותי תחילה ולא השיב כלום, ואחר זמן סיפר מעצמו הכדון ששאלוהו עליו, ודאי לא יקרא מסל"ת. חולם ננטע שפשיטא סי"ז כי בשם הלמא דר"ק סמ"ב שכי' צפ"ת דנשאל בפעם הא' ושחק ושוב אחר זמן הסל"ת, שפיר חשיב מסל"ת.

ד. ב' הריב"ל ח"ג סי' ד' צעודא שא' העיד דהגויי הסיתה לפ"ת, ואחיה של העגונה אומרת שלא הסיתה לפ"ת, וכי דאם נאמר דאפשר לקיים שניהם שהגויי סיפרה שחי פעמים פעם אחת במסל"ת ופעם אחת שלא במסל"ת, וא"כ אם בראשונה סיפרה במסל"ת ואח"כ נתכוונה רק להעיד, אין ספק כלל דמשיאין אותה ע"פ העד הראשון שאמר שהסיתה לפ"ת, אבל אם בפעם השנייה נתכוונה להחזיר, יש להסתפק דאולי נאמר הוכיח סופו על תחילתו שגם מה שסיפרה במסל"ת כוונתה היתה להערים כדי להחזירה, וכ"ש אם בפעם הראשונה נתכוונה להחזיר ובפעם השנייה הסיתה לפ"ת, ודאי דלא מהני, וכיון שכן ה"י נראה להחמיר צ"ד מספיקא וכו'. ושם צ"י ע"י צגוי שצא לב"ד ואמר שפי' נכרג, כי דאם יש עדות שקודם שצא לב"ד הסית לפ"ת שפי' נכרג אין ספק שהאשה מותרת כיון דחדא זימנא אמר במסל"ת אע"ג ששוב חזר וצא לב"ד מאי דהוכיח כו' ולא אמרי' כיון דהדר ואחי' לבי דינא ונתכוין להעיד הוכיח סופו על תחילתו דלא הוי מסל"ת, אבל אם קודם שצא לב"ד לא הסית לפ"ת אינה מותרת, ואין לומר כיון שהגויי הוכיח אמר צ"ד שכבר סיפר הדברים ליבדוי א' כו' א"כ הרי סיפר הדבר במסל"ת, הא לאו מילתא היא דכל מילי דאמר צ"ד מילי דכדי ניכח ואמרי' דמאי דאמר דסיפר הדברים ליבדוי שקורי קמסקר ולאחזוקי עדותו הוא דקאמר כו', איצטד דאם ה"י צא לב"ד ואמר איש פ' מת השיאו את אשתו שהי' מתכוין להחזיר, יש מקום להסתפק ולומר דאע"ג דקודם לכן הסית לפ"ת סופו הוכיח על תחילתו דכוונתו ה"י גם מקודם להחזיר, וכן יש להסתפק היכא דלא נתכוין להחזיר אלא להעיד אם מתחילה צא לב"ד להעיד ואח"כ הסית לפ"ת, אך אם מתחילה צא לב"ד להחזיר ואמר איש פ' מת השיאו את אשתו ואח"כ הסית לפ"ת, צדא ודאי לא מסתפקנא דאמרין דתחילתו הוכיח על סופו ואערומי קמערס צמח שהסית לפ"ת, הכלל העולה שיש חמש חלוקות כו'. והוצא צק"ע סי' פ"ב.

ובעז"ג סקק"ב כי דהא דלא החמיר הריב"ל גם כשהתכוין אח"כ בכוונה להעיד, בינו משום דהא חזין דאם שואלין אותו לצרר דבריו חשיב מסל"ת.

אוצר הפוסקים

ובספר בית יעקב סי' קנ"ח כי ג"כ דדברי הריב"ל אינם נראים, דכיון דדין זה אי אמרינן הוכיח סופו על תחילתו, במחלוקת שנויה [כניל], יש להקל גבי עגונה בדברי המיקל, ואף שברמ"א כתב דכל מקום דליכא פלוגתא דרבנותא בדיונים אלו אזלינן לחומרא, והח"מ שם כתב כיון דעיקר הפלוגתא הוא על שעת הדחק לא שייך לילך בזה אחר המיקל, מ"מ דג"כ נראה דלא שייך למיפסק כרוצ הפוסקים, כיון דאין הפוסקים חולקים בדיוני עגונה שהיא בשעת הדחק, אלא פליגי בעלמא, ולכן אף שהדברים נוגעים ג"כ לענין עגונה, יש להקל.

ובספר יד אהרן הכ"ז אות ק"ל כי דמתשו' הב"ח סימן נ"ז [צטובדא שמתחילה העיד הגוי לפני השרים של הנצח שהחיל פלוני שרק את היחודי פי' הנהרג ושרף אותו לכבודו של הנהרג כמנהגם וצטביל זה מגיע לו החפצים של היחודי הנהרג, ואחר זמן הסיוע הגוי הזה לפ"ת לפני יהודים שיחודי פלוני נהרג ונשרף, ובכשור הב"ח את עדותו] נראה מזה דלא ס"ל כהמהריב"ל, אלא אפילו אם בתחילה לא היה מסל"ת להנחתו הכותב מ"מ אם אח"כ הסיה לפ"ת לא אמרינן דשיחתו האחרונה היא להחזיק דבריו הראשונים אלא אדרבה אמרינן דהוכיח סופו על תחילתו שגם בתחילה קושטא קאמר.

ובתשו' אמרי יוסף ח"צ סי' ל"ח בגוי' שהסיה לפ"ת שפי' מת במלחמה ואח"כ בא לז"ד והעיד בכוונה להתיר והוסף לומר שקצרו, וכבר הסתפק המהריב"ל כשמתחילה הסל"ת ואח"כ נתכוין להתיר אי מהני, ומכ"ש דג"כ דבתחילה לא הזכיר הקצורה, אך הנה עיקר ספיקו של הריב"ל תלוי בפלוגתא רש"צ ורבנן בחולין ל"ט וב"ב קל"ח אי אמרינן הוכיח סופו על תחילתו, ולהע"ז י"ד סי' ד' העיקר כרבנן דלא אמרינן הסע"ת ורק משום כבודו של רש"צ אסרו שם בזהכיל עיי"ש, אי"כ ודאי דלענין עגונה אין להחמיר, אך להצט"ש שם דהוי ספק גמור אם הלכה כרש"צ או כרבנן ואסור גם בזהכיל עיי"ש, אי"כ גם לענין עגונה הוי ספק, והנה בנתכוין אח"כ להעיד ולא להתיר מודה שם הריב"ל דלא אמרינן הסע"ת, והטעם נראה משום דבא דנתכוין להעיד אינו נאמן הוא רק מדרבנן ואם ניסת לא תלא כמ"ש בפסקי מהר"א סי' קל"ט ובדרבנן אמרינן להקל כחכמים דלא אמרינן הסע"ת, ורק בנתכוין להתיר דאף אם ניסת תלא והוי חשש ספק דאורייתא יש להחמיר, וא"כ דג"כ אף דנתכוין להתיר, מ"מ הרי יש כאן עוד עדי גוים שהעידו ע"י שאלת ישראל, ולהתמיד שם ע"י שאלה דהוי רק נתכוין להעיד ולא מאיסור תורה, שוב יש לסמוך על גוי זה דלא נימא הוכיח סופו על תחילתו ואדרבה אמרינן כיון דתחילתו הוי מסל"ת גריר הכל בחר בהתחלה ונאמן גם בזה שאמר קצרתיו, ואף דמהרמ"א סעיף ע"ז משמע דס"ל דע"י שאלה אם ניסת תלא, מ"מ בצירוף אומדנה סמך על ההכ"ד דאם ניסת לא תלא, ובג"ד שזה כמה שנים שאין ידיעה ממנו הוי אומדנה שמת בו.

ובתשו' מהר"ש עגל ח"ג סי' מ"ט נשאל בגוי' שצא לז"ד והעיד ממיתת פי' אם יועיל מה שיגיד אח"כ לפני יהודים אחרים במסל"ת, והשיב דהנה שיעת הרא"ש הוצא צבאי' סקמ"א משמע דגם בא לז"ד לא נפיק מכלל מסל"ת, אך צבאי' סקל"ת כי דבא לז"ד לא הוי מסל"ת, ובתשו' הריב"ל סי' ע"ז כי דאם בתחילה אמר במסל"ת ואח"כ אמר בכוונה להעיד לא מוקא, ואם אח"כ אמר בכוונה להתיר מסתפק אי מהני, ולהיפך אם מתחילה נתכוין להתיר ואח"כ אמר במסל"ת צודאי לא מהני, ואם בתחילה נתכוין להעיד

ה. בתשו' מהר"ם די בועון סימן ז' הביא דברי הרמב"ם בזהשורה שכי' בגוי' שאמר במסל"ת פלוני עזב והשליכו הים ליבשה והכרתיו וכסיתיו בעפר, ובכלל דבריו אמר מי יודיע לאשת פלוני שהוא עזב, והחירה הרמב"ם להנשא, וזי' המהר"ם שם דזה סותר לכאורה למש"כ ה"י צ"ב דיבמות שכי' דבאומר אמרו לאשת פלוני שמת בעלה לא הוי מסל"ת, והסכים שם עם תירוצו הר"א קופינא דבהכ"ה דהרמב"ם מייירי שבתחילה הסוה לפ"ת ואח"כ אמר מי יודיע, לכן לא נפיק מכלל מסל"ת, ודמי למאי דקיי"ל דכשהגוי התחיל במסל"ת ואח"כ שאלו ממנו דמהני, וכמו בנשאל אם היתה השאלה באלמנה הסיפור לא נפיק מכלל מסל"ת כיון שהתחיל במסל"ת, ובפרט דכך מילתא דשאל הגוי על האשה הידועה הוא שחידש לנו הריב"ל, ה"ו דלא לוסיק על דין דשאלה הנזכרת בגמ' שהיא כשהגוי נשאל לדיו לבא מן הדין להיות כנדון.

ובתב ע"ז צט"ז סקל"א דף דאישתמיט לכו מ"ש הריב"ל ח"ג סי' ד' וע"ז [הניל אות ד'] דיש להסתפק כשמתחילה הסיה לפי חומה ואח"כ נתכוין להתיר דילמא הוכיח סופו על תחילתו דכוונתו היתה להתיר, ואפשר דהם מחלקים דעו' כאן לא נסתפק במהריב"ל אלא היכא דבסוף אמר בפירוש היתירו את אשתו, אבל באומר ומספר בתחילת דבריו במסל"ת ואח"כ אמר אמרו דבר לאשתו יש להתיר

אוצר הפוסקים

ובס' צאר המים סי' ס"ג וסי' צמס"ח שאמר בסוף דבריו שהי' רוצה ללכת לבית האשה להגיד לה שמת בעלה כי הוא יודע שגלי יודעה אין משיאין את אשתו, והביא דברי הר"מ די צוטון וגם מש"ח הפרמ"ח סי' ל"ח ועפ"ז העלה להחיר עיי"ש.

ובשער אשר סי' כ"ו בגויה מסל"ח שאח"כ קראה ר' מאיר ובסוף דבריו שדוברה לר' מאיר ביימיה ואמרה לו שהוא הדבר שגיליתי לך כי חסה עיני על האשה העלובה הריא, שזה מורה שלאחר האשה להנשא נכחוה, וא"כ יש לחוש שגם מתחילה כשהגידה לפני הנשים לפי חומה על דעת כן כי' והוכיח סופו על תחילתו כמו שכתב הר"ב"ל סי' ע"ו, אך מלמד דעיקר דין זה אי אמרינן הוכיח סופו ע"ת בפלוגתא הו"ל צ"כ קל"ח דרבנן ס"ל דלא אמרינן הוכיח סופו ע"ת ורש"י צ"כ סדר דאמרינן בסע"ת, ורובא דרבנן פסקו כרבנן, וגם להפוסקים כרש"י אינו אלא מתורה ספק, ועוד דאף רש"י לא אמר אלא היכא דמוכחא מילתא ואיכא טעמא למה שלא גילה דעתו מעיקרא מה שגילה לבסוף וכגון בהביא דכותב נכסיו לאחרים ושתק ולבסוף נזכר דאמרינן דמא' דשתק מעיקרא משום דלא מעא לידו, אבל היכא דליכא טעמא וכגון אי צחר דמעא לידו שתק ולא ידעין למה שתק לא אמרינן הוכיח סופו על תחילתו וכמ"ש הרש"י שם, וכ"כ ה"ל סי' מ"ה דלא היו מתכוין לשם ממון מחמת סופו כיון דלא ידעין מ"ע לא הזכיר ממון מתחילה עיי"ש, גם צ"כ כרם שלמה דל"ח חולק על הר"ב"ל וסובר דאף במתכוין להחיר אח"כ לא אמרינן הוכיח סופו ע"ת כו', ועוד לפמ"ש צפרח מ"ח סי' ל"ח דהיכא דהזכיר שם האשה ע"פ הדרישה ששאלו ממנו אח"כ ומקודם לא ידע כלל שישאלוהו כך, ודאי שתחילת שיחתו לא הייתה צנועה להחיר א"כ גם צ"כ שאלו דברי הגויה ע"פ הדרישה שקראה ר' מאיר ולא עלה על דעתה מתחילה שידרשו עוד ממנה, וזה גם הר"ב"ל יודה דכיון שהותרה ע"פ דבריה הראשונים לא מזקי דבריה האחרונים.

ובעמק שא"ח סי' ל"ג הביא לדברי הפמ"ח סע"ז ה"ל מש"כ להקשות על המהר"ם ד"צ, והוא כתב דיש לחלק דאם היה מה שאמר מי יודיע לאשה פלוגי למשל בסוף דבריו וכבר הגיד עיקר עדות מיתתו צדק תחילת דבריו והיו אח"כ עוד דברים, כיון שש"כ מה שהגיד בסוף מי יודיע כי' אחר כדי דבור מתחילת דבריו על עיקר מיתתו, שוב צ"כ לדעת כמה פוסקים לא אמרינן הוכיח סופו על תחילתו ואמרינן דמתחילה בעיד לפ"ת ולא נחבין להעיד ולהחיר, ואף דלשיטת הרמב"ם הוי ספק וזה אי אמרינן הוכיח סע"ת וכמ"ש הר"ב"ל, הוצא באת שלפני זה, אולם לולא דמיסתפינא היה נראה דאפשר לומר דגם הרמב"ם שפסק דהוי ספק אי אמרינן הוכיח סע"ת, היינו במקום דליכא למימר להיפך הוכיח תחילתו על סופו, כמו צ"כ דהכותב נכסיו, וכמו צ"כ דהשוחט ואח"כ חושב, אבל במקום שיש לומר להיפך ג"כ הוכיח סע"ת, וזה ודאי לכ"ע לא אמרינן הוכיח סע"ת, דכא מוכח בחולין דל"ע צ"כ דרש"י דגיטין דאמרו בגמ' שם טעמא דאמר מתחילה כתבו, הרי דמשום דאמר מתחילה כתבו גם רבנן מודו, ומשמע דזה סדרא פשוט ויותר, דא"כ נראה דברי הוכיח סע"ת, מ"מ הוכיח סע"ת אמרינן כו', וא"כ נראה דברי הרמב"ם צ"ח וכת"י מהר"א [קופינו], ולא מהר"א חסון, כמו שר"ה לומר בעמק שאלה שם] דכיון דתחילה הגיד לפ"ת ובסוף דבריו אמר מי יודיע כו' וזה אין מגרע לנו מה שאמר מתחילה לפ"ת כל שהיה אחר כד"ד מעיקר עדות נדחאו, ואם נראה לספק וזה משום

להחיר, אך נראה דאין לחלק דברי הג"י כי דאמרו לאשה פלוגי לא חשיב מסל"ח אלא מתכוין להחיר.

ובפרח מטה אהרן סי' ע"ז חמה על המהר"ם די צוטון דלא דמי להא דאח"כ שאלו ממנו, דהתם לא ידע הגוי מקודם שישאלוהו וצ"ל שום כוונה ושאלה התחיל להגיד במסל"ח לכן חשיב שפיר מסל"ח גמור, משא"כ צדקן דהרמב"ם שמהרש ועד סוף הוא מספר הדברים וכשאמר צדקן הדברים או בסופן אמרו לאשה פ', בדבר יודע שכוונתו להעיד ולהחיר שהרי אמר שחזק אשת המת דמת בעלה, ויכר מסוף דבריו שראש דבריו הוא צנועה זו.

והפמ"ח א' עלמו שם צמ"ח צ"כ צדקן שאמר הגוי דבריו במסל"ח שפי' מת אמר לו הישראל שיאמר לו האמת, לפי שאם אמר בדבר חשש אשתו ואם לאו לא חשש, והשיב הגוי שאמת הוא והעון תלוי צי, הביא מהמהר"ם די צוטון ה"ל וז' שדבריו נכונים ואמתיים, ולפ"ז צ"ד דתחילת הדברים התחיל הגוי להסית לפ"ת אע"כ דאח"כ מתוך מה ששאלו כוון להחיר אין צדק כלום כיון שכבר נגמר שיחתו צדקנות ומה ששאלו לו אח"כ לא נפסל שיחתו שהסית כיון שלא היה לונו צדק בתחילת הדברים, ואין לומר שאני הריא דהרמב"ם דלא כוון להעיד או להחיר ממש דלא אמר אלא מי יודיע לאשה פלוגי, אבל צ"ד הוא כוון להחיר ממש, דז"ל דהא כל עלמו של חילוק זה אינו אלא כל שאמר שהסל"ח בתחילה אם חחר כך הסית הדברים מתוך שאלה או הזכרת אשה אע"פ דאיכא למידק צ"ה דכוון להחיר לא נפסל בהגדה הראשונה שהיא לפ"ת מפני הדברים הבאים אחריו, וסעד לחילוק זה ממש"כ הר"ב"ל צ"ח סע"ז דצ"כ אח"כ לצ"ד ונחבין להעיד לא אמרינן הוכיח סופו על תחילתו, וא"כ ה"ג מה לי צ"כ לצ"ד מה לי הזכיר אשה דהוי מתכוין להעיד, ואף שהר"ב"ל גופיה נסתפק צ"כ אח"כ לצ"ד ואמר מת פ' והשיאו את אשתו, יש לחלק, דהתם איכא למימר דמעיקרא ר"ה לצ"ד רק דלא איסתיוע מילתא ואין כאן מסל"ח, אבל צ"ד שאמר כל הדברים חוץ לצ"ד ומתחילה אמר צנועה אע"פ שאח"כ אמר שחשש אשתו כיון שכבר החיר שוב אינה נאסרת, וזה דהכא ליכא חשש צעיקר שיחתו שהסית הגוי מתחילה שהיה מתכוין להעיד או להחיר, כיון שהוא התחיל מספר מחלו בלתי שום שאלה כלל ולא הזכיר אשה לא הוא ולא השומעים, ואח"כ כשסיים דבריו והותרה ליהנא, שאלו מאתו והשיב לשואל, ולא עלתה על דעתו מתחילה שידרשו מאתו על זה כשהסית דבריו הראשונים, ודאי שתחילת שיחתו לא הייתה להעיד או להחיר רק מסל"ח גמור.

ובס' שם משמעון להר"ש מנשה סי' י' כי דמה שהזכיר אמר בסוף דבריו שהנפטר יזכר לפני מותו שישלחו הדי' כנפות עם כתב לאשתו שחזק שהוא מת שלא תשאר עגונה וכבר כי צפ"ת סקפ"צ צ"ח חש' פני אריה דכ"כ"ג אין זה מסל"ח ואין לך מתכוין להעיד גדול מזה, מ"מ ה"ל לא תצדא כיון שתחילת דבריו הגוי צ"ה במסל"ח ואח"כ הזכיר דבריו אשת המת שפיר הוי מסל"ח ואמרינן סלק דבריו האחרונים כמו שאין וכמ"ש צ"ח הר"מ די צוטון ובפרמ"ח סי' ל"ח, ואף דצ"כ לל הכסף ח"כ צ"ח הר"ש"י סי' א' כי דבפרח מ"ח גופי' סי' ע"ז דהא דברי הר"ם די צוטון וז' דאין חילוק צין הזכיר אשה בתחילה או בסוף רק דבכל גווני אמרינן דהוי מתכוין להחיר ולא מהני, אבל מוכרחים אנו לומר דהדר צ"ה הפרמ"ח מההיא דסי' ע"ז דהריא דסי' ל"ח היא אחרונה לפי הזמנים כנראה צק"ע ושם כי דדברי הר"מ די צוטון נכונים ואמתיים.

אוצר הפוסקים

לחוש שגם בתחילתו ה"י מכיון להחיר, וגם הריב"ל מסתפק בזה
מתחילה אמר במסל"ת ואח"כ ב"ל נז"ל ואמר השיאו את אשתו
אם נאמר הוכיח סופו ע"ת, וכש"כ ב"ל נז"ל שאלתו מעמד ע"ת
בגמר דבריו גילה דעתו שמכיון להחיר ש"ל הוכיח סופו ע"ת
דכן היתה כוונתו בתחילה, ולכא"ל תליא בפלוגתא רש"י ורשב"א
ב"ב קל"ח כ"ו אך ב"ל נז"ל יש להקל כיון שהעד אינו פסול ידוע אלא
חשש דקול בעלמא איכא עיי"ש שהאריך בזה.

ובתש"ו ה"ב"ח סימן ע"ג צעודת ש"א ח' ואמר ששמע צנכ"ס
שפלוני נפטר, ושקודם מיתתו ליוה ש"ס לו אשה במקום
פ' והיא עגונה, אחרי ש" [דאם מה ששמע. ה"ב מפי פסול ח"כ] אף
דבסיחא היתה לפ"ת מ"מ כיון שהזכיר האשה אין זה מסל"ת
וכדאמרינן בירוש' כל שמזכירין לו אשה, בוסף, דאש"ג דתחילת הכספור
בתוך השמועות ה"ב לפ"ת, ואיכא למימר דדוקא בזכירו לו אחרים
אשה בתחילה הכספור לא ה"י מסל"ת דכל כוונת שיחתו אינה אלא
להחיר האשה שהזכירו האחרים בתחילה, אבל אם בתחילה שיחתו
לא הזכירו לו האחרים אשה שפיר ה"י מסל"ת, מ"מ ב"ל נז"ל שהוא
בעצמו הזכיר האשה בסוף שיחתו שאמר שליוה לפני מותו ש"ס
לו אשה והיא עגונה ח"כ קרוב לומר שתחילת שיחתו נמי היתה
לדעת כן ונתכוין לעדות מקרי כדי להחיר האשה.

ו. בספק טה היה קודם. בשו"ת הריב"ל ח"א סימן י' נסופו כי
דמה ש"ס להסתפק לכאורה דכיון שהעד הראשון בע"ה
ששמע מפי הגוי בתשובת שאלה אף שהעד השני שמע מפי המלח
במסל"ת לא ה"י מסל"ת, לאו מילתא ה"ל ומילי דכ"ו וינבו מ"מ
טעמי, חדא דמאן לימא לן שלא היו שנים האחד סיפר במסל"ת
והא' סיפר בתשובת שאלה, ואפילו נאמר שהמספר הראשון הוא
בעצמו סיפר גם לשני מאן לימא לן שתחילה סיפר בתשובת שאלה
ולבסוף סיפר במסל"ת, הביאו המל"מ פ"ג מה"ג ב"ד.

ובשו"ת מהר"ל דיסקין סימן ל"ט אות כ"ג כתב ולכאורה בדבר
ז' מאד דכיון שידוע לנו ששאלו את הפכ"ס והוא ספק
השקול ממש איך ניתני לקולא, והנראה לי דבצורה ל"ב לדמות
ד"ן זה להא דקיי"ל בחו"מ סל"ד כ"ג צנכ"ס דכ"ר שנפסל ואינו
ידוע אימת נפסל אמרינן השתא הוא דנפסל, והוא הדין פכ"ס זה
שה"ב כ"ר למסל"ת לענין זה ומשעה ששאלוהו נפסל עוד לזה
לפולס, מוקמינן ל"ב לעכ"פ אחזקה"כ ואמרינן השתא הוא דנפסל וכו'.

ובס"מ ח"י ס' י"ד כ' דמה ש"ס לחוש צנכ"ס דילמא הגוי שספר
דבדברים ל"ר משה הוא אותו הגוי שקבלו עדותו במוניסטיו
וא"כ אין היתר לעגונות כללו כיון שבדברים שאלו במוניסטיו קרוב
דבדבר שנתכוין להחיר, וכבר כ' הריב"ל בפשיטות דאיכא דתחלה
מתכוין להחיר אף שאח"כ הסל"ת אינו נאמן, אך נראה דאיכא דלא
נתבאר לנו עדות ברור ומספיק שהוא הוא אותו הגוי אין לנו לחסור
ולומר שהוא אותו הגוי עלמו דלחזוקי איסורא לא מחזיקין, וברא"ה
ל"ב מדברי המהריב"ל בתש"ו ח"א סוף כלל א'.

וב"ב בסל"ר סו"ס ו' דמה שנסתפק הריב"ל ב"ג פ"י [ה"ל
באות ד'] במסל"ת ואח"כ נתכוין להחיר אי אמרינן הוכיח
סופו ע"ת, ונע"ה להחמיר, ה"ד כשידוע שהמגיד הוא אחד ומשיקרא
הגיד לאחד במסל"ת ולבסוף הגיד לאחר כמתכוין להחיר, אבל כשלא
ידוע אם המגיד במסל"ת הוא אותו שהגיד כמתכוין להחיר,
צנכ"ס לא החמיר הריב"ל שהרי יש כאן ס"ס ספק אם המגידים
ליכודים הם שנים והמגיד במסל"ת הוא אחד והמגיד כמתכוין
להחיר הוא אחד, ואפילו אח"ל שהמגיד הוא אחד, עדיין בדבר
בעצמו הוא ספק אם נאמר שמוכיח סופו על תחילתו, ואח"ל
ואמרינן

משום הוכיח סעי' שמה שהגיד לפ"ת ה"ב כוונתו ג"כ להחיר,
כ"י נ"מא להיפך דגם מה שהגיד לבסוף מ"י יודיע לאשה אין
כוונתו להחיר אלא שחשד להתחיל עליו וכדומה ונאמר הוכיח
סעי', והריב"ל שנסתפק צנכ"ס ה"ד כש"כ אח"כ ב"ל ד"ל ד"ל
ודאי ה"י כוונתו להחיר ושוב אין שייך לספק להיפך הוכיח סעי'
דגם זה אין כוונתו להחיר, ד"ל אינו דכיון דלא ב"ל ואמר
השיאו את אשתו ודאי כוונתו להחיר וע"ז מסתפק אם נאמר הוכיח
סעי', ומעשה צנכ"ד ש"כ כתב על פכ"ס שהודיעו מתחילה שמה
ושודיעו זה לקרוביו, ואח"כ כתבו ליקח מהם אישור ולשלוח
ל"דם בחזרה, ה"ב כבר הפסקו בשיעור כ"ד צ"ן ענין לענין להחיר
שסיימו אח"כ ליתן לאשתו שטר רח"ב שה"ל אלמנה, וא"כ לפמ"ש
הריב"ל הוצא בקו"ע ס' ס' דבאומר אמרו לאנשי ביתו דשפיר חשיב
מסל"ת וה"ב הפסק כ"ד להחיר שסיימו, וה"ב צנכ"ד י"ל דכוונתם
ה"ב בזה לפי חוק המלוכה ליתן לה רח"ב שאין לה בעל ואם יש
לה בן יש לו דין ראשון, וא"כ י"ל גם למהריב"ל שנסתפק לדעת
הרמב"ם ה"י מתש"ו הרמב"ם מוכח דצנכ"ג לא מספקין לומר
דנפיק מדין מסל"ת שבתחילת הדברים, ואפילו אם ינמא דכוונתם
בסוף ה"ב להחיר, ה"ב בזה יש לר"ק טעמא דערכאות וכו', שוב
חקרתי א"ל היודעים בלשון רוסיא ופירשו בדברים מה שנאמר ליתן
לאשתו תעודת אלמנה היינו שהיא אלמנה איש חייל ויכולה ליסע
בזה בכל מקום שתרצה, ואם כנים בדברים ה"ב בזה ודאי נוכל
לומר דאין כוונתם להחיר, ואף דלא דמיא כ"כ להא דתש"ו הרמב"ם
ש"ס הגיד צ"ו מתחילה לפ"ת ואח"כ הזכיר האשה, אבל ב"ל נז"ל
ה"ב בזה שרי החול בסוף על הכתום אחרי כל הדברים, וא"כ גם
לדעת הרא"ש דלא אמרינן הוכיח סופו על תחילתו ואין מגרע
את תחילת הדברים, ה"ב כאן שצ"ל על הכתום אחרי הדברים
שהזכירו האשה ה"י אפשר דאין בזה תחלה וסוף, אך כיון
שהדרך הוא שהכתב נכתב בהמשך מאחד הסופרים דשם וש"י
החיל הגדולים אינם באים כי אם על הכתום, ובזה אדרבא יש
קצת מקום להקל יותר דכמו דאמרינן גבי עדים דעל מנה שבשטר
ה"ב מעידים לא על שאר הדברים דשם, ה"ג י"ל דשרי החיל
אינם באים רק להעיד שהחיל פלוני מת, ומה שכתב עוד חודות
אשתו זה כתב הסופר מדעתו כיון דא"ל זה מדין החוק והנימוס
דוקא להזכיר, וא"כ שוב אין עליהם דין מתכוין להחיר, אמנם כל
זה לדעת הריב"ל דבאמרו לאנשי ביתו ה"י בכלל מסל"ת, משא"כ
להר"מ אלשיך סק"ג דה"י כמתכוין להעיד עכ"ל, אולם באומר
עכ"פ לעכ"פ שיאמר לבית פלוני ה"י בכלל מסל"ת לכ"ע, וא"כ
יש להקל ב"ל נז"ל גם לדעת המהר"ם אלשיך לומר דתחילת דבריו
נחשב למסל"ת ושוב אין מגרע לנו מה שהזכירו האשה לבסוף.

ובתש"ו אגודת א"זב ס' ע"ז בפסול לעדות אשה שסיפר כל
המאורע במסל"ת ובסוף הסיפור צ"ק שיעשו מזה
להודיע זה לאשת הנפטר וא"כ נראה דלא ה"י מסל"ת כיון שה"י
מכיון להחיר דגרע ממכיון להעיד, ואפ"י להרמב"ם בתש"ו דבאומר
מ"י יודיע לאשתו שמה בעלה חשיב מסל"ת נראה שמודה צנכ"ס זה
שאמר שיעשו מזה להודיע לאשתו, ודאי נתכוין להחיר דא"כ
מאי מזה איכא, וא"כ י"ל דגם מה שסיפר בתחילה במסל"ת ה"י
על כוונה זו שה"י מכיון להחיר, ולא דמי להא דהרי"ף ש"י דכל
שהתחיל לספר במסל"ת ח"פ ששאלו ממנו אח"כ ופירש הכל
אלא"ן בחר תחילתו וה"י מסל"ת, דהתם עכ"פ ניכר מראש דבריו
שה"י מסל"ת עד ששאלוהו ע"כ אמרינן דמה ניכר דגם סוף
דבריו באמת, משא"כ ב"ל נז"ל שנראה מסוף דבריו שמכיון להחיר יש

הגב [נ] חלל שאלו אותו (מז) תחלה

איה

ביאור הגר"א
[נ] אבל כ"י שם דהא
איה כ"י ובי"ה בירושלמי
כמ"ש למטה:

באר היטב

אי נפק ממסל"ת ע"י שאלת ראונו. אמר יהודי א' מת ואח"כ שאלוהו מי הוא זה ואמר פלוני מסל"ת הוי. הראשית ח"א סי' ק' מהריב"ל ח"ג סי' ז'. גוי שנשאל מה נעשה מספיה פלונית ומשיב שנשברה והיו שם ג' יהודים פלוני ופלוני ופלוני מהר"ר צללל סי' כ"ח והר"ם אלשיך סי' ק"ח והר"א ששון סי' ט' התירו נשותיהם של חלל. וכ"מ מנשפטי שמואל סי' כ"ז דכתב שם דאפי' נשאל הגוי אם השאלה אינה מענין היתר האשה ממסל"ת מיקרי ע"ש ומ"ש כנה"ג דף כ' ע"ב:

(מז) תחלה. דוקא נשאלה נרורה כגון איה חזרנו חלל אם ישראל לא שאל לגוי חלל נדברו עמו נעסק אחר הזכיר את פלוני בתוך דבריו נחזקת שהוא חי והגוי הודיעו פלוני מת או נהרג ממסל"ת מיקרי. כנה"ג נשם תשובת כ"י. אם העכו"ם סיפר לו הגולה ושאל לעכו"ם על היהודים ואמר שנהרגו הוי ממסל"ת כי מה שהתחיל לספר מהגולה הוי התחלה. תשובת מ"ז סי' ק"ה. שאלו לגוי אי מזה נחת והשיב על ענין מיתת היהודי ממסל"ת מיקרי. רשד"ם סי' ר"ד. ראונו שאל לגוי מיתת שמעון ונא לוי והגיד הגוי ללוי מיתת שמעון יש להסתפק

אוצר הפוסקים

ממסל"ת ואח"כ דיבר עם בעד הראשון ע"י שאלה וכעין שכי הריב"ל סוף כלל א', עוד נראה דעד כאן לא אמרינן דאם מתחילה אמר הגוי ע"י שאלה ואח"כ ממסל"ת דלא מהני חלל היכא דדבריו השניים צעיק נמי שיכיו ממסל"ת ונאמרת הוי ממסל"ת אז אמרינן כיון דדבריו הראשונים לא היו ממסל"ת גם דבריו השניים צעיקים, חלל היכא דהשני שאל והזכיר נחזקת מתים דצוה ח"ל ממסל"ת רק אף ע"י שאלה מהני, ח"כ מה לי אם לא ה"י ממסל"ת דבריו השניים ע"י עצמם או אם לא היו ממסל"ת משום דבריו הראשונים כיון דלא צעיק ממסל"ת.

אולם צו"ת פרה מטה אהרן ח"א סימן ל"ג כי דדוקא בשני גוים בקול המהריב"ל אמנם צדקו דיון שהוא גוי אחד נראה שיש להחמיר.

וכן השיב הר"ד קארלסו שצ"ה"כ שם סי' ע"ז דאין לבחור צפוק מכ"י קודם חלל דוקא בשני גוים וכך דמהריב"ל, והביא לדבריו הפמט"א ה"ל. ועוד דהא אפשר למיקם עלה דמילתא ולשילוחו מי ה"י קודם לשמוע דבריו הגוי אם הראשון או השני.

ק"ז. אבל שאלו אותו תחילה. א. אם בעינן שאלה מפורשת או אפי' אם רק הבין הגוי שרוצים לשאלו, חשיב כשאלה. ביש"ש פ' בחרה דיבמות סי' כ"ז כי נראה שהשאלה שאמרנו לאו דוקא ששאלוהו להדיא על הנהגה, אלא כל היכא ששאלין אותו והנכרי מרגיש ששאלין אותו כך לא נקרא ממסל"ת, כגון שהקול יוצא שיכודי נהרג צפוק א' ויכודי שואל לנכרי א' מן הכפר או הסמוך [לו] וכי לא יש שום דבר חידוש בארצם, והוא משיב נהרג יהודי א' כך וכך צבימנים אפי"ה לא נקרא ממסל"ת, אכן אם זה הקול לא יצא ולא נפרסם ולא נשמע אפי' קול הצרכה שבמחוז זה נעשה מעשה, ושאל היכודי לפי תומו מה חידוש יש צבימנים והוא משיב ג"כ לפי תומו, נראה שאינו יוצא מידי ממסל"ת ורואו לסמוך עליו. [ועי' להלן אות ג'].

ובשו"ת הר"א ששון סי' י"ב ציהודי שהלך על שפת הים לבקש את הכנעני ושאל אותו גוי א' מה חבקש, ואמר לו פגרים מתים אני מבקש, והשיב לו הגוי כאן נמצאת ספינה אחת וילאו ממנה שמה פגרים מתים ואחד מהם הכרתיו שהוא פלוני יהודי והנס קצורים במקום פלוני צא וארחץ קברם, וכי דמדבריו הריב"ש נחשו סי' שש"ז יש ללמוד שכל היכא שהגוי הבין מדבריהם ששאלוהו אם הוא חי או מת אע"פ שלא שאלוהו בפירוש אם הוא חי או מת לא מקרי ממסל"ת, ומה שאמר שם צדוק דבריו וז"ל חלל נראה שכל זמן שלא שאלוהו בפירוש וכו', אין הכוונה לומר שאם הוא הבין שהיו שואלים אותו מקרי ממסל"ת כיון שלא שאלוהו בפירוש, דהא ודאי ליחא, אלא הכוונה לומר שצדוקו כדון כיון שלא שאלוהו בפירוש, נראה

דאמרינן הוכיח סע"ת עדיין אפשר שהם שנים, והביא לדבריו הריב"ל ה"ל. ובתב נראה צדוק מדברי הרב ז"ל דאע"ג צדקונו שלו היו שני טעמים להקל בחד מהם כגון ליה חלל שמואל שנים צדקונו הכוח, וזה מתבאר מלשון שכי הא לאו מילתא הוי מכמה טעמים, כנראה דכל חד מנייהיכו כגון ליה, וכן מצאנו דדברי מהר"א ששון שחפס בן צמזמל מדברי מהריב"ל ה"ל שכי צבימנים י"ב וחש"פ שלא כיונו יודעין צדוקי שמנחם דבר תחילה מ"מ כיונו תולים להקל ואומרים שמנחם דבר תחילה, ונראה ללמוד זה מדברי המהריב"ל וכו', הנה נראה צדקונו הרב לא היה חלל טעם אחד להקל דכיונו שמנחם דבר תחילה אפי"ה פשיטא ליה להקל מדברי המהריב"ל ה"ל.

ובשו"ת שצדוק ספר אבני האפוד סי' י"ח כי וז"ל האומנם איכא לעיוני דמאחר שפסלנו עדות האיש לפי שהוא גזלן דאורייתא וצא לצ"ד לא הוי ממסל"ת והכשרנו עדות ה' אהרן משמו מפני כי דבריו לאהרן צאו ממסל"ת, חלל לריך לדעת אחז מעשה ה"י בתחילה דאם הקב"ע מהצ"ד היתב תחילה ואח"כ דיבר עם אהרן הרי כי הריב"ל דהיכא שנתכוין לבחור ואח"כ הסיוח לפ"ת אמרינן אישורמי קמטרים כו', ואם לא נתכוין לבחור חלל להעיד שצא לצ"ד [כמו צ"ד] ואח"כ הסיוח לפ"ת מסתפק הריב"ל אי חשיבין ל"י ממסל"ת, אך ה"א כי צב"א"ר סי' ו' דכל שיש לנו ספק אחר מכן קדם אין להחמיר בזה ואמרינן דתחילה דבריו היו ממסל"ת ואח"כ צא לצ"ד, ועוד דמתבאר צ"ד דעם אהרן דיבר מקודם ממסל"ת ואח"כ צא להעיד צ"ד דצוה ודאי דמהני, ובכרם שלמה דל"ח כי דאע"ג שמכוין אח"כ לבחור מהני דלא כהריב"ל וכשי"כ צב"א אח"כ לצ"ד דהוי מתכוין להעיד, ועוד דצ"ד לא צא לצ"ד מעצמו רק דצ"ד קראוהו לידע ממנו וברי כי ביד אהרן הנה"ט אות ע"ב והנה"ט אות קכ"ז דכשקורין את הגוי לצ"ד לשאל ממנו אחר שהסיוח לפ"ת אינו נפסל צוה ולא הוי כצא לצ"ד מעצמו, וכי"כ הפני משה ח"ג סי' ל' והפמט"א ח"א סי' קכ"א.

ובצל הבס"פ ח"ב צו"ת הרש"ג סי' ע"ז בעד שאמר ששאל להגוי על פי והשיב לו שמת פי ועד שני העיד שהוא שאל להגוי איך ה"י הדבר שהוא נילול ויהודים לא נילולו וע"ז השיב לו וסיפר לו הכל, אחר שכי דעות השני שפיר מהני דשאלה זו אינה מויליחו מידי ממסל"ת כיון דלדבריו ידוע ה"י לו להעד שהיהודים נהרגו לא צעיקן שיהי' ממסל"ת וכי"כ הר"ש סבב צחומת ישרים סי' קל"ב, הוסיף, דאף דדבריו הגוי שאמר להעד הראשון היו ע"י שאלה וא"כ נאמר דגם הדברים שאמר אח"כ לעד השני לא יועילו, חלל מאן לימא לן דדבריו הגוי להעד הראשון ע"י שאלה, הוי ראשונים, ואח"כ דיבר עם בעד השני דילמא תחילה דבריו הגוי היו עם בעד השני שהוא

אוצר הפוסקים

נראה שהוא לא הבין ששואלים אותו וכו', וא"כ צ"ד לזכור למימרו
כפי, אלא דרבה נומה שאמר היכודי פגרים מתים חני מבקש
אף שהלשון מורה שהיה תשובה לשאלת הישמעאל, מ"מ מורה ג"כ
שרצונו לדעת ממנו אם היתה לו ידיעה בזה, וגם מתוך דברי
הישמעאל שאמר אח"כ וספר כל אותו הענין, נראה שהוא כמניד לו
על בקשתו ושהבין מתוכה ששאלוהו על הפגרים, בצופן שאין מדברי
הריב"ש ראיה להקל צ"ד, אלא דרבה נראה שיש מקום להחמיר,
וגם צדוות השניה שאמר היכודי צאתי לבקש ספינה אחת שנטבעה,
יש לפקפק ולומר דלא הוי מסל"ת אם אנו חוששין שהוא כשואל
לעכו"ם ושהעכו"ם הבין מדבריו כן, בצופן דלא מיצטוי אם נאמר
שדברי העדים מוכיחים שהעכו"ם הבין מדבריהם שהיו שואלים ממנו,
דודאי לא מקרי מסל"ת, אלא אפילו יהיו הדברים מסופקים ואפשר
להבין מהם קולא וחומרא ראויה להחמיר.

ובכרם שלמה סי' א' [ד"ג צ'] כי דרשו לחוש לדבריו לענין מעשה
דבר גדול הוא ומי יקל נגדו, ובפרט דנראין דבריו אמת
ומדויקין שפיר מדברי הריב"ש, כלל העולה דכל שאלה מחזקת והמשיב
עליה לא נקרא מסל"ת ואפילו שלא יראה שאלה צפירות רק שהבין
הגוי מדבריהם ששואלים ממנו עכ"ל לא חשיב מסל"ת.

ובבאר חמים סי' י"ח הביא גם כן הרמ"א סי' ע"ו צדוות
המוצא להלן סי' קכ"א שהעלה צדוות הריב"ש כמ"ש
המהר"א ששון ופסק בפשיטות דכל כיוצא בזה שאמר הגוי למי אחס
מבקשים שגורא שהבין מהם בקשה ושאלה, גם היכודים אמרו לשון
בקשה מפורש אגחנו מבקשים וכו', ואף שאמרו כן דרך תשובה לשאלת
הגוי, מ"מ כיון שהדברים צעמם מוכיחים שהם דרך שאלה, ודאי
חשיב שאלה ח"ע"פ שצאו אחר דברי הגוי יעו"ש, ושכן העלה
בספר מעט יוסף ח"א סימן ה' צדוות הריב"ש דכל היכא שיש
הוכחה שהבין הגוי שהישראל רוצה לשאול לו אף שלא שאל בפירוש
ואף שלא יכיר ההוכחה צרורה אלא הוכחה קצת ואף על פי
שהיה תשובה לשאלתו הרי יולא הגוי מכלל מסל"ת.

ובבאר חמים סי' י"ח הביא גם כן הרמ"א סי' ע"ו צדוות
המוצא להלן סי' קכ"א שהעלה צדוות הריב"ש כמ"ש
המהר"א ששון ופסק בפשיטות דכל כיוצא בזה שאמר הגוי למי אחס
מבקשים שגורא שהבין מהם בקשה ושאלה, גם היכודים אמרו לשון
בקשה מפורש אגחנו מבקשים וכו', ואף שאמרו כן דרך תשובה לשאלת
הגוי, מ"מ כיון שהדברים צעמם מוכיחים שהם דרך שאלה, ודאי
חשיב שאלה ח"ע"פ שצאו אחר דברי הגוי יעו"ש, ושכן העלה
בספר מעט יוסף ח"א סימן ה' צדוות הריב"ש דכל היכא שיש
הוכחה שהבין הגוי שהישראל רוצה לשאול לו אף שלא שאל בפירוש
ואף שלא יכיר ההוכחה צרורה אלא הוכחה קצת ואף על פי
שהיה תשובה לשאלתו הרי יולא הגוי מכלל מסל"ת.

אולם צדוות הרמ"א עלמו בסי' כ"ז כי דאם נצא להסתפק דשא
הבין הגוי שכונת השאלה הוא לדעת אם הם חיים או מתים
יתשובחו הוא על שאלתם, יש לנו להסתייע מדברי המורים
לדעול דאין אומרים כן ולעולם אין לנו לחוש שמה דברי הגוי הם
תשובה למה שהבין שנשאל ממנו ושנבין הצנת הגוי מתוך דברי הגוי.
וב' צדוות צדוות סימן ו' דהרואה דדברי הרמ"א שם יראה דזה
שחופם כרצ דמספיקא לא אמרינן שהגוי הבין דשאלת הישראל
ממנו הוי לדעת אם חי אם מת, מתורת הריב"ש הוא דגמר לה, וזה
היפך ממה שחפס הר"א ששון צדוות הריב"ש, וכי דלדעתו נראה
להכריע דכדברי הרמ"א כן מוכח מדברי הריב"ש, ממש"כ בסי' עט"ו
כי אם נאמר אגחנו כמתנצחים שהוא הבין שהם היו מכוונים לשאול
לו, אף אנו נאמר בפונדקית כו', ואם נפרש דמאי דקרי ליה
מתנצחים הוי כשיש ספק בדבר אם הבין אם לא הבין ואפ"ה
קאמר דלא נתנצח, יחא דמיתתי ראיה שפיר מפונדקית, דהתם נמי
יש פנים לומר שהבינה דלשאל את פיה על הצרם היו באים כיון
שהניחוחו חולה אלא וכו' שהוכיח סופם שאמרו לה איך הצרנו,
אבל אם נאמר דקרי ליה מתנצחים, בדאיכא הוכחה גמורה שלא
הבין, מה ראיה מיתתי מפונדקית בא התם ליכא שום הוכחה שלא
הבינה, ואפ"ה לא חיישינן. וכי דגם מהר"ש סי' ל"ה יראה דמצד
דבריו שלעולם כל דליכא שאלה מפורשת לגוי על אותו פלוני אם חי
או מת, אין אנו חוששין שהגוי נתכוון להעיד מחמת שהבין שהיו
חפזים לידע מאותו פלוני, וכמו שחפס מהרמ"א. [ובחקרי לב סי' ג']

ובחקרי

אוצר הפוסקים

חמורה, ומה גם ד"ל ד"ד גרע מגדון דהמחריט, דהתם כיון דבעד לא פתח מקודם בקמיע לראות איזה אדם הוא אי"כ חל בספק לאיזה אדם שצכל העולם והיו כשאל על כלל העולם כולו והשיב על הפרע דהרבה סוברים דלא חשיב שאלה, [עיי' אות ט], אלזל צ"ד דקודם ששאל הגוי בחנו צעורה לראות מי הי' בעל החותם וידעו שהי' פ, ואח"כ כששאלוהו איך צאה העצעת לידך, היו כשאל על אדם פרטי אם חי אם מת והיו שאלה, אך נראה להחיר מטעם ס"ס, דאף שאנו חוששין דהיו שאלה אינו אלא מלד בספק, וגם מה שהראה הגוי העצעת ושאל מי ירלה לקנות, ג"כ ספק הוי אי חשיב כהתחלת מסל"ת כהריב דפונדקית שבנכתה, ואיכא ס"ס להקל, וגדולה מזו מלאחי צחש"ר ר"צ אגיל סי' כ"ג דחשיב ס"ס, ספק אי צעין שאלה מפורשת, ואח"ל דצד שאלה לא הוי מסל"ת, יש ספק אי הוי כאן דל שאלה כלל, ובמכו על דבריו הנאמן שמואל סי' נ"ו ודבר משה ח"א סי' ע"ז, ונראה דכ"ש שמחירים צ"ס שלפנינו.

ובס' לל הכסף ח"ב בשו"ת הרש"ג סי' א' כי דעתה פשעה בהוראה דכל שאפשר לנו לפרש לשון ודבור השאלה להיות סובלת הכוונה דלאו למידע אם חי אם מת הוא שאל אלא לשם דבר אחר הוא שאל הוי שפיר מסל"ת ואפי' אם הגוי המשיב גופי' הבין הכוונה דעל אם חי אם מת הוא שאל ממנו ועליו הוא משיב לא גרירין אן בחר כוונה הגוי אלא בחר משמעות כלשון גרירין אם סובל משמעות אחרת, וכ"כ הרא"ח סי' כ"ז וכ"כ המ"ב סי' ק"ט, ואף דהר"א ששון חולק ע"ז, הנה הא"ר צחש"ר סי' ו' כי דמחש"י הריב"ש משמע כהרא"ח וכותי' מסתברא.

בצל הכסף ח"ב סי' ה' צחש"ר הר"מ קאשטרו צידון ששאלו להגויים אם היו מכירים את פלוני והשיבו שמכירים אותו והיה עמם צספינה שנטבעה, וכי דאף להשער אשר סי' ה' [ויבא צס"ק קיי"ת], מ"מ גם הוא אמר דכדי שיהא נחשב מסל"ת צעין ידיעה ברורה שלא הבין הגוי דהשאלה היא לידע אם חי או מת הא לא"י כל שאל סתם איזה פלוני לא מקרי מסל"ת, וכן העלה צס' צחר המ"ס סי' ס"ג דכל שאלה צסתם כגון היכן פלוני או מה נעשה מפי' הגם שיש לפרש ולהבס דהשאלה שיש לו עסק עמו ולזה שאל ממנו אפי"ה יאל מכלל מסל"ת, וא"כ צ"ד שאין כאן הוכחה ברורה שלא הציוו הגויים דהשאלה הי' לידע אם חי או מת מסתמא אמרין להציוו הגויים שרונם לידע אם חי ולא חשיב מסל"ת, והרש"ג שם השיב לו דמה דס"ל למד דשאלה דנ"ד חשיב שאלה גמורה לכ"ע, ולדידי נראה דמדי מחלוקת לא יאל כאשר יראה הרוואה צספרי הפוסקים דכל שאלה שאינה מפורשת לשאל אם חי או מת צמחלוקת הוא שנוי.

בשו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קכ"ה צאשה ששאלה להגוי אם היה צבהלחמה, ואח"כ שאלה אותו אם הכיר את פלוני, כי דיש לפקפק אם זה מקרי מסל"ת דאף שלא שאלה אותו אם חי או מת, מ"מ נכרין הדברים ששאלה אותו על זה, דאליכ מה לאשה לשאל על המלחמה ועל פלוני היחודי.

ב. בשאל על הריגת האנשים שבספינה אם הוי כשאלה פרטית גם על היהודים שהיו בחובה. הריב"ל צחש"ר ח"א סי' צ' צשאלו היחודים לרגליים אם אחת מה ששמענו אומרים שצאו לסעים על שלשה ספינות ותפסום והרגום והשיבו אחת שצאו לסעים על ספינה אי מהרגליים והיו עמם ג' יהודים שילאו מפס חוק ספינתם והשלשה יהודים נהרגו אחת אחת אין ספק, וכי דיש להסתפק אם יש להם דין מסל"ת כיון שנשאל להם מאת היחודים ועל זה השיב הרגליים, ואע"פ שמחוק השאלה לא מוכח שעל היחודים שאלו, מ"מ מחוק תשובת הרגליים מוכח עוצה שחשבו שהיחודים

ובחקרי לב סימן י"ג אחר שהציו לדברי הר"א ששון והרא"ח סי' ע"ו הני"ל כי דמחש"י הצי"ו סי' צ' נראה דכל זמן שלא שאלו צפירוש מה אחת יודע מפי' הוי מסל"ת, וכ"כ צע"ז ס"ק קיי"ת דהכי מפרשי הר"י סמוע והצי"ו צע"ז הריב"ש, וכ"כ דעת הרש"ך סי' כ"ו, וגם הרא"ח עמ"ס צס"י כ"ז כי דאין לחוש שמה הבין הגוי דשאלת היחודי היא, אם חי אם מת, וזה סותר למש"כ צס"י ע"ו, וכתב דנראה ליישב הסתירה דצס"ו מצאנר צעוצדא דהריב"ש, והתם דברי היחודי הם שאלה גמורה שאמרו אנו מדברים צי' אם חי אם מת, אלא כיון ש"ל דהם תשובה לשאלת הגוי שאמר צמאי עסקיתו משום הכי מסתפק צזה, ואין ספק זה מוליד מדי ודאי שאלה גמורה, לכן הוכחנו להוכחה שהגוי לא הבין ששאלוהו, אלזל צס"י כ"ז פשט דברי היחודי ששאל אם צאו המוכסים לגבות מכס אין צהם שאלה אם חי או מת אלא שאנו צאנו לחוש אולי הגוי הבין שרונים לשאל אם חי אם מת, על זה כי דאין לחוש.

ובסדר א"ר צחש"ר סי' ו' ציחודים שנשאו לגוי ושאלוהו מאיזה עס אחת ומאין צאה, והשיב תוגר אני וזה כמה שנים אשר הייתי הולך צספינה ושם עמי ג' יהודים ונשציוו והשנים נפדו והג' חלה ומת, וכי דמחשצות הגוי נראה לכאורה שהבין שמה שחקרבו אליו ושאלוהו מאין צא, הוא כדי שיגיד להם מענין היחודי שנשצה, והציו ע"ז לדברי הרא"ח סי' כ"ז הני"ל צישראל ששאל לגוי אם צאו המוכסים והשיב צאו ונהרגו וכי דהוי מסל"ת, אף שהיתה שם שאלה צפעל מהישראל לגוי על גוף המת עכ"ז כי דלא חיישין שמה הבין הגוי שכוונתו לשאל אם חי או מת, וכ"ש צ"ד דאין השאלה צגוף המת כ"א צגוף הגוי הנשאל דודאי לא אמרין שהבין הגוי מה דכוונה השואל לדעת מענין היחודי שנצד, וכי דאף להר"א ששון הני"ל נראה דדוקא צדאיכא דיבור ישראל להגוי צעד אותו פלוני המת שאפשר להבין ממנו צקשה צעד אותו פלוני לידע מה נהיה ממנו הוא צצעין הוכחה דלא הבין הגוי כן ומספיקא לא חשיב מסל"ת, אלזל צ"ד לא היה שום דבור לגוי צעד פ' אלא על הגוי גופו שאלו לו מאין צא ואין כאן שום משמעות על אותו פ' המת כל כי האו אליבא דכ"ע הוי שפיר מסל"ת.

בחקרי לב סי' י"ג צגוי שהציו עצעת וצה חותם על שם פלוני, ואמר מי ירלה לקנות עצעת, ושאל הישראל מהיכן צאה עצעת זו לידך והשיב שפ' היה חולה ואני הייתי רופאו, ואחר שמה שאלתי שברי מאיז אחר ונתן לי העצעת, ואחרי שהסתפק אם זה הוי התחלה, כי דאכתי יש לדון צעיקר שאלת היחודי מהיכן צאה עצעת זו לידך אי חשיבא שאלה לפמ"ש הר"א ששון צס"י ו' והרא"ח סי' ע"ב צע"ז הריב"ש דכל שיש דל להבין מדבריו שכוון לשאלה לא חשיב מסל"ת, ולפ"ז גם צידון דידן ששאל מהיכן צא עצעת זו לידך שיש לפרש דכיון דעצעת לא מושלי אינשי נפל ספק צצנל החותם אם חי או מת הוי זו שאלה, אולם דברי הר"א ששון אינם מוסכמים שיש חולקים [כני"ל] ושגם הרא"ח עמ"ס צס"י כ"ז כי דאין לחוש שמה הבין הגוי כו, ואחר שכי צייצוצ הסתירה מסי' כ"ז לסע"ז [כני"ל] מסיק ואין שיהיב צ"ד כיון שאין כאן שאלה גמורה אלא שאנו חוששים אולי הבין הגוי ששאלוהו על פ', צזה רבו הסוברים דאין לחוש לזה ומסל"ת הוא, שוב מלאחי צחש"ר מהרי"ט ח"א סי' קל"ט צגוי שאמר ליחודי תקנה קמיע זה ואמר היחודי כי"ד צא לידך והשיב שפ' פלעו הים והכירו וטעל מעליו הקמיע צצורעו, וכשפתחו הקמיע ראו שהי' כתוב צו שמו של אותו פ', והשיב דהאשה מותרת להנשא צעדות הגוי מסל"ת הזה, וגדונו של המהרי"ט הוא כנ"ד ממש כו, אך לצי מהסם להקל צ"ד מלד זה לצד צמקום ערוה

אוצר הפוסקים

בגדונו, ודחה דבריו, וזמסיק דאש"ג דמוכחין בראיות ברורות דנ"ך מקרי שפיר מסל"ת, אך הואיל דהו"ל ערוה בחמורה, הלכך הואיל ופקח מפומה דברדצ"ז ראוי לחוש לדעתו ואין ראוי להחיר, אך נראה דנ"י אפי' ברדצ"ז יורה להחיר, דשאני התם ששאלו להם על הדינה. אנשי הספינות, דהיינו על האנשים עצמם, והדבר היה מפורסם שהיו יהודים בתוך אותם הספינות הרי צרור שעל היהודים היה שואל, אבל דנ"י שלא שאל לו אלא מה חידוש מהספינה ההולכת מכאן ולא הזכיר אנשים כלל, שפיר מקרי מסל"ת, דילמא היה לו שום סחורה בספינה ועל סחורתו הוא שואל ולא על היהודי כלל, ומה שמגיד לו הגוי מהיהודי הו"ל מסל"ת גמור, אפילו לדעת ברדצ"ז. וכן השיב להחיר בגדו"ז בלחם רב סימן ל"ב דלא דמי לחשודת הרגליים [שצאות צ']. דהכא לא הזכיר השואל כלל מיתא בדבריו אלא משמע מתוך לשונו ששואל בדרך החפץ לדעת שמועות שאינה נוגעת אליו, וכן הגוי המשיב לא הזכיר בחשודתו שהצין שעל זה היה שואל.

וכן השיב על נדון זה המהר"ם אלשיך סימן קי"א דכל ששאלוהו על כללות הספינה והוא השיב בתוך שיחתו סיפר גם מפלוני שהיה בתוך הספינה מסל"ת מקרי, וכתב לדייק כן מלשון הגמרא דפריך ובה אינה חזרנו קאמרי לה, דכיון דכוונת הקושיא אינו על לשון השאלה שיש הפרש בין האי לישנא דקאמרי לה, לסגנון אחר, אלא הכוונה היא דהיא השיבה על שאלתם ולא הוי מסל"ת, הו"ל ובה שאלו ממנה בתחלה, אלא משמע דכוונת הגמרא לומר שהגם שאם היו שואלים דרך כלל על כל האנשים שהניחו צפונת מה היה מהם והיתה משיבה פלוני מת היתה נקראת מסל"ת, השתא דלא שאלו אלא אינה חזרנו שהוא ע"ז בייחוד ועליו השיבה לא מיקרי מל"ת, וא"כ דנ"י נמי השאלה היתה דרך כלל על כל הספינה, [ועי' צאות ע'], ועוד עטם אחר דנ"י אין צשאלת מה חידוש מהספינה על פלוני אם חי או מת, דאפשר ששאל אם שמע שהגיעה כבר אל מחוז חפלה, וא"ת שבכלל השאלה הוא אם נעצרה הספינה אם לאו אין זה נוגע אל האנשים שבתוכה שאפשר שהאנשים נלוו, כלל הדברים שאין במשמעות השאלה אם פלוני חי או מת אלא שבהשלמות השאלה מענין לענין יצוא הדבר אל אותו פלוני אם חי או מת.

וב"ב ה"א ששון צסי' ח' דכיון שלא אמר לעכו"ם אלא מה חידוש מהספינה ההולכת שאפשר ששאל אם הגיעה לשלום על ענין סחורה או פקדון.

וב' צעז"ג ס"ק קי"ד דאין זו סחירה למש"כ ה"א ששון צסי' י"ב [הג"ל צאות א'], דהתם דאמר הישראל שאל לבקש ספינה שנעצרה, כיון דידע שנעצרה ודאי לא צא לבקש את הספינה אלא את היהודים שהיו זה ולכן לא חשיב מסל"ת, משא"כ בשואל מה חידוש מהספינה אפשר דשאל על הספינה אם הגיעה לשלום משום סחורה שהי' לו בה.

ואולם המהריק"ש צערך לחם כי וז"ל אם שאל לגוי מה חידוש מהספינה פ' או מהשיירה פ' אע"פ שלא שאל על האנשים, לא חשיב מסל"ת מה שהשיב לו על מיתת היהודי כי א"ל שישאל צפירות על היהודי, אלא כל ששאל בכלל על ענין הספינה או השיירה חשיב כשואל על פרעיהם, ועוד כי יודע הגוי שיקרא כוונת היהודי השואל הוא על היהודים שבה כן נ"ל מחשבו רדצ"ז, וי"ן מחזרנו שהקיל בזה, ואין לעשות מעשה בדבריו.

וכן ברשד"ם צסי' ס"ז כי שלא נראה לו דברי הר"ר בללאל, אך כי דאף לדעתו יש להחמיר שלא תנשא להחילת, מ"מ חטול כתובתה

שהיהודים לא שאלו להם מהספינות אלא לדעת מהיהודים אם נהרגו ולא אמרו אמת אמת שנברגו להוציאם מידי ספק, וגם אפשר לומר דהוי כאן מסל"ת כיון שאין אנו יודעים אם היו יודעים הרגליים שהיהודים היו מחפשיין לדעת מאותם היהודים, ויהודים לא שאלו אלא על הספינות סתם אם הוא אמת שנחפשו מלסטים ונהרגו, וכמה אנשים יש שחפשיין לדעת שמועות ואפילו שאינם נוגעות להם דבר אם צאולי היה פקדון ציד חיזה מיורדי הים צאניות, ואם כן לא מוכח כלל מתוך שאלתם ששאלו על היהודים, ואלמלא כי מיראי הוראה אני הייתי מסכים להחיר בעדות זו דודאי הוי מסל"ת, ומ"מ לא אסמוך על עדות זו בלבד כי אם בצירוף לעדות אחרת.

והרשד"ם צחש"י ס"י מ"ד כי שנשאל על נדון זה מחכם שאל לפניו הדין הג"י הלכה למעשה ודעתו היה להחיר, ואני אמרתי על פה כי לא הייתי יודע עטם לקיום ההיתר ונשאר הענין ציד החכמים ואחר העיון הסכימו להחיר, ואני על משמרתו אעמודה דנראה צעז"ג שאין שום בעל הוראה שיקל ראשו ויאמר שזה נקרא מסל"ת, כי לא מלאנו ראיונו כפי השגת ידי שיקרא מסל"ת אלא כאשר יתחיל הגוי לדבר לא שיגיד ע"י שאלה מוכחת מחוכה ששואל צעז"ג דבר הנוגע אליו, וצ"י הג"י בכלל מאתים מנה, בכלל הג"י ספינות הם היהודים והם שאלו אם נהרגו והרגליים השיבום ג"כ על דרך השאלה ואמרו להם האמת מה שאמרתם שנחפשו, ונראה ממש שכוונו להעיד ולומר להם מה שאתם מסופקים תדעו דודאי שהיהודים נהרגו. גם צסי' פ' הביא עובדא זו דרגליים, וכי ואני הייתי מהאוסרים, ועל כל זה עשו מעשה צלוניקי והתירוה.

וכן ברדצ"ז צח"ז ס"י כ"ב כי על עובדא זו דחשיב שאלה, כי היה מפורסם שהיו יהודים בתוך הספינה והגוי הבין שהישראל בשואל על הספינות, על היהודים הוא שואל, כאילו שאל מה נעשה ביהודים שהלכו בספינות ול"ה מסל"ת.

ובמשפטי שמואל ס"י פ' כי ג"כ שחוכך להחמיר בעדות זו. אולם צסי' כ"ז [המאחרת צומן כי שחפס לעיקר צד הקולא שבמהריב"ל הג"ל ש] הביא רא"י לגדונו להקל ממ"ש הריב"ל דכיון שלא שאל בעד היהודים לא גרע ממסל"ת. וצעז"ג חיי ס"י י"ב כי דהמקלין דנ"י שהזכיר מהרשד"ם הג"ל כמדומה שהם המהרש"ך והחומ"י המקילים ששאל על הכלל והשיב על הפרט [המובאים צאות ע']. וכן הר"מ אלשיך [דלהלן אות ג, וע"ש גם צחש"י הרצ"ה], גם דנ"י צחש"י ס"י ח' התייר אף ששאלוהו על מיתת האחרים והגיד מיתת פלוני, וב"כ המהר"מ מלובלין בסימן ק"ל.

ג. שאל מה חידוש מהספינה. צש"ת הרצ"ל אשכנזי ס"י כי כשיאל קול על נעיצת הספינה שנכנס בה יהודי אחד, ושאלו מהעכו"ם מה חידוש מהספינה ההולכת מכאן, והשיב שנעצרה וגם היהודי אשר נכנס בתוכה נמלא על שפת הים, וכי להוכיח בכמה ראיות דכל ששאלו על דבר אחר והשיב עליו ובכלל חשודתו אמר ג"כ על פלוני שמת שפיר מקרי מסל"ת כיון שלא שאלו על פלוני עצמו, ועוד איכא ראייה מברעת מגיעין פ"ב, דאיתא התם ר"פ כי אסתא לקמיה שערא פרסאח דעציד צערבאית של עו"כ מקרי לכו לשני עו"כ זה שלא צפני זה במסל"ת ומגבי ציה ממעטבדי, ובפירוש הוא דמשו"ה מקרי לכו זה שלא צפני זה כדי שלא יצינו דצעיין למסמך עליהו, והא דא"י שקראו להעו"כ שיקראו השער ולא מעלמם קרו ליה, ואפ"כ משום דלא ידעי דצעיין למסמך עליהו צמידי קרו לכו מסיה לפ"ת, הלכך דנ"י נמי אש"ג דשייל מנייה מהספינה כיון דלא ידע אי צעי למסמך עליה בעדות על היהודי שפיר מקרי מסל"ת, ושם הביא לדברי ברדצ"ז [הג"ל צאות צ'] שהחמיר

אוצר הפוסקים

מה חידוש מהספינה, [הנ"ל אות ג'] היינו מפני שהשואל לא היה יודע אם אמת הדבר מטעמת הספינה אלא קול הצרה בעלמא שמע ולכן צא בשאלה לדעת ממנו אמתות הדבר, וכיון שהדבר ידוע צינייהם שהיחודי היה צא בספינה, ח"כ כששאל ממנו בתחילה על הספינה אם היא קיימת, הו"ל כשואל ממנו ג"כ על היחודי אשר בספינה אם הוא קיים, משא"כ צנ"ד להשואל כבר היה ידוע ופשוט אלו מטעמת הספינה והנמצעים אשר נמצעו צים ועיקר שאלתו לא היתה אלא לדעת ממנו אופן העצירה היחיד, הנה, אפילו הרשד"ם יורה דהוי מסל"ת גמור, מה גם שכבר צא הדבר מפורש להיות בתש"י מהר"ם סבט בתומ"י סי' קל"ג והסכים עמו הרב המחבר צסי קל"ג, ובכנה"ג הגה"ע אות נ"ח הביא בשם שני גדולים שהסכימו לזה, [ראה מזה להלן אות י"ד], ואף לדעת המהרי"ט הכהן שחלק על הוראת מהרש"ם, היינו משום שהגוי הו"ל נפקותא, וגם שהישראל הזכיר לגוי דרך הזכרה והסתוררות, ועוד שהגוי ההוא צא דבריו מפי גוי אחר בדרך שאלה, משא"כ צנ"ד דליכא חד מצני גם הוא יורה דהוי מסל"ת גמור, וכדומה לזה ראיתי בכתב שלמה סי' א' דל"ג ע"ג.

ובשער אשר סי' כ"ה כ' ג"כ דצנ"ד גם הרשד"ם יורה דהוי מסל"ת דצנ"ד דהרשד"ם אפשר דבכלל השאלה מה חידוש מהספינה הוא אם נמצע אלא לא ובהשתלשלות השאלה יצא הדבר מענין לענין אם אותו פלוני חי או מת, ומש"ה החמיר בספק, משא"כ כאן דסובב השאלה בפירוש על דבר אחר מאחר שטענת הספינה ברורה להו רק שאלו בתמיכה למה נמצע ספינה חזקה כזו, וא"כ מה שאמרו דרך אגב, על היחודים שהיו נמלאים בתוכה חשיב מסל"ת גמור לכ"ע.

ז. שאל על הצלת הסחורה מהספינה שנמבעה. בתש"י הרמ"ם סי' נ"ו בשאל להגוי הידעתם דבר מה מהלל אתה סחורה מהספינה, והשיב שלא יחול ממנה לא סחורה ולא אנשים רק מה שהזכיר הציידים דבר מה וחמשה אנשים מהם שלשה יהודים שלדו גם כן, וכי דאף להרשד"ם שהחמיר צנ"ד דספיות הרגליים, כבר כי הטעם לפי שכלל מאתים מנה, שכיון ששאל על הצאים בספינה, הו"ל כאילו שאל על היחודים, אבל הכא שלא שאלו רק על הסחורה לצד וחס השיבו מתוך דצריהם על היחודים, הדבר ברור שעדות מעליה היא, ומחבר זה מדברי מהרשד"ם סימן פ' [להלן אות י'], והוא פשוט מאוד. [וע"ע צאות ט' ולעיל אות ד'].

אולם במשאלת מהר"א סי' מ"ז ציבורי ששאל לגוי אם ילאו איזה סחורות מהמעצר שנמצע סמוך לכפר יטן כי היחודי היה לו עורות צאותה ספינה, והשיב הגוי כי פה לא נראה דבר רק מהכפרים אשר למטה ממנו אפשר שילא איזה סחורה כי שם ילא יחודי פלוני מת, כי דאף דצנ"ד לא שאל להגוי כי אם דברים אחרים, מ"מ אפשר דחשיב שאלה וכמ"ס הרשד"ם צסי מ"ד דאפילו ששאל על הספינה יש בכלל שאלה זו גם על האנשים אשר בתוכה, ואף כי רבים החולקים עליו ורצני סלוניקי עשו מעשה כנגדו, מ"מ מידי פלוגתא לא נפקא, ומי לא יחוש לדברי המחמירים ומה גם דהרד"צ קאי בשיטתיה, וגדולה מזו כי הריב"ל [להלן אות ע"ו] דאם הגוי אמר לישראל מה אתה מהלך אחרי לשאל על פ' דע כי הוא מת, לא הוי מסל"ת, אף שלא שאל כלום, ונראה דכ"ס הוא אם שאל על הסחורות דליכא למימר ירד הגוי לדעתו של השואל מה הוא מצק להגיד לו, איברא דהרמ"ם בתש"י סי' נ"ו כי דשואל על הסחורות לא הוי שאלה, גם הר"ר צללל חילק כן, אולם מהמשפטי שמואל סי' ע"ח שכי דאפי' שאל על המוכס מפני פחדו על הסחורות שהולך עמו, דהיינו

כתוצאה, כיון דאין אנו אוסרין אותה מטעם ברור אלא משום דאמרין דשמה עדות זו לא הוי מסל"ת שאפילו שלא שאלו לגוי מן היחודי אלא מן הספינה ויש פנים לומר דהוי מסל"ת שפיר ויש פנים לומר דלא הוי מסל"ת כיון דסוף סוף לא התחיל הגוי לספר דברים בתחילה אלא ע"י שאלה, די לנו להחמיר לענין איסורה ולא להחמיר בצממנה.

ובעז"ז שם כ' דכיון דהר"ר צללל ורמ"מ אלשיך ורמ"א ששון והלחם רב החירו צה, ורשד"ם סס"ז שאסר הוא יחיד לגבי רבים המחמירים, לכן יש להתיר צה.

ד. ובשחשואל הוא בעל הספינה. צנני אברהם סי' ל"ז כי דאף להמחמירים ששאל על הספינה דהוי כשואל על כל פרטיה, ה"ד כשהשואל לא היה בעל הספינה וכיון שאין לו שייכות להספינה ח"כ מה לו לשאל אם נמצע הספינה או נילולה, אלא דיש לנו לומר דמ"מ רוצה לידע מחידושי העולם, וכיון שכן אף אנו נאמר דהכי נמי רוצה לידע מהסחורות והאנשים שהיו בתוכה ושאלה כללית הוא ששאל, והמשיבים ג"כ מציינים כן ולכן ס"ל דהוי כמשיב על שאלה, אבל צנ"ד שמפורסם שהשואל הוא בעל הספינה, ולא שאל אלא על ספינתו ח"כ מאין הרגלים לומר דחושב הגוי המשיב שרוצה לידע מכל פרטי הספינה, הלא הוא אינו חוקר רק על ממנו ולעצמו הוא דורש, וכיון שכן מה"ט לומר דשאלתו היא שאלה כללית, צאופן דצכה"ג מסל"ת גמור הוא לכ"ע, וכן מלאתי בתש"י להר"י הלוי צמי ששאל מהגוי מה נעשה מהסחורה שלי אשר היו בספינה והשיב לו הגוי מה תשאל על זה הלא מכל הנפשות שהיו שם לא יחול אף אחד רק אני נלתי, ובכלל הדברים סיפר ג"כ ממיחת פלוני, ורמ"א בן שג"י כי להתיר צה ע"פ הרמ"ם צס"ו [להלן אות ז'], ומהר"י הלוי כי דאין אנו לריכים להביא דמהר"ם דיש לנו היתר מלד אחר דכיון דמה ששאל דורש הוא בעד עצמו ובעד ממנו שהיה לו צורך הספינה אזי אינו מרגיש הגוי דיש לו נפקותא מטעמת הנפטר שהרי לעצמו הוא דורש, וא"כ ה"ה לצנ"ד, ולרווחא דמילתא חמינא דצנ"ד איכא כמה ספיקי להתיר שמה הלכה כרצני סלוניקי [שצאות ז'] המחמירים, ואח"ל בהמחמירים עדיין אפשר דה"ד איכא דשאל על אנשי הספינה, אבל אם לא שאל אלא על הספינה אפשר דחשיב מסל"ת, ואף אח"ל דגם צה הלכה כמהרשד"ם ומהריק"ם [הנ"ל צאות ג'], עדיין אפשר דצנ"ד כ"ע מודו דמסל"ת גמור הוא וכמ"ס.

ה. וכששאל על ספינה אחרת שלא חי' בה היהודי. כתב צנני אברהם סי' צ' דצה אף הרשד"ם יורה, וש"מ כי חס שדברי השואל צאים על הספינה עצמה שהיה צה היחודי ונמצע ויש לדון בדבריו שכוונתו לשאל על היחודי, אבל כל ששאל על ספינה אחרת שלא היה צה היחודי וכבר צא לשלום, אלא שמתוך שראה צה דבר שנוי שנחמד צה שאלו על ענינה צנ"ד, ח"כ מאין הרגלים לומר שכוונתו לשאל על היחודי שהיה בספינה אחרת ומנא ידע שהספינה שהיה בתוכה היהודי, צאה על ספינה זו ומתוך כך נמצע ונמצע כדי שידון הגוי בדבריו שכל היחודי הוא שאל, הא ודאי מילתא דפשיטא היא דכל כי באי לא חשיב שאלה כלל, ופשוט הוא, ועוד דצכה"ג שהשאלה היה מגוי לגוי, דצמחלות הוא שנוי אם חשיב מסל"ת או לא, וכיון שכן אף אם היה הדין שלפנינו מחלוקת שקולה יש להתיר מכת ס"ס, וכ"ס שצאותו הדין שחלק הרשד"ם יחיד הוא בסגרתו נגד כל הרצנים שהחירו, ולא נקטין כוותיה וכמ"ס צעז"י [הנ"ל] ס"ק קי"ד.

ו. ובשאל אופן המביעה של הספינה או של האיש. כי בצאר במים סי' ס"א דאפי' לדעת מהרשד"ם האוסר גם צנ"ד

אוצר הפוסקים

ושאל לו הישראל אם היה במקום שנשבע מתושבי עירו, והשיב הגוי שהיה עמו יהודי אחד מתושבי עירו ושמו פי ומת, וכי דהוי מסלית אפילו לדעת הריב"ל שאמר בשם הרגליוס, יעווייש.

והרח"ש בקונטרס דף ט"ו כ' דאש"ג דהריב"ל בעובדא דשבוים מסתפק בה, אבל הרש"ך חפס בפשיטות להקל בזמן גרוע מזה משום דהוי מסלית, שכי דה"א ס"י כ"ו דענין יוסף לראש שנהרג חוץ בספינה עם יהודים אחרים וע"א העיד שאמר השופט שהרגוהו הודו בעצמם שהרגו ליוסף, וכי דאש"ג דקדוב לודאי שהשופט שאל אותם שיגידו מי הם הנהרגים וכיון שקדמה שאלה אין כאן מסלית, מ"מ אין לחוש דנ"ד כיון שלא שאל ביחוד על שום אי מהנהרגים אלא דרך כלל נראה דלא חשיב שאלה לאפוקי מידי מסלית עכ"ד, הרי דהתם אם ה"י שאל על הנהרגים בודאי דשאל על היהודים כי לא היו באותה ספינה רק היהודים הנהרגים והלרים האחרים הרואים, ואפ"ה כ' הרש"ך דכיון שלא שאלו על יוסף ביחוד לא הוי כמשיב על שאלה, ומ"מ ה"י דעניי לבי הומה ומגמגם דזה. [ועיי' להלן מהעז"נ].

וב' בגו"ר כלל ג' ס"י כ' דהדבר מובן דמה שמגמגם הרח"ש הוא לפי שזה קולא גדולה מדאי שאש"פ שהשופט שאל על נהרגים בכלל, מ"מ ידוע ששאל על היהודים, אבל אם השאלה היתה על גוים ויהודים בכללות, גם בהמרח"ש יקול דזה למיחשבה מסלית, ואש"ג דהריב"ל מסתפק בזה, אך כיון שמצינו להרש"ך שמקיל עובדא יותר מדאי, שפיר דמי להקל בעובדא דהריב"ל, ולפי"ז דן בגו"ר שם בעובדא דיד"י שסיפור שהיו באין בספינה ובהגיעם לכפר פלוני נשצרה הספינה באבן סלע אשר שם, ושאל היהודי מי ה"י עמך בספינה והשיב היו כמה בני אדם וניגולו, רק יהודי אי' ובה גוי אי' מתו, וכי דנ"ד עדיף עובדא, ששאלת היהודי אינה ביחוד על ענין טבעי שנטעו בספינה אלא אמר מי ה"י עמך, ופשטן של דברים נראה ששאלו מי היו עמך משותפין בנר זאת, וכיון שיש הכרעה גדולה לטוב דאין שאלתו על היהודי יש להקל דהוי מסלית.

והרח"ש בשם פי' כ' ג' בספינה שנטעבה והעיד עד אי' ששאל לשני גוים סוחרים מוויניציא אם ניגול איזה סחורה מהספינה ואמרו שצא עמכם יהודי אי' שהלך לקצור את היהודים הנתעבים וכל אשר בספינה שנטעבה לא ניגול לא סחורה ולא אנשים ומהאנשים נמלאו רק ה' ומתם ג' יהודים וקצרום, ועוד איש אי' העיד ג"כ שאלו גוים סוחרים מוויניציא ושאל אותם אם ניגול איזה סחורה מהספינה והשיבו ג"כ שהם צאו עם יהודי שהלך לקצור את הנתעבים ושאלו להגוים יושבי האי אם נמלטו אנשים או ניגול איזה סחורה והשיבו כי לא ניגול שום דבר ומהאנשים נמלאו ה' ובהם ג' יהודים ונקצרו הגוים לצד והיהודים לצד, וכי דהשאלה ששאל הישראל להגוים אם ניגול איזה סחורה אינה מוקפת כיון דשאל רק על סחורה, אך דיש להסתפק בזה שהעיד העד השני שאמרו לו הגוים ששאלו לאנשי המקום אם נמלט איש, אם נכלל ששאל היהודי עמכם, וא"כ צא ע"י שאלת ישראל, אך נראה דכיון דנ"ד לא שאלו ביחוד על היהודים רק ככולל שאלו אם נמלט איש, לא גרע מעובדא דרגליוס שהריב"ל נטה להקל וחשיב ליה מסלית, וכעין זה כ' בס"י ח' בעובדא דהשבוים ממלטה ה"ל, והביא גם לדברי הרש"ך ה"ל, וכי דאף שלבי הומה ומגמגם להתיר בכיוצא בזה דהרש"ך כיון שהמוצא שלא נשאל אלא על היהודים, אבל כל שלא נשאל על היהודים ביחוד, נראה דעת הרבנים הג"ז נוטה דחשיב שפיר מסלית, והרש"ד בס"י פ' כ' דגם בעובדא דרגליוס עשו מעשה ובחירותו, וכיון שכן אף אם נתפוס לחומרא, די לנו שנחמיר בזה אי צרירא לן מילתא שגם היהודי היה

דהיינו ענין דררא דסחורה דמילתא אחרית, וא"ל הגוי אל תפחד, ואגב א"ל שפי' נהרג, ונטה דעתו להחמיר דחשיב ע"י שאלה אף שמתחילה דבר עמו על עניינים אחרים, וזהו דלא כהרח"ש, אמנם דנ"ד דנודעה טביעתו צמחאליס והאשה מולאת מאיסור תורה, כגון דא לא חיישין לספק שאלה, דהא כ' המצ"ט דה"א ס"י מ"ט דאפי' לא הסית לפ"ת מועיל היכא דינאח מאיסור תורה, ואף דה"ל דלא הכלל מודים לו בזה, מ"מ דנ"ד הוי ס"ס ספק אם בשאל על הסחורות לא נפיק ממסלית, וספק שמה הלכה כהמצ"ט דדינאח מאיסור תורה לא אלרכו בה מסלית.

ח. ובשאל לחגוי באיזה אופן נצלת, ובתוך הדברים סיפר הגוי על טביעת היהודי. בס' חיים ושלום ח"צ ס"י ח' הביא חש' חכם אי' שכי' להקל בזה כיון שלא שאל אלא על ההלכה ידידה, ובסימן ע' השיבו על זה חכם אחד להחמיר בזה דכיון ששאל שאלה שהגוי יתפלל עליה לומר מה לך לדרוש ולתור בדבר שאין לך שייכות בו, ודאי יתן על לבו ויבין דעיקר שאלתו הוא על יהודי פלוני וע"ז תצא תשובתו ואין זה מסלית.

אולם צ"ח נדק החדש ס"י ס' כתב [כדעת המשיב בס"י ח'] דכששאלו רק עליו איך ניגול וכו', שפיר חשיב מסלית, וכמ"ש בשו"ת רבינו בלחל ס"י כ' [הנ"ל בזהו ג'], הוצא דק"ע ס"י רמ"ג רמ"ד רמ"ה.

ט. שאל על יהודים בכלל והשיב על א' בפרט. בתומ"י ס"י קל"ו בישראל ששאל לגוי מה צורה מהיהודים שהלכו למלחמה והשיב הגוי איני יודע שום דבר אמנם צ' יהודים מלאתי הרוגים פ' ופי', כ' דחשיב מסלית כיון דלא שאל על היהודים האלה אלא על הכלל והגוי השיב על הפרט, והביא מגדול אי' שנשאל ע"ד גוי אי' שצא לברלונה ושאלוהו על הגזירה שהיתה בעריגה והשיב הגוי שכן וכך אירע ושם ראיתי נשחרוק וצני ביתו הרוגים, וכי אותו גדול דגוי זה מיקרי מסלית כיון דלא שאלוהו על האיש בפרט אלא על הכלל והשיב ע"ז ואח"כ הודיע הענין מהיהודים.

ולעיל אות ג' הבאנו גם מהר"מ אלשיך ס"י קי"א שכי' להתיר בשאלו על כללות הספינה והשיב על מיתת היהודי. ובסוף אות צ' הבאנו מהבצי חיי ס"י י"ב שכי' דהמתירים בעובדא דהתם הם המתירים בשאל על הכלל והשיב על הפרט.

ובעז"נ ס"ק קי"ד כ' שיש להסתפק אם הריב"ל שנסתפק בזהו מעשה דרגליוס [הנ"ל אות צ'], אם יודה בזה, ד"ל דשאינו התם דשאל אם נהרגו הצאים בספינה וגם הרגלי השיב אמת שנהרגו היהודים שצמפניה, משא"כ הכא דשאל סתם מה צורה מהיהודים שהלכו מקושטא למלחמה או מה היה על הגזירה שגזרו בעריגה דלא שאל בהדיא על הריגה וגם התשובה לא מוכח שהצין הנשאל ששאלו ממנו על הריגת יהודים, ובשם הריב"ל ח"א ס"י ט' [מוכח דאף בכה"ג מסתפק, שצנודנו] צעדים ששמעו מגוי שפי' ופי' נהרגו ואח"כ צא גוי שצוי ממלטה ושאלוהו כמה יש שם אנשים צמלטה ואמר שיש שם כמו ע' יהודים ובתוך דבריו אמר שראה שם שני יהודים ממקום זה ואמר הסימנים שלהם, ונסתפק הריב"ל אם הגוי השבויה הזה הוי מסלית כדי להכחיש העדות הראשונה, וכי דכיון שלא שאלוהו אלא על השבוים סתם יש פתח לומר דהוי מסלית, אך להקל לא היינו אומרים דהוי מסלית, אבל להחמיר י"ל דהוי מסלית כו', אלמא דאפילו בכה"ג דלא שאל על הריגת יהודים או מיתתן אלא שאל סתם כמה יהודים יש שם שבוים ואמר דהם ע' ופי"פ מחו מסתפק אי הוי מסלית, וראיתי בשו"ת מהר"מ מלובלין סימן ק"ל [הוצא בזהו י"ב] על שבו אחד שצא שהיה דר בעיר פי'

אוצר הפוסקים

ולא הזכיר שם שיריה או סיעה של צי"א שאכלו בלגים אשר צחכס
 היה אותו יהודי, וגדולה מזו כי צחכס ישרים [הנ"ל] דחשיב
 מסל"ת, ומדברי הריב"ל בעובדא דרגליים משמע דחש החס שלא
 יהיו מסל"ת משום דאמרו בגוים חמת חמת שנהרגו היחודים היו
 בוכה שחש הגוי שהשואל שאל על היחודים, אבל צי"א שלא אמר
 חמת כלל לא היו בוכה, ועוד דאין כאן שאלה כלל, דמה שאמר
 היחודי כמה אנשים אבל הדג הזה אינו לשון שאלה, דשאלה היו
 כשנאספה השואל שישיב לו הנשאל על שאלתו ואז היו כמכוין להעיד
 כיון שמחמת השאלה אמר הדברים, אבל זה שאמר כמה אנשים כי
 אינו מלפס שישיב לו הלה כלום אלא אומר מילתא בעלמא, וזה
 שהשיב הגוי ואמר כל אותן הדברים אינו מחמת שאלה אלא אמרן
 מעלמו אגב שאמר היחודי שאכל הכהר כמה אנשים הביא גם הגוי
 מעשה שהשליכו שם חיש אחד לסיוע הדבר.

י. שאל על ראובן והשיב על שמעון. הרשד"ם צ"ח פ' בגוי
 שנשאל אם היה יודע מפלוני והשיב לו מי הוא זה, אותו
 שהרגו עם דוד, וכי שאין לנו לומר דנפיק מתורת מסל"ת אלא
 דומיא דאיה חזרנו, דאפילו אם נראה לומר דלא נריך כהבוא ממש
 שהיחודים אכלה, מ"מ נריך שישאלו על האיש עצמו ושישיב בגוי
 עליו, אבל כי הלא דנ"ד ששאלוהו על פלוני ואגב אורחיה השיב על
 מה שלא שאלו לו ודאי דלא נפיק מתורת מסל"ת, וכ"ש זה שלא
 השיב על דוד דרך תשובה אלא שמתוך דבריו שמענו שדוד נהרג
 שודאי מסל"ת ממש בוי, וכי דאף שצנודן הרגליים [הנ"ל צאות צי]
 פסק לאסור לפי שכלל מאתים מנה שכיון ששאל על הבאים צספניה
 הו"ל כאילו שאלו ממש על היחודים הבאים שם, משא"כ צנ"ד
 דאין להסתפק בו כלל.

ובדרכי נועם סי' י"ג וסי' מ"ט הביא דברי הרשד"ם הנ"ל להכלה.
 גם צ"ח מלות כהונה סי' ל' הביא דברי הרשד"ם ופסק כן
 להכלה בעובדא דידוי, וכן פסק המהריק"ש בצפרו ערך לחם על
 השו"ע עיי"ש.

ובתש"ו הרש"ך ח"א סי' כ"ו בעובדא שנשמע דבספניה אחת הרגו
 נ"ה יהודים שהיו צחוכה וצחוכס היו יוסף ליאש וצחו,
 ושאל יהודי להרוצחים מה נעשה מצחו, והשיבו הרוצחים מה תשאל
 כי כל הבאים צספניה הרגו אותם ולא השארנו עד אחד, וכי
 דבעדות זו אין להחיר כיון שלא אמרו אלא אחר השאלה ששאל
 מאתם מה נעשה מצחו, איברא דאם אחר ששאל על צחו והיו משיבים
 לו עליה ואח"כ היו אומרים מהריגת יוסף היה מקום להקל כיון
 שהיהודי לא שאל על יוסף ושאלת צחו לא היה מוקד לעדות הריגת
 יוסף, אבל כיון שלא הזכירו צחוד הריגת יוסף נמלא שכל ספורם
 לא צא אלא לתשובת שאלת היהודי ואין כאן מסל"ת. וכי צעז"צ
 ס"ק קי"ג דנראה לכא"ל דתש"ו זו חולקת על תש"ו הרשד"ם סי'
 פ' הנ"ל, אך לפי האמת י"ל שאינה חולקת, דעד כאן לא אמר
 הרש"ך אלא משום דלא הזכירו ליוסף צחוד, אבל אם היו הרוצחים
 משיבים הרגו לצחו כשהרגו ליוסף אציה, אז לגבי יוסף ב"י זה
 מסל"ת כיון דלא שאלו על יוסף.

בפרח מט"א ח"ב סי' ק"ז הביא מהנאמן שמואל שכי צנודו ששאלו
 היחודים להערלים איך היה הענין שהרגו צמקום הזה את
 הקצב, והשיבו הערלים צה המקום הרגו את הקצב שהיה נקרא
 שמו צבוריקו, דהוי מסל"ת, שהם הבינו שהיה שואל על הקצב האחר
 שנהרג וזה השיבוהו שלא היה אותו הקצב ששואל עליו אלא הקצב
 שנקרא צבוריקו, ומדמי לה להך דנודן הרשד"ם סימן פ' הנ"ל, שאם
 השיב על אחר שאין שואלים עליו הוי מסל"ת, וכי ע"ז הפמט"א דלא

צין השואלים, ולא כשהדבר בעלמו ספק דילמא לא היה צממנד
 ישראל, ולהתחיל כל ששאל גוי לחברו שלא צפני ישראל לא נפיק
 ממסל"ת, וגם בעדות ה"א אף דמתוכן דצריכס נראה שהם אותם
 הסוחרים שהגידו להעד הצי, מ"מ י"ל שמה היו סוחרים אחרים שגודע
 להם הדבר מפי גוים אחרים צלי שאלה כלל, וא"כ יש להחיר צנ"ד
 מס"ס, ספק אם בשאל על הכלל והשיב על הפרט חשיב כשאלה,
 וספק שמה הסוחרים שהגידו להעד הראשון, היו גוים אחרים ששמעו
 מפי אחרים צלה שאלה כלל, וכיון דאיכא כל הני נדדי נראה
 דלא מחמירין.

ובי צעז"צ ס"ק קי"ד דלפ"ז י"ל דבעובדא דהרש"ך יש להחיר כוותיה
 ולא מטעמיה, מס"ס, סי' אם שאלת גוי מקת או לא ואח"ל מקת
 הרי יש ספק אחר בשאל על הכלל של היחודים הבאים צספניה או
 צשיירה והשיב על הפרט אי חשיב שאלה או לא, והא דהרש"ש לא
 כי היתר זה צנודו ה"ז משום דבעדות ששאלו ליושבי המקום אם
 נמלט איש או אנשים, היה ישראל שם, וגם אפשר דהוא היה מן
 השואלים, ולכן ציקס הרש"ש להחיר מכה ס"ס של עדות האחרת,
 ומ"מ צאותו נדון של הרש"ש יש לתמוה אמאי הולך להחיר משום
 ס"ס, והלא כיון דיש עדות שהיה צלה שאלה, כבר כי הריב"ל
 [הובא צס"ק קט"ז] צפשיטות צח"א צסופו להחיר דתלין דשני
 מלחים היו, אחד ספר צלה שאלה והצי ספר ע"י שאלה, א"כ אפילו
 דהיה מלח אחד דלמא צתחילה ספר צלה שאלה ואח"כ ספר ע"י
 שאלה, ולדינא מסיק שם העז"צ דאע"ג דהתומ"י וגדול אי מקטלוגיא
 ס"ל להחיר צשאל על הכלל והשיב על הפרט, מ"מ נראה דהיה קולא
 יתירה ומידי ספיקא לא נפקא כיון דחזין דרבים החמירו בעובדא
 דרגליים, אבל אם השואל היה גוי לגוי יש להחיר מכה ס"ס הנ"ל.

ובס' ויאמר יחזק ח"א קי"ע סי' ד' צספניה שטענה והיו צה גם
 יהודים, והקונסול קרא לצי הצובל שניול ושאלו על הנידון
 וסיפר לו הכל צפרעות וגם ממתת היחודים, וכי דלכא"ל כיון
 דהקונסול קרא אותם לספר לו וגם השציב אותם להגיד האמת אין
 לך שאלה גדולה מזו, ואף דהשאלה היתה מפי הגוי, אבל הרי היתה
 צפני ישראל, וגם דשאלת הקונסול הוי כשאלת שופט, אלא דו"ל
 דכיון ששאל על כללות הספניה, הוי מסל"ת, וכמ"ש צדרכי נועם
 סי' מ"ט דצכה"ג הוי מסל"ת, וכ"כ צתש"ו הר"מ אלשיך סי' קי"א
 [הובא צאות גי], וצנ"ד שהיו צספניה גוים ויחודים אף אח"ל
 שהשאלה ה"י על האנשים הנעצעים צספניה, מ"מ כיון שה"י דרך
 כלל על יהודים וגוים הוי מסל"ת וכמ"ש הגו"ר [הנ"ל], וצפרט
 שהשאלה היתה על כללות הספניה והסחורות והשוררים שהיו צספניה,
 אמנם צצכה"ג הגה"ע אות ק' כי צצכה"ג החמירו במשפטי שמואל
 ומהר"א ששין, גם המהריק"ש צערך לחם כי צדעת הרדב"ז דלא
 הוי מסל"ת צצכה"ג, וצ"ח חקרי לצ הביא מהמשאח משה סי' מ"ז
 [הובא צאות ז] דחש להחמיר גם צשאל על הסחורות אם ילאו
 מהספניות והשיב בגוי על מיתת היהודי כ"י, וא"כ מידי פלוגתא
 לא נפקא.

ובס' בית דוד [לר"י דוד] סי' ח' צנכרי שהביא דגים לישראל אמר לו
 היהודי כמה אנשים אכל הדג הזה ואמר הגוי שזה כשלה
 חדשים הרגו יהודי פ' והשליכוהו למים, כי דהוי מסל"ת, דדוקא
 כששאל על הפרט כגון היכן פ' לא הוי מסל"ת, אבל כגון נ"ד שאמר
 צסתם כמה אנשים כ"י אין זו שאלה והוי מסל"ת, ולא מיבעיא
 להמתירים בעובדא דרגליים [הנ"ל צאות צי], אלא אפי' המתמירים
 וודו הכא דהוי מסל"ת, דהתם הזכירו פרעות הספניות, אבל הכא
 לא הזכיר שום פרעות אלא אמר סתם כמה אנשים אכל הדג הזה,

אוצר הפוסקים

ובן נחמד לאצרכם חלקי סימן ו' הביא להראות וזן מזה לגדולו ששאלו להגוי אם הלך פ' לקנות קמה, וכי דלא הוי שאלה.

בעז"ג סק"ג צראון שהלך מנפת לעכו לקנות אורח להביא לנפת ואחר ולא בא לנפת וכשנא גוי ח' מעכו לנפת שאלו היחודי אם ראובן קנה אורח וכמה קנה, והשיב לו הגוי שראובן נהרג בנסיחו לעכו, ויש שהיו רואים לפקפק בעדות זו דלא הוי מסל"ת דהוא משיב על שאלה, וכו' כ' דמתוך דברי הפוסקים [הרש"ם בסניף ה"ל והרמ"ם בסימן י"ז] מתברר דלא מקרי שאלה אלא כששאלוהו איזה פלוני דהוא שאלה על גופו של מת, אבל כששאל לגוי אם פלוני קנה הסחורה והשיב שלא קנה כי הרגוהו חשיב מסל"ת, כיון דלא שאלו לגוי על גופו של מת אלא על ענין סחורתו. וכ"כ עוד בסמ"ק ק"ג.

יג. ובשנראה שהגוי לא כוון בתשובתו לספר על מיתת פ' אלא דרך אגב של שאר שמועות. בשו"ת מהר"ם מלובלין סי' ק"ל בעודא ששאל היחודי לגוי שחזר מן השביה אם ראה שם בני אדם מעירו והשיב לו הגוי שהיה שם יחודי אחד בשם פלוני ומת בשביה, וכי דאע"ג שהשיב ע"י שאלה מ"מ כיון שלא נתכוין הגוי בתשובתו להעיד על מיתתו רק שספרו זה עם זה דרך ספור דברים בדרך השבויים ממדינה יגועיר אחת כשמואל ז"ל דרך התאוננות, וספר לו ג"כ איך שהיה שבו עם פלוני וכיו עובדים שם עבדות פרך ומת מקרי ג"כ מסל"ת, וגם שהדברים מראים שגם אותו היחודי בעצמו לא נתכוין אז באותה שאלה לשאול כלל על מיתת פלוני ולא על מיתת שום יחודי, וגם אין צמחמות לשונו ששאל דוקא על יחודים, אלא כשהשיב לו העכו"ם שגם הוא ממק"פ אז שאל אותו אם היו שבויים יותר ממק"פ כמוהו, ועוד דלא שאל אותו על שום אדם אם מת או חי אלא ששאל אותו אם ראה שם עוד יותר שבויים ממק"פ והגוי מעצמו הביד לו מיחודי זה ומיתתו מה שלא שאל אותו היחודי, וא"כ פשיטא שלא שייך כאן לומר שנתכוין העכו"ם להעיד על מיתת פלוני, ודומה לזה מלחתי בתשו' הריב"ל [ה"ל אות ב'] בתשו' הרגליים שבי' הוא ז"ל על זה שכמה אנשים יש שחפצים לדעת שמועות ואפי' שאינם נוגעות להם דבר אם צאולי היה להם פקדון ביד איזה אדם מיוחדים הים באניות וא"כ לא מוכח מתוך שאלתו ששאל על היחודים, ומסיים ואלמלא מיראי בוראה אני הייתי מסכים להחיר האשה, הכי לך ומה התם ששאל היחודי אם אחת שנהרגו אותם בני אדם שהיו חוץ אותם הספינות אפי' היה חושב אותן למסל"ת משום שאפשר לומר שלא שאל אלא שמועות או בשביל איזה פקדון, וכ"כ צ"ל, ואע"ג שממדת היראה לא ראה שם לסמוך על עדות זו לבד, היינו מעטם שבי' שהגוי חשב ששאל להם מהספינות אלא לדעת מהיחודים אם נהרגו כמבואר שם דהעיקר הוא שהגוי חשב שידע היחודי שהיו ג' יחודים בספינה, משא"כ צ"ל ששאל כלל על שום הריגה רק שאל אם ראה שם איזה אנשים ולא שייך לומר שהעכו"ם חשב שבשביל אותו יחודי שאל אותו, כי מנין לו לאותו יחודי לדעת אם אותו פלוני נשבה או לא שישאל עליו, ואם היה יודע שנשבה היה לו לשאול עליו בפירוש אם ראהו שם או לא, וגם לא שאל כלל על שום מיתת והריגה נראה דפשיטא ופשיטא דזה הוי מסל"ת לכל הדעות, שאין כאן שום נתכוין לא להחיר ולא להעיד. [וע"ע לעיל אות טו].

ובגינת ורדים כלל ג' סי' כ' ביחודי שפגש צגוי שהי' צוכה ושאלו מה אחת צוכה והשיב שצא בספינה שנשצרה במק"פ, ושאלו היחודי מי הי' עמך בספינה והשיב שהיו כמה צ"ל ונילוו לבד קלת סחורה ויחודי ח' שנעצב, וכי דתשובתו הוי מסל"ת אף שהיחודי

דמי כלל דנדון הרש"ם הוי העטם שבין שלא שאלו על השני כלל כי אם על הראשון לכן הוי מסל"ת, אבל צ"ל דשאלו על הקצב והערלים אמרו ששמו צבוריקו, לא מפני זה נאמר שזה [שהבינו שמה ששאל הוא על] קצב אחר, דמה"ת לן לצדות מלכנו שיש קצב אחר, וזה צבוריקו אינו אותו קצב ששאלו עליו, דהשאל לא נהכו בשמו והערלים הזכירו שמו מה צ"ל.

יא. שאל למה הרגו לגוי פ' והשיב מפני שהרג לפ' היהודי שבא ליפרע ממנו חובו, כי בצעני חיי סי' ח' דבכה"ג אף הריב"ל [ה"ל אות ב'] וסייעתו מודים, דשאני התם ששאל על הבאים בספינה ה"ל כאלו שאל ממש על היחודים הבאים שם משא"כ צ"ל, וחילוק זה כתב הרש"ם בסי' פ' אף למה שהחמיר בגדון הריב"ל, וכ"כ שיתיר בגדון שלנו.

יב. שאל את הגוי על ענין אחר לגמרי שלא מענין המאורע שהיתה סבת המיתת, וא"כ התשובה השיב הגוי על מיתת פלוני. הרש"ם בסימן י"ז כתב בעדות הישראל ששאל להגוי מכפר פלוני על שלומו ושלוש הכפר והשיב לו הגוי יכחו ד' למו שהרג את מרדכי כי מהיום אשר הרגוהו לא מלאנו מנוח לכף רגליו, דנראה צעני שהיה דבר צרור כשמש שאין לך מסל"ת גדול מזה, וטעמא שדרך בני אדם לדבר עם מכיריהם לשאול בשלומם ובשלום מקומם, ומה שהשיב הגוי הוי מסל"ת צעני הנכבד כי העד לא שאל עליו כלל, וה"ל נראה מלשון הגמרא ובה איזה חזרנו קאמר, דמשמע קלת דדוקא משום ששאלו עליו לא מקרי מסל"ת, אבל אם היה מלך דברים אחרים שאינם מן הענין הכוא בפירוש לא היה מקשה הגמרא כך אלא היה לו להקשות והאם הם התחילו לדבר תחילה, אי' נראה שיעקר הקושיא אינה אלא כיון ששאלו על חזריהם לא הוי מסל"ת, אבל כשמתחיל לדבר עם הגוי על ענין אחר והגוי משיב אגב אותו דבור מענין מיתת האיש הכוא לא נפיק ממסל"ת.

ושם בסי' ר"ד צגוי שצא מעיר פ' ושאל לו הישראל מאין צאת והשיב ממק"פ ושם ראיתי פלוני מת כי דלא נפיק ממסל"ת כיון שלא שאל לו על שום יחודי ולא על הספינה דרך צ"ל הוא לשאול להבא מעיר אחרת מאיזה עיר צאת ולא משמע שכונתם לשאול על שום יחודי וזה נ"ל צרור.

ובתשו' הראש"ח סי' כ"ז בי"א קול על המוכסים שנהרגו והלך ישראל ח' אל המקום הכוא ושאל לגוי אם צאו כהן המוכסים והשיב הגוי צאו לכאן והרגנום, וכי דכל מה שאמרו דאם יש שאלה לא הוי מסל"ת לא אמרו אלא בשאלה אם חי אם מת או איזה חזרנו שהכוונה ודאי לומר מה נעשה ממנו אם חי אם מת אבל כשהשאלה היא על דבר אחר של אותו המת כגון צ"ל אם צאו לגבות המכס, והגוי משיב כן צאו וא"כ זה מעיד גם על הריגתו מה שלא נשאל עליו חשיב ספיר מסל"ת ואף שלא מלחתי ראי' לחילוק זה בדברי הפוסקים, אלא מכה סברא נראה שיש צו כדי לחלק, ואם נביא לפקק דשמא הגוי הבין שכונת השאלה היא לדעת אם הם חיים או מתים, ותשובתו היא על שאלתם, יש לנו להסתייע מדברי הריב"ם בסי' ע"א, ומדברי הפוסקים צמי ששאל על הספינה [ה"ל אות ג'], שאין לחוש לזה. [ע"י מזה באות ח'].

ובעז"ג ס"ק קי"ד אחר שהביא להראות כי שגם מחשו' המ"צ [המבואר בס"ק קי"ח] מתברר דנדון כזה הוי מסל"ת. וע"י צמחטני שמואל סי' כ"ז צראש הפסק ובסופו שהפליג להקל, וצ"רם ע"ת הפליג להחמיר, ומש"כ בסי' כ"ז הוא עיקר דהוא אחרונה בדמוכה מזמן העדויות.

אוצר הפוסקים

אם היה קרובו שיצבה עליו לפי שנהרג, וכפי דעת העכ"ם לא חידש לישראל דבר אלא שכונה לו למה שאמר מעיקרא שצוכה עליו, וכל כה"ג הוי בכלל מה שבי הרמז"ם כיון היה העכ"ם מסל"ת וכו' וכיוצא בדברים האלו שכן מראין שאין כוונתו להעיד, ודאי צ"ד בדברים מראין שאין כוונת העכ"ם להעיד ולא להשיב ולא להסיר הספק כלל כמש"כ. [ועי' צאות י"ח].

ובס"א"ר בחש"י סי' ג' הביא רא"י מדברי התומת ישרים אלה, לדיון, בעובדא שאמרו להנכרי וכו' אין אתה יודע שזה הוא גיסו של פ' הנהרג, והנכרי הזה הוא ה' המעביר הלו להרגו בעקודת המלך, והשיב הגוי ומה אשם יש לי בזה, רוב השרים הנהרגים במאמר המלך הם נהרגים בשליחותי, ואמרו לו ודאי שקצרת אותו והשיב לא קצרתיו אלא השלכתי לים וסיפר אופן הריגתו, וכי ע"ז צס"א"ר דאף שהנכרי דיבר רק אחרי שהזכירו לפניו את גיסו, וגם מה שסיפר מענין הריגתו ה' זה רק אחרי ששאלוהו אם קצרו, מ"מ אין כאן שאלה אפי' ברמז אם חי אם מת, אדרבה מוכח דפשיטא לי להישראל שכבר מת וכו' מתחזק על הגוי שה' שליח במיתתו ולא שאל לו אם קצרו כיון שכבר ה' פשוט אצלו ממיתתו, ושאלה דמפקא לגוי מתורת מסל"ת הוא דוקא בשאלה אם חי אם מת והגוי מחדש מיתתו, אז חיישין כיון דהגוי מרגיש שיש לישראל נפקותא בדבר הוא משקר, משא"כ כאן שהזכירוהו בחזקת מת והגוי השיב ע"פ הנחתו, ודאי הוי מסל"ת גמור.

ובסי' ז' באשת המת כששמעה שמת בעלה פגשה בהגוי שהביא המלבושים של בעלה ותצעה ממנו מלבושי בעלה, והשיב הגוי שלא יתן לה מפני שאינו מכירה שהיא אשת פלוני שמת, וכי שם הרב השואל דאף דדברי הגוי צאו ע"י שאלת האשה, לא נפיק מידי מסל"ת, משום דשאלת האשה לא היתה על ענין בעלה כי אם על ממונו שיתן לה שהיא הנוגעת בנחלה, ומדברים אלו יש בהכרח שכבר ברור לה שמת בעלה, דל"כ היאך תוצעה בהחלט שיתן לה נכסי בעלה, וכל כי האי לא חשיב שאלה דמפקת מידי מסל"ת. והב"א"ר כי ע"ז דהדברים נכוחים ופשוטים הם ואין כאן מקום ספק, ובר מן דין מעיקרא דדינא אינו רואה בכאן שום ענין שאלה, דשאלה היא שאדם שואל לנשאל שידוע לו מה ידוע לו מדבר פלוני, אבל כאן אין שום שאלה ששאל שידוע לה שום דבר, כי אם תציעה שתצעה ממנו של בעלה שתחת ידו, וזה ברור מאד שאין כאן שום ענין שאלה.

ובן העלה בעו"מ ס"ק קי"א דכל היכא דמשמעות הדברים שפשיטא לכו שנהרג חשיב מסל"ת, ושכן נראה מתשו' הריב"ל ח"א סי' ג', וחמה שם על הרי"י סמוע שכתשו' הבי"י סי' צ' צנזונו שהשיבו אלו מדברים בענין היכודי שנהרג ודן שם לומר דלא הוי מסל"ת, דהא כיון דפשיטא לכו שנהרג לא חשיב שאלה.

ובבבב"ה יוסף ח"צ סי' א' חידן דבהכרח דתשו' הבי"י כיון שהזכירו בסגנון שאלה, שאמרו אנו מדברים על פ', דהוי כאילו אמרו ואתה מה צידך, ולכן אמרין דאין הוכחה ממה שאמרו שנהרג, לומר דפשיטא לכו שנהרג, אלא ר"ל שאומרים עליו שנהרג ולכן לא נפיק משאלה, אבל בהכרח דהתומת ישרים ומהרש"ך ומהריק"ש ליכא שאלה כלל ויש הוכחה מלשונם שלא נסתפקו כלל במיתתו או בהריגתו הוי שפיר מסל"ת. וע"ע להלן מהחקרי לב.

ובן צנזמן שמואל סיני בשאל איך היה הענין שנהרגו במקום הזה את פ', כי דנראה שכבר נתבררה לו הריגתו אלא שצטוונו יפלא איך היה ענין הריגתו במקום צמח כזה, לא הוי שאלה, והביא רא"י מדברי הריב"ש סי' ע"ז שבי' דאם ה' שהיכודי והגויים התחילו לומר

שהיכודי הקדים לשאל את הגוי מי ה' עמך בספינה, דהדברים מוכיחים שבעל לא חשק אדעתיה שהשאלה היתה על עסק היכודי העצוב ולא הוי אלא כשואל לידע מעניני העולם, שכן דרכם של עובדי דרך להרבות דברים על מאורעות רעים שאירעו, ומכיון שמאנו שבסלוניקי עיר ואם בישראל התירו למעשה צה"ל דרגליים [עי' אות צ'], אין לנו לחוש ולהחמיר רק מפני צדודו של הרדב"ז [שהחמיר שם], וכיון שכן בחילוק כל דבר שנמצא לחלק צנ"ד יכולין אנו להקל אע"פ שלא יהי מרווח, ובאמת חילוק זה ראוי לכל מצין, שהרי עיקר פסול עדות גוי הוא משום שפיהם דיבר שוא, ולכן במסל"ת אמרין דקושטא קאמר, וא"כ מה לנו לחוש לדברי היכודי שסיפר עמו שמה יש בהם סרך שאלה מאת הגוי, הרי פיסול הגוי אינו משום ששאלוהו אלא בשביל [דכ] שידוע שנשאל אמרין שחזקתו שמשקר, וא"כ אף כששאל צדדאי, אם הגוי לא הבין וקמסהיד לא נפיק מדין מסל"ת. וכ"כ בסי' כ"ד דצנ"ד חשיב שפיר מסל"ת אלא דכו"ע כיון שניכר מדברי העל שהישראל לא שאלו מענין היכודי כלל ויש לנו לסמוך על דבריו דכיון דלא מחכוין לברר איזו שאלה מהיומן ולא משקר, כי דין זה אינו כחוקת פרה אדומה ומילתא בלא טעמא, ומכיון שהגוי מספר לפ"ת על דברים שחושב שלא נשאל עליהם למה לא נאמינהו, ואפי' מאן דמחדר בחר אויפכא, ככה"ג דברירא מילתא טובא כו"ע יודו דחשיב מסל"ת.

יד. הזכירו הישראל מקודם בחזקת מת. תומת ישרים סי' קל"ב כי הרי"ש סבב דאפי' נימא דכל שהחליל הישראל בהכרח שם המת נפיק מכלל מסל"ת [עי' לעיל ס"ק ק"ג אות י"ו] הוא דוקא כשהזכירו בחזקת חי וצא הגוי לחדש מליאות המיתה, אבל כל שהזכיר בחזקת מת או נהרג ולא צא הגוי לחדש רק אופן המיתה וההריגה אינו מן השם דליפוק מכלל מסל"ת. והסכים עמו הרב בעל חומ"י בסי' קל"ג. ומהרי"ט הכהן שם בסי' קל"ה חולק עליו, ע"ש. ובכנה"ג הגה"ע אות י"ח הביא בשם עוד גדולים המקילים בהתומ"י. ועי' לעיל אות ו' מהבאר המים.

ובבבב"ה נתיבים סי' כ"א דכו"ז כי דלא דחין פשיטתא דהרצנים הללו מהרי"ש סבב והתומ"י מחמת ספיקו דהרי"ט מה שכתבו צלשון לכאורה. וע"ע בסי' הג"ל אות י"ז וי"ח.

ובשו"ת הרש"ך ח"א סי' כ"ז בגוי ששאל ליכודי יש צניכס חכם, בן אחד שלו נהרג, והשיב לו לא היה בן חכם אלא בן סופר אחד שהיה צנינו הוא היה, והשיב הגוי דגם לו ידוע מהריגת בן הסופר וספר פרטי הריגתו, וכי דאין לומר דלא הוי מסל"ת כי דברי היכודי שקדמוהו הוי כשאלה, לפי שממראת הדברים נראה שכוונת היכודי היה לומר כדבר ידוע אצלו ממקום אחר שנהרג, ולפי דעת הגוי כפי הנראה לא חידש דבר בהריגת בן הסופר רק פרטי הנוקרים שארעו בהריגתו, לכן עדות הגוי הוי מסל"ת גמור, והביאו במשפט דק ח"א סי' ו'.

ובשו"ת אהלי יעקב למהריק"ש סי' נ"ג בשני גוים שהביאו שמן ודבש במקום המכס והמוכסים היו יהודים ואמר הגוי האחד לחברו עיידא תן המכס ונלך, אמר אחד מן היכודים נצבה על עיידא [כלומר על היכודי שנעלם ושמו עיידא] ואמר לו הגוי וכו' היכודי עיידא היה קרובך א"ל הן והשיב לו הגוי צכה עליו שנהרג כו', וכי דצנ"ד סגנון דברי הישראל גם של העכ"ם כמתאוננים על הריגתו כדבר פשוט וידוע לכל ואין כאן הגדה לא בשאלה ולא בתשובה, שהרי היכודי אמר נצבה על עיידא הוי כדבר הידוע לו צרור שנהרג ומתאונן עליו כששמע שמו, גם העכ"ם לא נסתפק אלא אם היה קרוב לעיידא צראתו אותו מתאונן עליו וע"ז שאל

אוצר הפוסקים

ובחקרי לב מהדו"צ סי' ח' כ' נראה עיקר כדברי הפרח מע"ה, וכי דלפ"ז לא פליגי התומ"י עם תשו' מהר"י סמוע והכ"י [ראה לעיל מהעז"נ] דכיון דהוי דרך שאלה לא חשיב מסל"ת.

אולם צנני אברהם סי' כ"ז כי דאף הפמ"ט שדחה להנאמן שמואל צננון שאל איך היה הענין שהרגו לפלוני וכתב דלא הוי מסית לפי תומו אף דמסגנון דברי השואל נראה שפשוט לו שנהרג אלא שצנינוי יפלא, לא יחלוק על הפוסקים הנ"ל, דדוקא צננון דיד"י שפיר מתפרש שאלתו שהיא לצרר אמיתות הענין אם אמת הוא שנהרג, והוא הנותנת שצנינוי יפלא איך אפשר שנהרג במקום ההוא שמצויים שם צנ"א, ומתוך כך נראה דשקר דברו עליו שנהרג, ומה שאמר איך היה הענין שהרגו, הכוונה איך היה הענין שאומרים שהרגו, אבל כשמתפרש שצנחחו היה על ההורג שהרג את היחודי, כצנ"ד, שפשוט לו שנהרג אלא שמתקבץ למצוא את הרוצח לנקום דמו, אין לנו להסב את השאלה ג"כ על ענין ההריגה ולומר דהכוונה למצוא את הרוצח ולצרר את האמת ולא חיישינן שבצנ"ד הגוי שכוונתו לצרר ענין ההריגה.

עו"ב דאף דמדברי התורת חסד סי' ס' נראה לכאורה שחולק צנ"ד וס"ל דכיון דאיכא שאלה אע"ג דהיה על ענין אחר לא הוי מסל"ת, שהרי צננון לא היתה השאלה אם נהרגו אלא מי הרגם אפ"ה לא חשיב ליה מסל"ת, אולם לאחר העיון נראה שאף הרב מודה דזה דדוקא צננון שאל אם יודע מי הרגם, וזה כיון דלא הוי מסל"ת למי שצא עליו בשאלה, וחיישין שמסקר צמה שאמר פלוני הרגם, א"כ אף לענין ההריגה ג"כ ל"ה מסל"ת, שהרי מוכרח הוא לשקר ולומר פלוני הרגם, אבל אם בעיקר השאלה חשיב מסל"ת, מהני ג"כ אף לענין הודעת המיתה שלא צא עליו בשאלה.

ובשער אשר סי' י' צננון שהי' עיקר שאלתו מי הוא הרוצח, והגוי השיב כי הוא לא הרגו אלא אחרים, אחרי שהביא למהר"ש סב"ע ומהר"ט כהן הנ"ל החולקים דזה ושי"א שגם מהר"ש סב"ע לא אמר אלא כשלא צאו הדברים דרך שאלה כמ"ש הפרח מ"א הנ"ל, הוסיף, מ"מ אם השואל הוא גוי ולא ישראל יש להקל מס"ס, ספק אי שאלת גוי לגוי לא מזקא כהה"ד וספק דבזכירו בחזקת מה אף דרך שאלה הוי מסל"ת, ויש לומר עוד דגם הסוברים דשאלת גוי לגוי מפקא מחזרת מל"ת הוא דוקא בשאלה מפורשת אם ידע מפי א"י אם לא, אבל היבא דמפרש דבריו דשאלתו היה לידע מי היה הרוצח וכיוצא ליכא מאן דפליג דזה, וכר"ע מודו דהוי מסל"ת, וכן לאידך גיסא דגם האומרים דאף דבזכירו בחזקת מה כיון דצאו הדברים ע"י שאלה נפיק מחזרת מסל"ת הוא דוקא בשואל ישראל, אבל צנני השואל כה"ג הוי שפיר מסל"ת.

פו. גוי שראה יהודי הולך אחריו ואמר לו מפני מה אתה צא אחרי, לשאול ולדעת אם פלוני חי או מת, כי הריב"ל צח"א סי' ב' דצכה"ג לא הוי מסל"ת, ואין להביא ראיה לזה מהא דאמרינן בפי' שזעזע העדות ראובן מעייל אחריהם ואמרו מפני מה אתה צא אחרינו שזעזע שאין אנו יודעים לך עדות פטורים עד שישמענו מפיו, וכמו שזלחתי לרב אחד מהרבנים שהיו בזמן הר"ן צמטש שהיה צימיהם שהביא מסוגיא זו, דאין הדין דומה לראיה, דשאיני שזעזע העדות דגזרת הכתוב הוא עד שישמענו מפיו. ובשו"ת הר"ש הלוי סי' ג' [דנ"ד ונ"ה] כי דאדרבא יש להביא ראיה מסוגיא זו, איפכא לענין מסל"ת, דמבואר שם דרך אחריהם לעולם הוי דבור אלא דהוא כדבור ע"י אחר, וא"כ בשלמא גבי עדות דיש חילוק וטעם בין הדבור מפיו של החוצע עומד לדבור ע"י אחר נוחא דיש לחלק בין רן אחריהם לדבר עמכם, אבל גבי עיגונא דאט' נריבין שהגוי יוכי

אנחנו מדברים בפי' אם חי אם מת אז כ"י אפשר לנו לדון ולומר שמתכוין לשאול לו ואתה מה צורך אע"פ שלא אמר כן בפירוש, משמע דדוקא משום שאמרו אם חי אם מת, אבל צנ"ד שגמר ואמר דודאי נהרג וכבר נתברר לו הריגתו לא חשיב שאלה והוי מסל"ת, והביא ע"ז לדברי התומ"י הנ"ל.

גם בעדות ציהוסף ח"ב סי' כ"ה כי ע"פ התומ"י ועוד דאם שאלת היחודי על הנהרג היה צאופן שכבר ידע השואל הריגת הנהרג אלא שאלתו היה דרך תימה למי הרגת אותם ולמה לא חמלת עליהם ותשובת הגוי אינה על המיתה וההריגה ולא חידש לענין ההריגה אלא השיב למי לא ריחם על היחודים וממילא סיפר הגוי על המיתה, נמצא שהמיתה סיפר צנ"ד שאלה.

וב"ב צלל הכסף ח"ב סי' א' דכיון דצנ"ד ניכר ששאלתו דידוע לו צבירור שמת פלוני, אלא ששואל ממנו לדעת אם אחר שהגיע למקום פלוני הוא שמת או שמת מקודם, ועל זה צאה התשובה שמת מקודם, ולא צא הגוי להגיד לו מהמיתה, אין השאלה מזקת וכמ"ש הר"ש סב"ע והתומ"י, ומהר"ט כהן שחולק ע"ז הוא יחיד צזה, וע"י צפחת הנגב סי' י"א דקולם לחילוק זה, וע"י צנחמן שמואל סי' נ"ה וסנין [הנ"ל] דכתיר מלך זה דהוי מסל"ת. וכ"כ עוד צסימן ח' צישראל ששאל להגויים מה הי' בדעתכם להרוג את היחודי שהיה יושב עמכם צכפר וספרו איך הי' הענין שנהרג. וצ"י צישראל ששאל לגוי איך היה הדבר שהוא הניל עומד והיחודים לא נילולו, וכי דכיון שלא שאל אם נהרגו היחודים או לא שזכר כבר ידוע לו, כל כי הכי גונא אין זו שאלה.

ובמשפטים ישרים להר"ר צירדנו סי' שני"ג בענין שהיה ישראל מוכיח לגוי למי הרגת את פלוני ששלחתי עמך, והשיבו אני לא הרגתי רק הייתי עומד מרחוק והגויים שהיו עמנו הם שהרגו אותם, כי דבר זה למדנו מתשו' מהר"ם מלובלין הובא בקו"ט סי' טע"ו ונ"ל אפילו היה המעשה צנ"ד ששאלו היחודים אם הוא הרג את יוסף והוא הודה שהרגו, אפ"ה יש לו דין מסל"ת כיון דלא שייך לומר דמתכוין להעיד, הנה נראה מדבריו דכל שאין אומר לגוי דרך שאלה כמסתפק אם חי או מת, אלא כפשוטו לו שמת, והגוי משיב, לא מקרי שאלה והוי שפיר מסל"ת, וכ"כ צנ"ד הוי דברי היחודי דרך חובכה למי הרגתם אותו והוא השיב שאחרים הם שהרגו הוי שפיר מסל"ת. וע"י צשו"ת מהר"ל דיסקין בקו"ט סי' ל"ט אות ד.

אולם צפרח מעה אהרן ח"ב סי' ק"ז כי לדחות ראיה הנה"מ"ש מהריב"ש, וכי דלא דמי דהתם לא שאלו להגוי כלום אלא הגוי אמר צמחי עסקיתו והגויים השיבו לו אנו מדברים צמחוק ולכן אם לא אמרה אם חי אם מת הוי מסל"ת, משא"כ צנ"ד ששאל בפירוש להנכרי איך הי' הענין שהרגו צמקום הזה לפי, ודאי הוי שאלה גמורה ששאל איך הי' הענין, ואע"ג דאמר צפשיטות שהרגו לפי אין זו ראיה שזדע לו צבירור אלא ע"פ השמועה ששמע על פי העדות הראשונה אמר כן, והכי רגילי אינשי לומר אף שאין צרור צענייהם, והכי שאל מהם גוף הענין והם מכוונים להעיד צחצחצח, וכן מה שציבא ראיה מדברי התומ"י ישרים דבזכירו בחזקת מה אין כאן חשש שאלה אינו דומה לנ"ד כלל, דשם לא היה שאלה לגוי לכשנאמר דלא הוי מסל"ת אלא ספור דברים צעלמא, אבל צנ"ד ששאל היחודי לגויים איך היה הענין שהרגו לפלוני, היינו שאלה גמורה, ומה שאמר הדברים צבירור היינו ע"פ הדברים ששמע, כמ"ש, ולפי שלא ידע צבירור דבדברים שאל פעם שנית את פי הברלים.

אוצר הפוסקים

מת, חל: אדרבה מוכח מתשובת החמ"ד דהישראל ידע דחזרו נכר, וצ"ל לתופסו מפני שחשדו שהוא כרגו והחמ"ד מתנול לומר שהוא לא כרגו והדבר צריך ומסתבר דחשיב מסלית כמ"ש הרמ"ש, ודלא במהר"ש הלוי.

ובתש"ו מהר"י קלבי סי' י"ב כי דאין ספק דאי הוי חזי מהר"ש הלוי לתש"ו במהר"ש ודאי היה חושש לדבריו אפילו לקולא, וכ"ש צ"ד שלא הוי כ"א קדושי סבלנות דרובא דרעותא סוברים דהוי קדושי דרבנן אף הר"ש הלוי יודע להקל.

ובשער אשר סי' י' בחמ"ד שחפסו המושל ואמר לו שמסר את היחודי ציד חמרים אחרים ושהם כרגו, אחר שהביא לדברי הר"ש הלוי והרמ"ש הג"ל כי דאולי צב"ג דנ"ד אין מקום שיצין הגוי דתפיסתו ע"י המושל היתה לידע ענין מיתת היחודי, רק הוא רואה לידע מי ה"י הרואה כדי להקנס ממנו, וצ"ח גם הר"ש הלוי יודע דשפיר אמרין דתש"ו הגוי אליו לא היתה אלא להגיל איש, ולא נאמרו דבריו אלא דוקא צדונו שהישראל תפס את החמ"ד, דאפשר שמצין הגוי דעיקר כוונתו של הישראל אינו אלא לידע ענין מיתת היחודי ומש"כ כשהשיב שהוא לא כרגו אלא אחרים, אפשר שצאו דבריו גם להגיד ממייתת היחודי.

יפ. בשו"ת בית דוד סי' י"א ציבורי שראה החמור שנסע עליו פלוני היחודי מלוכלך דם שאל לגוי מהו זה הדם, והשיב לו על הריגת פלוני, כי דמלכד דמדברי הרשב"א [המוצא בס"ק קי"ח] מוכח דהוי מסלית כל שלא אמר איך פלוני, דאליכ היה לו לאשמעין יותר חידוש דאפילו אמר היחודי דבר אחר אינו נקרא מסלית, א"י דוקא צב"ג צ"ח איה חזרנו דגם צ"ח אי לאו הדיא דאיה חזרנו, הוי אמרין דגם זה לא חשיב שאלה רק בשאל אס חו או מת, הנה מלכד זה נראה דהסביר נותנת שאין זו שאלה, וכבר כי הריב"ש צ"ח שעיין זה תלוי בסביר, דדוקא צדבר שאין אחר שואל עליו חז שאל, יש לגוי לחשוב שצב"ג מה שנוגע לו הוא שואל, דאליכ מה לו לשאל, אבל צדבר שכל הרואה שואל עליו צ"ד דודאי כל מי שיראהו חוזר לאחוריו עם הסוס מלוכלך דם אפילו אינו נוגע לו כלום, ישאל מהו זה הדם, אין לגוי לחשוב ששואל צב"ג מה שנוגע לו שיהי יודע הוא הגוי שכל מי שיראה אותו שואל לו כן ואין לחשוב שצב"ג חזר שנוגע לו הוא שואל.

ובבבי אברהם סי' י"א ציבורי שמכר לגוי אחד את פלוני לעבד ואחר זמן פגש הגוי הכוא לביחודי ואמר לו ווי לחסרון כוס מכריכ מעות שהולאתי לשעבר, ושאלו היחודי על מה אתה אומר, והשיב לו על אותו עבד שקניתי מכס לשעבר שמת, הביא לדברי הרב צ"ד הג"ל, וכי דה"ה צ"ד כיון שכל מי שאומר כדברים האלה שואלים לו על מה הוא אומר אינו חושב הגוי ששואל לחיוב תכלית.

ב. בצל הבס"ק ח"צ סי' א' כי דעי"כ לא אמרו דשאלה לגוי צנפו של הנעלם ממש אס חו או מת דלא מהני, אלא דוקא כהדיא דאיה חזרנו וכיוצא דתיבך לפגיעתם עמכם או סמוך לו היתה שאלתם איה חזרנו או היכן פלוני וכיוצא, דבזה ודאי דהגוי הצין בפשיטות דאותו הוא מצב"ק ומש"כ אמרין דאפשר דמשקרי ולא מהני, משא"כ היכא שהיתה שאלתו אחר זמן מופלג כנ"ל, דאחר זמן רב שכבר היה עוסק בעד צמלאתו צב"פיה זמן מה ולעת האוכל שאל מהאיש הנעלם, אפשר לומר דלא מקרי שאלה ותשובה ממש, מאחר דידוע הוא שכן דרך הצעלי מלאכה כשיושבים לאכול ונחים ממלאכתם צאמלע העבודה, הם מספרים זה לזה צדברי עראי דזה מספר וזה מספר ספור דברים צעלמא דרך אכילתם או דרך מנוחתם וזה שואל וזה משיב צאין מבין שכוונתם לידע דבר מהצוקה

וא"ל הגוי מפני מה אתה נאנח האם אתה קרוב לגי יהודים שנהרגו, והשיב לו היחודי אני נאנח על ציתי שנגזרו לסעים וע"ז אני הולך לקבול ויהודים שנהרגו היו קרובים שלנו, והשיב הגוי ענין הריגת היחודים, וכי דעדות זו אינו מסלית משום דהתחיל היחודי לעשות אהבה וחשד הגוי שעי"כ היה נאנח והאנחה חשיבה צב"כ דסבר הר"מ חלואה דהוי כמו שאלה, ולדעתו אין דבריו נראין וכדכתיבנא, [אמנם המהריק"ש ע"מ כי שם ו"ל ואילו לא היה בעדות זו דחיה אחרת היה אפשר לעשות לו סמוכות ולחזקו עם מה שכי צפסק אחר בהיתר אשת עייאל [המוצא צ"ח י"ד] דאנחה וצב"כ נהי דהוי תחילת דבור מ"מ לאו שאלה היא דאדרבא מורים היות האמת ופשוט שכבר מחו וצב"כ או נאנח עליהם, ויכיד אהרן הגב"ע אות פ"ד שכי שזריך לחלק צין כך דעייאל להך דכבא שכי דהצב"כ הוי הערה, אלא לא ראה הדברים במקורם, רק מהמועתק בעז"ל], וסעד לדברי מתש"ו הרמ"ש סי' מ"ד צגוי שראה אשה צוכה ושאל אס היא אשת פי ואמרו לו כן ואמר הגוי צחנס אינה צוכה שאני ראיתי צעלה הרוב, וכי דאף דהצוכר אשת פי אך כוונתו היתה לומר דצדין צוכה ולא להחיר נחשוין, הרי שלא חשש לומר דצב"כ האשה הוי כעין הערה ושאלה אס הגוי יודע מה עם צעלה, אך אפשר לומר דלא פלוגי דעד כאל לא קאמר הר"מ חלואה אלא כשאותה צב"כ היתה צפני הגוי שפירש והלך עם היחודי הנערר דצב"ג מיירי הר"מ חלואה, אבל כשהצב"כ היתה צפני גוי אחר שלא הלך עם היחודי הנערר וכעובדא דהרמ"ש, מודה הר"מ חלואה דאותה צב"כ אינה הערה ושאלה, אמנם לדידי משמע לי דהצב"כ של הישראל אפי' היתה צפני הגוי שפירש עם היחודי הנערר אינה הערה ושאלה אלא אדרבה י"ל שצוכה מפני שידוע ממייתת חזרו כ"י.

וביד אהרן הגב"ע אות פ"א חילק צ"ח מטעם אחר דהר"מ חלואה מיירי שצב"כ שראה את הגוי התחיל לצב"כ, אבל הרמ"ש מיירי שהיתה צוכה מקודם שצ"ח הגוי ע"ש. ובסי' פני משה ס"ק מ"ח כי דלא קיי"ל להלכה צ"ח כהר"מ חלואה.

יח. תפיסת החמ"ד שהולכו. כי הר"ש הלוי סי' ג' צישראל שחפס את החמ"ד הרואה ואמר החמ"ד למה תפסת אותי אני לא הרגתי אותם כ"א הצברים שלי, וכי דלא הוי מסלית דאפשר שהחמ"ד הצין שחפס אותו כדי לדעת מה נעשה צביחודים אשר הלכו עמו, ותפיסה זו חשיבה כשאלה.

אולם הרמ"ש צתש"ו סי' ל"ב כי צעובדא זו דהוי מסלית, דכ"ה מה שצריכין להוילאו ממסלית ולומר שמתכוין להעיד אינו אלא כששאלו צב"כ או לפחות צמילי דחשיבי כמו שאלה כגון שמצין הגוי שמצב"ק ממנו שיאמר על פי מה נעשה עמו והוא משיב מה שאז נראה שצ"ח להגיד ואיכא למימר שמתכוין להעיד, אבל צ"ד שלא שאלו ממנו אלא שחפסו שכפי הנראה היה הקול מפורסם שהחמרים הרגוהו והחמ"ד שאל למה תפסו נראה מדבריו שלא צ"ח להגיד רק להנל ולהגיל ע"מ על מה שחפסו ורואה להכנס צדמו כי הוא לא הרגם כ"א חזרנו, א"כ אדרבה מוכח מדבריו שאינו מכין להחיר ולא להעיד. והסכים לזה תלמידו הרב תורת חסד, סי' ס' וכי שאין להכריח אחריו.

ובן בעז"א ס"ק קי"ד כי דאע"פ דאס הלך הישראל אלל החמ"ד וא"ל הגוי מפני מה אתה צ"ח אחר לשהל ולדעת אס פלוני חי או מת חדע לך שמת, נראה דלא חשיב מסלית משום דיש הוכחה צרורה מדברי הגוי דהצין דהישראל צ"ח לשאל ממנו אס חזרו חי או מת, אבל צעובדא זו דחפסו לחמ"ד ואמר החמ"ד אני לא הרגתי אלא פלוני, ליכא הוכחה דהגוי סבור דצ"ח לדעת ולשאל ממנו אס חזרו חי או

אוצר הפוסקים

והורב בעל נטע שעשועים שם השיב ע"ד הקלה"ה הנ"ל וכו' ודלוי לפוס ריכטא בעין כן בדעת התה"ד, אבל אין זה כלל כוונת מהר"א, דא"כ הנה דברי מהר"א כמו זר נחשבו, דמה ענין ריעותא דשאלה, למשאלים, ואטו בכל מקום דאשכחן פלוגתא גבי עגונה דחד חסיד וחד שרי, יומא אפילו למאן דאסר חס נשאת לית, מדחזינן דחד שרי אפילו לכתחילה, ובמשאלים ליכא מאן דשרי, אלא ודאי דזה לא ניתן להאמר וכו', ובאמת בדברים פשוטים וברורים, שמתחילה ראה מהר"א לדר דיתר שפילו לא היה צוה כלל הגדה הגוי נשאר רק איסור דרבנן מפני האומדנות המוכחות, דס"ל להמרדכי דהווינן כמו משאלים דאם נל"ת, ואח"כ כי ועוד אפילו לא נסמך על אומדנות והוכחות, עכ"פ צ"ש ג"כ הגדה הגוי, אפילו הגדו היזה ע"י שאלה, קשה הדבר לגרוע ממשאלים, דהרי רב אחא צירושגמי לא קפיד אשאלה במקום אומדנות דמקלו ותרמילו, הרי לפנינו דאומדנות גדולות כל כך שאין שאלה מגרעת כחם, ובמשאלים ליכא מאן דשרי, וזה ברור, וכן הבין הרמ"א בדברי מהר"א, אבל בצגדה הגוי ע"י שאלה צלי אומדנות לא עלה על דעת מהר"א להקל.

אולם צמח לזק החדש סי' ע"א כי ג"כ בדעת התה"ד דע"י שאלה ל"כ אלא מדרבנן, וכי צביאור דבריו דס"ל דשאלה הוי ספק דרבנן, דהא דאמרין בגמרא גבי פונדקית דכיון דשאלו ממנה איזה חצרנו אינה מסל"ת, ו"ל דשאלה לא מפקא רק מדין מסל"ת, וא"כ הו"ל במדרגת מחכיון להעיד, אבל לא גרע כמחכיון להחיר, וכן משמע מדק"א צי' דהמעלה יותר ממחכיון להעיד הו"ל רק מסל"ת, א"כ כיון דשאלוהו, אמרין רק דאינו מסל"ת, משמע דמ"מ לא נגרע ערכו ממחכיון להעיד, וכן משמע צחשו להרמב"ן סי' קכ"ח דשאלה עדיף ממחכיון להעיד, שכי ולא עוד אלא אפילו שאלוהו אינו נאמן, וזהו שכי מהר"א צתלמודין יש מי שמתיר אפילו מחכיון להעיד, ור"ל דא"כ כ"ש שאלוהו דעדיף טפי.

ובן צשו"ת הרי"מ סי' ד' כי ו"ל עוד מלאתי חידוש גדול בפסקי מהר"א סי' (רל"ז) [קל"ט] צסופו שמשמעות דבריו צמחכיון להעיד לא גרע ממשאלים, דבזה יש מ"ד צגמרא דשריא, ובמשאלים ליכא מ"ד להחיר לכתחלה, ולכך גם צוה לא תלא, ואף שהדמיון קשה לומר כן בכל פלוגתא שבגמרא [כנ"ל], מ"מ ידוע דרב גובריה דהתה"ד וסקיל כהד מקאמיא, ו"ל דסובר דרק מחכיון להחיר הו"ל הפסול, ובמחכיון להעיד חוששין שמא מחכיון להחיר, והוא חשש רחוק כמשאלים, וכי שם ליישב ע"פ זה על מה שפסק הרמ"א [להלן] להקל בשאלת גוי לגוי אף דהוי פלוגתא, דע"י שאלת ישראל יש לחוש דמחכיון להחיר, אבל ע"י שאלת נכרי ודאי לא נחכיון רק להעיד וכיון דמחכיון להעיד חס נל"ת, לכן סמך על המקילין. ובאמרי יושר ח"א סי' קי"א כי עליו דלכאורה דבריו תמוהין שהעתיק מהר"ד צמחכיון להעיד, דהרי צתה"ד גם ע"י שאלת ישראל כתב קולא זו, והרי הרמ"א על כרחך לא סמך על קולא זו רק צירוף אומדנות, ו"ל דעת הרי"מ דהרמ"א הכריע מסבחתו לכל לסמוך בשאלת ישראל ע"ד התה"ד כיון דשאלו ישראל יש חשש דכיון להחיר, אבל בשאל נכרי כיון דודאי לא כוון להחיר רק להעיד יש להקל בצפיא דפלוגתא.

ובח"ב סי' קכ"ג הביא מדברי הרב השואל שראה ג"כ לומר צכוונת התה"ד דאינו מתיר אלא צצירוף אומדנות שהביד הנכרי [כהנעט שעשועים הנ"ל], והמחבר השיב לו דמלשון התה"ד שכי ועוד כו', נראה להדיא דאף צלי בהיתר דנשחקע זכרו מהני צדיעצד, ולאחר שהאר"ך עוד בלשון התה"ד כי דעכ"פ צמחכיון להעיד

מהצוקש ומוכרח לו לידע, א"כ צוה ודאי נראה דלא מפקת מתורת מסל"ת כדי לומר שמשקר, צדודאי יודע הגוי דלספור דברים הו"ל שואל ממנו, דמימר אמר הגוי דאם צצמנת זה הענין הו"ל מצקש הישראל והוא מוכרח לו, לא הוי שתיק מלשאל לו הדבר תיכף צביאו או סמוך לו ולא להמתין עד שעה שדרך צג"א מספירים ספור דברים צעלמא, וכדמותא רחיה לזה צגו"ר כלל ג' סי' י"ט, ומ"מ מסיק דלא מפני שאלו מדמים נעשה מעשה.

כא. במשיבת נפש הראשון סי' ל"ב כי דבעיקר הדין שחפסו צבשאלה נפיק מידי מסל"ת, היה נראה לולא דברי הראשונים, דצדבר שלא הועיל עליו להשיב, ו"ל דלעולם לא נפיק מכלל מסל"ת, כגון אם שאלוהו אם שמע איזה חידוש מפי מה נעשה צו והוא השיב נהרג או מת, ו"ל צצכ"ג נמי הוי מסל"ת, והא דפריך והא איזה חצרנו, היינו כשהועיל עליו להשיב וצדודאי יודע מן הענין כעוצדא דפונדקית שהניחוהו חולה צפונדק שלה, א"כ לא סגי שלא חתהשד עליו פן הרגתו או גזלתו, צו אמרין דרמי עלה להשיב ו"ל דמשקרה כפי מה שנראה צענייה שיקוצלו הדברים יותר, אבל צמיתא שיוכל לפטור עמו ולהשיב לגמרי ולומר מה לי לצבר מפלוגי או לדעת ממנו והוא מספר איזה מאורע, שפיר הוי מסל"ת אפילו ע"י שאלה, כי היכי דצעטימת קפילא דפירש"י צחולין דל"ז דאף צשאלוהו, כיון שלא יודיעהו ססומכין עליו לענין א"י"ב לא נפיק מידי מסל"ת, א"כ גם גבי אשה ע"י שאלה נמי מקרי מסל"ת כיון שלא ידע ססומכין עליו, ועוד מצוהר צהדיא צגיטין י"ט רב פפא כי אחא לקמיה שטרא פרסאה מקרי ליה לשני גוים זה שלא צפני זה צמסל"ת, הרי כשנתן לו שטר לקרות נמי מקרי מסל"ת, אף שנתן לו לקרות ולהצין ענינו של שטר, ויהיה לנו חקקה גדולה לתקנת עגונות, אלא שדעתי צעלה נגד צכותינו רו"א, ועכ"פ יהיה לסניף צעלמא.

כב. ובעיקר פסול שאלה אם הוא איסור תורה או דרבנן, ונ"מ צדיעצד אם נשאת. דעת הרי"ש [המוצא צרמ"א להלן] דעדות הגוי ע"י שאלה הוי איסור תורה, ואף אם נשאת תלא.

ובאמרי יושר ח"א סי' קי"א כי שכן מוכח מצחשו רצ"ל אשכנזי סי' כי ססובר דאם נשאת ע"י שאלת ישראל לגוי תלא.

אולם התה"ד צפ"כ סי' קל"ט כי ו"ל ועוד (דחש) [דקשה] הדבר קל"ת לגרוע האו סהדותא דגוי מעטס ששאלוהו, ממשאלים, ורב אחא צירושגמי לא קפיד אשאלה כו', ובמשאלים ליכא מאן דשרי, מכל הלין נראה כיון דאינסובב הכ איתתא ע"פ חכס לא תלא. וב' צנאמן שמואל סי' נ"ה דהתה"ד פליג צוה על הריב"ש וס"ל דהא דע"י שאלה לא מהני אינו אלא מדרבנן, עיי"ש. והביאו צחסד לאצריהם אלקלעי צס"י ו' דכ"ע ד'.

ובן הרב בעל קלה"ה צחשו שהוצאה צנעט שעשועים סי' נ"ז כי שנראה לו דאפילו הגיד הגוי ע"י שאלה אין כאן איסור דאורייתא, והביא ע"ז מהתה"ד הנ"ל.

אולם צשו"ת אמר שמואל סי' ג' דמ"ה ע"כ כי דמלצד דהתה"ד לא כתב אלא להוסיף צסניף, ועס כל זה לא כתבו אלא צמסחק דחש הדבר קל"ת כו', דנראה דלא נסמך על עטס זה אפילו לסניף, והביא משו"ת רצ"ז החדשות ח"א סי' חקכ"ו שהשיג על התה"ד צזה, וכי דאף דמינו מחלוקת צשאלה, מ"מ צבר איפסקא הלכתא כמאן דאסר, ולא החירו אף צדיעצד, ואילו צמשאלים הגס דלא נחלקו צלכתחילה, מ"מ גם צדיעצד לא נחלקו, עיי"ש.

אוצר הפוסקים

הישראל צענין דנפקה מחשש איסורא חו"ש לסמוך על הנכרי המעיד על הקצורה אפי' שלא במסלית, וסיים שם דמה שכתבתי דאיכא גוונא שנאמן הגוי צלי מסלית, ישאר כתוב כאן להלכה [צבדין] שכשיארע ח"ו נידון כי האי גוונא אם יראה לקחת חכמי הדור לסמוך עליו להלכה למעשה.

וב' נאמן שמואל סי' נ"ה [דס"ה ח'] שדברי המצי"ט הם ממש כדברי התה"ד בפ"ב סי' קל"ט שז' שם באשה שנשאת צעדות גוי ע"י שאלה דלא תלא כיון דנפיק קלא דלא פסיק שבעלה מה ונהרג ואבד זכרו ועוד אומדנות, וכה"ג הוי אסד"ר ואם נשאת לא תלא ע"ש, ואף דלא תחיר רק בדיעבד, אולי יש לחלק בין נעשה האסד"ר ע"י עדי עביעא [וכנידון המצי"ט] לבין נעשה האסד"ר מעצמו מכה סבא שכלך ולא בא [שהוא נדון התה"ד].

ובפרה מטה אהרן ח"ב סי' ס' [דק"א סוף טור צ'] חלק עליו וז' דאין סיוע מהב"י דהתה"ד, דשם לא מטעם דברי הגוי תחיר חלה משום דבלעדו כ"י קדל"פ והוכחות שמה, ומשום הני הוכחות המועילות להסיר את האסד"ר הוא דכ' שם דאם נשאת לא תלא, אבל מעולם לא אמר התה"ד דמהני דברי גוי שאינו מסלית בדרכו, ואפי' אם כ"י אומר כן אינו חלה לענין דיעבד ולא לענין לכתחילה, וא"כ [אדרבה] הוא לא כהמצי"ט שהחיר אף לכתחילה, גם נראה עוד דאפי' המצי"ט לא אמר חלה דוקא בעצב במשאלים ושהו עליו כדי שתלא נפשו דלא הוא לבו"ע אסד"ר, אבל לא במי שנשכח זכרו שהוא חידוש שחידשו המצי"ט [במקום אחר] ולא אשכחן לשום חד מרבותא שיאמר כן, ועל כיו"צ ראונו לומר על הראשונים אנו מלעשרין ואתה בא להוסיף עליהם.

[ואמנם נאמן שמואל סי' נ"ז דס"ט ד' כתב צעמנו דלא לייחין למצי"ט מאחר דהתה"ד עומד נגדו ע"ש].

ובעצי ארזים סוס"ק נ"ג הקשה ע"ד המצי"ט מהא דמשני צב"ק דף ק"ד צ' דמשו"ה אשה וקטן נאמנים לומר מאן ילא נחיל זה אף דלאו בני עדות נינהו, משום דמיירי שהיו צעלים מרדפין אחריהם ואינהו מסלית ע"ש, ואמאי לר"ך לשינויי הכי הרי מסיק דנחיל של דבורים קנין דרבנן הוא וא"כ אפי' צלא מסלית מליין למימר דמהני, ומדפריך שם בפשיטות ובהא אשה וקטן לאו בני עדות נינהו, אלמא דאפי' במידי דרבנן לא סמכין על עדות אשה וקטן צלא מסלית, וכ"ש נכרי, לכן נראה שאין לסמוך על המצי"ט, ויפה עשו הפוסקים שהשמיעו דין זה. [וע"ע בהשמעות].

גם באגדת חז"ל [לבעל המרכ"ל] סי' ל"א כי דברי המצי"ט לאו דסמכא אינון, חדא דהא כי הש"ך צו"ד סי' קכ"ז דאין הנכרי נאמן שלא במסלית אפי' להחמיר ולאסור אפי' במקום שאין חשש דלהשניח מקחו ע"ש, ואיך יאמנו דבריו להחיר אפי' בעדות אשה באיסור דרבנן, וראיה צרורה דא"כ ע"י שאלה בעדות אשה אפי' באסד"ר מדברי מהר"א בפסקיו סי' קל"ט דמסיק בנידונו דעדיף עפי' ממשאלים ושוב ה"י שם עכ"רם שסיפר ע"י שאלה שמה, ואפי"ה מסיק התם דאינה מותרת לכתחילה חלה דוקא בדיעבד שכבר נשאת עפ"י הוראת חכם בסמוך להוראה ואז לא תלא מהחירה, הא אם נשאת ע"פ חכם שאינו סמוך כ"י מוליאה אפי' בדיעבד ע"ש, וה"ה וכ"ש במשאלים דרבנן דלא מהני הגדה עכ"רם ע"י שאלה להחירה לכתחילה, ומה שצמצי"ט נסתייע מדברי הרי"ף, אין הגדון דומה לראיה, דהתם עטמא אחרינא הוא כמ"ש הח"מ בסי"ח ע"י דהטעם הוא דכיון שהתחיל להסיח לחומו בהתחלה מורה על הסוף שגם סוף דבריו אמת, וכ"מ מדברי ה"ש שם ברשד"ם שהלריך שהיה השאלה ששאלין אותו אח"כ דוקא באותו מעמד שהתחיל

להעיד צלא שאלה כלל נראה להדיא ממהר"א דאם נשאת לא תלא אף צלי שום הגדה אומדנות, וכמו שהבין הרי"מ הנ"ל.

ובסי' קמ"ה הביא מהר"ם ח"א סי' מ"ז שגדד ג"כ מדעתו דו"ל דבמחביון להעיד בדבר אמת, רק כיון דמחביון להעיד, אסור לנו לקבל עדותו, ואם נשאת לא תלא, ועי"ש שם שלא הזכיר דבר המפורש בה"ה. [ועי"ש בה"ה].

ובעצי ארזים סק"ג כי דע"י שאלה ספיקא הוא אם הוי צב"ל מסלית או לא, דאפשר שידע הנכרי ע"י כך שרואים לסמוך על דבורו, וצינמות דפריך ובה אינה חזרנו, ר"ל דלכ"פ לא נפיק מכלל ספק מסלית דקיי"ל לחומרא לענין עדות אשה משום שהוא איסור דאורייתא, ובסק"ג כי דלפ"ז מיושב דין הרי"ף צירב [המובא בס"ק ק"ט] שהחיר בשאלה יחודי ליהודי צפני גוי והגוי משיבו, דבצדדא דידיה מיירי צענין שילאח מאיסור תורה שהיה מאותן שרובן למיתה, ולכן היה מקיל בספק מסלית.

ובעצי חיים סי' כ"ז כי דלפי הע"ה הנ"ל כשיש ספק אם היה ע"י שאלה, מלערך האי ספק להיות סניף להיתרא.

ובחבצלת השרון סי' מ"ח במי ששאל מצעלי מלחמה מה נעשה מותר צעלי מלחמה והשיבו לו, ואינו זוכר אם מישאל שמע או מעכו"ם, כי דבאמת לפי הענין נראה שהיה מסלית ולא נחביון כלל להעיד או להחיר, דהא כיון שהעד בא משני מרוסא ופגע במכיריו ושאל אותם באדם החפץ לדעת מה נעשה בחבריו שהשחיר במלחמה, נראה צחוש שלא עלה כלל על דעת השואל והמשיב שהיה להם שום נ"מ כלל צזה הענין רק ספור דברים, חלה שכבר סגרו עלינו חז"ל בדרך ואמרו דכל שהוא ע"י שאלה לא הוי מסלית, אמנם צוצרון כהונה צדק ל"א העלה דמשיב ע"י שאלה הוי רק נחביון להעיד ולא להחיר דפולגתא הוי צירושלמי ובפיקא הוי, ויותר מזה כי צפני"י ח"ב סי' מ"ו דלא הוי ודאי מחביון להעיד ומידי ספיקא לא נפקא, וא"כ כיון דזה גופא ספק הוא אם שמע מעכו"ם או מישאל, הוי ס"ס שמה מישאל שמע, ואף אם שמע מעכו"ם, מ"מ דילמא גם ע"י שאלה הוי מסלית כ"י, ובפרט שעינתי בפסקי מהר"א צסי' קל"ט וסיום דבריו שם בתשו"י ס"ל להדיא דסבדותא דעכו"ם ע"י שאלה לא גרע ממשאלים ומשו"ה אם נל"ת, וא"כ כיון דס"ל להתה"ד דלא הוי רק מילתא דרבנן, א"כ בדאיכא עוד ספק דילמא מישאל שמע יש להקל.

בג. הגדה גוי שאינו מסלית באסד"ר. עפ"י סק"ד ד"ה וע"ש מ"ש מהמצי"ט ח"ב סי' מ"ט דאיכא שידוע בעדות כשרה שבעלה עבד במשאלים צאופן דלא נשאר על האשה כי אם אסד"ר י"ד לסמוך על דברי גוי אף שאינו מסלית כלל. ובמצי"ט שם הוסיף להסביר משום דהא אפי' במידי דהוי דאורייתא סמכין אקפילא נכרי וצלינות חכלת כשהוא מומחה אף צלא מסלית, אפי"ה דהתם עטמא אחרינא אית ציה דלא מרע חזקתיה, היינו דאורייתא, אבל במידי דרבנן סמכין אטעמא דעיגונא ושרין לה בעדות גוי אף צלא מסלית, כיון דאשכחין בעלמא עדות גוי צלא מסלית דמהני כהני גווי דאמרן, ואפי"ה דלא מישתמע שום מפרש או פוסק לומר דבר זה ומיחזי כבי דינא דשריא חלבה, אפי"ה סבא הוי ומקום הניחו לנו אצותינו וחכמינו להתגדר צו, וגם מלחתי ראה צרורה דבעדות אשה איכא גוונא דנאמן גוי צלא מסלית, דהא כי הרי"ף דאיכא שהתחיל הנכרי להסיח לחומו אפי"ה דהדריק ומגלין מיניה שפיר לא נפיק מתורת מסלית, אלמא דכל שנודע העיקר ע"פ מסלית סמכין צאידך מקל"ת גם על מה שמספר ע"י שאלה, וה"ה כשנודע הכעביע ע"י

אוצר הפוסקים

דאפשר דלא צ"ע [כלל] מסל"ת, כיון שאינו מעיד על גוף המת חלה מעיד על סימני בגדיו. [אולם ע"י צפ"ח סקס"ד מוהפנים מאירות דמזואר שלא ראה לסמוך על המצי"ע לצד להחזיר באסד"ר ע"י גוי שאינו מסל"ת].

ובתועפות ראם (לר"מ עיינש) סי' כ' הביא מהגור"ר כלל ג' סי' ח' (ד"ה א') שכתב ע"ד המצי"ע שהוא חידוש גדול ולא ראה בשאר פוסקים שהצאוהו, ומ"מ יורפו להקל ע"ש, והתוע"ר כ' דנראה דהיכא שהענין הוא דאם נשאת לא תאל דקולא עובא, מהרשו"ל לסמוך על סדרת המצי"ע, אולם לא בשאר מילי דרבנן שדעת המצי"ע היא גם כהם להקל, וע"ש שזירף ג"כ דברי המצי"ע בנדון שילאה האשה מאיסו"ת ע"י שאר עדיות באופן שאם נשאת לא תאל, וסמך על הגדת הערלים בלי מסל"ת לענין לכתחילה, ומכ"ש בנדון שם שיתכן שיש לחושבם לקצת מסל"ת ע"ש.

ובתשוב' של הרב י"א עהרניצערג מפרעמישלא שבסוף סי' קצ זהב אחר שהעלה דע"י הסדרא דרוב גוססין למיתא יאלא האשה מחזא"ה דאורייתא כתב שא"כ שפיר נוכל לסמוך על עכו"ם אף שאינו מסל"ת ובהמצי"ע הני"ל.

ובמנחת משה סי' ה' אות י"ג אחר שהעלה בנדון שכבר יאלא האשה מאסד"ה כ' דיש מקום לזרף להחזיר גם מאד חודאת בגוי ברואה, דאף אם נימא דחודאתו לא הוי כדון מסל"ת כיון שהודה מחמת עינוי, מ"מ הא כ' המצי"ע [הני"ל] דהיכא שכבר יאלא בלא"ה מאסד"ה מכני הגדת נכרי גם בלי מסל"ת, ואם כי שיש לחלק בין זה שיתכן שמחמת היסורים הודת על עקר וזין שאר כותי דלא מסל"ת, וגם כבר עמדו בעלי החשו"ל על דברי המצי"ע האלה ויש צוה כמה חילוקי דיעות, מ"מ עכ"פ חזי לאינערופי לכל כגן עטמי שהעלינו להיתר דהך איתחא.

ובסי' ז' אות ט' כתב בנדון ד' היתר עפ"י דעת המצי"ע הני"ל, ולכן גם בנדון שלפניו אף דמה שאמר הנכרי להצרו אחריו אוחך כמו שהרגתי לפי לא הוי מסל"ת כיון דאמר כדי לאיים עליו, מ"מ מהני כיון דכבר יאלא האשה בלא"ה מאסד"ה, וכן אמר דיש לספק ולומר דדוקא אם אינו מסל"ת ע"י שאלה או בלא קישור דברים כמו בנידון המצי"ע [אז הוא דמהני כשכבר יאלא מאסד"ה], אבל היכא שיש סדרא לומר שכונתו כדי לאיים אפשר דגם המצי"ע מודה דלא מהני אפי' באסד"ר, עכ"ל זירוף להיתר מיכא הוי. גם בנפש חיה סוסי' ט' זירף דעת המצי"ע הני"ל להיתר בנדון.

כד. אם יש להחזיר בכל אסד"ר. כ' בשערי דיעה סי' קי"ד דלכאורה י"ל דסדרת המצי"ע אינה חלה במקום שכבר יאלא מתחילה מאיסו"ת עפ"י עדות גמורה המועיל ע"פ דין תורה ואלא מה שהקילו חז"ל משום תק"ע, משא"כ היכא שצ"ע להחזיר הוא משום עיגולא וכגון בעדות עד א' וכיוצא בזה לא אמריה המצי"ע, אולם לאחר העיון זה אינו, שהרי בנעצב במשאל"ם עפ"י ע"א ג"כ קיימ"ל דלא תאל, הרי דלא אמרי' בזה תורת ממנ"פ, ובה"ג כ' המהרי"ע בחי"ב סי' ל"א לנדון, דכיון דבעדות העד מפי אביו שנעצב במשאל"ם יאלא מחשש אסד"ה א"כ בכל ספיקות שיפלו אח"כ הו"ל ספד"ר ולקולא, הרי דגם במקום שצ"ע להענין לא הוי עפ"י עדות המועיל עפ"י דין תורה אפי"ה לא מוקמינן לה אדאורייתא.

כת. ואם יש להחזיר באסד"ר גם המכוין להעיד או להחזיר, כ' בזכרון כהונה דכ"ה א' דברור דאף למתירים במשאל"ם

שהתחיל להסית לפ"ת, והיינו משום דאז שייך לומר שהתחלה מורה על הסוף אבל אח"כ יש לחוש דילמא משקר, ואפי' לחולקים וסוברים דגם כששאלין אותו אח"כ מהני, הנה עד כאן לא פליגי אלא כששאלין לאותו עכו"ם דס"ל דגם אח"כ שייך לומר שהתחלה מורה על הסוף, אבל לשאל מנכרי אחר אפי' באותו מעמד ליכא מ"ד דמהני אפי"ה שכבר נודע העיקר ע"פ המסל"ת, וגם המצי"ע גופיה לא סמך ע"ז למעשה כמו שסיים שם בהדיא שכתב זה לדורות [בכד"ו] שאם יראה לחכמי הדור לסמוך ע"ז הלכה למעשה ע"ש, ובכר הראית לדעת שמכר"י צפסקו סי' קל"ט לא ס"ל כן, וכן יראה מלשון הרמ"א בסעי' ע"ז שהביא דברי מהר"י הני"ל.

גם בזה עוז סקס"ה כ' דדברי המצי"ע שהפריז על המדה להקל במשאל"ם אפי' בודאי אינו מסל"ת, אינם מוכרחים כלל, והר"ה שהביא מהר"י לאו ראייה היא וכו', והר"ה שהביא מקפילא, כבר דחה הוא בעצמו דשאני קפילא דחזקה לא מרע אומנותו וכו', ועוד דהא מנינו לכמה פוסקים הסוברים דבשאר אסד"ר לא מהימן נכרי אפי' במסל"ת ואפי' לא איתחזק איסורא, עש"ך יו"ד סי' ס"ה סקל"ד ופרי"ח סי' ס"ט סק"מ, וגם לעיל בס"י ז' סעי' ב' הביא הרמ"א צ' דיעות אם נכרי מל"ת מהימן בשבוי"ה, אף דבשבוי"ה ליכא אלא חששא דרבנן, ועכ"פ לא אשכחן לשום פוסק שיסבור שנכרי יחא נאמן בלא מסל"ת בשום ענין בעולם וכו', גם ג"ל להוכיח מחכמי מהר"י סי' קל"ט שהביאו הרמ"א כאן שאף עפ"י האומדנות שהיו שם יאלא מאיסו"ת כמו במשאל"ם מ"מ לא תנשא ע"פ עדות הגוי כיון שלא הוי מסל"ת ואפי' אם נשאת שלא ע"פ חכם תאל, והוא דלא כהמצי"ע.

ובזכרון כהונה מדף כ"ז א' וזילך האריך אם יש לסמוך על חידוש המצי"ע וכתב דאף שראינו שהמצי"ע ענינו גמגם ולא ראה לסמוך ע"ז והניח מקום לחכמי הדורות שאחריו להורות בהלכה זו, וגם ראייתו מהר"י אינה ראייה כלל וכלל [וכנ"ל במרה"ל], עכ"ל מדמה"ל סדרא זו לדורות מכלל שאם ייעב הדבר בעיני הבאים אחריו יש להם לתלות באינן גדול, גם מדברי מהר"ם מלוצ'ין סי' ק"י שבי' דהיכא שיש [גוי] מסל"ת קצת אפי' אינו מסל"ת ממש יש לזרף שאר הוכחות וראיות על מיתתו כדי להחזיר ע"ש, יש ללמוד דבמשאל"ם יבני דברי גוי גם כשאינו מסל"ת, דהא במשאל"ם אין הוכחה וראיה על המיתה יותר מזה, [יחא ראייה] שהרי בכל הוכחות שבעולם אם נשאת תאל והולד ממזר וכאן אם נשאת לא תאל, אלא דמ"מ אין מכאן הוכחה אלא אם הוא מסל"ת קצת ולא כשהוא ע"י שאלה ממש, אף מדברי המ"צ בס"י ס"ה [הוצא לקמן] יש ללמוד דאפי' בליכא כלל מסל"ת מהני היכא דהיכא רגל"ד והוכחות שמת, ואם הוא סמך בנדון על עדות נכרי בלי מסל"ת אף שכלל ההוכחות לא היה דבר א' שיוספיק להחזירה אפי' דיעבד, וגם לא בלירוף כל ההוכחות דשם יחד, איך לא נסמך אן ע"י במשאל"ם שאין חשש אמת איש לדינא, ואף כי בשאר אסד"ר אין עכו"ם נאמן אלא במסל"ת, מ"מ כיון דמנינו דהקילו בסוף העדות בעגונה יש להקל גם בזה, ואם כי דמנינו שהפרי"ח צסי' ס"ט סובר שאין גוי נאמן במסל"ת [גם] בכל איסורי דרבנן, עכ"ל כדא"ס הם הן המתירים עדות גמל"ת באסד"ר אפי' ע"י שאלה קצת לסמוך עליהם אפי' שלא בשערה"ה וכ"ש בשערה"ה במקום עיגון, שאפי' בחששא דאורייתא סוברים רבים מהפוסקים דאזלינן בחר המקיל כ"ש היכא דגוף החשש הוא רק מדרבנן וכו'.

ובזכרון יוסף סוף סימן ה' אות כ"ה הביא דהפנים מאירות הוכיח דבאיסור דרבנן לא צעיקן מסל"ת ע"ש, וכ"ש בנדון שלנו

ביאור הגר"א
[נח] ודוקא כו. דכה"ג
עינו נקרא מחבין להעיד:

(סח) איב (מח) חזרנו ואמר להם שמת אין זה מקרי מציח לפי תומו [נח] ודוקא ששאלו
אותו בעובד כוכבים עולם

אבל

פתחי תשובה

(סח) איב חזרנו. ענה"ט מ"ט אם נזכר אשה אחת כו' הוא מזהיר הכ"ט נשם
המרכזי שנקרא כן דברי הירושלמי וע' במה"ל ס"ק כ"ט עין זה אינו צורה:

נשם מהר"ם ונזכרין סימן ק"ל:

אוצר הפוסקים

לכסוף והעיד ע"פ שאלתם נאמן, כן נאמר דכל שאומר לו איב פלוני
שהלך עמך או שהנחנו כאן מה שישב להם מכאן ואילך אינו נדון
במסל"ת, וכי בעז"ז דיש לדיוק אמאי הוצרכו אלו המפרשים לדיוק
זה מזה הדין דאמרין דכל שהתחיל לומר במסל"ת, הא גמרא
מפורשת היא דשאלת איב חזרנו לא חשיבא חשוכה לשאלת
במסל"ת, וי"ל דאי מהגמי הו"ל דהיינו דוקא בעובדא דפונדקית
שהניחו חזרם אלל חולה, בכה"ג הוא דשאלת איב חזרנו מזקת,
דמשמעותו הוא אם מת אם חי, אבל כשהניחו חזרם צריא להסתחר
שם אם באו ושאלו איב חזרנו, הו"ל דשאלה זו אינה מזקת כיון
דליכא הוכחה ורגלים לדבר דכוונת השאלה היא אם חי אם
מת, לכן באו המפרשים ודקדקו דכשם דבכייסה חשיבא התחלת
ספור להקל ח"ע"ג דאין הדבר מוכרח דבוכה על מיתתו, דאפשר
דבוכה על ענין אחר דעדיין החצר הוא חולה והלך לבקש תרופות,
ואפ"י תלין להקל דאזכרה התחלה של בוכה היא על ענין מיתה
להחשיבא במסל"ת כל מה שחאמר אחר כך, כמו כן נאמר אפילו
שהניחו חזרם שם צריא ושאלו איב חזרנו, אנו תולין להחמיר דכוונתם
לשאלו אם הוא חי או מת, וכל מה שישב אחר השאלה לא בוי מסל"ת.

וב"ב בספר בני דוד דקוע"ד אות כ"ד נשם תשו' רצ"ל אשכנזי סי' כ'
שבי' לכיון כן דצדרי הרשב"א הני"ל דאחא לאשמעין דאפילו
בעלמא שלא היה חולה בוי שאלה.
ובעז"ג שם כ' עוד דה"י נראה לדקדק ממאי דפריך בגמ' והא איב
חזרנו ח"ל, וכן מחוץ לשון הרשב"א והני"ל הני"ל דשאלה לגוי
אינה מזקת אלא כשהניחו חזרם אלל חולה או אפי' צריא ושאלו לו איב
חזרנו, אבל אם היהודי הלך לעיר אחרת שלא בחצרת הגוי וצא גוי משם
ושאלו לו אם ראה את פלוני והשיב מת אותה שאלה אינה מזקת,
ומש"כ הר"ן דתשו' סי' ג' כל ששואלין לאיש אי' על פלוני היכן הוא
אין זה מסל"ת, וי"ל דהתם איירי דשאלו לגויא אשת המומר היכן
בעלה המומר דהוי דומיא דפונדקית דהניחו חזרם אלל, אבל בגוי
אחר דלא היה אלל היהודי אפשר דשאלה אינה מזקת, ומ"מ פשט
דברי הר"ן מוכח דאפילו דשאלו לגוי שלא היה אלל אם ידע היכן
הוא פלוני שאלה מזקת.

ובתשו' משאח בנימין סי' ק"ט בעובדא שיהודי הלך עם נכרי לפדות
את אביו ואח"כ נעלם היהודי ואמר העד ששאל את הנכרי
על היהודי שהלך עמו לפדות את אביו והשיב שהוא ואצלו נכרנו,
וכי דלכא"י לאו מסל"ת הוא שהרי העד שאל תחילה את הגוי על
האגשים הני"ל וע"פ שאלתו השיב שנהרגו וכמו דפונדקית דאיה חזרנו
הוי שאלה, אך נראה דלא דמי דהתם כששאלו לה איב חזרנו פשיעא
דשאלו לה אם הוא חי עדיין או מת, אבל בגוי"ד פשוט דלא שאלו
אלא לפדיון אם נפדה ואיך נפדה אבל מיתה מאן דכר שמי' שהרי
צריא היה כשהלך עם הנכרי, ומתשובת הנכרי ג"כ מוכח הכי שהרי
השיב תחילה על הפדיון ואח"כ סיפר דמסל"ת שנהרגו כו', וכן נראה
מהריב"ש

באר היטב

(מח) חזרנו. אפילו לא הניחו את חזרו חולה מ"מ כל ששאלו איב לא
הוי מסל"ת. אם נזכר אשה אחת לפני עכו"ם ואמר שמת
נעלה לא הוי מסל"ת. ואם שאל על עיר אי' שהיתה צנוור ואמר פלוני
מעיר הזאת מת הוי מסל"ת. כ"ט נשם מהר"ם ונזכרין סימן ק"ל:

במשאל"ם כשיש עוד עדות נכרי שאינו מסל"ת, מ"מ גם הם יודו
דעכ"פ צנתכיון להחזיר ממש ודאי אין דבריו מעלין ומורידין כלום,
ונכרי לאו בר סבדוחא הוא כלל אפי' צמידו דרצקן, ודוקא אם
הגיד ע"י שאלה ולא נחבין להחזיר [הוא דהחזיר] דכל כה"ג צאיסור
דרצקן שרי, כמו שמוכח מהך דינא דקפילא שצו"ד סי' י"ח,
דאע"ג דעשימת קפילא הוי כשאלה שהרי נותנים לו לעטום ושואלין
אותו ואפ"י כתבו הר"ש והעושי"ע דמכני מטעם מסל"ת ופירשוכו
האחרונים משום דטעם בעיקר הוא דרצקן, אלמא דצמידו דרצקן
כל שאינו יודע אם סומכין עליו להיתר הוי בחזרת מסל"ת אפי'
אם נשאל, וה"ג גבי משאל"ם כיון דמידו דרצקן הוא כל שאינו
מחבין להחזיר ממש סומכין עליו בחזרת מסל"ת, ואין לחלק בין
עדות מיתה אדם לעדות אחריתי וכו'.

ובשו"ת ארץ נבי סי' ב' כתב צנודנו דאף שהי' שם מקום ללדד
היתר עפ"י"ד המצו"ע כיון שיש עדות בלעדי הנכרי שעי'
ילאח מאסד"א, מ"מ כיון דמלכד הריעותא שדברי הגוי באו ע"י
שאלה איכא גם ריעותא שדבריו באו שלא בקישור דברים, אי"כ
בהלטרף צי הריעותות להדדי נראה דהוא כמחבין לגמרי להעיד
ובכה"ג ודאי דלא מהימן אפי' דדרצקן, וטעם הדבר הוא, דשאלת
היכא שהעכו"ם מספר דקש"ד שאינם מענין השאלה באופן שצנוד
הסיפור ותואר לשוני נראה מדבריו שאינו מחבין לעדות אלא כיון
שנשאל תחילה אנו חוששין שמה מחבין הוא, ועכ"פ מידו ספק
מסל"ת לא נפיק וכמ"ש בעלי ארזים דעי' שאלה ספיקא הוי, משו"ה
יש לנו לדון להקל דדרצקן, אבל היכא שהשיב על השאלה בלי שום
קש"ד, כזה נראה כמחבין גמור והמחבין להעיד אינו נאמן גם
דרצקן, ולאיכא לדבריו מהא דפריך בשלהי יצמות והא איב
חזרנו וכו'.

ובחבצלת השרון סי' נ"ה [דע"ג ד'] כתב דדרצקן נאמן גם גוי
המכין להעיד, דהא כ' בעז"ז צו"ד סי' י"ח דדרצקן
מקרי מסל"ת אף ע"י שאלה וצנוד שלא ידע שחלוי צזה איסור
והיתר ע"ש, והטעם הוא דכיון דאיפלגו צסוף יצמות אם אינו
מסל"ת הוי רק כשמכין להחזיר או גם כשמכין להעיד, וע"י שאלה
הוי רק מכין להעיד, אי"כ צמילתא דרצקן חלוקין להקל כמ"ד דע"י
מחבין להחזיר, וליין שכי"כ גם צזכרון כהונה דף כ"ח אי' [הני"ל]
וצדף ל"ב.

ק"ח. איב חזרנו. והוא מהגמרא סוף יצמות דפרכין והא איב
חזרנו אמרו לה, ונצב"ט סקמ"ח, והוא מהצ"ש סקמ"ג,
דאפילו לא הניחו חולה.

וכן בעז"ז סי' ק"יג הביא ע"י מהר"ם פ"י מה"ג ה"י"ד נשם
הרשב"א שכתב מדמקשה והא איב חזרנו, שמעינן דכל שאומר
לו איב פלוני שהלך עמך אין זה מסל"ת, וכעו"ז כ' הני"ל נשם
המפרשים דכי היכי דכל שהתחיל לומר במסל"ת ח"ע"פ ששאלו

(פט) אבל שאלו עומד כוכבים (מט) אחר (פסקי מהרא"י סי' קס"ח)

או

פתחי תשובה

באר היטב

(פט) אבל שאלו כותי אחר. ענה"ט ועיין במ"ז ס"ק נ"ג מ"ג גוה: (מט) אחר. פי' ח"מ וט"ז שכתובים זה לא הי' שם צלותו מעמד כששאל אצל אם היה צלותו מעמד אע"פ דלא שאל צלותו עכו"ם הוי כאלו שאל צלותו לפי"ז נ"ל מ"ש אעפ"י שהיה אצל העכו"ם היינו שהיה אח"כ אצלו ולא צעת השאלה ועיין צ"י מ"ש נ"ס מורו הרב הגדול ה"ר יעקב צי רצ נ"ל שזימן ישמעאלים וכו' דמנאר שם אם ישראל שאל לישראל ועכו"ם היה צלותו מעמד והשיב שמת הוי מסל"ת ע"ש. ולפי דברי הח"מ וט"ז הנ"ל צריך לחלק בין אם שאל לעכו"ם ה' ועכו"ם שני היה צלותו מעמד הוי כאלו שאל צלותו אצל אם שאל לישראל אע"פ דהעכו"ם המשיב היה צלותו מעמד לא הוי כאלו שאל צלותו עכו"ם צ"ש. ודוקה הוא עיין צ"י ועיין מהרש"ש בקע"ד דף י"ד ע"ב דנ"ה חונם כו'. גם בתשובת עבודת הגרשוני סי' פ"ו חולק על הח"מ וכתב דלין לחלק ע"ש ונ"ע למעשה:

אוצר הפוסקים

אצל כל שידעין שלא הבין הגוי מענין המיחא בגס דשייליגן ליה איז פלוני הוי שפיר מסל"ת. ובעז"ז סק"ג הביא לדברי המ"ז להכנה, וכן בבאר המים סי' ס"ג, ומבאר דס"ל ג"כ דלין לזה סתירה מהך דברש"א וכנ"ל.

בצמח צדק החדש סימן ע"א בלאחד שכלך עם משרתו הגוי וכשחזר הגוי שאלוהו על היכודי מה הוא עושה והשיב שמת וזכר אצל קבורתו, וכי דיש ללמד בהגדה הגוי דהוי קלת מסל"ת לדעת המ"ז סי' ק"ע שכשלא שאלו אם פלוני חי או מת רק שאלו עליו אם נפדה או לאו לא השיב שאלה, וברי הכא נמי לא שאלו אם הוא חי או מת רק מה הוא עושה, כנראה מזה שפשוט אצלו שהוא חי רק שאלו על עסקיו, וא"כ להמ"ז הנ"ל י"ל דגם נדון זה אינו נקרא שאלה, אלא דשם נסתייט עוד שכן מוכח מדברי הערבי שאם הבין כו' היה לו להשיב מיד שנהרג כו', משא"כ בנדו"ז שצאמת השיב לו מיד שמת ונקבר, ומיבו צחשו מהר"ב אשכנזי (הג"ל ס"ק קי"ז אות ג') משמע דלא כהמ"ז, לא מביעאל לדעת הרדב"ז שם, אלא אפילו לדעת ע"מ שם משמע דדוקא משום שלא שאל רק מה חידוש מהכפינה כו' משא"כ אם שאל על הליש ע"מ, ועי' צ"ש סקמ"ג שבי ג"כ על המ"ז צריך להתייבב.

קיט. אבל שאלו כותי אחר וכו' אע"פ שהיה אצל הגוי ששאלו. א. הח"מ סק"ל [ליוין צטעות ע"ד המחבר] כי לפרש דברי הרמ"א דר"ל שהכותי המעיד לפ"ת הוי אח"כ אצל הכותי הנשאל, אצל אם שני כותים עומדים צידה ויכודי שאל לאי מהם איז פלוני והשיב משיב ודאי ל"ה מסל"ת.

אולם בעבודת הגרשוני סי' פ"ו [הובא צב"ט ס"ק מ"ט] חולק על הח"מ, ודעתו דאפילו היה הגוי השני שם צעת ששאלו להגוי הראשון ג"כ לא השיב שאלה, וכי שם שכן משמע צירושלמי דאמר ר"ל כל ששאלו והוא משיב וכו', משמע דוקא כשמשיב הנשאל בעצמו הוא דלא הוי מסל"ת אצל כששואלים לנכרי אחד ונכרי אחר משיב אע"פ שהיה צלותו מעמד הוי שפיר מסל"ת, ונראה שכן הוא דעת הרמ"א, ולזה כוון במש"כ אע"פ שהיה אצל הכותי ששאלו מקרי מסל"ת, ודלא כהח"מ שהשיב דבריו לד"א. וכ"כ בחרן צ"י ס"ק נ"ג.

וב"ב בעז"ז ס"ק קע"ז דמפשט דברי הרמ"א משמע כן, ושכן נראה מדברי הלבוש דמפרש כן לדברי הרמ"א, ודע שכן הוא, דהא דשאלה מזקת נפקא לן מעובדא דפוגדקית שהיתה מסל"ת, ופיריין עלה והא איז חזרנו אמרי לה כלומר ואינה מסל"ת, ומדפריך והא איז חזרנו אמרי לה, תיבת לה משמע דשאלה מזקת דוקא משום דשאלו לה ממש.

אולם צ"ש הרדב"ז סי' שט"ז כי שבעלה דאם שמע הגוי מה ששאל היכודי לגוי אחר לא הוי מסל"ת, ע"ש.

ובס"ס קי"ח הביא גם מש"כ הרח"ש בקונט' ד"ד ז' על נדון הר"י

מהריב"ש סי' שט"ז דכל שלא שאלו להנכרי בפירוש אם חי אם מת ואע"פ שאפשר שהנכרי הבין מחוך דצריהם שם מסתפקים אם הוא חי או מת ואמר הנכרי שהוא מת הוי מסל"ת ולא נאמר כדברי נביאות שהנכרי הבין כך כל זמן שלא שאלוהו בפירוש, וא"כ ה"ה צנ"ד נמי, וכן מוכח מדברי הנכרי שאם הבין ששאל לו אם הוא חי או מת היה לו להשיב מיד שנהרג ולא היה לו להשיב על הפדיון.

וכן צנ"ת ר"ח כהן סי' כ"ז בסופו ציהודי שנסע עם נכרי ואח"כ שב הנכרי לברו ושאלוהו איז היכודי והשיב ששכר לעצמו עגלה מאיש אחר וכו', וכי עוד יש היתר צנ"ד ע"פ הריב"ש ושהמ"ז הנ"ל מציאו לראיה לנדון, ולפי"ז צנ"ד נמי אע"פ ששאלוהו איז היכודי מאחר שלא שאלוהו אם מת לא הוי צ"ח דין שאלה כ"א מסל"ת ממש, כנלע"ד דהיתר זה עדיף מכולם.

אולם צ"ש סקמ"ג כי על המ"ז [שמחלק בענין איז דלפעמים הוי מסל"ת. ממהדו"ק סקל"ט] והנ"ל [דלהלן] דלמעשה צריך ישיב בכל זה לחלק מסבירא דנפשיה.

וכן צנ"י דוד שם תמה על המ"ז דדבריו הם הפך ממש"כ הרשב"א והנ"י כפי מה שפירש בדצריהם הרב"ל אשכנזי הנ"ל דמוכח מדצריהם דאפילו לא היה חולה ושאלוהו איז פלוני לא הוי מסל"ת, ומש"כ המ"ז דכן נראה מדברי הריב"ש, לא ידעתי מה דמיון הוא זה, דבנדון הריב"ש היה ספק אם אותם הדברים הוי שאלה לגוי זה, כיון דהם לא שאלו לו, אלא הם משיבים על שאלתו, לכן לא נאמר שהגוי הבין ששאלוהו, אצל אם אנו יודעין ששאלוהו כנגדון דהמ"ז הוי שאלה גמורה, דבכלל איז פלוני נכנס אם הוא חי אם מת וכדנראה מהנ"י והרשב"א.

וכן צ"ל הכסף ח"ב סי' ה' כי צ"ש באר המים סי' ס"ג שבעלה דכל שאלה צתם כגון היכן פלוני או מה נעשה מפלוני בגס שיש לפרש ולהסב שאלה שיש לו עסק עמו ולזה שאל ממנו אפ"ה ילא מכלל מסיח לפי חומו.

אולם צלמח לזק סי' מ"ז כי דאפשר דגם המ"ז לא קאמר דאם שאלו סתם דלא מקרי שאלה, אלא היבא דליבא הוכחה דלא אסיק אדעתיה להסתפק צו אם הוא חי או מת, ועיקר שאלתו עליו איז הוא היינו אם במקום פלוני או במקו"פ והגוי השיב לו אח"כ שמת אז מקרי מסל"ת, אצל היבא דליבא הוכחה והוא שאל סתם איז הוא, ודאי דכל מה שמשיב הגוי אח"כ לא מקרי מסל"ת וכמו שבי הרשב"א צב"ד.

וכן צעור אשר סי' ה' תמה על הבין דוד שבי דצנ"י המ"ז הם להיפך ממש"כ הרשב"א ונ"י, ולא היא, דהרואה דצנ"י המ"ז יראה דפרושי קא מפרש דצנ"ד לא הבין הגוי שלשאל לו על אודות המיחה קא מכיון, ודברי הרשב"א והנ"י אמורים בשמזין, וחידושם הוא דסד"א דבעינן שאלה לגוי ציחוד וקמ"ל דלא וכהיה דפוגדקית,

ביאור הגר"א

[נט] או שחפשו בעיר אחר יכוּדו ויאלץ הקול הזה וצא עוצר כוכבים ומסית לפי תומו
 שמה (תשובת מהר"ם הלכות נשים) חפשי שהיה אלל העוצר כוכבים ששאלו מקרי
 מסית לפי תומו. [ס] היו מדברים ביחד מן היכוּדו וצא להם העוצר כוכבים ואמר להם
 במה

בסוגיות אף כתב שאינו סופר על דעתו ולכן אמר באן ובירושלמי מ' כן דאמרינן שם איזו הוא מתכוין ר"א כל שמוכירין לו אשה רשב"ל אמר כל
 ששואלין אותו והוא משיב כו' ואמר שם ב"ב עובדא דאשיטא ברבי שהמריז כו' ופי' המדברי דר"י להחמיר הוא כמ"ש בגי' ובי"מ שם מההוא עובדא
 דר"י סבר אף אם התחיל העכורים כיון שמוכירין כו' ובכה"ג וכיוצא בו :

אוצר הפוסקים

דמהר"ם שבי דמשום עגונה הקילו ורצק לא פלוג בין עכורים יודע
 בידי ישראל לאינו יודע, ובין שאלה, די"ל דגרע עפי וכמ"ס התומ"י
 דשאלה הרי הוא מודיע עתה לעכורים שהוא רצק לדבריו וכאילו
 משים בפיו דברים שיוכל להשיב עליהם צחק, וכדי משום שחזקה
 העכורים באינו מסלי"ת שמסקר מעלמו אפילו בלא כוונת משכח
 לישראל, ולפי' נכונים דברי הר"י צירב דודאי להא' דלא נחזיק בגוי
 משקר אשר פיהם דבר שוא כשמשויבין לשאליהם, ודאי שאין חילוק
 בין שאל ישראל לישראל ובין שאל ישראל נכרי צפני נכרי אחר ובהאחר
 משיב, צניניהם ליכא הכ' חששא דמשקר משום דפיהם דבר שוא
 בתשובתו לשאלה וכמו שנכתוב מהר"י צירב מחש' מהר"ם דכיון
 דלא שילי להאי נכרי גופיה ליכא חששא זו וכמו שמפורש בצ"י
 ראיות מהר"י צירב מדברי מהר"ם, אצל לענין חששא השניה דרעוהא
 דשאלה הוא מפני שהנכרי מרגיש שיש לישראל חושלת בעדותו, והיינו
 שהנכרי מרגיש שרונים לסמוך עליו, חששא זו שייכא שפיר בשואל
 ישראל נכרי צפני נכרי אחר וא"כ מרגיש האחר שישראל רוצה לסמוך
 על דברי העכורים ושפיר אית ביה חששא שכוונתו להכשיל, אצל
 בשואל ישראל לישראל צפני הנכרי מהיכן מרגיש הנכרי שישראל
 רוצה לסמוך עליו ויחיה לישראל חושלת בעדותו, וא"כ שני העצמים
 לא שייכא בזה, כנלע"ד ברור ופשוט, ותימא שהרמ"ש לא מרגיש בזה.
 ועיין גם בחזון איש אה"ע ליקוטים סי' צ' אות ד.

בעבודת הגרשוני שם ביחודים ששאלו על נכרי פלוני ונכרים
 אחרים שאלו אותם מה איתם מצקשים מנכרי פלוני ואמרו
 היחודים לשאל ממנו על יכוּדו פי' והשיבו הנכרים אנו יודעים שהוא
 נכרי או שהוא מת, וכי' לדברי מהר"י צירב דכ"ל דשאלו לישראל
 והשיבו גוי יש להקל דהוי מסלי"ת, ה"ה בזה דהוי כאילו שאלו לגוי
 שהוא צפני הנגוים האחרים ודלא כהח"מ [כנ"ל], אך לבי מהבס
 לסמוך על דברי מהר"י צירב בזה דאפשר שזה גרע עפי ממשכה דכרי
 צירב וכו'

קב. או שחפשו בעיר כו'. א. דברי מהר"ם הם בתשו' מיימוני
 לה' אישות סי' ע' שבי' ושנסתפקתם מאחר שהקרוצים
 הוציאו קול בכל העיירות שמסביב דמי קצת לאיך חבירו, לא דמי,
 דהם שילי ליה צהדיא, אצל הכא דלא שילי להאי עכורים גופיה,
 מקרי שפיר מסלי"ת, חפשי דידע שמחפשיין אותו, דאל"כ היכי מהימנין
 לשום עכורים מסלי"ת ולא פלוג רצק בין עכורים המכיר דת יכוּדית
 ויודע שישיאיה על פיו בין אינו מכיר, וכדמוכח מהר"ק כו', נחוש
 שמה אומר כן [במסלי"ת] כדי לקלקלה, אלא ע"כ בטעם כיון שצטעב
 שצא לפניו הוא מסלי"ת מהימנין ליה מחוך חומר שבחמרת עליה
 צסופה הקלנו עליה בתחלתה משום עיגונא דאמרי' כל דמקדש
 חדעתא דרצק מקדש ואפקעינהו רצק לקדושי מיניה אפי' בעדות
 עכורים מסלי"ת, כל כמה שלא ימלא מוכחש כו', וכל היכא דצטעב
 בעדות לא מוכח מילתא בדבריו דנתכוין להחמיר לו לעדות או
 למילתא אחריתא, מהימנ.

צירב [המוצא להלן בזה צ"י] שכתב ע"ז הצ"י שהר"י צירב הביא
 ראיה לדבריו מחש' הר"י, ומהר"ם ומהר"ק [דלהקן סקק"י], וכי' ע"ז
 הרמ"ש דאף דכן משמע ממהר"ם ומהר"ק, אצל משיב שכן משמע
 מהר"י צ"י חמיה ל' מילתא דאדרבה מדיוק דבריו שבסי' ש"פ נראה
 להיפך שבי' וז"ל ואפילו נאמר שמשמע דצריכה כל שלא שמע שאלת
 היכוּדו לגויי מאי נ"מ וכו', משמע דאילו שמע שאלת היכוּדו לגויי
 דלא חשיב מסלי"ת כיון דמשיב על השאלה חפשי' דלא שילי ליה
 גופיה כו'.

וב"ב צעלי אחרים סקנ"ד דצרי העצוב"ג אין נראה וכמו שדקדק
 הרמ"ש מדברי הר"י, וגם מלשון מהר"א שממנו מקור דין
 זה ליכא למידק כדעת הח"מ הנ"ל. וכ"כ במה"ל ס"ק נ"ג דמדברי
 הר"י צ"י משמע להדיא כדברי הח"מ.

אולם בכרם שלמה (אמארינו) סי' א' דל"צ ע"ד כי דראייתו של
 הר"י צירב הוא ממ"ס הר"י צ"י צ"י שפי' דכל זמן שלא שאלו
 אותו צ"י מתחלה מה איתא יודע צ"י אין זה מתכוין להעיד, מבוואר
 מכאן דסבר הר"י צ"י כדעת מהר"ם ומהר"ק דכל זמן שלא שאלו לגוי
 גופיה, לא נפיק מחמת מסלי"ת. וצ"ל א' הוסיף שבי' ממ"ס צ"י
 ש"פ וז"ל וא"כ נדונו נראה דאף אם שמע דצריכה מתחלה כל שלא
 שאלו כו' מסלי"ת, הרי משמע דשאלו ליה גופיה חליא מילתא,
 ומ"ס צ"י ש"פ כל שלא שמע שאלת היכוּדו לגויי, דמשמע דהא אם
 שמע שאלת היכוּדו לגויי והוא השיב מעלמו לא חשיב מסלי"ת, ז"ל
 דלרווחא דמילתא כדכו', לומר דנ"ד כן משמע דלעולם לא שמע אפי'
 שאלת היכוּדו לגויי, אף שחפשי שמע מה היו מדברים, אצל לעולם
 דרינא ס"ל דאפי' שמע שאלת היכוּדו לגויי כל שלא שאלו ליה גופיה
 ל"ח משיב על שאלתם וכדעת הנך רבוותא, וכי' הרמ"א, וכדי נקטינן.

ב. ובשאל ליכוּדו בפני גוי. צ"י [הוצא צה"ע סקמ"ט] הקשה
 על הח"מ הנ"ל ממ"ס הצ"י צ"י צ"י ששם הר"י צירב צ"י שזמן
 ישמעאלים לביתו, ושאל יכוּדו לחברו צפניהם השמעת מה נעשה מפי,
 ואמרו הישמעאלים אנו מכירין מי הרגו, וכי' הר"י צירב דכיון דלא
 שאלו לגויי והם השיבו מעלמו יש להחמיר ע"פ עדותם, הרי מבוואר
 דאם שאל לישראל ונכרי ה' באותו מעמד ואמר שפי' מת הוי מסלי"ת,
 וכי' הצ"י לחלק בין שאלת יכוּדו לחברו גוי שהי' באותו מעמד משיבו,
 לבין שאלת יכוּדו לגוי גוי אחר משיבו דהוי כאילו שאל לאותו הגוי.
 אולם הרמ"ש שם כי דלא מסתבר לחלק בזה. וגם בעצוב"ג שם אחר
 שכתב מעלמו חילוק זה, כי כי מחוך ראיותיו של הר"י צירב
 מוכח שאין לחלק בזה. גם במה"ל שם כתב דאין טעם לחילוק זה.
 אך צו"ת נטע שטעושים סי' נ"ז כי דשפיר יש לחלק בזה, דהנה הא'
 דלא מהני בגדה נכרי ע"י שאלה ראיתי בזה שני טעמים הא'
 שחוששין שמה כוונת הגוי להכשיל להישראל כמ"ס בחומת ישרים
 סי' קל"ב, ואף דבתשו' מהר"ם במיימוני כתב דאפילו גוי היודע דת
 יכוּדית ויודע שמשאין אותה על פיו לא אמרינן דלקלקלה מכיון ומהני
 מסלי"ת, הרי דלא חיישינן שמכיון להכשיל, ואולם יש לחלק בין הא'

אוצר הפוסקים

וכ' בתש"י פני יהושע ת"צ סי' נ"ד דעיקר ראיית מהר"ם הוא כיון דהא דקיי"ל דהגוי המעיד לא סמכין עליה, על כרחך הטעם דלמא שקורי משקר לקלקלה, וא"כ אפילו במסל"ת ניוחש להכי, דהא לא פלוג רבנן בין גוי לגוי דאפי' ידעין דהאי גוי שיודע דת ישראל ויודע שהאשה הזאת עגונה מצעלה שאין רוצים להחירה, וא"כ ניוחש כיון שיודע דת ישראל ויודע דלא מתכשרא אלא יעיד במסל"ת, ניוחש שמועה כן להעיד במסל"ת כדי לקלקלה, דהא במתכוין להעיד נמי לא חזינן דיה ריעותא דאפשר דקושעא קאמר, ואפ"ה חיישין כיון דעבדי דעבדי הכי, ה"נ ניוחש, אפ"כ ל"ל דהקילו חכמים משום עגונה ואפקעינהו רבנן לקדושי כל כמה דלא ימלא מוכחש, וא"כ אפ"כ דעבדי דמשקרי, כל זמן שנוכל לומר שלפי חומו העיד כמו שמגיד מה ששמע לא לשם עדות שריא עד שנראה שמכוין לעדות, ואף במשיב על החיפוש [כצאות חן] כיון דלאו לדוידה גופיה שיילי איכא למימר דהוא מסל"ת ואין מכוין לעדות ולהודיע אלא שמגיד מה שראה או שמע דרך כגדת שמועות בעלמא ועיקר ראייתו היא דכל כמה דאפשר לעשות מסל"ת עבדינן, כך נראה דעת מהר"ם בלי ספק.

ובתש"י מהר"ק סי' קכ"א ב' ואשר גמגמת שלא להחשיב הגוים הרודפים מסל"ת, מפני שכבר הגיד להם השופט כלל הענין, לענין נראה שהדעת מוכרעת שלא לחלק בכך, דהא נזדון מהר"ם נמי היו בגוים יודעים שהיו מהפשין אותה הקרובים ואפ"ה חשיב מסל"ת כיון דלא שיילי ליה להאי נכרי גופיה, ואפ"כ דהגידו לו שאר הנכרים שהיו מהפשין אותה, וכן משמע קצת בפי הגוול דהא דשפיר מקרי מסל"ת אפ"כ דידעי הענין, ואפילו שמעו מפי הצעלים עומן, שהיו שנינו שם אמר ריב"ז נאמנת אשה וקטן לומר מכאן ולא נחיל זה, ופריך בגמ' ואשה וקטן בני עדות נינהו, ומשני אר"י א"ש הצי"ע שהיו הצעלים מרדפים אחריהם והיו מסל"ת ואומרים מכאן ולא נחיל זה, משמע לכאורה דאפ"כ שהצעלים מרדפים בפני האשה ומתוך כך נתעוררה ואומרת מכאן ולא נחיל זה אפ"ה חשיב מסל"ת, ואפ"כ ששמעו מפי הצעלים עלמס שהיא שלהם כיון שלא אמרו לה דבר ולא שאלו להעיד להם, דדחוק הוא להעמידה דוקא בדלא שמעו הרפת הצעלים, מדלא פירש בתלמוד, ואדרבה מדקאמר כגון שהיו מרדפין אחריהם והיו מסיחין כו' דמשמע דע"י רדיפת הצעלים הזכירות, ה"נ נראה לבחור אפ"כ שנאמר שפ"י רדיפת היכודי נתעורר כגוי לומר הנה נחפס ובהא הוא הכה את היכודי.

וב' בס' משפט ולדקא ציעקב ח"א סי' קכ"ט דהא דמהר"ק עדיפה מהמהר"ם לדוידה אפילו שמע מפי הצעלים עומן כל כמה שלא אמרו לו דבר ולא שאלו לו נקרא מסל"ת. וכ"כ במה"ל סקני"ג דמהר"ק מבואר להדיא דאפילו שמע כגוי מהצעלים עומן שחוקרים ודורשים כל שלא שאלוהו להדיא מקרי מסל"ת. וע"י צאות ח'.

ובתה"ד נכתבים סי' קס"א ב' ג"כ דאין לומר עדות של ר' יונה גרע משום דהא העיד כמה פעמים כשחקרו ודרשו את היכודי אמר כגוי בכל פעם שהוא כרוג, משמע לפוס ריהעא דע"י שאלה ודריש אמר מה שאמר, אך נראה דלשון בעדות לא משמע שדרשו וחקרו היכודים מאותו גוי אלא משמע כשנשמע הקול צעיר שדרשו וחקרו אמר מעלמא מה שאמר וכי האי גוונא מקרי שפיר מסל"ת כדלחיל ולא שאלו כלום מאותו גוי מל"ת, אפ"כ דנפק קול דשאלה כדלחיל צדדיא בתש"י מהר"ם הג"ל. [וע"י צאות ח' מהמה"ל].

ב' החולקים בזה. בסדר א"ר דף י' ב' כ' דל"ל צרור דהריב"ש בסי' ש"ט חולק על מהר"ם ומהר"ק שהכשירו כשהגוי נתעורר ע"י רדיפת היכודים, דכיון דלדוידה אפילו בשמע הגוים מספרים

וכ' בתש"י פני יהושע ת"צ סי' נ"ד דעיקר ראיית מהר"ם הוא כיון דהא דקיי"ל דהגוי המעיד לא סמכין עליה, על כרחך הטעם דלמא שקורי משקר לקלקלה, וא"כ אפילו במסל"ת ניוחש להכי, דהא לא פלוג רבנן בין גוי לגוי דאפי' ידעין דהאי גוי שיודע דת ישראל ויודע שהאשה הזאת עגונה מצעלה שאין רוצים להחירה, וא"כ ניוחש כיון שיודע דת ישראל ויודע דלא מתכשרא אלא יעיד במסל"ת, ניוחש שמועה כן להעיד במסל"ת כדי לקלקלה, דהא במתכוין להעיד נמי לא חזינן דיה ריעותא דאפשר דקושעא קאמר, ואפ"ה חיישין כיון דעבדי דעבדי הכי, ה"נ ניוחש, אפ"כ ל"ל דהקילו חכמים משום עגונה ואפקעינהו רבנן לקדושי כל כמה דלא ימלא מוכחש, וא"כ אפ"כ דעבדי דמשקרי, כל זמן שנוכל לומר שלפי חומו העיד כמו שמגיד מה ששמע לא לשם עדות שריא עד שנראה שמכוין לעדות, ואף במשיב על החיפוש [כצאות חן] כיון דלאו לדוידה גופיה שיילי איכא למימר דהוא מסל"ת ואין מכוין לעדות ולהודיע אלא שמגיד מה שראה או שמע דרך כגדת שמועות בעלמא ועיקר ראייתו היא דכל כמה דאפשר לעשות מסל"ת עבדינן, כך נראה דעת מהר"ם בלי ספק.

ובתש"י מהר"ק סי' קכ"א ב' ואשר גמגמת שלא להחשיב הגוים הרודפים מסל"ת, מפני שכבר הגיד להם השופט כלל הענין, לענין נראה שהדעת מוכרעת שלא לחלק בכך, דהא נזדון מהר"ם נמי היו בגוים יודעים שהיו מהפשין אותה הקרובים ואפ"ה חשיב מסל"ת כיון דלא שיילי ליה להאי נכרי גופיה, ואפ"כ דהגידו לו שאר הנכרים שהיו מהפשין אותה, וכן משמע קצת בפי הגוול דהא דשפיר מקרי מסל"ת אפ"כ דידעי הענין, ואפילו שמעו מפי הצעלים עומן, שהיו שנינו שם אמר ריב"ז נאמנת אשה וקטן לומר מכאן ולא נחיל זה, ופריך בגמ' ואשה וקטן בני עדות נינהו, ומשני אר"י א"ש הצי"ע שהיו הצעלים מרדפים אחריהם והיו מסל"ת ואומרים מכאן ולא נחיל זה, משמע לכאורה דאפ"כ שהצעלים מרדפים בפני האשה ומתוך כך נתעוררה ואומרת מכאן ולא נחיל זה אפ"ה חשיב מסל"ת, ואפ"כ ששמעו מפי הצעלים עלמס שהיא שלהם כיון שלא אמרו לה דבר ולא שאלו להעיד להם, דדחוק הוא להעמידה דוקא בדלא שמעו הרפת הצעלים, מדלא פירש בתלמוד, ואדרבה מדקאמר כגון שהיו מרדפין אחריהם והיו מסיחין כו' דמשמע דע"י רדיפת הצעלים הזכירות, ה"נ נראה לבחור אפ"כ שנאמר שפ"י רדיפת היכודי נתעורר כגוי לומר הנה נחפס ובהא הוא הכה את היכודי.

וב' בס' משפט ולדקא ציעקב ח"א סי' קכ"ט דהא דמהר"ק עדיפה מהמהר"ם לדוידה אפילו שמע מפי הצעלים עומן כל כמה שלא אמרו לו דבר ולא שאלו לו נקרא מסל"ת. וכ"כ במה"ל סקני"ג דמהר"ק מבואר להדיא דאפילו שמע כגוי מהצעלים עומן שחוקרים ודורשים כל שלא שאלוהו להדיא מקרי מסל"ת. וע"י צאות ח'.

ובתה"ד נכתבים סי' קס"א ב' ג"כ דאין לומר עדות של ר' יונה גרע משום דהא העיד כמה פעמים כשחקרו ודרשו את היכודי אמר כגוי בכל פעם שהוא כרוג, משמע לפוס ריהעא דע"י שאלה ודריש אמר מה שאמר, אך נראה דלשון בעדות לא משמע שדרשו וחקרו היכודים מאותו גוי אלא משמע כשנשמע הקול צעיר שדרשו וחקרו אמר מעלמא מה שאמר וכי האי גוונא מקרי שפיר מסל"ת כדלחיל ולא שאלו כלום מאותו גוי מל"ת, אפ"כ דנפק קול דשאלה כדלחיל צדדיא בתש"י מהר"ם הג"ל. [וע"י צאות ח' מהמה"ל].

ב' החולקים בזה. בסדר א"ר דף י' ב' כ' דל"ל צרור דהריב"ש בסי' ש"ט חולק על מהר"ם ומהר"ק שהכשירו כשהגוי נתעורר ע"י רדיפת היכודים, דכיון דלדוידה אפילו בשמע הגוים מספרים

אוצר הפוסקים

ובצמח צדק סי' מ"ב כ' וז"ל אצל זהא ליכא לאיסתפוקי דלא הוי מסלית משום דכבר עשו הכרזה בכפרים ובשוקים על כל מי שידע מאומה מן ג' אנשים הנאצדים שיצא ויגיד ויקבל שכר, וא"כ אפילו אי הוי בגוי מסלית ממנו, הוי לן למיחש דלמא בגוי מחבין להעיד כיון שכבר חקרו על הנאצדים, ולא מקרי מסלית, הא ליחא דכבר הסכימו כל האחרונים דככה"ג כל שלא שאל לגוי זה ע"מ מקרי שפיר מסלית וכמש"כ המהר"י מחשו" המהר"ם וכו"כ המהר"ק, ופסקה הרמ"א.

ובן דבריו נועם סי' י"ג כ' דא"כ דאיכא רישותא שראה המלח שהיו ישראל מרדפין למלוא המה שנטענו, כבר הורו דזה הראשונים והאחרונים דכל כי באי לא מפיק ממסלית ואין לורך להאריך דזה כי הפוסקים כלם פה אחד מסכימים בכך.

ובעז"ז סי' קט"ו כ' סוף דבר אחר שראיתי דברי כל האחרונים שפלטו בראיה זו של המהר"ק בזה דנחיל א"כ דדחו הראיה מ"מ כ' כולם דדין המהר"ם ומהר"ק הוא אמת וליז דכן יראה דא"כ שחפשו צעירות והכריחו כל מי שידע מפי הנעלם יצא ויגיד וצא גוי מסלית אחר ששמע בהכרזה והסיה דראה לפי מה אז נהרג או יודע מי הרגו חשיב מסלית כיון דלא שאלו ליה בזה דאסור בפרטות מה אחר יודע מפלוני.

וב"ב החת"ס ח"ב סי' קל"א דגם מה שחפשו אחרי הנאצדים כבר כתבתי שהעיקר כחשו מיימוני דזה דכיון דלא שאלו לגוי ע"מ אינו מפסיד, וכש"כ הבא שהפוש כבר חלף עבר זה שנתיים ימים ואין זכר למו א"כ מה שנתעורר הפקיד לקרוא להיבדוק הוי מסלית שפיר לכו"ע ולא יחלוק אדם בזה.

ובנפ"ע שעשועים סי' נ"ז הביא מדברי הרב השואל [בעל קל"ח] שכי דאנו אין לנו אלא דברי מהר"ם ומהר"ק וחס"ד.

ד. במאיר נתיבים סי' ל' דנ"א אי כשיאל קול על פלוני שנחבד, זה אומר בזה זה אומר בזה, וצאה המומרת והעידה לפ"ת שאינו צעול כבר, כי דעל הספק דילמא מה שהגידה לא מחשב לפ"ת שהרי נתעוררה מחמת הקולי קולות ששמעה צעיר, כבר כי המהר"ק וסויעתו להכלל בזה, וצלא"ה הרי צנ"ד הקולות שיאלו צעיר הוי שפלוני הוא עודנו בחיים והיא אמרה שאינו צעול, ופשוט הוא.

ה. הסקילים רק בשמע החפוש מוגי. נשער אשר סי' ע"ז כי דא"כ שכי הפוסקים שהרד"ב [הני"ל] אינו חולק דין על המהר"ק, חולם מלשנו דח"ז סי' כ"ב שכי צוה"ל וא"כ שכי חולק עליו בראיה אינו חולק עליו דין לפי שאני מודה דא"כ שהגוי שמע מפי גויים אחרים שהישראלים מבקשים את הנהרג נקרא שפיר מסלית כיון שלא שמע מפי ישראל, אצל אס ידע מפי ישראל שהם מבקשים אותו א"כ שאל הודיע בגוי הדבר לזה שהודיעו אלא לאחר לא נקרא מסלית כו', נחמ"ל מפירש מדבריו שלא הודה אלא צדדון המהר"ק שלא בא ידיעת החיפוש אל הגוי מפי ישראל אלא מפי גוי אחר, אך למה שראה המהר"ק להוכיח מהא דצ"ק קו"ד גם היכא דהגוי ידע וראה רדיפת היבדוקים וצא כמשיב להם וא"כ חשיב מסלית, בזה ודאי פליג עליו וסובר דכיון שאומרים לפני הגוי חפשו אחר פלוני ולא מלאוהו הוי כשאלה לגוי גופיה.

ובעמק שאלה סי' כ"א כתב ג"כ דא"כ דמהמהר"ק נראה דגם אם מחפש בפני הגוי המסלית ג"כ מהני, מ"מ מדברי הרמ"א לא משמע כן, ואף שכי הרמ"א דאפילו חפשו אותו הוי מסלית, היינו שחפשו בפני נכרים אחרים ומהם יצא הקול, וזה לא מגרט, דאפילו שאל

אין ראה לדברי המהר"ק, מ"מ אפשר דלענין דינא ס"ל דהלכה כוותיה אצל לא מטעמיה.

והריב"ל ע"מ בזה"ל סי' ג' כי דכדאי הוא המהר"ק לסמוך על סברתו, וכ"כ שהביא סעד לסברתו ממהר"ם. ובסי' ז' כי דכבר היה אפשר לומר על ד' הדוחק, כי המהר"ק אפילו על פי פרש"י כתב מה שכתב.

וב' בעז"ז סי' קט"ו [דס"ג ע"ד] לפרש רמז הריב"ל, דכוונת המהר"ק הוא לומר דאם איחא דשמעו רדיפת הצעלים לא חשיבו מסלית, הו"ל לתלמודא לבאר דוקא צדלא שמעו האשה וקטן רדיפת הצעלים, ומדלא פירש התלמוד כן, ואדרבא קאמר התלמוד דלריך רדיפת צעלים כדי שיהיו רגלי' דשלו כן צירוף שיחא אשה וקטן, משמע דבין שמעו האשה וקטן רדיפת הצעלים בין לא שמעו מהני שיחא האשה וקטן מכאן יצא נחיל זה וחסיד מסלית, כיון שלא שאל בזה דאסור לאשה וקטן אם יודעים שום דבר על נחיל שלו.

ובן הר"א ששון בסי' ח' כי דא"כ לפרש"י דייק המהר"ק מדברי הגמרא דינו דין אמת, דהרי [מ"מ] משמע שהאשה והקטן ידעו שהצעלים מרדפים ושפיר מוכיח דא"כ מקרי מסלית, וזה דבר ברור לע"ד. ובמשפטי שמואל סי' ע"ה האריך ג"כ להשיב על קושיות הרד"ך על המהר"ק, וגם יישב שם קושיות הריב"ל על המהר"ק מתוך פרש"י, ומסיק ואין להימנעויות דמהר"ק סמכין, ואחר שהוא ושאר גאונים בתראי החירו ולא חששו לטעם דחיפוש, אף בתרייהו גריקין. וכן פ' הכצ"ל אשכנזי סי' ל'. וברש"ך ח"ב סי' ק"ג. ומשפט דק ח"א סי' ח'.

גם הרח"ש בקו"ע ד"ג וי"ד הרבה להשיב על השגות הרד"ך וכ' ולולא שילאו הדברים מפי הרד"ך הייתי אומר שהאריכות בזה למותר ולא ניתן להכתב מרוב פשיטותי, ובתשו"י סי' ל"ה ובח"ג סי' נ"ע כי לפסוק כוותיה דמהר"ק.

ובן צצוי חיי סי' י"א כי דלענין דינא כבר עלתה הסכמת כל גדולי האחרונים שלא כהרד"ך, ואף הרד"ב שסתר ראיות המהר"ק, כי שמי"מ אינו חולק עליו דין [כני"ל]. ואף שהראש"ח בסי' ע"ז חשש לדברי הרד"ך, אפשר דמפני שצדדונו הוו ביה כמה חיוכי אחרוני, צירף לריעותא גם חשש זה, ואפשר שאם לא היו הכך חיוכי, בחשש זה לצד לא היה מחמיר וכו' מורה להחיר בזה דא"כ, וכן המנהג בכל דחי דינין להחיר ואין פולה פה ומלפף.

ובפני משה ח"א סי' ע"ז ולי"ז ולי"ח כי דלא שצקין פשיטותן של כל הרבנים מפני ספיקו של הריב"ש [ע"י סא"ר הני"ל], כ"כ שאף הריב"ש צעמנו אף שלמעשה חוכך להחמיר, לענין הלכה הורה להקל. ובכרם שלמה סימן א' דל"ז ולי"ג כי להוכיח דגם דעת הריב"ש כמהר"ם ומהר"ק [כמוצא בס"ק שלפני זה], וגדולה מזו כי מהרש"ך בזה"ל סי' כ"ז שנראה מדברי הריב"ש דלריך שאלה בפירוש מה אחר יודע על פי ציחור, ואף הר"א ששון סי' י"ב [בוצא בס"ק קי"ז אות א'] לא החמיר אלא כשעכ"פ הבין הגוי ששאלוהו, אצל כל שלא היה כן, א"כ שכי מחפשים אחריו והגוי ידע מזה והסיה לפ"ת חשיב שפיר מסלית, ואפי' שאלו בפני הגוי [בס"ק שלפני זה] וכו' השיב מע"מ חשיב מסלית לדעת כל בני רבנותא ראשונים ואחרונים וכ"כ הרמ"א והבי נקטינן.

וב"פ בסא"ר בתשו"י סי' ג'. ובפרט מט"ל ח"ב סי' כ' כי ג"כ דדברי המהר"ק שרירין וקיימין.

ובשער אפרים סי' ק"ג כי ג"כ דמדברי הפוסקים מוכח דלדינא מסכימים לדברי המהר"ק, וחורחו אמת, דאף שהולאו קול בכפרים שהוא חוקר ודורש אחר ההרוג, מ"מ לא נפיק ממסלית.

אוצר הפוסקים

כיון דלאו לדידיה שיליה אלא דרך כלל ילאו לחפש מולאו ומוצאו לא מקרי זה שאלה, כיון דלא שיליה ליה גופיה וכו' ומשכח מאליו ומי הכניסו ליה, ולכן הוי מסלית, וכן נראה מצדד מכתבי מהרש"י סי' קס"א בהדיא דאף אם הגוי משיב על החפוש מהני.

ובמכתב שלמה סי' ל"ז צא' שהלך לבקש את הנעלם ואמר גוי אחד וכו' אין אתה מחירא לילך בדרכים אלו והשיב הישראל ומה אעשה יש לי הכרת ואמר הגוי ומה הכרת יש לך והשיב שאיש פי נעלם ואמר הגוי אל תבקשו אותו אנחנו יודעים שהרגוהו, וכי דאע"פ שאמר הישראל שהולך לחפש את הנעלם, מ"מ כיון דהישראל לא שאל לו כלום אלא דרך סיפור בעלמא נראה דשפיר הוי מסלית, והרי גם צדדון דמהר"ם ידע צדדון שהלכו לחפש, וכן צדדון דמהר"ק ידעו שמחפשים אחריו ומ"מ כתבו דהוי מסלית, לכן גם כאן הוי מסלית.

בס' צרכת יוסף סי' כ"ז כי ציבורים שנכנסו לצידה"ח לצקר את חברים השוכב שמה, ולא ראו אותו, ואל' הגויים שזה היסודי שהיה צדקן כבר מת, אף דהוי כעכו"ם המודיע מיתח פי' דליה מסלית, אולם במקום עיגון יש לסמוך ע"ד הריב"ל הוצא צדק"ע סי' ח' ומ"ז דזה הוי מסלית, וכמ"ש מהרש"י ומהר"ק דאף שהעכו"ם יודע שמחפשים כל שלא שאלו אותו בעלמו הוי מסלית.

פ. אופני משמעות שלא השיב על החפוש. בשער אפרים סי' ק"ג כי דאף אם נאמר דדברי מהר"ם ומהר"ק אינם עולים יפה לדינא, מ"מ צנ"ד מקרי מסלית, דכשנדקדק בעדות שהגיד שמחלה צא אל הבית שהיה רגיל להיות שם ר' זעליגמאן ושא' את בני ביתו עבדו ובשילא מבית קראו לו ב' ערלים ואמרו לו היאך אתה נכנס לבית זה שדרים שם שני רבנים שהרגו ליסודי פי', וא"כ משמעות הלשון אשר הבידו לו הערלים הני' שהם לא ידעו שצא אל הבית לחקור אחר ההרג זעליגמאן הני' ואמרו לפי' שלא יכנס אל הבית הלא מחמת הרבנים ההם והם לא ידעו כלל מדריפת הבעלים.

ובדברי אמת סי' ע' גויי שאמר ידעתי שצאת לחפש ולשאל על פי, כי דו"ל דלא דמי להביא דמהר"ם ומהר"ק, דהתם הגוי יודע רק שמחפשים את הנעלם וכו' רואה להודיע להם ממיחתו ובהכי לא נפק מתורת מסלית, אבל כשהגוי יודע ומצין שזה רואה לשאל מחתו על הדבר ההוא אף שהגוי התחיל לדבר לאו מסלית הוא, ואכ"י דעל הסתם לא חמירין להגוי הבין יודע שזה רואה לשאל ממנו, אלא כל שהגוי התחיל, בחזקת מסלית הוא, אבל הכא שהגוי אמר ידעתי שאתה צאת לחפש ולשאל על פי ועל זה השיב הגוי חשבתו הו"ל כשאל, וכ"כ הרי"א ששון סי' י"ב דאם ידענו שהגוי הבין שהם לא צאו אלא לשאל אף שלא שאלו בפירוש והוא השיב לא חשיב מסלית כו' [ראה מהר"ם ק"י אות ח']. אף עדיין י"ל דצנ"ד עדיף דפשטן של דברי הגוי מטין דאין כוונתו לומר ידעתי שצאת לשאל על פי אם חי אם מת, אלא כוונתו לומר ידעתי שצאת להתפלל עלינו ולהתעולל עלילות ועל זה השיב לו היסודי השוערים יודעים למה צאו, ועוד דאפי' אם ה"י הגוי מבין שזה צא לשאל, אבל היסודי אמר לו שאינו רואה לשאל כלום, אלא אם יש לשאל, השוערים המה יצתו ולא אני, הם ישאלו ממי שישאלו, נמצא שלגוי זה אין מי שישאל ממנו כלום, ואפשר שאף הסוברים דחיפוש הוי שאלה, וידו צנ"ד.

ובשער אשר סי' ט"ז גויי שאמר לישראל ידעתי שלא צאת לטייל רק צאת בשביל חצר שהרגוהו ואזיל ומפרש באיזה מקום ה"י ההרג, אחר שכי' לחוש לדעת הרד"ך והרדב"ז ובי"ש ה"ל דככה"ג לא הוי מסלית, כי דו"ל דצנ"ד גם הם יודו דהוי מסלית, דעד כאן לא

שאל לנכרי אחר כל שלא היה הנכרי המשיב צדדוהו מעמד [כשה"ח בס"ק שלפני זה] חשבינן אותו למסלית, אבל במחפשים לפני הנכרי עלמו י"ל דזה הוי כשאלה ואין זה מסלית עדותו של הגוי השני. וכ"כ עוד בסימן כ"ד לצדד כן צדעת המהר"ם הבי"ל, עיי"ש.

ובן זמנ"ל סקנ"ג אחר שהצית להכה"ד הבי"ל [באות ח'] דמצדד דבריו דאע"פ שצ"י הדו"ח מהיכודים נחשורר הגוי להגיד ואמר ג"כ בשעה שדרשו וחקרו אפי' מקרי מסלית, הציא מהר"ם סק"ל שכי' דכל שהמגיד [הגוי] שמע מפיו יסודי שחוקר ודורש אף שלא שאל אותו מ"מ מקרי משיב לשואל, וכי' דל"ל דהכה"ד מייירי שהגוי לא ראה הדרישה וחקירה מהיכודים רק ששמע לצד משה' חשיב מסלית אפילו צמח שאמר צדדוהו שעה, והכ"מ מייירי כשדרשו וחקרו צפניו, ושם הציא לדברי המהר"ק דמצדד מדרביו להתיר בכלל גווי, ומסיק צ"ע. [ועי' צדדוהו שאל"ה מהחזו"א].

ו. כשנשאל ע"י עתון. בחזון איש אה"ע בליקועים סימן ב' אות ה' כי כשאלה ע"י העתונים והשיב אחד הקוראים לאשה כשואלת, אם כי גרע מכרו, שהקורא שומע את השאלה בכח, ועדיין לא שמענו מי שעה בשעת הכרוח שלא יהא חשיב כשאלה איה חזרנו, מכל מקום י"ל דחשיב מסלית כיון דמתעורר מעלמו לצוא להודיע, וקשה להכריע בזה.

ז. כששכרוהו לחפש. בעמק שאלה סי' כ"א גויי שספר ששמע מגוי שני שראה איך שפי' נטבע וסיפר פרעו הדברים, ושכר אצי האשה את הגוי השני שראה העבירה לנסוע עמו לחפש את הנעצב, וסיפר לו הגוי השני ככל הפרטים שספר הגוי הראשון ששמע ממנו, וכי' דזמח ששכר את הגוי השני לחפש, הרי ידע הנכרי שמחפשים אותו והוי כשאלה, אף להמכרי"ק, דיש לחלק צין היכא דרדיפת הבעלים ה"י צפניהם, וצין שכרו את הנכרי בעלמא דהוי כשאלהו בעלמא, וגם דהי"ש חולק על המכרי"ק כו'.

ח. ובאמר הגוי פ' היהודי שאתם מבקשים ראיתיו מושלך במקום פלוגי. כי צפני משה ח"צ סנ"ג דאין לחלק ולומר דדוקא היכא דאיכא רק ידיעה לחוד שהיו מחפשים אינו מזיק, אבל צנ"ד שאמר הגוי הגוף שאתם מבקשים, אפשר דכמשיב על שאלה דמי, דודאי דאין לחלק ככה"ג דמאחר ידיעת החפוש אינו מזיק מפני שלא נשאל עליו, א"כ מאי שנא אם אמר צפניהו מעלמו הגוף שאתם מבקשים, דע"י ידיעתו החפוש אמר זה מעלמו ודא ודא אחת היא. והציא דבריו בס' ידי דוד צתשי' נכדו סי' ח' דף ר"ה ע"ד ומסיק כן להלכה צדדוהו שם.

ובאשרות הפסגה סי' ג' הביא גם מחשי' הרי"מ אלשיך סי' מ"ה שאלה הגוי מאלהם היסודי שאתם מחפשים דחשיב ל"י כמסיח לפי תומו.

וב"ב צתשי' פני יבואע ח"צ סי' י"ד דאין לומר דעד כאן לא הכשיר המהר"ם אלא משום דחמירין דאע"ג דמחפשים אותו מ"מ לא צא להגיד מחמת אותו חיפוש אלא מעלמו מעיד, ואפשר שלא שמע שמחפשים, או שמע ולא צא להשיב על החפוש אלא כשאר גוי מסלית צלא חפוש, אבל היכא שאמר הגוי אותו היסודי שאתם מחפשים מת הרי הוא חוכיר החיפוש, א"כ משיב על החפוש והוי כחשבת שאלה ולא הוי מסלית, דעל כרחק נראה דאין לחלק בהכי דא"כ למה ליה למהר"ם לחלק צין נדון ידידיה לאיך חזרנו דהתם שילי ליה בהדיא אבל הכא לא שילי להאי גוי גופיה, חיפוק ליה אפילו אי חיפוש הוי כמאן דשילי ליה גופיה, מ"מ מאן לימא לן שהוא משיב על החפוש כיון דליכא הוכחה, משא"כ איה חזרנו משיב על השאלה ואיכא הוכחה, אלא ש"מ דעממי דמהר"ם אע"ג דמשיב על החפוש, מ"מ

אוצר הפוסקים

לא אמרו אלא היכא דרעה הגוי דהישראל מחפש להכנהג בפניו שמצין הגוי דהישראל רוצה לידע ממנו וע"ז השיב ולכן לא היו מסל"ת, אבל כה"ג דנ"ד שהגוי הבין רק שהישראל צא להכפר לחפש הכנהג ואין לו להבין שצא לידע ולשאלו מאתו שפיר היו מסל"ת. [והא דבהכרח החמירו הרד"ך והי"ש אפשר דבהכרח שמשמיעין שיגיע הדבר לכל צמי העיירות היו כאלו אמרו בפירוש שמצקשים מכל אדם שיודיע וגם גוי זה בכללם].

בבית אפרים סי' י"ג דמ"צ צי' אחר שכי' שנראה מדברי חשו ראשונים ואחרונים דמסקנתם להקל אף בידוע לעכו"ם החיפוש, בוסף דצלא"ה נראה דדוקא היכא שהעכו"ם מנבל לנו במיתה, אז היה מקום לומר דהוי כאמרו היה חזרו כיון דמחפשי אחריו, אבל צדק דאין רואין איש לפנינו מוטל מת וכגוים אומרים מי הוא האיש הלאה, פשיטא דכל שאומר דרך מסל"ת פלוני הוא, דשפיר מהימן שהכירו שהוא פלוני, דצשלמה צעודא דמהר"ם י"ל דדבריו הם כאלו צא להשיב על החיפוש, משא"כ צדק דנראה צעליל שהוא מוטל מת ורק שהגוי מנבל שזה הנמלא הוא פלוני שפיר מהני. אולם צדק רענן ח"צ סי' ל"ג בלאחד שהלך לבקר את חזרו החולה ומלא מקומו פנוי וקבלו רשיון מהרופא לקצרו בקצר ישראל, וכי דנראה דדודאי אם ידעין שהכחז מהרופא היה ע"י שאלה יש ספק עלום צדק הגם שהמת מוטל לפנינו ושאל אותו רק על שמו או על שם עירו, מ"מ כבר ילא מכלל מסל"ת, ומן הסברה אין לחלק בין אם שאל אותו על מיתתו או שאל אותו על שמו בלבד, דמידי הוא עממא כיון ששאלו אזי עולה על דעתו דאיכא צדק נפקותא ליחודי צדק, ומה נפקותא חו בין ששאלו על שמו לבד או ששאלו על חייתו, [ואולי יש לחלק בין השיב על החפוש לבין שאלה ממנ], אך צעיקר הדבר נראה כיון שהיחודי מעיד צסתם אין לנו לחוש עוד ששאלו להרופא על שמו ושם עירו, אע"ג דמסתמא לא נתן לו מעלמו, מ"מ י"ל ששאלו על משפט איש היחודי שמת אם ימסרנו לבתפוס או לא, וכיון שאין הענין מכריח לזה, חו לא חיישינן בצמקס עיגון לדעת הר"ן דס"ל דחיישינן מספיקא, כמ"ש הצ"ש בצמקס, גם מצואר בקו"ע סי' ר"ם דיש לומר דהישראל מפי עכו"ם חלינן להקל אפילו לדעת הר"ן והריב"ש בצמ"ע ע"ז דמסתמא אם היה צדקות זו ספק לא היה אומר דבריו בסם.

ובצ"צ סי' מ"צ כ' דעד כאן לא חלקו על הרד"ך אלא בגווי דמיירי בתם דאותו גוי היו מסל"ת ולא שאלוהו לגוי זה מעולם על משה סוסי, דצדק ס"ל החולקים עליו דאע"פ שאמר ועדיין לא שמעת ממשה סוסי לא נפיק מתורת מסל"ת, דברי אפילו שמע הגוי מפי הצעלים עלמם שהם חוקרים על ההרגוים כל שלא שאלוהו לגוי זה שיגיד להם מקרי שפיר מסל"ת, אבל צנ"ד שכבר שאלוהו לגוי זה עלמו על אלו ג' אנשים, ועתה אומר לשון זה ועדיין לא שמעת מג' אנשים כלומר דנראה מלשון זה כמשיב על השאלה ששאלוהו כבר, כו"ע מודים דלא מקרי מסל"ת דנראין הדברים שכוונתו לומר מן אלו ג' אנשים שהיו שואלים אותו עליהם עדיין לא שמעת כלום, אע"פ שאותן אנשים ששאלוהו מתחלה צסיון ח"ז, לא היו אלו שהיה מגיד להם הגוי אח"כ במסל"ת צחוכה ח"ה, מ"מ כיון שהגוי הוא מכיר למר שלום שהוא חוקר תמיד על ג' אנשים הנאצדים לפי שאלה מהם היה חותנו, לכך התחיל הגוי עמו ואמר לו לשון זה עדיין לא שמעת מן ג' אנשים כלום, וכוונתו להשיב על השאלה ששאלוהו אע"ג דאח"כ לא הגיד הגוי לישראל כלום, אלא להגוי האופה הגיד [ששמע שאמר ליחודי עדיין לא שמעת, אז שאלו לו האופה מה היה המעשה וספר לו כל הענין], ובמהר"א ועו"פ מצואר דכל מה שמגיד לגוי אפילו ע"י שאלה מקרי מסל"ת, מ"מ כיון דהתחיל מתחלה לדבר עם ישראל חיישינן דילמא כוונתו היתה להעיד אלא שהגוי האופה היה נצבל לשאל חוכ"ד מה היה המעשה והגיד לו, ובאמת אפילו לא היה הגוי האופה שואלו היה מגיד לישראל.

בס' עבודת השם סי' י' כ' דאיכא לאיסתפוקי צנ"ד שהערל שאל להעד אם מלאו את היחודים שנעצבו, ואמר העד שלא ידע, וחזר הערל ואמר שראה לפי מת מוטל על שפת הים, אי היו הגוי כמשיב על שאלה וכמ"ש הרד"ך צית ע"ז הוצא צצ"י בגוי שאמר לישראל ממשה סוסי לא שמעתם כלום ואמר לא שמעת, ואמר הגוי דעו כי חוגר פלוני הרגו וכי הרד"ך דלא היו מסל"ת, אמנם הצ"י דחה דברי הרד"ך, גם הר"י עייטאלק הורה להחיר צנזון הרד"ך, והרש"ש צתשו סי' ל"ה כ' דכבר נעשה מעשה להחיר שלא בדברי הרד"ך, גם הצ"ש

לא אמרו אלא היכא דרעה הגוי דהישראל מחפש להכנהג בפניו שמצין הגוי דהישראל רוצה לידע ממנו וע"ז השיב ולכן לא היו מסל"ת, אבל כה"ג דנ"ד שהגוי הבין רק שהישראל צא להכפר לחפש הכנהג ואין לו להבין שצא לידע ולשאלו מאתו שפיר היו מסל"ת. [והא דבהכרח החמירו הרד"ך והי"ש אפשר דבהכרח שמשמיעין שיגיע הדבר לכל צמי העיירות היו כאלו אמרו בפירוש שמצקשים מכל אדם שיודיע וגם גוי זה בכללם].

בבית אפרים סי' י"ג דמ"צ צי' אחר שכי' שנראה מדברי חשו ראשונים ואחרונים דמסקנתם להקל אף בידוע לעכו"ם החיפוש, בוסף דצלא"ה נראה דדוקא היכא שהעכו"ם מנבל לנו במיתה, אז היה מקום לומר דהוי כאמרו היה חזרו כיון דמחפשי אחריו, אבל צדק דאין רואין איש לפנינו מוטל מת וכגוים אומרים מי הוא האיש הלאה, פשיטא דכל שאומר דרך מסל"ת פלוני הוא, דשפיר מהימן שהכירו שהוא פלוני, דצשלמה צעודא דמהר"ם י"ל דדבריו הם כאלו צא להשיב על החיפוש, משא"כ צדק דנראה צעליל שהוא מוטל מת ורק שהגוי מנבל שזה הנמלא הוא פלוני שפיר מהני. אולם צדק רענן ח"צ סי' ל"ג בלאחד שהלך לבקר את חזרו החולה ומלא מקומו פנוי וקבלו רשיון מהרופא לקצרו בקצר ישראל, וכי דנראה דדודאי אם ידעין שהכחז מהרופא היה ע"י שאלה יש ספק עלום צדק הגם שהמת מוטל לפנינו ושאל אותו רק על שמו או על שם עירו, מ"מ כבר ילא מכלל מסל"ת, ומן הסברה אין לחלק בין אם שאל אותו על מיתתו או שאל אותו על שמו בלבד, דמידי הוא עממא כיון ששאלו אזי עולה על דעתו דאיכא צדק נפקותא ליחודי צדק, ומה נפקותא חו בין ששאלו על שמו לבד או ששאלו על חייתו, [ואולי יש לחלק בין השיב על החפוש לבין שאלה ממנ], אך צעיקר הדבר נראה כיון שהיחודי מעיד צסתם אין לנו לחוש עוד ששאלו להרופא על שמו ושם עירו, אע"ג דמסתמא לא נתן לו מעלמו, מ"מ י"ל ששאלו על משפט איש היחודי שמת אם ימסרנו לבתפוס או לא, וכיון שאין הענין מכריח לזה, חו לא חיישינן בצמקס עיגון לדעת הר"ן דס"ל דחיישינן מספיקא, כמ"ש הצ"ש בצמקס, גם מצואר בקו"ע סי' ר"ם דיש לומר דהישראל מפי עכו"ם חלינן להקל אפילו לדעת הר"ן והריב"ש בצמ"ע ע"ז דמסתמא אם היה צדקות זו ספק לא היה אומר דבריו בסם.

י. אופנים דגם להמחמירין בחפוש, מהני. כ' צפני ידועה ח"צ סי' נ"ד דאפי' אם נימא כהמחמירים דכשמיש על החפוש אסור, אך הכא דהגוי לא צא להודיע שנהרג אלא בצחזה מקום נהרג וכאלו הכריגה היא פשיטא וצא להודיע מקומה אין זו תשובת שאלה. ובנמשע שעשוועים סי' נ"ז כ' דאם הכריזו שכל מי שאלה את ההרג ציער או צנהר יקבל שכרו, צכגון זה גם למהרש"ל אין ריעותא מחמת דהריש. דאין כאן חששא דמכוין להכשיל שהרי הגוי סבור שגם הישראלים מחזיקים אותו לנהרג.

ובסא"ר סי' צ' כ' דאפשר דגם הרד"ך לא אמר להחמיר דצמחפשים לא היו מסל"ת אלא כשהגוי הגיד לישראל דאז איכא למימר דמכוין להעיד, אבל צגוי דמספר לגוי חזרו מודה דהגם שנתעורר לספר מחמת שראה מרדפין אחר אותו היחודי הנעלם לא נפיק מכלל מסל"ת.

יא. אמר הגוי לא שמעת מפ' צגוי שאמר ליחודי ממשה סוסי לא שמעת ממנו כלום, אומר היחודי לא שמעתו ממנו דבר, וא"ל התוגר דע כי הרגו חוגר פלוני, וכי הרד"ך צית ע"ז דאף אם היינו אומרים שכל עכו"ם האומר פלוני מת צלי שישאלוהו נקרא מסל"ת, מ"מ צנזון דידן פשיטא דלא חשיב מסל"ת, דהואיל ושאל

(ע) צמה אחס (א) מדברים ואמרו לו מן היחודי אם הוא חי או מת והגיד להם שהוא מת לא מיקרי מסיח לפי תומו (בתשובת הריב"ש)

היה

באר היטב

(ג) מדברים. אם אמר לישראל לא שמעת כלום מיהודי זה ואמר לא ואמר הוא שנהרג עיין צ"ח דהסכים דהוי מסלית צ"ח ועיין משפטי שמואל סי' ע"ח. גוי שאל היכן פלוני והשיבו לו מי הוא זה פלוני ואמר הוא פלוני שהיה לו סיון זה דע צמח שהרגוהו מסלית הוי הר"ם ומטלתי ח"א סי' שצ"ז ועיין צמח סי' מ"ט. גוי שאמר למה קרצו לינים חוקרים על פלוני שנהרג במקום פלוני הוי מסלית. מהרש"ד סי' ל"ח:

פתחי תשובה

(ע) במה אתם מדברים. דין זה הוא מת' הריב"ש סימן ע"ז וס"פ ומנוהר שם שדעתו דשפיר מקרי מסלית אלא שלמשה ביטל דבריו נגד דעת הר"ן רבו. וכתב הע"ז דיש להקל בזה אחר שהריב"ש מציא ראיית נכונות לדבריו ע"ש ועיין צמח"צ נק"א לסעיף זה בשם הר"ם ז"ל שהציא ת' מהריב"ל ח"א סי' ב' הוצא נק"ע סי' ז' שנטה להקל להלכה ולא למעשה ודעת מהרש"ם ח"א סימן מ"ד להחמיר ושם צ"ח פ' כ' שצ"ז עשו מעשה בצאלניקו והתירוהו ועי' קה"ע סימן רמ"ג רמ"ד:

(י) [ועי' ההערה שבאוצר הפוסקים סוס"ק קכ"א דדברי המה"צ אינם ענין לכאן].

אוצר הפוסקים

אלא ספור דברים והשלישי השומע מחלקותם ואומר לא כך היה מעשה אלא כך היה, הנה ג"כ מספר דבריו במסלית, ואם היה שהיהודי והגוי הכיח התחילו לומר לעי"ב אנחנו מדברים מפ' אם הוא חי או מת, אז היה אפשר לנו לדון ולומר שנתכוונו לשאול לו ואת מה צריך אפי"פ שלא אמרו לו כן בפירוש, אבל כאן לא אמרו לו אלא כמשיבים על דבריו ששאל להם מתחלה מה אתם מדברים ואפי"ב נראה שזה ראוי לקרותו מסלית.

אך מסיק אלא שנגדון זה שהוא תלוי בצמצא אם נאמר שהוא כמשיב על שאלה אם לא, וענין זה הוא חומר מאד שכרי אם אין זה מסלית אין כאן עדות כלל ואם נשאת תלך, היה ראוי שלא להתיר אלא בהסכמת רוב חכמי הארץ ובראשם מורינו הר"ן לא שישמוך חכם אי על סדרתו להתיר, וכן צ"ח ש"פ אחר שצ"ד להיות כנ"ל כי דכל זה אני אומר כנ"ל לפי ההלכה, אבל למעשה לצי נוקפי לחומר ח"א דאפשר שזה כשאלה, וי"ל שאפי"פ שלא שאלו אותו בפירוש אלא שאמרו לנו מדברים צ"ח אם חי או מת הוי כשאלה ולזה כוונתו בצומתם אליו כדברים האלה, ודי לנו בהיתר כותי מסלית כשיהיה צורך לנו שיהיה מסלית גמור, אבל כל שיש להסתפק בצפורו אם הוא נשאל הנה זה ספיקא דאורייתא ואוקי איתחא בחזקת איסור, ועוד שכמה גדולי הדור כתבו צדדן זה ודנו לאסור ומי יקל ראש כנגדם ולכן אני חוכך בזה להחמיר. וצ"ח שעי"ב כי דאף שכתבתי שלפי סדרתי עדות המלח הוא מסלית, הנה כתבתי זה להלכה ולא למעשה, שכרי הייתי אוסרה מלך אחר, אבל עתה שנתיישצתי בדבר אני מסתפק בו אפילו להלכה וכ"ש למעשה שראוי להחמיר, ועוד שכמה גדולים דעתם להחמיר ובראשם מורנו הר"ן. והריב"ל ח"א סי' ג' הביא בשם הר"ם הללו שכן ג"כ צדדן ההוא להחמיר, משום דמסלית לא הוי רק כשמדבר דרך מקרה בעצמו, ולא דרך חקירה, פלוני שהיה עמכם י"א שהוא חי וי"א שהוא מת, וגריע מאיזה חצרו, ואילו הדברים היו לגוי שלא היה עמכם כספינה ולא היו יודעים שהיה יודע בדבר הייתי דנו כמסלית, אבל זה הבקי בדבר בהערה קלה הרגיש ואמר מה שאמר.

ובס' מוצל מאש סי' ג' הביא לדברי הריב"ל הנ"ל אחר שבי לחלק בן מדעת עצמו, וכי לחילוק זה הוא אמת אין ספק בו, וכי שם שמה העם הקול הפני משה סי' ל"ח [המוצא להלן] משום דצדדו הגדול לא היה לאותו הגוי שייכות בזה, ואין לו לגוי להבין שהישראל רוצה לידע ממנו. והביאו לדינא הר"ד מאטאלון שצ"ח צ"ח אברהם סי' כ"ז.

אולם הר"ם צק"ע ד"ד צ"ח דמדברי הריב"ש נראה דמוטב להחמיר בכל גווניו. וכ"כ צדדו אברהם סי' כ"ז וכ"ט.

ובעז"ז ס"ק קי"א כי ג"כ דמתוך דברי הרמ"א יראה דלא ס"ל להך חילוקא

הצ"ח סקמ"ה הביא להלכה דברי הצ"ח, ועוד נראה דצ"ד גם הרד"ך יודה, דהתם צדדן דהרד"ך היו מחפשים ומצקשים אחר הנעלם, וכששאל הגוי, היינו שואל, אם עדיין לא שמעו ממשה סוסי שהם מחפשים, ועדיין הם מצקשים, ומה שהשיב הישראל היינו שעדיין הם מצקשים לדעת, צב"ה"ג לא הוי מסלית, משא"כ הכא דלא ידע הגוי שהיו מחפשים אחר הנעלם, י"ל דגם הרד"ך יודה דהשיב מסלית, וחילוק זה כי גם צפנים מאירות ח"צ סי' ג"ה צעודא בעין זו והביא מהרד"ך הנ"ל וכי לחלק כנ"ל.

קכא. במה אתם מדברים וכו'. א. דין זה הוא מהריב"ש [גופא דעבודא הוצא בריב"ל ח"א סי' ג'] ציבורי ששאל לגויי אשת מנהיג הספינה אם יודעת שום דבר אודות מכלוף שהי צלוחה ספינה, ובעודם מדברים צ"ח גוי אחד מהמלחים שהיו צלוחה הספינה וא"ל מה אתם מדברים, ואמרה לו הגויי אנחנו מדברים אודות מכלוף שהיה עמכם כספינה כי יש אומרים שהוא חי ואחרים אומרים שהוא מת ואמר להם איך אתם אומרים שהוא חי כי ראיתי אותו מת על שפת הים.

והריב"ש צ"ח שעי"ז דן בזה בתחלה לומר דהוי מסלית, וכתב וי"ל צמה שדנת צענין האשה שלא להתיר צעדות העכו"ם לפי שלא נראה לך שהוא מסלית מחמת שהוא שאל להם צמאי עסקיתו, והגויי השיבו לו דברנו ציבורי פלוני אם חי או מת ונראה לך שזה כמו ששאלוהו ואת מה צורך, אומר אני ודאי אם שאלוהו אם הוא חי אם מת אין זה נקרא מסלית אלא מחכוין להעיד, אבל צ"ד שלא אמר זה כמשיב על שאלה שקדמה לדבריו [דכוח] שהתחיל לשאול להם צמאי עסקיתו, נראה שהוא מעצמו היה רוצה לספר להם מה שהיה יודע צענין האיש ההוא לפי שהבין מדבריהם שהיו מדברים בו, וכן נראה מדבריו שלא הבין הוא מדבריהם שישאלוהו כלל אם הוא חי אם מת שאם כן היה לו להשיב מת הוא, אבל הוא השיב להם איך אתם אומרים שהוא חי, נראה שאינה תשובת שאלה אלא כמתחיה מעצמו וחולק על דבריהם, כי אם נאמר אנחנו שהבין שהם היו מכוונים לשאול לו, אף לנו נאמר צפונדקית כשצכתה צראות החצרים שהיא הצינה מענינם שהיו רוצים לשאול לה מחצריהם כמו שהוכיח סופם שאמרו לה איך חצרו ולא היה לו לחשוב אותה מסלית, אלא נראה שכל זמן שלא שאלו אותו בפירוש מתחלה מה אתה יודע בפלוני אין זה מחכוין להעיד, ואם שמע העי"ב שהיו מספרים בפלוני ויספר גם הוא בצחוק זה מסלית נקרא, כל שלא שמע שאלת היחודי לגויי, ואם מפני שנתכוין להסיר הספק שנסתפק להם, כיון שלא שאלוהו עליו לא יאחז מידי מסלית, שהרי גם הוא חושב שאין בצפורם שום נפקותא אלא שהם מספרים כאשר יספר איש אל רעהו איך קרה למלך פלוני במלחמה פלונית וזה אומר צב"ה וזה אומר צב"ה שאינם

אוצר הפוסקים

ובתחלת שאלת הגויס צ"ד הוי כעין שאלת המלה צמח אחס מדברים, ותשובת היחודי שבעל הספינה היה קרובו, עדיף מתשובת הגויס דגדון הריב"ש שהשיב לו דברנו צרובין אס חי או מת, שכרי שם הזכירה הגויס בפירוש אס חי או מת, משא"כ צ"ד שלא אמר כ"א לא ידעתי מה היה לו, אולם היות כי סו"ס הריב"ש לא החליט לבחור צדדו, לכן יש ללרף הכוונות גדולות שהיו כאן דיש לסמוך עליוס אף בלי מסל"ת. וע"ע צס"ק קי"ז אות א' מש"כ בשם הרי"א ששון ס"י י"ב, ובאר המיס ס"י נ"ח.

אולם הצ"י כי דיש לתפוס כס"ד דריב"ש להקל, שכי צס"י ג' בתשי' להרי"ס הג"ל דמה שלא ר"ל לסמוך על מ"ש הריב"ש צ"ח לבחור, משום דל"א כי אלא קודם שידע דברי הר"ן רבו, אין משם ראי' דדברי הר"ן צ"ח אין אלו סומכים עליהם [ראה להלן מהנא"ש והפרמט"א] וכו', וכיון שכן שהריב"ש לא הדר צ"ח אלא מפני הר"ן ומאחר שדברי הר"ן לא עמדו, נמצא חזרת הריב"ש אינה חזרה, ומאחר דהריב"ש דל"א לן חספא ואשכח מרגייתא צמח עטמים ועטנות המתוישנות על הל"ז דשפיר הוי מסל"ת כששאל הגוי צ"ח אס מדברים יש לנו לסמוך ע"ז ולהחיר, ומש"כ כ"ח מפני שנחלקו צ"ח כל גדולי דורו, אין משם ראי' דכמה דברים חולקים גדולי הדור על המיקל ואנו חופסים דברי המיקל, וגם נראה דאותם גדולי הדור שכי להחמיר נראה שלא שמעו טענותיו של הריב"ש שכי לבחור, ואפשר שאלו היו שומעים אותם היו חוזרים צ"ח, וגדולה מזו הגיד לי הרי"י צ"י רצ [בוצא צס"ק קי"ע] שצ"ח לפניו מעשה שיחודי זימן ישמעאלים לסעוד אלו ושא"ל היחודי הצעל הבית ליחודי אחר שמעת מה נעשה מפלוני והשיבו הישמעאלים אנו מכירים מי הרגס, והחיר נשוחים ע"פ עדות זו והציא ראי' מתשי' הריב"ש ומכרי"ק שורש קכ"א, ואע"ג דבהכח עובדא היה נראה שהיחודי היה שואל לחצרו כדי ששיבו הישמעאלים כמו שהוא דרך כל השומע לאדם אחד ששואל לחצרו מאיזה ענין, אס נמצא אדם אחר שידע מאותו ענין שהוא משיב אע"פ שלא שאלו לו והי' סובר הר"ז דכל שאין שואלים לגוי ענמו לא נפיק מידי מסל"ת.

ובנאמן שמואל ס"י נ"ח דס"ד צ"י חמח על הצ"י שפסע המנהג דל"א כהר"ן, דה"ד לענין שזריך קש"ד ובה"א צלמח לא חזר צ"י הריב"ש מפני הר"ן רבו, אבל צמח שכי להספק אס הוי כשאלה צ"ח חזר צ"י וכת"ש הרי"ס, ע"ש.

ובפרח מט"א ח"ב ס"י א' דק"א כי דמדברי הצ"י בתשי' מצוחר דגס על זה נחפסע המנהג דל"א כוחיה והריב"ש שחזר צ"י הוי מפני דעת הר"ן רבו וע"ז כי הצ"י מש"כ. וכ"כ בחסל"א ס"י ו' דכ"ה. וע"י צנ"ח ס"י כ"ז דס"ד ע"ד בתשי' הרי"ד מאטאלון.

ובעז"נ ס"ק קי"ח כי דיש לדיוק על מהרי" סמוט ומחן הצ"י שדימו גדונס לגדון הריב"ש, ובל"א הריב"ש ל"ד להקל צדדו משום דתשי' הגוי היה כמתמיה וחולק עליהם שאמר איך אס אומרים שהוא חי כי צלמח אני ראייתו מת, אבל אס הגוי היה משיב צמחא אני ראייתו מת משמע לכאורה מדברי הריב"ש דיש לחוש דהוי כתשובת שאלה, וא"כ איך החליט מחן להקל צדדו שלו דל"א היתה תשובת הגוי דרך תמיהה, וי"ל דצ"ח מחן דעננה זו דתשי' הגוי דאמר כמתמיה אמר אותו הריב"ש לאלומי פסק הבחור צדדו שלו ואין כ"ג אפילו אס לא הי' משיב דרך תמיהה היה מחיר הריב"ש מעיקרא, וכן מוכח מדברי הריב"ש שם.

ובכנה"ג הגצ"י אות פ"ע כי שפסע הכוראה להקל כמו שהירה הריב"ש ז"ל להלכה וכמה פעמים צ"ח לידנו מעשה דכיוולא צ"ח וכו' וכו' להקל כדברי הריב"ש ולא מיחו צידיו, וגם צמפטי שמואל

חילוקא דמהרי"ס חלאווא. וצס"ק קי"ח כתב דיש לומר דה"א דסבר מהרי"ס חלאווא דדוקא צלומר לגוי שהיה עמו צספינה, ה"ד כשהמדבר האומר אנו מדברים בפלוני, ה"א גוי, ובעובדא דהריב"ש דהנכריה השיב לגוי אנו מדברים, אבל אס היה משיב הישראל אנו מדברים, חשיבא הערה אפילו דברו לגוי שלא היה עמו צספינה או צשיירה.

ובשו"ת הראנ"ח ס"י ע"י ציבורים שכלכו לצ"ח הגויס לבקש אחר הנעדר ואמרה להם למי אס מנכשים ואמרו לה לשלמה הנחנק ואמרה להם צ"ח חנקוהו, וכי דאין זו מסל"ת כלל, ואע"פ שהי' מעננה אמרה תחלה למי אס מנכשים אין זה תחלת דבור כלל ואינו מספיק להוציא אותו מידי שאלה, והציא לדברי הריב"ש הג"ל, וכי דהמדקדק שם יראה שמ"ד צ"י דברים היה מקום לחשוב שהגוי אינו מסל"ת אלא כמשיב על דבריהם, ה"א צמח שאמר תחלה צמח אס מדברים שנראה כמבין מהם שאלה ומשיב על פי מדותיהם, ה"י צמח שאמרו הם דברו צ"י אס ה"א חי או מת שנראה כשאלה, והכריח שאין הוכחה שהוא כמשיב על שאלתם לא צמח שאמר תחלה צמח אס מדברים שהי' מקום לחשוב שהוא צ"ח להשיב על שאלה שהבין מהם, כיון שלא הבין מהם שאלה ולא אמר אלא צמח אס מדברים, וכמו כן אין הוכחה שהוא כנשאל מהם צמח שאמרו דברו צ"י אס ה"א חי או מת כיון שלא שאלו בפירוש אס ה"א חי או מת גם ה"א לא צ"ח דבריו כמשיב על שאלה אלא כמתמיה, וכל זה לא שייך צ"י שהגוי אמרה למי אס מנכשים שנראה שהצינה מהם צקשה ושאלה גם הם אמרו לה לשון צקשה מפורש אנו מנכשים לשלמה הנחנק, וכ"ש שהריב"ש ענמו חזר צ"י וכי שמספק צ"י אפי' להלכה וכ"ש למעשה.

ובשו"ת הצ"י צדיני מסל"ת ס"י צ"י בתשי' הרי"י סמוט ציבורים שהיו מדברים ציניהם על הריגת יחודי אחד ושאל הגוי על מה אס מדברים והשיבו לו איך היו מדברים על ענין יחודי אחד שהרג, ואז השיב להם הגוי צמסל"ת ענין הריגתו, אחר שדן צ"ח ה"י צמסל"ת או לא הציא לדברי הריב"ש הג"ל וכי דאע"ג דהריב"ש השיב צדדו דנקרא מסל"ת, הנה תראה שלא אמר זה, אלא קודם שידע דברי הר"ן רבו, אבל אחר שידע שהר"ן רבו חולק צ"ח הדר צ"ח מההי"א ולא הורה שיעשו מעשה על ידו לבחור ואיך נקום אנו ונסמוך על פי הוראחו. [וע"י מש"כ צ"ח הצ"י דצמחון].

ובשו"ת פני משה ח"א סל"ח צ"י שהלך על שפת הים לבקש את פי הנענע וראה שם הספינה שלו והכירה שהי' של פלוני הנענע, והסתכל צ"ח, ושאלוהו הגויס מה אס מסתכל צספינה זו ואמר שבעל הספינה היה קרובו ולא ידעתי מה היה לו, ואמרו לו הגויס שנטבע, וכי דאפשר לדמות נ"ד להי"א דפונדקית וכו' ואע"ג דהתם מה שמחשיב התלמוד שהי' התחילה לדבר ה"א משום צכייתה דהי"ל כאלו אמרה מתחילה שמת חצרים, משא"כ צ"י שמתחילה דצורס לא היה מורה על מיתת בעל הספינה כ"י, מ"מ היותר נוסח אל האמת שהם הבינו צהסתכלות היחודי צספינה כי דעתו היה לחקור ולדעת מה היה לו, ועל כן הקדימו הגויס לומר מה אס מסתכל צ"י כלומר אנו משערין צהסתכלותך צספינה שהי' לדעה מה נעשה לבעל הספינה ה"א אס ה"א חי או מת, וכיון שכן הם התחילו לדבר מענין מיתת בעל הספינה, ולדעתי עדיף נ"ד מההי"א דהריב"ש שהחיר להלכה אף שניח שהבין הגוי המלה שהיו מסתפקים צמיתת היחודי, על כל זה החיר כיון שלא שאל לגוי בפירוש, אדרבה הגוי התחיל תחילה לדבר צמח אס מדברים, אף הכ"א צ"י לא גרע צהסתכלות היחודי צספינה מדבור היחודי עם הגויס צצדון הריב"ש,

אוצר הפוסקים

אבל צדונו שיהיו להם לא אמרו לאותו גוי שום דבר אלא הגוי שמע שהיו מסתפקים וזה להסיר מהם הספק ולהודיע להם שמת, וחשיב מסלית. [ועי' בהג"ה ס"ק ס', ובחזון איש אה"ע לוקוטים סימן ב' סוף אות ב].

בדרכי נועם סי' י' בגוי אי' ששאל ליהודי מדוע החלפת את החמור וכשיב שהחמור נאצד ושני אנשים עמו, ובהיותם מדברים ענה גוי אי' ואמר הוא הדבר אשר סיפר גוי פלוני שראה אותם שני אנשים מתים בו, וכי דאף שהגוי לא דיבר מאליו כלום אלא אחר שאמר היהודי להגוי אי' שהחמור נאצד ושני אנשים עמו אז השיב גוי זה המטיד וסיפר ממיסתחם, מ"מ כל שלא שאלוהו מסלית מיקרי, והביא מהרי"ט הנ"ל שדעתו היתה סומכת להחיר אלא שלא היה סומך על דעתו בלבד וכמ"ש בחש"י שם, כ"ש שצדונו לא בא הגוי להודיע ולא להסיר הספק כשהיה דהרי"ט, אלא אדרבה אמר הוא הדבר בו, כלומר דדברך אני מאמת מה שסיפר גוי פלוני ואין ספק דהוי מסלית אף להרי"ט, וגדולה מזו כי הבי' בשם מהרי"י צירב [הנ"ל] שהחיר כיון שלא שאלו לגוים ההם רק לאחרים, וכש"כ צ"ד שלא היתה כאן שום שאלה מוקדמת לדברי הגוי דהוי מסלית.

ד. ובשארם אנו מדברים מפ' ולא הזכירו אם חי או מת. כהן עוב ס"ק ע"ד כי דיש לדייק מדברי הרמ"א דדוקא אם אמרו או חי או מת, אבל אם אמרו אנו מדברים מן היהודי סתם או מה עלתה בו מעסק פלוני דהוי מסלית לכ"ע. ועוד יש לדקדק מדברי הרמ"א שכתב מן היהודי דהי' ידיעה שידע הגוי מאיזה יהודי הם מדברים, אבל אם אמרו אנו מדברים מיהודי אחד [וכהך דגדון מהרי"י סמוט] וכשיב הגוי פלוני יהודי מת הוי מסלית.

ה. בעז"נ שם כי דמשי"כ הרי"ט דאם היהודים התחילו לומר לגוי אנו מדברים צ"ל אם הוא חי או מת וכשיב הגוי שהוא מת אז אפשר לומר שנתכוונו לשאול לו ואת מה צידך אע"פ שלא אמרו כן בפירוש, היה נראה לומר דמהרי"ט ומכרי"ק חולקים בזה ומקילים כיון דלא שיי' לי' צהדיא דהרי מהרי"ק מתיר אפילו דשמע הגוי רדיפת הצעלים ומתוך הרדיפה נתעורר להשיח ידעתו שחרגו לפלוני, אך ראיתי בחש"י הר"א ששון סי' י"ב דעמד בזה וכשיב דלא פליגי דשאינו דגון מהרי"ט ומכרי"ק דלא דברו עם הגוי המסלית אלא המסית שמע רדיפתם והגיד להם, אבל אם היהודים התחילו לומר לגוי אי' ראה אנו מדברים בפלוני אם הוא חי או מת וכשיב הגוי דהוא ידע דמת או נהרג דמודים במהרי"ט ומכרי"ק דלא הוי מסלית וכמשי"כ הרי"ט, וכו' חילוק נכון וצור.

ובבני משה סי' כ"ו כי דאף הרי"ט לא אמר אלא כשהיהודי והגוי לא אמרו אלא אנו הדברים בלבד, אבל כשצאו הדברים בהמשך צספור דברים אחרים כעין דג"ד שהיו מדברים דברים אחרים ובתוך הספור הזכיר ששמע שמת פלוני או שיש אומרים שעדיין הוא חי, אז ודאי אין לנו לומר כי כל מגמתו היתה לומר ואת מה צידך, כך נ"ל מלד הסביר, ועוד י"ל דכיון דאפילו הרי"ט צדונו לא כתבה אלא בלשון אפשר, אי"כ צ"ד שאנו מסופקים מי התחיל לדבר מעיקרא, ואפילו אם הישראל התחיל לדבר, עדיין אנו מסופקים אם הלשון מורה שכוונתו לשאול לו, יש להחיר מעט ס"ס.

[ודע דמשי"כ בפ"ת צס"ק ע' מהמה"ל צק"א, לא קאי כלל אנדון שלפנינו דהוי מדברים, כמבואר למעין צק"ע אות ז'. ובכ"ר בוצאו חוכן דצריכ"ס צס"ק קי"ז אות ב].

שמואל סימן פ' ד"ק כי שדינו של הרי"ט דין אמת וכזה ראוי להורות, וכ"כ המ"ב סי' ק"ט.

ובעז"נ ס"ק הנ"ל כי ג"כ דמסתברא כדעת מרן להקל, ושכ"כ דעת המ"ב ר"ס ק"ט, וכן הפ"מ ח"א סי' ל"ו ונ"ה כי דלא חיישינן לחזרת הרי"ט, וגם עמד שם על הרמ"א שהוא פסק להקל בחש"י מהרי"ט ומכרי"ק דאם חפשו אחר יהודי ויאל הקול בזה וזה גוי והסלית שמת אע"פ שהיה אלא הגוי ששאלו מקרי מסלית, וזה נראה סותר למשי"כ להחמיר צדון היו מדברים בחזרת הרי"ט, והרי מרן ז"ל מכריח לפסוק להקל צדון היו מדברים כדסביר הרי"ט מטיקרא מכה חשו מהרי"ט ומכרי"ק, ונ"ל דס"ל להרמ"א דחשו מהרי"ט ומכרי"ק לא סתם לחזרת הרי"ט, דס"ל דהשיבו לגוי אנו מדברים בפלוני חשיב כשאלה כיון דדברו עמו מת.

ובפמ"א ח"ב סי' ס' כי דאע"ג דמהרה"ש צק"י ד"ד כי דברי הרי"ט דאחר חזרה, דנראה דנוטה להחמיר, היינו משום שלא ראה דברי הבי' בחש"י דעדיין לא יאל עבטו בעולם.

וכן צבאר המים סי' נ"ה כי דאף דהרמ"א חפס להחמיר בדברי הרי"ט לאחר חזרה, וכ"כ הרד"ב ח"ב סי' ס"א וכ"כ מהר"א הנ"ל, ומהרי"א ששון סי' י"ב, וכן מהרה"ש נטה להחמיר, היינו משום שלא ראו חשו מרן וכמ"ש הפמ"א שם, וכ"כ המשאת משה סי' מ"ג, וכ"פ צפשיטות צמטה יוסף צה"א סי' ז', וכי שאם יבוא לידיו נדון הרי"ט או נדון מהרי"י צירב הנ"ל הייתי מורה להיתר, וכ"פ צכחות עולם סי' ס"ז, וכן צבני אברהם סי' כ"ז הסכים צפשיטות להקל.

ובחסד לאברהם אלקלעי סי' ו' הביא צס"ס פאת הנגב סי' ז' שכי' שכיון דצבני האחרונים מכריעים להיתר נראה דיש לסמוך ע"פ וצפרע כשיהיה סניף אחר.

בבני אברהם סי' כ"ט כי דאף הרי"ט שנסתפק והחמיר אינו אלא באיסור דאורייתא דספיקו להחמיר, אבל באיסור דרבנן וכנ"ד דהוי קדושי סבלונות וגם ראו העצירה ושהו כדי שח"י אף הרי"ט מודה להקל.

ובעמודי אור סי' פ"ד כי צדונו כיון דהרי"ט מצואר שדעתו היה להקל, וכ"פ הע"ז להלכה, אלא שלא היה שם שום דבר לסמוך עליו וזאת זה, חשש הרי"ט לחומר הענין, אבל צ"ד שאין לנו אלא חשש שאלה אשר רוב הפוסקים ומכללם הגר"א מקילים בו, פשיטא שצטעין בזה לא היה הרי"ט חושש כלל, וכ"ש דצלה"ה דעת רבים דכל שיש אומדנות והוכחות על אמתת הענין סמכין עליו וכו'.

ב. בבני אברהם סי' כ"ז דס"ז ב' כי לדייק מדברי הרא"ה ובר"א ששון סי' י"ב דדוקא כהא דגדון הרי"ט דצלשון התשובה אנו מדברים בו, אפשר שאין להם נפקותא מזה, אלא שהם היו מספרים דרך שמועות, ומשי"כ אין לגוי להבין שרואה לידע ממנו, בזה סברת הרי"ט, קודם חזרה להקל, אבל כשהתשובה היא שרואה לידע או שמבקש וכיוצא, וגם דברי הגוי באות מכוונות לבקשת היהודי כמכוין להשיב, אפשר דכ"ע יודו דלי"ה מסלית אפילו לסברת הרי"ט דקודם חזרה.

ג. וכשהגוי בעצמו אמר ליהודים שדיברו ביניהם על א' שנהרג, אתם מדברים על ענין פ', וסיפר שמת. כי הרי"ט ח"א סי' ג' דחשיב מסלית כיון שלא שאלו את פיו, ואף הר"מ חלאווה והרי"ט ששהחמירו צדונוס צנ"ד ודאי דיוודו להקל.

וכי בעז"נ ס"ק קי"א דעמנו של הרי"ט דדוקא כשאמרו לו אנו מדברים וכו', דאז יש לצד ולומר דהוי כאילו אמר לו ואת מה צידך,

דאורייתא לחומרא

וכן

באר היטב

פתח' תשובה

(על) היה ספק. ענה"ט בענין אי מהני ס"ס בענונה וע' תזה בק"ע סימן נ"ג
 רל"ז רל"ח רע"ז רע"ח שכו"ס ש"ס שט"ט וכתבונ' פרה אשן ח"ד כלל
 ג' סימן אי ובהקל אה"ע כלל ג' סימן ז'. ועיין בכתבונ' נו"נ סימן ח"ג אהליך
 גנה והניא דברי הגאון בעל פ"י בנשונה א"י יעקב ח"ד סימן מ"ח והגאון המחבר
 ח"י שדעתו דליל להקל מכת ס"ס כיון דליתיהזקא ליסור א"א ותמה עליהם והלא
 בכתבו הוסי' בעניות דמה לשם דייקא מרעא לזקקה. אהליך גנה וס"ס בענין
 מ"ח הפ"י שם דבענונה איכא תרי חזקות לאיסור חזקת חיים של זה ונתת א"א
 והוא מונחי הריב"ש סימן ע"ט ותמה עליהם דזה לא מקרי ג' חזקות רק הכל
 אחד ופסל ג' בדברי הש"ך בי"ד סימן ק"י דניני ס"ס אות כ"ח וכ"ט דמסיק
 לאיסור ס"ס בחזקת ליסור אבל היכא דליכא שלש ספיקות מותר ודגרי הט"ז
 שס"ס ק"ט נ"ד לדברי דלפי' כמה ספיקות חיו מועיל ודגרי א"א דנה"כ ס"ז
 והפ"ח שם ודגרי הפ"י נ"ה' לכתובונ' ע"ג ג"ג ועיין בת' חתמת שלמה סימן נ"ג:

(נא) היה ספק אם מסלית. והיה נמי כשיש ספק אם היהודי דינר תחלה או הגוי דיש להחמיר. הר"ח שזן סי' י"ג. כתב כהנ"ג כמאורה גראה מ"ש הריב"ש דכל שיש להסתפק בסיפורו אם הוא נאמן או לא הוי ספיקא דאורייתא לתומתא הוא דוקא בספק א' אבל בס"ס תלין קולא. אבל נאמח אינו בענוונה דליתא לית א' להלך בטעם ס"ס דכולא חדא ספיקא הוי ע"ש בנבחה צ"ו סעיף צ"ו דף ק"א ע"ש. וכן י"ל דל"כ מה הוכחתו של הריב"ש אם אומר פלוגי מה בנבולת גל קיסור דברים דמהני מדלא תקשה הגמרא ודילמא כותי וכו' כו"ש לגיל ס"ק מ"ג. ודילמא ספיקא הוי אי הוי מסלית. ומש"ה לא תקשה הגמרא ודילמא כותי משום דזו הוי ס"ס חדא דילולא לא הוי כותי ועוד דילמא הוי מסלית. והפסח דחסרון ידיעה לא נכנס בכלל ספק כמאמר צ"ח.

אוצר הפוסקים

בדף ס"א ד' מזור שחשש לדברי הריב"ש, שנסתפק שם אם נזכרת אחיו של הנכרה הוי כהזכירו לפניו אשה ולא חשיב ממל"ת [עי' לעיל ס"ק ק"ג אות י"ב] ומסיק דאעפ"י שיש מקום לחלק מ"מ אין לנו להקל בערוב החמורה אלא במילתא דברירה כיומא דאסתנא דלית בה ספיקא כלל וכמ"ש הריב"ש [הנ"ל], ועוד כ' שם שאעפ"י שהיו צידון הכוא כמה לדוים להקל מ"מ למעשה לא ראה להקל מפני שלקח מוסר השכל מהריב"ש, וכ"נ מתשובתו שם סי' נ"ח שחופס כמילתא פסיקתא דאין הכוי נאמן אלא בממל"ת גמור, אבל כל שיש צד להסתפק שאינו ממל"ת הו"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא יצ"ש, [וכ"כ מהר"ש עוזיאל בתשו' שצדש"ס סי' קס"ה דק"י ד'], גם הרש"ך ח"א סכ"ו תפס במושגם דהיבא דהיבא לאסתפקוי בהסתת הכוי אי הוי ממל"ת או לא ויש פנים לכאן ולכאן אין לסמוך על עדות זו, גם המצ"ט ח"ב סמ"ט תפס כדברי הריב"ש להחמיר בספק ממל"ת, וכן המ"ב סמ"ו ומהר"א ששון סי' י"ג תפסו דברי הריב"ש להחמיר, והמשפטי שמואל בסי' ע"ח בישראל ששאל לגוי בענין אחד הכוי השיב לו על שאלתו ושוב אמר לו מעצמו אבל דע לך שנהרג אותו היותו, נסתפק שמה חשיבא כשאלה בגוף הענין, והוכיח בראיות דלא פסיק מחמת ממל"ת, ואפ"כ כ' שם אלא להיות הענין באיסור ח"א לא אסמוך על עדות זו בזהחמיר הריב"ש.

והרח"ש בתשובה סי' נ"ז בנידון שסיפיו הגויס שהיו באים עם
יחודי אחד כו' ושאלו לגויס אחרים אודות עביעת הכפינה,
כ' ד"ס להסתפק בלשונם שאמרו "ושאלנו" אם נכלל ששאל היחודי
עמכם, וא"כ צ"ח בתשובה על שאלת ישראל, וכי הריצ"ם שכל שיש
להסתפק בעדותו אם נשאל הרי זה ספק דאורייתא. ע"ש. ועיי'
באות שבסמוך.

ג. אם המקילים בגוי מפי גוי שבסעי' ט"ז חולקים על הריב"ש, או שיש לחלק בין הספיקות. כי בסל"ר דף י' ע"ג דכתב"ד והבמרי"ק המקילים בגוי מפי גוי נראה שחולקים על הריב"ש האוסר בספק מסל"ת, דכל עיקר טעמו של הכת"ד הוא ממה שלמד מחש"י מהר"מ שבמ"י דאין לנו להחמיר בשיחת הגוי לפסוקי מדון מסל"ת אם לא שיכא ברור לנו דלאו מסל"ת הוא.

קכב. היה ספק אם הסיח לפית כ"י אין משיאין. א. כ"כ
הריב"ש בסי' טע"ז וסי' ט"ז בדיוק המובא לעיל סי' קכ"א
קכ"א אות א', דדי לנו בהיתר גוי מסלית כשצדור לנו שהוא מסלית
גמור, אבל כל שיש להסתפק אם הוא נשאל הוי ספיקא דאורייתא
ואזקי אחתא במחלוקת.

וב' ה'ה"ש בקו"ט דף ע"ז עמוד ג' דלע"ג למצואר בצבורות מ"ו
דיוקא בגוף העדות דהיינו שלא בעידו דדבר צרור שמת הוא
למחמירין, אבנ כשהעידו צרור שמת מקבלים העדות מפי מי שיהיה
[חפ"י] עד מפי עד מפי עצד מפי שפחה, א"כ בנידון הריב"ש שהעיד
בדבר צרור ראיתיו שמת אמאי מחמירין כולי האי כל דאיכא ד'
ספק, אך נראה דדוקא בעדות ישראל דקים לן דקושטא קאמרי
דשארית ישראל לא יעשו עולה אלל דגז"כ דנשים ועצדים וקרובים
פסולים, כזו הוא שהקילו משום עיגונא, אבל עכו"ם דחשידי נשקר
ופיכה דבר שזא ורק במסל"ת באמינוס משום דאז קים לן דאמרי
קושטא ולא מתורת עדות, א"כ כל דאיכא לספוקי אס היה מסל"ת
או לא היו כפק בגוף העדות אס מת או לא, ולהכי מחמירין.

ובבא"ר ד"צ א' נגמס על דברי הרח"ש בנ"ל, וכי טעם אחר נדעת
בריצ"ש, דהא דהקילו דחכמים במעידים הוא על יסוד שני
טעמים, א' דמדעל"ג לא משקר בעד, וכדי דאשה דייקא ומוינסבא,
ובחסר א' מהטעמים אזלין לחומרא כדמיחא מדין ע"א נקטעא
[לקמן סעי' מ"ח]. ומכיון דבעכו"ם לא שייך הטעם דמדעל"ג לא
משקר אינש דהא פיהם דבר שוא, לכן הוצרכו שיבא מסל"ת כדי
להשלים הטעם דמדעל"ג, ומעתה סובר הריצ"ש דכיון דעיקר יסוד
הכשר דגוי הוא משום מסל"ת וכטעם מדעל"ג בישראל, אי"כ כל שום
ספק שיפול דאולי לא היה מסל"ת ראוי להחמיר בו עובא, ולא שייך
לומר דחז"ל לקולא משום דחכמים הקילו במעידים, דהא לא הקילו
אלא בשיתקיימו התנאים האמורים אבל בצנ"ר חד מינייכו אודא
ליכ טעמא דקים להו לרצן דקושטא קאמרי, ויש להחמיר בו כגופה
של עדות דמאי שגא האי מהאי.

ב. הסוברים כהריב"ש. כ' בסא"ר דו"צ סוף טור צ' דמדצרי
הריב"ל בח"א דף קמ"א [ונדפוס אמ"ד חפ"ץ כוא

אוצר הפוסקים

דברותיה, וחזין לאלו הרבנים גופייהו שאמרו להקל בגוי מפי גוי כשלא נודע אם המגיד הראשון היה מסל"ת כדעת התה"ד, ע"כ שיש לחלק בין היכא דאיכא לדדי בספק קמן להקל ולהחמיר להיכא דבספק נולד מחמת העדר הידיעה, וכמו שצא הדבר מפורש בחש"י מהרש"ך ח"א סי' כ"ו ומהר"א ששון סי' י"ג וסא"ר דף קי"ח ובחש"י לב שמה סי' ג'.

ד. ישראל מפי גוי שאמר שאינו זוכר אם הוא התחיל לדבר תחילה או הגוי. בחש"י בני שמואל סי' ס"ב צנידון יהודי שהעיד שביד עומד עם חבורת תוגרמים וכיו מדברים יחד על מיתת אנשים שנהרגו ובהוכס הזכירו הריגת פ' ושאלו אותו הצ"ד מי מהם התחיל לדבר על ההריגה הוא או התוגרמים והשיב שאינו זוכר, ור"ה לומר מעיקרה דכיון שיש כאן ספק אם הגוי סיפר דבריו במסל"ת או ע"י שאלה בוי ספיקא דאורייתא וכמ"ש הרי"ש, אך דחה זה ובי' דלא דמי להא דהרי"ש דהתם לשון הגוי עומד בפנינו ונסתפקנו בצבנת הלשון אי בוי מסל"ת מפני שנראה כמשיב על שאלתו, אבל הכא תלין להקל דמעולם לא היה דבור הנכרי ע"י שאלה רק היה כדון ובהלכה, ודימה זה להא דתה"ד סי' ר"ע דצנידון מפי גוי שהאחרון לא ציאר אם הראשון סיפר דבריו מעצמו או ע"י שאלה לא תלין להחמיר שעי' שאלה סיפר.

אולם בשו"ת ה"א ששון סי' י"ג [שנשאל ג"כ צנידון זה] אחרי שראה מתחילה לומר כהצני שמואל הכ"ל, דחה זה ובי' דלא דמי ג"כ לנידון התה"ד, שהרי צניד" כפי המוצא בגמ"ע בוי היחודים והתוגרמים מדברים ביחד, וא"כ הספק עומד לפנינו מי מהם דבר תחילה שכשם שיש לומר שהתוגרמים דברו תחילה כן יש לומר שהיחודי דבר תחילה, אבל צנידון דתה"ד הרי הוא מעיד שדבר העכו"ם שנראה שהעכו"ם דבר תחילה ואין לנו לחדש שדבר היחודי תחילה, עוד יש לחלק בין צניד" להביא דתה"ד משום דצניד" הרי העד היחודי עצמו אומר שאינו זוכר והרי הוא כמעיד שהוא עצמו מסופק בעדות, ובשלמא כשהוא אינו אומר כלום רק שאינו מסופק יש לנו לתלות ולומר שמה הסיח לפ"ת, אבל כשהעד עצמו מעיד לפנינו שהוא מסופק אין לנו אלא עדותו בלבד והרי הוא ספק מסל"ת ולא נשאר לנו מקום לתלות, ואם כי ק"ח מהמעיינים החשובים פקפקו בצבנת זו וצחילוק זה, אבל גדולי המורים הרבנים המוצהקים הסכימו לזה בצירור, ולכן ראוי להחמיר בזה וכמ"ש הרי"ש, ועדיין היה נראה להחיר צניד" מעצמא אחריתא וכו' דאף שנודע ונאמר שהיחודי התחיל לדבר אין הדבור כשאלה שנאמר דלא בוי מסל"ת, שהרי אין הדבור מעלה ומוריד כל זמן שאין שם שאלה וכיון שכן אף אם נאמר שהיחודי דבר תחילה מ"מ בוי התוגרמים מסל"ת, וזה היה נראה טעם מספיק להחיר, אבל מ"מ עדיין אינו מספיק [צניד"], שהרי סוף סוף הרי שאלו הצ"ד מהיחודי המעיד ואמר שאינו זוכר מי דבר תחילה, וודאי שאלת הצ"ד היתה אם דבר היחודי מתחילה איזה דבר הפוסל במסל"ת דהיינו ודאי שאלה וכו' וכו', וכיון שהוא השיב שאינו יודע א"כ חזרנו למה שכתבנו דהוי ספק מסל"ת לפנינו ואין להחיר. גם בחש"י מהר"מ בן חצני סי' ג' כי על הצני שמואל הכ"ל דבריו תמוהים.

ה. וכשאמר היהודי שבתוך דבורו עם הגוי סיפר לו הגוי מביית פ', בחש"י בני משה סי' כ"ו [כו"ד צידי דוד סי' ח' דף ר"ן] כי צנידון כזה דמלשון זה לא צריח לן אם הגוי התחיל לדבר ולומר שראה שמת פ', או שהיחודי התחיל לדבר צענינו פ' ומכ שהיה לו ועל זה אמר הגוי אני ראיתיו מת, וכי להחיר מכת ס"ם ספק אם הישראל התחיל לדבר או הגוי, ואת"ל הישראל עדיין

וצדק י"ב ע"ג כי דלפי שיטת הרי"ש המחמיר בספק מסל"ת נראה דגם צנידון מפי גוי או ישראל מפי גוי ולא נודע אם המגיד הראשון היה מסל"ת יש לנו להחמיר דלא כהתה"ד, והדברים ק"ו אם במקום שיש פנים להקל החמירו משום חומרא דא"א כ"ש כשיש ספק שקול שלא נודע אם הגיד הגוי דבריו במסל"ת דיש לנו להחמיר, ואמנם אשכחן לאלו הרבנים גופייהו אשר אמרו להחמיר בספק מסל"ת הם אמרו להקל כשלא נודע אם המגיד הראשון היה מסל"ת וכדעת התה"ד, כאשר תראה למהרי"ל ח"א סוף סי' א' וח"ב סי' י"ב ו"ג י"ד וט"ו, גם מהרש"ך באתה החשובה עלמה דח"א סי' כ"ו אשר אמר להחמיר בספק מסל"ת כי שם דבר נחפזת המנהג להקל בגוי מפי גוי כדברי התה"ד, גם במצ"ע ח"א סי' קל"ה וח"ב סי' ר"ב וכן מהרש"ש צסי' ל"ה והמ"צ סי' ק"ה כתבו להקל כהתה"ד, וגרסאים כחרי פסקי דסתרי אהדדי, ואמרתי לחלק בין היכא דאיכא לדדי בספק קמן להקל ולהחמיר להיכא דבספק נולד מחמת העדר ידיעה, דע"כ לא החמיר הרי"ש בספק מסל"ת אלא כשהספק נולד מחמת מעשה, כגון הדין ענדא דהרי"ש שהיו יהודי והגוי מדברים על עסק אותו יהודי הנעצב וצא הגוי ושאל להם במאי עסקיתו כו', דדברים אשר עברו צניוהם יש להסתפק אי חשיבא שאלה או לא, אבל היכא דבספק נולד מחמת העדר ידיעה שלא נודע איך היה ספור הגוי צמיחת היחודי אם היה ע"י שאלה או שאלה ע"י שאלה, בספק כזה מודה הרי"ש דתלין להקל, [ומה שהחמיר שם הרי"ש בגוי מפי גוי ל"ל לפי"ז דלאו מטעם דמספק אזלין לחומרא אלא משום דתרי קולי לא מקילין וכמוצא בסעיף ט"ז יעו"ש], ומלאתי חילוק זה במהר"א ששון סי' י"ג, אלא שאין חילוק זה נאה ומתקבל, שאלו מה שהחמיר הרי"ש ובהנמשים אחריו היה בספק שקול אשר לדדי האיסור וההיתר שקולים היה אפשר לחלק צחילוק הנזכר, אבל הם ז"ל אמרו להחמיר אפי' במקום שזד היתר קרוב אל הדעת כאשר יראה העומד על דבריהם, וא"כ כ"ש שיש להחמיר בספק מסל"ת כשלא ידענו אם המגיד הראשון הסיח לפ"ת אם לאו שהדבר שקול דרך אפשר שלא הסיח לפ"ת כמו שנאמר שהסיח לפ"ת, בצלופן דנראה צרור דהמחמיר כדברי הרי"ש ראוי לו להחמיר בגוי מפי גוי כל שלא נזכר שהיה הראשון מסל"ת, וזה נראה כדעת המצ"ע והמהר"ש שצמקום שהסכימו להחמיר כהרי"ש חכנו להחמיר גם צנידון מפי גוי, ואף כי במקומות אחרים תפסו להקל כהתה"ד, הנה לאחר דמקומות הכס הוחלפה שיטתם לענין היתר גוי מפי גוי להקל מה שאמרו להחמיר במקום אחר, אף אנו נאמר דצמקום שאמרו להקל כהתה"ד אמרו שלא להחמיר כהרי"ש דהא בזה תליא.

אולם דרך קי"ח ע"ד החזק הסא"ר צחילוק הכ"ל, וכי שהעלה בחשובה דהרי"ש לא פליג אמר"מ ומהרי"ק [ותה"ד] דלא קאמר יהיה להחמיר אלא צנידון שלו שהיתה ריעותא צספור הגוי כדי להסתפק אי חשיב נשאל כמבואר שם, והביא דמהר"מ ומהרי"ק [ותה"ד] הוא דליכא שום ריעותא צספור וכל כי האי אין להוציאו מחזקת מסל"ת אם לא צהוכה צרורה, וכן חילק מהר"א ששון צסי' י"ג, גם הביא צסא"ר שם מהרש"ך ח"א סי' כ"ו שחילק בן להדיא, שכי שם וכך ספיקא דמספקין צניד" אם מרואת הדברים שעברו בין הישראל והגוי בוי כשאל, בוי ספיקא צגופה של עדות ואין להקל, ואע"ג דגוי המעיד מפי גוי אחר תלין להקל דהגוי הראשון סיפר במסל"ת, מ"מ צעד המעיד לפנינו אין להקל אם יהיה איזה פקפק דלא בוי מסל"ת.

גם בחש"י שער אשר סי' כ' כתב דכיון דזהביא דהרי"ש דספק נשאל כו"ל ספיקא דאורייתא ואזלין לחומרא הסכימו רובא

אוצר הפוסקים

יודעים לזכר אם זה נקרא מסלית או לא, אין לנו להקל בו כלל, וליכא למימר להקל משום עיגונא דאיתתא דאין לנו אלא מה שהקילו רז"ל, וכ"כ כל המפרשים. וכ"כ מהר"ש עוזיאל בחשוי שבמהרש"ם סי' קס"ה.

אולם בגו"ר כלל ג' סי' ז' בחשוי מהר"מ בן חביב כ' דאפי' תימא דבעדות בגוי דנ"ד יש לז' לומר דלא חשיב מסלית מאחר שבה להשיב על מה ששאלוהו, מ"מ כיון שהעלינו דנ"ד יתח אשה זו מחזקת א"א מה"ט ע"י עדות צרורה שבצט צעלה במשאל"ם ונשתכח שמו ואחד זכרו, א"כ להוציאה מאיסור דרבנן סמכין אעדות גוי אפי' כשנראה שאינו מסלית, והציא מהמצי"ט ח"צ סי' מ"ט דכשנראה מאיסור תורה שרין לה בעדות גוי אפי' בלא מסלית [לגמרי ע"י לעיל סוף ס"ק קי"ז], וכי דאף דסברא זו היא חידוש גדול ולא ראיתי בשאר פוסקים דיסברו כן, מ"מ צירוף מה שבנ"ד יש פנים לומר דחשיב מסלית יש לסמוך על זה, דהו"ל בעין ס"ס, ספק אם עדות זו חשיבה מסלית, ואח"ל דלא דלמא באיסורא דרבנן סמכין אעדות גוי אע"ג שאינו מסלית. ובעין זה כ' במשאת משכ ח"א סי' מ"ז.

ובבני אברהם סי' כ"ט אחרי שנסתפק בנידונו אי חשיב בגוי מסלית, כ' ג"כ דכיון דנ"ד הותרה מה"ט צלי עדות בגוי ולית בה אלא איסורא דרבנן כל ספק שיסתפק לנו יש להקל, והציא מהריב"ש ע"מ סי' ש"פ שראה להציא שם ראיה לנידונו [הג"ל בס"ק קכ"א אות א'] דחשיב מסלית מסוגיא דצבורות דל"ה, ושז' דחה ראיותיו משום דאפשר שכל מה שהתירו בצבורות הוא משום דהוי איסורא דרבנן אבל באיסורא דאורייתא יש להחמיר, וכי צבני אברהם דנראה מזה שכל מה שנסתפק הריב"ש והחמיר אינו אלא באיסורא דאורייתא דספיקו להחמיר אבל באיסורא דרבנן יש להקל דספיקא דרבנן לקולא, ושכ"כ בפ"מ ח"צ סי' ח' וסי' נ"ב דבאסד"ר יש להקל בספק מסלית, וכ"ש לדעת המצי"ט דהיכא שזתה מאיסור תורה אפי' כשצאו דברי בגוי ע"י שאלה לית לן בה.

גם באגודת חזו"ן סי' ל"א אחרי האריכות צדן גוי שאינו מסלית צירוף הוכחות ואומדנות מסיק בסוף בחשוי צאות י' דבמשאל"ם דרבנן יש לסמוך בפשיטות על ספק מסלית, ולעיל מיניה בסוף אות ע' כ' דמסתייב הא מילתא מלשון הריב"ש סי' ש"פ [הג"ל בדברי הבני אברהם], שכי' אם יש להסתפק בספורו אם הוא נשאל כרי זה ספיקא דאורייתא ואוקי איתתא בחזקת איסור, שהרי אפשר שכל מה שהתירו [בצבורות ל"ה] הוא משום דהוי איסורא דרבנן, הנה שפתיו צרור מללו דע"פ באסד"ר יש להקל בספק מסלית.

ובבבני נזר סי' ע"ג כ' דאף שבנ"ד אינו מפורש בדברי בגוי אם היה מסלית ואפשר שהיה ע"י שאלה, מ"מ כיון שיש גם עד אחר שלפי עדותו אם נשאת ל"ה ושז' אין בה רק חשש דרבנן, בספק גמסלית ג"כ, הנידון חוזר מספד"א לספד"ר ולקולא, ונוכל ללרף לסניף גם דעת הרא"ה בצדק הבית דמה שהלריכו רבנן בגוי שיכא מסלית, הנה מן הדין בל"ה נאמן דלאו עדות הוא אלא גילוי מילתא בעלמא, אלא דלהומרא הלריכו רבנן שיכא מסלית, וא"כ לדעתו כל ספק מסלית חשיב ספיקא דרבנן. [בנידון האצני נזר אולי גם הרדב"ז יודה, שהרי כל ספקו הוא משום שאינו מפורש בדברי בגוי וזכו ספק שגולד מעמנו כמו צא זאב ונטל בני מעיים]. וע"י לקמן ס"ק קכ"ז אות ה'.

עדיין אפשר שאמר דברים שאין בהם הוכחה כלל שכונתו לשאלו. וע"ש בס"ק קכ"א. וכי צירי דוד דמה שלא נשתמש במהר"א ששן [הג"ל צאות הקודם] בס"ס ז', משום דשאני נידון דמהר"א ששן, דמאחר שאמר העד לפנינו שאינו זוכר אם אמר בגוי בעדות במסלית או לא הרי איתרע אותה עדות ולא חזיא כלל. וכן השיב להחיר צאותו נידון בחשוי לב שמח סי' א'.

ו. וכשאמר היהודי ששאל על פ', אלא שלא ביאר אם היתה השאלה באופן הפוסלת, בשער אשר סי' כ' אחר שכתב לחלק בין היכא דהיכא דנדי הספק קמן להיכא שגולד הספק מחמת העדר ידיעה [ע"י לעיל אות ג'], כ' מעתה בנ"ד שצאו דברי המעיד סתומים "אי פריגונטי פורי אעל"י [פ"י ושאלתי עליו], ולא ידעינן איך היתה אופן שאלתו כיון דליתיה קמן דלשיליה אפשר דתלינן להקל דהו"ל ספק מחמת העדר ידיעה, ועד כאן לא אמר מהר"א ששן להחמיר [בנידונו המוצא לעיל אות ד'] אלא מטעם דכשאלו ליבדוי אם דיבר הוא תחילה איזה דבר הפוסל דהיינו ודאי שאלה, השיב שאינו יודע והו"ל ספיקא קמן כההיא דהריב"ש, מינה דבנ"ד דליתיה העד קמן ולא ידעינן איך היתה אופן שאלתו אכ"כ דתלינן להקל ואמרינן דאי הוי קמן היה מפרש דבריו דסיגנון שאלתו היתה על אופן שאינו מזיק, וכ"ש דבהכרח נידון גופיה חלק עליו הבני שמואל, אך יש לדחות ולומר דלא קאמר מהר"א ששן אלא דוקא בנידונו דאעיקרא לא ידעינן אם ילא שום צבור מזיק ובלתי מזיק מהישראל תחילה, בזה הוא דיש לדון מדבריו שאם לא היה המעיד לפנינו אומר דאינו זוכר תלינן להקל, כיון דאפשר שלא התחיל הישראל לדבר כלל, אבל בנ"ד שהעיד שהיתה שאלה על פ', וסתם שאלה היא גרושה, אלא דאין בעינן למחיל ולמימר דאולי היתה שאלה שאינה פוסלת, אה"כ דבכה"כ לא תלינן להקל, וכן אין להציא ראיה מחשוי בני משכ סי' כ"ז [המוצא צאות הקודם], דיש לדחות שלא נאמרו דבריו אלא בנידונו דאעיקרא הוי מספקא ליה אם היתה שם שאלה והו"ל כמו ס"ס, אלא שבחשוי לב שמח סי' א' השיב ג"כ צאותו נידון של הבני משכ וכי דאפי' נימא שהישראל התחיל השיחה, מ"מ כיון דאפשר שלא היתה שאלה צאופן שחזקת ומידי ספק לא נפקא שפיר תלינן להקל כההיא דהה"ד, וה"כ בנ"ד שאמר שאלתי עליו ולא ידעינן איך היתה אופן שאלתו שפיר תלינן להקל כההיא דהה"ד, ואפי' נימא דגם בכה"כ דנ"ד ספיקא קמן קרינן ציה ואזלינן לחומרא כההיא דהריב"ש, מ"מ בנ"ד דהיכא הרבה הוכחות דקושטא קאמר אזלינן לקולא בספק נשאל, ועוד דהו"ל ס"ס ספק אי עפ"י אומדנא צרורה דקושטא קאמר מהני הגם שצאו דברי בגוי ע"י שאלה גמורה [ע"י לקמן ס"ק קכ"ז אות ז'], ואח"ל דלא מהני, דילמא לא היתה כאן שאלה המחזקת.

ז. ספק מסלית באיסור דרבנן. בחשוי הרדב"ז ח"ז סי' כ"ב בחשוי הרגליים [המוצא לעיל ס"ק קי"ז אות צ'] שיהודי שאלם אם אמת שצאו לסעים על ג' ספינות והרגוס, והשיבו שזה אמת וצחוכס היו ג' יהודים שאלו מכאן, אחר שדחה ראיות החכם שראה להחיר והעלה דשאלה זו ודאי מוציאה ממסלית, כ' דאפי' אם הוב ספק אם נקרא זה מסלית או לא יש לנו להחמיר דהוי איסור דאורייתא, ואפי' באסד"ר יש לנו להחמיר, דהא דאמרינן ספד"ר לקולא הני מילי היכא דגולד הספק מעמנו כגון צא זאב ונטל בני מעיים, אבל היכא דגולד הספק מחסרון ידיעתנו, כי הכא שאין אנו

[סב] וכן בכל מקום דאיכא (עב) פלוגתא (גב) בדינין אלו אזלין לחומרא (ג"ז שס)

ביאור הגר"א
[סב] וכן בכ"מ כו.
כמ"ש בפ"ק דעכו"ם דה
כריב"ק :

באר היטב

(גב) בדינין. עיין תשובת וי"צ סי' מ"ד וסי' ק"ה כתב צ"ח ר"ח מורח"י סי' ל"ו דס"ל בפלוגתא אזלין לקולא. ונחמ"מ השיג עליו ומפרש דברי מהרש"ם צע"ל וכן הוא בתשובת אמונת שמואל. ונחמ"מ הביא תשובת מהר"ם וטראני סי' קפ"ח שכתב ג"כ לקולא וכן פסק ט"ז:

הט"ז כלן ע"ש. ונחמ"מ ס"ק ל"א כי גם צענין אין כל העגונות שוות כו' עיין נתיב חת' שצ"ח סימן ק"י. [ועיין בתשובת חתם סופר סי' ס"א בלחמ"מ התשובה דהרב השואל תמוה על הח"מ בתשובתו בזה דפנתם מהר"ל שכל פלוגתא הפוסקים הוה כו' כתי עדים ומוקמי' אשה בחזקת א"ל דמה לי עדים ומה לי דיינים ופקפק עליו דודאי לא דמי דעדים מוכישים אהדי לגמרי זה אומר מת וזה אומר חי אלא הפוסקים לא מחשבי לגמרי דגם להמתירים שאין לפסוק על עדות כזו מ"מ אפשר שהוא מת והוא ז"ל כתב לו דיפה תמה ורואי למי שאומרה וענ"ש ס"ק מ"ז ונחמ"מ סימן רכ"ו כו' עכ"ל ע"ש:]

אוצר הפוסקים

בו חכמים להחמיר וכו' עכ"ל. [ועי' להלן בזהו ז' מהח"ט צ"ח רח"ש]. והריב"ל צ"ח סי' ו' בדין זה חס במקום פלוגתא הפוסקים אזלי לחומרא או לקולא משום עיגונא, כי [דלגאור] כי נראה דגלך אחר המקילים כאילו ב"י ספיקא דרצון מהביא דתשו' הרא"ש במלך בן מלך [והיה בכלל נ"א] דמבואר שם דס"ל שראוי לכל מורה ללכת אחר המקילים, ונחתך על דעת הרי"ף שפסק בפלוגתא דלצוי ורצא דלא חיישי' לתרי יתחק דאם נחוש תתעב כל יומי והרבה חשו לתק"ע וכו' ע"ש, מיהו כד מעיינין שפיר אשכחין דכל הפוסקים חולקים על הרא"ש וסבורים דאין לתלות להקל משום עיגון בגופה של עדות ודוקא בעדים מקילין וכו', ושכן ס"ל להרמב"ם ורוב הפוסקים, ומהביא דהרי"ף אין ראיה, דמה שפסק להקל הוא משום דלצוי ורצא הלכה כרצא, ורצא לא חשש לתרי יתחק וכו'.

ובקו"ע אות ק"ל הוצא תשו' מהר"י סמוט שכי ג"כ דכל היכא דאיכא תרי לישנא בעדות אשה אזלין להחמיר, וכן היכא דאיכא פלוגתא דרבותא לר"ך לחוש להחמיר באיסור ערוה. ובמדר"צ סק"ו הביא דגם מהעור צענין י"א שכתב לענין הפלוגתא שצירושלמי חס משיאין ע"פ שטר דנראה דאזלין לחומרא, מבואר שפוסק בפלוגתא בדינים אלה אזלי לחומרא, [וכי' במים חיים [לר"ה רפפורט] סי' י"ה, ותמה על הח"מ ומ"ז וע"ז וצ"ש שדלהלן אות ו' שלא הביאו מהעור הנ"ל. חולם ראה להלן אות ז' מהח"ס חיים]. וכן מוכח מדברי הרשב"א והר"ן ושאר פוסקים שהכריעו להקל בפלוגתא חס משיאין ע"י שטר עפ"י הש"ס דלין בגיטין דמוכח דהלכה כמ"ד דמשיאין עפ"י כתב, ומשמע דהא לא"ה היו פוסקים לחומרא וכו', ומ"ש בהגמ"ר פי' האשה שהלך לפלוגתא זו דנראה דהלכה כדברי המקיל בעדות אשה, היינו מהטעם שכתב בל"ו דאפי' עדות פסול מכשרין בעגונה וכ"ש מפי כתב, וחו דגבי סימנים איכא צ' לישני בגמרא אי סמכי עליהו מה"ב או מדרבנן ופסקו כל הפוסקים לחומרא, וכן בעובדא דגבירא חרובא דאיפלגו רצא ור"ח צר אצין כי הניי שבר"ף ורוב הראשונים פוסקים לחומרא, ואפי' שאר המפרשים שפסקו כרצא, היינו משום דאמרין בגמ' "סבר" ר"ח צר אצין וכו' דמשמע דמסקנא לאו הכי הוי, ואף שמדברי הרמב"ם צפ"ג מה"ג נראה דפסק דסימנים דאורייתא, וגם הרי"ף צ"ח הרמ"ה פסק דאם נשאת ע"י סימנים אמלעיים לא תלא, [והיינו משום דמעיקר הדין קיימיל דסימנים דאורייתא], אך שם טעמא ונימוקא עמם כמו שנבאר בסעי' כ"ד, וגם צענין חששא דשאלת כלים דאיכא תרי שינויי בגמ' פסקו צש"ע להחמיר.

פתחי תשובה

(עב) פלוגתא בדינין אלו. ענה"ט ועיין במה"צ ס"ק כ"ו שהרבה להקשות על הט"ז והעלה לפשר שגם המקילים לא הקילו אלא במקום שיש חומרות המוכחות שנות דבכה"ג כבר יצאה ממוקדת ח"א מן התורה כמ"ש הרמ"א בסמוך דעכשיו הוי פלוגתא דרצון ונשעת הדחק סומכין אפי' על יחיד נגד רבים היכא דלא אחר הלכתא לא כמר ולא כמר וכו"ש הש"ך צו"ד סימן רמ"ז ודלא כמשמעות הט"ז כלן ע"ש. ונחמ"מ ס"ק ל"א כי גם צענין אין כל העגונות שוות כו' עיין נתיב חת' שצ"ח סימן ק"י. [ועיין בתשובת חתם סופר סי' ס"א בלחמ"מ התשובה דהרב השואל תמוה על הח"מ בתשובתו בזה דפנתם מהר"ל שכל פלוגתא הפוסקים הוה כו' כתי עדים ומוקמי' אשה בחזקת א"ל דמה לי עדים ומה לי דיינים ופקפק עליו דודאי לא דמי דעדים מוכישים אהדי לגמרי זה אומר מת וזה אומר חי אלא הפוסקים לא מחשבי לגמרי דגם להמתירים שאין לפסוק על עדות כזו מ"מ אפשר שהוא מת והוא ז"ל כתב לו דיפה תמה ורואי למי שאומרה וענ"ש ס"ק מ"ז ונחמ"מ סימן רכ"ו כו' עכ"ל ע"ש:]

וברמ"א שצש"ע לויין שהוא מהרי"ש [סי' שצ"ז ושע"ט וש"פ] שהחמיר בכל ספק הנופל צענין עגונה. וכי בסדר אלי' רצב דף ו' סוף ע"ד [דלגאור] מדברי הריב"ש צ"ח שפ"ה יש להוכיח דס"ל להקל במקום פלוגתא, שהרי כ' שם וז"ל: ומה שנתלית בחילוק שפשיטי וכו', [הנה] חס לא ה"י באסדר"א וגם חס לא נזכר לראשונים בהיפך היינו מחלקים כן, אלא כיון שזכר בגמ' סתם וכו' אסדר"א, ועוד שהרמב"ן והרשב"א ואחרים כתבו בהיפך ואין לנו פוסק אחר להחליט בו איך נחלק אחרנו להקל בשל תורה עכ"ל, ומדבריו אלה נראה בהדיא שאם ה"י לו פוסק ומחזיר להחליט בו ה"י גומר להקל נגד הרמב"ן והרשב"א ודעמם, לכן כי הסא"ר [צדף ז' טור צ' דברי שלא יסתרו דברי הריב"ש אהדדן] ז"ל דמה שמוכח מדבריו כאן שה"י תולה להקל בפלוגתא היינו מעיקר ההלכה, אלא למעשה לא סמך ע"ז להחיר.

[ובאותיות שאל"ז יבואר בצרכי שיש בזה כמה דעות, יש שנמשכו אחר מהר"א ומהר"ם והרמ"א להחמיר צספק פלוגתא בעגונה, ויש פוסקים להקל, ויש שחילקו בין פלוגתא במסל"ת ובדומה שצ"ח יש להחמיר, ובין פלוגתא בשאר ענינים בעגונה שצ"ח יש להקל, ויש שחילקו בין תחילת עדות לסוף עדות].

ב. הסוברים בהרמ"א. כי בסדר אלי' רצב דף ו' ג' מדברי מהר"ק שלהי שורש קע"ז שהור"ך להחיר בעגונה מטעם רוצא דרובא, יש להוכיח דס"ל בפלוגתא אזלין לחומרא, ושכן נראה ממ"ש בשורש קכ"א. עוד כתב דנראה שכן הוא גם דעת הרדב"ז צ"ח סי' (ל"ג) [ס"א], והרשב"ם צ"ח וי"ד וי"א.

ובחיים ושלום ח"צ סי' א' [ד"יג ריש ע"ג] הוכיח דמהרי"ק ס"ל להחמיר בפלוגתא מדבריו שצש"ע לי שכי וז"ל: ואם יאמר האומר דמשום עגונה נקל עליה, אדרבה, משום חומרא דאשת איש יש להחמיר עליה, דאין לנו להקל בעגונה אלא במקום שהקילו חכמים וכו', וא"כ דבר פשוט הוא דאין לנו לילך אחר המיקל בזה, ועוד דאדרבה בכל מקום שהדבר תלוי צספק ואפי' בעדות אשה הלכו

אוצר הפוסקים

אזלין בספיקא לחומרא, גם המעיין בדברי הרא"מ יראה שצ"ד להקל [משום] שהי' ירא' שלא חפוק חורבא מינה ע"ש, וגם דעת מורי מוהר"ר העשיל הי' נוטה שלא כדעת הרא"מ.

ובס"א דף ז' סוף עור' הי' כתב ג"כ דראיית הרא"מ מהביא עדויות לא מכרעה, דשאני התם דהמחלוקת הי' שלא בשעבד"ח וכו' [כנ"ל בדברי הרא"מ והאמונת שמואל], ועוד אפשר דלא אמר שם יראה צ"ד דברי היחיד יסמוך עליו בשעבד"ח, אלא כנגד האמוראים שצאו אחרי התנאים אשר דעתם רחבה ולכא כח לפסוק בדברי היחיד נגד הרבים, וכמ"ש הרא"ש בפסקיו פ"ק דצ"ע יע"ש, אבל צ"ד של אחריהם אין כח בהם לסמוך אדברי יחיד אפי' במקום הדחק.

ובס"א סק"צ סק"ז דמה ג"כ ראיית הרא"מ מהמשנה עדויות, דלא מביע לפירוש הרמב"ם בכות המשנה שר"ל שם יראה לצ"ד לקבוע הלכה כדעת היחיד יכולים הם אפי' נגד רבים, ודאי אין ראיה לנ"ד שיש ספק הלכה כמאן, אלא גם לפי הראש"ד שם דר"ל דשעבד"ח יכולים לסמוך על היחיד היכא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, הו' כזר כי הש"ך בכללי חורבא צו"ד סי' רמ"ב וכן בנכ"כ שם סי' רנ"ג דכיוצא דוקא צמילי דרבנן כגון מעט נעת שגובה, אבל לא בשל חורבא דאפי' בשעבד"ח אין סומכין על היחיד במקום רבים היכא דלא איתמר הלכתא כדכתיב אחר רבים להטות, ואפי' בספק השקול הלך אחר המחמיר ע"ש, וסיים במר"ל דכלל דמילתא דספיקא צדן עגונה הוא ככל ספיקא דעלמא, ועש"ך צו"ד שם. ועפ"י סק"ע.

ובחזון איש צליקוטים שבהלכות שבת סו"ס סי' כח דמה שהאריך בע"ז [שלהלן בזה ד'] להקל בפלוגתא בעדות עגונה בדברי הרא"מ, ודלא כהרמ"א, אין הדבר מובן, דהלא לעולם כל הפוסקים שזין דספק פלוגתא דראורייתא אזלי לחומרא כדן ספ"א לחומרא ומה יועיל שעת הדחק, מיכו בפלוגתא הפוסקים הראשונים יש לאחרונים רשות להכריע להקל בשעבד"ח וכו' יש לאחרונים רשות להכריע כדעה אחת, ודוקא לחכם שחכמתו מרובה ויודע להכריע, אבל מי שלא הגיע למדרגה זו לריך לילך לחומרא, וכן אין לנו אלא דברי הרמ"א דבספק פלוגתא אזלין לחומרא, וכ"ד בגר"א בציאורו, וכ"כ בפ"ח צ"ש מר"ל, אם לא במקום שהיא מותרת מ"מ.

ג. ואי מחמירין גם באסד"ר. כי צ"ש ס"ק ק"ס דדוקא היכא דעפ"י דין תורה ליכא היתר אלא שחז"ל הקילו בעגונה ובגון היכא שאמרה האשה שמת דבר לכן בחרי לישני או בפלוגתא הפוסקים יש להחמיר, אבל כשנעצב במשאלים דמדאורייתא היא מותרת אלא שחכמים החמירו בה, י"ל דפלוגתא יש להקל.

גם במים חיים [גר"ח רפפורט] סי' י"ח כתב דכיון דעיקר הטעם של הרמ"א וכו"מ שחמירו בספק בפלוגתא הוא משום דספ"א לחומרא, אי"כ בפלוגתא באסד"ר גם הם מודים דאזלי לקולא, ולכן כי צדדו דאף שלא הזכירו העדים שם אצ"ו וכזר איפלגו הפוסקים אי סגי בשמו ושם עירו לנ"ד, מ"מ כיון דכל הערכות שם אצ"ו נוסף לשמו ושם עירו הוא מחשש דשני יוסף בן שמעון דאיו אלא חשש דרבנן וכמ"ש החו"מ בסו"פ שנים אוחזין, אי"כ היכא דאיכא פלוגתא הוי ספיקא דרבנן וכן לפסוק לקולא.

ובחיים ושלום ח"ב סי' א' מדף י"ג ובלא"ה האריך להוכיח דכל דילאח מאסד"ר יש להקל בכל ספק שיפול אח"כ, ושכ"כ באהלי יעקב סי' קי"ד דהיכא שבאסד"ר אצל מהאשה מחמת ראית הטענה אזלי לקולא בכל מידו דפלוגתא, וגם צ"ע חיי

והח"מ בסק"א העלה דגם הרא"מ צ"ל כמהר"א ורמ"א דהמחלוקת הפוסקים בעגונה אין ראוי להקל כדעת המקילים, ואף שהמ"ב הביא כמה מחשבותיו שהרא"מ כי צדדו דפלוגתא דרבנן אזלי לקולא, ושהרא"מ הביא ראיה ממס' עדויות ששעבד"ח יש לסמוך על דברי יחיד [והו"ד להלן בזה ד']. הנה ערם ראיתי בדברי הרא"מ כי ראיתו מהביא עדויות תמוכה בעיני, דהא אף אם נימא שיש לסמוך בשעבד"ח על דברי יחיד, כיוון [דוקא] היכא דלא פליגי בשעבד"ח [גופיה] דלא אמרי' דלהכי נכתבו דברי היחיד [להורות] דשלא בשעבד"ח יעשו כדברי המרובין ובשעבד"ח יעשו כדברי היחיד, אבל היכא דפליגי בשעבד"ח [גופיה] כגון בעגונה, ודאי הלכה כדברי המרובים וכו', אך ראיתי בדברי הרא"מ וכו' לא כי שם מ"ש המ"ב בשמו, דז"ל שם : * דאף אי נימא שיש סוברים דלא סמכין בעגונה על סימנים אפי' כשהם מובהקים [וכמו שר"ל הר"ד ו' יחידא לומר שם כן], אעפ"י מכיון דאיכא עיגונא דאיתתא דנפיק מינה חורבא אין ראוי להניח כל התנאים והגאונים המקילים בזה ללכת אחרי המחמירים, שהרי שנינו במס' עדויות למד נאכר דברי היחיד במקום רבים הואיל ואין הלכה, אלא אם יראה צ"ד דברי היחיד ויסמוך עליו כגון בשעבד"ח וכו', ואין לך שעבד"ח [יותר] מזה שם שם ששאר עגונה כל ימים ודאי נפיק מינה חורבא, וכ"ש כשיבין המקילים רבים ואחרונים שצדדו ראוי לפסוק כוותיהו דקיימ"ל הלכה כבשרא, ואע"ג דלא מקילין משום עיגונא אלא בעדים ע"מם אבל לא בגופה של עדות וכו', מ"מ [היינו] היכא דלא אשכחן שום אחד מהפוסקים להקל בזה דבר אז לא נוכל אנונו להקל בו, אבל צ"ד דאשכחן פוסקים רבים ועלומים שהקלו בו, וכ"ש שהם אחרונים וראו כל דברי הראשונים, וכ"ש שעשו מעשה כבורחתם ומעשה רב אין לא נפסוק כמותם, עכ"ל הרא"מ, הרי דכוונת הרא"מ שאין אנו לריבין [צדדו] לילך אחר המחמיר משום כל בני עמי שכתב, הו' כל היכא דהסברות שקולות וליכא כל בני למעלותא אין ראוי להקל, ונמא דאין כאן מחלוקת בין הרא"מ וכו"מ.

ודעיימה המחמירים. וע"ע בהשפעת מדברי הח"מ. ובשער אפרים סי' ק"ד כי ג"כ דהמעין בדברי הרא"מ יראה שהמ"ב שגג [בהבנת] דברי הרא"מ, והאמת כהרמ"א. גם באמונת שמואל סי' כ"ד [ורמז עליו ב"ש בסק"מ] כתב דהמ"ב לא דק יפה בדברי הרא"מ [שהבין בן] דמחשיב עגונה לשעבד"ח לסמוך אדברי יחיד כ"ש אדברי רבים שמקילים [נגד רבים המחמירים], דהא ליתא דכל דוכחא דאמרי' דסמכין אדברי יחיד בשעבד"ח היינו היכא דפלוגתאיהו היא בכל ענין, כגון במעליע שגובה וכדומה, אבל כל היכא דפלוגתאיהו היא בשעבד"ח, כגון בעגונה ע"מ, ורבים ס"ל להחמיר והיחיד להקל ודאי דאין לסמוך כלל על דברי היחיד, שהרי רבים ראו שהוא שעבד"ח ואפי"ה חלקו עליו, אי"כ כי נחלקו רבים עם יחיד או אפי' עם רבים בתחילת עדות אי מהני, כגון אי הגוי הוא מסלית או לא או אי לריך קצרתיו וכיו"ב הוי ספק בתחילת עדות וצדדו אזלי לחומרא, וכו' מסיק שם הרא"מ להדיא דצדדו אשכחן פוסקים רבים ועלומים שהקילו בו וכו' [ראה לשון הרא"מ בדברי הח"מ לעיל] הרי שלא נשאו לבו להקל כי אם כשהרבים מהפוסקים מקילים, אבל לא לסמוך אדברי יחיד או כשהם שוים, ואף שחלל דברי הרא"מ נוטים לדעת המ"ב, נראה דאין לסמוך ע"ז כלל לסמוך חלילה אדברי יחיד, דא"י [כדן] שעבד"ח כיון דלדעת רבים אי"ז עדות צרור, ואפי' כשהם שוים

(*) לשון הרא"מ המובא כאן הוא בהוספות כפי צורך הענין מתוך חשו

אוצר הפוסקים

ובפי' ק"ה פוסק המ"צ עוד ד"ל דגם הרמ"א חילו כי חלה דברי הרא"ם, כלי ספק שהי' נועם אחר דעתו להקל, וכ"כ גם בהגהותיו על הטור שבסוף הספר, [וע"ל בזה ד' דהר"ם העלה דגם הרא"ם החמיר, ותמה על המ"צ ש' דהר"ם מקיל].

והרב חסידה שני' פסק' החזיק בדעת המ"צ דהר"ם פ"ל להקל בפלוגתא בעגונה, וכי דמה שחכם הח"מ על ראיית הרא"ם מההיא דעדיות, הנה יש להוכיח דביאור דברי המשנה דשם הוא לסמוך בשעבוד"ה על היחיד אפי' במקום דפליגי עליו המרוצים [גם] בשעבוד"ה, גם מ"ש הח"מ אפי' דלא משמע מדברי הרא"ם אלא היכא שהעדות שקולות וכו', נמי ליחא, והלכך להוכיח מלשון הרא"ם שם דס"ל דאף אם הי' כח המיקל יחיד נמי הי' ראוי לסמוך עליו דאין לך שעבוד"ה גדול מזה, ואפי' אם לא הי' שם כל בני טעמי למעלותא נמי הי' מקיל ולא כתב הרא"ם כל בני טעמי רק לחומתא דמילתא וכו', ולפי' יש לפקפק גם אחר דברי הח"מ במ"ש בסקמ"ז להשיג על המ"צ שפיעד בשם המרחי' להקל דיני פינוק, וכן בתשובה שהביא הח"מ בסקמ"ה כתב דהמ"צ לא עיין יפה בדברי הרא"ם, ולפי מה שכתבנו כתב זה המ"צ צעיון גדול, [וא"כ יש לפסוק להקל בפלוגתא], ובפרט אם נלמד גם דברי הפוסקים שהביא הט"ז [הג"ל] להקל, גם הב"ש בסקמ"ז כתב דמחשו' הרא"ם משמע כהמשאח צנימוין.

ובבית יעקב סי' קנ"ח לענין עד הפסול מה"ת שהסלי' מעיקרא חוץ לנ"ד ואח"כ בל' לנ"ד להעיד, כתב דאף דיש סוברים דאין הסתמו דמעיקרא מועלת [ראה לעיל ס"ק קנ"ז אות ג'], אך כיון שיש חולקים ע"ז יש להקל בעגונה בדברי המקיל, ואף שהרמ"א כי בפלוגתא בעגונה אזלי לחומרא, הא המ"צ מסיק דלא כוותיה, ואפי' להח"מ [שבאות צ'] ש' דבעגונה כיון דפלוגתא היא בשעבוד"ה לא חמיקן שיש לסמוך על היחיד, מ"מ בפלוגתא זו שני' [דהיינו אי אמרי' הוכיח סופו על תחילתו] דאין פלוגתא זו בעגונה דוקא, אף שהדברים נוגעים גם לעגונה שפיר יש לסמוך על המקיל. ובפי' ט' אחר שר"ה ללדד היתר במשאלים היכא שיש חרי רוצי למתא, כי דאע"ג דמהתם ציננות קי"א משמע דלא ס"ל לבחור בחרי רוצי, אך כיון שיש חולקים על התם יש לסמוך על דברי המקילים בפלוגתא דרבותא, ונסמוך על חשו' הרא"ם שצמקוס שהפוסקים חולקים דיני עגונה יש לסמוך על המחמיר ע"ש, וכן הוא מסקנת האחרונים. [ועי' בהשמועות].

ח. ואם אמרו המקילים לחקל גם בדעת יחיד נגד רבים. כי הר"ם אלשקר בסי' כ"ז [ד"ע טור א' בדפוס סדילקאב] דמאי דאמרי רבותא דבעיגונא הולכין אחר המקיל, היינו כשהם אחד נגד אחד, אבל לא קאמרי דהולכין אחר היחיד חלילה וכו'.

ובפי' סי' מ"ד כתב דמתחילת דברי הרא"ם בסי' ל"ז [ראה לשון הרא"ם בדברי הח"מ שבאות צ'] משמע דשעבוד"ה יש לסמוך על דברי יחיד גם נגד רבים וכמו שהביא מהמשנה דעדיות, וד"ע דצמקוס דבריו סיים דכשיכו' המקילים רבים ואחרונים הוא דסמכין עליהו, לכן כי דודאי בשעבוד"ה כגון אשה ילדה ואיכא למחש' לחורבא יש לסמוך אפי' אדברי יחיד כל זמן שאין דבריו נדחים מדברי התלמוד והפוסקים, הא לאו הכי אין להקל [לסמוך על היחיד] רק צמקוס שהמקילים רבים ואחרונים [ואז יש להקל גם עד רבים המחמירים].

ובסא"ר דף ז' נתקשה בדברי המ"צ דמה מקום עיון מלא בדברי הרא"ם, הלא שפתיו צרור מללו דמההיא דעדיות יש להוכיח דיש לסמוך אפי' אדברי יחיד נגד המרוצים. וכן מוכח גם

סי' ז' ד"ה ג' ודף י"ג כתב דבאסד"ר נקטין לקולא בפלוגתא דרבותא ושכ"כ בזה רב סי' ל"ד וסי' ל"ה, וכ"כ בגי' כלל ג' סי' כ' ע"ש, והולך ומפרט דעת הרב פוסקים עד יותר מארבעים הסוברים דבדרבנן אזלי לקולא, וסיים דלא נראה צא"ח מן הפוסקים שכתבו בספק עיגונא להחמיר, היינו היכא שצדין עומדת באסד"א, ואע"ג דכריב"ל ח"א סי' ו' ובשאר תשובותיו נראה דעתו להחמיר גם בדרבנן, וכן משמע בחשו' מהר"י סאמט ובחשו' הנאספות שצדו אהרן סוסי' ע', אך אן לא עדיין כוותיהו, דרוז הראשונים ורוזא דרובא מהאחרונים כתבו בזה דכל היכא שכבר יראה מאסד"א אזלי לקולא בכל ספיקא דדינא ובפלוגתא דרבותא, והכי נקטין. ועי' במשיב דבר סי' כ"ח דכ"ז ג'.

ובתום' חיים ח"צ כתב דף מ"צ א' דנראה דגם הרמ"א ש' בפלוגתא דיניס אלו אזלי לחומרא, כונתו ג"כ דוקא בדפליגי באסד"א, דכן מפורש בדבריו ד"מ שאחר שהביא מהגמ"ר וחשו' מהר"ם בפלוגתא אזלי לחומרא סיים הואיל והוא אוסר דאורייתא ע"ש, הרי רק באסד"א אזלין לחומרא, וביותר מצוה' כן בלשון חשו' מהר"ם שצמקוס סו"פ האשה שלום אות פ"א שכתב דהלכתא בלישנא בתרא דבשל תורה הלך אחר המחמיר ע"ש, וכזה כי בחשו' מיימוני סי' ו', וכ"כ בפסקי מהר"א סי' ר"כ שממנו מביא בד"מ, וכן מצוה' גם דעת הגר"א בס"ק ס"ב וכו', גם נראה להביא ראיה דבאסד"ר אזלי בחר המקיל וסמכי' אפי' איחיד נגד רבים מהא דר"ה הגמ' להוכיח מעומדת דהבוא גברא שטעם בחרמי ומהבוא דטעם דביגלת דר' יהודה בן צבא לקולא פליג ומשו"ב חסכו' רב דימי ורצא לדביתכו דסמכו על ר"י בן צבא ע"ש, וקשה הלכך שצקו רבנן ועבדו כריב"ז שהוא יחידא, אפי' כיון דטעם במשאלים דכבר יראה מאוסר ח"א דאורייתא ואין זה אלא אסד"ר שפיר אפשר לסמוך ולהקל אפי' איחיד נגד רבים, וכבר העיר מזה צ"ח מ"ס חיים [לר"ה רפפורט] סי' י"ח ע"ש.

ד. דיעות המקילים בפלוגתא. הט"ז בסקמ"ז הביא מחשו' מהר"ם [נר גרון] החדשות סי' תקע"א ש' דרבינו יואל הלוי פסק בדברי המקיל צעדות אשה ע"ש, ושגם הרא"ם כי דהיכא שיש פלוגתא דרבותא דיני עגונה אזלי לקולא ע"ש ושהמ"צ מביאו להלכה בסי' מ"ד, וגם הרמ"א עצמו הלך בדרך זו להקל, שהרי בענין שאלת גוי לגוי פסק בטע"ז ט"ז להקל אף שדן זה במחלוקת סנוי וכו', ועי' נעני בדקל"ח ד' ד"ה וצמקוס מהגמ"ר.

ובסחר"ם אלשקר סי' קי"ג הביא שגם הרא"ם בחשו' אחת בסתמך על דברי ר' יואל הג"ל, ח"ל הרא"ם: ואף אם רפ"ה בידי ר' אליעזר הלוי, הרי כי ר' יואל אביו בחשו' אחת דכל פלוגתא בהתרת נשים יש לילך אחר המקיל, ואחר שהכמי התלמוד והגאונים הקילו משום תק"ע אחת למד לחכמי הדור ללכת בעקבותיהם, עכ"ל. וחשו' זו של הרא"ם הובאה גם במהר"י צי רב סוסי' י"ג והסתמך עליה צדונו. גם המחזיק בח"א סי' שכו' סמך על תשובה זו, וכן הרב"ל אשכנזי בסי' ל' [ד' למצרג תרס"ד].

גם המ"צ בסי' מ"ד ובסוסי' ל"ח וק"ה וסוסי' ק"ט, וכן בהגהותיו על הטור שבסוף ספרו כתב דיש להקל בפלוגתא, והביא שכו"כ הרא"ם בסי' ל"ז להדיא דהיכא דאיכא פלוגתא דרבותא אזלי לקולא בעגונה. וכי בסוסי' ל"ח דדברי הרא"ם נכונים מאד, ואף שמהר"י צפתי' סי' ר"כ [הג"ל בזה א'] כי בשם מהר"ם דבאוסר ח"א יש להחמיר בפלוגתא דרבותא, וכ"כ מורי הרמ"א בהג"ה שו"ע, ת"ע כיון שהרא"ם הוא בתרא וידע דברי מהר"א ואעפ"כ חלק עליו, עליו סמכין דהלכתא כבתרא.

אוצר הפוסקים

הרא"מ דסמך בנדון על הרא"ש וסייעתו המקילים הם אמנם הם נצא למנון יהי כח הרי"ף והרמב"ם המחמירים יותר במנין וזה דלא כהרי"ב"ש, ונשחית מנמי עדיות הגיל דשעבד"ה יש לסמוך על היחיד אף דהלכה כרצום וה"ה בעגונה אף שתחילת פלוגתא היא בשעבד"ה אמנם אין יש לנו לפסוק כהמקילים בחופש שגם המה רצום וגדולים, ואין מוטל עלינו להחמיר וגם לירד למנין מי רוצ בנזן ורוצ מנין, אמנם דעת יחיד ודאי בעל כיוון דתחילת פלוגתא היא בשעבד"ה, וזה ברור בדעת המ"ב ובהם רגזו עליו כל הגאונים הג"ל.

ו. ויש אומרים דלאו בכל ספק הקיל הרא"מ. כי בעני אחרים סקנ"ז דיש לחלק במחלוקת הפוסקים בין דיני מסל"ת לשאר דיני עגונה, דבמסל"ת יש לפסוק לחומרא משום דעדות מסל"ת בל"ה היא קולא גדולה שלא מצינו כן בכל איסורי תורה, ומעט זה כי הרי"ב"ש דמסל"ת מפי מסל"ת לא מהני דהבז דלא להוסיף עלה, ולהכי במחלוקת הפוסקים לא סמכין להקל דתרי קולי לא מקילין, ובכ"כ מיירי מהרא"י בפ"י הג"ל, אבל הרא"מ מיירי משאר ענינים כגון לסמוך על סימנים מובהקים וכדומה, ובכ"כ שפיר י"ל דסמכין אדברי המיקל משום שעבד"ה, גם מ"ש בתשו' המצי"ט סי' קפ"ח [ושכ"ו] בשם ר' יואל דבפלוגתא יש לילך אחר המיקל משום חק"ט, נמי מיירי משאר ענינים ולא ממחלוקת מסל"ת, ומיושב בזה מ"ש הרמ"א דין זה דאזלינן לחומרא כאן בעניני מסל"ת. ועי' בזה סי' ז' בדברי הח"ט.

ז. ויש שחילקו בין תחילת עדות לסופה. כי בשו"ת מים חיים לרמ"ב רפפורט סי' י"ח דיש לדון על סברת הרמ"א והח"מ שכתבו דבפלוגתא אזלי לחומרא מחמת דספד"ה לחומרא, דהא גבי פלוגתא הרמב"ם עם הרמב"ן בזה דכל מי שדינו לעבור ולא ליהרג ונהרג ולא עבר אי הוי מתחייב בנפשו או לא, כתב בתה"ד סי' קל"ט [בדפוס] ורש"א נמנעא התשובה בסוף הכסף [דהיה נראה דהואיל והוא פלוגתא דרבותא אזלינן לקולא כדאמר' בעלמא ספק נפשות להקל, אמנם י"ל דהכא לענין קידוש השם שלא חסה התורה על אבוד נפשות מירשאל לא ילפינן לה משאר ספיקות דלית בהו קידוש השם ע"ש, א"כ גם גבי עדות אשה נוכח לומר כן, דכיון שמצינו כמה וכמה קולות שהקילו בה הז"ל לא ילפינן לה משאר ספיקא דאורייתא דאזלינן לחומרא, ולפ"ז נוכח לומר דלפי מאי דאמר' בצבורות מ"ו דכי הקילו רבנן בסופה אבל בתחילתה לא הקילו, ופרש"י בסופה [ביינו] אחר שכונו העדות יפה, ותחילת עדות היינו ראית המה להכירו יפה, א"כ היכא דאיכא פלוגתא בסוף העדות יש להקל, והיכא דאיכא פלוגתא בתחילת העדות אזלינן לחומרא ככל ספד"ה, אך לפי דברי המ"ב בסי' מ"ד משמע דאפי' בתחילת העדות אזלינן לקולא.

והר"ש דיוונו בענין הפלוגתא אי אמרי' בעדות עגונה פליגין דיבורא, כתב בדף ו' עור ז', דלהלכה נראה דנקטין להקל, דהא אמרינן בצבורות דבסוף העדות הקילו, א"כ צושה דיון שאין הספק צנף העדות כי הלא הם מעידים בדבר ברור שהרג ראובן את שמעון הלא הספק הוא מזה העדים, דכי הא מקילין בעדות אשה. וכע"ז כי בתשו' סי' ו' דק"צ ג' לענין מחלוקת הפוסקים אי בעי' קיום בעדות עגונה.

וב' בתוס' חיים ח"ב דמ"ב ד' דצהה כי מיושב שלא יקשה על המרדכי שגראה דסותר את עצמו, דביצמות סי' פ"א פסק דלהלכה כדברי המחמיר, וממנו הוציא הרמ"א דינו [וכנ"ל בזה סי' א']. ואילו בהגמ"ר שם פ' האשה בתרא בפלוגתא הירושלמי הם משיאין בשטר, כתב דלהלכה כדברי המקיל בעדות אשה, אך לפי הג"ל נראה, דמרדכי

גם ממ"ש הרא"מ לחלק דהא דאיתא בצבורות מ"ו ז' דבתחילת עדות לא הקילו היינו היכא דלא אשכחן לשום אי מהפוסקים להקל וכי ע"ש, ומשמע דאם נמצא שום אי אף שיהיה נגד רצום ראוי להתלות בו ולהקל, הלא שצנודן שלו לא היה לריך הרא"מ לזה שהרי היו המקילים רצום ואחרונים לכן אמר וכ"ש כשהיו המקילים רצום וכו', ואם כי חילוקו של המ"ב בין ילדה לאינה ילדה נראה חמת מלך הסברה, הולס בדברי הרא"מ א"ל לחילוק זה.

עוד כי דגם מדברי הרי"ב"ש סי' שט"ח נראה דאם היה לו פוסק או מחבר להתלות בו היה תולה להקל אפי' ביחיד נגד המרדכי. [אלא שזכו רק מעיקר ההלכה, דלמעשה לא סמך ע"ז הרי"ב"ש וכנ"ל בזה סי' א'].

ובגור' רסי' כ"ד כי דמדברי הרא"מ [הג"ל] ומהוכחתו מהכיוון דעדיות מוכח דאוצר דבעניני עיגון יכולים להקל אפי' במחלוקת יחיד נגד המרדכי ואפי' בגופה של עדות, אמנם נידון שלו הי' מרווח הרבה שהמקילים הם רצום ואחרונים, וזהו שכי' הרא"מ שם וכ"ש כשהיו המקילים רצום ואחרונים וכו', דמשמע דמה ז' מהלכת לפסוק כיחיד וכ"ש הכא צנודן זה שהמקילים הם רצום ואחרונים, ואח"כ הוקשה לו [להרא"מ] דאשכחן צנ"י דלא הקילו הלא בגופה של עדות ולא בגופה של עדות, וא"כ אימור דבגופה של עדות לא יחשו חכמים לתק"ע וא"כ אין ראוי לפסוק כיחיד בשביל דהוי כשעבד"ה, ומתוך דהא דהחמירו בגופה של עדות לא הוי אלא היכא דלא אשכחן לשום אי מהפוסקים להקל בזהו דבר, אבל כשאשכחן פוסקים רצום שהקילו בו וכו' איך לא נפסוק כמותם ע"ש, (ומתוך דברי הרא"מ אנו למדין להקל בגופה של עדות קולא יתירה להוליד תולדות של קולא אש"י דלא אשכחן לשום אי מהפוסקים שיקל בזהו דבר), ומ"מ יש פוסקים הסוברים דבגופה של עדות אפי' כשתהי' המחלוקת שקולה אזלי לחומרא כשאר ספיקי תורה, ולכן מיוקט מילתא מניעתא נראה עפי' שלא להקל יותר מדאי ולא להחמיר יותר מדאי.

ובעצ"א סקנ"ז כי בתשובה על השגת הח"מ על המ"ב [הג"ל בזה] דנראה שאין כונה המ"ב לסמוך על היחיד נגד המרדכי משום עיגון ולדמותו לשעבד"ה דמס' עדיות, דא"כ הי"ל להמ"ב למיפסק דא"ל בכלל מסל"ת כיון דאיפלגו בזה ר' יוחנן וריש לקיש, ומי עדיפה האי כללא דהלכה כר' יוחנן נגד שמואל ור"ל מהאי כללא דיחיד ורצום הלכה כרצום שהוא מה"ת, א"י דהעיקר שא"י ענין להביא דעדיות כיון דפליגי בעיגונא גופיה, רק כונה המ"ב להשיג על הרמ"א בסי' דבכל מקום דאיכא פלוגתא וכו' ומשמע אפי' במקום שהסברות והדיעות שקולות נמי אזלי לחומרא כמו בשאר איסורי תורה היכא דאיכא ספיקא ואין הכרח לכאן ולכאן, וע"ז הוא חולק דהוי דומיא דשעבד"ה, וכמו בשאר איסו"ת סמכין אפי' על דברי היחיד נגד המרדכי ה"י בפלוגתא דעגונה נסמוך על המקיל נגד המחמיר, והיינו במקום שאין הכרח וגם ל"ה יחיד נגד המרדכי, ובה אין שייך לומר כיון דהמחמיר מחמיר בפירוש אף בשעת הדחק ניזיל בתריה, דמאי חזית דאזלת בתר המחמירים ניזיל בתר המקילים כיון שהסברות שקולות, ומשום [שכ"ה] שעבד"ה לא אמרי' דניזיל לחומרא, דהך כללא דאזלי לחומרא לא עדיף מרצום נגד יחיד שהוא ודאי מה"ת ואפי"ה שעבד"ה עומד כנגדו, ודבר זה איכא למישמע מלשון הרא"מ וכו'.

גם בבבב"א יחזקאל סי' נ"ג [ריש דף ע"ז] כי דודאי לא כיוון המ"ב לפסוק כיחיד ח"י כי הם [בזה לחלוף] עמ"ש השו"ע מהרי"ב"ש דבמקום דאיכא פלוגתא אזלי לחומרא, ע"ז מביא ראיות מחשו'

אוצר הפוסקים

מעיקר הדין כשהוא בסופה מאחר דאשכחן גדולה מזו שהקילו בסופה אפי' במה שהוא איסור גמור מדאורייתא וכו'.

אולם במה"ל סק"ז כי דאף דהי' נראה לכאורה דע"כ לא אמרו המחמירים להחמיר בפלוגתא חלל היבא שהספק הוא בענין המיתה גופה אם מת או לא, או בענין ההכרה אם זהו או אחר, ומעט דהו' תחילתה של עדות דבזה לא מקילין כמבואר בצכורות מ"ז ב', ולכן גבי סימנים וכן בחששא דשאלת כלים או בעובדא דגברא חרובא שהספק הוא בענין ההכרה אם זהו שמת או אחר, בזה החמירו, אבל היבא שהספק חינו בענין ההכרה חלל בענין הגאמנות [של העד], כגון בספק מסל"ת וכדומה, בזה יש להקל בספק [הבא מחמת] פלוגתא, חלל מהבא דמלאו כתוב בשער שאף שהוא פלוגתא בירושלמי מ"מ פסק הטור להחמיר, מוכח להדיא דלעולם אזלין לחומרא, שהרי שם הפלוגתא [היא] בענין גאמנות העד ולא בספק מיתה או הכרה, ובאמת שאין טעם להקל בזה, שאף שמיניו שחכמים הקילו בסופה, מ"מ כל שיש ספק אם הקילו זו חכמים או לאו, דאם לא הקילו זו חכמים אוקמה דאין תורה, ונמצא שהוא ספק בשל תורה דקיימ"ל במ"ט ע"ז דף ז' דהלך אחר המחמיר, ועוד דה"ל כעד אומר מת ועד אומר לא מת דבזה עליה באשם תלוי קאי כדאי לקמן בסעי' ל"ז, ולדעת הרשב"א ור"ן שם לא ס"ל הא דחזקת דייקא מרעא לחז"א, כהנאה נמי קאי.

ח. ויש שכתבו דאין בד"ז כלל קבוע. כתב בעז"ר סוס"ק כ"ח דנראה דלא כל המחלוקות והמציאות שזים, דיש מחלוקת דכבר נתפשט המנהג להקל בדברי המקילים, ויש מציאות דבנידון אחד איבא כמה ספיקו להקל ומתפרץ לכל חדא מינייהו סניף להצריח, ויש מקומות דאין הולכין אחר בתראי, לכן בכל דין ודין וכל פרט ופרט לריך לירד לעומקו ולסקול במאזני דק אם ראוי להקל או להחמיר, ואין כלל חותך בזה. ועי' בגט פשוט קונטרס הכללים כלל ו'. גם צערוך השולחן סעי' קל"ט כי דאי אפשר לומר כללים קציעים בעינים אלו, וי"ל דדוקא כשנראה לו להכס דעת המחמירם עיקר לדינא מראיות שיש לו, או שנראה לו לפי הענין שיש לילך לקולא, כגון שנראה לו שהיה מסל"ת אף שאין לו ראיה ברורה ע"ז חלל שכלבו ברור שכן הוא, יכול לילך אחר דעת המקילים, אמנם דבר ברור הוא שאין להכס להעמיד על דעת ענינו חלל צלירוף חכמים יראי ד', ואם נראה בעיניהם שהענין נועה להיות יתירו, ואם החכם סומך רק על דעתו נזק הוא מן השמים.

ועי' בפני משה סוסק"ז דאפשר דהיבא שדעת המקילין מפורש להדיא ודעת המחמירים אינו מפורש להדיא, גם הרמ"א יודה דאזלי להקל בפלוגתא.

ז. אי מתירין בעגונה ע"י ס"ס. עכ"ל סק"א במ"ש אי מתירין בעגונה ע"י ס"ס. [ובד"ז איפלגו האחרונים, דיש שהקילו ויש שהחמירו. וכמה טעמים נאמרו במחמירים. יש שלא ראו להחיר משום דבאיתחזק איסורא לא מהני ס"ס ובעגונה הא איתחזק איסורא דא"א, או משום דבאסד"א אין להקל ע"י ס"ס גם כשלא איתחזק איסורא. ויש שחלו בטעם משום דהס"ס המצוייר בעגונה היא עפ"י רוב כולם חדא ספיקא אם צעלה חי או מת. ויש שכתבו דהי' דמדאורייתא יש ללדד דמהני ס"ס משום דהוי כרובא, אך הא מדרבנן לא מהני רוב במקום דאיבא חזקה כנגדו משום דאמרי סמוך מיעוטא לחזקה וה"ל פלגא ופלגא, ובפרט בעגונה שהשוו רבנן גם למיעוטא דמיעוטא. ויש שחילקין בין תחילת עדות לסוף עדות, דבתחילת עדות אין להקל ע"י ס"ס. ויבואר לפנינו בעז"ר]. דעת המחמירים משום חז"א. כי הריב"ל צה"ה סוס"ה ה' דאף שהי' מקום להקל בידון שלנו משום ס"ס דשמה סימנים דאורייתא

סי' פ"א מיירי בהכחשה בין העדים בגופה של עדות אם מת או לא והוי כתחילתה של עדות דבזה לא הקילו רבנן, אבל בהגמ"ר מיירי בכתוב מפורש בתוך השער כי פ' מת או נהרג, וא"כ אין ספק בגוף העדות חלל כשירות הדבר אם אין בזה פסול משום מפיכה ולא מפי כחצם, והוי כבסופה דהקילו זה רבנן, ולכן כי דהלכה בדברי המקיל, ונראה דגם הטור שכי' בהדיא פלוגתא דשטר לכאורה נראה דאזלי לחומרא, היינו משום דסבר דכאן הוי כתחילתה, דכיון דלא נודע מי הוא הכותב אפשר לומר דלחובא כתב כן ואין כאן עדות מיתה כלל, אמנם בדברי המ"ב סי' מ"ד מבואר דאף בתחילתה של עדות, דהיינו צירור הדבר ובמילתא דאורייתא, נמי אזלי לקולא, וכן יחי' דעת הט"ז והב"ש המסכימים על ידו, ויש לחזק דצריכס לפימ"ש הרמ"ש בדף ג' דהרבה מרבותינו מקילים אף בתחילת עדות משום דס"ל דקיימ"ל כשימוייא בתרא דכוכות דף מ"ו דוכיר לחוד והכרת פנים לחוד ושלפ"ז כי יחי' דהקילו בסופה הי' הקילו גם בתחילתה וכו'.

ובחזן טוב ס"ק ס"ה העלה ג"כ דבפלוגתא בסוף העדות יש לסמוך על המקילים היבא שהרבה אחרונים מקילים וגם עשו עובדא בהוראתם, ואף שהרמ"ש בקו"ע הביא בשם מהרי"ק שורש ל' דאין להקל משום עיגונא חלל במקום שהקילו חכמים, וגם הביא דברי הריב"ש סי' שצ"ח שבי' דרוב החכמים הנרפחים והאשכנזים מקילים בעדות אשה ולא כן הגאונים והמחזירים שלנו שהם מהמירים הרבה ודי לנו במה שהקילו חכמים ע"ש, וכן הביא הרמ"ש שם גם בשם הריב"ל ח"ג סי' פ"ט דאין להקל חלל במאי דאשכחן בהדיא ע"ש, אך נראה דכל זה היינו בגוף העדות, אבל בעדים עצמם לכו"ע מקילים, גם בחשאי בעל התו"ע שצגאנו בתראי סי' י' כתב דבספק פלוגתא יש להקל בעדים עצמם, [וכי' שם דאף שהריב"ש החמיר מ"מ הוא עצמו העיד שהמקילים הם רוב החכמים לרפחים ואשכנזים, ואנו מצני צניהם ונמשכים בפסקינו אחריהם דוקא, הלא כן בראי ונסמוך עליהם שלא להחמיר כי אם להקל], חלל דמ"מ נראה נחלק דגם בעדים עצמם אין להקל בספיקא דדינא חלל כגון זה שכי' הרמ"ש [דלעיל] להקל בפלוגתא דרבותא בענין פלגין דיבורא, דפסול זה אינו מכה סברה דניחוש לשיקרא חלל הוא מגזכ"ב, ובעדות אשה אין גזכ"ב מעכב מלהחירה כל שיש אומדנא דמוכה דקושטא קאמר דיש להקל בסופה דהיינו בעדים עצמם, משא"כ אם הספק הוא אם זה מיהא מסל"ת לכו"ע ספק דאורייתא לחומרא, דהא איתחזק איסורא דאשת איש ואין לנו על מה לסמוך דהכרי קושטא קאמר, דהא ע"ז גופה אינו דנים ומסתפקים אם הוי מסל"ת וכשאנו מסל"ת חיישי' דמסקר, ונכונים דברי הרמ"א דמהמיר כאן בספיקא דדינא, חלל דכל זה הוא אם הסברות שקולות, אבל ספק דשרי מדאורייתא ואין הספק חלל בחומרא דרבנן או ספד"ד כשאין הסברות שקולות באופן דמעיקר הדין הלכה כהמקילין משום שהם רבים ואחרונים או שאר הכרעות לפי דרכי הפוסקים, חלל מחומרא צעלמא ראוי לחוש לדברי המחמירים, בזה נראה לחלק בין סופה לתחילתה, דבתחילתה כיון שהחמירו במה דברים אפי' במה שהוא היתר גמור מדאורייתא כגון משא"לם וכדומה הילכך כל ספק הנוגד כגון ספק צמעה או ספק מכה פלוגתא דרבותא, אפי' כשהוא באופן דמעיקר הדין הלכה כהמקילים, מ"מ יש לחוש לדברי המחמירים, אבל בספק כה"ג הנוגד בסופה יש להקל, ואם לחשך חדם לומר דגם בסופה אין להקל חלל מאי דאשכחן להדיא בתלמודא, אומר אינו כן הדברים, אבל כגון דא דאמין אעו אן קולא בענין למילף, חלל אן הכי קאמרין שאין להחמיר חומרא צעלמא שאינה

אוצר הפוסקים

דאורייתא ושמה הסימן שבג"ד הוא סימן מובהק, אך יש לגמגם בהעמד אשה בחזקת איסור א"ל.

[וב' בחן טוב ס"ק ק"א בחקירה הב' [ד"ט ד'] דאין להקשות על הריב"ל הא הוא ס"ס משם א' דמה לי אם סימנים דאורייתא או אם הוא סימן מובהק ביותר, ד"ל דאף דליכא נפקותא בזה באשה זו, מ"מ כיון שיש נפקותא מהו בעלמא אם סומכין על סימן צינור לא מקרי משם א' וע"י להלן אות לא צענין ס"ס משם א'.

ובקונטרס עץ הדעת שבס' אור לדקים בשורש הראשון כלל ה' אחר שהביא מדברי הריב"ל בג"ל, כתב דכן יש להוכיח מעוד כמה תשו' של הריב"ל דס"ל דס"ס לא מהני נגד חזקה, ע"ש. [אך בדף קי"ד א' וקב"ה ג' [דפוס ורשא] כתב דזה שהריב"ל לא רצה לסמוך כהן על הס"ס הוא מפני שהספק שמה סימנים דאורייתא אינו ספק השקול, דרובא דרבוותא סוברים דסימנים דרצנן, ועוד דגם הספק הב' שמה הסימן הוא סימן מובהק, גמי לא מקרי ספק כיון שחלוי בסדרת חכמה. וע"י להלן באות ל' בדברי הא"ע].

ובסדר אליהו רבה מדף ל"ז ואילך האריך הרבה בדיון זה אי מתירין בעגונה ע"י ס"ס, ומסיק בדף ס"ב וס"ו א' דבאיתחזק איסורא אין להחיר ע"י ס"ס, ואין לדון להקל בזה אפי' אם יקצאו כל הכפיקות שבעולם, [אולם ע"י להלן באות י"ח דיש מקילין בג' ספיקין], ושכן נראה גם מדברי מהרי"ק בשורש קנ"ב שז"ד להחיר ציצט מומר שהועד עליו שמת מחמת דאיכא חרי רובא להחיר ע"ש, ומשמע הא צ"דדים שקולים לא ה' מקיל משום ס"ס. [וראה להלן אות כ' שהבאר' סותר א"ע].

ובפ"ת סקע"א הביא תשו' בעל ח' פני יהושע שהובאה בשב יעקב חו"ד סי' מ"ח ששם הוא קורא מלא על גדולי האחרונים שכתבו להחיר ציצט גם באיסור א"ל כגון בעגונה אף דאיכא חזקת א"ל וחזקת חי, וכ' דאין לסמוך ע"י וכל המחיר על ס"ס הוא פוגע ונוגע באסד"א דהא חזקה מדאורייתא היא וכדאי הוא חשוב, וכ"ש באיסור א"ל שקרוב להרבות ממזרים בישראל, ומה שהסתמכו על תשו' א' להרשב"א צ"ח ת"א שכתב דס"ס עדיף מרובא, מלבד מה שהש"ך בכללי ס"ס כ' דתשו' זו משבשתא היא, הנה גם ראיות הרשב"א שם יש לדחות מתלתא טעמי רצוני וכו', ואמינא ולא מסתפיגא דלא מיצעי היכא דאיתחזק איסורא פשיטא שלא מהני ס"ס, אלא אפי' היכא דלא איתחזק לא היתרא ולא איסורא, נמי י"ל דלא מהני אלא היכא דאיתחזק היתרא מדאורייתא וכו', וכל היכא דאשכחן בגמי היתר ע"י ס"ס איירי דוקא באיתחזק היתרא וכו'.

ובקו"א שצחידושו לכתובות אות מ"ו כ' דאם כי מאלו לגדולי הספרדים האחרונים בתשובותיהם שהם מחירים ציצט אפי' בחזקת איסור א"ל בין צעניני עגונה כחששא דסימנים ובשאלה, ובין לענין עיקר העדות במסות לפי תומן, והנראה שחלליהו הוא מתשו' הרשב"א בג"ל שהשריש ציבור מונה דס"ס היו כי רובא ואפשר עוד דעדיף, אמנם נראה ברור דאיכא דאיתחזק איסור א"ל לא מהני צה ס"ס כלל וכמ"ש הט"ז והש"ך צו"ד סי' ק"י בשם אור"ה ומ"ב והרא"ה והאגור, ועל ראיות הרשב"א יש לתמוה עובא וכו', ואף שכבר י"א הדבר בהיתר מאת רבוותא הספרדים וכו', [מ"מ] אין לדין אלא מה שעינינו רואות, וברוב המקומות לא עשו סברא זו אלא לסניף בעלמא, ואין לסמוך על היתר דס"ס כלל במקום דאיתחזק איסורא ממש וכו'.

ובחמדת שלמה סי' ל"ג [ורמז עליו הפ"ת בסקע"א] בעגונה אשר כמה רבנים ראו לדון להחיר מחמת ס"ס, וטעמייהו

דאף שהפניי החמיר בזה משום דאיתחזק איסורא, מ"מ בזה שנמלא מת א' בסימנים כאלו [שהי' לבעלה אך שאין להחיר על ידם] חו לא הוי חזקת חי, וגם ד"ל דחזקה אשה דייקא ומינסבא מרעא לחז"א, והחמ"ש האריך לסתור דבריהם, וכ' דעל סברתם הראשונה שבי' דהכל ל"ש חזקת חי כיון שא' ודאי מת, יש כמה ראיות לסתור זה וכו', ומ"ש דחזקה דייקא מרע לחז"א, הנה זו היא סברת החוס' ביצמות פ"ח ב', אמנם הרשב"א והר"ן לא ס"ל כחירון החוס' דחזקה דייקא מרע לחז"א, וע"י במהרש"א שם שהחוס' עצמם דל"ג ס"ל כח' הרשב"א, וא"כ האם אין אנו לריכין לחוש לדעתם באיסור ערוה החמורה שלשיטת הפניי הוא בחיוב חטאת או אשם תלוי מחמת חז"א, ואף לשיטת החוס' שחילצו דחזקה דייקא מגרע לחז"א, זה שייך שפיר היכא שכבר נשאת וע"כ אין הצא עליה בחטאת דאמרינן מסתמא דייקא, וכן צעד המעיד צענינו שמת בעלה שיש לנו עכ"פ עדות ברור על המיתה רק דגז"כ דצ"י דוקא צ' עדים ע"י שפיר סומכין על דייקא, אבל היכא שהוא ס"ס על מיתת בעלה דלולא דהייקא לא מהני ס"ס ומוקמינן על חזקת איסור לומר שבעלה ח' א"כ איך אפשר לה לומר שאנו מחירין אותה, הא כל כמה שלא נשאת לא חזינן שדייקא ולא איתרע חז"א והיא בחזקת א"ל עומדת ואיך אפשר להחיר, ולא דמי למאי שסומכין על העד, שעכ"פ אומר לפנינו שודאי מת, לכן על הס"ס ודאי אין מקום להחיר לצוות יסוד ע"י.

גם בזכרון כהונה בדף ע"ז דהא דברי הרב השואל שהשיג על הפניי מדברי החוס' בג"ל, וכ' דדברי החוס' לאו דמכחא הם להחיר בזה משום דהרשב"א והר"ן חולקים על החוס' בזה, ותו דהחוס' גופייהו לא כ' כן אלא בתרי ותרי, אבל במקום אחר בודאי הצא עליה בחטאת קאי ואין לנו לסמוך על סברת דייקא ומינסבא אלא צלירוף עדים שהאמינו חכמים, כיון דאיתחזק איסורא, ע"ש. [אולם דעתו להלכה ראה להלן באות כ'].

ובצמח צדק החדש סי' מ"ט [דס"ט ג'] ראה לדון להחיר עגונה ציצט, והביא מ"ש הכו"פ [שדלהלן באות כ'] שחכמי הספרדים תמכו יסודם להחיר מכה ס"ס בעגונה, וכ' עליו אמנם הרי הריב"ל הוא ראש לגדולי חכמי הספרדים ואיכו ס"ל דאין להקל בעגונה מחמת ס"ס וכנ"ל, וגם צבא"ר שהוא מגדולי ומופלגי חכמי ספרד וכו'א בתראה העלה שאין לסמוך כלל על הס"ס נגד חזקת איסור, וכ"כ בקונטרס עגונה שלו שצב"ק ספרו מתכח מחליבו סי' א' אות כ"א ע"ש, וכן משמע דעת השאגת אריה בתשובתו המוצאת ציצט אפרים חאה"ע סי' מ"ב, ואם כי שיש סתירה לזה וכו', עכ"פ לדינא כיון שלפ"ד החוס' ס"ס נגד חזקת איסור הוא דאורייתא ודאי שאין להקל נגד זה.

ובפרי השרה ח"ג סי' ע' כתב דאף שיש מאדדים לסמוך אס"ס נגד חזקת איסור א"ל, מ"מ המעיין בתשו' הפוסקים בהיתר עגונות ימלא ברוב המקומות [ששם נדדו להחיר מחמת ס"ס] ה' גם סניפים אחרים כגון שטבע במשאלים או שכבר היו עדים שהיו יודעים שמת רק שהי' איזה ספק בעדותם, ועכ"פ כבר היה איתרע חז"א, משא"כ היכא שלא נודע שום דבר ממיתתו קודם וכמו צ"ד שהאיש נעלם ולא נודע או נשמע עליו שום דבר שיאמר שמת, [אלא כשחקרו ודרשו עליו אמרו להם לתקור גם ציצט אשר הוכן להניח שם המתים הצגאלים והכלו שמה והכירו את המת הראשון שראו בעציעת עין שהוא הוא בעלה הנעלם, ונמלא דליכא רק עכ"פ גרידא ואנו מסתפקים אם צב"ג מהני עכ"פ אחרי שהשומר הממונה ע"י אמר להם שמת זה מונה כהן זה ז' ימים. מדבריו שצח"ד התשובה], ועכ"פ

אוצר הפוסקים

סי' כ"ז, ומורי מהרי"ט ח"ב סי' ל"א, מצאנו דס"ל דעגונה לית לן להקל מטעם סי' משום דכולה חדא ספיקא היא ספק חי ספק מת. [ודברי הר"א ירושלמי והרא"ש ומהרי"ט הוצאו להלן בזה ל"א].

וב"ב בחסד לאברהם [להר"א חלקני] סי' ו' [בדכ"ה ח' דמ"ט ראשית גזונו דאין לעשות סי' מטעם דכולה חדא ספיקא היא אם הוא חי או מת, וכן מהרי"ט גזונו שכי כן מטעם דכולה חדא ספיקא היא אם הכרה זו מעליא או לא, אין דבריהם אמורים דוקא בגזונום ובכיוולא לגדונם, אלא בכל ספיקי בעיגונא דאיתתא הכי הוא לדעתם, וממילא אין לעשות סי' בעיגונא כלל, וכן מתבאר מדברי הכנה"ג ובעי חיי [דלעיל], ושכ"כ הכנה"ג גם בסי' ס"ח אות כ"ג בשם, והאמת דכד דייקת שפיר תראה דעל הרוב בכל ספיקי עגונה כולו חדא ספיקא הוא, זולת דהכי דהרי"ל ח"ב סי' י"ג [הניל בזה ל"א] דהספקות הם בנושאים מחולקים. וע"ש מה שהאריך להסביר לדבריהם ח"כ כל הספיקות שצולס בו משם ח'.

עוד כי בנה"ג הניל מדברי הרי"ט בסי' שצ"ו ושצ"ח ושצ"ט, וכן מדברי הר"מ אלשקר סי' כ"ה כי נראה דס"ל ג"כ דאין להחיר בעגונה ע"י סי', שהרי בגדונם ה"י מקום להחיר מטעם סי', ספק שמה לא אישתבי, ושמה הלכה כמ"ד דבעד שלא ראה העצמה לא צ"ע לאלתר, אם לא שנאמר דמשו"ה לא לידדו להחיר מטעם סי' משום דצ"ל לא ה"י מקום שם להחיר כיון שהכריז לא ה"י מסכנת, אי נמי י"ל דמאחר דהם סוברים דמי ששמע מהעצמה נחשב כראה העצמה לענין דדמוי, ח"כ אין כאן סי', דכד חמלא לומר דלא ראה לאלתר שוב אין לספק דבעד שלא ראה העצמה לא צ"ע לאלתר, דבגדונם ראה העצמה מקרי, וכן אין לעשות סי' שם באופן אחר, דאולי לא אישתבי, ואח"ל אישתבי שמה כשגופו שלם לא צ"ע לאלתר, דהא איננו סברי דאפי' ר"ת המחלק בין גופו שלם לאינו שלם היינו ציבשה ולא צ"ס, ואפי' ציבשה נדחו דברי ר"ת ואין לעשות ספק מסבירא דחויי שדחה כל הפוסקים.

ומדברי הרי"ל בזה"ל סי' ז' שכי להקל בעד השומע שאינו יודע אם ראה הראשון חוץ ג' ימים משום דהוי כעין סי', דאולי ה"י אומר הראשון שראה חוץ ג'י, ואף אם לא ה"י אומר כן עדיון דילמא האמת שראה חוץ ג'י, ראה בנה"ג הניל לדיוק דס"ל להקל בסי' אפי' במקום שנוכל לומר כולה חדא ספיקא היא, ושכן יש לדיוק גם מדברי הרש"ד בזה"ל סי' שפ"ז ושצ"ח דברי ריבז סי' י"ד וע"י ומהרי"ט ח"ב סי' ל"ג ול"ה, [שם כתבו לעשות סי' דאולי הלכה כר"ת דמעידין אפי' אחר כמה ימים, ושמה עדיון הוא בתוך ג'י], אך דחה זה ד"ל דלא החירו בסי' אלא מפני שידון דידכו הוי אסד"ר ולכן אפילו תימא דכולה חדא ספיקא היא אוליין דרצנן לקולא.

גם מדברי הרש"ך בזה"ל סוס"י ז' וקפ"ג ומדברי הרמ"ש בזה"ל סי' ד' וסי' ו' וסי' ו' וסי' ו', ראה הכנה"ג לדיוק דס"ל להחיר בסי' אפי' באסד"ר [אפי' במקום ש"ל דכולה חדא ספיקא היא כמו שיראה המעיין בעניני הסי' שלהם], אך דחה דהתם לא ע"י סמכו הרבנים הנזכרים אלא שעשאוהו סניף לעצמים אחרים שהיו שם.

ובשוואל ומושיב מהד"ק ח"ב סי' קס"ח כי ג"כ דקשה לדון היחור מחמת הסי' שגזונו [שמה הלכה כר"ת דגופו שלם מעידון עליו אף כששהה אחר שהעלוהו מן המים, ושמה הלכה כהרמב"ן והעור דבשנים ל"ה לזדמוי], דהוי ספיקא חדא שמה מי או מת, וגם בלח"ה כבר חלק הפני"י [הניל] על המתירים בסי' נגד חזקת איסור, וע"י בשער המלך פ"י דמקואות כלל צ' שהביא בשם שמו"ק

ועכ"פ לא איתרע כלל חז"ל, ח"כ מניל דאפי' בנה"ג יועיל סי', והא דאין ליכא למימר דמשום שכי נעלם כבר זמן רב איתרע ע"י גופא חז"ל, דברור דאף שנעלם מ"מ ביון שלא נשמע שום דבר ממינתו לא איתרע חז"ל, וכ"כ בשו"ת מהרי"ט סי' ה' דמה שנעלם אינו מגרע כלל חז"ל ע"ש, וא"כ לא מהני סי' לכונ"ע.

י. ובאסד"ר. כי בנוצ"י סי' מ"ט דיש להחיר בסי' גם לסוברים נגד חזקת איסור לא מהני סי', ואף שמצאנו בש"ך צללי סי' דכמו שאין אומרים בחזקת איסור סי' להחיר כן אין אומרים בחזקת איסור ספק דרצנן להקל, מ"מ הרי כי הש"ך שם דאם יש ג' ספיקות אמרי' להקל אפי' באסד"ר בחזקת איסור משום שצ"י הספק הראשון כבר הוסרה החזקה, ח"כ ה"ה והוא הטעם באסד"ר שאם יש צ' ספיקות מותר אפי' בחזקת איסור, וזה יתיישב מה שיש להקשות על הרי"ל שבה"ל סי' ז' [והוצא בקונ"ע אות ל"א וזכר גם להלן בזה ל"א] הקול בעגונה משום סי', ואילו בזה"ל סי' י"ג [המוצא בזה ל"א] כתב שאין להחיר בעיגון מטעם סי' אף דשם מייירי מציבשה שהוא רק איסור לאו וא"כ כ"ש שאין להקל בסי' באיסור אשת איש, אך לפי הניל אחי שפיר דזה שהקול בזה"ל סי' ז' היינו משום שהיה רק חשש שמה הוא כבר לאחר ג"י ויתכן שהפח ואינו יוכר היעזר דזהו רק חששא דרצנן, ולכן החיר בסי'.

ובאמרי יוסף ח"ב סי' קע"ט אות ט' כתב ג"כ מעיקרא דבאסד"ר יש להחיר ע"י סי' אף באיתחזק איסורא [ובנה"ג הניל], והוסף עוד ד"ל דהיבא דאמרי חז"ל שאם נשאת לא תלא שוב לא שייך בזה כלל ענין איתחזק איסורא, ולא דמי לשאר איסורי דרצנן כיון דאפשר להפקיע איסורו ע"י נשואין, והדבר מפורש בשו"ת מהר"א ח"י סי' ר"ל דכל היבא דאם נשאת לא תלא אינו בכלל איתחזק איסורא ע"ש, [ובשו"ת מהרי"ל דיסקין סי' ל"ט פלפל בזה אם הוי בכלל איתחזק איסורא] אך עכ"ז סיים דהלב מהם להקל בסי' בעגונות.

ובחן טוב ס"ק ק"א צחקירה הא' וצריש החקירה ה"י כתב דאם ליכא לפנינו רק חששא דרצנן יש להחיר ע"י סי'.

יא. דעת מחמירים משום דהוא אסד"א. הרי"ל בזה"ל סי' י"ג בענין יבמה בזקוקה ליבם מומר שהעיד עליו ע"א שראהו מת על שפת הים אך לא אמר קברתיו, כי מעיקרא לזדו להקל מטעם סי' דשמה אין מומר זוקק, ושמה הלכה דכגו בלא קברתיו, אולם סיים דלמעשה ראוי להחמיר דהרי כי המרדכי צ"י החולץ דבכמה דוכחי אשכחין דאפי' בסי' חלזי להחמיר, וכי בנוצ"י סי' מ"ט דלדבריו אם באיסור יבמה לשוק שהוא רק לאו החמיר שלא להקל בסי' כ"ש באיסור ח"א, והיינו משום דסובר דבחזקת איסור לא מהני סי', ואע"ג דאחד מהספיקות הוא שמה אין כאן זיקת יבום כלל וא"כ אין כאן חזקת איסור, אך עכ"פ הוא איסור תורה.

ובבעי חיי סי' ז' [ד"ל עור ג'] כתב דמעשה צא לידו בעיגונא דאיתתא והיה חלוי היתרה בסי' ולהיותו ספק דלאורייתא לא סמך ע"י להחירה, עם שגזונו שהוא הותרה האשה ע"י מהרי"ט י' וע"ש ומהר"ם די גוטין ומהר"א קופינו ור' שמואל הלוי, ויסוד היחור של הר"א קופינו ה"י מטעם סי'. וכי עוד שנשא ונתן עם הר"א קופינו ואמר לו שהוא מתפקק בתיחור שמטעם סי', ועמד [הר"א קופינו] כמתמיה איך הסכים להיחור.

יב. דעת מחמירים משום דכולה חדא ספיקא היא ודעת מקילים. כי בנה"ג הגב"י אות ל"ו וצנעי חיי סי' ז'

דמדברי הר"א ירושלמי שכתובת ישרים סי' קמ"ט, ומדברי הרא"ש

אוצר הפוסקים

יב. ובאסדר. כי בצעי חיי סימן ז' דאפילו אם נימא דבעגונה אין להתיר מכה ס"ס משום דכולה חדא ספיקא היא, זה אינו אלא באסדרא, אבל היכה שראו שטבע [ושהו עליו עד כדי שתלא נפשו] דלא נשאר עליה רק אסדרא, לו יהא דאינו אלא חדא ספיקא מי"מ דדרבנן אזלי לקולא.

[אולם עי' בחן עוב ס"ק ק"א בחקירה הא' דל"ח ח' שיש להוציא מדבריו דמדברי הנוצרי צ"ח מי"ט יש ללמוד דס"ל דס"ס ש"ל עליו כולה חדא ספיקא הוא לא מהני גם באסדרא היכה דליתחזק איסורא, שהרי כי הנוצרי שם דבספק גי ימים ה"א אפשר לדון ס"ס שמה עדיין הוא חוק ג"י ושמה עדיין לא תפח, אלא דהרשב"א סובר דלא מהני ס"ס אם איתחזק איסורא ע"ש, ואם נימא דדרבנן מהני ס"ס גם כשיש לומר דכולה חדא ספיקא היא, אי"ב הרי לא אישתמע שום פוסק לומר דלא יבטי ס"ס באיתחזק איסורא כשהאיסור הוא מדרבנן, וגם הנוצרי עצמו שם כי בדעת הרב"ל להקל בס"ס דרבנן אפילו באיתחזק איסורא, וחשש אישתחוי אינו אלא דרבנן, אע"כ ל"ל דכיון דס"ס הני"ל לא מקרי ס"ס [גמורה] דהכל ספק אחד הוא אם הנמנע הוא בעלה של זאת או לא, אלא דדרבנן אזלינן לקולא אף בסקפק אחד אי לאו דליתחזק איסורא, אבל כאן דליתחזק איסורא לא מהני הס"ס, ואף דלכאורה משמע מתשו' הרשב"א שהביא ב"ש בסימן קנ"ה סק"כ דמסקא לא דילמא אמרי ס"ס משא"ל, אך יש לדחות זכר].

יד. הסוברים דע"כ מדרבנן יש להחמיר. הפני יהושע בקו"א שבחידושו לכתובות אות מ"ו אחר שקרא תגר על המחמירים בעגונה בס"ס אף שהוא נגד חזקת איסור, כתב דאף לסוברים דס"ס הוי כמו רוצא [ושלפ"ז] יש להתיר בס"ס משום דרוצא עדיף מחזקא, אכתי קשה איך הם רוצים להכריח דס"ס מהני אף בדליתחזק איסורא להתיר לגמרי, הלא הא דקיימ"ל רוצא וחזקת רוצא עדיף, היינו לענין דליכא אסדרא צה"ג, אבל מדרבנן ודאי לא מהני רוב במקום דליכא חזקה כנגדה דאמרינן סמוך מיעוטא לחזקה והו"ל פלגא ופלגא כדאי להדיא ציבמות קייט, ואע"ג דיש מפרש לסוגיית דהתם אליבא דר' מאיר דוקא, מי"מ רוצא דרוצא מהפוסקים והרשב"א מכללם הסכימו דמדרבנן לא מהני רוב במקום חזקה, וא"כ לענין ס"ס נמי אף אח"ל דמדאורייתא מהני אפ"ה יש לאסור מיהא מדרבנן וכו', ובאיסור ערוה חיישי רבנן אף למיעוטא דמיעוטא וכו' ע"ש.

ובתשו' שאנת ארי' החדשות סי' י"ח כתב דאע"ג דמרגלא בפומיכוו דהאחרונים להתיר עגונה עפ"י ס"ס, אין דעתי נוחה מזה כלל, שהרי ראינו שהחמירו חכמים צמים שאין להם סוף ובגוסס ומגיד או ללוב אע"ג דהני רובן למיתה, ומאן יימר לן דראוי לסמוך לכתחילה על ס"ס להתיר איסור א"א, ואף שהשואל בתשו' הרשב"א סי' ת"א [הני"ל] רצה לדקדק דס"ס עדיף מרוב מסופ"ק דכתובות וכו', אך ראיינו אינה ראיה וכו', ובתתי לעורר לב המעיינים שיהיו מתונים באיסור ערוה החמורה ואל יקילו ראשם להקל מחמת ס"ס כי קרוב הדבר להקל באיסור דאורייתא ומה גם באיסור ערוה החמורה, וכ"כ המרדכי בשם ר' צרוך שבהרבה מקומות החמירו חכמים אפ"י במקום ס"ס ע"ש, ומימי לא מלאני לבי להתיר שום עגונה מחמת ס"ס כי צקל יצוא לעשות צה"כ וכו'.

ובדברי יעקב סי' ע"ד קרוב לסופו אם כי שהראה מקום שיש לדחות דברי השאג"א והפני"ו, וגם לזין למחמירי"ע ח"ב בחו"ד שכי' דכל אלו המקומות שהביא המרדכי בשם ר' צרוך שלא סמכו

שעמ"ק כח"י פ"ק דיבמות שכי' דבס"ס דא"א אין מועיל [להחיר] דמחמירי צברת כמו שהחמירו צמים שאין להם סוף, [אולם עי' להלן אות כי שהוא סותר א"ע], הן אמר דלפמ"ש בתה"ד סי' שמי"ט דרובא דאיתא קמן מועיל אף בממון, וכ"כ בשעמ"ק ב"ב דף ל"ב, אי"ב יש לדון דס"ס דהוי כמו רוצא דאיתא קמן כיון דכי ה' הדדים לפנינו יועיל לגבי א"א, ורק ס"ס כזה שהוא מחמת רוצא דעלמא לא יועיל בא"א, ולכן נדון בשעמ"ק כח"י הני"ל שהס"ס היא מחמת רוב שאין איילנות וזה רוצא דעלמא לא סמכין על הס"ס, ועי' בשו"ת הצי"ח סי' קכ"א שהביא בשם ר"י מלובלין שהחיר בקדושין מטעם ס"ס, וביינו משום דבס"ס שהוא כמו רוצא דאיתא קמן אזלי בתריה גם באיסור א"א. ועי' מ"ש עוד מזה במהדורה חמישאה סי' נ"ח ומסיק שם ד"ז הוא במחלוקת גדולי עולם ולי"ע לדונא. אך מדברי הרמ"ש צדק מ' ע"ג דיוק בנכונה הני"ל דס"ל דאפ"י באסדרא יש להקל מטעם ס"ס אף היכה דליכא למימר כולה חדא ספיקא היא, שהרי כי דעמנו של רבינו ירוחם בשם הרמ"ה הסובר דמי שנשאת בסימן שאינו מובהק לא תלא אף דהוי ספד"א או סימנים דאורייתא או דרבנן, הוא משום דהוי ס"ס דאורייתא ודא"ל דרבנן הא עממא דלא מהני מדאורייתא הוא משום דילמא אחרמי סימן כסימן והוי רק ספק דאורייתא לא איתרמי, הרי דאף דאורייתא ואף בס"ס שאפשר לומר שהיא ספיקא היא, דהיינו ספק אם הוא בעלה של זאת ספק שאינו, מי"מ הקיל, וגם צדק ג' ח' כתב הרמ"ש להקל צמי שלא ראה הטענה מטעם ס"ס דדילמא לא אישתחוי ודילמא הלכה דבגופו שלם ולא ראה הטענה לא צעי' לאלתר, [גם צמס חיי סי' ע"ז החיר בס"ס כזו, ע"ש צדק ל"ב עור צי], אלא שיש לתמוה על הרמ"ש דבשנצחו צמס"י לי דהה דברי חכם אחד שרצה להתיר נדונו מטעם הס"ס דדילמא לא פירש שום אי מהאנשים שכלכו וא"כ כולם נהרגו, ואח"ל פירש, דילמא לא ה"א הפורש בעלה של זאת, וכי עליו הרמ"ש דמלכד שס"ס זו אינה מתהפכת, כצ"ר כי הרמ"ש [הנזכר באות ל"א] על ס"ס כזאת דאינו נחשב אלא לחדא ספיקא דילמא בעלה של זאת קיים ע"ש. ובחן עוב ס"ק ק"א בחקירה ב' [דף ק' עור צי] תמה על המחמירים בס"ס בעגונה מטעם דהוי רק כחדא ספיקא, דא"כ בעלת כל דיני ס"ס דלעולם הוי משא"ל אם הוא אסור או מותר, גם דברי מהרי"ט [הני"ל] אינם מוסכמים כמבואר בכתב האחרונים שהקיילו בנידון המהרי"ט משום ס"ס, וגם מהרי"ט גופיה צ"ח ל"י מקול צה"ג כמבואר בקו"א אות שפ"ד, וגם מדברי הרב"ל [הני"ל באות עי] שלא דחה הס"ס שבנדון אלא משום דליתחזק איסורא, משמע דפסיקא ליה דס"ס מעליא היא ולא אמרינן דהוי רק ספק אחד אם סימן זה הכרה מעליא הוא או לא, וביינו ע"כ כמו שכתבנו שם דכיון שהספק הא' הוא ספיקא דדינא ויש בו נפקותא בעלמא לא מקרי משא"ל, ואפשר דגם המחמירים יודו דכל ספק האחד הוא ספד"ד לא מקרי משא"ל.

ובאבני נזר סי' ע"ג בעגונה שהעיד לה ע"א שנפלו עליו ועל בעלה לסעים והרגו את בעלה והוא בטמין עצמו, כתב באות י' ג' להתיר מטעם ס"ס דשמה היכה שה"ע החזיק מלחמה בעולם נאמן, ושמה נאמן ע"א במלחמה גם צלא אמר קברתיו, והגם די"ל דחשיב משא"ל דהכל הוא אם מת אם לא, מי"מ על נאמנותו הוי שפיר ס"ס דיש ע"ז ב' שמות דהיינו ספק ע"א במלחמה וספק החזיקה היא מלחמה, והוי דעל היתר האשה נחשבים צי' הספיקות משא"ל ובני"ל, אך אין אנו עושין הס"ס על היתר אלא על נאמנות הכד, ועוד דאף צמ"ס משא"ל דעת הרמב"ם והרע"ב"א צ"ח י' ונחמין דחשיב ס"ס.

אוצר הפוסקים

טו. ולהצטרף לעוד צדדים. כי צנני אצרהם סי' גי' ד"ה דאף שכתבו גדולי האחרונים שאין להתיר ערוה החמורה בסי'ם, מ"מ בלעפרות מודים דיש לסמוך ע"י.

יז. והיבא שיש חזקה לאיסור וגם חזקה להיתר [וכגון בספק אישתהי לדעת הריב"ש הסובר דלא הוי בחטאת אלא באשם תלוי וע"כ עמנו הוא משום דגד חז"ל יש חזקה דדיוקא ומינסבא], כי בחן עוב ס"ק ק"א בחקירה ב'י' מהני בזה ס"ס כמו היבא דליכא חזקה לא לאיסור ולא להיתר, אלא דלכשי"ך צדיני הספיקות משכחת לה דגם בזה לא מהני ס"ס, שכרי כי שם דצ"י חתיכות א' של איסור וא' של היתר לא מהני ס"ס כיון דאיקבע איסורא ע"ש, ונעמו נראה דלע"ג דאיקבע נמי היתרא מ"מ לא דמי לשאר ספיקות דלשכחן בתלמודא להקל מכה ס"ס, דספק זה חמיר טפי דנידון קלח כודאי איסור מדאורייתא לחייב עליו אשם תלוי, ולא לשכחן בתלמודא היתר ס"ס אלא בגווי דבחד ספיקא ל"ה באשם תלוי, ולפי"ז ה"ה חס דצדכר בנידון יש חזקה לאיסור וחזקה להיתר נמי לא מהני ס"ס דצדכ"ג נמי הוי באשם תלוי כמו צ"י חתיכות בג"ל.

יח. אכן כי עוד שם דנראה דכשי"ך לא החמיר אלא בנידון ידידיה שגולדו הספיקות בזה אחר זה וכל ספק שהוא באשם תלוי נידון כודאי, אבל היבא שגולדו הספיקות כהחטא שפיר מהני ס"ס, דלא חייבה תורה אשם תלוי אלא בחד ספיקא וכו', ונע"ג דמדברי החס' בכריתות ד"י צ' ד"ה מדסיפא מצוה דגם במקום ס"ס חייב אשם תלוי, אך שאני התם דצ' בספיקות נולדו בזא"ז, דתחילה נולד הספק איזבו של איסור ואח"כ כשאלל נולד עוד ספק שני חס אכל כשיעור וכל ספק איקבע איסורא, דבספק הא' הרי איקבע איסורא בין צ' בחתיכות וגם בספק ב'י' חס אכל כשיעור מיקרי איקבע איסורא שכרי ה"י לפניו איסור שיעור שלם, אבל היבא שהיה ידוע איזבו של אסור אלא כשאלל נסתפק איזבו מהם אכל וגם חס אכל כשיעור דאז נולדו צ' בספיקות ציחד י"ל דלא מחייב באשם תלוי, וא"כ ה"י צענוה שיש ג"כ חזקה להתיר משום דאשה דיוקא מהני ס"ס היבא שצ' בספיקות נולדו יחד, ושפיר כי האחרונים להקל בספק ג"י כשלא נחלל מעט ס"ס דשמה הלכה כר"ת דגופו שלם מעידין עליו אפילו אחר כמה ימים ושמה עדיין הוא בחון ג"י, דאף שספק חס הלכה כר"ת ה"י צענוה גס קודם שנמלא מת זה, מ"מ כיון דלא נפ"מ מידי בספק זה אלא לענין המעשה איך להורות שם הלכה וכשנולד המעשה הוי כנולדו צ' בספיקות יחד.

יט. ובג' ספיקות. כי צגצעת פתחם סי' כי צענוה שיש לדון בה היתר מלד ג' ספיקות דאף שצ' הש"ך צדיני ס"ס דצמקוס חזקה איסור לא מהני ס"ס, מ"מ מודה בג' ספיקות [ומהני] כמ"ש שם.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' ל"ז דמ"י כי דלא מיעדי לטעם שצ' הפניי להחמיר בסי'ם נגד חזקה משום דלשעט הרמב"ם ס"ס לאו מעט רוצ הוא רק דבספק א' מותר מה"ט והספק ב'י' ה"ל ספיקא דדרצנן ולקולא, ומש"ה לא מהני ס"ס נגד החזקה דבספיקא קמא ה"ל כודאי איסור ע"ש, א"כ ודאי דיש להקל בתלחא ספיקן, דבדברי ספיקי נגד החזקה ה"ל רק אסד"ר מעט סמוך מיעוטא לחזקה וא"כ גס הספק בג' ה"ל ספיקא דדרצנן ולקולא כמו בדברי ספיקי שאינם נגד החזקה, ואף שפניי כי צענוה חמור יותר ואסור מה"ט משום דנגד הסי' יש תרי חזקות, דהיינו חזקה א"ל וחזקה חי, הא כבר חלק עליו צוב"י סי' מ"ג בראיות צרורות

סמכו חכמים על ס"ס אינו באמת ס"ס גמור ע"ש, עכ"ל סיים דדבריהם ישרים המה, ואין לסמוך על ס"ס בהיתר עגונה היבא שאנו דנין על גוף הכרח המה, וכיון דבמשאל"ם לא סמכו חכמים להתיר צרוב אלים כזה ממילא דה"כ גס ס"ס גמור לא מהני בהיתר עגונה וכו', ושכן מלא צעמ"ק לצ"מ י"ה שהביא בשם גליון חס' דבא"ל דאין סומכין על הרוב וכמו דקיימ"ל גבי משאל"ם דלשמו אסורה ה"ה דלא מהני היתר ס"ס וכו' ע"ש. וע"י בשו"מ שצאות י"ב.

טו. המחלקים בין תחילת עדות לסופה. בשו"ת הב"ח סי' ק"ה [וגרסא תשו' זו גס בגאוני בחראי סי' כ"ז] כתב לחלק לענין היתר ס"ס צענוה בין תחילת עדות לסוף עדות, דבתחילתה אין להתיר מכה ס"ס. אך מהר"א עפשטיין צג"צ שם חמה על הב"ח וכתב דהיתר ס"ס אינו קולא אלא היתר גמור דספיקא מותר אפילו באסד"ל כגון טבעת של ע"ז שנחפרה, ומה לי תערוכת איסור או אשה שתהיה אסורה עולמית, ור"ת היתר ספיקא בספק ורוסה אפילו במקום שיכול להחזיר ע"י צדיקה, גס מדברי הרא"ה סי' ס"ה נראה להדיא דאם ה"י ס"ס [צגדונו שהוא ענין עגונה] ה"ה מותר, ע"ש.

וב' בחן עוב ס"ק ק"א בחקירה ב'י' [דף ק' עור א'] דנראה דנכונים דברי הב"ח בתשו' סי' ק"ה דבתחילתה אין להתיר מכה ס"ס וצופה יש להתיר מכה ס"ס, ומה שהשיג הגר"א עפשטיין על הב"ח דאף דאין מקילין בתחילתה מ"מ ס"ס היתר צרור הוא, אי"ז טענה, דהא רוצ גמור נמי היתר צרור הוא ואפ"ה החמירו בתחילתה כמו במשאל"ם, ושם המיעוט הוא רק מיעוטא דמיעוטא כמ"ש החס' בצכורות דף כ' ע"ב והר"ש ר"פ בחרא דיצמות, ואפילו בתרי רוצי מחמירין התם, וה"ה או כ"ש שיש להחמיר אפילו בסי'ם, ואף שהש"ך צכללי ס"ס הביא בשם הרשב"א דס"ס אפשר עדיף מרוב, מ"מ ודאי לא עדיף מרוב כי הא' דמשאל"ם, ועכ"פ לא אלים מתרי רוצא דמחמירי גס בזה בתחילתה, ובהי ד"ל דמכה ס"ס לא חלל כמו במשאל"ם, אבל אי"ז מוכרח, ועכ"פ מוכרח דלא חנשא לכתחילה כשהס"ס הוא בתחילתה, וכל זה בתחילתה, חמס צסופה הרי הקילו אפילו במאי דאסור מדאורייתא א"כ כ"ש שלא החמירו עליה במאי דשריא מדאורייתא, לכן יש להקל בסי'ם להסבירם דבעלמא נמי מהני ס"ס אפילו נגד חזקה איסור, או לפי דברי החס' דצענוה יש גס חזקה היתר מכה דיוקא ומינסבא, ואפ"י למ"ש הפניי דעכ"פ מדרצנן לא מהני ס"ס באיתחזק איסורא משום דס"ס לא אלים מרוב ומדרצנן אמרי' סמוך מיעוטא לחזקה ואיתרע ל"ה רוצא, מ"מ היינו כשאר איסורים אכל לא צענוה שצסופה הקילו בה אפ"י במאי דפשיט אסורו מדאורייתא וכ"ש דלא החמירו בה במאי דפשיט היתרו מדאורייתא.

ובערוך השולחן סעי' קל"ט כי ג"כ דצענוה יש להחמיר בסי'ם בגופה של עדות, דעיקר טעמא דס"ס הוא משום דהספק הראשון משוי ל"י כמתלה על מחלכ ובספק השני הוי רוצו להתיר, אך הרי צעדות אשם מחמירין גס צחששא רחוקה. ובסעי' רמ"ט הביא גס דיעות המקילים בסי'ם משום דאין כאן חזקה איסור דחזקה דדיוקא מרע לחז"ל, וזה שהחמירו חכמים גס במקום רוצא היינו רק במקום שאמרו חכמים [להדיא] אכל במה שלא אמרו להדיא אין לנו להחמיר צענוה יותר מכלל התורה כולה, ועוד דצמקוס שהאיסור אינו אלא מדרצנן כמו חשש צדמי נראה פשוט שיש לסמוך על ס"ס, וסיים דלדינא יש להתיישב צזה.

אוצר הפוסקים

סי' ו' דכ"ז ו' הביא מהרבה פוסקים שהקילו בסי'ם בעגונה, וכי בדכ"ט ריש טור צי' דכיון דרוב האחרונים כי לעשות ס"ם ופשיטא כן הוראה, ממילא אכן נמי הכי עבדין.

גם בשאגת אריה [וקול שחל] סי' ג' כתב להתיר בעגונה שנגזרו מחמת ס"ם, והביא שם שאלה בשו"ת הביא בשם הרב יעקב אב"ד לוצלין וברב מאניש חיות דפסקו אף באיסור א"א להתיר בסי'ם כמו בשאר אסדי"א, גם הר"א ששון בסי' צי' וע"ז וברא"ה סי' ס"ה כתבו שיש להתיר עגונה בסי'ם, ולא כמ"ש הריב"ל בח"צ סי' י"ג דאין להתיר בסי'ם בלילה וכו', דנראה דהיכא דליכא חיקון אחר ודאי התירו משום ס"ם, ור"ת התיר בסי'ם בדורסה אף במקום שיש לברר בדיוקה, ומה שהביא הריב"ל מהמרדכי בשם ר' ברוך להחמיר בסי'ם, הוא משום דהס"ם דהתם אינו מתהפך וכו'. ובעל הע"ז הסכים לו על הביתר ע"ש.

ובברתי ופליתי סי' ק"י צנתי הספק אות ח' האריך ג"כ להוכיח דס"ם מהני אף במקום שאיתחזק איסורא, וכי שכן עמא דבר וביחוד חכמי הספרדים בחשבותיהם אשר תמכו יסודם בהתרת עגונה ובגירושין להשתמש בסי'ם אף דאיתחזק איסורא דא"א, וברוך שזכר צה"ס וצמחמת.

ובשוואל ומשיב מהדורא ד' ח"ג סי' קי"ח כי דאף שהפניי החר"ך דמהרא"י שלא יועיל ס"ם בעגונה, וכן נמלא בשעמ"ק לצ"מ דו"ת, אבל בחשבה הארכתי דכל הפוסקים החליטו להלכה דמועיל ס"ם בעגונה, וע"ז בשב"י יעקב חו"ד סי' מ"ח שהשיב אל הפניי ע"מ דמועיל ס"ם, ואף דס"ם במקום חזקה לא מהני, אך אי"ז ברור עדיין ע"י צו"ד סי' ק"י, ובפרט צנזון שלנו דעכ"פ איתרע קלח חזקה א"א כיון שבעלה היה צמחמת. [וזה סותר למ"ש במהד"ק ח"צ סי' קס"ח הג"ל בלוח צ"ב].

ובזכרון כהונה דע"ז אס כי שדחה דברי הרב השואל שהשיג על הפניי מדברי החו"ס שכי' דחזקה אשה דייקא ומינסבא מרעא לחזקה א"א [וכמו שהקשה הנוצ"י על הפניי ומוצא צפ"ת סקע"א ע"ש], וכתב דדברי החו"ס לאו דסמכא הם להתיר בזה [וכנ"ל בלוח ע"ז], עכ"ז כתב דבספק ספקא גמור לא היה מדחבו בשביל חזקה איסור, מאחר שכמה גדולים הזכירו ס"ם להתיר גבי עגונה, ודע"ג שהפניי שדי צי' נרגא וסוים שיש לאסור בכה"ג, לא בשביל זה ניימא פוק חני לצרע על כל דברי חכמי הספרדים שהביא הוא ע"מ, ועכ"פ לירוק מעליה הוא לשאר דרדי היתר, ומה שטען הפניי [ראה בלוח י"ד] דכיון דל"א עדיף ס"ם אלא כמו רובא א"כ ניימא עכ"פ סמוך מיעוטא לחזקה ואיתרע לה רובא, הנה אס כי סברא אלימתא היא במקום שהס"ם מנגד החזקה, אך חפשתי בדברי החש"י המוצאים בקו"ע במקומות שהקילו מחמת ס"ם והנה רובם ככולם ספיקא דדינא וקלחם ספק א' בגופו וספק א' בפלוגתא, ומעט מחזיר שהם שניהם בגוף הדבר, והנה זאת נראה דבספיקא דפלוגתא ראוי לסמוך על המתירים בסי'ם ולא שייך הכא [לומר] סמוך מיעוטא לחזקה, אלא הוי כמו רוב דיעות דבכה"ג מהני להקל בכל איסורים שנתורה אפי' צדיני נפשות, ואפילו היכא שהספק האחד הוא בפלוגתא והשני הוא בגופו נמי הוי ס"ם, דע"כ לא אמרין סמוך מיעוטא לחזקה אלא היכא דפלגא ופלגא כודאי מיתשז מחמת החזקה, ומשום מה דעפי מפלגא אינו פועל רק לעשות כספק א' והדר הו"ל בפלגא, ודכוותיה בסי'ם עיקר הטעם להחמיר במקום חזקה הוא משום דספק אחד במקום חזקה הוי כודאי איסור ואין בשני מועיל רק לעשות כספק, אך בספיקות דפלוגתא אין ענין להחשיבו כודאי מחמת חזקה דלא שייך לומר

ברורות, ואף אס לא ניימא כהנוצ"י מ"מ הא גם בתרי חזקות נגד רובא נא הוי רק פלגא ופלגא מה"מ וכדמוכח מדברי הריב"ש בסי' שעי"ט שכי' דמשו"ה בספיקה שאצדה בים נותנים חומרי חיים וחומרי מתים אף שרובן לאבד משום דכיון שיש צי' חזקות לא אמרי רובא עדיף ע"ש, ומוכח דעכ"פ צי' חזקות נגד רובא ל"ה רק פלגא ופלגא מה"מ וא"כ אף לדידיה יש להקל צי' ספיקי מטעם דבתרי חזקות הוי פו"פ וכיון שיש גם הספק בגי' הו"ל רובא להיתר כמו בתרי ספיקי בעלמא, אלא דגם לטעם שכי' הפניי שם להחמיר משום דאף אי ס"ם הוא מטעם רוב ומה"מ רובא עדיף מחזקה מ"מ מדרבנן עכ"פ אמרי סמוך מיעוטא לחזקה והו"ל פלגא ופלגא, הנה גם לטעם זה יש להקל צי' ספיקי, דכיון דתרי ספיקי לבד הו"ל כרובא והו"ל מדרבנן נגד חזקה כפ"פ א"כ שוב כשבא הספק בגי' הו"ל ספד"ר ולקולא. גם בחקרי לב מהד"צ סוסי' ע' כי דג"י ספיקות יש להתיר לכו"ע.

ב. דיעות המתירים בסי'ם. כי הר"א ששון בסי' א' (דף ח' ע"ד) דיש לז' היתר אחד צנזון מטעם ס"ם, דאולי הלהב דלא צעי' שיאמר קברתי, ודילמא גם המלרכים לומר קברתי לא אמרו אלא בעד הוראה ולא בעד השומע, ואף שהריב"ל ציבם מומר [הג"ל] לא רצה להתיר למעשה מטעם ס"ם, היינו שחש להביא דהמרדכי [הג"ל], ובאמת אין טעם זה מספיק שלא נחיר עגונה כזאת דהא כמה וכמה פעמים עבדין מעשה להקל משום ס"ם, ועוד שהריב"ל ע"מ צה"א דמ"צ כי שטעם אותם המקומות שהביא המרדכי דאמרי צכו דאפי' בסי'ם אזלי להחמיר הוא משום דהוי ס"ם שאינו מתהפך, וברי כמה רבנותא ס"ל דלא צעי' ס"ם במתהפך וא"כ אין ראוי לאסור בעגונה מטעם זה, והגם שיש לגמגם בזה ממה שלא ראוי להריצ"ש ולא לחכמי דורו שחשו לס"ם זו שהרי גם צנזונים הוי אפשר לדון להתיר מחמת ס"ם זו, אבל גם זה אינו מספיק עדין לאסור, דאכתי י"ל דע"ג דהם לא נחתו להאי חילוקא מ"מ הניחו מקום לאחרונים. גם בסוסי' ד' כתב לז' היתר מחמת ס"ם הג"ל. ובסי' ע"ז דכ"ח סוף טור ג' לידד להתיר מחמת ס"ם דשמת חזקה בעד בשעתיה ושמת מת בשלג ולא בים והשלג אינו גורם שינוי.

ובפני משה (לר"מ צנזנשת) ח"א סי' ע"ז הביא [צדק ל"ב ע"ד] דברי החכם ר"י צנזנשת שכי' צנזון שהוכרח הטבעת על המת הנמלא דיש להתיר מחמת ס"ם, דשמת הלהב דלי"א לשאלה כלל, ושמת אף לחוששים לשאלה היינו בכלים העשויים להשאיל אבל בכלים שאינם עשויין להשאיל, וכמו טבעת שצ"ד, כו"ע מודו דלי"א לשאלה, וכי עליו (בדל"ג א') דאף דמתשוי מהרי"ע ח"א סי' קל"ט נראה דלא חש להתיר מחמת ס"ם, שהרי צנזון הוי ספק אישתחי וגם ספק אולי סימני כלים מהני, אך כבר כי הר"א ששון להתיר בפשיטות מטעם ס"ם, וכן ראיתי בכמה מגדולי האחרונים המתירים בעיגונא דאיתחא מטעם ס"ם.

גם בסא"ר בתש"י א' דף ח' ע"א לידד להתיר עגונה ע"י ס"ם משום דכבר חפסו רבותינו האחרונים להתיר בזה, ואז לכולם הוא מהרי"א ששון ואחריו החזיק הרח"ש והפני משה. [וזה סותר למ"ש בשער א' הג"ל בלוח ע"ז]. והנה הם חפשו שהרי"א ששון התיר בסי'ם, אולם בכה"ג הג"ל אות ל"ז כי דו"ל דהרי"א ששון לא ע"ז לחוד סמוך אלא עשהו סניף לטעמים אחרים שהיו שם].

ובקונטרס ע"ן הדעת [שצ"ח אור לדיקים] כתב דהלהב רוחח בישראל דמקילין ועבדין עובדא להקל בסי'ם צעיונא דאיתחא ובעניני גיטין וקדושין. ונחמד לאצרכם [לר"א חלקטני]

אוצר הפוסקים

הח"מ בשם הר"ן דיותר מלוי ששהה יותר משעה אחת אינו רוצה
גמור ע"כ שפיר מלפניו לי' לס"ס וכמ"ס החס"ס בכתובות דף ע"ו
דכ"ז ר"נ אינו רוצה גמור ומלפניו לי' לס"ס, ובפשיטות י"ל כזה
עפ"מ"ס בקו"ע אות שפ"ח בשם המהר"י"ט דכחול מן המים ואין
ידוע אם שם ואין צו שינוי של תפיסה תלין דהשתא הוא דלוק
דאילו אישתהי מתפסה הוי תפס ע"ש, הרי דלולא הסביר שבת"מ
בשם הר"ן ה"ל כי' לנו לומר דודאי עדיין הוא בתוך שעה אלא
דמחמת הסביר דיש לדון ליותר מלוי ששהה יותר משעה יש לנו
רובא כנגד הכ' רובא [של המהר"י"ט] והוי ספק בשקול ולהחמיר,
ולכן היכא דיש לנו ס"ס שפיר סמכו להקל, ומה גם שפיקר החומרא
באשתהי הוא רק מדרבנן א"כ ודאי יש לסמוך על הס"ס הזה.
בג. וס"ס שמכח פלוגתא דרבנן. [גם כזה איפולגו האחרונים,
דיש שהחשיבו זה לס"ס, ויש שלא החשיבו זה לס"ס.
ושני טעמים נאמרו שלא להחשיבו לס"ס, חדא משום דשם פלוגתא
דרבנןאחד חד הוא, ועוד משום דהוי כספק חסרון ידיעה. ויש שכתבו
דלדבריהם ס"ס דפלוגתא עדיפה משאר ס"ס דכזה לא שייך לומר
חוקמה לחזקה דשכיל החזקה לא ישתנה בדיון. ויבאר בדיון. ויבאר
בעזה"י.]

המחמירים משום דשם פלוגתא חד הוא, ודעת המקילים.
בשו"ת צ"ח חיי סי' ז' לא ר"ה להחיר את העגונה
מעטם הס"ס שגדונו שהוא מכח פלוגתא דרבנןאחד, דהרי כתב
הריב"ל בכמה תשו' דכזה"ג לא מקרי ס"ס דשם פלוגתא דרבנןאחד
חד הוא, [והריב"ל הוא כח"ג סוסי' מ"א ונ"ה, ונח"ד סוסי' ז',
ורא' דכזה"ג חו"מ סי' כ"ה הג"ח אות פ"ב, חמ"ס הריב"ל לא
מייירי שם מעניני עגונה אלא מעניני מנוון], גם מדברי הרש"ך
סי' קפ"ג [דק"ח ג'] נראה דס"ס שמכח פלוגתא דרבנןאחד נחשב
לחדא ספיקא, אם כי שאינה גופיה בסי' ז' עשה ס"ס בפלוגתא
דרבנןאחד. [לכאורה אין מדברי הרש"ך סי' קפ"ג הכרע שנוטה
להחמיר, שהרי באמת נידד שם להחיר מחמת הס"ס דשםא הלכה
דכל שלא ראה הטעיה לא צ"ח סימנים וגם לא לאלתר היכא שהגוף
שלם, ואח"ל דגם זה צ"ח, דלמא הלכה כהר"ש דהיכא שהדבר
ספק להמטיר עלמו אולי ראהו חוץ שעה תלין להקל, אלא שאח"כ
הוסיק וז"ל : ולחומר שיאמר הרי כי הריב"ל דהיכא דהוי בספיקות
בפלוגתא דרבנןאחד כחד ספיקא חשבי' לי, מ"מ אפשר לעשות הספק
בג"ד צענין אחר וכו' עכ"ל , ומשמע דרק לאלת ידי ה"אומר"
הוא דאמין.]

אבן צפרה שושן אהע"ז כלל ג' סי' ז' [ורמז עליו הפ"ח בסקע"א]
אחר שנידד בסי' א' להחיר העגונה מחמת ס"ס שמכח פלוגתא
דרבנןאחד, כי דאף שהריב"ל בק"ת מחשו' ס"ל דס"ס דפלוגתא נחשב
לחד ספק, אך הפוסקים לא חשו להך דמהריב"ל ונשתמשו בזה
לעשותו ס"ס, גם אפשר דהריב"ל לא כ"כ אלא דוקא לענין מנוון
ובמ"ס צכנה"ג לחו"מ [ה"ל], גם צמחתי יעקב צקונטרס ס"ס
סק"ו כי דנראה עיקר דלא כהריב"ל, והביא שם ממהר"י הלוי סי'
י"ב שהוא ובר"ר ליב סרוואל דהו דברי הריב"ל צ"י ידים וכתבו
שהריב"ל עלמו כח"ג סי' כ"א ול"ג פסק דכזה"ג הוי ס"ס ושכ"ה
דעת כמה פוסקים ע"ש, גם לפי דעת מהר"א [בסי' ק"ל] דהיכא
דספק א' מחיר יותר מן הכ' לא מקרי חדא ספיקא, א"כ עפ"י
רוב בכל הספיקות דפלוגתא אחד מחיר יותר מן השני.

גם צפרה מטה אהרן ח"צ סי' ע"ז [דל"ז ד'] כי דדברי הריב"ל כח"ג
סי' מ"א ונ"ה לאו דסמכא הם, דהא במקומות אלו כי כמסתפק,
ובמקומות אחרים גמר בדעתו צ"ח שום פקוק דתרי פלוגתא
דרבנןאחד

אוקי לחזקה כיון דספיקא דדינא הוא, ומשו"ה אם יש עוד ספק
בגופו המלמך לא הוי ס"ס, אך היכא ששני הספיקות הם בגוף
הדבר לא מלמחי שיסמכו על זה כ"כ, רק במקום חששא לחוד,
כגון הא דכזה"ג בקו"ע סי' רע"ח בספק אישתהי וספק עברו ג'
ימים מן המיתה דהתם גוף החשש [דלא יכני] היכא דאשתהי
אע"ג שהכירוהו היעב הוא רק חששא בעלמא, אזי שפיר סמכו
צכנה"ג ס"ס כיון שאין כאן אלא חששא לחוד, אבל במקום אחר
קשה מאוד לסמוך על ס"ס לחוד.

בא. וב' צפרה שושן אהע"ז כלל ג' סי' ז' [ורמז עליו הפ"ח בסקע"א]
דלא רק צדיעצד מותרת ע"י ס"ס אלא גם לכתחילה
יש להחירה לינשא בזה, ואף שהר"מ צדיאוריו לסמ"ג בה"ל מגילה
בפסקא המתחלת כהנים ולוים כי' דכי אמרי' ספד"ר או ס"ס
צדיאורייתא לקולא הוי מילי צדיעצד אבל לכתחילה צין חד ספק
צין ס"ס לחומרא, וכ"כ גם צחש"י סי' כ"ה דהא דמקילין בסי' ס"ס
הוא בדבר שכבר נעשה מעשה אבל לעשות מעשה לכתחילה לא
ע"ש, וכ"כ הרש"ד"ס ציו"ד סי' קי"ג, חמ"ס כזר חלק עליהם הפ"ח
בכללי ס"ס אות ק"ד וכ' דמקילין בחד ספיקא צדצנן או צ' צ'
ספיקי צדיאורייתא אף לכתחילה ושכן פשטה הוראה, וגם הביא
שמהר"י הלוי הרצה להשיב [על הר"ס] ולהביא ראיות מהגמ'
ופוסקים וצפרה מדברי הרמב"ם דמקילין בסי' אע"ג שלא נעשה
מעשה עדיין, ושם מדברי הרש"ד"ס עלמו צחש"י אהע"ז סי' ג'
משמע שלא עמד על סברתו ה"ל, וגם הריב"ל צהרבה מקומות
אזיל צעגונה לקולא בסי' אע"ג שלא נעשה עדיין מעשה, וכן הוא
צהרבה תשו' מהאחרונים, ואפשר דצעגונה גם הר"מ מודה דאזלי
לקולא בסי' אף לכתחילה, וטעמא, דהא קיימ"ל דכל מילתא דלא
אפשר צדיעצד דמי ואם לא תחירה מעטם ס"ס תשאר עגונה
כל ימיה.

ובב' אור לדיקים צקונטרס ע"ן הדעת שורש ראשון כלל ט' כי' ג"כ
דדוקא צהריא דהר"ס שאלו רואים לעשות מעשה לכתחילה
בסי' צ"ח הכרה [הוא דכי הר"מ דלא עדיין], דהתם דמייירי
לענין להחזיר גרושתו אין שום הכרה שיחזירה, ואם אחרת יקח לו
יותר טוב, אבל בסי' צענין עיגון וקדושין וגיטין ודאי לא מעגנין
איתתא ושריא לאינכוצי לעלמא לכתחילה בסי' משום דכדיעצד
הוא. וע"ש עוד בכלל י'.

וב' צענין יחזק סי' כ"ב אות י"ח דלכאורה קשה איך סמכו להקל
ע"פ ס"ס, הא ס"ס הוא מדין רוב וכיון דחזין דחז"ל החמירו
צעגונה לחוש למיעוטה ובגון צמסאל"ם א"כ אמאי מביי ס"ס,
וכזה"ג כי הכסף משנה בה"ל מעשר פו"א ה"י"ג דלא מביי ס"ס בדמאי
כיון שהחמירו צו חז"ל לחוש גם למיעוטה, חמ"ס נראה דדוקא היכא
דמלינו צפירות שהחמירו חז"ל הוא דמחמירין, אבל אין למדין מה
על מקום אחר, ולכן שפיר סמכו הפוסקים להקל ע"י ס"ס כיון דלא
מלינו צפירות דהחמירו חז"ל בזה, והביא דהכסף משנה שאני
וכו' ע"ש.

בב. וכשא' מצדדי הספק מצוי יותר לאיסור, כי צענין יחזק
סי' כ"ז דלכאורה יש לדון עמ"ש צ"ח סקפ"ד וצכנה"ט
סק"ג לדון דין ס"ס בספק אם ראוהו לאלתר וגופו שלם משום
דשםא לא אישתהי ושםא הלכה כר"ת, הלא פסק הרמ"א צסעי'
כ"ו דבספק נשתהי או לא אזלי לחומרא, והטעם הוא משום שמלוי
הוא ששהה יותר משעה אחת כמ"ס הח"מ צסקנ"א, א"כ איך מלפני
זה לספק הא קיימ"ל בכללי ס"ס דאם הוי יותר מלוי לאיסור מאשר
להיתר לא מלפנין ליה לס"ס, אך אפשר לומר דהך רוב שכי

אוצר הפוסקים

ובשאלת אריה [וקול שחל] כוס' ג' אחר שליד להחיר העגונה מחמת ס"ס, כתב דאם תאמר דזה לא הוי ס"ס משום דהוי רק חסרון ידיעה אם הלכה כמותו פוסק, אמנם זהו דוקא כינוי דאיכא למיקם עלה דמילתא, אבל היכא דליכא למיקם עלה דמילתא הוי ספק מעליה, וגם בתשו' להר"ר אהרן סי' ד' [וכנראה שכוונתו להר"א ששון] ובשו"ת מהר"ם פדוזה סי' כ"א כתבו להחיר מבח ס"ס שא' מהם הוא אם הלכה כמותו פוסק או לא.

כה. הסוברים דס"ס דפלוגתא עדיף. כי צדית שלמה (לר"ש מסקאלא) סי' ל"ז דמי' עור צ' דאף לדעת המחמירים דלא אמרי' ס"ס במקום דאיתחזק איסורא, מי' ס"ס שמכא פלוגתא דרבותא יודו דמהני דהא בשביל החזקה לא ישתנה הדיון כמי' הכנה"ג ביו"ד סי' י"ח וסי' כ"ב הגה"ט אות ג' ובתש"ס סי' כ"ט, ומפשטות דבריהם נראה דמה"ט לא אזלי בחר חזקה בספיקא דדינא בין לקולא בין לחומרא, ודלא כהפרי"ח בדיני ס"ס שבי' דמה"ט אף בספד"ד אזלי בחר חזקה.

גם צעין יתחק סי' כ"ב אות י"ח כי דמקום ספיקא דדינא יש לדון בודאי ביתר מעטס ס"ס, דהא לא שייך צד זה לומר דהוי ס"ס במקום חזקה כיון דמשום החזקה לא ישתנה הדיון. וכן כי גם בסי' כ"ו, ובשם אריה סי' קי"א. [ועי' מ"ש בזכרון כהונה במוצא באות כ"ז].

ובצמח צדק החדש סי' נ"ב אות ז' אחר שהוכיח דלענין עיגונא דאיתחא קרוב הדבר להכריע דפלוגתא דרבותא לא מוקמי' לחזקה להחמיר, ודי להורות דהו"ל ספד"א, כי דנפ"מ מהכרעה זו דאם יש עוד ספק שקול יש להחמיר לגמרי דהו"ל ס"ס, ובס"ס מקילין בכל האיסורים במקום דליכא חזקה איסור. [והספיקות שגדונו הם: מלך סימן ציוני שנמלא בגוף המת וילמא סימנים דאורייתא, והספק הכי' מלך עז"ע במלבושיו דילמא לי' לשאלה וכמו שפסקו בן הרב ראשונים ואחרונים, וכתב דאע"ג דנפוסקים ליכא למאן דפשיטא לי' דסידי' רק הירעב"א ויחידא הוא, וא"כ לבאורא הו"ל כספק דחיקא או כספק צעיר דלא נפשה, מי' כיון דבגמי איכא תרי לישני אליבא דרבא, הרי"ז כפלוגתא דרבותא כמי' הש"ך בתקפו כהן סי' ל"ב וכו'].

כו. ובספק א' במקרה וספק ב' בדיון, כי צעין יתחק סכ"ז אות צ' דגם צד דיינין ס"ס אף נגד חזקה, וכמי' בפמ"ג יו"ד סכ"ג בשפ"ד סק"ח, ואף שצו"ת רעק"א סל"ז דן על דבריו, מי' העיקר כהפמ"ג, דאף דפליגי אם מהני ס"ס נגד חזקה, מי' כשספק א' דינא י"ל דכ"ע מודו דממכין על ס"ס אף דספק הכי' הוא צמטשא, ויש לסמוך צד על הפמ"ג. [ועי' שצו"ת ח"ב סי' קפ"ה].

כז. ובג' ספיקי שמכא פלוגתא. כי צדית שלמה (לר"ש מסקאלא) סי' ל"ז דמי' עור צ' דגם לפרי"ח בדיני ס"ס הסובר דאף בספיקא דדינא אזלי בחר חזקה, ולדידיה לא מהני גם ס"ס הנאה מבח פלוגתא דרבותא, מי' נראה דבשלש ספיקות יהנו גם לדידיה, ואף שהמ"ב והמנ"י והע"ז בסוסי' ק"י כי צהדי' דגם אם נולדו כמה ספיקות במיתת הצעל או בגירושין לא מהני נגד חזק"א, מי' [היינו דוקא בספיקות דעלמא אבל] בס"ס שמכא פלוגתא דרבותא שבלא"כ לדעת האחרונים הני"ל [באות כ"ג] מהני אף צ' ספיקות א"כ יש להחיר עכ"פ צ' ספיקות, ורק הפני"י כי בפירוש שאף כמה ספיקות לא מהני אף אם הם"ס הוא מהמת פלוגתא דרבותא, אך יחיד הוא דדבר זה וכו'.

כה. ובשהפס"פ הוא איך ס"ל להפוסקים, כי בתן עוב ס"ק ק"א [דף ק' עור ג'] דבזה יודה גם הפמ"ג [הנ"ל באות

דרבותא הוי ס"ס, וכן בסמיכו שחר רבותא והם: כהר"ם ביו"ד סי' ל"א ובאה"ע"ז סי' ל"ג ובהר"ה בסי' א' ג' ז' ח' ט"ז, וכו"ד כהר"ש בתשו' שצ"י משפט דק"ס סי' כ', וכו"ד מהר"י"ע בכמה תשו' ומהר"י הלוי בסי' י"ב, ואע"ג דמהר"ש"ך נראה שהוא מסכים לריב"ל, מי' לא שצקין דעת כל בני רבותא [משני צ' אלה]. ועי' מ"ש בקונטרס ע"ן הדעת [שצ"י אור לדיקום] בשורש הראשון כלל י'.

כד. המחמירים משום דהוי בחסרון ידיעה, ודעת המקילים. בסם חיי סי' ט"ז בתשו' מהר"י די צוטון כי דכל מהסם להחיר ערוה החמורה בין לענין גיטין וקדושין ובין לענין עגונה מחמת הספק דשמא הלכה כדעת המקילים, דכיון דהספק הוא מחוסר ידיעה הספק לא אזלין צד לקולא אפי' במידי דרצון, כאשר הורה לנו הרדב"ז בח"ד סי' ר"ה [לענין שליח הגט שהוא ספק פסול לעדות] ומטי לה משמא דראשונים ואחרונים דלא אמרו שום ספק להקל צד אלא היכא שהספק נולד מעצמו כגון צד זאב ונטל צני מעים, אבל הספק מחסרון ידיעתו הדיון לא נקרא ספק כלל, ושכן הוא בדיון, שאין לך דין מהדיונים שאין צד ספק ידיעה הספק מלד המחלוקת וא"כ את הכל נעשה ספק וניזיל בכולם להקל ותחצטל החורב ודיניה, אלא ודאי דלא אמרין ספק אלא היכא דלא ידעי'ן המעשה צמטא איך הי' עכ"ל, ועי' ברדב"ז גם בסי' י"ט [ובסי' רל"ז].

אמנם צפחה מנה אהרן ח"ב סוסי' כ"ג חלק על מהר"י די צוטון הנ"ל וכי' דמהר"ש צרי' מסי' מכות מבוחר דאפי' בספק הצד מחמת דלא ידעי' כמאן הלכתא גמי אזלי לקולא, שהרי כתב שם דיון מלוב לשער שנים דאיכא צ' לישני אי' שציעות משמעת או לא דכיון דשציעות צה"ל דרצון אזלי לקולא, אע"ג דאיכא החם דרר' דממונא ובכל ספיקא דממונא אמרי' חומרא לתובע וקולא לנתבע, מי' כיון דלענין איסורא איתשול אזלי בחר איסורא, והרמב"ם והרמב"ן וסי' התרומות בסמיכו לר"ש, והב"י כי דכוותיהו נקטין, הרי משום דמספקא ליה הלכתא כמאן כתב דהוי ספד"ר ואזלי לקולא, וכיון דהר"ש הוא מרבותא קמאי, ליה לייחין וכוותיה עדין, וכיון דהרדב"ז שהוא מצטרף לא הביא דברי הר"ש ודאי לא ראה דבריו וא"כ קיימ"ל כהר"ש, עוד נראה דדוקא צד ספיקא דפלוגתא הוא דקאמר הרדב"ז דאזלי לחומרא, אבל היכא דאיכא ס"ס מחיר פלוגתי דרבותא גם איכו יודה דאזלי לקולא, [וראה לדבר] דהא המ"ב בסי' ג' הוא מהסוברים דאם הכוראה מסופקת הוי ספיקו להחמיר, [עכ"פ ס"ק ק"א דף ק' סוף ע"ג שבי' ליתא כן במ"ב, אלא אדרבא מבוחר שם דספק הוראה ספק מעליה הוא], ומי' הקול שם משום ס"ס ולא שאני ליה בס"ס בין ספק צמטשא לספק בהוראה, וכן נראה מתשו' מהר"ם אלשקר סי' כ"ו, וגם כהר"ם הסכים דבחר פלוגתי דרבותא אמרי' ס"ס להקל אע"ג דהוי הספק מחסרון ידיעתו דלא ידעי' כמאן הלכתא, וגם כהר"ש שהובאו דבריו צמטשא דק"ח סי' צ' כתב דאף דלגבי ממון נחפשט המנהג דבחר פלוגתא דרבותא יכול המוחזק לומר קים לי ואין מו"חאין מידו, מי' באיסורא מסתברא דיש להקל בחר פלוגתי דרבותא ותשצין ליה כספק ספיקא לקולא ע"ש, ומעטס זה הסכים בכמה תשובות לענין עגונה להקל בדאיכא ס"ס דחרי פלוגתי דרבותא, וכבר נחפשט המנהג להחיר במידי דאיסורא כל דאיכא ס"ס דחרי פלוגתי דרבותא, ואפי' לריב"ל וסיעתיה [הנ"ל צרי' אות כ"ג] הסוברים דחרי פלוגתא חד ספיקא הוי משום דשם פלוגתא חד הוא, מי' לא נסתפקו [לומר] דלא הוי ספיקא משום דצד מחסרון ידיעתו.

אוצר הפוסקים

זכות כ"ד] דמקרי ספק חסרון ידיעה ולא שמיך ספק, ושכ"י גם מדברי הראשונים סי' נ"ב [דפ"ז ריש עור א'], וכ"כ הש"ג שאלל המרדכי רפצ"ת דפ"ז דכס"ג לא אמרי' [גם] ספק דרבנן לקולא.

כט. וספיקא דדינא, כי צה"ט ס"ק ק"א [דף ק' עור ג'] דנראה דספיקא דדינא שאינו מחמת מחלוקת הפוסקים אלא לכל הפוסקים הוא ספד"ד, כגון במחלוקת תנאים ואמוראים ולא ידעי' הלכה כמאן, או בתרי שינויי בגמי' או תרי לישני או צי סוגיות הפוכות ולא ידעי' הלכה כמאן, זה לא מקרי חסרון ידיעה לכ"ט, ונכ"ט כשהספק הוא מחמת איבעיא דלא איפשיטא צה"ט, וצפרע היכא דבגמי' מסיים עלה צתיקו, ודאי אי"י חסרון צידיעתו, ורק במחלוקת הפוסקים י"ל דלו חכמו ישכילו זאת להכריע הלכה כמאן, חבן צה"ט סי' קנ"ב סקל"צ מבוחר דספק מחמת איבעיא דלא איפשיטא אינו מטערף לס"ס, ואף שהדגמ"ר שם השיג עליו וכי' שלא מלא דבר זה ציו"ד סי' ק"י בדברי האחרונים, ורק הפרי"ח המליץ ד"ן, והפרי חוזר צסי' ל' סק"א השיג עליו ע"ש, אך גם כש"ך ציו"ד סי' ק"ד סק"ד כתב כהצ"ש, ולדברי צה"ט דלא מהני ס"ס אם ספק אי' הוא איבעיא דלא איפשיטא כ"ש דאין מפרפין ספק שהוא מחמת מחלוקת הפוסקים או מחמת תרי לישני בגמי' מבוחר צה"ט סי' ז' סק"י"ח וצסי' זה סקמ"ו וס"ק ק"ס דמחלוקת הפוסקים ותרי לישני צה"ט המיר מאיבעיא דלא איפשיטא, אלא דלפ"ז יקשה על צה"ט מדידיה אדידיה, דמסקפ"ד הקול צה"ט מכא ס"ס דשמה הלכה כר"ת בלא נחבל, ושמה עדיין הוא פור ג"י, וספק זה דלא נחבל הוא מחמת מחלוקת הפוסקים, וע"ש מ"ש ליישב דברי צה"ט. [וע"ש כהשמעות].

ל. וכשהספיקות נותנים יותר להיות. כי בנמה נדק החדש סי' נ"ב אות ט' דאפי' אם ינמא דבשאר פלוגתא דרבוותא לא צריכא מילתא לומר דלא מוקמי' אחזקה איסור א"א, מ"מ צספיקות הנוטים יותר להיות יש להכריע ודאי דלא מוקמי' אחזקה, משום דאונס ספיקות שקולים והם נוטים להקל יותר מלהחמיר בכל אחד מצ' הספיקות, ומשום זה לידד צנדונו להחיר מחמת ס"ס דדילמא סימנים דאורייתא וא"כ מהני גם כיוצא ביוני, ודילמא ל"ה לשאלה, דאפי' דלענין דינא ודאי אין לזוז ממשמעות שאר פוסקים דכו"ל ספד"א [אי סוד"א או סיד"ר], מ"מ כיון דלדעת כמה מגדולי הראשונים הי' נראה להקל צו מעיקר הדין ורק משום חומר כרח החמירו, אי"כ עכ"פ אין להחמיר כ"כ צו לומר אוקמוה אחזקה, (וצפרע ציורוף מה ש"ל דאפי' צספק שקול לגמרי שמכא פלוגתא לא מוקמי' אחזקה), וכן הספק ב' אי חיישי' לשאלה נועה להקל יותר שהרי הרבה פוסקים פשיטא להו דל"ה לשאלה, ולשאר פוסקים ג"כ מידי ספיקא לא נפקא, וגם הוא ספק דפלוגתא, הלכך אין לומר צו ג"כ אוקמה אחזקה, וכיון שכל אי' מהספיקות אין החזקה מועלת כנגדו כלום, אי"כ אף אם נידון אותם צב' ספיקות השקולים ממש, הא הלכה רווחת היא דצ' ספיקות אפי' דאורייתא לקולא. [אלא שלא החליט שם להקל צזה לחוד רק לירק שם עוד דברים ע"ש].

והשער אשר סי' כ"ו [דפ"ז א'] צענונה שנתקבל מכתב מגוי הויכר שהוא מסל"ת שבעלה מת, ואיכא גם הרכנת אלס אי' ורמיוזותיו שבעלה מת, כי דצוה יש לדון ס"ס ויהחירה לכ"ט, כיון דכל אי' מהספיקות איכא רוצא דרבוותא הסוברים להחיר נמלא שהס"ס צא מכת תרי רוצי המקילין והו"ל המחמירין מיעוטא דמיעוטא, וכ"כ צמבריי"ק שורש קט"ו דנדונו דאיכא תרי רוצי מהפוסקים להחיר האשה [אי"כ] כל מי שיראה לעגן האשה בזהות ולחוש למיעוטא אינו אלא עושה.

גם צבות שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' ל"ז [דמ"ו עור ג'] לירק סברא זו דהיכא דכלל ספק איכא רוצא להיתרה, וכנדונו שעל הספק אי חיישי' לשאלה רצו הפוסקים דלא חיישי', וכן צפלוגתא שצין ר"ת להרשב"א אי החשש דתפח הוא מדאורייתא או מדרבנן כתבו רוצ האחרונים שדברי ר"ת עיקר הם דאינו אלא חששא דרבנן ושלדבריו הסכימו גם רוצ הקדמונים, ע"כ ציורוף כל מה שהעלינו צנד"ז יש להקל, ע"ש.

לא. וס"ס משם אחד. צחומת ישרים [חלק אכלי חס] סי' קמ"ט ראה הר"א ירושלמי לצדד להחיר צנדונו משום הס"ס דשמה מת צעלה ממכות בגוי שהכחו משום שראה לרוב על אותו הקרש שהגוי הי' יושב עליו ולהליל עצמו ע"יז מעביעה, ושמה מת מהמים שנפל שם אחרי ההבאה, אולם כי דאין להחיר צזה, דהא מפורש צמרדכי צעוצדא כעין נ"ד דכל היכא דחיישי' דילמא אמר צדדמי לא נפקא האשה מחזקה אפי' איכא כמה ספיקו, ולא חשיב ס"ס, דכולה חדא ספיקא היא ספק מת מאיזו סיבה שהיא ספק לא מת, הילכך אין להחיר האשה צהנן מילי.

ובראנ"ח סי' כ"ז [דנ"ב עור צ'] כתב צנדונו שאין לדון להחיר מחמת הס"ס שמה נהרגו כל ההולכים וציוניהם גם צעלה, ואף אח"ל לא נהרגו כולם שמה צעלה של כל אחת בבאה לישראל נהרג, וכל שאינה צאה לישראל עליה ועל חצרתה נוכל להחיר מס"ס זו, דזה אינו, שאין כאן אלא ספק [אחד] אם צעלה חי או מת וככל חוזר אל ספק אי'.

ובמהרי"ט ח"צ סי' ל"א כי צנדונו דאפי' דאיכא ס"ס ספק אישתי ספק לא אישתי ואח"ל אישתי דילמא הלכה כמ"ד דצנפו שלם מעידין עליו אפי' אחר כמה ימים, מ"מ אין להחיר צזה דכולהו חדא ספיקא הוא אם הכרה זי מעליה או לא. [ועי' צכס"ג הגצ"י אות תי"ח ותל"ח ותמ"ה שכי' דמהרי"ט סותר א"ע צסי' ל"ג ולי"ה ול"ו. ועי' צח"ל סי' קל"ד. וצפרע מטב אהבן ח"צ סי' ע"ז דל"צ ד' חלק על מהרי"ט צסי' זה וכי' דס"ס זו לא דמי לשם אונס חד הוא, דהתם אין צי' נדדון לזכותו דמה לי אם אונס צעל כרחה או שאנסה ע"י פיתוי, אצל צנ"ד צי' נדדון ניהו, הא' מלא המליאות, והצ' מלא הפלוגתא דרבוותא, צכנון זה ודאי הוי ס"ס]. ובמשאת משה ח"א סי' מ"צ דרכ"ה סוף עור אי' חשש לדברי מהרי"ט צסי' ל"א ולא ראה לסמוך על ס"ס כזו. [אולם מסוס"י ל"ע נראה דאף שכי' קשה לו על המחמיר מדברי מהרי"ט הנ"ל, עכ"ז לא החליט לחלוק עליהם שלא להחיר צסי' כזו, ע"ש].

ובפני משה ח"א סי' ל"ו [דפ"ט סוף עור צ'] ראה מעיקרא לצדד להחיר ע"י ס"ס שמה הלכה כהר"ף דבעיית ע"א צמלחמה נפשיטא וע"א נאמן מטעם עבידא לאיגלווי, ואח"ל דלא נפשיטא מ"מ עדיין הדבר צספק צומד דילמא העיקר דטעם נאמנות ע"א הוא משום מדעל"ג, אך דהא זה וכי' דאם כי אופן ס"ס זו קרוצ לס"ס שטעה כה"ש צכמה מחשו' לגבי עד שלא אמר קצרתיו, והיינו דילמא הלכה דלא צעי' קצרתיו, ואף אח"ל דצעי' הא טעמא הוא משום דילמא אמר צדדמי ושמה אינש זה לאו צדדמי אמר, אמנם הרוואה יראה דצ' נדדי הספק שלנו צנויים על ליר אי' אם נאמנות ע"א הוא מטעמא דעל"ג או לא, וצכס"ג לאו ס"ס מקרי דכו"ל כההיא שכתבו החוס' פ"ק דכתובות דשם אונס חד הוא. ובתשו' צב"ח סי' ק"ה [והודפסה חשו' זו גם צש"ת גאוני צחראי סי' כ"ז] הביא דברי מהר"ר יעקב אצ"ד לוינץ שנידד צענין עגונה שבעיד ע"א שהיה ציוד רשימה שכי' כתוב צב צעל

אוצר הפוסקים

צעד השומע, אך ס"ם זה אינו מתחפף, ויש לחוש לסכנת המרדכי
[צפי החולץ] בשם ר' צרוך שאין להקל בס"ם שאינו מתחפף.

גם הרמ"ש בסוס"י ל' כתב דמה שר"כ חכם אי' להחיר העגונה
שנדרונו מחמת הס"ם דילמא לא פירש שום אי' מהבולטים
[וא"כ כולם נהרגו], ואח"כ דפירש דילמא לא כי זה צעל של
זאת, דאין ראוי לסמוך ע"ז, דכבר כי הריב"ש [בסי' קל"ב] בשם
התוס' דס"ם שאינו מתחפף לא חשיב אלא כהדא ספיקא ע"ש, וכן
הוא דעת הרבה מרבוותא, וכ"ש דס"ם זה ליכא אלא חדא ספיקא
[מטעם אחר] דילמא צעל של זאת קיים וכמ"ש הראש"ח [הג"ל]
באות [ל"א], ואדרבה קרוב לומר לאידך גיסא דאיכא ס"ם
להחמיר וכו'.

ובבעי חיי ס"י ח' הביא שאלה תשו' אי' ממחרת"ש בכת"י שהחיר
מטעם ס"ם לענין קצרתיו אע"פ שהס"ם אינו מתחפף
[וכנראה שזכר החשו' דסי' ד' המוצאת להלן דיעות המקילים],
וזכר קולא גדולה, דהא רובא דרבוותא ס"ל דבעי' שיהא מתחפף
וכמו שכתבנו בכתב"ג חת"כ"י ס"י ס"ח, ואין ניקוס אן להחיר
בס"ם כזה בספק ערוה החמורה, ועוד דהרמ"ש גופיה בחשבותיו
הנדפסות בס"י ל' כתב דבס"ם שאינו מתחפף אין להקל, ועוד וכו'.

ובבחינת עולם ס"י י' [דנ"ט ג'] כתב דאין ראוי להשתמש בס"ם
שעשה הרמ"ש בס"י ד' ונ"ט [ויזכור להלן] לסניף, דהא
הרש"ך לא ר"ה להחיר בס"ם שאינו מתחפף, וצוהר קשה על בפני
משה שהשתמש בס"ם של הרמ"ש בכמה מקומות ליסוד מוסד עד
שהביאו לסניף בח"א סוס"י י' אף לענין קצרתיו במלחמה, ובח"כ
סוס"י י"א לענין חשש שאלה בכלים, ובס"י ע"ג לענין ע"א במלחמה
אף במונה דהוי ספק דאורייתא, ואילו איכו גופיה בכמה מקומות
שהי' צידו ס"ם גמור ומתחפף, ככ"ז דהכו מכת סכנת י' צרוך
[הג"ל] שהוא מחמיר בספיקות.

ובגוב"ב ס"י מ"ג ע"ד עגונה שר"כ הרב השואל להחיר מחמת
הס"ם דשמה האיש הנמלא שהכירוהו צנדיהו הוא הוא
צעל שנטעב והבגדים שעליו אינם שאלים צידו, ואף אח"כ שיחן
שהבגדים שעליו הם שאלים וא"כ אין גוף זה של צעל, אחתי
הלא אפשר שצעל מה נפילתו למשאלים ולא נילל, וכי עליו הנוצ"י
דמלכד מה שיש לדון דא"י ס"ם מטעמים אחרים, הנה ס"ם זו
אינה מתחפפת, שהרי אם נתחיל שמה מה צמים ואח"כ לא מה שוב
אין ספק להחיר, ואפי' להפרי"ח החולק על גוף דין זה דמתחפף
וסובר דלא צע"י כלל ס"ם המתחפף, מ"מ כוונתו שאם צלד אחד יש
להתחיל ולומר אח"כ ס"ם שפיר הוי ס"ם אף שאם תתחיל בספק
השני לא יתחפף, אבל צנ"ד צא"ה ספק שתתחיל שוב אין כאן
ספק שני כלל, שאם תתחיל בספק שמה מה צמים או לא, כבר
כתבנו שאין כאן ספק שני כלל, ואף אם תתחיל שמה זה הנמלא
צבגדים אלו הוא אותו שנטעב צמים הללו, וכשאתה אומר ספק אינו
הוא, לריך אתה לומר שהשאל צנדיהו לאחר, וזה פשוט שצוודו
צמים לא השאל צנדיהו לאחר, ועכ"ל שילא מן המים והשאל צנדיהו,
וא"כ אין תאמר אח"כ שמה מה צמים וברי כבר חמרה שילא מן
המים, ואם נצא לומר שמה נפלע משם על שפת הנהר ומאלו זה
והפשיט ממנו צנדיהו ולצטט ונטעב גם הוא, הנה דבר זה קשה
לאמרו, כי אין דרכם של ישראל להניח מה על שפת הנהר ולא
יוליכו לשכונת ישראל לקצורה, ואם תאמר שכוליכו, א"כ הי' הדבר
נודע לרבים, וצפרע שכבר נודע בכל הסביבה שנטעבו אנשים הרבה
והנשים יושבות עגונות ואין לה היו מודיעים לכאן, אם לא
שנימא הספק השני על דרך זר ורחוק שוב הנוטעב בוליכוהו המים
למקום

שבעלה נהרג במלחמה והיו חתומים עליה ג' יהודים ולא הי' כתוב
שם אם קצרוהו, דיש להחיר מטעם ס"ם, חדא דשמה החתומים ראו
בעלמם אין שנהרג במלחמה וצנדיהו ל"ה לצדדו, ושמה אף אם הם
עלמם לא ראו אולי שמעו כן מפי שנים, וכי עליו הצ"ח דהא ליחא,
דמלכד דתתחיל עדות אין להקל להחיר בס"ם [ראש לעיל אות ע"ו],
הנה פשיטא דבי ספיקות אלו אין אלא ספק אחד דשמה לא בעיד
אלא ע"א או בי עדים. גם בתשו' הר"א עפשטיין שבגא"צ שם, אם
הי' שהשיג על הצ"ח בכמה פרטים, אף צפרע זה כתב דיפה כי הצ"ח
דבי הספיקות שהעלה מהר"ר יעקב הג"ל אינם אלא ספק אחד.

ובגוב"ב ס"י מ"ג עגונה שנטעב צעל במשאלים ואח"כ נמלא גוף אי'
והוכרו הבגדים שעליו שהם של צעל אלא שיש לחוש דילמא
שאלים הם צידו, ור"ה רצ' אי' לדון היחיר מכת ס"ם, שמה צבגדים
אלו שכל המה לאו שאלים הם, ואף אם שאלים הם שמה צעל
של זו מה שנטעב, וכי עליו הנוצ"י דא"י ס"ם רק ספק אי' אם צעל
של זו הי' או מה, ואף דיואל נפ"מ צין בי' הספיקות לענין ממון,
דלפי הספק הראשון יבא שייך ממון הנמלא ציד המה ליורשו
נשאל"כ ללד ספק השני, מ"מ לענין היחיר אשה זו כולה חדא
ספיקא היא.

ושם בס"י מ"מ תמה על הריב"ל ח"א ס"י ז' שהקיל צעד מפי עד אף
שאנו מסופקים שמה ראהו הראשון אחר ג' ימים משום ס"ם,
דשמה אם הי' הראשון לפנינו הי' אומר שהוא יודע צודאי שהוא חור
ג"י, ואח"כ לא הי' יודע שמה צאמת הוא עדיין חור ג"י, וקשה
דמה ס"ם היא זו הלא אין כאן רק ספק אחד שמה הוא חור ג"י
או אחר ג"י, דאם הוא חור ג"י אין לנו הפרש אם יודע בעד מה
שהוא חור ג"י או לא. [ועי' לעיל אות י' מה שחירן ע"ז].

ובקונטרס עץ הדעת [שם] אור לדיקים] סוף עוף ראשון מהשורש
הראשון תמה ג"כ על הריב"ל דהא הוי כולה חדא ספיקא,
ותיך ד"ל דבס"ם שעשה הוא רק ליוחא דמילתא, ע"ש. ובתן טוב
ס"ק ק"א [דף ק"א ריש טור א'] כתב דהריב"ל חזר מזה בלשנו
שכתב דהוי "כעין" ס"ם, דמשמע ודאי דר"ל דלא הוי ס"ם ממש.

ובבחינת עולם ס"י י' [דנ"ט ג'] תמה על הרמ"ש בתשו' ס"י ד'
[והרי"ד להלן באות ל"ב] דאין החיר בס"ם שעשה שם
הא כולה חדא ספיקא היא אי' אמר צוומי או לא, וגרע טובא
מהא דשם אונם חד הוא.

ובזרע אברהם ס"י ד' [דף כ' א'] בתשו' הר"א זאצי כתב דדין
ס"ם משם אי' תלוי בצלוגתה מהר"א צפ"כ ס"י ק"ל עס
מהר"ר משה, דלח"כ שם מקרי ס"ם, ולמהר"ר משה לא מקרי ס"ם,
ולכן אין צידו להקל בחומר א"א. אולם הרב המהר"ר שם בס"י ח'
[דנ"ט טור צ'] עשה ס"ם בספק אישתי דשמה ראהו חור ג"י
ושמה כיון שאמר שכתירו נימא דמתוך סימן מוצהק שהי' לו צו
בחיו הכירו. ועי' צח"ס לאצרכס [אלקלעין] ס"י ו' דכ"ח ד' שהעיר
דהא סותר א"ע, דבס"י צ' ד"א ג' אחר שעשה ס"ם להחיר בספק
אישתי, סיים דעדיין לצו מהם כי ראה להחיר"ע צח"כ ס"י ל"א
[הג"ל] דצב"ג נחשז לחדא ספיקא.

ובי' בתן טוב ס"ק ק"א [דף ק' טור צ'] דלפ"ז הנה ללד קולא
בעגונה מטעם ס"ם לריך התצונות רבה שלא יכ"י הס"ם
משם אחד.

לב. וס"ם שאינו מתחפף. כי הרש"ך בסוס"י ז' דאף צנ"ד אפשר
להקל מלד ס"ם דאולי הלכה כמ"ד דלא צע"י שיאמר
בעד קצרתיו, ואולי גם המחמירים לא אמרו אלא צעד כרוחא ולא

ביאור הגר"א [סג] י"א כ"ו. כ"ל
דודאי לעכו"ם חבירו לא
נחביו להעיד כל שאינו
כפני ישראל :

מסיה

[סג] יש אומרים כל דאמרינן דאם שאלו לא העובד כוכבים תחלה לא מקרי מסיה לפי חומנו
כיוני דוקא אם שאלו ישראל (עג) אבל אם שאלים (עד) עובדי כוכבים אותו ומגיד מיקרי

פתחי תשובה

נפקותא דנדר ולא כפיה מתורת חסל"ה וסיים ועכ"ל ז"ע קנח ע"ש וכן מחלק נח' נאנו נחרי' סימן ז' נהגה ע"ש ועיין בתשובה חל"ה פנים מחירות ח"ג ס"ס מ"ז

(עד) עובדי כוכבים אותו. עיין נח' נאנו נחרי' סימן ז' שכ' על עובדא דיד' וז"ל ועוד יש להחריג אפי' אם נאמר דזה הוי שאלה מ"מ כיון שהעד מעיד שה"י לא ידעו שהשואל הוא יהודי ח"כ מקרי חסל"ה שהרי כתב נח' כו' והכא הוי כשואל אותו ח"י דאם הטעם דשרי בשואל אותו ח"י. וטעם דע"כ אין כוונתו להעיד ואז"ל להחריג כיון דליכא ישראל למי הוא מעיד ה"ה כלן כיון שלא ידעו שזה ישראל הוי מגיד דנדרו לא"י שלא ידעו ישראל ושרי עכ"ל ע"ש עוד וע' נק"ע סי' רס"ה:

(עג) **אבל אם שואלים**. עת"מ שכתב דגם הר"ן מסכים לזה ולא כהג"י שכתב דהר"ן חולק ע"ז והג"ש דחה דבריו ועיין נח"ל ס"ק כ"ז שהוכיח מדברי הר"ן בתשובה סימן ע"א בעובדא דמיימון חאלקי (והוצא נכ"י דברי טביעה) כדעת הח"מ ודחה ג"כ דברי מהר"ם לנולין בתשובה סימן ק"י שדמייק מת' מהרי"ק שורש קכ"א דלא ס"ל כהתה"ד דזה דליתא דמהרי"ק מיידי שם בשופט ושאלת השופט שאל ע"ש. ושם נק"א הניא בשם הרמ"ש ז"ל שדעתו להחמיר בזה כדעת הג"י בשם הר"ן והקשה ג"כ מדברי הר"ן סימן ע"א הנ"ל ותידן שיש חילוק בין שהשאלה היא אם חי או מת כמו היה פלוני וכיוצא בזה שמרגיש שיש נפקותא דנדר וכן נדון הר"ן הנ"ל שכבר ראו מת על שפת היס ולא שאל ממנו רק הזמן שהגיע לנשוא זה אינו מרגיש

אוצר הפוסקים

ובנאמן שמואל סי' נ"ה. [דס"ז טור ז'] כתב דכיון שהרח"ש והפני משה כתבו שיש כמה גדולים הסוברים דיש להקל בס"ס אף שאינו מתהפך, וכן העלה הר"א ששון בס"י ח' שאין ראוי לאסור בעיגונא דאיתחא מטעם שאין הס"ס מתהפך, ח"כ גם בנ"ד יש ללדד להיתר מחמת הס"ס אף שאינו מתהפך, ואין להקשות ממ"ש הרח"ש עלמו בס"י כ"ז דף קל"ז ד' משם הרש"ט בפסק האחרון דמאחר שהריב"ש הוא אחרון וראה כל דברי הראשונים וסמך על הכלל של החוס' דס"ס שאינו מתהפך לא מקרי ס"ס מי יצא אחרי המלך ע"ש, וא"כ איך כי הוא עלמו בס"י ד' בפשיטות משם מהרש"ט דהוי ס"ס ולא חשש למ"ש בפסק האחרון שהביאו הוא עלמו, דו"ל דס"ל [להרח"ש] דיש לחלק בין עגונה לשאר ענינים, דבעגונה סמכי אסברת רוב"פ ולכן הקול בס"י ד' דהוי בעיגונא, אבל בס"י כ"ז דמיידי בענין גט חשש למ"ש הרש"ט בפסקו האחרון בשם הריב"ש, וכן הרש"ט עלמו מה שחשש לסברת הריב"ש הוא דין טריפות, ועי' בשאריות יוסף דק"ח שכתב דמדברי הריטב"א יש ראיה דאפי' אינו מתהפך הוי ס"ס.

למקום רחוק מאד ושם מאלו זה וקצרו ולבש בגדיו וצא אח"כ לכהן מדרך רחוקה ונטענ, וזה דבר שאינו מאוי ולא מקרי ספק אפי' לנרפו לס"ס וכו'.

ובדבר משה [לר"מ אמריליון] סוס"י ט"ז חשש ג"כ לדעת המחמירים שלא להקל בס"ס שאינו מתהפך.

אולם מהר"א ששון בס"י ח' ריש דף ע' אחר שהביא דברי הרש"ך שלא ראה לסמוך על הס"ס משום שאינו מתהפך, כתב דמלבד דיש לדון דס"ס זה מתהפך, [וכן הקשה הרח"ש בס"י ל' ומהרי"י לבית לוי סי' י"ב] הנה המעיין שם יראה שהרש"ך לא החליט שאין לסמוך ע"ז, כי מתוך דבריו נראה כדאי שהיו לו נדדים אחרים להחריג האשה ולפיקך לא הולך לעטם זה ותלה בדבר כמה שדברים אלו אריכים מיתון וישוצ הדעת הרבה, באופן שמכאן אין ראיה שלא יועיל ס"ס שאינו מתהפך להחריג האשה, ותו הרי מלינו כמה מקומות שאנו עושין ס"ס אע"פ שאינו מתהפך, גם מדברי הרש"ך שם, ויש לחוש" לסברת המרדכי וכו', נמו משמע דמעטם חששא לצד חשש לדבריו ולא מטעם גמור, והריב"ז בח"כ סי' ו' עשה ס"ס בעמפ"ע אף דליה מתהפך, וכן ס"ל למה מרבותא, ח"כ אין ראוי לאסור בעיגונא דאיתחא מטעם זה. ועי' עוד בסוס"י ד' וסי' ע"ו.

גם הרח"ש בחש"י סי' ד' [דק"ז ג'] דן להחריג עגונה ע"י ס"ס שאינו מתהפך וכי שהריב"ש בס"י קל"ב הביא בשם החוס' דכל ס"ס שאינו מתהפך לאו ס"ס הוא, מ"מ הא איכא כמה מרבותא דלא ס"ל האי כלל, ומכללם הר"י והרשב"א והתה"ד, וכמו שרמס דם' שארית יהודה, והוא מנימוקי מהרש"ט על דברי בנ"ד בנ"ד סי' מ"ע, וכתוב שם שהיא סברת רוב הפוסקים. [וזה כותר למ"ש בס"י ל' הנ"ל].

ובסוף התשובה [של הרח"ש שם] כשנא לנרף עדות העד שאמר שהכירו על שפת היס והי גופו שלם אף לא אמר שראו לאחור, כתב דיש סניף ללדד להחריג מטעם ס"ס, דדילמא הלכה דבגופו שלם סגי בעצ"ע ולא חיישי' לדדומי, דדילמא זה המעיד לפנינו לאו דדומי אמר, דאף דהך ס"ס אינו מתהפך, מ"מ הוא סניף, דהא איכא כמה מרבותא דחשצי לי חרי ספיקו. ועי' עוד בנ"ד בס"י נ"ט דרי"ז ג'.

גם בפני משה ח"א סוס"י י' סינף דנדונו הס"ס של הרח"ש, וכי דאף דאינו מתהפך לית לן בזה. גם בח"כ סוס"י ו' וסוס"י י"א כתב דמה שהס"ס אינו מתהפך אין צדק כלום לדעת כמה מגדולי אחרוני זמנינו, ובפרט לדעת הר"א ששון סי' ח' [הנ"ל]. ועי' עוד בס"י ע"ז

לג. ובאסד"ר. כי דבר משה [לר"מ אמריליון] סי' י"ג ריש דף קכ"ה ח' דצוה כו"ע יודו להקל אף בס"ס שאינו מתהפך דהא אפי' בספק ח' מקילינן.

קכד. אם שואלים עכו"ם. א. מקור דין זה הוא מהב"ד סי' רל"ט כמו שאין בפנים, וביאר שם העטם דדוקא כששואל אותו ישראל חו לא חשיב מסל"ת לפי שמרגיש שיש להם נפקותא דנדריו ומשקר, אבל אם שואלים אותו עכו"ם שלא בפני ישראל והוא משיב חשיב שפיר מסל"ת.

ובב"י כי על התה"ד דאין נראה כן מדברי הר"ן בחש"י סי' ג' [הג"ל ס"ק ק"ז אות י"ח, והביא כל חש"י הר"ן, שכתוב בחש"י שם כי דאמירת הגוי' שמת כנראה שהשליח [הגוי] שאל אותה עליו, והשיבה, ואי"ז מסל"ת, וגם כי דמה שהעידו הגוים בפני הגוצר שמת, נחטוט להעיד, שהרי הגוצר שלא אחריוסם ושאלם כדי לקבל עדות. ועי' בלות ג' מהב"ש והח"ס אם ראית הב"י גם מזה].

ובתשו' ב"י סי' ח' כי בנידונו דלענין הא דחיישינן דכל שהגוי אומר ע"י שאלה לא הוי מסל"ת, כבר כי בעל תה"ד סי' רל"ט דהיינו כששואל אותו ישראל כו', אבל אם שואל אותו גוי שלא בפני ישראל ומשיב חשיב שפיר מסל"ת. וכי בחש"י מהרי"ש כליו סי' ג' דנראה מתוך דבריו אלא דמסכים עם תה"ד. גם בחש"י מהרי"מ לנולין סי' ק"י הביא דברי התה"ד וכי דמחש' ב"י נראה דפוסק כהתה"ד בזה, ובס"י ז' כי דאם שכתב בתשובה פלוג פל

אוצר הפוסקים

מנעמם, וכן נמלא בשם הר"ן שכתב כן בחשוכה וכן עיקר. ועיי' פ"ת ס"ק ע"ג גם משם הרמ"ש שדעתו להחמיר בהב"י בשם הר"ן ושחילוק בין חשוכה הר"ן דסי' ע"א לכך דהב"א. ועיי' בקו"ע להרמ"ש שם דף ע"ו שבי' דגם הרמ"מ סי' ע"ד נטה להחמיר, שבי' שם וליכא למימר דהא דליכא למוסמך על השאלה אינו אלא כשהשואל ישראל משום דמרגיש בגוי שיש לו לישראל נפקותא מזה ומשקל, אבל כשהשואל גוי ואינו צפוי ישראל חשיב שפיר מסל"ת, דכיון דלא אשכחן חילוק בה"ג בשום דוכתא לא מלינו למשרי ח"א לעלמא דבני חילוקי דידן ע"כ, ואיברא שלבסוף כתב הרמ"מ אבל מלאתי דהב"ד שנתעורר צאלו בספיקות ובורח להחיר בהלכה למעשה, וכן פסק הרמ"מ עמנו להקל בגידונו, אלא שנראה דודאי לא ראה הרמ"מ דברי הר"ן, והב"ד עמנו נראה שלא ראה דברי הר"ן דלפחות היה לו להזכירו, ומו דבאחריו נידון של הרמ"מ היה טעם אחר להקל, שהיה גוי מפי גוי ועל הסתם לא חיישין שהגוי הראשון ספר לחבירו עיי' שאלה וכמ"ש הב"ד, וכ"כ [להחמיר בשאלת גוי לגוי] מדברי רב מובהק אחד שהיה בימי הריב"ש [הוא מהר"מ חלוואה] הביא דבריו מהריב"ל בח"א סי' ג', שבי' בתוך דבריו [על נידון הריב"ש דלעיל ס"ק קכ"א אות א'], חנו אומר שדברי הגויים שאמרה אל הגוי המלא חנו מדברים על היכודי שהלך בספינה עמכם ששמו מכלוף כי יש אומרים שהוא חי ויש אומרים שהוא מת הם הערה והתחלה [כלומר שאלה], ואפי' לא היה היכודי מלוי צלותו מעמד מאחר שאמרה לו שצא עמכם ויזכירונו בשמו ודאי אין זה מסל"ת כו', הרי שבי' דאפי' לא היה היכודי מלוי צלותו מעמד רק הגויים השואלת עם הגוי לא כיו מסל"ת.

גם בחשו' מהר"ש הלוי סי' ג' כי דמחשו' מהר"מ חלוואה הבי"ל יש ללמוד דחולק על הב"ד, ושהריב"ש מחמיר עוד יותר דגוי מפי גוי לא מהני אפי' כשהראשון סיפר שלא עיי' שאלה, ומסכים במהר"ש הלוי שם שצדק בספרי דבאחריו האחרונים חס' יש מסכים להב"ד ולא מלא רק בחשו' ב"י שנראה מתוך דבריו דמסכים עם הב"ד, ונראה דיש להחמיר.

ובמשפט צדק ח"א סי' ס"ח כי ג"כ דהגם שהב"ד כי דשאלת גוי לגוי לא מפקא מידי מסל"ת, מ"מ מי יקל בדבר זה אחר שהר"ן מחמיר, וכן יש להביא ראיה ממ"ש הר"י ווייל דסי' ק"י בגידונו דעדות הגוי נראה דלא הוי מסל"ת כיון שאמר שהער ציקס אותו לחקור ולדרוש אחר הכרוג, והוי כמו איזה חזרנו יע"ש, ועפ"י חשש המ"א להחמיר גם בגידונו ששלחו את הגויים לפדות היכודי מיד השוטים ואמרו שהרגובו, דודאי צקשוכו מאתם והשיבו שהרגובו, דכלל שאלה מנא ידעי שצאו לפדותו כדי שישיבו שהרגובו.

וב"כ בחשו' פ"מ ח"א סי' נ"ג דהגם דהב"ד מקיל בשאלת גוי לגוי, ומהר"ש סב"ע בסכים עמו, אבל הר"ן חולק, גם מדברי מהר"י ווייל סי' ק"ג נראה דשאלת גוי מוקט, וגם פשט דברי המהרי"ק שורש קכ"א הכי נועים כ"י, מעשה מלאן ספין לעיולי נפשיה דפלוגתא דדבר ערוה החמורה דה"ל ספיקא דאורייתא, ומה גם שהב"ד יחיד ובר"ן ומהר"י ווייל ומהרי"ק הם הרצים פליגי ע"ז. גם בחשו' מהרש"ק ח"א סי' כ"י וח"ד סי' ג"א כי דבך מילתא היא קולא יתירתא ושגם הב"ד עמנו לא סמך על טעם זה להקל.

ובבאר מים חיים [מוצירי] סי' ו' כתב דשאלת גוי לגוי במחלוקת שנויה וכמ"ש הב"י דהר"ן חולק על הב"ד, ומהר"מ"ש צדק ע"י פסק דלא הוי מסל"ת, גם צכרם שלמה דלי"ד עיי' כי דרוב בנין ורוב

הב"ד נראה להכריע כדעת הב"ד שהוא אחרון טפי, ובפרט במקום שגוינו דהקילו זה רצון. וכן צמ"צ סי' ק"ה [המובא לקמן אות ב'] כי בתוך הדברים דכדאי הוא הב"ד לסמוך עליו בזה. ותב"ש סקמ"ח כי ולכאורה קשה על הרמ"א איך פסק כהב"ד בזה נגד הר"ן דהרי בסמוך כתב דפלוגתא חזקין להומרה כו', מיכה בזה יש להקל דכבר כתבתי דלכמה פוסקים חזקין לקולא דפלוגתא.

ובעצ"א סקמ"ח חזקין קושית הב"ש דכיון דהרמ"א פסק בשם מהר"מ ומהרי"ק דאם חפשו צעיר אחר הנעדר וצא וכרי ואמר שמת מיקרי מסל"ת, ומבואר דכשהוא ישראל לנכרי אחד ונכרי זה אחר לשני שהיהודים חוקרים אחר הנעדר והביט הנכרי בשני שהוא מת יש לו דין מסל"ת, וא"כ כ"ש בגידונו זה דה"ל מסל"ת, שאעפ"י שאל הנכרי לחצרו דדרך שאלה מ"מ הרי לא היה בשליחות הישראל, ובר"ן שמחמיר בזה ע"כ שחולק גם על דין המהר"מ ומהרי"ק, וכיון דמהר"מ ומהרי"ק ומהר"א חולקים על הר"ן, לא היה נראה לו להרמ"א להחמיר.

ובח"מ סקל"ה כי דלא פליג הר"ן על הב"ד, דהר"ן חשש שהגוי השליח שאל את אשת המומר בשם הישראל ולכן אין זה מסל"ת, ובחסם פי' הב"י שהר"ן חולק על מהר"א. ועיי' צ"ש סקמ"ח שדחה דברי הח"מ משום דאין לנו לחוש שמה שאל בשם הישראל כל שאין לנו רגלים לדבר. אבל בחשו' הר"ש סב"ע שבתומ"י סי' קל"ד כי ג"כ כהח"מ דע"כ לא קאמר הר"ן אלא כשנזכר בתוך שאלת הגוי שם ישראל, והוסף עוד דיש לזיוק הכי מדברי הר"ן עמנו, שהרי בהב"א עובדא לא נתבאר בהדיא ששאל השליח לגוי, אלא שהר"ן חש לה מדנפשיה משום דחזי ידיו מוכיחות לזה ומן הטעם שכתב שם דהדבר רחוק שהתחילה הגוייה הביא לומר לאיש אשר לא הכירה מעולם שצבעה הראשון מת חס' לא שהוא שאל אותה עליו כי כן היה ענין שליחותו, וכיון שכן אפשר לחוש ג"כ שמה השליח התחיל להגיד ג"כ ענין שליחותו לגוייה ששלחתו הישראלית ונתנה לו ג"כ כתב שצידו, ועל שאלה כזו השיב הגוייה מת הוא, ולשון "כי כן היה ענין שליחותו" מוכיח קצת כן. ובעין זה כי במהר"א סקמ"ד לדחות דברי הב"ש. ועיי' עוד צפ"ת סקמ"ג ממר"א הבי"ל שהוכיח גם מחשו' הר"ן סי' ע"א שמסכים להב"ד בזה. וכן מוכיח מאותה תשובה בהגהות רעק"א על השו"ע ובתשובותיו מהדו"ת סי' ע"י [הובא לקמן סוף אות ג'].

ובבאר נתיבים סי' ל"ב אות נ"ד אחר שהביא מהפוסקים הסוברים כהב"ד כי דמאחר דרצותא החזיקו צמטום סברת הב"ד ראוי צאשה עגונה ילדה כ"ד להחזיק צם צטעת דחק, וכדאי הם הגאונים הללו לסמוך עליהם ולומר דגוי השואל לגוי ומשיב מקרי מסל"ת. ובסי' כ"א כי דיש לנו חילן גדול לסמוך עליו ועל סיועתו הפוסקים דגוי השואל מגוי לא נפיק מכלל מסל"ת, ואף שצ"ש סקמ"ח כי שהר"ן חולק ע"ז מלינו צתומ"י שבי' דאף הר"ן מודה בזה להב"ד.

ובתשו' הר"י אלפאנדרי הנדפסת בשו"ת מהר"י קלבי סי' י"ג כי דסוגיא דעלמא חללא כהב"ד. וכ"כ בחוט השני סי' נ"ד. ועיי' עוד צאות ג' מהח"ס והנחת דוד, ולקמן ס"ק קכ"ה אות ג' מהרמ"ח סי' כ"ז.

אולם היש"ש פט"ז דיצמות סי' י"ט כי דמה שמחלק הב"ד בין שאלת ישראל לעכו"ם לא נהירא לי כלל, מאחר שהנכרים מן הסתם מוחזקין לשקרנים אשר פיהם דבר שוא כי ח"כ לא מחזקין להו בחזקת כשרות כל היכא שמשגיגים דבר לשואליהם חס' לא

אוצר הפוסקים

עפ"י שאלת השליח להלמנה המומר ע"כ מוכח דס"ל דכשהעכו"ם שאל לעכו"ם לא הוי מסל"ת, ומשמע ליה להבאמ"ח דלמסקנא חזר צו הכ"ש מהחילוק הכ"ל, אולם מדברי החת"ם המוצא לעיל צריש האות נראה דסובר דעת הכ"ש דאף שמסיק דהר"ן חולק בכלל דין על התכ"ד, אבל לא חזר צו מחילוקו הקודם דאף להתכ"ד יש להחמיר בשאלת השופט.

ובחת"ם ח"ב סי' קל"א אחר שהביא מהכ"ש דשופט יש להחמיר ושכן משמע במהרי"ק [ע"י לעיל צריש האות], כי אמנם בתכ"ד משמע דאינו מחלף צדק, וכן הדין ממנו הכ"י דמיתתי עליה חשו' הר"ן דמיתתי מחקירת השופט, משמע דלתכ"ד צדל גונוי מהימן, וכי להסביר דעתו עפ"י מה שהוכיח דמה דאמרינן שטי' שאלה לא הוי לפי תומנו, לא ששאלה מפקדת ההסחה לפ"ח אלא הידיעה שידע הגוי שדח ישראל תלוי בזה, וא"כ כל שנשאל מגוי חזרו ואפ"י יהיה השואל שופט או שואלו לשום תועלת אחרת מהימן, דהרי קפילא ע"כ יודע הוא שנשאל לשם תועלת, והבי פרסאי דרב פפא [גיטין י"ט] יודעים היו שנשאלים לתועלת ענין ומי"מ לא חיישינן לשקרי אלא אם עושים כן ויודעים שדחת תלוי בזה, (אע"ג דבעלמא לא חשידי להכשיל היינו לעורר מעלמא להכשיל ישראל אבל אם שואלים אותו משיב שקרים), אבל בלתי"ה לא, ונראה דגם הר"ן לא יפקפק על ראי' זו אלא לעממי אילו דס"ל דלא הוי מסל"ת אלא בקשור דברים ב"ה נמי דמחמיר בשאלת גוי, דהרי קמן דהחמירו בא"א מנשאר איסורים דפעינן דוקא קשור דברים, אבל למאי דקוי"ל כהר"ב"ש דלא צעון ק"ד א"כ ק"י הוא, השתא גוי שצא ואמר מאן איכא צי חיואי שצחתי להודיע שמת חיואי, שאנו רואים כוונתו מוצא להודיע כן, מי"מ לא חיישינן לשקרי, מכש"כ ע"י שאלת גוי שאינו יודע שיגיע מזה שום דבר ליחודים לא כשי"כ דליכא למיחש למידי, אלא שלמסקנא כי ציידונו דכיון שדברי הגנב אל הפקיד היה ע"י שאלה אשר מונש כל הפוסקים זוחלים ורועדים להכניס ראשיהם בזה ומכ"ש שהיה ע"י שאלת השופט דלא נמלא בשום אף בפירוש להחיר ואף שכבר כתבתי דעתי שיש לסמוך על התכ"ד אפ"י בשאלת השופט, אמנם להיות כי כך דמסל"ת ע"י שאלת הנכרי הוא קשה מאד צעני הפוסקים וכל סמיכות הקולות הוא מפני שני דברים, א' שלא תתענגנו בנות ישראל, ב' שעל הרוצח אין כאן חזקת א"ח ממנו, והכא תרווייהו ליחידו דאין כאן שום סברה לסלק מחזקת א"ח דאורייתא, וכן לא שייך כאן חזקת ענוה כיון שהיתה בחזקת קטלנית שצטלה הראשון מת או אפילו נהרגה וזה השני נכרי [ואחר שהאריך שם לחוש אף בזה לקטלנית כתב] ואף דאפילו במיתה ומיתה לא עבדין עובדא האידנא, מכ"ש צוהר ומכ"ש צירושין, אבל עכ"פ לכוון צפרות דחוקות להחיר לה כללי העיוגן ולעמוס על שכמו היתר איסורים שלא במקום מזה מבידי תיחי, ומי"מ אם כבר כותרה משני מורי בוראות גדולי תורה אז אהיה סניף להם. ובסימן קל"ב כתב ג"כ דנראה להלכה ולא למעשה לסמוך על מה שאמרו הגוים ע"י חקירת השופט שהם חרגו היחודים. ובס' נחלת דוד סי' ל"ג צר הגדוד ששלא לשר אחר לשאל איפה נמלא חייל פ' וזה השיב שפי' מת, כי דכיון דנ"ד הוא ע"י שאלה וכל שטי' שאלה לא מיקרי מסל"ת, ואף כי בתכ"ד כי דדוקא בישראל השואל לא הוי מסל"ת, אבל נכרי השואל שלא צפני ישראל שפיר הוי מסל"ת, הרי כבר כי הכ"י דהר"ן חולק וס"ל דגם זה לא חשיב מסל"ת, ומדלא הביא התכ"ד דברי הר"ן לחלוק עליו שי"מ דלא שמיט ל"י הא דהר"ן, וא"כ י"ל דאי הוה שמיט ל"י הא דהר"ן לא ה"י חולק עליו כסברה בעלמא כו', ועוד דגם בסברה נוחתה כהר"ן

ורוצ מנין הסכימו להחמיר בזה ואין להקל, ואף דכיד אהרן הגב"י אות שמ"י הביא מהדרכי נועם שבי' דהלכה רוחה בישראל כהתכ"ד וכבר הוקצב הלכה לדורות, לשון זה לא מלאחי צד"י ואדרבה מכל תשובותיו נראה דמסקנא ליה ועבד ספיקא אי כהר"ן אי כהתכ"ד ע"ש צסי' ס"ד.

ובעו"צ ס"ק קי"ד כי דהוי ספיקא דדיוח ואם יש עוד ספק אפשר לנרץ לס"ס, ומצאנו שם מדבריו דגם כהר"ש יורה לזה ע"ש.

והרשד"ם סי' ר"ד כי דצנטצט דאין האיסור אלא מדרבנן אין לחוש במסל"ת לשאלה אם לא שאל ישראל אלא גוי.

ב. כשיש לגוי השואל נפקותא בדבר. במשאל בנימין סי' ק"ה צנכרי ששלא ליחודי ונכרי למקום אחד לעסוק עבדו במשא ומתן, ואחרי שאלה הקול שנהרגו שלח שני נכרים לחקור אחריהם והשיבו גם השלושים שנהרגו, כי דאע"ג שגורא מתוך דברי התכ"ד דצנכרי שמיצב עפ"י שאלת נכרי הוי שפיר מסל"ת, צנ"ד ליכא למימר הכי, דאילו התם הוי טעמא משום דנכרי המשיב על שאלת נכרי מומר אמר מאי איכפת ליה לנכרי בישראל ודומה צעניו כמספר דברים בעלמא ושואל, ולפיכך הנכרי המשיב לא משקר, אבל צנ"ד שהנכרי השואל אות ליה נפקותא ותועלת בדבר חיישינן דשקרי משקר, ודי לנו בקולא זו שהקול התכ"ד מה שלא נמלא בכל התלמוד וכל פסקי גאוני עולם, היכא דליכא נפקותא לנכרי השואל, אבל בזה דלא לוסף עלה ולהקל צנכרי השואל דאית ליה נפקותא בדבר, דהא תלמודא סתמא קאמר דצענין מסל"ת ולא חילקו בין ישראל השואל לבין נכרי השואל.

ג. שאלת השופט. ע"י צ"ש סקמ"ח שר"ה מתחילה לתרן דברי הרמ"א במה שפסק בהתכ"ד ולא כהר"ן אע"ג דצפלוגהא חולקין לחומרא, משום דס"ל להרמ"א דהר"ן אינו חולק על התכ"ד, וזה דלא היתר בתשובה עפ"י הגדת העכו"ם ע"י שאלת השופט, לאו משום דס"ל דאם עכו"ם שואל לעכו"ם לא חשיב מסל"ת, רק משום דשאלת השופט שאני דשואל אותו שיגיד לשם עדות, אלא שמסיק צ"ש דמהא דלא היתר הר"ן עפ"י שאלת השליח להלמנה המומר ע"כ דס"ל דכשהעכו"ם שואל לעכו"ם לא הוי מסל"ת. וכי בתח"ס ח"ב סי' קל"א דמהכ"ש הכ"ל משמע דאפ"י אם נקל צדל אופן [בשאלת גוי לגוי], אבל על כל פנים צשופט השואל הו"ל כמתכוין להעיד ממנו, ובמהרי"ק [שורש קכ"א] נמי, כשהתיר ע"י שאלת השופט לרואה יהיב טעמא משום שטי' בודאחו חייב את ראשו למלכות, משמע דזולת זה לא [חשיב מסל"ת ע"י שאלת השופט, אולם דעת החת"ם לדיוח ע"י לקמן אות זה]. ועפ"י סקט"ג ממרה"ל סקנ"ז שבי' ג"כ צדעת המהרי"ק דשאלת השופט שאני.

גם צדברי חיים מלאח ח"ב סי' נ"ה כי דאפ"י למאן דמיקל ע"י שאלה מגוי לגוי אבל אם נשאל משופט כדי להעיד לא הוי מסל"ת דזה הוי כמעיד ממנו, וזה פשוט, וכן מצאנו צ"ש.

ובשו"ת רעק"א תנינא סי' ע"י הביא ג"כ מהכ"ש דכיון ששאלו השופט להעיד הוי כמתכוין להעיד, וכי דכדברי הכ"ש נ"ל עיקר וא"כ ה"ה צנ"ד דשר הבא מוכרח להודיע יום יום מאנשו מה שמודיעים לו הוי כמתכוין להעיד, דדוקא צנכרי ששאל לנכרי חושב דאין לו נ"מ רק אומר דרך סיפור דברים, אבל בזה הני"מ לידע ולהודיע לא מקרי מסל"ת, וע"י בהגהות רעק"א על השו"ע כאן. ובצ"ל החדש סוס"י ע"כ כי ציידונו דמה שנשצבו העכו"ם צפני בעלי המשפט י"ע אם נידון כמסל"ת לפמ"ש הכ"ש סקמ"ח. אולם צבאר מים חיים מולרי סי' ו' כי דהכ"ש עצמו סתר לחילוק זה. [כוונתו למה שמסיק הכ"ש דמהא דלא היתר הר"ן

ביאור הגר"א

[סד] ואם כו' אע"פ כו'
ממ"ש והא איה כו'
אע"ג שהיה שם כמה
אומנות המוכיחות מקלו
ותרמילו וס"ת כו' :
[סה] ממ"מ אם כו' כמ"ש
הפוסקים הטעם דמים
שא"ל סוף אם נשאת לא

מסית לפי תומו-ובלצד ששאלו אותו שלא בפני (נג) ישראל (תי"ב סי' רל"ט) [סד] ואם שאלו
ישראל והעונד כוכבים הגיד שמת (עכ) והגיד אומנות (נד) (עו) המוכיחות אע"פ שאינו
מקרי מסית לפי תומו ואסור לנשא [סה] מ"מ אם טערה ונשאת ע"פ חכם שכתירב
(עז) לא תלא אם יש ראיות ואומנות שמת (פסקי מהר"א סי' קל"ט) :

עובד

שא"ל סוף אם נשאת לא תצא משום דאומנא דמוכח שטבע ולכך גובה כתובהה כמ"ש סליה אלא דמחמירין לכתולה כנ"ל :

פתחי תשובה

(עא) והגיד אומנות, עין בתשובת מהר"ם לנזילין סימן ק"י וסימן ק"ל דאם
היה קצת מסל"ת כגון שלא היה שאלה נמורה אם הגיד אומנות המוכיחות
על מיתתו שריא אפילו לכתולה והוציא כן מהתוס' בשלי ימנות בעונדא דפונדקית
ע"ש ועיין במה"ל ס"ק נ"ב שאין דבריו מוכרחים צוה. ועיין נט"ז:

(עב) המוכיחות. ענה"ט [מ"ש] בענין רוצה שהיה נלא עינוי כו' ועיין בתשובת ח"ס
סימן ז' מה שכתב צוה]. ועיין בתשובת נ"ב ס' מ"ג כתב שם וז"ל אמנם לפי
המכר בשאלתו שהפיק והשררה החזירו להם הנדפסין שלו עם כפתורי כסף שהיה
צו זהו הוכחה גדולה שהאמת כן שאל"כ למה יתנו דבר ששור איזה זהוהים בתנאם כו'
וכשעשה מעשה המוכיח על אמתת הדברים עדיף מתסל"ת שהרי מסל"ת לא מהני
בנצר שני כותי דכלל גדול שאין כותי מסל"ת נאמן בליסור דלורייתא כ"ל צדוות
אשה ואפ"ה אם אינו נכנה מחליפין וכו' כו"ל סימן קי"ח ח"כ צדוות אשה
שמשל"ת מהני ק"ו מעשה שאפי' מופסיד לעצמו בנעשה הזה שמהני להאמינו כו'
ועד כאן לא נתקן מהרש"ד על המ"ב (כמו שהוצא בזה"ט) אלא בפתח ח"ל שהיה
הא"י על הריגת נעלה שאכתי לא יאל נחזקת ליסור אלא בנעשה בנים שאל"ס אפי'
לא שור עד שח"כ שכתב יאלה נחזקת ליסור מורה ונפרט שאומנא זו עדיפא מאומנא
של המ"ב שגם האומנא דלמה יחייב עצמו מיתה וידוע דברי הרמב"ם ולכך אין להם
נאמן ע"ע לחייב מיתה דלולי הוא מן הנותרים מות מחיים אלא כאל שהפיק יחזיר
דבר השור ממנו זה מן הנמנע שיעשה על מנן ע"ש מה שכתב ליישב דלא חיקשי ע"ז
מעונדא דפונדקית שהוציאה להם מקלו כו' ע"ש:

(עז) לא תצא. ע' במה"ל ס"ק נ"ב שהוציא בשם הרמב"ם ח"ל סימן תקכ"ו שהשיג
על התה"ד דין זה וכתב שאם היה נא מעשה כזה לפניו היה מוציא האשה

באר היטב

(נג) ישראל. חל אם שאלו אותו בפני ישראל לא היו מסל"ת. ונראה
פשוט דכ"ש אם שאלו אותו בשם ישראל אף שלא בפני ישראל דכל
הכותי יודע שיש תועלת לישראל בהגדו ח"ן זה מסל"ת. ח"מ ע"ש.
ולכאורה דבריו שכתבן סותרים למ"ש בסיק למי"ד ד"ה אעפ"י שהיה
חל הכותי וכו' עיין ודו"ק ועיין ס"ק מ"ט מש"ש:

(נד) המוכיחות. ל"ד הגיד ה"ה אם יש בלל"ה ראיות ואומנות שמת
ואפי' אין כאן עדות כלל כל שהתירה חכם ונשאת על פיו ואיכא
כאן אומנא דמוכח לא תצא. ח"מ. ועיין תשובת מ"ב ס' ס"ח דלפעמים
מחירין אפי' לכתולה אם מוכח שאומר אמת כגון רוצה שהיה נלא
עיניו שרצה להם מוכח דאמר אמת דל"כ למה יחייב את עצמו בתנאם
בשלתא מה שאלה צעת העינוי י"ל נחמת יסורים אומר כן. וכ"כ הר"ם
מלוצלין סי' ק"י. והמהרי"ל ח"א סי' נ"ה הולק דאינו נאמן דאיכא
למיתא שמת נחמת אימת יסורים צחר מות מחיים וכ"כ מהרש"ד ח"א
סי' כ"ו וברש"ד ח"א סי' קס"ה ובהראשית ח"א סי' ע"ה. ואפי'
לדעת המקילין דוקא שלא נתנו לו יסורין אלא נתנו לו יסורין ועי"ז הורה
לד"ה אינו נאמן. נתנו לו יסורין שידה מה שעשה והוא הורה שהרב
לפלוגי אפי' הורה אחר היסורין נאמן. תשובת נ"י סי' ח' מדיני גוי
מסל"ת. נתנו לו יסורין ולא הורה ואח"כ הורה נלא יסורין אפי' מהרי"ל
מורה שהוא נאמן. משפט נדק ח"ב סי' ס"ג. היו מייסרין אותו והורה
שחורים הרגוהו אינו נאמן. משפטי נדק ח"ב סי' ס"ג. אפי' הורה ע"י
יסורים אם הרגוהם הם שנים וכיוצא דבריהם זה עם זה נאמנין. תשובת

אוצר הפוסקים

דשאלה מגוי לגוי בפני ישראל לא חשיב מסל"ת, לאו מילתא פסיקתא
היא, דאפשר דאפי' בפני ישראל מהני, ולפתוח ספיקא הוי, ולכן
כ"ש דאם יש אומנא שהגוי אינו משקר דין מסל"ת יש לו אפי'
בשואל הגוי בפני ישראל. [ועי' לקמן ס"ק קכ"ו אות ז']. אבל בצאר
מים חיים מולרי סי' ו' כי עליו דדבריו קשים לשמוע, וגם הוא
אמר זה רק בדרך אפשר.

ב. ובששאל בשם הישראל שלא בפני ישראל, עכ"ט סקני"ג,
ועי' לעיל ס"ק קכ"ד אות א' ד"ה וצח"מ.

ג. עפ"ת סקני"ד בשם חשו' גאונים דאם הגוי לא ידעו
שהשואל ישראל הוי כמגיד דבריו לנכרי שלא בפני
ישראל ושרי. ובחשו' הראשית סי' כ"ז צידון ישראל שהתחפש כנכרי
ושאל לגוי, כי דלא הוי הגוי המשיב כמסל"ת, דדי לסמוך על
התה"ד צודאי גוי אלא לא בספק. [אפשר דהראשית מיידי במקום
שיש להסתפק שמת הנכרים הכירו שהוא יהודי, ובגאונים דתראי
מיידי צודאי לא הכירוהו].

ד. שאלת מומר לגוי. בחשו' מאיר נתיבים סי' ל"ב אות נ"ד אחר
שכ' דראוי לסמוך על הפוסקים הסוברים כהכ"ד, כי
דב"ה מומרת השואלת לגוי [כצנידון], כשהיא כבר משוקעת צנייהם
שנים רבות כאילו הורחה ולידתה מהם, ונישאת לצעל זמן רב ויש
לה צנים וחתנה הוא כומר, ואין הגוי מחזיקים אותה כצן שתחתור
לעוצת היבדוקים.

קכו. אם יש ראיות ואומדות שמת. א. מקור דין זה הוא
מתה"ד סי' קל"ט צידון גוי שהגיד עפ"י שאלה וכתיר
הר"ר עעכל את האשה, וכי הטעם דבכך עונדא דידן כו"ע מודן
הצנלי

כהר"ן, דבשלמא אי הוי אמרינן דצוונתו להחיר תלוא מילתא
שפיר יש לחלק בין שואל ישראל לשואל גוי דבישראל י"ל דהנכרי
נותן אל לבו כיון דבישראל שואל מסתמא צעי להחיר, משא"כ
בנכרי אין לו לומר שצוונתו להחיר, אבל כיון דפסקין דגם צוונתו
להעיד אין עדותו עדות מעטמא דאשר פיהם כו', אי"כ מה לי
אם השואל ישראל או נכרי כו', ואף אי נמא כהכ"ש סקמ"ח
דנר"ן מיידי בשופט שחקר ודרש מהנכרי שיגידו לו בתורת עדות
לכך הוי מחכוין להעיד, מ"מ לפ"ז גם צני"ד הוי כמו נדון דהר"ן
דבא מחוקי המלוכה שהשרים הממונים על הצנא חייבים להודיע זה
לזה כל אשר ישאלו מאתם וא"כ הוי כמו ששאל מהכר להגיד
לו בתורת עדות והוי מחכוין להעיד, ואף דקושיא הכ"ש למה פסק
הרמ"א כהתה"ד והלא כי הרמ"א דבספק פלוגתא אזלינן לחומרא,
לאו קושיא היא, דאע"פ משום שכתב דבספק פלוגתא אזלינן לחומרא
אין צידו להכריע היכא דנראה לו עפי דעתו דחד מייניחו, מ"מ
נלא שום הכרח נראה דברי הכ"ש דהר"ן החמיר משום שהוא
שופט וחקר מהם להגיד לו בתורת עדות, ומה שלא האמין הר"ן
לחלומת המומר משום דע"פ שאלה חמרה, כבר כתבו דהוא משום
דצודאי הזכיר השליח שם הישראל השולח כו', ואף כי אינו מחליט
הדברים לפסק הלכה ובמקום עיגון גדול אפשר שיש לסמוך על
הרמ"א ולא לחוש לדברי הכ"ש להחמיר בשופט, מ"מ בלי ספק
שריך לזה לרוב רבנים מפורסמים ולהחישב צוה הרבה להקל
בחומר ח"א דלורייתא כו'.

קכה. שלא בפני ישראל. א. בתשובת מהר"י אלפנדרי הנדפסת
צניית מהר"י קל"ז סי' י"ג כי דבא דמוכח מתה"ד

באר היטב

ז"י סי' ח' מדיני גוי מסלית. נתפס על דבר נרור שחייב מיתה והגיד מיתה פלוני ליכא למיחז דנחתת חומת הגיטות והיסורין אמר מה שאמר והיו מסלית תשובת ז"י סי' ח' מדיני גוי מסלית. הרש"ך ח"א סי' כ"ו רש"י ח"א סי' קס"ה כה"ג דף ל"ז ע"ב כתב הט"ז אם יש ספק אם אמר העובד כוכבים מסלית או ע"י שאלה ויש אומדות מעכתיא יש לנו לילך לקולא ואמרין שהיה מסלית אפי' לכתחלה. ז"ש:

פתחי תשובה

מנעלה והיה עושה צניע ספק ומזמרים ע"ש. והוא ז"ל האריך להשיב על כל השנוט של הרד"ק ז"ל ולקיים דברי התה"ד והרמ"א בכלל וסיים ויהיו דוקא באומדות המוכחות טובא דחשיב כרוב גמור הוא דמכין עליהו מן התורה. וכל זה לשיטת התוס' והר"א ע"פ חלל מלשון הרמ"ם פ"ז מהל' נחלות הוכחנו בסעיף כ"ד וכ"ט ול"ג שנוצר דלפי' דברים שרובן ליתיה אם נשאת חלל מדרגתו וכדעת הרד"ק הנ"ל ע"כ אין להקל בזה כ"א בשעת הדחק ולפי ראות עיני המורה להורות כשורה עכ"ד ע"ש ועמ"ל עוד מדין זה:

אוצר הפוסקים

ממשאלים, ור' אחא צירושלמי לא קפיד אשאלה, ור"ל בתלמוד דידן מחיר אפי' מחכין להעיד ובמשאלים ליכא מאן דשרי, מכל כלין נראה דכיון דאיתבבא הכ' אחתה עפ"י חכם לא חלל.

ב. אי בנות הרמ"א להחזיר בדיעבד אפי' בהוכחות שהם מפי הגוי. [הנה מפשטות דברי התה"ד מבוחר דמהר"ע התיר את האשה לכתחילה אף שאמר הגוי ע"י שאלה עפ"י האומדות שאמר הגוי, והתה"ד חלק עליו דעפ"י האומדות שאמר הגוי אין להחזיר כלל רק שהחזיר דיעבד עפ"י האומדות האחרות שהיו שם מלמד הגדת הגוי. וזלשון הרמ"א יש כאן מקום עיון שהתחיל, וכו' אומדות המוכחות" וסיים, "אם יש ראיות ואומדות שמת", ויש להסתפק בצוותא אם דעתו לסמוך דיעבד גם על האומדות שמגיד הגוי כמו שמורים תחילת דבריו או דוקא כשישנם אומדות מלמד הגדת הגוי כמו שנראה מסוף דבריו, ונחלקו בזה האחרונים כמו שיובא לפנינו].

בעמק שאלה סי' ל"ז כי דמדברי התה"ד מבוחר דמהר"ע התיר האשה לכנשא משום שהעכו"ם סיפר אומדות רבות באופן הריגתו, והתה"ד חולק על זה כיון דכלל דברי העכו"ם לא ידעין כל האומדות ומאחר שאין העכו"ם נאמן משום שהגיד ע"י שאלה אינו נאמן בכל דבריו, אלא שהחזיר דיעבד מחמת האומדות האחרות לצד הגדת העכו"ם, וכפי פשטות דברי הח"מ והב"ש [הוצאו צבא"ע סק"ד] דעת התה"ד להחזיר דיעבד באומדות כאלה אפי' בלא הגדת העכו"ם כלל, לפי"ז אם נאמר דמה שסיים הרמ"א, "אם יש ראיות ואומדות שמת" היינו לצד האומדות שמפי העכו"ם, ונאלו דברי הרמ"א מורכבים אחרי ריבוי דלהתה"ד דעיקר אומדנה אחרת לצד הגדת העכו"ם ח"ל להגדה כלל, ולהר"ע שם מועיל אותה אומדנה שהגיד העכו"ם [גם לכתחילה] אף בלא הוי מסלית משום שגוראים הדברים לאמת, והיה נראה לפרש דכיוס דברי הרמ"א הביא קאי ג"כ על תחילת הדברים על האומדות שהגיד העכו"ם, אלא שהרמ"א אינו סומך ע"ז להחזיר לכתחילה [כדעת הר"ע לגמרי], משום שמה הגיד ע"י שאלה, ורק לענין שלא חלל סמכין ע"ז מה שגוראים הדברים לאמת.

ובחסד לאברהם להר"א חלקתי סי' ו' דף פ"ט ע"ד אחר שהביא מהמ"ב סי' ס"ח דבהוכחות שלא מפי הגוי צירוף הגדת הגוי אף לכתחילה תנשא ומכר"א שכי' לכתחילה לא תנשא לא כתב כן אלא צידדו דוקא דבהוכחות הם מפי הגוי [ע"י לקמן אות ז'], כי דממילא דברי הרמ"א שהם ממכר"א מיידי בכהי כיכא דבהוכחות הם מפי הגוי. וכ"כ לפרש דברי הרמ"א בקונטרס תורה אור שצ"ס תורי זהב דף ש"ה. וע"י זלשון הלבוש סעיף זה.

גם צפרשת מרדכי סי' י"ט כי דלפמ"ש הרמ"א נראה דרבותא קמ"ל דאפי' היכא דליכא אומדנה בלא"ה ורק האומדנה יולאת עפ"י דבורו של הגוי ג"כ מהני, אלא שהקשה עליו דאיך סמך להקל כסדרת מהר"ע לאומדות היוולדות עפ"י דבורו של הגוי מהני, ומכר"א עמ"ל לא סמך על זה רק כיכא שהיו בלא"ה אומדות,

הבבלי כמו הירושלמי דמיתחי מסלית, *) משום שהיה הנכרי מראה פנים לדבריו יותר מפונדקית לפי שהגיד כמה מאורעות וסימנים שאירעו בגופו בהריגה הכיא, אבל הפונדקית לא הראתה רק מקלו ותרמילו ומשמע בתוס' שם בלא הוי הוכחה גמורה. והתה"ד כי דאינו מחזור כלל דאדרבה הפונדקית הראתה פנים לדבריה יותר מנ"ד, דהתם אנו רואים ומכירים שיש אמת בדבריה שהרי הולאת להם מקלו ותרמילו ואילו היה חי והלך לדרכו לא היה מניחם כאן, וגם קבר הראתה להם, גם ראו בה קצת הוכחה ממש משום דצכתה, אבל נ"ד שהישראל שאל העדות מהנכרי ולא ראה שום הוכחה על המיתה ועל ההריגה רק לפי דברי הנכרי, וכיון בלא הכשירוהו בלא מסלית הדריק לכלל דאורייתא דחשבוני כל עכו"ם אשר פיהם דבר שוא ואמרין דכל ההוכחות והסימנים מעיני ההריגה בזה מלבו, וי"ל דאפי' ר' אחא צירושלמי מודה דכא לא הוי מסלית, אמנם נראה מאחר שהשיש מהר"ע החזיר ונשאת על פיו והוא מורה בוראה כמה וכמה שנים כי אומר אני דשריא למיתב תותי גברא דנסבה, דהכי מסיק תלמודא בפרק בתרא דינמות דכא דאמרין נפל למשאלים אשתו אסורה ה"מ לכתחילה אבל דיעבד שפיר דמי, וה"ל איכא להחזיר כיון דנפיק קלא בלא פסוק שפלוני מת ובעל שם היה ויש לו קרובים הרבה בכמה מדינות וזה כמה שנים שנשתקט שמו ואבד זכרו ובעו"ר עכשיו בגלותו או מפוזרים ומפורדים מעט בכל מקום ואילו היה חי ברחוק מאתים או שלוש מאות פרסה היה נודע ונשמע לנו וכה"ג מיקרי רוצא דשכיחא טובא, אעפ"י שאינו בא אלא מכה סתמא, הוי כמו סתם ספרי דייניי מגמר גמירי ורוב מזוין אלל שחיתה מומחים הם דאינוהו גמי מכה סתמא קאחי, ובמרדכי שלהי יבמות מדמי להדי משאלים והני רוצי ומוכח מהתם בשבועה דאולין בחר אומדנה דעתה, וכה"ג קאמר תלמודא לורבא מרבנן אם איתא דמליק קלא אית ליה, ואע"ג דמסיק תלמודא ל"ש לורבא מרבנן ול"ש אינש דעלמא היינו לכתחילה משום דלכתחילה אין לנו לחלק בגזירות חכמים אבל דיעבד שפיר דמי למיזל בחר אומדנה טובא כי כך, וגוראים הדברים צמנינו אפי' אדם צינוני אם איתא דהי הוא עדין הוי ליה קלא זה כמה שנים טפי וטפי מקלא דלורבא מרבנן צמנן בתלמוד שהיו ישראל עם רב בכמה וכמה מקומות, ותו דאיכא למימר דצמנא"לם ליכא חזקה דאשה דייקא ומנסבא, אבל בגי' דייקא ומנסבא וכך מרע לחזקת א"א, ועוד דקשה הדבר קלא לגרועי האי סבדותא דנכרי מטעם ששאלוהו

(*) כונתו, דבהך עובדא דפונדקית פריך בגמ' דילן והא איה חברנו קאמרי לה ומשני כיון דחזותיהו בבאי [וחשיבא מסלית משום שהתחילה קודם כדלעיל סי' ק"ד אות א'], ובירושלמי סוף יבמות קאמר ר' אחא הסעם שהאמינוהו אע"ג דלא היתה מסלית משום שהראתה פנים לדבריה והיו ידים מיכחות שאומרת אמת שהרי הוציאה להם מקלו ותרמילו וס"ת שהיה בידו, ותלמודא דידן דלא אוקמה הכי משמע דס"ל דהוכחות דמקלו ותרמילו לא מהני כשאניו מסלית, וקאמר הר"ם דבידונו גם הבבלי יורה כ"י וע"י לקמן אות ד' מתשו' מהר"י סי' פ"ח.

אוצר הפוסקים

הר"ר משה ב"ר מ"ה שם] דעת מהר"א דגם בהוכחות מפי הגוי יראה האשה מאיסור תורה, והמ"ב דחה דבריו וז' דל דק בדברי מהר"א שלא נאמרו דבריו אלא דוקא באומדות מבחון על המיתה עומה שהיה קלל דלא פסיק ויהיה איש חשוז וקרוצים רבים היו לו בהרבה מדינות, משא"כ בנידון דידן דליכא שום רמז מהוכחות אלו ודאי דאף אם נישאת הדיו נותן שתלח.

ובפרדס רמונים קונ"ט תק"ע כ' על הפרשה מרדכי דמה שתמה על הרמ"א שסמך להקל כסדרת מהר"ט, אדרבא נראה להיפך, דעל כן הוסיף הרמ"א וסיים אם יש ראיות ואומדות שמת דלכאורה למח לו להרמ"א לסיים כך כיון דגם בתחילת דבריו מתחיל שהגיד העכו"ם אומדות והוכחות, אלא ודאי כפל לאשמועינן כשיטת מהר"א ה"ל דלא די בזה מה שהגיד העכו"ם אומדות והוכחות, רק דלא תלח אם יש ראיות ואומדות שמת היינו חזק מהגדת הגוי, וא"כ הוא ממש כדברי מהר"א, והוא צרור. ועי' לקמן אות ז' מהבצעת שאלו סי' י"ד.

ג. ובעיקר הדיו צמה שפסק הרמ"א כהתב"ד להתיר ע"י שאלה בצירוף אומדות, עי' פ"ה סקט"ז מהרד"ז שהשיג על התב"ד דיון זה. גם בתשו' מהר"י מצרונ"ט סי' רט"ו השיג על מהר"א בלוחו נידון, וז' דמ"ש מהר"א דהב"א איכא רוב להתיר דכיון דלא בא זה כמה שנים אזלינן בחר אומדנא דרעתא כדאמרין גבי אורבא מרבנן קלל אית ליה, קשיא לי עובא, דשאני התם דודאי נפל למשאלים ורובם לא סלקי לכן אזלינן בחר אומדנא, אבל עובדא דנא דליכא שום ודאי בעולם לא אזלינן בחר שום אומדנא כלל.

ובגור"ר כלל ג' סי' כ"ב בתשו' הר"ר יוסף צנר יוסף הציב על הגוי"ר בסי' כ"א במ"ש דכשיט אומדות מוכיחות על המיתה יראה האשה מאיסור תורה כמ"ש הרמ"א, וז' אני לא הייתי סומך ע"ז, כיון שהב"י לא הביאו בספרו ולא בשו"ע, וגם הרמ"ש שהוא אחרון לא הביאו.

ובערה"ש סעי' קל"ה הביא לשון הרמ"א וז' דהרמ"א עשה זה כמשאלים דאם נשאת עפ"י חכם לית, אבל א"כ אין גבול לדברים אלו דממ"נ אם יש אומדות המוכיחות גם בלי אמירת העכו"ם מה צריך אמירתו לכאן, ועוד דאע"פ מתירין ע"י אומדות הלא מחמירין בגופה של עדות לחוש אף לחששות רחוקות, ובאמת יש מהפוסקים שדחו דין זה מהלכה, וג"ל דכונתו של הרמ"א אינו על סתם עכו"ם אלא כמו רואה שנחפס והודע על הריגת יחודי פ', דאף שהודאה היתה ע"י שאלת ישראל מ"מ כיון שהרואה נתן סימנים ואומדות באיזה מקום הרגו ועל מה הרגו על כו"כ מעות שהיו עמו, ודבר זה אמת, והודע בשעה שנחפס למלכות, בזה אף שאין מתירין אותה לכתחילה מ"מ אם נשאת עפ"י התרת חכם לא חלל כיון שהודע הרואה והביא משפט קשה על נפשו ש"מ קושטא קאמר. ועי' לקמן מאות י' ואילך.

ובצ"צ החדש סי' ע"ב אחר שז' דלדברי מהר"א ה"נ י"ל צנ"ד לזרף הגדת הגוי שאינו מסב"ל לאומדות והוכחות שנמלא חלל ועצ"ע צמלצושי ונשתקע שמו ואצד זכרו זה שלש שנים, כ' אך הרד"צ בתשו' חולק על פסקי מהר"א, ובאמת לכאן דברי מהר"א ל"ע, דאומדנא לא דמי למשאלים דהוי רובא מעליא דאפי' צדיגי נפשות סמכין עליה כמ"ש במרדכי יבמות סי' קכ"ה משא"כ אומדנא לא מהני אפי' צדיגי ממונות כדאיתא בסנהדרין ל"ז, אך צנ"ד אם נמלא החלל בדרך שהלך בעלה של זו וגם לא נשמע בצביונות שנהרג שום אחר זולתו, הרי יש סדרת המצי"ע דאם נאצד יחודי בדרך [ואח"כ נמלא הרגו בלוחו דרך יראה מאיסור תורה], ועם היות שבמרכ"ל

וכ' דל"ל צמעמו מפני שז' מהר"א לצפוף דו"ל דשאלה לגוי לא גרע ממשאלים, ולסדרת זו מנערת ג"כ סדרת מהר"ט.

ובאמרי יושר ח"צ סי' קכ"ג כ' ביתר ביאור, דהרמ"א מפרש דמ"ש מהר"א צפוף דבריו ועוד דקשה בדבר לגרוע ה"י סבדותא דגוי מטעם ששאלוהו ממשאלים, היינו אף בלי ההיתר דנשתקע זכרו ויתר האומדות שז' לעיל, וחרצו קלל ממ"ש תחילה [דאומדות ע"פ הגוי לא מהני], וסובר דגם אומדות שאומר הנכרי היו כמו הולאה מקלו ותמיליו דככה"ג מחיר רב אחא על ידי שאלה, ונהי דש"ס דין לא ס"ל כן אבל עכ"פ לא גרע ממשאלים דצדיעבד אשמו מותרת, דכיון דאיכא אמוראי דמתירין לכתחילה מסתבר דגם למאן דאוסר אם נישאת לית, אלא שהוסיף צאמרי יושר שם דלפמ"ש הכ"מ והצ"ע דאומדות והוכחות שלא מפי הגוי צדיעבד לא תלח אף בלי שום עדות ל"ל דהרמ"א לנדרין קתני דאומדות מוכיחות שאומר הנכרי מהני לצירוף הגדתו ע"י שאלה, וכשיט לנו אומדות והוכחות גמורות דנשתקע זכרו וכדומה אף בלי עד כלל לא תלח, ודחה שם דברי הרב השואל שראה לפרש דברי הרמ"א דתרווייהו צעיק אומדות והוכחות שאומר הנכרי בשעת מיתתו וגם שיש לנו אומדות והוכחות כעין נשתקע זכרו, דזה אינו.

אולם בתשו' שמואל סי' ג' הביא מ"ש החסד לאברהם ה"ל דע"י ההוכחות אף שאין אלא מפיו של הגוי יראה מאיסור תורה ובעיקר סמיכתו הוא על דברי המ"ב סי' ס"ח שז' דע"כ לא קאמר מהר"א לכתחילה לא תנשא אלא דוקא בנידונו שז' דההוכחות הם מפי הגוי אבל היכא דצירור הדברים חזין בלא עדותו של גוי דאפי' לכתחילה תנשא, וממילא דההוכחות מפי הגוי צדיעבד מיהא מהני, וז' עליו דדבריו תמוהים, דכמעין בדברי מהר"א יראה מצבאר דההוכחות מפי הגוי לא תפס הרב להתירה אפי' צדיעבד, דכיון שהגוי נשאל ומחזיקים אותו במשקל אין כאן עדות ואין כאן הוכחות, ולא התיר מהר"א צדיעבד אלא עפ"י אומדות והוכחות אחרות דקלל דלא פסיק וז' שהם אומדות שפ"ע על גוף המיתה, ועפ"י אלו האומדות עשאו הרב רובו למיתה ודימה אותו למשאלים דראה מאיסור תורה, וגם הרמ"א כשהביא דינו של מהר"א פירש דבריו וכתב אם עברה ונשאת עפ"י חכם שהתירה לא תלח אם יש ראיות ואומדות שמת ע"י וכוונתו מצוהרת על האומדות האחרונות של מהר"א, משא"כ באומדות מפי הגוי דאינה הוכחה כלל ואין כאן עדות ולא הוכחה אפי' צדיעבד אסור וזה מצבאר בדברי הרמ"א, וגם מ"ש המ"ב אינו אלא כלפי מאי דר"ל דההוכחות דנידון ידיה מקרי שפיר הוכחות להתירה לכתחילה דמיירי בהוכחות [שמחזק להגדת הגוי] הבאות לאמת דברי הגוי דקושטא קאמר [ובדלקמן אות ז'], ועי' הוא דקאמר דגם מהר"א לא חלק על מהר"ט אלא בנידון ידיה אבל בנידון המ"ב מודה, ומה שהזכיר המ"ב לכתחילה וצדיעבד הוא אצב אורחיה שהזכיר עובדא דמהר"א קאמר דמהר"ט התירה לכתחילה ונשאת על פיו ומהר"א הסכים לשירותא צדיעבד מכה מה שנישאת על פיו של מהר"ט, אבל מעולם לא עלה על דעת המ"ב לומר דעת מהר"א דע"י ההוכחות מפי הגוי התירה צדיעבד, סוף דבר דברי החסד לאצרהם לא מנאחתי יסוד להם. ועי' לקמן אות ז'.

ובשער אשר סוף סי' כ' כתב על דברי האמר שמואל ה"ל דיפה כיון, דצפירות אחרת בתשו' מהר"א שם דההוכחות מפי הגוי אכתי קיימא באיסור תורה ואם נישאת תלח, ומתשו' מ"ב [סי' ס"ח] לא מברעא מידו, ונעלם מהחסד לאצרהם תשובה אחרת של המ"ב בסי' מ"ו דכ"ג היה סובר חכם שבגדו [הוא מחמתו של המ"ב

אוצר הפוסקים

שזמרה"ל השיג עובדא על המצו"ע אבל עכ"ל כהנא ע"כ זה לעצ"ע
דכליו ולאומדנא דמכר"א ע"כ ספק גמול"ת אפשר דדומה לדון
משאל"ם כפסק מבר"א, ואפי' הרד"א אפשר שידור זה.
ובב"י ע"ל ז"ל ה"ל בחולה מסוכן בחוליו וזה היה בזהחלת
[התפשטות] המחלה שהמיתה היתה בחוקק ובסכנה מאוד כי
עדיין לא היה נודע תרופה נכונה למחלה זו, כי דכיון שמשוררו
לצו"ה ואחר צ" שצעות לא נמצא שם רק התעורר שלו נשאר
שם ומסתמא בוגד שם שמת, וא"כ הוי לאומדנא דמוכח שדאי מת
על דרך מ"ש. התשצ"ן ח"א סוסי' פ' בנידון שלו כ"ו, וכ"ש בצירוף
מה שנחקק שמו ואבד זכרו וא"כ יש מקום לומר דכלא בגדה
בגוי אם נשחת ל"ת למכר"א, דככה"ג י"ל כהנ"מ והצ"ע [דלקמן
אות ד']. ועכ"פ עם הגדה בגוי אף חת"ל דיש בזה אמתלא וחשש
נוסף שאינו מסל"ת, כיון דכלא"ה הוא בחזקת שמת י"ל דמערפת
הגדה אף לדעת הרד"א החולק על מכר"א.

וע"י צפ"ת סק"ע"ז ממכר"א סק"ת שהאריך להשיב על כל השגות
הרד"א ולקיים דברי החב"ד באומדנות המוכחות עובדא,
אלא שלדינא מסיק דאין להקל בזה כ"א בשעת הדחק ולפי
ראות עיני המורה.

ובגור"ר כלל ג' סי' כ' כתב שמצינו לגדולי ישראל דבשים לאומדות
מוכחות על מיתת הצעל הוליו את האשה מאיסור תורה
כאשר האריך בזה במכר"א"י בכתביו סי' קל"ט והאחרונים כתבו
דבריו להלכה פסוקה שכ"כ הרמ"א בסעי' ע"ו כו, נמצינו למדין
לג"ד דאם נאמר דאין כאן דין מסל"ת הרי מ"מ יש כאן לאומדות
מוכחות על המיתה ושפיר נפקא איתחא דא מאיסור תורה, ובסי'
כ"ד השיב על דברי הר"ר יוסף צבר יוסף, והביא גם מהרש"ם
והפ"מ שכתבו להקל במקום הוכחות ואומדות [אף לכתחילה כדלקמן
אות ז'] מטעם דקושטא קאמר, אלא שסיים בגור"ר שם שאין דעתו
סומכת היעז להקל מטעם זה אלא שנעשהו סניף להתחזק לשאר
טעמים שיש בג"ד.

ובעמק שאלה סי' ל"ז כ' דהנ"מ והצ"ע כתבו על דינא דחב"ד
דלמעשה יש להתייבש, ולפי פשטות לשונם דמשמע דקאי
על צלי הגדה כלל י"ל דהיכא שהיה גם הגדה עכו"ם בשאלה בזה
מודו דודאי יש לסמוך ע"י, אבל למ"ש בפרשת מרדכי צפ"י דברי
הנ"מ והצ"ע [דמיירי ג"כ בצירוף הגדה בגוי וכדלקמן אות ד']
א"כ אף באיכא צירוף הגדה עכו"ם לאומדנא שנחקק זכרו ג"כ
לא ראו לסמוך ע"י למעשה, אך ל"ע לדעתו למה החמירו הם למעשה
נגד דעת הרמ"א, ואפשר לפי דבריו כוונת הנ"מ היא רק על
לאומדנא שנחקק זכרו שהזכיר החב"ד וזה דוחק לפרש כן בדבריהם,
והביא מהח"ס ח"א סי' מ"ו ש"י דישחקק הדבר ולא יאמר דלרף
הלאומדנא דנחקק שמו להגדה העכו"ם דאדרבה משום דנחקק
שמו אינו מירתת עוד, וכי דאפשר דכוונת החת"ס לענין לכתחילה
שלא נוכל להחיר בזה, אבל לענין אם נשחת ל"ת לא יחלוק החת"ס
בפשיטות בזה על החב"ד ולא יזכיר אותו, ואפשר דכוונת החת"ס
להקל לפי טעמו דאם נחקק שמו קודם הגדה העכו"ם בזה לא
מלערק ומגרע עוד אבל אם נחקק שמו זמן רב אחר הגדה העכו"ם
ובהא דחב"ד מועיל, מיהו יש סכנא להיפך כו' ובסוף דבריו צירף
העמק שאלה דעת החב"ד כעטם היתר בנידונו. וכן הביא לד'
היתר דעת החב"ד בחזקת חסד [להגרש"ז מלוצ'ן] ח"ב סי' מ.

ובעין יצחק סי' כ"ט ענף ו' כי דלפי מה שנחבאר בשם החב"ד
הרמ"א חזינו דנקטינן להלכה כן, ואף שהרד"א כי לסחור
כל דברי החב"ד ה"ל אבל המכר"א סק"ת כ' לחזק דברי החב"ד
ובפרד"ם רמזים קונ"י תק"ע כ' דיש לעיין במ"ש הנ"מ דלמעשה
צריך להתייבש בזה דלכאורה המעיין בגוף התשובה בחב"ד
יראה דגם באומדות לצד מחיר, אך י"ל לפמ"ש בח"ל סי' ע"ג וכן
הוא במגו"ל לע"י חו"מ סי' י"ז בשם הרד"א דאם הפוסק מציא
כמה טעמים אין לסמוך על טעם אחד בלבד דלמלא רק בצירוף
כולם מחיר, א"כ מעשה ח"ש דברי הנ"מ דהשאיר עוד למעשה צ"ע
דלמלא

ד. אם יש להתיר בדיעבד ע"י אומדות בלי הגדה בגוי כלל.
בח"מ סק"ל"ג [בוצא בצב"ע סק"ד] כ' על דברי הרמ"א
והגיד לאומדות וז"ל: לאו דוקא בגיד ה"כ אם יש צל"ה ראיות
ואומדות שמת ואפי' אין כאן עדות כלל כל שהחיר חכם ונשחת
על פיו ואיכא כאן לאומדנא דמוכח דדומה למשאל"ם, ועיין בגוף
התשובה ולמעשה צריך להתייבש בזה. והביאו בצ"ש סק"ג.

ובזבזרון בהוגה דף כ"ח עמוד על דברי הנ"מ וכי דלכא"י קשה
מכו ה"ה דקאמר, אדרבה לפום מאי דמייחתי המ"ב דברי
מכר"א"י [עי' לקמן אות ז'] משמע דאם יש לאומדות בלא עדותו אפי'
לכתחילה תנשא [בצירוף הגדה ע"י שאלה], וצ"ל דהך ה"ה קאי
לדלקמיה דקאמר ואפי' אין כאן עדות כלל כו' ושיעור דבריו דה"ה
אם יש צל"ה כו' ואפי' אין כאן עדות כו' בדבור אחד נאמרו,
אבל אם יש צל"ה ראיות ויש ג"כ עדות גויים ע"י שאלה עדיף
עפי', והנ"מ שסיים ולמעשה צריך להתייבש היינו על כך דינא
דאפי' אין כאן עדות כלל שהוא באמת קשה להתייבש בזה.

אוצר הפוסקים

חורב כיון דצממון לא מהני, ובאמת גם בזה רובא אין לילך בדבר שצערות כמו צממון והא דבמשאלים אם ניסת לא תאל היינו משום דהוי מיעוטא דמיעוטא דכבידא אף צממון היינו כוללים אחר הדבר, אולם מהרש"י בחדשו דין זה שהעתיק מהרמ"א ודימה אותו למשאלים, כתב אע"ג דהתם מיעוט שאינו מלוי הוא מ"מ הכא נמי כיון דנפיק קלא דלא פסיק שפי' מה ובעל שם היב כו' וכו"ג מקרי רובא דשביח טובא, ואעפ"י שאינו בא אלא מכה סתמא הוי כמו סתם ספרי דייני מגר גמירי ורוב מלויים אלא שחשבו מומחים הם דלויכו נמי מכה סתמא קאחי, ולירק לזה עוד הא דדייקא ומינסבא ובסוף לירק עוד אמירה הנכרי, ועכ"פ כיון דמהרש"י כי לאומדנא שלו דמיא לתתם ספרי דייני ורוב מלויין אלא שחשבו, והני אפי' צממון מהני כיון דמיעוטא דלא שכיח הוא, שוב אין לערער עליו מכה דלא זולתין בזה לאומדנא, דלויכו רוב גמור חשיב ליה דמהני ג"כ צממון כמ"ש הרשב"ם ב"ב שם על כך דר' אחא אליבא דשמואל, ועכ"פ אם אין שם הגדה נכרי וקלא דלא פסיק אין מבואר במהרש"י דלא תאל דכיו דלא להוסיף עלה.

ובערה"ש סוף סעי' קל"ח כו', וי"א שאפי' בלא הגדה כלל ואפי' בלא עדות אם יש לאומדנות שמה והחירה חכם לא תאל, ואין עיקר לדברים אלו וחלילה לסמוך על זה. ועי' עוד מדיני לאומדנות בסעיף ל"ד.

ה. ספק מסל"ת בצירוף אומדנות. עכ"כ סוף סק"ד מהב"ש בשם העי" דאם יש ספק אם אמר העכו"ם במסל"ת או ע"י שאלה ויש לאומדנות מוכחות יש לנו לילך לקולא ולאמרינן שהיה מסל"ת אפי' לכתחילה. ובאגודת ארזו סי' ל"א אחרי האריכות בזה מסיק בזה"ל כי דבספק מסל"ת ויש הוכחות ולאומדנות שאומר אמת במקום שיגון שא"ל למלא עדות אחרת יש לסמוך עליו וכדעת העי"ו. ובמ"ב סי' מ"ה בחשו' מחותנו הר"ר משה כי דלענין הספק שלא נודע אם היה הגוי מסל"ת או לא ובר"ן מנריך שיגיד הנכרי בשני שגם הראשון היה מסל"ת [עי' לקמן סעי' ע"ו], אפשר דבני"ד מודה, דהא דמחמיר בספק היינו צעקין כאן שום לאומדנא צעולם ואם היה הראשון מגיד עפ"י שאלה הוי איסור דאורייתא ואפי' אם נשאת תאל, אי"ב לפי דבריו הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא, אבל בני"ד דליכא לאומדנא שמה ואפי' הוי שואלים את הנכרי הראשון בודאי ונישאת עפ"י חכם לא תאל כמ"ש מהרש"י בפסקיו סי' קל"ט ומהרמ"א הביא דין זה להלכה, אי"ב בספק אם היה לפ"ת או לא הוי ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא לכו"ע.

ובעין יצחק סי' כ"ט אחר שכי' צעק ו' להויתא את האשה מאיסור חורה עפ"י דעת התה"ד והרמ"א [וכדלעיל אות ג'], כי צעק ו' דבנידון זה [שכח ספק מסל"ת] יש להחירה אף לכתחילה עפ"י מ"ש העי"ו, וכי דעם העי"ו פשוט הוא דכיון דעיקר האיסור בא אינו רק מדרבנן ובספיקא דרבנן הא קיימ"ל דאזלינן לקולא, וה"ה בספק זה אם היה מסל"ת או לא דהו"ל כמו כל ספק דרבנן דמקילין, ולא שייך בזה להחמיר משום חזקת איסורא דא"א דבאיתחזיק איסורא אף בצפיקא דרבנן מחמירין, דזה אינו, דהא כי התה"ד שם דחזקה דדייקא ומינסבא מרעא לה לחזק"א, ועוד דכיון דס"ל דילאנו מחשש דאורייתא משום דהוי כמו רוב מעליא, אי"ב ממילא נסתלק לנו בך חזקת א"א דהא מה"ט רובא עדיפא מחזקה וממילא הוי דינו כמו היכא דליכא חזקת איסור דאם נולד ספק דרבנן דיינון להקל. ועי' לעיל סוף ק"ב אות ז'.

ו. אי שייך היתר התה"ד והע"ו גם במלחמה. בשו"ת צני

דילמא גם הכא א"א לסמוך כי טעם אחד שצממון"י לבד, רק בעין שני הטעמים ביחד להויתא על ידם מחזקת איסור דאורייתא, וכמו שנראה גם מפשטות דברי הרמ"א דנקט שניהם כאחד.

ובנפ"ע שעשועים סי' נ"ז הובא לעיל סוף ק"ז אות כ"ב כי בציבור דברי התה"ד שמתחילה ר"ה ללד היתר שאפי' לא היה בזה כלל הגדה הגוי נשאר רק איסור דרבנן מפני האומדנות המוכחות דס"ל להמרדכי דהויין כמו משאלים דאם נישאת ל"ת ואח"כ כי ועוד אפי' לא נסמוך על אומדנות המוכחות לחוד עכ"פ ב"ב ג"כ הגדה הגוי אפי' הגדתו היתה ע"י שאלה קשה הדבר לגרוע יותר ממשאלים, דהרי רב אחא צירושלמי לא קפיד שאלה במקום לאומדנות דמקלו ותרמילו הרי לפנינו [ד"שנס] לאומדנות גדולות כ"כ שאין השאלה מגרעה כוחם ובמשאלים ליכא מאן דשרי כו', וכן בבין הרמ"א דבריו שכי' בשם מהרש"י דבהגדה הגוי ע"י שאלה והגיד לאומדנות המוכחות לא תאל אם יש ראיות ולאומדנות שמה, ודין זה הו"ל הרמ"א מהאי ועוד שצפסקי מהרש"י, ומה שז"ד מהרש"י קודם לכן דלא תאל אפי' בלא הגדה הגוי כלל השמיט הרמ"א, כנראה צעליל שלא לסמוך ע"י להקל כ"כ, ואמנם הת"מ והב"ש גם זה הביאו.

ובעין יצחק סי' כ"ט ענף ו' כי דהסכמת התה"ד והרמ"א דאם יש הרבה לאומדנות מלרפינן להו למה שגיד הגוי ע"י שאלה שמה, דאעפ"י שאינו מקרי מסל"ת מ"מ ע"י לירוק כל זה ביחד דיינין דילאח מאיסור חורה.

ובצ"צ החדש סי' ע"ב הביא מהרש"י דאם יש לאומדנות והוכחות שמה וגם נכרי העיד כן ע"י שאלה דומה למשאלים דאם נישאת ל"ת, וכי דהוא בדפירש דעתו צמ"ב סי' מ"ו דדוקא ע"י לירוק כל ה"ל עם קלא דלא פסיק הוא שכי' מהרש"י שאם נשאת ל"ת ודלא כהת"מ והב"ש. ועי' לעיל אות ג' דעת ה"ל לענין עיקר הדין אם יש לסמוך על מהרש"י אפי' בכה"ג.

גם בפרשת מרדכי סי' י"ט כי דמפשטות דברי מהרש"י משמע דע"כ לא תחיר מהרש"י אלא ב"ב מיהא הגדה הגוי ע"י שאלה אלא שמהרש"י הוי ס"ל דמהני מכה לאומדנא שהגיד הגוי המאורעות צהריגתו ולמהרש"י לאומדנות אלו שכן עפ"י דבורו של גוי לא מהני כלל, לכן לירק הוא ז"ל לאומדנא אחרת שהיה בלא דבורו של גוי דהיינו שילא קול ונשכה זכרו, ובצירוף האומדנות הללו סמכין להגדה הגוי שמעיד שנכרע כמו צמ"ש דפונדקית זו היא הצנה דבריו בפשיטות, והוסיף עוד בפרשת מרדכי דלפי"ז מ"ש בה"מ וצ"ש דא"ל הגדה הגוי ר"ל שא"ל הגוי להגיד ג"כ לאומדנות ומאורעות מהריגתו שגם כשי' בלא"ה לאומדנא בלא דבורו של גוי מלרפינן להגדה הגוי שאומר שמה, אבל להחיר דיעבד כשלא הגיד הגוי כלל מטיקר הריגתו רק שיש לאומדנא מחמת שילא קול שמה ונשכה זכרו לא נשמע כלל מדבריו. [הנה צמ"ש לפרש גם דעת הה"מ והב"ש דמלריכים הגדה הגוי, כל האחרונים לא כתבו כן, ולדבריו קשה דלא הו"ל להח"מ לומר ה"ה רק כ"ש וכמו שהקשה הזכרון כהונה הני"ל].

ובאמרי אש סי' ל"ב כי דיש לעיין בזה שהורו רבותינו מהרש"י וסיעתו דאם יש לאומדנות מוכחות ילאח מאיסור דאורייתא, דמאחר דלפינן דאין דבר שצערות פחות משנים מג"ש דדבר דבר צממון לפי"ז איך נאמר דהיכא דיש לאומדנות מוכחות מותרות מדאורייתא, הרי צממון לא קיימ"ל כו' אחא [ב"ב ל"ג א'] דאזיל בזה לאומדנא וכי מהרי"ק שורש ק"ל דאפי' יש כמה לאומדנות לא מהני ואי"ב איך אפשר לילך בזה לאומדנא בדבר שצערות מדין

אוצר הפוסקים

כשהגיד ע"י שאלה, מסיים אך עכ"פ יראתי לעשות מעשה, כגם שכתבתי ונטע שטעושים התיור [כמו שיוצא לקמן] והמה גדולי האחרונים אשר ראוי להשען עליהם, מ"מ ראיתי לחזור במה שכלל מודים.

אמנם בחש"י מהר"ש ענגל ח"ג סוס"י י"א הביא מהגאון ר' מאיר אריק [בעל אמרי יוסף] דדוקא אם בעדות הנכרי גופיה ליכא הוכחה שאומר אמת רק שיש הוכחה [על המיתה] מלד אחר אז אינו מלערך דיבור העכו"ם שלא במסל"ת לענין לכתחילה, אבל היבא דנראה מלד ע"ס דיבור העכו"ם שאומר אמת, אז כשיש גם כן דבריו אומדנות המוכחות מועיל דיבורו שלא במסל"ת אף לכתחילה, ולכן כי בנדון מהמומר שהגיד ממיחה היכודי לא רצה לקבל שכר טרחו [עבור מה שטרח להוודע מה נעשה מהנעלם] ואמר שעושה זאת מפאת שהיהודים היללו נפשו ממות, וגם אמר שמוחיהם של הרוואים, הרי יש הוכחה גלויה שזדאי אומר אמת ושפיר יש מקום ללרף עדותו אף בלי מסל"ת לשאר אומדנות המוכחות [שמת, אף בלי הגדתו]. והסכים גם מהר"ש ענגל לדבריו.

ובתש"ו שצ"ס פני משה מקלעוואן תש"ו ה' אחר שהביא לשון התה"ד, כי דחזין דליכא פלוגתא בין הר"ר טעביל להתה"ד אפי' באומדנות דמוכחי עובא, דלדעת הר"ר טעביל אפי' לכתחילה מותרת בכה"ג ולדעת התה"ד אפי' בכה"ג אין להתיר לכתחילה, דהרי כלל כליל התה"ד דלכתחילה אין לנו לבדות חילוקים מלבדו לחלק בגזירת חכמים, משמע להדיא דאפי' אומדנא עובא לא מהני להתיר לכתחילה מהאי טעמא, ובאמת משמעות הרמ"א בהגה דיש לפסוק בהתה"ד דדוקא דיעבד יש היתר בכה"ג וכן משמעות הת"מ והב"ש והע"ז, אמנם בחש"י מהר"י ס"י פ"ה כי דבאומדנות וידים מוכחות עובא מהני אפי' בלא מסל"ת, והביא ראיה מהירושלמי [סוף יצמות]. דהיבא דמראה פנים כגון בזה"ב דפונדקית דהוי כעדות גמורה, [ע"י לעיל אות א' בהערה], ומסיים שם במהר"י דאע"ג דתלמודא דידן פליג על הירושלמי היינו בזה"ב עובדא דפונדקית אבל בכה"ג דליכא ידים מוכחות עובא מודה תלמודא דידן, דאלת"ה אמאי מיייתי במרדכי [סוף יצמות] את הירושלמי אי לא ס"ל דעבדין עובדא הכי במקום דליכא רגלים לדבר וניכרים דברי אמת, ובכל מקום משוין הירושלמי ותלמודא דידן במאי דאפשר, הרי להדיא דדעת מהר"י היא כדעת הר"ר טעביל [דבאומדנות המוכחות עובא יש להתיר לכתחילה], והדבר ידוע שהמכרי"י צעמנו כי על מהר"י שהיה מופת הדור ושהיה מצטל דעתו נגד דעת מהר"י, ובאמת שהמכרי"י לא הביא שם כלל דעת מהר"י, ואפשר אילו ראה מהר"י שמהר"י כתב כן היה מצטל דעתו נגדו גם כן, ועפ"י כי הפ"מ לא היתר בנידון אפי' לכתחילה, שהיו אומדנות רבות ועוצות וגם הגדה גוי ע"י שאלה, והוסיף עוד דבני"ד דליכא גם ס"י אמאי צמת י"ל דגם להתה"ד יש היתר לכתחילה.

ובתש"ו פני משה (בזננשת) ח"א ס"י נ"ג אחרי שהביא ג"כ מתש"ו מהר"י הנ"ל דבאומדנות המוכחות עובא יש להתיר אף לכתחילה, כי דגם מהר"י בכתביו ס"י קל"ט הוא ור"ב אחד שהיה בדורו מה"ר טעביל ס"ל דהיבא דליכא ידים מוכחות ואמתלאות אין שאלה מקת, ואף מהר"י לא חלק עם אותו הרב אלא צמ"איות הכוכחות נידון דידים, שאותו הרב היה סבור דעדיפי מפונדקית ומהר"י חלק עליו דלדבריה גרידי מפונדקית, אבל אם ידמנו באיזה נידון הכוכחות משולות והשיבית ויתר מפונדקית מודה מהר"י דאפי' יהיו דברי בגוי ע"י שאלה לא מפיק ממסל"ת, גם

הגדדים להקל באומדנות גם ה"א דליכא למימר דבמשאלים ליכא חזקה דדייקא ומנסבא אבל בני"ד דייקא ומנסבא וכך מרע לחזקה א"א [ע"י לעיל אות א' בלשון התה"ד], לפי"ז במלחמה דאמרי דדמי ולא שייך דייקא וא"כ לא נוכל ללרף כל הגדדים שכי התה"ד להקל, והח"י צ"ס ע"ג כי כלל דכשהפוסק מביא הרבה לדדים להתיר אין לסמוך על כל זר בפ"ע אף דקאמר ועוד, וא"כ איך לירפו כל גדולי הפוסקים שיטת התה"ד הנ"ל אף במלחמה, וכן יש לתמוה לפי"ז בזה"ב שזירפו כל הפוסקים להקל במלחמה את שיטת הע"ז בסקט"ו דבספק מסל"ת ויש אומדנות מוכחות יש לנו לילך לקולא ואמרין שהיה מסל"ת גמור אפי' לכתחילה, דלפ"ד הת"י הנ"ל אין ללרף שיטת הע"ז במלחמה כיון דכל טעמו של הע"ז הוא עפ"י התה"ד הנ"ל, ואולי י"ל דבאמת אין ללרף שיטת הנ"ל רק היבא שכבר עבר זמן רב מעת שנאצד זכרו ונשחקט שמו וכיון שירד למלחמה למקום סכנה ואצד חז"א כמ"ש התש"ז [ח"א ס"י פ"ה] בשם הירושלמי, לכן בכה"ג שפיר יש מקום ללרף שיטת התה"ד והע"ז הנ"ל.

ז. ואי יש אופן להתיר בודאי שאלה בצירוף אומדנות אף לכתחילה, עפ"י סקט"ו מהגד"י סוס"י י"א שרצה לחדש (עפ"י פירושו דרמ"א יו"ד ס"י ס"ט), דעדות בלתי מסל"ת עם רגלים לדבר עדיף ממסל"ת בלי רגלים לדבר, וא"כ בעדות אשה שנאמן כותי מסל"ת אף דליכא רגלים לדבר ק"ו היבא דליכא רגלי"ד שנאמן בלי מסל"ת, אלא שסוים זה שטלה על רשיוני, אבל גזרני שחילה לסמוך ע"י אפי' ללירוף צעמא כי עדיין לא צהנתיו בכור לצדי רק בהשקפה ראשונה עלה על דעתי, ובזננשת ס"י מ"ז לירף הוא עלמו סברא זו לסניף. אמנם מהת"ס ס"י מ"ו הביא צפ"ת שם שדחה דברי המ"ז וכי שאין לסמוך ע"י כלל. וע"י לקמן אות י' מהת"ס.

ובאמרי אש ס"י י"ט ול"ב כי ג"כ דאין לעשות סניף מזה ושכן נראה מדברי מהר"א והרמ"א שכתבו דאם יש אומדנות מוכחות אעפ"י שהנכרי אינו מסל"ת אם התיירה חכם ונשאת על פיו לא תלה, מפורש דאסור לישא [לכתחילה], וכן הת"ס לא רצה לעשות סניף מזה.

ובאגודת אזור ס"י י"א אחרי האריכות בזה מסיק בזה"ב י' דכל שהסיה הנכרי ע"י שאלה ודאי מכיון להעיד ולא סמכין עליה אפי' כשיש הוכחות ואומדנות שאומר אמת.

ובגבעת שאול ס"י י"ד השיג על דברי הרב הפוסק שם שרצה להתיר לכתחילה בהגדה גוי ע"י שאלה בצירוף אומדנות וכדעת המ"ב [שיוצא לקמן בזה"ב], וכי דאין להקל בשביל זה מחרי טעמי, חדא לפמ"ש הרמ"א משמע דוקא היבא דעברה ונשאת אבל לכתחילה לא, ומ"ש לחלק בין היבא דהגיד הגוי אומדנות להיבא דאנו רואים צעמנו אומדנות, הנה מלשון הרמ"א דמסיים "אם יש ראיות ואומדנות שמת" משמע אפי' אנו רואים צעמנו האומדנות נמי דוקא דיעבד (*), גם בעצוב"ג ס"י ע"ב כי דיש להשיב על דברי המ"ב, וממה שהביא הב"ש בקר"ע דעת המ"ב אין ראיה כי דרכו להביא דעות הפוסקים אף שאינם להלכה, ונ"מ ללרפס לשאר טעמי היתר, שנית דאף אם צאנו לסמוך על דברי המ"ב אין נ"ד דומה לנידון כי [ע"י לקמן אות ח].

ובדברי חיים [מלאנ] ח"א ס"י כ"ד אחרי שהאריך הרבה בזה והראה פנים דבמקום אומדנות והוכחות י"ל דנאמן אפי'

אוצר הפוסקים

אין כ"כ הוכחה דאפשר שהפקיד הדברים הללו בידו והלך לדרכו, ומה שהרחתה להם קצרו ע"כ לא פתחו הקצר או שפתחו ולא הכירוהו דאי פתחו והכירוהו לא היו צריכים לעדות הפונדקית וסוגיא דהתם משמע דעל עדות הפונדקית סמכו, [ועי' לקמן אות כ"ז מ"ש על דבריו אלו האחרונים בסא"ר סי' ד'], אבל הכא צ"ל בלא עדותו של הנכרי הרוח ובלא הודאתו ברור לנו שהרגו ממנה הוכחות ברורות שכתבנו למעלה, ואין להקשות ממנהי דסוף יבמות אין מעידים עליו עד שחלף נפשו אפי' ראובן מגויד וללוב והחיה חובלת בו, חלמא אע"ג דמוכח דקושטא הוא שמת אפי"ה לא סמכין עלה למשרי א"ל לעלמא אם לא בדבר דחזין שיטתא נפשו ומת, איברא דהכי הוא ודאי דלא שרינן א"ל לעלמא עד שיעידו דבר ברור על מיתה ודאית בלי שום ספק, דהכי אמרינן בצבורות [מ"א א'] כי אקילו רבנן בסופו אבל בתחילתו לא אקילו, וצ"ל נמי אי לאו עדותו של הנכרי הרוח שהוא מעיד דבר ברור ומיתה ודאית לא היינו סומכים על כל האומדנות והוכחות שבעולם, אך מפני שעדות הנכרי הרוח לצד אינו מועיל כיון שאינו מסל"ת גמור, כי מרפין קושטא דמילתא צדדיה עדותו שפיר סמכין עליוהו, העולה מדבריו דכל היכא דחזין קושטא דמילתא וצירור הדברים אף בלא עדותו של הנכרי המעיד אז סמכין על עדות הנכרי ולא חיישינן לשיקרא, ונראה להצ"ח עוד ראייה שהרי כי מהר"א על אשכ אמת שהתיר ר' טעבל ע"י שאלה לנכרי וניסת על פיו, והסכים מהר"א לשריותא דיעבד, וכי שם דלכתחילה אין להתיר כה"ג כיון דבלא עדותו של הנכרי אין כאן צירור כלל וכל ההוכחות מפי הנכרי לצדו יאלו ואם אין כאן מסל"ת אין כאן כלום, משמע דצ"ל דצירור הדברים חזין בלא עדותו של הנכרי פשיטא דאפי' לכתחילה יש לסמוך עליה.

וב' צחסי לאברהם חלקני סי' ו' דכ"ע דלפמ"ש המ"צ לחלק דעת מהר"א בין הוכחות הצאות מפי הגוי להיכא דיש לנו הוכחות גם בלי עדותו ממילא דברי הרמ"א שהם ממהר"א מיירי דהכי היכא דההוכחות אינם אלא מפיו של גוי [ולפיכך לא התיר אלא דיעבד], וכן ה"ע ש' דבספק נשאל תנשא לכתחילה דנראה מזה דנשאל ממש לכתחילה לא, מיירי בהוכחות שהם מפי הגוי, אלא שהקשה על המ"צ דהא בדברי מהר"א מצויר דמלכד ההוכחות שהצ"ח קודם שהם מפי הגוי היו שם גם כמה הוכחות בלא עדותו, והם: אי דנפיק קלא שמת, כי דעל שם ה"ה, ג' דיש לו קרובים הרבה בכמה מדינות, ד' דהא כמה שנים שנשחקע שמו, ואפי"ה לא התיר אלא דיעבד ואמאי כי המ"צ דדלויכא הוכחות שלא מפי הגוי גם מהר"א מורה דתנשא לכתחילה, וכי דנראה דס"ל להמ"צ דכל בני אומדנות כחדא חשיבי דאלו היה חי היה צא. וכ"כ הר"ר משה קאשטרו דתשובתו הנדפסת בלל הכסף ח"צ סי' כ"ה לתרץ דברי המ"צ.

ובסא"ר חלק התשובות סי' ג' עמד על דברי התה"ד עלמנו וכי דיש לעיין דלפי דבריו הראשונים נראה שלא נחלק על הרב המחיר אלא מפני שכל ההוכחות והאומדנות לא היו אלא עפ"י הגוי, אבל אם היו אצלנו הוכחות ואומדנות שלא מפי הגוי היה מסכים לדברי הרב המחיר, וכיון שכן לבסוף דאשכח בהך עובדא הוכחות ואומדנות דאותו יהודי מת משום דנפיק עליה קלא והיה בעל שם כ"ר, דכל זה אינו מחוץ הסחת הגוי אלא דברים הידועים מעצמם אמאי לא עלה בידו היתר אלא לדיעבד ולא להשיאה לכתחילה, וכי צביאור דבריו דאומדנא כזו שהוא מחמת העדר הגם שתהא גדולה כמה שתהיה אינה מועלת לשווי שיחת הגוי שאינו מסל"ת עדות שלמה כדי להשיאה לכתחילה, אבל אומדנא

גם מהר"ק שזרש קכ"א [ויצאו דבריו לקמן אות י'] בהך שיטה קאי ש' וז"ל: ועוד שיש כאן הרבה הוכחות שנמצא חלל צאותו בדרך וגם נמצאו כליו וספריו צביתו [של הרוח] דדמי להביא דזה מקלו ותרמילו עכ"ל והנה הגם דצנידון ידיה תשובת הגוי היתה ע"י שאלת השופט כי להתיר משום לירוף אותם ההוכחות שנמצא חלל וגם כליו שנמצאו צביתו [של הרוח], וכוונת דבריו ש' דדמי למקלו ותרמילו לא קאי אלא אהך הוכחה צביתא דסליק מינה הא דנמצאו כליו וספריו צביתו, כלומר דיש כאן הוכחה גדולה דנמצא חלל צאותו בדרך דהיא הוכחה מעולה מהביא דפונדקית, וגם שנמצאו ספריו וכליו דדמי למקלו ותרמילו דפונדקית, ומכל אלו ההוכחות בהנערפות החליט מהר"ק להאמין לרוח אעפ"י שהיה ע"י שאלה, משום דעד כאן לא אינעריך תלמודא דידן טעמא דצבחה [גבי פונדקית], אלא משום שלא היה לה רק הוכחה דמקלו ותרמילו לבד, אבל צנידון דמהר"ק שהיו שם הוכחות גדולות כמבואר שם בלשונו "שיש כאן הרבה הוכחות" שאלה לא מפקא מידי מסל"ת כ"ר, היותא לנו מכל כך שקלא וטריא דאע"ג דשאלה מפקא מידי מסל"ת היכא דאיכא אמתלאות דקושטא קאמר ס"ל למהר"ק ומהר"י ווייל ומהר"א דלא נפיק מידי מסל"ת. ועי' עוד לקמן אות ח' מהפ"מ סי' ל"ח. גם בתשו' מהר"מ בן חביב סי' א' כי טעם אחד להכשיר גוי ע"י שאלה משום שהיו ידים מוכיחות ואומדנות גדולות שאומר אמת וצבחה"ג לא צטון מסל"ת כמ"ש מהר"י ווייל ומהר"א צבחתו ומהר"ק שזרש קכ"א והביאם בפני משה. וצבחה"ג (אמאריליו) סי' א' דף ל"ה ע"א אחר שהביא מהפוסקים הנ"ל דדלויכא הוכחות ואמתלאות יותר גדולות מהביא דפונדקית מהני אפי' השיב הגוי ע"י שאלה, סיים דהדין דין אמת והכי נקטינן.

ובמשאית בנימין סי' ס"ח ברורה שזרש ע"י שאלה שברג ליהודי פ', כי טעם אחד להתיר עפ"י הודאתו, משום דצ"ל פשיטא לן בלא עדותו של הרוח ובלא הודאתו שהוא הרגו, שהרי יש כאן עדות שהרוח הלך עם היהודי מעיר פ' לעיר פ' וצדך נאצד היהודי, ואח"כ נמצאו ביד הנכרי הזה כל עסקיו הסוסים והעגלה והסחורה והמעטלים שלו וא"כ איך היפה הוא אם לא הרגו, גם אין לחוש שמה מכר היהודי לנכרי כל מעטליו וחד והלך לו לדרכו, שהרי הנכרי הזה מאנשי חיל המלחמה מהרגלים ידיו שואגים לערוף ולגזול לבקש לחמו ואין ידו משגת לפרנס עצמו, ועוד שהנכרי מכר הסחורה מה ששור ק' זהובים עבור י"ג זהובים, ואין לך הוכחה גדולה מזו שלא קנה אלו הדברים רק גזל אותם, גם אין דרכו של אדם כמו היהודי הזה למכור ביחד העגלה והסוסים ומעטליו וצגדיו וכליו ביחד כ"ר, כל זה ידים מוכיחות ורגלים לדבר שהוא הוא שהרגו, ולפיכך עדות הנכרי הרוח מועיל אפי' בלא מסל"ת כ"ר, וא"ת א"כ מאי פריך צגמי גבי פונדקית והא איך חצרו קאמרי הא התם מוכח עובדא דקושטא קאמרה שהרי הוסיף להם מקלו ותרמילו וס"ת שלו והרחתה להם קצרו וצבחה"ג כי הריב"ש בתשו' [סי' שצ"ז] לדקדק מזה דכל ששאלים לנכרי תחילה אין עדותו עדות אע"ג דמוכח הרבה מדברי הנכרי דקושטא קאמר, י"ל דהמקשה ידע שפיר דמה שהאמינו לפונדקית צמחני לאו מעט מסל"ת הוא אלא מעט דקושטא קאמרה ולפיכך לא פריך אמתניי מידי, אלא לפום מאי דמסיק צגמי דפונדקית נכרית ומסל"ת פריך והא איך חצרו, א"כ שאני התם דאע"ג דמוכח דקושטא קאמרה מ"מ אינו מוכח רק עפ"י הפונדקית ואילוהא היא לא היינו יודעים כלל הלאך אי לאו דמסל"ת הוי לא סמכין על עדותה דחיישינן לשיקרא, וממח שהוסיף מקלו ותרמילו וס"ת שלו

אוצר הפוסקים

אמת דהא הוליוו חת המת מקצרו והכירו אותו. קצת בשינוי וגם בצבדו דזה הוא, אף אם נאמר דסימניו וסימניו כליו לא מהני עכ"פ הוכחה ורגל"ד עוצה איכא דזה הוא המת, וגם דיתוי של החת"ם חוזר ונראה מדברי תה"ד סי' קל"ט שמצינו דברי הר"ע שר"ה ג"כ להתיר עכו"ם שאינו מסל"ת ע"י הוכחות ואומדנות והוא חולק שם עליו רק משום דכל האומדנות הם רק עפ"י עכו"ם ואיכא למימר דהכל שקר אבל היכא דיש הוכחה ואומדנא בלא דברי העכו"ם אינו דוחה, ושפיר יש לנרף לסניף דברי הר"ע והבוצ"י ה"ל להתיר. ועי' לקמן אות ח' מהגבצת שאל סי' י"ד.

ח. פרטי האומדנות שדנו בהם הפוסקים להתיר לכתחילה, צירוף הגדת גוי ע"י שאלה. עי' לעיל אות ז' פרטי האומדנות מהמ"צ סי' ס"ח שדן להתיר על ידיהם לכתחילה צירוף הגדת הגוי ע"י שאלה. ונזכר ששועים סי' פ"ב כי צידדו דיש לנו היתר צרור ופשוט עפ"י דברי המ"צ [הג"ל], דצ"ד יש אומדנות רבות יותר מהאומדנות שצטבדא להמ"צ, שהמ"צ כי צידדו שיש עדות שהרולח הלך עם היחודי מעיר פי' וצדך נאצד היחודי ואח"כ נמלא ציד הנכרי הזה כל עסקיו הסוס והעגלה והסחורה והמעטלים שלו וא"כ איך הוא איפה אם לא הרגו, וזה ישנו ג"כ צ"ד, עוד כי שאין לומר שהוא לקח מהיחודי כל הסחורה צקנין שהרי הנכרי הלך לאו צר הכי הוא שאין ידו משגת לפרנס עלמו, וחששא זו מסולקת גם צ"ד עפ"י דברי הצי"ח בשו"ב [סי' פ"ו] דבזמן מועט ל"ח לשאלה ופקדון, וה"ה למכירה, עוד כי המ"צ שאין דרכו של יהודי כזה למכור צידו סוסים ועגלה וכו', וכל זה איתא ג"כ צ"ד, ועוד יותר מזה שנתפרר כל גלגולי הסיצה שעל ידו ארצו לדמו של היחודי.

ובחסד לאברהם [להר"א חלקנין] סי' ו' דף ל' ע"א אחרי שזכרתי מדברי הפוסקים דהוכחות שלא מפי הגוי צירוף הגדת הגוי יש להתיר אפי' לכתחילה, כי והשתא צ"ד נמי אפי' ה"ה נשאל ממש הוי שריא דך אחתא להתנסבא לכתחילה מכה האומדנות דאיתנייחו צ"ד דדמיין להוכחות של המ"צ, דצ"ד נמי יש עדות מישראל שהניחו צדיהו של הגוי [שנאמר עליו שהרגו], שעבדו לעשות לו משתה ולפרוע לו מעות ומשם נעלם ולא נראה עוד בעולם, וגם אחרי כן ראוהו היחודים לרולח כשהוא לבוש בצבדי הנעלם, ועוד הוכחה שהיה ידוע מקודם שהמקום שנשאר שם היחודי הוא מקום מסוכן, כן אמת שצמ"צ כי עוד הוכחות המוכחות שהיחודי לא מכר את כל מעטליו אל הגוי, דנראה מזה שלא הספיק לו מה שנמלאה הסחורה ציד הגוי לצד ואילו צ"ד ליתא להכרח זה, אך נראה דודאי אף אם לא היה צידו הכרח זה הוי מהני, אלא כיון שנמלא כחצו לעדופי מילתא, וכן נראה מדברי הסא"ר סי' ד' שכשהציא ההוכחות של המ"צ לא הזכיר הכרח זה כלל, וגם מהר"ק צבור קכ"א בהוכחה דכליו וספריו לא הכריח דליכא למיחש שמכרם. ועי' בדברי בעל גצעת שאל המוצא בסמוך.

ובתשובה שצ"ס זכרנו לחיים דף ק"ע ע"ב ציבורי שילא ללכת למקום ידוע ונעלם, ונשמע הקול שנהרג וילאו אנשים לחפש אחריו ומלאו באתו דרך עלמות אדם ומלבושיו ולינליותיו של הנעלם לצועים צדס וגם הגיד גוי ע"י שאלה שאותו היחודי נהרג באתו דרך, הציא מהחסד לאברהם ה"ל וכו' דאוחס ג' הוכחות שכי שם לנידונו איתנייחו גם צ"ד, ה"ה שזדע לנו שלא הגיע לכפר ולא חזר לעיר, ה"ה מהמלבושים והלינליות שהציאו אנשי החברה וגם הטיסקיירי [תעודת אבותו] וכחצו דכוו הוכחה גמורה

כזו שהיא מחייבת בפועל שפי' מת צענין כך וכך וצא הגוי והגיד שאותו פי' מת באתו ענין, כיון שניכר וצורר לפנינו שדברי הגוי אמת הם שאינו מסל"ת מנכצין אחתא הפומיח.

ובתשו' אחר שמואל סי' ג' אחרי שהקשה על החסד לאברהם דמדברי מהר"א מוצא דהוכחות שאינם חלל מפי הגוי אין להתיר אפי' צדיעבד [עי' לעיל אות ז'], כי לתרן דברי המ"צ מקושית החסד לאברהם ה"ל, דהוכחות שמהא מהר"א אח"כ אינם חלל למציאות המיתה אבל לא לאמת דברי הגוי דקושטא קאמר וזה לא מהני אלא דיעבד [ובהכי מיירי הרמ"א], אבל באומדנות והוכחות [שלא מפי הגוי] המאמתות דברי הגוי דקושטא קאמר מהני אפי' לכתחילה, וכוונת המ"צ לומר דהוכחות דנידון ידידיה מקרי שפיר הוכחות להתיר לכתחילה דמיירי בהוכחות [שלא מפי הגוי] הצאות לאמת דברי הגוי דקושטא קאמר, ועי' הוא דקאמר דגם מהר"א לא חלק על מהר"ע אלא צידדו ידידיה [ר"ל דאף שהוכחות שם היו לאמת דברי הגוי מ"מ לא היו חלל מפי הגוי], אבל צידדו המ"צ מודה, וכו' שיש להעמיס זה בכוונת הסא"ר ה"ל. ועי' עוד בדברי האחר שמואל לעיל אות ז'.

ובכנס"י סי' נ"ב הציא מהמ"צ לנידונו, ובס"י נ"ג כי דאף שהעצוב"ג סי' ע"ב כי שיש לו להשיב על המ"צ, הנה מאחר שלא גילה מה קשה לו אין אנו משגיחים בו, כי אולי אם היה מגלה קושיתו היה לאל ידיו לתרן, ומכ"ש שמהר"מ לובלין [סי' קי"ו] וה"ל [סי' מ"ב] מסכימים להמ"צ [שכתבו דכל היכא דנוכח שאינו מתכוין לא להתיר ולא להעיד אין שאלה מזקת].

ובנמע שיעשועים סי' ע"ו הציא מהמ"צ שפסק דבמקום שיש אומדנות אפי' בלא הגדת הגוי מהני הגדתו אפי' אם מגיד עפ"י שאלה אפי' לענין לכתחילה ומ"ש בעצוב"ג דיש להשיב עליו, וכו' ג"כ דאין לא שצקנין דברי המ"צ שנראים לנו הראיות שמצינו לדבריו, וכן מה שהסכימו עמו מהר"מ לובלין וה"ל, וניקוס וניחוש לדברי חשובה שהיתה בלא העצוב"ג להשיב ע"י ולא נודע לנו עוב ומכות הדבר שר"ה להשיב, והציא שח"כ מלא כן להכנס"י [הג"ל]. ועי' עוד לקמן אות ח' מהנמע ששועים סי' פ"ב.

גם בחש"י מהרש"ס ח"ב סי' מ"ח צגוי שאמר ע"י שאלה על יהודי פי' שנמלא צדיה"ח שמת, אחרי שצ"ד כמה נרדים להחשיב דברי הגוי מסל"ת, כי בסוף דבריו דחון מכל זה הנה מוצא בחש"י מ"צ דכל שיש לנו הוכחות צרורות על מיתתו יש לסמוך על עדות עכו"ם אפי' אחר ע"י שאלה, וא"כ ה"ג צ"ד שהובילו ישראל לצי"ה כחולה מסוכן ומצי"ה לא ילא ואיכא כמה הוכחות צרורות, שזי יש לסמוך על אמירת העכו"ם גם אם הגיד ע"י שאלה, ואף דבחדש עצוב"ג כי דיש להשיב על המ"צ אבל כבר כי בכנס"י סי' נ"ג שאין להשיג בפקפוקו וגם צנעט ששועים האריך לפסוק בהמ"צ. וכעין זה כי המהרש"ס צח"ג סי' ס"ו. וכן הציא דעת המ"צ בן שאר נדדי היתר צחיים ושלים ח"ב סי' ז'. ועי' צקונערס חורה אור שצ"ס תורי זהב דף שצ"ד וש"ה שהאריך לקיים דברי המ"צ. ועי' לעיל אות ז'.

ובחבצלת השרון סי' ל"א כי צידדו דיש טעם להתיר עפ"י דעת הנוצ"ק סי' ל"א [הג"ל צריש האות] דהיכא דיש רגלים לדבר נאמן גם עכו"ם שאינו מסל"ת, ואף דבחדש"ס סי' מ"ז דחה דבריו בשתי ידיים מ"מ הוא גופיה נרד שם דהיכא דיש רגלים לדבר שדבריו אמתים י"ל דנאמן, רק דמה שנאצד זכרו אין זה הוכחה לדבריו דאיכא למימר דאדרבא משום זה משקר ואינו ירא שינא לביתו, וא"כ צ"ד דיש הוכחה עוצה בסופו דראש דבריו

אוצר הפוסקים

שילך לבקשו, ואחר ימים חזר הגוי אל השופט ואמר שחלם שהיכודי
הוא מושלך בצור שבמקום פ', ותומי הלכו לשם ג' יחודים
והיכודי שנמצאו שם בשעה שהוליוהו לאותו פ' מן הצור והכירוהו
שהוא הוא, וחשש הרשד"ס דאף שבמים חיו משתנה אפי' עמד
ימים רבים מי"מ היו ימים צנידון זה לומר שזה כמה נשתנה קודם
ביצעה כמה ימים וכיון שכן עדות ההכרה לאו כלום היא, וכי ע"י
באין תשובתו דמי"מ אחתה שריא דהא רגלים לדבר ואומדנה דמוכה
שזה הגוי הרגו והשליכו לשם דכי נביא הוא שניבא שפי' נמצא
בצור שהוא, ומאחר ששאלוהו על פ' ואמר שהוא מושלך בצור
והלכו ומלאוהו והכירוהו שהוא הוא דהא ודאי כו"ע מודו
דחתתה דא שריא, ואע"ג דגוי לא מהימן אלא במסלית וצניד
לאו מסלית הוא, היינו היכא דאין לנו רואים דבריו שהם אחת
ואנו מסתפקים משום חשש שמה נשתנה בזה ודאי איכא למימר
דחיישין היכא דמלך הראיה לצד הכרנו אותו, אבל עתה שהגוי
אומר שהוא פ' בזה ודאי חלין. וכי בסא"ר בתשו' סי' ד' דנראה
מדברי הרשד"ס דכל שניכר שהגוי אומר אחת הבגס שנשאל שפיר
דמי, ועדיפה מנייה שמעין מדבריו דהבגס שהגוי לא הזכיר מיתה
על הפ' שהוא עס כל זה תפסין משיחתו מה שמוכרח ממנה, והיינו
דמשיחת הגוי לא שמעין אלא שחלם שפי' מושלך בצור וכבר ידוע
שדברי תלומות לא מעלים ולא מורידים אפי' בישראל החולם כ"ש
צגוי, ואפי"ה מפני שהדבר ניכר מעצמו שהוא הרגו בטענת וכי נביא
הוא, תפסין כאלו אמר שהרגו והשליכו לצור.

ובנידון ידידי כי בסא"ר שם דאיכא פנים דקושטא קאמר אף בלא
הגדוהו של הגוי, לפמ"ש בשאלה דיכודי זה ילא עס הגוי
מכפר פ' ללכת לכפר פ' ולא עברו כמו שחיס שלש שעות שחזר
הגוי לכפר עומד ומרעיד ושאלו לו בני הכפר מה היה לך ולא השיבם
דבר, [רק אח"כ כשצא אחיו ושאל אותו מה נהיה מאחי השיב שנהרג
ע"י לסטים], אשר מפשט דברים אלה נראה דהמהלך אשר צין הכפר
שיאלו ממנו לכפר אשר היה מחזו חפזם לילך הוא שיעור רב יותר
משלש שעות ולפיכך שאלוהו בני הכפר מה היה לך שצאח כ"כ מכר
ולמה אחת עומד מרעיד, וכיון שכן אין לך הוכחה גדולה מו שהיכודי
זה עבר מן העולם, אם ממה שחזר הגוי מאמלע בדרך שאם היה
חי לא היה מניחו וחוזר לאחוריו, ואם ממה שהיה עומד ומרעיד,
ואם ממה שנעלם היכודי ולא נודע מקומו זה ימים רבים.

פ. כשהגידו שני גוים ע"י שאלה זה שלא בפני זה. בתשו' אמר
שמואל סי' ג' אחר שהביא דברי הפוסקים דצגוי ע"י
שאלה בצירוף אומדנות יש להחיר אף לכתחילה, כי דצנידונו איכא
אומדנה והוכחה גדולה ממאי דחזין שהוחזקה מיתתו צפי כמה
גוים מהג' כפרים שהלך בהם היכודי המעיד ושאל מהם על הנאצד
והשיבו לו שהרגוהו, וכולם כיוונו דצריכס צאופן הריגתו לאחז
סיבה היתה וצאחה מקום היתה ומי ומי ההורגים, וגם אח
ההורגים עצמם מלא היכודי ושאל מהם והשיבו לו שכבר הרגוהו
באותו מקום עצמו, כל כה"ג אין לך הוכחה גדולה מו ומוכחה
מולתא עובא דקושטא קאמרי, והביא מהשצ"ץ סימן ע"ח והסימנים
שאח"ז [שדן שם לענין להוריד היורשים לנחלה עפ"י צ' גוים שהיכודי
זה שלא בפני זה על מיתת פלוני], דמפורש יולא מדבריו דכל היכא
דמתפרסם דבר אחד צ"י או צ"י מקומות מכון כאחד, אפילו מפי
פסולים לעדות לאותו ענין הוי סמיכה וידיעה ודאית לאמת אותו
ענין, וסיים באמר שמואל הרי דמנינו אינן גדול לסמוך עליו.

ובשער אשר סי' ב' כתב על דברי האמר שמואל הי"ל דמה שהביא
ראיה מהשצ"ץ אינה ראויה, דעד כאן לא קאמר השצ"ץ
אלא

גמורה, וכי שהמקום הזה היה מסוכן הרבה, וא"כ לפי דברי
החסד לאצרכס אף דודאי נשאל מחירין את האשה לכתחילה.

ובגבעת שאול סי' י"ד ביכודי שיאל ללכת ממקום למקום
ונעלם, וגוי ע"י שאלה היגיד שנהרג ע"י גוים, גם
נמצאו באותו הדרך צוער עצמות וחלקים מגוף מת וצגדים, והכירו
יכודים את הצגדים שהם של פ' הנעלם וכן הכירוהו צוקנו, גם
נמצאו סחורתו אצל גוים שאמרו שנמצאו את זה צוער אצל הגוף
של היכודי, וכי הכס אחד להחיר עפ"י דברי המ"צ משום דצניד יש
עוד יותר הוכחות מנידון המ"צ, שהרי יש כאן עדות שהלך ממקום
פ' למקום פ' ולמקום שהלך לא צא, ואח"כ נמצאו כל סחורתו עם
הכלים שצודאי הוא גהרג כמ"ש המ"צ צנידונו, ועוד יותר מזה
שהכירו אותו היכודים ע"י סימני גופו צוקנו ושאר סימנים מה
שלא היה צנידון המ"צ ששם לא נמצא הנהרג כלל, א"כ אין לך
אומדנות גדולות מאלו וכ"ש הוא שיש לסמוך עליהם בצירוף עדות
הגוי צלי מסלית.

אולם הרב בעל גבעת שאול השיג עליו ואמר שפי' דאין לסמוך
בכלל על דעת המ"צ משום שמדברי הרמ"א נראה דדוקא
צדיעבד יש לסמוך על עדות גוי ע"י שאלה בצירוף אומדנות [ע"י
לעיל ריש אות ז'], כי עוד טעם לדחות דברי החכם הפוסק באותו
נידון, דאף אם בלנו לסמוך על דברי המ"צ מי"מ אין צידינו להקל
לדמות מילתא למילתא צענינו אומדנות אם לא אותם שנמצאו
צפירוש, ובאמת אין י"ד דומה לנידון המ"צ דהתם איכא הוכחות
עובא מה שניכרים דברי אחת הגדת העכו"ם שהוא הרגו, דודאי מה
שהלך ממקום למקום וצדך נאצד לאו הוכחה היא כלל, דאפשר
דרך אחר נדמין לו, רק דעיקר ההוכחה היא משום שהרואה הלך
עמו וצלא"ה עכו"ם חשידי על שפיכות דמים, ואצל הרואה הזה נמצאו
כל עסקיו ומעלעלים שלו ומכר הכל צול משו"ה ליכא למיחש
למכירה, ולשאלה נמי לא חיישין מהאי טעמא לפי סברתו דהכל
חדא היא, א"כ צודאי באותו דרך שהלך עמו צדך זה הרגו,
משא"כ צניד שנמצאו אצל ההרוג רק הצגדים שעליו ואף מהצגדים
היה חסר מקלף ודאי דאיכא למיחש לשאלה, ומה שהלך
למקום פ' ולא צא ודאי לאו הוכחה היא כמ"ש בסמוך, גם בלא"ה
כיון שפעם אחת כבר חשב צדך אלא שהעכו"ם החזירוהו כמ"ש
בצ"ע, לפי"ז אפשר שגם בפעם השנייה נטח מן הדרך והלך
למקום אחר ומי יודע להיכן הלך, וכיון דנ"ד לא הוי דוגמת הענין
מ"ש המ"צ א"כ ודאי דאין להקל בא"א החמורה מאומדן דעתנו.

ובתשו' פני משה ח"א סי' י"ח צנידון גוים שאמרו ע"י שאלה
אנו קברנו את היכודי בחול שעל שפת הים לכו שם
ותמצאוהו, והלכו ומלאוהו שם קבור בדמותו כללמו רק שהיה
לאחר ג"י, אחר שהביא ממבריי"ק ומבריי ווייל ותה"ד [הני"ל
באות ז'], כי דצניד אין הוכחה גדולה מו דמי איכא למיתלי
שמשקרי מכל וכל ואיתרמי שהאיש הקבור היתה לורתו דומה ממש
לורתו של זה, או מכיון שעברו עליו ג"י נשתנה לורתו והפכה
לורתו של זה, ושהיה לו למת שהוא גם כשריטה השחורה שהיתה
לפי הנעלם, ומלאו גם הצגדים הידועים שיאל בהם בלאתו את
העיר, כולי האי לא איתרמי.

ובתשו' הרשד"ס סי' י"ד צראצון ששלח את אחיו לגבות חובו
מגוי אחד בכפר פ', וכשהמתין לו חודש ימים ולא חזר
קם בעצמו והלך לאותו כפר וחצב חוצו מהגוי והשיב לו שכבר
פרע לאחיו, אז אמר רציון אל הגוי מאחר שהודית שאחי היה
אלך תגיד היכן הוא, והוליוהו לפני השופט וגזר השופט על הגוי

אוצר הפוסקים

ובצל הכסף ח"צ צו"ת הרא"ג סי' כ' דעלה על דעתו לומר דבני"ד שהם שני גוים המגידים זה שלא בפני זה אף שהם ע"י שאלה אמרין דלא משקרי כמו שנראה מתשו' החשב"ץ [כ"ו] ומראיתו מהא דשטרא פרסאה, אלא שיש לחלק דהתם הוי מדע"ג לאתרא ולא משקרי כו', והכא ששבו ראה להשער אשר כ"ל שעמד בזה, אלא שבנידון ידיה שהאומדנא היתה גדולה וחזקה שהגוים כוונתו דבריהם בדברים הרבה, דכיונו באופן הכריגה ובמקום הכריגה ומי הם הרואים ומא היתה סיבת הכריגה דבזה הלכך גומר שאמת אמרו וע"ז מלא פתח להקל בספק נשאל יע"ש *).

ובחן טוב סק"ל הכא מהחשב"ץ דב' גוים אפי' בלא מסל"ת המעידים זה שלא בפני זה נאמנים מדאורייתא, וכי ע"ז דהיא קולא יתירה, ומסוגית הש"ס וכל הפוסקים משמע דאפי' מדרבנן לא מהימני וכן משמע מכמה תשו' האחרונים, גם קשה על החשב"ץ מיבמות קט"ז דאמרין והא מאה נשים כע"ל דמין, ודילמא מיירי שהעידו זה שלא בפני זה. ועפ"ת סק"ד צ"ש בפנים מאירות.

י. רוצח שהודת ע"י שאלה בלי עיניו. עכ"ל סק"ד מחלוקת הפוסקים בזה. ומקור הדברים הם ממנהי"ק שורש קכ"א שהחיר צידונו עפ"י הודאת הרואה לשאלת השופט, וכי ע"ז ג' טעמים, א' דכל מקום שהדבר מוכיח שאין הגוי מתכוין לא להחיר ולא להעיד ודאי מקרי מסל"ת, והכא אכן סבדי דאם היה יכול לטפור ולהשמע לומר שלא הרגו היה עושה, דפשיטא הוא שאם לא היה אמת שהרגו לא היה אומר שהרגו כדי לחייב את ראשו למלכות, וכיון דליכא לספקי במתכוין להעיד או להחיר לא נפיק מכלל מסל"ת, צ' דאפשר לומר דעדיף האי ממסל"ת, ויש להחיר [בזה] אפי' בלא טעמא דריוקא ומינסבא וגם בלא טעמא דמשום עגונה הקילו בזה, דהא אפי' במקום שלריך עדות גמורה כגון להוציא ממון מחזקתו דבעינן שני עדים, סמכו אחזקה דלא מרעי נפשיהו גבי שטרות העולים בערכאות. צשטרי מבר, אף בלא טעמא דרינא דמלכותא דינא, ואע"ג דאם היה משקר לא היה מגיע לו חיזק רב כי אם מעט ולזהל אפי' אמרין כיון שהוא דין לא היה מעיד שקר ופוגם את כבודו, ואפילו לענין ערוה להחיר ח"ל לעלמא [בגט] הוי סמכין אחזקה זו חי לאו דלאו בני כריתות מינא, כ"ש וק"י הכא דאי לאו דקושטא קאמר שהרגו לא הוי מרע נפשיה להכחיש צנפשו, דהא פשיטא דאין לך ריעותא לנפשיה גדולה מזו, ואפי' ח"ל [בני"ד] שסמך המרמא הזה על דברי השופט שאמר שלא יגיע לו שום חק בדבר רק שיאמר האמת, מ"מ למה היה לו לשקר ולומר שהרגו אם לא הרגו ולשוויה נפשיה רואה צדק, ועוד דלכל הפחות למיחש מיהא צדי פן יכזב צו השופט כאשר היה האמת, כי ידוע הוא שכן דרך הדיונים שלהם להחליק בדברים כדי שיוכח הלה האמת, הא אין לך מרע נפשיה גדול מזה, ג' שיש כאן הרבה הוכחות לדבריו, שהחלל נמלא במקום שאמר וגם נמלא כליו וכפריו צביתו, דדמי לפונדקית שאמרה זה מקלו כו'. [עפ"י דברי החורח חסד מלוצקין ח"צ סי' מ' שהעתיק דברי מהרי"ק]. ועי' לעיל אות ז' מתשו' פ"מ סי' כ"ג מ"ש ציבור העטעס ה"ג של המהרי"ק.

ובמהריב"ל ח"ל סי' י"ז צו"ת ששופט העיר תפס לגוים באמרו שהם הרגו ליבדי פלוגי, וקודם שיסרו אותם צננישות באכונים

אלה בגוים מסל"ת, רק דלענין ממון לא מהני [אף במסל"ת], לזה אמר דבנחפסס כן מפי מסל"ת צ"ל או ג' מקומות בודאי כן הוא האמת, דכיון שבאו דבריהם מכוונים בלי שאלה הוי אומדנא דקושטא קאמר, משא"כ כשצאו דברי הגוים ע"י שאלה, כיון דחיישין דמשקרי הגם שבאו דבריהם מכוונים אמרין דאיתרמי מילתא ששניהם אמרו בסגנון א' כו', אלא דמהבויא דשטרא פרסאה דגויין י"ע [דרב פפא הוי מקרי לכו לשני כותים זה שלא בפני זה ומגבי ציה ממשעבדי] דמא מיייתי החשב"ץ ראה לדיון, משם מפורש דגם כשצאו דברי הגוים ע"י שאלה אם צאו בדברים מכוונים זה שלא בפני זה שפיר מהימנין לכו גם לענין ממון וקרי לכו בגמי מסל"ת, ושוב מלאחי הדבר מפורש בתשו' מהרי"מ שלטון סי' י"ז שכי שם דמלינו דכל שיש אומדנא ברורה שאומר אמת קרי ליה בגמי מסל"ת ומיייתי מהבויא דשטרא פרסאה, ומסיים הרי דאפילו כששאל אותם אעפ"י קרי לכו מסל"ת כיון שכיוונו דבריהם ואיכא אומדנא דמוכח דקושטא קאמר, וכ"ג להדיא מדברי המ"ל ח"ל סי' ז' שכי דאם היתה הגדת הגוי מענין הכריגה הישראל ע"י שאלה, הגם שאמר שישאלו לגוי אחר ושאלוהו ואמר ככל דברי הגוי הראשון לא מהני משום דחיישין שמא נתוועדו מתחילה לך, משמע מדבריו דדוקא היכא דקאמר הגוי הראשון שישאלו לגוי השני הוא דחיישין שמא נתוועדו מתחילה לך, משא"כ היכא דשאל לגוי הראשון והשיב לו ואיתרמי לו גוי אחר ושאלו והשיב וכ"ש במקום אחר ובאו דבריהם מכוונים זה עם זה דליכא למיחש שמא נתוועדו יחד פשיטא ודאי דאמרין דניכרים דבריהם דקושטא קאמר, אך עדיין י"ל דשאני הויא דשטרא פרסאה דהוי מילתא דעבידא לגלוי לאתרא כיון דרבים יודעים לשון פרסית ומירתת לשקר, [גם בזהבא דמשפט דק כיון דאמר שישאלו לגוי פ' הוי מדע"ג מיד לך הולך לחפש שמא נתוועדו יחד], משא"כ בני"ד, והגם דבחשב"ץ שם אמר דגם בעדות אשה הוי מדע"ג שאם הוא חי יבא היום או מחר מ"מ לא ידעתי איך מדמי מילתא למילתא דלאו כל מדע"ג הם בגדר אחד, וכמ"ש בחש"י הריב"ש סי' קנ"ה דיש דבר מפורסם לכל שיחגלה הדבר בודאי בקרוב כהבויא דקדשו צ"ד את החודש וכן הויא דשטרא פרסאה צדידיו לתקור עליו מיד, ויש דבר שאינו בגדר זה שאינו דבר מפורסם ואין צדידיו לגלותו וגם אינו ודאי שיחגלה אלא אפשר שיחגלה באיזה זמן כגון מה פלוגי שאף אם הוא חי אפשר שלא יבא לעולם, אכן כד הויין בה חזין דלאו מילתא היא משום דעד כאן לא הלריך שיבא מדע"ג לאתרא אלא דוקא גבי ממון דלא מהני עדות גוים מסל"ת אמתו לכו הגם שמכוונים דבריהם וכו"ל כמסל"ת מ"מ צעין ג"כ שיבא מדע"ג מיד, משא"כ בעדות אשה כיון שבאו דבריהם מכוונים הו"ל כמסל"ת דהאמינום רבן וסמכו דבריהם אמינא דע"ג הגם שהוא לאחר זמן ובזירוף דיוקא דידע כו', באופן דהכא בני"ד שאמרו בסגנון א' כל הגוים שבגי מקומות וכולם הגידו צבוח אופן מיתתו ומי היו הרואים וסיבת הכריגה ובאחיה מקום נהרג אין לחוש לאיתרמי כ"כ. ובסוף דבריו שם כי דאפי' מרוב לפקפק ולומר דגם צכ"ג איכא למיחש לשיקרא ואיתרמי מילתא שכולם צדו דברים מלבס וכיוונו דבריהם בכל הדברים, מ"מ ון מי שיכחיש המוחש דעל הרוב הוא דקושטא קאמר ולא גרע ממשא"לם דהאשה מותרת מה"מ וא"כ בספק נשאל שפיר חלוקן לקולא, והלריך להוכיח דצידונו חשיב ספק נשאל.

גם בתשו' זקן אהרן [להר"א וואלקין] סי' ס"ח ס"ט וע"י דהיכא ששני גוים נשאלו זה שלא בפני זה ונמלאו מכוונים הוי הוכחה דקושטא קאמר ונאמנים, והכא מהבויא דשטרא פרסאה. וכ"כ צו"ת עלי הלכנון סי' פ"ב ופ"ז. וע"ע בהשמועות.

י. כנראה מדברי הרא"ג שחפס לעיקר סוף דברי השער אשר במ"ש דאפי' נראה לפקפק כו' ע"י לעיל בלשוננו, אבל כפי שטות דברי השער אשר נראה שלא כתב זה אלא לרחוקא דמילתא, והרי דחה להדיא פקפק זה דהתם גבי שטרא פרסאה הוי מדע"ג, וכי דלאו מילתא היא.

אוצר הפוסקים

לזה דלא אמרינן נזכר מות מחיים רק בשמכים ומייסורים צפועל ולא בגזום לבד, מדברי מהר"ם שצמ"ח בסוף תשובות דש"י. להלכות שצויות בתשו' המתחלה להאריך אין פנאי בו, ומ"מ מאחר שכן הורה זקן הלא הוא המהרי"ל מי יקל ראשו לעשות מעשה נגדו, וצפרע דכל ספק מסל"ת איסורא דאורייתא הוא ואולינן לחומרא כמ"ש הריב"ש, ח"כ לא ימלט מהיות זה שנוי במחלוקת ואולינן לחומרא.

ובחקרי לב מהדו"צ סי' ט' כ' דאף שרבו המתירים בהודא הרו"ח קודם שיסורוהו [ע"י להלן אות זה], אבל אין זה עיקר, מאחר דב' גדולי עולם הריב"ל והראש"ח חלקו ואמרו שזה לא מקרי מסל"ת, והרש"ך והכר"ם אסרו מספק מי לא יחוש לדבריכם באיסור אשת איש.

אולם בתשו' צ"י סי' ז' כ' לחלק בין הודא מחוך היסורים לצין הודא קודם שיסורוהו, שאם מחוך היסורים הודא ענין דמשקר להגלל מהיסורים, ואעפ"י שצ"ע וידועו למיתה, מחמת יסורים נזכר לו מות מחיים וכדאמרינן אלמלי נגדו לחנניה בו אבל אם קודם שיסורוהו הודא נראה דמהימן דליכא למימר דמחמת יראת היסורים אמר שיקרא, וקצת יש לדקוק בן מתשו' מהרי"ק [הג"ל] שבי' דפשיטא הוא שאם לא היה אמת שברגו לא היה מודה כדי להיזכר ראשו למלכות בו, והא ודאי דבאחרית דמהרי"ק היו מייסורים עד שידע שכן משפט כל מלכי הגוים, ואפי"כ כי שאם לא היה אמת לא היה מודה, וטעמא דפרישות, שכיון שעדיין לא יסורוהו לא אמרינן שמפחד היסורים הודא. ובסי' ח' שם כי צנידונו דלמאי דליכא למיחש שמא מאימת היסורים הודו מה שלא עשו, י"ל דלא חיישינן להכי, שהרי כי מהרי"ק דסמכין אדברי הרו"ח שביד לשופט, ובאחרית דמהרי"ק מסתמא היו מייסורים את הרו"ח עד שידע שכן משפט כל האומות, אלא משום דבהיות עוזה לא יסורוהו [עדיין], ומיראת יסורים ליכא למימר שהודא מה שלא עשה, דלא ענין חנינה להודות צמה שלא עשה מיראת יסורים קודם שיסורוהו.

ובסא"ר סי' ד' הביא לתשו' הצ"ח הג"ל ובי' דמאי דקשיא למהרי"ל שממנו דהא דינו של מהרי"ק, חילוק הצ"ח, דלא ענין חנינה להודות צמה שלא עשה מחמת אימת היסורים כל שלא הביאום עליו, הן אמת שדבריו נכונים ביאור דלכאורה נראה דלא מיתרשא הקושיא בהכי, דכי צעין לתרומי דלא משקר מחמת אימת היסורים הדן לקמייתא דמי בכירוהו לדבר האמת, אך נראה צוונת דברי הצ"ח והכי דייק לישניה, דדוקא [כשלא עשה] אינו מודה על שקר מחמת אימת היסורים אבל [אם בן עשה] מגלה האמת מחמת אימת היסורים, וטעמא רצא איכא צמילתא, דאם האמת שהוא הרגו, כשרואה את עולמו תפוס על הדם אשר שפך הוא מזדיק עליו את הדין וגומר בלבו כי גמול ידיו יעשה לו ולכן מאימת היסורים מודה אשר עשה, כי אומר בלבו מה צ"ע לחד ולמחר ייסורוהו ביסורים ויודע, אבל כשיודע בעולמו שנקי הוא לבו וכוון בקרבו שהשם יהיה בעצרו ויגלוהו, ולכן כל שלא יסורוהו עדיין למה ישקר מאימת היסורים לומר שעשה מה שלא עשה, דיה ללך צעמח, באופן דהצ"ח ה"ל את מהרי"ק מקושיא מהרי"ל צטוב טעם ודעת, וגשאלו דבריו להלכה קצועה ככל מקום.

ובס"ב סי' ס"ח צנידון שחפסו לחיוב ואמרו לו כי צעיל הריגת פלוני הוא תפסם והודא שהרג לפלוני ונגמר דינו להריגה עפ"י הודאתו, כי מתחילה דיש לחוש צוה לפי שאינו מסל"ת, ועוד דאפשר שהודאתו היתה מפחד היסורים שצ"י ספק שאם היה כופר צריחה היו מעניש אותו ביסורים קשים כמשפט האומות, ואחר שבי' להתיר מכת ההוכחות שבו שם דצוה ג'אמן נכרי אפילו אינו מסל"ת

הנהוגים להעשות צא אחד מהם והודא שהוא הרג לאותו יהודי, הביא דברי מהרי"ק הצ"ח, וכי דעל צ"י טענותיו [הראשונות] יש להקשות אפילו דקושטא הוא למה לו לחייב את ראשו למלכות, אלא ודאי דאית לן למימר דזה האיש נפחד מהנגישות וביסורים, וכמו שאמרו אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה היו פלחי ללמא, ומשוי"ב נזכר מות מחיים, וכיון שכן דילמא לאו קושטא הוא אלא מפחד הנגישות הוא דקאמר, וכיון דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי כו"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא, ועוד אינו אומר דאפילו היה צני"ד קצת אומדנא למימר דקושטא קאמר מ"מ כיון דזה הגוי הוא בחזקת שאינו מסל"ת דהא ע"י שאלה הוא דקאמר הכי, לא מפיקין ליה מחזקת שאינו מסל"ת אלא באומדנא והוכחה, דכי היכי דכתבו מהר"ם ותה"ד [הוצאו לעיל ס"ק ק"ו אות א'] דלא תלין להחמיר להוציא הגוי המסל"ת מחזקתו כ"י לא תלין להקל להוציא גוי שאינו מסל"ת מחזקתו, וכ"ש הוא אם להחמיר לא תלין כ"ש להקל, לפיכך לא אסמוך על דעתי להתיר אשה עפ"י גוי שאמר שהרג לפלוני על ידי שאלה.

גם בתשו' הראש"ח סי' ע"ד כי דדברי מהרי"ק שרואה לסמוך על דברי המרנא [ע"י שאלה] מטעמא דאי לאו דקושטא קאמר לא היה נוסכן עולמו ולא היו מרגע נפשיה, הוראחו צוה חמוכה ולא נמנאת לזולתו, וסיים דאף מהרי"ק נראה שלא אמרה אלא לעשותה סניף לשאר הטעמים.

ובקונטרס פסק על עגונה בתחילת התשובה מהר"ל מפראג כי ג"כ על מהרי"ק דאע"י שכבר הורה זקן נראה שאין לעשות מעשה על הוראה זאת דלא מלאנו דבר כזה בתלמוד, ואין לחדש מעמנו סברה שלא נמנאת, ומ"מ אם נמנא מי שסומך על הוראתו מי יכול לתחות דיש לו אינן גדול לתלות בו, אבל נראה שאין לעשות מעשה כלל על כך מילתא.

ובתשו' הרש"ך ח"א סי' כ"ו צנידון שסיפר השופט שהרואים הודו לפניו שהרגו לפלוני כי לפקפק דאפשר אז קרוב לודאי שהשופט שאל מהם שיאמרו [מי הם] הנהרגים וכיון שקדמה שאלה לדבריהם אין כאן עדות, גם אפשר לומר דל מהכא חשש שאלה השופט אחי איכא למיחש שמה שסיפרו על הריגתם היתה להגלל מנגישות ומהכחות ונזכרו מות מחיים, וכל איכא דמתכוין לאיזה דבר לא היו מסל"ת, כמו הדין דקטול אספסתא או כהדין דשמע מקומנוטריסין [דלעיל סעי' י"ד] וכמ"ש מהרי"ל צנידון.

ובעו"צ ס"ק קט"ז אחרי שהביא מחלוקת מהרי"ק ומהרי"ל כי דכיון דהריב"ל אסר וחלק על מהרי"ק והראש"ח ס"ל כותיה מי לא יירא להתיר. ובכנס"י סי' י' אחר שבי' שיש להביא ראייה מהגמרא למהרי"ק, סיים אך מה נעשה שמהרי"ל וראש"ח שהם עמודי עולם חולקים על מהרי"ק. גם בתשו' רצנו חיים כהן סי' ל"צ צנידון רואה שהודא צפני המשפט ע"י דרישה וחקירה, חשש לדעת מהרי"ל. וכן בדברי חיים מלאח ח"א סי' כ"ד, וכי שם דגם מדברי הצ"ח סקמ"ט משמע דלא פסק במהרי"ק.

ובברם שלמה סי' א' דף ל"ד ע"ד הביא קושיא מהרי"ל על מהרי"ק וכי דאי משום הא לא חיריא, דיש להשיב דהא לא אמרינן אלמלי הפחדוהו לחנניה בו אלא אלמלי נגדוהו, דמשמע דדוקא צעוד שמכים ומייסורים צוה האיש מות מחיים, אבל כל עוד שאין מייסורים אותו אינו מודה שהרג לחייב את ראשו, כסבר שמא גזים ולא ענין, ומלאחי להצ"ח בתשובה שכתב בן, ונראה שיש קצת ראייה

אוצר הפוסקים

אלא צירור הדבר שאמת אחת שמת פלוני, יהיה מסלית או משום דחזקה לא מרעא נפשיה, ובלבד שלא יתכוין להעיד משום גז"כ אל תשת ידך בו.

ובמאיר נתיבים סי' ס"ד כי צידונו לא יתיר דעממה חצילות תשובות נמצא שרואה נאמן כבודאחו כיון שזכוראח ז' מוסר ענמו למיתה, ומה שנמצא בפוסקים להחמיר היינו היבא דהכודאח היא מחמת עינוי ויסורים, ולכל הדעות יועיל צ"ד לצירוף שאר העממים.

ובעדות ביהוסף ח"צ סוף סי' כ"ה הביא מתשו' כצ"י שמהלך בין הודו קודם היסורים להודו אח"כ, וכי דמילי דסברא ניכח, דאין אדם שוטח שידה על מה שלא עשה שעי"ז ודאי יכרגו בו בשביל שאלו יעשורו ציבורים, ומסקין, דכיון שמכרי"ק והצ"י תחשבה בחירו צפה מלא כותיבו קיימל, דלא אחי ספק דמכרי"ל ודאי ודאי דמכרי"ק והצ"י.

יא. ובשהודא ע"י עינוי. בעצ"י ס"ק קט"ז כי דמדצרי מהר"א בכתבו סי' קס"א היה נראה דגם כזה נאמן, דז"ל שם בחוק התשובה, אמנם עדות ר' חנוך שהעיד מה ששמע מרצ עירון [גוי בעג משרה ידועה, ובעצ"י ס"ק קט"ז פירש במסקנא שהוא כומר] אין נראה לסמוך עליו, משום שהסיה ע"י שאלה השאלו חנוך אם אמת הוא שהודו בעינוי שברג יכודי עכ"ל, ומשנשעו הדברים נראה ששאל חנוך לרצ עירון אם אמת שהודו כרונא בעינוי דברג ליכודי והשיב בגוי דאמת הוא, ופסל מהר"א אותו עדות משום שהגוי הגיד זה עפ"י שאלת הכבוד, הא אם היה אומר בגוי בלי שישאלו ממנו שהודו כרונא בעינוי שברג ליכודי כיון חשיב ליה מסלית, וכ"כ מדברי מ"ל ח"צ סי' ס"ח דהצ"י כן מדצרי מהר"א דהודאח כרונא מחמת עינוי ויסורים חשיבא כודאח, (*) אך יש לפרש דמ"ש מהר"א דהודו כרונא בעינוי כוונתו שמתענים ומתודים על עונותיהם, וא"כ אין ראיה מכתבו מהר"א, ועוד אפשר דאפילו תימא דמ"ש מהר"א בעינוי ר"ל כשהיו מייסרים אותו ציבורים, היינו כשנתפס הכרונא על הריגת אחי ערל או על עלילה אחרת ואמר מתוך בעינוי שהיו מענים אותו דלא פשע על אותה חטובה ששוללים ממנו, אלא העין שיש צידו הוא מה שברג ליכודי פלוני, וכיון דלא נתפס ולא יסרו אותו על יכודי זה חשיב מסלית, וכמ"ש הריב"ל בשם הגמ"ר סוף יצמות, מעשה בגוי שאמר בשעה שדנוהו למיתה מעולם לא פשעתי כי אם פעם אחת שברגתי יכודי פלוני והחירו את אשתו.

ובגור"ר כלל ג' סי' ח' בתשובת מהר"מ בן חביב הביא מתשו' הרדב"ז כח"י סי' רס"ה שכי בכלל דבריו דמעובדא דהגמ"ר הכ"ל יש ללמוד קולא דאף שלא הודו אלא מחמת המכות שהוכו כמנהג ודנוהו למיתה אפ"ה חשבו אותו מסלית, ואחרי שתמה מהר"מ בן חביב דמאי ראיה מיייתי הרדב"ז מהך עובדא דאפילו צמודה מתוך היסורים נאמן, דשאי הכס שלא היו שוללים אותו על הריגת פלוני אלא הוא מעלמו אמר כן בשעה שדנוהו למיתה צהעאו אשר חטא, כי ומ"מ נקוט מיהא דהרדב"ז ס"ל דלא חיישין דמשקר צמודה מתוך היסורים, דחזקה דלא משיי אינש נפשיה רואה צחנס לחייב ראש למלכות, דאין אדם מתייחס מן הרחמים וכשאינו מודה אפשר שניגל, ואפילו כצמודה על שקר מתוך היסורים, אומר אחר היסורים מה שהודיתי הוא מחמת היסורים וכמ"ש כצ"י בתשובה [במבואה לבן

מסלית] ע"י לשל אות ז', כי עוד דצ"ד פשיטא דלא נתכוין הנכיר לא להחיר ולא להעיד כבודאחו ז', כי איך אפשר לומר שהוא משקר ומתכוין להחיר או להעיד כבודאחו כי בלתי אלו הרעה וכוא הולך למות, ואדרבא אם איתא דלא הרגו היה לו להתנול ולקשקש על נפשו וצפרט אם האמת שהוא חי היה לו לומר הניחו לי צמממר כי חי הוא וצממקוס הכוא הנחתיו ושם תמלאוכו, אלא ודאי מילתא דפשיטא הוא דקושטא קאמר, ולפיכך עדותו אפ"י דלאו מסלית הוא, והביא למכרי"ק הכ"ל וכי דצ"ד ק"י הוא, דמה הכס שהרונא היה מאמין לשופט והיה סבור שלא יגיע לו שום חיוב מזה, והיה לנו לומר שמה נתכוין להחיר או להעיד ושקרי משקר, ואפ"ה פסק הרב דאי לאו דקושטא קאמר לא היה מחייב את ראשו כבודאחו, כ"ש צ"ד שהרונא הזכ ידע בודאי שעי"י הודאח ז' יתחייב צהריגה שלא היה לו להודות אי לאו דקושטא קאמר בו, ועוד נראה דהאי אמתלא [שמא מפחד היסורים הודו] לאו אמתלא היא, דודאי אם עינו את כרונא ציבורים ומתוך בעינוי הודו, איבא למימר שקרי משקר וכדי להנלל מן היסורים הודו, אבל צ"ד דעדין לא עינו את כרונא והודו, ודאי דקושטא קאמר, דאליכ לא היה לו להודות ולחייב את ראשו בלי פשע, ואם מפחד היסורים שלא יענו אותו, היה לרצ בשעתה, והיה לו להתחין עד שיתחילו היסורים ולא להקדים ולהודות על שקר קודם שיכל דינו לעינוי, אלא ודאי קושטא קאמר ומאי דקיס ליה צנפשיה הודו, וכ"כ כצ"י בתשובה.

ובתשו' מהר"מ לוצקן סי' ק"י באותו ידון של המ"צ הכ"ל הביא ג"כ למכרי"ק וכי הרי דמשמע מדצרי מהר"ק דכל היבא דלא שייך לומר דנתכוין להעיד אפילו היבא דשאלוהו והודו מקרי מסלית, וצ"ד הוא כמעט ממש כמעשה דמכרי"ק, ואין לחוש שמה שהודו היה מפני יראת היסורים שהרי כי כצ"י בתשובותיו דלא חיישין שידה קודם בעינוי על דבר שקר שעי"ז יחייב ענמו למיתה, ואחרי שכתב שם עוד לדדים להיתר [ויובאו להלן אות י"ד וי"ט] מסוים צסוף התשובה, כל הכ"ל נ"ל מדינא דהאשה מותרת להנשא, אבל לענין מעשה לא הייתי סומך על ענמי לצד בלא הסכמת מורי הוראות, כי באמת לא צאה לידי מעשה כזה וגם לא שמעתי צימי רצוני ולא נמצא בשום פוסק כי אם במכרי"ק ובתשו' צ"י הכ"ל, ואפשר שמכרי"ק לא החיר אלא מטעם שהיו באותה עובדא עוד לדדים אחרים להחיר, אבל מ"מ מה שכתבתי נראה לע"ד שיש לסמוך עליו מדינא.

ובס' חזון למועד סי' כ"ב כי דגם מהע"ז צו"ד סי' שט"ז סק"ד נראה שדעתו להקל בזה, כי הביא שם להלכה דצרי המכרי"ק שהרונא נאמן. וע"י בתשו' פניי ח"צ סי' ס"א שכי בחוק הדברים דאף שהמכרי"ל מפראג חלק על מכרי"ק בדאי הכס המכרי"ק והצ"י לסמוך עליהם אף שלא בשעת הדחק.

ובחת"ס ח"א סי' ז' כי דבנאמנותו של מרנא שהודו לפני השופט על הריגת אדם ומחייב ראשו למלך עפ"י הודאחו, פשע ומבואר במכרי"ק דעדיף ממסלית, וסייעו אחריו הגאונים מ"צ סי' ס"ח ומהר"מ לוצקן סי' ק"י צעובדא שהיה לפנייהם ומיייתי ליה לדצרי המכרי"ק כהווייתן והסכימו כן דלאו דוקא נקט צגמרא מסלית, אלא כל הדברים שמראים לנו שהאמת כן ואינו מתכוין להעיד, ומכרי"ק הוסיף דמספיק דגיטין מבואר דכל היבא דלא מרעא גוי נפשיה כיון מהימני מה"י לולא דלאו צני כריתות ניכחו, וכיונתו מבואר, דהתם צגט העדות לאו מטעם צירור הדבר אחאי, אלא גזכ"כ הוא דהעדים כרתו, וכיון דלאו צני כריתות ניכחו לא קרתי גוים צעדותם, אבל הכא צעד מיתה נהפוך הוא דלא לריכוין

אוצר הפוסקים

להלן]. [ועי' בלשון הרד"ק לקמן אות י"ט. שנראה כסותר ק"ת למ"ש מהר"מ בן חביב בשמו מחש' כח"י].

ובתשו' צ"י סי' ז' אחר שהביא דברי המהר"ק, כי ומ"מ כ"ל דמילתא דפשיטא הוא שאם מתוך היסורים הודת בכך שהרג ליחודי אינו נאמן, דעבד דמשקר להגלל מהיסורים, ואטע"י שכשיודת ידינוכו למיתה, מחמת יסורים נצחר לו מות מחיים, וכדאמרין אלמלי נגדוה לחגניה כו', ובסי' ח' אחרי שהביא ראיה ממהר"ק דצמודה קודם העינוי לא חיישין שמה מחמת אימת יסורים הודה, שהרי באתריה דמהר"ק מסתמא היו מיסורים את הרוחא ואפ"ה סמך על דברי הרוחא שהגיד לשופט, כי וא"ת א"כ דצמקום מהר"ק היה דרכם ליסר הרגמים איך כתב שאם לא היה אמת שהרגו לא היה מודה כדי לחייב את ראשו למלכות דילמא מחמת יסורים הודה מה שלא עשה ואטע"י שמתחייב מיתה בדבורו נצחר לו מות מחיים, איכא למימר דקיס ליה למהר"ק דבהיה עובדא לא יסורוהו, ומיראת היסורים ליכא למימר שהודה מה שלא עשה ולא עבד אינש להודות במה שלא עשה מיראת יסורים קודם שיסורוהו, אולם להלן שם בתשובה כי וז"ל: ונראה עוד לומר דאפילו יסורים עד שהודו לא אמרינן שמתחמת יסורים הודו מה שלא עשו ועמדו בדבורם גם אחרי היסורים, דכל שמודה מחמת היסורים אומר אח"כ שלא הודה אלא להגלל מן היסורים, ואפילו אח"ל דדרכם לעמוד בדבורם איכא למימר דה"מ כשמיסורים אותו עד שיודה שהרג לפלוני, אבל כשמיסורים אותו שיודה מה שעשה אין דרך לדחות מלבו מה שלא עשה ולעמוד בדבורו ע"כ.

ומהר"מ בן חביב בתשובתו שצג"ר כלל ג' סי' ח' הביא דברי הצ"י שכתשו' סי' ז' כ"ל ודבריו האחרונים שכתשו' סי' ח' ובי' דתשובה זו [שצסי' ח'] סותרת לראשונה, דתשובה הראשונה כתב דכצמודה מתוך יסורים אינו נאמן, ובתשובה השנייה כי דאפילו צמודה מתוך היסורים נאמן דאם אותו דמשקר היה לו לומר אחר היסורים שלא הודה כן אלא להגלל מן היסורים, והביא עוד מחש' צ"י [סי' צ' וג'] צעזע"א דשלמה כרוז דאמר השלטון שחפס לחמרים ויסרם ציפורים והודו שהרגו לפלוני, שכי' שם מהר"י סמוע [צסי' צ'] דלא מהימן השלטון משום דעבד לחזוקי שקריה שיסר לחמרים, והצ"י [צסי' ג'] חלק עליו דאין כאן התפארות ונאמן [ועטם מחלוקתם עי' לעיל ס"ק ק"י"א אות ז'], ובי' מהר"מ בן חביב דמדברי שניהם משמע שמה שהודו החמרים ע"י יסורים נאמנים, [וכן דיוק מתשובות אלו צעז"א ס"ק קט"ז] אולם בסוף התשובה שם אחרי שהאריך דהיכא דאיכא אומדנות אף הריצ"ל יודה והיכא שהרוחא הוא החמר עצמו הוי הוכחה דקושטא קאמר [עי' לקמן אות י"ד] כי דזהו עטמם של מהר"י סמוע והצ"י צסי' צ' וג' שלא חשו דילמא החמרים אמרו שקר להגלל עצמם מהיסורים.

ובבני אברהם סי' ג' כי דאף שהצ"י בתשובה כי דכשהודה מחמת יסורים אינו נאמן, מתחילה כך היה דעתו, אמנם אח"כ הדר ביה וס"ל דכל שעמדו בהודאתם אחר היסורים ודאי קושטא קאמר, ולירק זה צצני אצריהם כעטם היתר צנידונו שהודה אחר היסורים.

ובעצ"א סק"ס תירץ קושית מהר"מ בן חביב צסחירת תשובות הצ"י, דצאמת ס"ל להצ"י דכל שהיה צידו לחזור ולומר שצצציל יסורים הודה ולא חזר אמרינן דקושטא קאמר, ובסי' ח' השיב על מעשה שהיה [והיה ידוע שעמד בדבורו גם אחר היסורים], ובסי' ז' לא כתב על שום מעשה רק לענין דיני מסלית שההודאה מחמת יסורים לא מהני, וגי' ליחודי ששמע הודאת הנכרי מתוך

היסורים ולא ידע אם חזר בו לאחר היסורים או לא שאינו יכול להעיד עפ"י שמועתו.

גם צעדות ציבוסף ח"צ סי' כ"ה אחר שהביא מחש' הצ"י לחלק צין הודה קודם היסורים להודת מתוך היסורים, כי ועוד כי הצ"י דאפילו יסורוהו והודה קיימ"ל כמהר"ק, משום דכל שמודה מחמת היסורים חוזר בו אח"כ כשדנים אותו למיתה ואומר שמתחמת יסורים הודה, ולא מאמינים אותו ק"ת ואפשר שנגלל, משום שאומר כל זמן שאתם מענים אותי ציפורים אני מודה, אבל כשאניכם מייסרים אותי אני מודה, ומסיים צעדות ציבוסף שם דמילי דצברא ניכח. [ועי' עוד בסוף אות זה דיש חולקים דעת הצ"י].

ובאמונת שמואל סי' ט' כי צנידונו דע"ד הפקפוק אם הודה חוץ העינוי או קודם העינוי, נראה אדרבה דיש יותר מקום להתיר כשהודה מתוך העינוי, דהא צודאי יודע שיגמר דינו למיתה כשיודה מתוך העינוי, וא"כ למה לו להודות אי לאו דקושטא קאמר, וכל היכא דידעינן דקושטא קאמר יש להתירה אף ע"י שאלה, ועוד דכשפסקו מלענות אותו היה לו לחזור בו ולומר קודם שידניוהו להריגה שמה שהודה הוא מחמת עינוי ולא הרג מעולם, אי"ו מוכח דקושטא קאמר, וכ"ש כשנלרף האומדנה מהסחורות שחללו אצלו פשיטא דהאשח שריא.

ובבית אפרים סי' ל"ט כי דהך ראיה דמיתת מהא דאלמלי נגדוהו כו' [דצמודה מחמת יסורים אינו נאמן] יש לדחות, דהתם גזירת המלכות היתה לכופס לעצור על דת, וצ"ה קאמר שאילו היתה הכפיה ע"י עינוי ויסורים לא היה צרכם לסבול, לפי שהיו מכבידים עליהם היסורים כ"כ עד שהיו צריכים לפלוג ללמא, וכן אם כופים אותו שיעיד דבר ידוע שפלוגי מת או לוח מעות וכיוצא אין העדות כלום, אבל צכאן שאין העינוי והיסורים שיאמר דוקא שהוא הרגו אלא מענים אותו שיאמר האמת אם הרגו אם לא, ויש קצרה לדבר, דכשסבול העינוים הידועים צמשפטם מולואים אותו חפשי שזה ראיה לדבר שלא עשה כזאת, א"כ כצמודה מחמת העינוי שפיר י"ל דקושטא קאמר וכצצרת מהר"ק שאם לא היה אמת לא היה מודה לחייב את ראשו למלכות, והביא להאמונת שמואל כ"ל ובי' דנראה דהא דלא חש להך ראיה דאלמלי נגדוהו הוא מטעמא דכתיבנא, ושלפ"י י"ל דמהר"ק מייירי צפשיטות שצאמת יסרו אותו והודה ע"י יסורים, דאם כמ"ש הצ"י דקיס ליה למהר"ק צעזע"א ידידה שההודאה היתה שלא מחמת יסורים הו"ל לפרושי, אלא דס"ל דאפילו בהודאה ע"י יסורים מחמת יסורים אומדנא זו שאם לא היה אמת לא היה מודה שהרגו לחייב ראשו למלכות, [וכ"כ דעת המהר"ק בתשובת מהר"מ בן חביב שצג"ר כלל ג' סי' ח' כ"ל], אלא שצסוף דבריו שם כי צצית אפרים שאינו סומך ע"י למעשה, כיון דעיניו הרוחות מעשים בכל יום שהנשדים מודים ע"י חצנות ויסורים על מה שלא עשו.

וביש"ש פט"ז דיצמות סי' ב' הביא עובדא דהגמ"ר צגוי שהודה צשעה שדנוהו למיתה שהרג לפלוני והתירו את אשתו [עי' לקמן אות י"ט], ובי' דנראה דוקא כשאומר צשעה שדנוהו למיתה, אבל לא צשעת העינוי המזוי צדת של אדום שאין לסמוך עליו, כי אלמלי נגדוהו כו', וזה צעזע"א מנוכח צכמה לדיקים מישאל שחמרו ע"י עינוים על אחיהם מה שלא היה ועי"ז נשפך דמי הקדושים הי"ד. גם צחת"ס ח"א סי' י' כי דאם אמר דבריו מחמת עינוי צבר העיד היש"ש שכמה לדיקים העידו על חצריהם מה שלא היה מחמת עינוי ולא עמדו על דעתם דאלמלי נגדוהו כו'.

ובשער אשר סי' י' הביא מחש' מהר"מ בן חביב שצג"ר סי' ח' כ"ל דהוראת מהר"ק היתה גם היכא דהודה מתוך היסורים

אוצר הפוסקים

ונתנו שוחד לשלטון וגם לקח כל הנכסים של הנכבד ועצב ארום, שכתב עמם אחד שלא להחזיר עפ"י עדות ז' משום דודאי ע"י יסורי השלטון בודו.

יג. מה נקרא עינוי, ואם יש להקל יותר בזה"ז, צעער אשר סי' י' אחרי שהוכיח דממזד מתוך היסורים לא אשכחן מאן דפליג על מהריב"ל, כי אלא דיש לומר שלא נאמרו דבריהם אלא דוקא כשהודו מתוך עינוי והכחאות ומיני יסורים, משא"כ צ"ד שלא הספיקו לענותם ולייסרם עד שהודו, דודאי מה שהיו צבצלי צחל לאו עינוי חשיב, ותו דלאו יסורים מכוערים ניבחו לשיחורו מות מחיים, ואלמלי נגדוה לחנינו מישאל ועזריה שאמרו אינו אלא יסורים קשים שאין להם קצבה וכמ"ש בגר"ר כלל ג' סי' ע"י, וכ"י מחש"י מ"ב סי' ס"ח דקאי בהם על הגוי שהיה צמסגר נפשו מקום אשר רוצהו נפש אסורים, ובראיהו בגוי נרת נפשו שכלתה אליו כרעה הודה שהוא כרגו, וע"ז אמר דכיון דעדיין לא עינו ארום ובודו דודאי דקושטא קאמר.

ובחקרי לב מהד"צ סי' ע"י אחרי שמסקין לחוש לדברי הריב"ל והראנ"ח, כי וכ"ש צ"ד שכתב צבצלה שזו השר לייסרו יסורים קשים ותיכף שאסרוכו [כדי לייסרו] הודה כי הוא כרגו כו', דמה שאסרוכו לייסרו יסורים קשים הוי החללת הוי' וכל ידע מה שמוכן לעבור עליו, וכל כי הא הודה ע"י יסורים חשיב, ולכ"ע לא מקרי מסל"ת.

ובחת"ם ח"א סי' י' אחרי שהציג דברי הי"ש לענין הודה מתוך עינוי [ע"י לעיל אות י"א], כי דצ"ד אע"ג דלא נגדוהו מ"מ כיון שכבר התחיל השר להכותו צבצורפו על גבו אולי נפל מורא ופחד עליו ממה דקשה ממיתה, האמת אגיד כמדומה לי שלא כתב כן אלא צימיהם שהיו נוהגים צמספטי אדומיים לענות ציענויים קשים ומרים ותצחר מחנק נפסם כמ"ש מהרש"ל שם צלשונו, אלא לא צמטת העינוי המלוי צדת של אדום, וידוע שארום המספטים צטלו צמנינו צמדונתנו, מ"מ לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ולא צריכנא לכל זה, שהרי אחרי הודאתו תו הצדיק דינו כשהוליאורו למות [ע"י לקמן אות י"ט]. וע"י לקמן סוף אות ע"ז מחזרת חסד לצולין שכתב לצרף מה שלפי ניומסי המלכות צמנו לא היו מייסרים יסורים כדי להודות.

יד. הודאת הרוצח בצירוף אומדנות והוכחות. ע"י צדרי מהר"ק המוצאים לעיל אות י' שבי' עמם אחד להחזיר צבדוהא ברולא משום צירוף הוכחות ואומדנות.

ובכנפ"י סי' י' אחר שחשש לדעת הריב"ל והראנ"ח כי צנידונו אף הם יודו להחזיר, לפי שאחרי הודאתו הולך ברולא כמה יבדוים למקום ששכב הנכבד והראה להם את גוף הנכבד, ואף שהיה אחר ג"י ולא הכירוהו, מ"מ איך ידע ברולא שאחר ג"י משתנה, פן יכירו המת או יכירוהו צסימנים מוצהקים וימלא שקרן, וא"י קושטא קאמר.

ובתש"ו מהר"ם מלובלין סי' ק"י אחר שבי' דאין לחוש שמה הודה מחמת יראת יסורים וכמ"ש הצי" [ע"י לעיל אות י'], כי ועוד נראה דצ"ד ל"ה לזה, דברי כי מהר"ם [צמס"י מיימוני, הוצא לעיל ס"ק ק"י אות א'] דלא חיישינן לאמתלא אלא היבא דמוכחא מילתא עובא כהביא דקטול אספסתא, וצ"ד אינו מוכח שהודה מחמת העינוי אלא שוכל לומר שהודה מפני שראה ללא היב צאפשרותו לכפור ולומר לא הרגתי מחמת רוב ההוכחות שהיו שם, שמהאו צידו הסחורה של הנכבד וגם העגלה והסוס ויתר הדברים שכל אחד ראה וכצ"ן שהוא הוא ברולא, וגם מפני שראה

היסורים ושכן דעת הצי" צמסוצה סי' ח' היפך ממ"ש איבז גופיה צסי' ז', ושמוצ מלא הדבר ג"כ צמסוצה אחרת להצי" כהביא דשלמה כרוב שמפורש יולא מדברי מהר"י סמוט והצי" דגם צבדוה מתוך היסורים מהני, וכ' דצדרינו צמוכים, דודאי לא נאמרו דברי מהר"ק אלא דוקא היבא שצבא בהודאה שלא מתוך היסורים וכמפורש צדרינו שהשופט היה מצטיה לו צדברים שידע ולא יגיע לו שום נזק, וכן הצי" לא עלה על לבו לומר צפשיעות דגם מתוך יסורים חשיבא הודאה, אלא דמן כלד דבר וליוד לומר דגם כשהודה מתוך יסורים אפשר לומר דכל שצמד צדבריו גם אחר היסורים נראה דקושטא קאמר, ומיד חזר צו צאומרו, "אפילו אה"ל דדרכם לעמוד דציצורס" כו', וכן הצין צפשיעות [דברי הצי"] צמ"ב סי' ס"ח, ומה שהיותר תימה על מהר"ם צן חציב הוא מה שכתב דמהביא חשוצה דשלמה כרוב מצואר דס"ל להצי" ומהר"י סמוט דגם כשהודה מתוך היסורים מהני, דהמעין צמסוצה שם יראה דהגדת הגוי היבא שידע מפי מגידי אמת שהרגו החמרים ליבדו וצמ"כ חפס הגוי הוז להחמרים והכח ארום עד שהודו גם הם שהרגו ליבדו, ועל עדות זו עמד מהר"י סמוט וקאמר דהבי דצמה שאמר משם החמרים אינו עדות להחזיר את האשה, אלא צמה שאמר מעיקרא שידע מפי מגידי אמת היה נראה דהאשה מותרת על ידו, ושזו מהדר אנפשיב ואמר דאין זה מסל"ת ועוד דשמה לא אמר זה אלא דרך התפארות שצשה השתדלות כדי להוליא הדבר לאור, ולפי שצמט שנהרגו היבדוים ע"י החמרים חפסם והכח ארום עד שהודו, וע"ז הוא דחלק הצי" דאין זה דרך התפארות, הרי מפורש יולא דלאו על הודאת הרוצחים דנו אלא על מה שידע הגוי מחמרים, וצפירוש נזכר צדרי מהר"י סמוט דמה שאמר צסם החמרים אינו עדות להחזיר האשה, ואינו אלא מטעם זה דאחיה הודאתם מתוך הכחות ויסורים, צאופן דהיבא שהודה מתוך היסורים לא אשכחן מי שיחלוק על מהריב"ל דודאי חיישינן לשקרא.

גם צחקרי לב מהד"צ סי' ע"י כי דמה שהקשה מהר"ם צן חציב שתי חשוצות הצי" אהדדי לק"מ, דנראה צרור שהצי" [צסי' ח'] אעפ"י שצ"ד לומר כן לא סמך עלמו לעיקר דיין, שהרי סיים ואפילו אה"ל שדרכם לעמוד צדצורס כו', גם מה שכתב דמהר"י סמוט והצי" כתבו דעדות החמרים ע"י יסורים מהני, זה אינו, צפפירוש כתב מהר"י סמוט דמה שאמר משם החמרים אינו עדות להחזיר האשה, והצי" לא הביא אלא שערות השלטון מהני, וש"מ דשניהם פשיטא להו דצבדוהא ע"י יסורים אינו נאמן.

יב. ואי יש לנו לחוש בסתמא שמה ע"י עינוי הודה. צמס"י צ"י סי' ח' אחרי שכתב כמה לדדים ללאח צנידונו גם כשהודה ע"י יסורים, כי צסוף צדרינו ועוד י"ל דמאחר שהחוקר לא הכיר שיערס אין לנו להוסיף על צדרינו, ואפשר דצלי יסורים הודו לו כן ע"י שהחליקם צדברים שידו כל מה שצטו ויפטרם, שכן דרך החוקרים לצבר להאחזים, הלכך שפיר איבא למיסמך אדצרי רצחנים הללו.

ובשער אשר סי' י' אחרי שכתב צנידונו שרק שמוכו צבצלי צחל לא חשיב הודה מחמת עינוי [ע"י לקמן אות י"ג], כי עוד ואין לומר הכא דאחר שהניחו צבצלי צחל [מסתמא] התחיל לענות ארום ולייסרו ומתוך כך הודה, דודאי כיון שלא הכיר [בשופט] שיערס אין לנו להוסיף על צדרינו, ואפשר דצלא יסורים הודו לו כן ע"י שהחליקם צדברים שידו ויפטרם, כנהוג.

אולם ע"י צמס"י מהר"ם אלשיך סי' ק"י צישראל שהעיד שישמעאלים נחפסו ע"י השלטון על הריגת יבדו פלוני, והודו שהם כרגוהו,

אוצר הפוסקים

התשובה שהוצא בגור' כלל ג' סי' ח' ציהודי שנשלח ע"י חמור ממקום למקום, וחזר החמור ואמר שהוליו למקום הבוא, ויהודים מאותו המקום אמרו שלא צא לשם, ומלאו הרגו באותו הדרך, ומסרו את החמור ציד השלטון וכשהכו אותו הודע שהוא הרג ליהודי שהולך עמו, והתרחי את אשתו, משום דיראה לי דעד כאן לא חלק הריצ"ל על המהרי"ק אלא היבא דליכא הוכחה [מלכד הודאח] דאומר אמת, אצל היבא דיש הוכחה שאומר אמת מזה הריצ"ל, [אדע, שהרי מהריצ"ל לא חלק אלא על מה שהתיר מהרי"ק מטעם דאי לא דקושטא קאמר לא היה מחייב את ראשו למלכות, אצל על מה שבי מהרי"ק עוד טעם להתיר מזה הוכחות לא חלק הריצ"ל, ולא החמיר ציהודי אלא משום שלא היו שם הוכחות. מדברי מהרי"מ בן חביב בתשובתו בגור' כלל ג' ה"ל, ובאן יש הוכחה גדולה שנמצא הרג בדרך, ועוד כתבתי דעד כאן לא חש הריצ"ל אלא כשתפסו לחשוד על הרגתו שלא היה החמור של היהודי אצל ציד דתפסו לחמור שיאמר מה נעשה מהיהודי שהולך, ע"כ לומר דמה שהודע לא היה מפחד היסורים אלא שראה שלא היה יכול להכחיש, דאם לא הרגו אלא הוליו למקום אחר היה לו לומר הרי הוא במקום פי וינאל ונכרים דברי אמת, והכסימו עמדי רבני מלרים.

ובגור' כלל ג' סי' ט' השיב על תשובת מהרי"מ בן חביב שבה' ח' שם, וכי דציהודי התשובות והחילוקים שנמצאו בדברי הפוסקים בענין זה דשניין דא מן דא, נלע"ד דאין ציהודי כלל מוחלט שיבא לזדק בענינים אלה, כי ענינים אלו הם תלוים בדעות בני אדם ובמנהג המושלים כל אחד במקומו, כי יש מושלים ידועים ומפורסמים לצעלי אמת, ואם יצטוו לנחש דכשודק על האמת יפטרובו לא יפלו מדצריבם ארצה, ויש שמחליקים את הנחשד בשפת חלקות ופעמים מצטוים ואינם עושים, יש שיש להם חוק קצוב שבין שמודה הרוח שהרג אעפ"י שיחזור צו אחרי ההכאות ויתן אמתלאה עוצה לדבריו לא יחשו לדבריו האחרונים כלל, ויש קצת שרוצים שהיה הודאח לעולם עומדת, שאם אחר שהוכה נתן אמתלאה שהודאח הראשונה לא היתה נכונה לא יעשו צו משפט ומגלגלים עמו הרבה עד שיודה מצלי שום חזרה, וככה חוקים שונים, וגם דעותיהם של בני אדם השופכים דם נקי אינן שוות, יש שמפחד היסורים ומיד כשיתפס יודע שהרג את הנפש, ויש שיסבול יסורים קשים ומכוערים ולא יודה על עונו, ולהיות כי דברים אלה משתנים לפי העת והזמן בדעת המושלים והלכטים, לכן כל פוסק ופוסק כשצא לפניו נידון כזה דיבר צו כפי ראות עיניו והשערה ששיער צימים בהם, וחילק חילוקים נאותים לפי ענינו, ולכן אין לתפוס ולא לסתור לדברי שום פוסק מדברי זולתו, ואפי' בפוסק אחד יקרה שלפעמים ידון בדבר אחד היפך ממה שדיבר בן מקודם, ובהיות בן כולד נלמוד ונצא ראה מדברי הפוסקים שקדמונו לידון שלפנינו, ומה גם שמהרי"ק שהתיר צזה הוא ציורף עעמים אחרים כמ"ש הראנ"ח, ומ"מ כבר אשכחן דסוגיא דעלמא אולא שכשיש שם אמתלאה ואומדנא עוצה שדברי הרוח הם כנים ואמתיים יסמכו על דבריו להתיר, וצ"ל כבר נמצאת אומדנא עוצה שהרי נמצא הרג באותו דרך שהלך צו הנעלם דמוכה שפיר דהודאח של החמור הודאח נכונה היא, ואומדנא זו עדיפה עוצה שהרי מוילאח את האשה מאיסור תורה עפ"י דעת המצ"ט, ואע"פ שיש חולקים על המצ"ט צבוראח זו, הא מיהא נ"ל ליכא מאן דפליג דודאי הוי אומדנא עוצה לאמת שהודאח החמור אמתית היא, ואין לפקפק עליה שמה הודע בן מפחד היסורים.

שראה שמה היתה זאת לנקום נקמת הדם השפוך שמהלך כל בגזילה צידו ונזדמן לשם היהודי שהכירו כשילא עם הנהרג לדרך, מפני זה הודע והלדיק עליו את הדין.

ובתשו' הרמ"ם אב"ד קושב הגדפסת צשו"ת רבנו משולם איגרא סי' צ' כי להסביר דברי מהרי"מ לוצלן [שצא להסיר קושית הריצ"ל], משום דלכאורה יש להבין סברת מהריצ"ל דחייש לשמא הודע על שקר מחמת אימת יסורים הלא קיימ"ל דלא חיישין לאמתלאה אלא היבא דמוכהא עוצה, אך י"ל דסברתו של מהריצ"ל היא דכאן צהודאח הרוח מוכה ג"כ שמחמת יראת יסורים הודע, משום דא"כ מי הכריחו להודות להתחייב צראשו, ובין דמוכה שהודע מפני אימת יסורים י"ל דהודע על שקר כמו על אמת, ולכן צא מהרי"מ לוצלן לתרץ זה הכשש דציהודי אינו מוכה שהודע מחמת יראת יסורים, לפי שכול לומר שהודע מפני שלא היה יכול לכפור מחמת הוכחות שנמצאו [ובין דאינו מוכה שהודע מחמת יראת יסורים כדרינן שוב לכללא דלאמתלאה דלא מוכחא עוצה לא חיישין].

ועפ"י כי הרמ"מ מקובץ לז היתר גם ציהודי שהרוח הראשון הודע צציל הגדת אשתו והשפחה שהגידו צפניו, ושני הרווחים האחרים הודו צציל הגדת הראשון אחרי שציר דבריו עפ"י סימנים, מקום הקצר והצאת העצמות של הנהרג.

עוד כתב שם טעם אחר להתיר צהודאח הרוח צצירוף אומדנות והוכחות דהא כתב הרמ"א צשם מהרי"א דהיבא דיש אומדנות המוכחות אם נישאת לא תלא, והיבא דאם נישאת ל"ת אינה אסורה לכתחילה אלא מדרבנן, ובין דהוי מדרבנן נמצא היבא דמספקין אי הוי מסל"ת או לאו הוי ספק דרבנן ולקולא וכמבואר בדברי הרמ"א דהא דלוצלן לחומרא צספק מסל"ת הוא משום דהוי ספיקא דאורייתא, וכן פסק בע"ז [צס"ק ע"ז] דצספק מסל"ת ויש אומדנות מוכחות דנין להקל ומחירין [אף לכתחילה].

ובנמשע שעשועים סי' ע"ט כי דציהודי אף להריצ"ל יש להתיר עפ"י הודאח הרוח, כיון דע"י האומדנות וידים מוכחות הרבה ילאו הנשים מכלל איסור דאורייתא, ואזיל ליה העעם הראשון שבי הריצ"ל משום ספיקא דאורייתא לחומרא, גם העעם השני שבי הריצ"ל דאין להוילא את בגוי מחזקת שאינו מסל"ת אלא צאומדנא מוכחת נראה ודאי דצ"ל מוכה הרבה דקושטא קאמר, דאע"ג שכתבתי שאין להתיר צזה מחמת סימן צמה שאמר שהרגו והשליכו צקשורי חבלים ואצנים לנהר, היינו דמחמת סימן לא מהני, אצל ודאי נראים וניכרים בדברים ואומדנא דמוכה דקושטא קאמר. ובתשו' ב"י סי' ח' אחר שבי צמה אופנים להתיר עפ"י הודאח הרווחים, כי צסוף דבריו ועוד מוכחא מילאח דקושטא קאמרי מדאמרו כל בני סימנים שהנהרג היה מצני סופיאח, והיו צצולגראדו ומשם דרשו וחקרו לידע אופן הליכתו וילאחו כדי להורגו, ומשם הלך למקום פי צלוית שנים אחרים ונתנו סימני שלשתם, מוכחא מילאח דקושטא קאמרי, ועוד יש הוכחה דקושטא קאמרי שהיו הרצחנים שנים ומאחר שכונו כל דצריבם אפי' אם הודו ע"י יסורים מהימני.

גם צמשפט דק ח"צ סי' ס"ג כי ציהודי דאפי' נאמר שמחמת הנגיפות הודע, אצל מאחר שנתן כ"כ סימנים כ"י אם לא היה אמת לא היה אומרים, ודומה לזה כי הצ"י צסי' ח', והוסף עוד צמשפט דק דאף הריצ"ל מודה צצ"ג, דהרי מ"ש שם [להחמיר] הוא צשהודע שהרגו ולא אמר סימנים אחרים, וי"ל דמחמת אימת היסורים הודע מה שהודע, משא"כ צצ"ל שאמר כ"כ סימנים. ובעז"צ ס"ק קע"ז אחר שבי צצירוף הדין דיש לחוש לדעת הריצ"ל והראנ"ח [ע"י לעיל אות י'], כי אף מעשה צא לידו [היא

אוצר הפוסקים

גדול מזה, כי למד הודק מה שלא עשה מאחר שלא שאלוהו ע"ז הענין, וכי יודה וילך כל מעשים רעים שלא עשה מחמת עינוי, ואדרבה אם הוא מודה פשיטא שמענין אותו טפי אולי יודה עוד דברים, וא"ל כשהוא מגיד דברים הניכרים מה וא"ל נעשה הרעה ומגיד שם המקום שנהרג בו, דפשיטא שאין לומר שגדה מלכו, והביא שח"כ מלא צחש"י שכתב כן. גם צניי אברהם סי' ג' הביא דברי הצ"ח הנ"ל כעטם אחד להיתר צנידונו.

פז. ובשנתפס על דבר ברור שמתחייב מיתה גם בלי הודאתו, הנה צנידון הצ"ח סי' ח' הנ"ל שהרחמים נתפסו על ראיית אחרות והודו גם על הריגת יהודי פ', אחר שציאר דשאלת השופט לא חשיבא שאלה, ולחשש שמא מאימת יסורים הודו לא חיישין כמ"ש המהרי"ק, כי וא"ל כשהוא עובדא דמהרי"ק שייך שפיר למימר שאם לא היה אמת שהרגו לא היה מודה כדי לחייב את ראשו למלכות לפי שלא היה חייב מיתה ממקום אחר, אבל רמב"ם אלו שכבר היו חייבים מיתה מחמת דבר אחר שנתפסו עליו אזל לה חזקה זו, דהא גברי קטילי נינהו ושמה מאימת היסורים הודו מה שלא עשו, ו"ל דאש"ג דחייבים מיתה ממקום אחר אין דרך להודות מה שלא עשו מאימת היסורים.

וב' צע"ג בטעם דברי הצ"ח, דכשיוודו גם על ראיית אחרות שעשו יתאכזרו עליהם להורגם במיתה מנוולת, אבל אם לא יודו על הריגה אחרת נוספת על הראשונה יצטוו להם מיתה יפה, וגם אפשר דכיון שלא שנה צחש"ג יצא חיוב שר ומעורר וייליו אותם לומר מקרה היה, אלא שלדינא מסיק צע"ג דנכון הדבר שלא להחיר צחש"ג אם לא תלטרף הוכחה אחרת דלומר אמת, כגון שנמצא הרגו בדרך או הוכחה מפרטי המעשה שמספר דניכרים דברי אמת, והכל לפי ראות עיני הדיין ועולם צינתו. וע"י לקמן אות כ"א מהמאמר מרדכי סי' ל"ח.

ובתשו' הרש"ך ח"א סי' כ"ו צנידון הנז"ל אות י', אחר שציאר דצנידונו לא חשיבא שאלת השופט שאלה לאפקוי מידי מסל"ת, כי דגם לחשש שמא מחמת אימת הנגישות אמרו מה שאמרו אין לחוש צני"ד אף למהרי"ל, דכאן לא היה צורך לנגישות והכחות שכבר נתפסו על דבר ברור שהרגו כמה נפשות והיו חייבים מיתה, באופן שלא נתכוונו אלא לספר האמת.

גם בתשובת מהר"ש עוזיאל שצחש"י הרש"ד"ס סי' קס"ה כי צאחו יידון של הרש"ך דאין לחוש שבודו הרוואים מחמת אימת הנגישות, לפי שמעשה הריגה היה לכולם ברור כשמש, ואין דרך הערכאות לנגוש ולהכות אלא צמסופקים על הדבר. ובטעות ציבורם ח"ב סי' כ"ה הביא לנידונו דברי הרש"ך ומהר"ש עוזיאל הנ"ל להחיר אף למהרי"ל, וכי דצני"ד עדיפא, שהרוואים הללו נתפסו על דבר ברור כשמש לפי שנמצאו אולם המעטלים של הנהרג, וצדיקם זה הוכחה ברורה על הריגה, וגרר צפירות שמה שהודו הוא לפי שראו צידם מעטלי הנהרג ולא יכלו לכפור.

ואף בהודק ע"י עינוי, כי צנ"ל סי' מ"ה צנידונו דליכא למימר שאין לסמוך על הודאת הרוואים משום דלא היו מסל"ת מאחר שלא הודה אלא ע"י עינוי ושאלוהו על ראייתו. שטעם, הא ליתא, כיון שלא נתפס צצביל היבדוי רק על שאר גזילות וראיות שטעם וכוא מעלמו הודה על זה בלא ששאלוהו הרי הוא מסל"ת לענין זה, ומה לו לשקר ולהודות מה שלא עשה א"י קושטא קאמר, דליכא למימר שהודה כן כדי שידונו אותו למיתה מיד ויפטר מהענינים, שהרי היה מתחייב צנפשו צל"ה לפי שהודה על הרעה ראייתו ולמה הוצרך לשקר ולהודות גם על היבדוי הזה א"י קושטא קאמר

ובשער אשר סי' י' אחר שכתב צנידונו שהודה מחמת פחד היסורים לא פלגין מדעת מהרי"ל ורבים דעמייה הסוברים דחיישין צכ"ג לשקרא, כי אלא שצני"ד ליכא למחש לא דכחא איכא אומדנא דמוכחא עובא שהם הרגוהו דנמצא בהרגו צאחו דרך שהיה בולך זה והרוואים אמרו שהם הרגוהו, וגם שנמצא אולם הכסף שכולך, וכתבו מהר"מ בן חציו והגוי"ר דצנידונו הוכחות יודה הרי"ל. גם כשצאח בהודאה מתוך יסורים, כ"ש צני"ד דאינו אלא מתוך הפחד והאימה, גם החילוק שחילק מהר"מ בן חציו בין רואה סתם לבין רואה שהוא החמר של הנהרג שייך צני"ד.

ובחקרי לב מהדו"ב סי' ע' אחרי שפי' דיש לחוש לדעת הרי"ל וכ"ש צנידונו דחשיב כאלו הודה מתוך היסורים, כי דעכ"ז צני"ד יש להחיר עפ"י הודאת הרווא לפי שגם לדעת הרי"ל אין האיסור אלא מלד ספק דאולי מחמת רוב הענינים הוכרח להודות האמת שהוא הרגו, או דילמא דמחמת רוב הענינים שעושים לו כדי שיודה שהוא הרגו צחר מות מחיים והודה צמה שאינו להגלל מן היסורים, וכיון שהדבר שקול ספק חורה להחמיר, וזה לא שייך צני"ד, שהרי כשחפס השר את הרווא צראשונה אמר שהוא לא הרגו אלא פ' ופי', והניחו צצית האסורים ותפס לאותם הגוים והתחיל לייסרם עד שלעקן שהאמת הוא שהגוי הראשון הרגו, וע"כ לזה השר לאסור שנית את הגוי הראשון ויסרו עד שהודה שהוא הרגו, נמצא שיש שני גוים מעידים על הודאתו שהאמת שהוא הרגו, וכל כי באי גם הרי"ל והראש"ח יודו דנאמן, גם מלד אחר יש להחיר משום דאיכא אומדנא דמוכח דאמר האמת, שהרי הוליה כל המעצמות החדשות שהביא הנהרג מאיעליל שאינם נמצאים צמדניה זו, וגם הוליה כליו וצגדיו והוצר שהם של הנהרג, צר מן דין יש טעם אחר להחיר צני"ד עפ"י מ"ש מהר"מ בן חציו, משום דהרווא היה חמרו של הנהרג.

ובבית אפרים סי' ל"ט אחרי שזידד לומר דגם צמודה מתוך היסורים נאמן, [ע"י לעיל אות י"א], הביא משם הע"ג דצית הוכחה שאומר אמת גם הרי"ל יודה וכי צנידונו יש הוכחה עובא לפי שהראו הרוואים את המקום שקצרו בהרגוים ושם נמצאו, וגם הע"ג של אשמו וצניו אף דהוא לאחר ג"י עכ"פ אין הוכחה גדולה מזו דקושטא קאמרי ויש להחיר, ומכ"ש שעמדו צדצורם גם אחרי היסורים וספרו כל המאורע להעד כו'. [ע"י לקמן אות י"ח].

זו. כשמיסרים אותו שיודה מה שעשה ולא בפרשות על הריגת פ', צחש"י צ"ח סי' ח' אחר שזידד לומר דכל שעמד צדצורו אחר היסורים גם כשמודה מתוך היסורים נאמן [ע"י לעיל אות י"א], כי ואפי' אח"ל שדרס לעמוד צדצורם, איכא למימר דכ"מ כשמייסרים אותו שיודה אם הרג לפי, דהתם כשיודה שהרגו לא ייסרוהו עוד, אבל כשמייסרים אותו שיודה מה שעשה אין דרך לצדות מלכו מה שלא עשה ולעמוד צדצורו, שאינו נפטר צכך מן היסורים ואדרבה הודאתו זאת היא סיבה שייסרוהו עוד לומר תודה יותר, אבל כשלא יודה או שיודה ויחזור צו ויאמר שלא הודה אלא להגלל לפי שעה מהיסורים, קרוב יותר שלא ייסרוהו עוד, וכבר הוכחתי צני"ד לא היו שואלים לרמב"ם אם הרגו ליבדוי זה ולהלכיס צצחרתו, אלא שידו מה שעשו, וא"כ אפי' יסרו אותם עד שהודו נאמנים, דאי לאו דקושטא קאמרי לא היו מודים.

גם צחש"י פרי" ח"ב סי' נ"ד כי לר היתר צנידונו עפ"י הודאת הרווא ע"י עינוי, משום דאפי' לדעת המפקקים על דברי מהרי"ק צני"ד שנתפס על דבר אחד אלא שעניוהו להודות אם עשה דברים אחרים כמשפטיו נימוסיהם והודה על זה אין לך מסל"ת

אוצר הפוסקים

קאמר כו', ואפי' אם היו שואלים אותו מ"מ כיון דהשאלה היתה מגוי ושלל בפני ישראל מקרי מסל"ת כמ"ש ברמ"א.

אבל בעצוב"ג סי' ע"א הביט על דברי ה"ל האחרונים במה שרצה להחיר אף כששאלוהו על היכודי, וכי דודאי חילו הודה מעלמו בלי שאלה לזקן דבריו כי מה לו להודות על מה שלא שאלוהו, אבל אם שאלוהו עליו, אף שכי הרמ"א דגוי המשיב על שאלת גוי שלא בפני ישראל לא ילא מכלל מסל"ת, מ"מ ילא מחורת מסל"ת מטעם ש"ל שהודה מחמת יראת יסורים, כי אם לא יאמר כן יענו אותו עוד אולי יודה גם על היכודי, משא"כ כשיודה לדבריהם יניחו אותו וירווח לו וחשש לחיי שעה, ואינו מפסיד בהודאה זו כי בלא"כ בן מות הוא, אע"ג דאפשר דלמכות האלו יש להם קצבה מ"מ די הוא לאמתלה ולומר שאינו מסל"ת.

ובתשו' פני יבושע ח"ב סי' ס"א צרופה שנתפס על הריגה צרורה חלה שהגיד ע"י שאלת יהודי מי הוא הנכרג, כי דקשה לסמוך ע"ז, כיון שהגיד ע"פ שאלה ולא היו מסל"ת, ואף שהמהר"ק החיר אפי' דרך שאלה אם הגיד הרוצח שהרג משום דאם לא הי' אמת לא הי' מודה שהרג לחייב ראשו כו', מ"מ צ"ד יש לחלק מהא דמהר"ק דהתם השופט אמר להרוצח שיודה ויגיד אם הרג, וע"ז כי דאפי' אי מיקרי שאלה מ"מ כיון דלא הי' לו להודות מה שלא עשה ולחייב ראשו, בדבר מוכיח שהוא אמת וסמכין עליו, אבל צ"ד שלא דרשו מהרוצחים שידו צהריגה אדרבה היו חופסין לפשוט שהרגו וע"ז תפסו אותם חלה שדרשו מהם מי הוא היכודי שנהרג, לא שייך בזה טעם המהר"ק לומר דלא הי' לו לחייב ראשו דהא כבר הוא חייב וגצרה קטילה הוא, והי' היכודי הנכרג מי שיהי', וא"כ מה שאמר שהוא הרג לזה, י"ל דמשקר כיון שהשיב על שאלה, גם מהצ"י אין ראוי לנ"ד, דהתם מייירי בשופט שאמר שמרצחים הודו לפניו שהרגו ליכודי מכופיא וכי דאע"פ שהשופט שאל להמרצחים אין זה מויק כיון שלא שאל אותם על הריגת יהודי זה חלה שאל שידו כל מה שעשו, א"כ למה הודו מה שלא עשו ואע"פ שהיו חייבים מיתה כבר מחמת דבר אחר מ"מ למה הודו על מעשה זה שלא עשו ולא שאלום על זה, ומוכח דאומר אמת ואין ראוי משם לנ"ד.

ובתורת חסד סי' מ' צרופה שנתפס על רציחה ונתחבר עסק הרציחה בהיא ובהמשך הזמן שאלוהו השופטים על רציחות אחרות והודה בכלם ובתוכם גם על הריגת בעלה של האשה הזאת, כי דסצרה המהר"ק דלא מרע נפשי' לחייב ראשו שייך דוקא אם הרוצח נתפס על עסק רציחה זו שאם לא יודה בזה אין לו משפט מות כלל, משא"כ צ"ד שכבר חייב את ראשו מרציחה ראשונה מפקיר נפשי', ולא שייך צ"י עוד חזקה דלא מרע נפשי', ואולי אין זה ריעותא כלל לנפשו שגם צדיקה אין נ"מ בעונשו לפי מספר הנפשות הנכרגים שיהי' מירתת לשקר ומלאכי סצרה זו בתשו' צ"י סי' ח', אך י"ל דלא נפיק מכלל מסל"ת כיון דנכרים שואלים אותו כמ"ש התה"ד, ואף שהצ"ש רצה לחלק דשאלת השופט שאני משום דשואל אותו שיגיד לשם עדות היינו דוקא כשהשופט שאל לעדים שיעידו דאז הם מתכוונים לעדות ממש ולא היו מסל"ת, משא"כ צ"ד שהשופט שאל להרוצח והודה למה יגרע השופט משאר נכרי ששואל לנכרי ומשיב דהוי מסל"ת ודודאי הרוצח יודע שעכ"פ לא יהיה לו ריוח מהודאתו וגם לא שייך בהגדתו שיתכוין להעיד, וכ"כ להדיא בתשו' צ"י סי' ח' דשאלת השופט לרוצח הוי כשאר עכ"ם ששאל לעכ"ם דהוי מסל"ת להתה"ד, ואף להריצ"ל שחולק על מהר"ק וס"ל דבהודאת הרוצח יש לחוש שמא מיראת היסורים

הודה, כבר כתבו האחרונים דצומניו ומקומותיו ליתא לחששא זו [ע"י לעיל סוף אות י"ג], ויש ללדד דאפי' היתה השאלה לרוצח בפני ישראל מ"מ ידוע דשאלת השופט לרוצח אינה בשביל עסקי ישראלים העומדים שם כ"א מחוק המשפט, ולא דמי לשאר נכרים ששואלים לנכרי בפני ישראל דלא הוי מסל"ת, דהתם מסיק הנכרי דאעתיא דשביביל ישראל הוא שואלו משא"כ כאן כו', אך עכ"ז לא החלטתי להחיר באופן זה, אבל אם היתה הודאת הרוצח צ"ד שלא בפני ישראל היתיר צרור, ואם א"א להתחבר דבר זה אם היה שם ישראל באותו מעמד ג"כ יש להקל.

יז. ובשיטתו ולא הודה ואחר היסורים הודה, עכ"ל סקנ"ד מהמשפט לזק ח"ב סי' ס"ג דכנה"ג אפי' מהריצ"ל מודה שהוא נאמן, ובמשפט לזק שם כי בטעם בדבר דמאחר שצעת אשר יסורוהו לא הודה ואח"כ בלי יסורים הודה, נראה דודאי קושטא קאמר, דאם משקר כדי להליל ענמו מיסורים צעצת היסורים הו"ל להודות. והצ"ח דבריו בתשובת הרמ"מ אצ"ד קוטב שצו"ת ר' משולם איגרא סי' ב', בין שאר טעמי היתיר שם.

יח. כשהודה בתוך עינוי לפני השופט ואחר העינוי חזר וסיפר הדברים לפני אדם פרטי. צצית אפרים סי' ל"ט, אחרי שהצ"ח דברי העז"ל דצמקום שיש הוכחות גם הריצ"ל יודה, [ע"י לעיל אות י"ד], כי ומכ"ש [צנ"ד] שטעמו דצבורם גם אחר היסורים וספרו כל המאורע להעד, ואף דלדעת הריצ"ל י"ל דלא מהני מה שטעם דצבורו כיון דאף קודם העינוי ס"ל דלא מהני הודאתו לפי שמודה מיראת היסורים שמא ייסורוהו, כ"ש היכא דיסורוהו כבר דאכתי צהריגה פחדא יתיב שמא ייסורוהו כצרה"ש, וראיתי בתשו' צ"י שלא החליט זה שכי וז"ל וחת"ל דמפחד היסורים עומדים דצבורם היינו ציבורים על דבר זה עלמו כו' משא"כ ציבורים שידו מה שעשו כו', ע"כ, וא"כ צ"ד שהיסורים הם על אותו דבר עלמו אין ראיה ממה שעומדים דצבורם, אך כל זה אם עומדים דצבורם לפני השופט, אבל צ"ד שהודה לפני העד בלי שום חיוס והפחדה נראה צרור דמהני.

יט. הודאת הרוצח בשעה שיצא ליהרג. בקונטרס פסק על עגונה בתשובת מהר"ל מפראג כי צראש התשובה דמה שהעיד העד ששאלו את הרוצח בשעה שהיה יולא ליהרג [והודה שהרג לפי], אין זה עדות להחיר האשה, כיון שאינו נחשב מסל"ת, ואעפ"י שמהר"ק כי דיש להחיר צמטשה כיוצא בזה אין לעשות מעשה על הוראה זאת, ומה שכתוב צהגמ"ר סוף יצמות מעשה בגוי שאמר בשעה שדנוהו למיתה מעולם לא פשעתי כי אם פעם אחת הרגתי יהודי אחד והחירו את אשתו משום מסל"ת, התם אמר זה מעלמו בלי שישאלוהו, וכנה"ג הוי דודאי מסל"ת אבל ע"י שאלה לא.

ובתשו' צניימן זאב סי' י"ח בלסטים שנתפסו למלכות והוציאו לחרוג וכשראה אחד מהלסטים את הייחודים שהיו שם סביבותם הסיה לפ"ת ואמר חנכי הרגתי לפי שהיה מתחנן אלי שלא להורגו ואמר שישלח לאצוי שיצא לי ממון רב ולא שמעתי לקולו והרגתי, ונסתפק השואל אי מהני עדות זו להחיר אשתו מאחר שהלסטים ההוא יולא להריגה ואולי חינו אומר אמת, או נאמן בזה דמה לו לשקר, עתה כשיולא ליהרג, והשיב צניימן זאב דמהני עדות זו להחיר אשתו דלא שגא גוי זה משאר גוים אחרים מסל"ת, ואדרבא אלימא עדותו משאר גוים כיון שיוצא להריגה ומה לו לשקר, ובסוף התשובה הביא מהגמ"ר הג"ל וכי דבהאי נידון איכא למימר דאי לאו דקושטא קאמר לא הוי מרע נפשיה להתחייב

אוצר הפוסקים

חזן מעון זה, אמרו לו אי"כ כל אדם יאמר כך כדי לנקות את עצמו, ש"מ דרבנן חייו דאף מי שעשה עון יכחש לומר שלא עשה, כ"ש אם באמת לא הרג את הנפש שלא יאמר שהרג למשוי נפשיה רשיעא כדי להצדיק הדיונים שלהם. ועי' לקמן אות כ"א מהמאמר מרדכי סי' ל"ח.

ב. חודאת רוצח ישראל. כי צניח אפרים סי' ל"ט דנראה דמ"ש הריב"ל להחמיר אף בצודה בלי עינוי היינו צעכוס דדוקא מסל"ת מהני אבל ע"י שאלה לא, וכיון דמלך עדותם לא מהני וגם אינו מסל"ת רק שנסמך על סברת מהרי"ק שלא היה אומר שהרגו לחייב ראשו למלכות על זה פקפק מהריב"ל שמה נפחד מהיסורים, וכיון דספיקא הוא דילמא שקרא קאמר הו"ל ספיקא דאורייתא כו', משא"כ צרחה ישראל דמכשירין עדותו משום דפלגין דיבוריה, ומלך עדותו הוא נאמן, י"ל דלא חיישין דילמא מאימא ביסורים הוא מודה ואין לפסול רק בצודה ע"י יסורים ממש, ובג"ד שהודה ע"י יסורים אבל עמדו בדבורם אחרי כן [ר"ל שהחזיקו הודאתם שנית גם אחרי היסורים] אף שכתבתי דלשיטת מהריב"ל גם צעומדים בדבורם יש לחוש שמפני שלא יעשו לו עוד יסורים הוא אומר כן [ע"י לעיל אות י"ח], מ"מ אין לצדות חששא זו צרחה ישראל, והריב"ל לא חשש אלא בנכרי ודרך שאלה, ואין לומר דהכא גרע דלפי שכבר עשו לו יסורים הוא חושש להם כמאמרם [שהש"ר א' צ'] מאן דנכית ליה חויה חזנן מדחיל ליה, זה אינו, שכרי כמו כן יוכל לדמות דעתו שאם יכחיש עתה יתלה בשופט הכוזבה צניח ביסורים, וימנה שהוא מחזיק בדבריו מוכח דקושטא קאמר.

בא. לא הודה לפני השופט רק לפני אחר. בתש"י מאמר מרדכי סי' ל"ח בא' שהעיד ששמע הוא ואנשים אחרים מגוי שבי' מתפאר לפניו שהרג לפי וזרקו לנהר, ור"ל הרב השואל לדון להקל במה שלא היה כאן קשור דברים עפ"י מש"כ מהרי"ק כו' דר"ל שהודה נאמן בלא מסל"ת משום דאם היה שקר לא היה לו לחייב ראשו למלכות, והוא כו' ע"ז דמהרי"ק אמר כן דוקא בצודה לפני השופט, דאף שהצטוו לו השופט שלא יענה אם יודה, בכל זאת היה לו לפחד פן יכזב לו, משא"כ באמר צניח במשחאות לפני אנשים, ובפרטות לפני אנשים שאינם כשרים כמורה לא מחייב בזה את ראשו, והרבה אמתלאות ימלא להליל את נפשו כאשר יודע הדבר, וראוי לזה מההוא לסעים ציבמות כ"ו שאמר אני הרגתי לשמעון בן כהן דפרטין דלא יבא נאמן משום דהוא גזלן, ומקשה בג"י דילמא מיירי כך דלסעים במסל"ת, והשתא להמהרי"ק חיפוק ל"י דודאי אומר אמת דהא מחייב ראשו, ואף ד"ל דשאני הכס כיון דכבר יאל ליכר א"כ אין מקום לומר דלא היה אומר כן דבר שיחייב ראשו למלך, אבל זה אינו דברי מהרי"ק שם כחצ צהדיא דאפי' היה סומך מכל וכל על השופט כו' אפי' הוא מסל"ת צכה"ג דלמה ליה לשויה נפשיה רוצח צכדי וחזקה לא מרע נפשיה, וא"כ היה צכה"ג דיואל ליכר מ"מ למה ליה לשויה נפשיה רוצח צכדי, ועכ"ל דכל כה"ג שאינו אומר צפני השופט רק לפני סתם צניח אין לו נאמנות כלל.

אבל בתש"י פני משה ח"צ סי' ח' כי דמה שהודה הרוצח לפני הנחתום בלא שאלה שהרג לפי, צודאי חי לאו דקושטא אמר לא הוה מרע נפשי' לשוויי נפשי' רוצח, ואע"ג דכבר ניזול מדין הערבלות, מ"מ עדיין אם יודה לפני אחרים חזרה תציעה למקומה והי' לו לחוש, ואע"ג דאפשר שבי' סומך על הנחתום שהי' אכזבו ולא יעשה לו חוצה, אכתי לא הוה לי לאורועי נפשי' למשווי נפשי' רוצח

להתחייב צנפשו ואין לך ריעותא צנפשו גדולה מזו, ואף שגם בלא זה מרע נפשיה שנתחייב הריגה מהרגים אחרים, מ"מ י"ל מה לו לשקר ולומר שהרגו אם לא הרגו, וכיון דהודה לפי תומו ודאי קושטא קאמר.

ובתש"י ה"דצ"ז ח"ז סי' כ' צרחה שהגיד את חטאיו בשעת חליהו, ובכללם אמר שהרג לפי ופי', כי ג"כ שזה נקרא מסל"ת, והציה מהגמ"ר ה"ל וכו' דצוה"ל ה"ה יש שחי קולות, חדא שלא הודה אלא מחמת המיתה ואפי' חשבוהו למסל"ת וחו' דלא הזכיר שם היכודי כו', והאי עוצל ה"ו כ"ד ממש כו', והוי יודע דנ"ד עדיף ממסל"ת כיון שלא היו מכין אותו להגיד והגיד שהרג, צכדי לא משוי נפשיה רשיעא, והרי הוא הולך למות ומה לו לשקר, הלכך ודאי קושטא קאמר ובלא טעמא דאשכ דייקא היה לנו להאמינו, כמ"ש מהרי"ק שורש קכ"א.

ובמ"ב סי' ס"ח [הוצא לעיל אות י'] כי בין שאר הטעמים להחיר עפ"י הודאת הרוצח, שהרי כאשר הוציאוהו להריגה הצדיק עליו את הדין ולעק צנפסה גדולה ואמר עתה ידעתי כי חלקים שופט נדק שאינה אותי ליד גואל הדם כדי ליקח נקמתו ממני, וכן העיד גם הכומר הנוצרי [שהתודה לפניו], כל אלו הדברים מראים צירור הדברים וקושטא דמילתא שהרואה הזה שפך את דמו וסמכין אעדות זו שפיר אף בלא מסל"ת, דעדיף קושטא דמילתא וצירור הדברים משאר מסל"ת.

גם בתש"י מהר"מ לובלין סי' ק"י [הוצא לעיל צאות ה"ל] כי באותו נידון דמה שהצדיק עליו את הדין בשעת גמר דינו ולעק צקול רם לעיני כל עתה ידעתי כי החלקים הוא שופט נדק שנקם ממני נקמת היכודי אשר שפכתי דם נקי, לפע"ד על הדברים האלה יש לסמוך עליהם מכל מסל"ת שבעולם, שכרי כל אותם הדברים דבר הרואה בלי שום הכרח ובלי שום שאלה ואמתלא, רק מפני אמתת הדברים להצדיק עליו את הדין ואין לך מסל"ת גדול מזה.

ובחת"ם ח"א סי' י' אחרי שר"ל ללד צניחו דהודאתו הראשונה של הרוצח [קודם שנגמר דינו] לא חשיבה הודאה מתוך עינוי [ע"י לעיל אות י"א], כי דלא צריכא לכל זה, שהרי אחרי הודאתו חו' הצדיק דינו כשהוציאוהו למות, וכי מהר"מ לובלין דע"ז יש לסמוך מכל מסל"ת שבעולם, ומה שתלה מהר"מ הדבר בלפע"ד אף דלכאורה מבוחר כן למעשה בהגמ"ר סוף יצמות, ז"ל דהתם צוה"ל דהגמ"ר מסל"ת ממש הוא, כי לא נידון על זה [שהודה] ולא שאלוהו עליו מעולם, כי משמע שם שנידון למיתה על טון אחר, ומש"כ ה"סוף מהר"מ דאפי' צוה"ל דיריה שכבר שאלו השופט [קודם גמר דין] והודה ע"י שאלה, מ"מ עכשיו שמתדיק הדין בלא שאלה הו"ל מסל"ת, והיינו נידון שלפנינו ממש.

ובתש"י חוט השני סי' ע"ז כי צניחו דיש לסמוך על הודאת הרוצח בשעת חליהו שאמר שר"ל את יכודי פי', ונהי דהרואה לא הסיח לפ"ת אלא ע"י שאלת החליין, מ"מ כיון שלא שאלו ישראל ולא היה ישראל צמטמ דהוא מקרי מסל"ת, והציה דברי מהרי"ק [ה"ל צאות י'] וכי דה"י פשיעא שאם לא היה אמת שהרגו לא היה מודה, דצכה"ג שהודה צנפסה שטמא על הלליצה ודאי אומר האמת כדי להצדיק נפשו להלילה מגיהסם כמו שנהוג צניחם לומר כך, ואין לומר דהכא גרע כיון שידע שבין כך הוא נחלה לא חש להודות אפי' על שקר כדי למלא רצונם, זה אינו, דהא אמרינן צפרק נגמר הדין [דף מ"ג ע"ב] ר"י אומר אם הוא יודע שהוא מזומם אומר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי

אוצר הפוסקים

בזה"ל ולא רק תפיסת החמר הסכימה דעת הרב להחזיר, וכדאי הוא הרמ"ש לסמוך עליו אף שלא בשעת הדחק, ומ"ש הראנ"ח דלא חמר מהר"ק אלא ברובא ענאו, איכא מסתברא, דאם ברובא ענאו דאיכא למימר דמיראת היסורים קאמר אפי"ה סובר מהר"ק דאי לא דקושטא קאמר לא היו חמר כ"י, כ"ש היכא דלא מסכן ענאו דלמירין דקושטא קאמר דאליה מי הכניסו לחגר זה, ועוד נראה דאף הראנ"ח לא חמר אלא כלפי נידון ידיד דכגויה שאמר דזרים הרגוהו בביתו אין לה משפט מות וגם לא יאשימוה כלל, ומש"כ חשש הראנ"ח דאפשר דמשקרת כמו בשאר גוים דעלמא כשמשב על שאלה, אכל בנידון הרמ"ש ובנידון דידן שגוי זה רמיא עליה לומר מה נעשה ליכודים שעליו היה להולידם, ובמשפטי הגוים כל שלא ידע מה היה לו מידיו ויבאשוהו, ולזה בא להליל ענאו לומר דנהרג ע"י אחרים ודאי קושטא קאמר, דאם היכודי חי למח לו לשקר ולהביא רעה על נפשו, ואם יש מקום לומר שהוא משקר היינו צענין מי הרגו שהוא תולה באחרים ואפשר שהוא הרגו, וזה לא נפקא לן מידיו מינה דצין כך וצין כך הוא מת, אכל אם הוא חי שיאמר עליו שהוא מת לא חשיד חינה, וצבא כו"ע מודו דהבס דאיכא שאלה לא נפקא מחזרת מסל"ת.

גם צבא מים חיים מוזירי ח"א סי' ה' צחש"י מהר"ש בולה כי בנידון כזה לסמוך על הרמ"ש וסא"ר הנ"ל, וכי דכ"ש בני"ד דיש יותר בוכחות מאותם שבנידוניהם דברי האריך לפרש מנינם ופרע אותם אחד לאחד כ"י.

אולם הרב המחבר צ"י ו' שם כי דאין ראיה מדברי המהר"ש לנידונו משום בנידון המהר"ש לא היכה שאלה בזה"ל. וכן בשער אשר סי' י' חמה על הסא"ר ש"י דאפי' שצאו דברי החמר ע"י שאלה מפורשת חשיב מסל"ת כיון שבדברי החמר באו להליל את ענאו ושכן דעת מהר"ש, דהמעין צחש"י מהר"ש יראה דלא נאמרו דבריו כ"א היכא דהזכירו בחזקת מת ואמר לו אתה הרגת אותו וע"ז בא כמשיב שהוא לא הרגו, אך היכא שהשיב על שאלה דמה נעשה מפלוגי שנמסר בידך אם חי אם מת פשיטא דגם מהר"ש מודה דלא מהני, ושכ"כ מהר"י שאנני ומהר"י אלפאנדרי צחש"י מהר"י קאצו סי' י"ג וי"ג.

כד. נאמנות גוי ע"י שאלה במדעל"ג לאלתר. כי צסא"ר סי' ד' דמלשון מהר"י צפ"כ סי' קס"א מצואר דמדעל"ג [מיד] נאמן גוי גם ע"י שאלה, דברי אחר שהעלה שם דנדונו לא הי' שום שאלה לגוי המספר כחצ וז"ל: ותו דמשמע מתוך דברי הנכרי דלא הי' משקר מדקאמר ותמלאו אותו אכל כפר פ', ואם הי' משקר הוה מוכחש כשיצדקו שם ולא ימלאו כדבריו, וכע"ז איחא צמבר"ס צחש"י [והוצא צס"ק ק"ז אות י', וע"ש באות כ'] דצב"ג נאמן בגוי עפי משאמר נהרג סחם, עכ"ל התכ"ד, ומצואר ממנו צמ"ש, "ותו" דאחא למימר דאפי' אם היכה שם שאלה מהני כיון שאמר ותמלאו אותו דהוי מדעל"ג ולא משקר. וכן ביאר דברי מהר"י בעדות ציכוסף ח"ב סי' כ"ה דנ"ז ד'.

עוד כי הסא"ר דגם מדברי הרש"ך ח"ב סי' נ"ג יש ללמוד דסובר כן, שהרי אחר שדחה מה שהי' מקום בנדונו לפקפק על בעדות דאולי כיון דמסתמא הולאו היכודים קול בכל הכפרים שהם מחפשים אחר ההרגים א"כ דמי כך מילתא לאיה חבדנו וכו', כחצ עוד יש טעם אחר לשבח להאמין לדברי הנכרי הכוא שאמר שהי' מכירם [אילו ראם] וכנראה שהי' רוצה להראות במקום מועילים שם ההרגים, ובדאי שאם לא הי' כדבריו הי' נתפס למשקר אם יאמרו לו בראשו לנו, וכמ"ש מהר"ם בנדון קרוב לזה. וצב"א

רונח אפי' בלא טעם דפחד וכעין ש"י מהר"ק שם. [ועי' צכ"ח סי' כ"ג].

ובתשובת מהר"ש סבצ שצחומת ישרים סי' קל"ב הביא דברי מהר"ק לנידונו שבודק המרלח לפני האישפאחי, [ראש הכפר] עפ"י שאלתו, וכי דאפי' דבהכ"ה דמהר"ק הוי שופע הארץ השואל, וכל מודה צפניו מתחייב, ולהכי ודאי כל מודה צפניו לא משקר בכוונת אחרת דמיראת פן ימיתוהו השופע, אכל צנ"ד לא הוי אלא אישפאחי ולא מיראת אינש מיניה כ"כ, ואפשר לומר דמשקר לפניו לפי שסומך שאין ציד האישפאחי לדונו למות, וא"כ לא מוכח שפיר דלא מכיון להעיד, לא היא, דאפי' דאישפאחי זה אינו שופע עם כל זה אדם גדול וחשוב הוא בארץ ההיא, כמצואר בשאלה, גם הריגת נפש הוא דבר מסוכן הרבה, ואפי' מאשת חיקו ישמור הכורג ענאו כ"ש מאדם אחר, ומה גם לפני חשוב וגדול פן ילשינהו, ואפי' דהצטוה האישפאחי שלא יגלה הדבר, למיחש מיהו צפי פן יכזב צו, מה גם כי חששת ההלשנה צנ"ד היא אפשרית וקדושה, אחרי שבני כפר האישפאחי נתפסו על הריגה זו בזמן קודם וניילו מתפיסה רק ע"י ממון שנתנו, והו"ל לרונח למיחש בנפשו שמה אישפאחי זה רונח לדעת אמתת הענין כדי להגיד לפני השופע וינקח את בני עירו, ומשקר לו בהצטחו, ומאחר שהמרלח הודה ולא חשש כלל מוכח שפיר דלא משקר. והסכים לדבריו בעל תומת ישרים צס"י קל"ג שם.

כב. אמר הגוי שאחרים הרגוהו בביתו. צחש"י הראנ"ח סי' ע"ד בנידון שצאו השופעים ואחי הנעלם לבית הגויא לחפש אחר הנעלם, ואמר שהאחרים הרגוהו בביתו, אחר שהוכיח דאמיראת חשיבה כמשיבה ע"י שאלה, כי דגם מלך דברי מהר"ק אין להחזיר בנידון זה ולומר אי לא דקושטא קאמר לא היכה מסכנת ענאו ומרעא נפשה שנשפך דם נקי צקרב ביתו, חדא דהוראת הרב צבא תמוכה, ועוד דהב"ו דלא להוסיף עלה, ולא אמרה הרב אלא צמלח ענאו שיש צו סכנת נפשות ומרע נפשיה עוצא, אכל בגויה שאמר שנמלאו בביתו אנשים זרים אשר הרגוהו אין לה חטא משפט מות, ובטענה קלה אשר תאמר לא יאשימוה כלל, ולא מרעא נפשה. ועי' באות שאח"ז מסא"ר.

כג. נתפס לרציחה ואמר שאחרים הרגוהו. המהר"ש צחש"י צ"י ל"ה בנידון יכודים שנהרגו ע"י החמרים שהולכו אותם, וכשתפסו את אחד מהם אמר למח תפסם אותי אני לא הרגתי כי אם הצברים שלי, כי דהוי מסל"ת דמוכח מדבריו שאינו מכיון לא להחזיר ולא להעיד רק להליל ענאו, וכ"כ מ"מ ניוחש דילמא שקורי משקר כדי להליל ענאו, ויכודים לא נהרגו רק מלאו חמרים אחרים והלכו לדרכס, הא לא מסתבר כלל, דכיון שכונתו להליל ענאו מה לו לשקר להליל ענאו דבר שקר הרי הוא יכול להליל ענאו עם האמת ולומר שהלכו לדרכס, איך נראים ויכירים הדברים שנהרגו, וכעין זה כי המהר"ק כ"י, ונראה דצנ"ד אף הריב"ל יודה, דאיכא לא קאמר רק דצאומדנא קחא לא מפיקין אלא צענין אומדנא דמוכח, והכא צנ"ד אומדנא דמוכח עוצא שאינו מכיון להעיד אלא להגלל, דאם היה שלא נהרגו מה לו לשקר כיון שהיה יכול להגלל עם האמת שלא נהרגו, וגם שאמר כל אותם הדברים שהנשים צכו וספרו וחנקו אותן צרסן בסוס. כל זה ויכירים ונראים דדברים כהויתן אמר.

ובסא"ר צחש"י סי' ד' בנידונו דהוי כהך דמהר"ש, כי דיש לסמוך על המהר"ש הנ"ל, ואף דצנ"ד איכא שאלה בזה"ל, כהם מדברי מהר"ש שם נראה דאף דאיכא שאלה

אוצר הפוסקים

ובביאור הדבר כי צמצולת השרון סי' נ"ה דאף שכל נאמנות ע"א
נאשה הוא משום מדעליג [שאם הכשל חי ויבא לביתו
יתפס בעד נשקרו] ואפי"ה לא האמינו לעכו"ם שאינו מסל"ת,
וש"מ דעכו"ם כיון דפיהם שוא ידברו אינם נאמנים אף במדעליג,
אך כבר כתב הריב"ש בסי' קנ"ה [הו"ד לעיל סק"ל אות ז'],
לחלק עדות אשה לא היו מדעליג גמור דדילמא יש לו איזה סיבה
שאינו רואה או שאינו יכול לבא לביתו, אבל דבר שיכול להתברר
תיכף זה היו מדעליג גמור ולכו"ם אף עכו"ם נאמן מדאורייתא,
כמבואר ביו"ד סי' פ"ג ופ"ו גבי אומר אני מלחמים ומדא או עוף
טבוח הוא דנאמן [אף באינו מסל"ת] משום דבקי יכול להתברר
ע"ש, ובחתי"ם סי' מ"ז וזכרון כהונה דל"י שניהם כיוונו לדבר
אחד לתרץ מהא דסי' פ"ג ופ"ו ה"ל לשיטת הרמב"ם והתשנ"ץ
דכל עדות אשה היו מדעליג [מדאורייתא] אמאי אין עכו"ם נאמן
רק במסל"ת, וכתבו דמדעליג לא מהני רק באיסורין ולא בענין
חורת עדותי אבל לענין עדות אשה דהוי דבר שצערור ובענין
עדות, גזכ"כ הוא דאסור לקבל עדות עכו"ם היבא שמכיון להעיד
דכתוב אל תשת רשע עד, ואף דהכרח גזירת דאמת הדבר ולא
טבוח אינם נשקרי במדעליג מ"מ גזכ"כ הוא שלא להאמינו אם
לא במסל"ת שאז אינו בחורת עדות, [ולפי טעם זה גם במדעליג
לאלתר אינו נאמן], אך בתשו' פניי ח"א סי' ס"א ראה ג"כ לומר
כסדרתם ודחה אותה וכי דאין לומר דאם מתכוין להעיד אפי"ה
דקושטא קאמר לא סמכין עליו דאינו צר עדות דהחורה פסולתו
להעיד אף אם מעיד אמת, דזה אינו, ולא פסלו עכו"ם אלא
משום דמשקר אבל אי קושטא קאמר סמכין עליו, דמ"ש מעבד
ושפחה או אשה וקרוצ וגם הם פסולים וסמכין עליהם, ודברי
הפניי נכונים מאוד, דכיון דהאמינו חכמים בעדות אשה כל פסולי
עדות כמו אשה ועבדי גם עכו"ם אין לפסול מגזכ"כ רק היבא די"ל
דמשקר, וא"כ צע"כ הא דעכו"ם נאמן בסי' פ"ג וסי' פ"ו מטעם
מדעליג ובעדות אשה אינו נאמן, הוא כמו שחלק הריב"ש ה"ל
דעדות על מיתת הכשל לא היו מדעליג לאלתר, אבל היבא דבעדות
אשה ג"כ יכולים לברר תיכף ודאי עכו"ם נאמן אף באינו מסל"ת,
ומה שהקשה רב אי משלכו יבמות בעובדא דפונדקית שאמרה זה
קבר שקברתי ואפי"ה פריך הש"ם ובה איב חזרנו קאמרה, משמע
דאף בכה"ג דיכולים לברר תיכף לפתוח את קברו לא מהימנא
רק במסל"ת, נראה לתרץ דהתם קאי אליבא דר"ע דס"ל דאין
משיאין לא עפ"י אשה ולא עפ"י עבד וקרוצים [ולדודיה גם צעגונה
לא האמינו פסולים בחורת עדות], א"כ הדרכה סברה בחתי"ם
והזכרון כהונה לדוכהא דאף במדעליג אינו נאמן, דכל שמכיון להעיד
גזכ"כ הוא דפסולתו חורה משום אל תשת כו', אבל לידון דאשה
ועבד כשרים אף עכו"ם כשר היבא דיכול להתברר תיכף, וכלא"ה
י"ל דלא קשה כ"כ מהיבא דפונדקית דהכי דדינא דידן מותר לפתוח
הקבר לזכר עדות אשה כמ"ש בנכ"ס, מ"מ אולי הפונדקית לא
היתה יראה מזה דהא צידה שלא להניח לפתוח הקבר כמו שהוא
דדיניהם שאין מניחים לפתוח את הקבר מפני הסכנה. [ועי' עוד
לקמן אות כ"ז טעם אחר למה בפונדקית לא חשיב מדעליג לאלתר].
ועי' עוד בדברי צמצולת השרון שצטוף אות זה, דאף לבחתי"ם יראה
עכ"פ מאיסור חורה ויש להקל בספק פלוגתא.

ובביאור הדבר כי צמצולת השרון סי' נ"ה דאף שכל נאמנות ע"א
נאשה הוא משום מדעליג [שאם הכשל חי ויבא לביתו
יתפס בעד נשקרו] ואפי"ה לא האמינו לעכו"ם שאינו מסל"ת,
וש"מ דעכו"ם כיון דפיהם שוא ידברו אינם נאמנים אף במדעליג,
אך כבר כתב הריב"ש בסי' קנ"ה [הו"ד לעיל סק"ל אות ז'],
לחלק עדות אשה לא היו מדעליג גמור דדילמא יש לו איזה סיבה
שאינו רואה או שאינו יכול לבא לביתו, אבל דבר שיכול להתברר
תיכף זה היו מדעליג גמור ולכו"ם אף עכו"ם נאמן מדאורייתא,
כמבואר ביו"ד סי' פ"ג ופ"ו גבי אומר אני מלחמים ומדא או עוף
טבוח הוא דנאמן [אף באינו מסל"ת] משום דבקי יכול להתברר
ע"ש, ובחתי"ם סי' מ"ז וזכרון כהונה דל"י שניהם כיוונו לדבר
אחד לתרץ מהא דסי' פ"ג ופ"ו ה"ל לשיטת הרמב"ם והתשנ"ץ
דכל עדות אשה היו מדעליג [מדאורייתא] אמאי אין עכו"ם נאמן
רק במסל"ת, וכתבו דמדעליג לא מהני רק באיסורין ולא בענין
חורת עדותי אבל לענין עדות אשה דהוי דבר שצערור ובענין
עדות, גזכ"כ הוא דאסור לקבל עדות עכו"ם היבא שמכיון להעיד
דכתוב אל תשת רשע עד, ואף דהכרח גזירת דאמת הדבר ולא
טבוח אינם נשקרי במדעליג מ"מ גזכ"כ הוא שלא להאמינו אם
לא במסל"ת שאז אינו בחורת עדות, [ולפי טעם זה גם במדעליג
לאלתר אינו נאמן], אך בתשו' פניי ח"א סי' ס"א ראה ג"כ לומר
כסדרתם ודחה אותה וכי דאין לומר דאם מתכוין להעיד אפי"ה
דקושטא קאמר לא סמכין עליו דאינו צר עדות דהחורה פסולתו
להעיד אף אם מעיד אמת, דזה אינו, ולא פסלו עכו"ם אלא
משום דמשקר אבל אי קושטא קאמר סמכין עליו, דמ"ש מעבד
ושפחה או אשה וקרוצ וגם הם פסולים וסמכין עליהם, ודברי
הפניי נכונים מאוד, דכיון דהאמינו חכמים בעדות אשה כל פסולי
עדות כמו אשה ועבדי גם עכו"ם אין לפסול מגזכ"כ רק היבא די"ל
דמשקר, וא"כ צע"כ הא דעכו"ם נאמן בסי' פ"ג וסי' פ"ו מטעם
מדעליג ובעדות אשה אינו נאמן, הוא כמו שחלק הריב"ש ה"ל
דעדות על מיתת הכשל לא היו מדעליג לאלתר, אבל היבא דבעדות
אשה ג"כ יכולים לברר תיכף ודאי עכו"ם נאמן אף באינו מסל"ת,
ומה שהקשה רב אי משלכו יבמות בעובדא דפונדקית שאמרה זה
קבר שקברתי ואפי"ה פריך הש"ם ובה איב חזרנו קאמרה, משמע
דאף בכה"ג דיכולים לברר תיכף לפתוח את קברו לא מהימנא
רק במסל"ת, נראה לתרץ דהתם קאי אליבא דר"ע דס"ל דאין
משיאין לא עפ"י אשה ולא עפ"י עבד וקרוצים [ולדודיה גם צעגונה
לא האמינו פסולים בחורת עדות], א"כ הדרכה סברה בחתי"ם
והזכרון כהונה לדוכהא דאף במדעליג אינו נאמן, דכל שמכיון להעיד
גזכ"כ הוא דפסולתו חורה משום אל תשת כו', אבל לידון דאשה
ועבד כשרים אף עכו"ם כשר היבא דיכול להתברר תיכף, וכלא"ה
י"ל דלא קשה כ"כ מהיבא דפונדקית דהכי דדינא דידן מותר לפתוח
הקבר לזכר עדות אשה כמ"ש בנכ"ס, מ"מ אולי הפונדקית לא
היתה יראה מזה דהא צידה שלא להניח לפתוח הקבר כמו שהוא
דדיניהם שאין מניחים לפתוח את הקבר מפני הסכנה. [ועי' עוד
לקמן אות כ"ז טעם אחר למה בפונדקית לא חשיב מדעליג לאלתר].
ועי' עוד בדברי צמצולת השרון שצטוף אות זה, דאף לבחתי"ם יראה
עכ"פ מאיסור חורה ויש להקל בספק פלוגתא.

ובחורת חסד [להגרש"ז מלוצקין] ח"צ סי' ז' אחרי שכי לחלק בין
מדעליג סתם לבין מדעליג לאלתר דבזה נאמן עכו"ם אף
שאינו מסל"ת, עפ"י דברי הריב"ש ה"ל, הביא מהרמב"ן במלחמות
פט"ו דיבמות שכי וז"ל הא איפשטא דטעמא דע"א נאמן משום
דע"א לא משקר כו' כדאמרין בסי' ר"ה בקידוש החודש דחד

מכיון דכל מילתא דע"א לא משקר כו', ואפי"ה דהתם ע"א עפי
הא לא מספקא בגמי דודאי ה"י ע"א הוא עכ"ל, הרי מבואר
דהרמב"ן אינו מחלק בזה בהריב"ש ה"ל בין ע"א דקידוש החודש
שבדינו לברר תיכף ובין ע"א דמת פ' שאלשך שלא יחזיר
דבר לעולם, וא"כ לפ"ד הרמב"ן י"ל מאחר שעכו"ם אינו נאמן
רק במסל"ת אף דלדעתו כל עדות מיתה הוא מדעליג מדאורייתא,
א"כ ה"י אף דע"א עפי שיכול להתברר תיכף אינו נאמן רק
במסל"ת, אך י"ל דלדעתו דבכל מדעליג עכו"ם נאמן מה"ט א"כ
הא דלר"ך מסל"ת במדעליג הוא מדרבנן, ובזה י"ל דהוא גמי מורה
לחלק דמדעליג עפי אף מדרבנן נאמן עכו"ם שאינו מסל"ת, אף
דלענין הנאמנות מדאורייתא סובר הרמב"ן דעדות מיתה גמי
חשיב ע"א לענין זה וכנ"ל, מ"מ לענין חומרא דרבנן יש לחלק בזה.
ובפניי משה ח"א סי' נ"ג כי דה"י מקום להקל בגדונו אף שבדרי
הנכרי בזה ע"י שאלת השופט, משום דהגיד שראה לפי ופי
היחודים הרגים מוטלים במקום פ', ופי' אחר סמוך להם שעדיין
ה"י חי, והלך והגיד לאנשי הכפר וצאו וגמרו הריגתו, ונמלא
שהעיד במילתא דעבירה לגלויו, וכבר כי מהר"ם בתשו' דצכ"ג
נאמן עפי אף שגם בגדונו יש מקום לחוש דלאו מסל"ת הוא,
וה"י אשכחן למכרי' ווייל בסי' פ"ח דאית ליה דהיבא דהגוי מוכיח
מתוכו דקושטא קאמר נאמן אפי"ה דלא אסביד במסל"ת, וגם
מהר"א בכתביו סי' קל"ע ועוד רב אי שבדורו ס"ל דהיבא דאיתא
ידים מוכחות אין שאלה מוקת, וגם מהר"ק בשורש קכ"א קאי
בזה שיעור [עי' לעיל אות י'] וא"כ כ"ש היבא דאסביד במדעליג
דאין לך הוכחה מוכחת דקושטא קאמר יותר מזה, אך סיים דלבו
נוקפו דדילמא לא מקרי מדעליג אלא בדבר שאם יכחישוהו אין לו
טענה לאישתמוטי, אבל בגי' דאם אנשי הכפר יכחישוהו שלא
ראו מאומה אית לי טענה לאישתמוטי ולומר שהם משקרים מפני
היראה, שאם יודו שגמרו הריגתו יחייבו ראשם למלך, בזה הא
אפשר דלא מקרי דאסביד במדעליג. ועי' עוד שם בסי' נ"ח.

וב' בסא"ר סי' ד' ה"ל דמדברי הפני משה הנך רואה דלולא
שבדונו לא פסיקא לי דהוי מדעליג הוי מנסוב להכריח איתחיי
צלי שום פקפוק כיון דשיתת הנכרי היתה צמידו דע"א לא נפיק
מתורת מסל"ת אף שבאו דבריו ע"י שאלה. וכ"כ בזה שגמרה
סי' א' דל"ה אי' דמדברי הפני משה מבואר דלולא שחשש בגדונו
דאולי ל"ה מדעליג ה"י עושה מעשה בזה לבד כאשר יראה הכענין
שם, ויגיד עליו מ"ש ברצ עמו בסי' נ"ח דהיבא דמוכחי הדברים
דקושטא קאמר אין שאלה מוקת, ע"ש.

ובסא"ר ה"ל סמך על סברה הפוסקים שהביא, וכי בגדונו דכיון
שהנכרי פירע ונמלא מקום קבורת הראש לחוד ומקום
קבורת הגוף לחוד, וכו' מדעליג, דכאשר ילכו היחודים לחפש
במקומות ההם ולא ימצאו כמו שאמר ימלא שקרן, וכל מילתא דע"א
לא משקר אינא, לכן נאמן הנכרי הגם שבאו דבריו ע"י שאלה.
[אולם עי' להלן אות כ"ז שכי דלאו בכל מקום הוי הוראת הקבר
מדעליג].

גם בנאמן שמואל סי' נ"ה דסי' ידד להחיר הגדת נכרי ע"י שאלה
היבא דהוי מדעליג, ויורף זה לבד ספק להחיר בגדונו מחמת
ס"ם, אלא שסיים דבגדונו לא הוי מדעליג, דאף שהנכרי סיים
מקום הריגתו, מ"מ אין כאן הוכחה דלא משקר דהא יכול הוא
לאישתמוטי אם לא ימצאוהו ולומר שהגויים אשר סביבות החלל
הואיחוהו משם מאימת דורש דמים.

ובן ס"ל לבטל אמר שמואל סי' ג', וכתב [בדמ"ז ד'] דיש בגדונו
הוכחה לאמת דברי הנכרים דקושטא קאמרי (אף שלא אמרו
דבריהם

אוצר הפוסקים

וצלילין בספיקו להקל בספק פלוגתא עכ"פ, וא"כ צ"ד דבנא"כ יש להחירק עפ"י כתב הח"ק אלא ששם לא היה כתוב רק שמו ושם אצ"ו, יש לסמוך על הפוסקים דמהני. וכלל זה כי החצ"ה"ש גם בסוס"י נ"ו.

גם צע"ן יחזק סי' כ"ט שבוזא לעיל צ"ק ק"ג אות י"ז כי להחיר צנ"ו ע"י שאלה במדע"ג מיד ע"ש. וכן יורד להחיר צפני משה לר"מ מקליוואן בחשו' שבסוף הספר סי' ג', וצ"ת רע"ן ח"ב סי' ל"ג, ובמערכי לב סי' פ"ג.

כה. וכשיש לחוש שהגוי לא אסיק אדעתיה שיחקרו אחר דבריו. כי צ"ח שמואל סי' ג' [דמ"ג טור ז'] דהיה נראה דע"כ לא אמרי' מדע"ג לא משקר אינש אלא בדבר דאסיק אדעתיה ומוכחא מילתא דאחי לודי גילוי מעין דוגמא שבי' בסא"ר בחשו' סי' ד' [כ"ל צ"ח כ"ד] לענין הוראת הקצרה, וכן נדון הפני משה [צ"ח כ"ל] דעכ"פ כיון שהיכודים היו חוקרים ודורשים על הענין עד שהולכו את הגוי לפני השופט, אי"כ אסיק הגוי שפיר אדעתיה דודאי יחפשו אחר דבריו וישאלו לאנשי הכפר שאמר והיו שפיר מדע"ג, אבל צ"ד שהיכודי השואל ממנו לא נראה לגוי כמדקש ומחפש לידע מהמשומד בטוב אלא כהולך לעסקיו ודרך אגב שאל ממנו על המשומד מה נעשה עמו, וא"כ לא אסיק על דעת הגוי שהיכודי ילך ויחפש אחר דבריו, אי"כ אפשר דזה לא מקרי מדע"ג ודילמא הוא משקר, אמנם יש להוכיח מגמי צורות ל"ו דאפי' צ"ח דבצור מי יטרח לחפש אחר דבריו אם נכונים הם נמי מקרי מדע"ג ומכיוון, ומה גם צ"ד דיודעים הם שהיכודי ששאלם על המשומד הוא רוכל המחזיר צ"ח הכפרים, אי"כ קרוב לדעת הוא שכל מקום שהוא הולך ישאל על המשומד כמו ששאל במקום הזה, ובפרט צ"ח שהנעלם ה"י ג"כ יהודי מעיקרא דצ"ח אסיקי בגוים אדעתיהו דאית לה נפקותא מזה לידע מטיבו של המשומד וילך ויחפש אחר דבריהם, ואין לך מדע"ג גדול מזה וכו'.

כו. ואי חשיב מדע"ג כשהגוי אומר שפ' א"ל כן. עפ"י סק"ג שצ"ח שרצ גדול ה' מחכמי הזמן ראה לחדש דאם הגוי אומר צ"ח ישראל פ' שאל' שמת פ', נאמן אפי' צ"ח מסל"ת משום דמירתת שלא יותפס בצקרו, וכדמל"ו צ"ד סי' פ"ו. והפ"ת כי עליו דקשה עליו לקבל חידוש זה.

ובשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ג סי' י"א הביא שבהג"מ חריק יורד לל"ק עדות מומר שאמר ששמע מפ' [שהוא ג"כ פסול לעדות], דאף שאמר שלא במסל"ת, מ"מ מחירא הוא לשקר שמה יכחישנו הראשון ויחזר שקרו, וכי ע"ז [דאיתו כן], דהא הנו"כ והתשצ"ן סוצרים דנאמנות עמפ"ע אינו אלא מדרבנן משום דלא חשיב בכלל מדע"ג דהא אם יבא בעלה יגיד בשני שהראשון כיהש לו, ואף דנאמנת י"ל דהשני מחירא לשקר צ"ח הראשון דאנחנו נחזיקו שהראשון לא שיקר במדע"ג, אך עכ"פ לסברת הנו"כ צודאי אינו ירא לשקר דסובר דאנחנו נחזיק את הראשון למשקר, ואף דשיטת הרמב"ן היא דעמפ"ע אם הראשון מכחישו הראשון נאמן, אך ה"א שיטת הריטב"א אינו כן, ובפרט צנ"ו שלנו דהראשון הוא פסול לעדות שוב אין השני מחירא לשקר דחושב שנאמן אליו יותר מן הראשון.

אולם הצריח יעקב צ"י ל' [והוא הרצ שהביא הפ"ת] אחר שראה השגות הפ"ת עליו האריך ליישב כל השגותיו, והאריך להביא ראיות דסברא דמירתת מהני אפי' באיסורי'ת, ושגם צ"ח סי' מהני סברא זו, והא דלא מהני צ"ח דעלמא כשאומר מת פ' ואינו

דצריחם במסל"ת) מלך היוחס מעידין במדע"ג דלא משקרי צ"ח אינש, והיינו מדקאמרי שהחמרים הידועים צ"חם הרגובו נמלא שהעידו במדע"ג כי הרי יכול הוא לילך ולשאל מהם אם אמת ה' הדבר ואם יאמרו שלא נהרג ימלאו שקרנים, וצ"ד לא שייכא חששא הפני משה [כ"ל] דל"ה מדע"ג כיון שיש לו טענה לאישתמועי ולומר דזה שהם מכחשים ההריגה הוא מאומה שלא יחייבו ראשם למלך, דשאני יודנו שהגדת הגוי ה' בפני השופט, ואפי' לישראל שלא בפני השופט לא יודו מחמת היראה כיון דאיכא שופט דקאי צע"ן, משא"כ צנ"ונו דליכא אלא שאלת יהודי בעלמא ואינם מחיראים ממנו להודות כיון דליכא שום שופט דקאי צע"ן, ומה גם דבנא"כ כבר יא' הנהרג מכלל היכודים, וא"כ אינם מחיראים מהיכודי כלל, וכ"ש דאין אנו צריכים שידוע שהם הרגובו אלא שיאמרו שהנהרג דלזכ דאלי לית להו לאישתמועי, וכמו שכן ה' הדבר שהיכודי השומע הלך לחמרים ושאלם בלשון המשחמט נחרי אינש אם הם הרגו אותו או שהלך לאחזק מקום והשיבו לו שכבר נהרג, [הרי אף שלא ראו לומר שהם הרגובו לא פחדו לספר שכבר נהרג], משא"כ צנ"ונו הפני משה שלא ה' אפשר להם לספר ההריגה כלל אלא היו צריכים לכפור ולומר שלא ראו כלום כדי שלא תתגלגל עליהם ההריגה.

ובאבני גזר סי' ע"ב צע"ח שהעיד על יצם העגונה שה' מוטל חולה צ"ח חולים, וכצ"ח צע"ח האחרונה לצקרו ולא מלאו אמרו לו משרתי צ"ח"ת שמת כבר, וכי דאף אם נחוש שהמשרתים א"ל כן ע"י ששאל מהם וכדעת המ"ז שבצ"ח סק"ג"א ול"ה מסל"ת, מ"מ מהני עדותם, משום דאיכא למיקם עלה דמילתא חיוק כיון דהקצורה היתה קרוב לזמן השאלה וה' יכול לצרר אלל הקצריים וסתם אנשים והיו המשרתים נתפסים בשקרים, וכמו שמהני מדע"ג לענין טעמנת גוי שביו"ד סי' ל"ח וכו' [וכמו שהבאנו חו"ד לעיל סי' ק"ג אות י"ג ע"ש].

גם צ"ח צע"ח מהר"ת סי' רכ"ג כתב דאף שצנ"ונו צ"ח תשובת הנהלת האניה ע"י שאלת קרובי האשכ, מ"מ מהני, כיון ששלחו להם העתק מספר המחטים וזה אפשר לצרר אם הדבר אמת והיו מדע"ג, אי"כ נאמנים צ"ח גם ע"י שאלה אם אינם יודעים שהיחר האשכ תלוי צ"ח.

ובחבצלת השרון סי' י"ב באשכ שהיתה רגילה להביא מזון לחולה ששכב צ"ח"ת ופעם כשהביאה המזון לא ראו המשרתים לקבל צ"חמם כי האיש כבר מת, כי דלחשש דהצ"ח המזון היו כשאלה שפיר כתב הרצ השואל דצ"ח שיוכלים לצרר שקרו חיוק מירתת לשקר, וצ"ד אין לך דבר היכול להתצרר חיוק יותר מזה, דהא היתה יכולה להכנס לצ"ח"ת בעל כרחם ע"י שתקבול עליהם אלל המנהל ויבורר הדבר אם מונח צהדיו עדיין חי, ואם תרצה לחוש שכבר הצריח ויאל מצי"ת והלך למרחקים וא"כ היו ככל עדות אשכ שלא יחזרר חיוק, זה א"ל לומר, כי הרי הניחתו חולה מסוכן על מחלת עיפוס הצבחות ואיך הצריח פתאום צע"ח אמת והלך לו, ולא צ"ח כלל לבית האשכ להחזיק לה טובה על שהביאה לו מיני מזון כל העת, ולדבר שאינו מו"י כלל ל"ה כמ"ש המג"א צ"ח חס"ז וכו', ואף אם נראה לחוש לדברי החת"ם והצ"ח כהונה [שהבאנו צ"ח עליו צ"ח האות] דעכ"פ המחזיקין להעיד לעולם אינו נאמן בעדות אשכ אף במדע"ג מגז"ה"כ דאל תשת רשע עד, מ"מ הא כבר ה' החת"ם שם [צ"ח מ"ו] דכל היכא דאית לן סברא דהדבר אמת והאיסור הוא רק מגז"ה"כ ה"ל יתה האשכ מחז"ה"כ דאורייתא והיו רק איסורא בעלמא איסור לאו דאל תשת

ביאור הגר"א

טז נ [ס]

עובד כוכבים מסיח לפי תומו מפי עובד כוכבים * מסיח לפי תומו

באר הגולה

נ מהר"ק בשו"ע קכ"א
וכ"כ הר"ן בתשובה
ס שם נח' הר"ן שם

[סו] עכרים מסלית כר.
דא לר"ע עדיף עכרים
מסלית מאשה ועבד כר

ואנן קי"ל כרבנן וכשיכ בעכרים מסלית ואע"ג שאמרו לא תהא כהנת כפונדקית היינו לפי הדין דעכרים אינו מסלית דס"ל כרבנן דרבי
בן בבא וערש"י שם ד"ה לכשתהא כר :

אוצר הפוסקים

הריב"ש שאסר [ומנחם בסי"ק קכ"ט אות ז'], ומ"מ משמע מדברי
הר"ן שמאריך שיגיד בגוי כ"ז שגם בגוי הראשון כי מסלית, שכי
וז"ל: ונכרי ששמע מפי נכרי בדברים נרחין ומעין דכל שהוא חומר
מסלית ששמע מפי גוי אי מסלית שפי מת הריכוז כאשר מפי אשה.
[ומבוארת דיעה זו בסי"ק קכ"ט]. ובגני דוד דכ"ח טור ז' מצא שגם
הריטב"א בדקב"ד ר"ה וכוונתו סובר בגמפ"ג מסלית כשר כר משום
דקו"ל דקושטא קאמרי, וכע"ז בגי' שם, וכי דני דסוברים כהר"ן.

ובתה"ד ה"ל ה"ק דמדברי הר"ה שהצא בתוס' דף קט"ז ע"ב
משמע דגמסלית גרע מאשה, ע"ש, ותי' דהתם צאשח
המת ענמה דה"ל עדיפא. ועי' מ"ש דה' צמח"ש דיי"ז ע"א ובע"א
סקס"א ובפני"מ סקנ"ז ובמרה"ל סק"ס שהקשו כן גם ממקור"א
וחילקו דזה. וע"ש ובשער אפרים סי' ק"א מ"ש צביאור דברי המהרי"ק
והוכחתו. וכי צחש' הרי"מ סי' ד' (דמ"א ע"ג), דמחש' הר"ן
ה"ל י' דלאו מקי' יליף לה אלא כמו דכוונתו להחיר ע"ש עד מפי
עד פסול וע"כ דלא חילקו בין עד הראשון דעבד לאגלווי יותר אם
ימלא שקין ובין עד כ"ז שמעיד רק ששמע מהעד, כמו כן במסלית
שהאמינוכו ג"כ, יש בכלל הנאמנות גם אם מסיח לפי' שכן שמו
נוכחרי מסלית. ועי' בצמח"ג בגי' אות קל"ה דחשיב עוד כמה
רבותא דהחירו בגמפ"ג מסלית. ועי' בפני"מ דלהלן סי"ק קכ"ט
אות ז' צמ"ש למה פסק השו"ע כמהרי"ק צלא חולק.

ב. וגמפ"ג מפי גוי אחר וכו'. כי צחש' הרי"מ סי' ד', דמ"א ע"ד,
דצו"ע משמע דאין חילוק דזה וכמה גמפ"ג ששמעו זה
מזה מהני לדיעה זו אף דמתוסף ספק שמה בשני ג"כ ל"ה מסלית.

ג. ומסלית גרוע מפי מסלית. כי צח"ס ח"ב סי' קל"א דנמי מהני,
שהצא למהרי"ק ה"ל ומ"ש שם עוד, וכי תימא דשאני
פונדקית שהוציאה נקלו ותרמילו וכו', והח"ס מאריך דזה ומסיק דלא
מצעיר במסלית מעלית לית מאן דחש לכו' תימא" דמהרי"ק.
למימר דמקלו עבד ל"י עב ממסלית דעלמא, דאין לנו אלא דברי
הש"ס דאמר מסלית הוות, ור"ל דהך מקלו משווי ל"י מסלית מעלי,
ובדך סברא לחוד כוח עדיף מכהנת, וא"כ מוכח דמסלית מפי
מסלית מהימן בקי', ואלא [אפי'] במסלית גרוע נמי ה"ל רבנן ילפי
כהנת מקי' מפונדקית דהוה מסלית גרוע, משום דשאלו אי' חצרו,
ואי סי' דצמח"ל גרוע מפי מסלית לא מהימנא פונדקית, אי"כ
כהנת דאח"י מנייה היכי תאומן דיו לבא מן הדין להיות כדון, אע"כ
גם מסלית גרוע מהימן לרבנן צמ"י מסלית אחר, וזה ברור, ואצ"ל
סברא, דדוקא המכוון להעיד שנאמנותו הוא רק מגז"כ דזה אמרה
חורב מפיקס ולא מפי המסורגמן דהיינו עד מפי עד, אצל כל
שמאמינים לו במסלית שאין כאן חורה עדות רק שידענו דקושטא
קאמר, מה לי אם אמר שראה כן בעצמו או מפי עד אחר, ובין
דאפי' מסלית גרוע נמי קמו צ"י רבנן דקושטא קאמר דין הוא
שיאומן מפי מסלית אחר, והדר מסברא ילפי רבנן דכהנת המכוונת
להעיד לא גריסא בנאמנות דידה מפונדקית דהו"ל מסלית גרוע,
ובדין הוא שנאמן ג"כ אשה מפי אשה, ובדברים ברורים.

וכשלא

נרחים לו קבר אחר שעברו עליו ימים רבים מיום שנקבר, פשיטא
לכו"ע לא חשיב מדעל"ג.

גם צאמר שמואל סי' ג' [דמ"ז ד'] הביא מהבא"ר ה"ל דלא כל
הוראת הקבר הוי מדעל"ג ושגם צר"מ סי' ע"ו מבואר דזה
ל"ה מדעל"ג, אך מ"מ כי דהגם דא"י הוכחה ראויה לסמוך עליה,
מ"מ הוי סניף מיבא לומר דקושטא קאמרי.

ובבני בנימין סי' י"ג [דכ"ז ג'] לידד דהוראת הקבר הוי מדעל"ג,
ובסתמך על המ"ב סי' ק"ה [הני"ל] ע"ש. וכ"כ צח"ס ושלום
ח"ב סי' ע' דני"א ע"ג ולין לכנס"י סי' כ"ג דע"ז אי' ע"ש.

גם בגזול יהודה סי' ל"ז כי דהיכא שהנכרי מראה לנו הקבר הוי
מדעל"ג דודאי מירתת טובא דהא יש צידונו לפתוח הקבר
ולחפור פני הנפטר, ואפילו אם יוכיח הדבר בחופן שאפשר לתלות
שכבר עברו ג' ימים מהמיתה, מ"מ וכו' דלרוב"ש אינה חשובה אז
הכחיה לצורכה, הרי ודאי דא"י אלא לענין הסמיכה כדי להעיד
על ידה צחורת עדות דצוה חיישין אפילו לחששא רחוקה מאד,
אצל בגוף הענין פשוט הוא דהאפשרות להכיר הנפטר שהוא הוא
האיש הנעלם, וכ"ש להכיר את ההיפך שאינו אותו האיש הוא נקלה
מאד, וצוה שפיר סמכין אפילו על מתכוין להעיד להדיא צח"ס ש"ס
עוד אינו סייעחא אלימחא אחריתא לדבריו.

טע"ף ט"ז. קצו. עכרים מסלית מפי עכרים כו'. א. מקור
דברים ענא"ג דהוא מהרי"ק והר"ן * דמהרי"ק
שם הביא מ"ש הרב השואל דלא מלינו [שהאמינו] גוי מפי גוי
במסלית, והשיב, דיש להביא ראי' דנאמן מקי' מאשה מפי אשה ואפי'
מפי עבד ושפחה דנאמנות, והרי גמסלית מהימן טפי מאשה המכוונת
להעיד, דמוכח מהא דר"ע שביצמות דקכ"ב, דאף דסבר דאשה ואפי'
כהנת מיוחסת לא מהימנא, מודה בגויי מסלית דמהימנא, כפונדקית
דחתם דפרש"י שהיתה מסלית כו', וא"כ מדחזין דאשה מפי אשה
מהימנא [וכרבנן] כ"ש גמסלית מפי גמסלית, ואין לומר דמדרבנן
נייתי ראי' דגמסלית גרע מאשה כו', דצוה לא נחלקן, וא"כ כ"י
לרבנן אם נאמנות אשה מפי אשה כ"ש גמפ"ג במסלית כו'.

והב"י מצינו בקיטור וכוסיף ש"כ גם בתה"ד סי' רל"ט, וש"י
[עוד] שמתאר שהגוי האחרון סיפר הדברים במסלית אע"פ
שלא הגיד איך שמע מהגוי חצרו אם במסלית ואם בדרך התפארות
וכו"ב, אחתא שריא, [ובצמ"ג הוסיף שצ"מ מחש' הרמב"ם, ומבוארת
דיעה זו בסי"ק קכ"ח]. ומלין הב"י לצי' בנחבים סי' רכ"ג, שכי
התה"ד שם דגם מחש' מהר"מ שבמיימוני [סי' ט'] שכי דאין לך
עדות גדול ממסלית, משמע דגמסלית עדיפה מעדות שאר פסולים
כאשה ועבד, וצאשח חק דמשיאין מפי וכו'. ע"כ שם ובסי' רל"ט
ה"ל, דצחש' מהר"מ ה"ל כתב וכלל דכל מאי דמהימן ישראל
בעדות אשה להחיר מהימן גמסלית, משמע בפשיטות דכמו דבישראל
מהני עד מפי עד ומפי גמסלית ה"כ נכרי מפי נכרי במסלית.
ע"כ הב"י דגם הר"ן צחש' [סי' ג'] החיר בגמפ"ג ושלא כדברי

י' מה שציין באר הגולה באות ס', עוד פנים שהוא מהר"ן, ד'
בסי"ק קכ"ח אות ג' טור"ה והמ"ב.

ביאור הגר"א

משיאין על פיו: הכה [סו] ואפי' (עת) לא העיד (נה) בפירוש שהעובד כוכבים הראשון
הסיה לפי תומו חלוקין מפסיקא לקולא ואמרינן דודאי מסית לפי תומו (מהר"ק שורש קכ"ה)
ויש

[סו] ואפי' לא כו' דא"א
שאינו מסל"ת רק בודאי
מדאמרינן שם ואי לא
קטלינן לך כו' הבלא"ה

אין חוששין שמא אמתלא יש לו בהגדתו וכן בכל מסל"ת דשם לא חששו לאמתלא למצא חן או לקלקל וביצא. הגמ' סימן ט':

פתחי תשובה

באר היטב

(נה) בפירוש וכו'. מיהו אם הישראל חומר שזמנו מכותי ז"ל דכותי
הא' היה מוסל"ת משום דדך ישראל הוא דשאל על ישראל חנינו
ע"ן תשובת מ"צ סי' ס"ג. ונטי"ז כתב אפי' בישראל מהני. כתב נח"מ
אם עובד כוכבים מעיד מוסל"ת מפי ישראל שהעיד ע"פ שאלה לריד
ישב אם מהני כיון דכותי חומר מפי ישראל דכוונתו היה להעיד גם הוא
מתכוין להעיד ע"ש. אם מתוך שיחת הגוי השני נראה שהראשון היה
מוסל"ת כ"ע מודים דמהני עדותו. הר"ם מטרלני ח"צ סי' ק"ד. אפי'

(נה) לא העיד בפירוש. עכ"ל מ"ש מיהו אם הישראל חומר כו' וע"ן נה"ל
נח"מ סימן י' נחשונה גאון נעל תו"ט כתב שם להיפך דלף להחליק ומזד"ק
ש"חמר צפ"י שהכותי הא' היה מסל"ר דוקא בכותי מפי כותי חלל בישראל מפי כותי
לא ע"ש עוד. ומ"ש הנה"ט בשם ח"מ אם כותי מעיד מוסל"ת מפי ישראל כו' עד גם
הוא מתכוין להעיד ע"ן צ"ל יד המלך פ"ו מה"ו דין ח' שכתב להוכיח ספק זה
מעובדא דהפסא דמוכת משם דכותי מוסל"ת מפי ישראלי שכוונתו להעיד מהני ומסיים
דמ"מ ז"ע לדינא ע"ש. ועמ"ש גנ"ל לעיל ס"ו נד"ה וכן כותי:

אוצר הפוסקים

ב. ובסברת דיעה זו. כי התה"ד שם צ"ל ר"ש דלף דהנכרי
האחרון לא פ"י שהראשון הגיד בשמועה בדרך מוסל"ת,
כגון שהיו שניהם כוללים סמוך לאותו כפר והתחיל מעצמו לומר לו
אותה השמועה, ח"כ ניוחש שמה לא סיפר הא' כמסל"ת חלל מחמת
המתלהל דרך רשע והתפארות וכח"כ, י"ל דל"ת להכי דתנמודא לא
מפיק ממוסל"ת חלל מתכוין להעיד ולהתיר, ח"כ לא דייקין אשאר
המתלהל, ו[גם] ל"ת שמה שאל הגוי הב' להא', דרך שאלת ישראל
מפקא מידי מוסל"ת ולא דגוי כו' [וכנ"ל סע"נ], וחו נראה דכיון
דנכרי האחרון לא ביאר דבריו אם הראשון סיפר מעצמו או ע"י שאלה
לא חלינן להחמיר ולומר ע"י שאלה סיפר, והכי איתא בחש"י מהר"ם
שצמיימוני [סי' ע"י] דאפי' אמר הנכרי הרגתו את פ' מהני במסל"ת,
ולא אמרי' למירמא אימתא עבד, ח"כ מוכח מדבריו, ומסיק שם
דכ"כ לשאר המתלהלות ל"ת כגון להתפארות או למלוא חן קמתיו, וכן
דלא חלינן להחמיר בכל בני ח"כ מוכח, וא"כ כ"כ נמי לענין שאלה
דין. ומהר"ג"ח סי' ס"ד מצא דבריו צפרעות. [וע"י כששמעות].

ובתב כ"ש סק"מ [דעיקר] עטמו דל"ת שמה שאלו הב' להא' הוא
משום דלשיטתו חז"ל, דאפי' שאלו לא נפיק ממוסל"ת וכנ"ל,
ד[נשלמה] שאר תשבות לא חיישין לבו חלל דחלוקה רגלי' כח"ש
ממחר"ם, ומכ"ע נמי ל"ת שמה כו' ישראל שם [ושאלו הגוי צפניו] או
שאלו בשם ישראל, חלל ההשגה שמה שאלו לאו חששא היא [חלל
מילתא דשכיחא], שכן דרך המספרים זה עם זה לפעמים מספר הכל
מעצמו ולפעמים שואל א' להבדיל, משי"ב כו' חשש [אלומא] שמה שאלו,
חלל דסבר דאפי' שאלו כו' מוסל"ת, וגם כר"ן דחולק נמי לשיטתו
דסובר דשאלת גוי מפקא ממוסל"ת וחיישין דשאל הגוי כו'. כמבואר
בס"ק קכ"ע אות ב.

והבית מאיר בסעיף י"ד ד"ה הכה תמה עליו, דנחמ"ד מבואר
להיפך, שברי מתחילה כי החילוק בין ישראל השואל
לגוי השואל ואח"כ כי וחו י' דלא חלינן להחמיר וכו', הרי דכ' כחל"ל
דלף גוי ששאל ל"ת מוסל"ת מ"מ ל"ת לדימא שאל, דחילו להכ"ש
הכ"ל ל"ש וחו כו' ע"ש. [ונפ"מ בין בטעמים, דלעטם כ"ש י"ל
דבישראל מפ"ג לא מהני עד שיפרש שבי מוסל"ת, דברי שאלתו
פוסלת, וכע"מ"ש המ"צ דלהלן ס"ק קכ"ע אות ע"י, ולדברי כח"מ
גם בישראל מפ"ג מהני סתמא, וע"י כע"י צרור הכסף המוצא בס"ק
הכ"ל אות כ"ן. וכן תמה בח"ע סק"מ והוסיף להוכיח דלא חלי דין
שאלת גוי, דכא' כ"ש"ש פט"ז סי' י"ט פסק דשאלת גוי מפקא
ממוסל"ת

ד. וכשלא ברור כ"כ שחב' ה' מסל"ת. המצוי"ט ח"צ סי' ק"ד
המוצא בס"ק קכ"ע אות י"א, אחרי שבי דצנ"ד פשוט
שהגוי הב' כי מוסל"ת שהרי מדברי היכו"ד י' שאגז דברים אחרים
אמר הגוי, הוסיף [ומוצא בקו"ע סי' רנ"ד], עוד אני חומר דאפי' ג'
דבע"ן דתרווייהו לבוי מוסל"ת אפי' עיקר דמוסל"ת הוא הראשון,
כי על מה שהגיד הוא ראשונה חנו מחירין באשכ, חלל השני ח"ן
כ"כ קפידא שיהי מוסל"ת, כיון שהראשון כי מוסל"ת, והראשון שהי
מוסל"ת הוא מבואר כו'. וצנ"י דוד דכ"ח תמה עליו, שהרי בסברא
להיפך, דלא איכפת לן חלל צמי שצאנו להתיר על פיו, שהרי בתה"ד
מגיד שמה הראשון כי ע"י שאלה לא איכפת לן, ועוד דזיל בחר
עטמא, דכל מה שצריך שיהי מוסל"ת הוא דכששאלו הישראל סבור
ש"ס נפקותא צדכר וכל מה שאומר מחזיקין למשקר, וא"כ איך יהא
נאמן בחומר [חלל מוסל"ת] שהראשון אמר לו במסל"ת, גם מאלו
קולא אחרת [לראשון] בגמפ"ג, שהשני צריך שיעיד בקש"ד להר"ן
ומהר"ד והראשון ח"ל כמ"ש מהר"ד ועוד פוסקים, מכל זה מוכח
דבעיקר הוא הגוי המעיד לפנינו חלוקה דכו"ע, ודברי המצוי"ט ל"ט.

ישראל מפי גוי, מבואר בס"ק קכ"ע מלות י"א והלאה, גוי
מפי ישראל, שם אות כ"ב.

קכח. ואפי' לא העיד בפירוש כו'. א. המקור לדיעה זו,
רשום צפניו שהוא ממחר"ק, וכי הח"מ סק"ה דע"ס
הוא, דכא' לשון המהר"ק הוא כמ"ש כר"ן, כותי מוסל"ת מפי כותי
מוסל"ת, [ועמ"ס קכ"ע אות ג' שבי המהר"ע וע"פ דעת המהר"ק
כהר"ן], ודיעה זו היא דעת התה"ד. וכמוצא צנ"י בג"ל בס"ק קכ"ז.
וכ"כ מרבי"ל ועוד, דל"ל כאן: תה"ד. חולם כצ"י כאן ובתש"י שצאות
ג' צירף דעת המהר"ק ותה"ד כאחד, וכ"כ המהר"ע בג"ל
לכצ"י. וצנ"י שמה סי' ג' כי דגם דעת הצ"י דמהר"ק סובר כהר"ן,
ומה שצירף את המהר"ק לתה"ד היינו רק ליישא דגמפ"ג מהני ודלא
כהר"ז"ש, חלל לא צ"ח דמסתמא נמי מהני, דמכ"ע חולק לתה"ד
לצ"י צנ"י. חולם ככנ"ה הצ"י אות קל"ג [דר"ל נמי כה"ג] דחה זה,
דכא' בתש"י [הכ"ל] מוכח להדיא דמלפס יחד. וכ"כ המ"צ סמ"ז
וסי' ס"ג כהדיא דדעת המהר"ק ותה"ד להתיר ח"ע"ש שהבי' לא
אמר שגם הא' כי מוסל"ת. וכי צפני"מ סק"ה שגם צמכרש"ס
[המוצא באות ג'] מבואר דמהר"ק בתה"ד, ושכן הפרמ"א סי'
קכ"ב חשיב להמהר"ק מהסוכנים בתה"ד. ועי' באות ג' שבי שכל"ל
לפרמ"א. וכ"כ צנ"י אפרים שצאות ג'.

באר היטב

נעיר אחרת אין וזהירין את האשה עד שנקוד מהעד ואם אינא למיקם עלה דמילתא תלין להקל וצריכ'הו סי' שע"ז לא כ"כ עיין כהנ"ג נהגת צ"י סעיף ק"מ דף ל"ז ולי"ת. וע"ל סי' מ"ג ח"ג ח"ש:

אוצר הפוסקים

נגד הריב"ש וסמכו על בני רבותא הנ"ל וכ"כ מהר"ש הלוי סוסי"ג ופרמ"א סי' קכ"ב דרי"ט ע"ד דמהרש"ם פסק כהה"ד. [ודל"ה כמ"ש בלב שמה המוצא בסי' קכ"ט אות ג].

וכ"כ מהר"ם אלשיך סי' מ"ג שבי' דאש"ג דריב"ש כי דגמפי"ג לא מהני, וגם להר"ן נראה דבעינן שיפרש וכו', מכל מקום בני"ד כי מלי' הגוי שבעלה מעלמו בגיד לה שמה"ס הרגום, וכ"ש שהתכ"ד כוכיה דא"ל לחקור מהבי' אם בששמה מהבי' הי' מסל"ת. וכ"כ מדברי ריב"ז סי' רע"א שבי' דאף דלריב"ש ור"ן כו' מ"מ יש לנו על מי לסמוך להקל, אהכ"ד. וכן מהר"ט אש"פ שצח"צ סל"ב כי שקבע צעניו להקל כהתכ"ד נגד מהרי"ק והר"ן אש"פ שמה גדולים הורגלו להחיר עפ"י תה"ד, אלא שצנ"ד הי' הוכחה שבי' מסל"ת, אבל צח"א סג"ב אחרי שבי' כנ"ל הוסיף אלא שאני רואה שמה גדולים ורצנים מוצהקים הורגלו להחיר ע"פ תה"ד אף אנו נלך בעקבותם. וכן הביאו הכנה"ג הגב"י אות ק"מ דסובר כהתכ"ד. עו"כ שם דכ"כ מהר"ש שבע שבתומי' סי' קל"ד שבי' שלא הולך הר"ן שבי' יגיד שהי' הי' מסל"ת אלא מפני שבי' שם הוכחה לכך וידים מוכיחות [שליח מסל"ת].

וב"ב המ"ב סי' ק"ה דסמכין אמרי"ק ותה"ד דתתראי יינבו ולא כהריב"ש והר"ן. וכן הגר"מ צח"ש שצמ"ב סמ"ב הביא לתה"ד וכי' שמדן זה [תה"ד] הביא רא"י צננימין זאב סי' י' ומהריב"ל צנה עליו יסוד כמה פעמים, וצ"ח נמי י"ל דלא חלעי' כו' [כדבסמוך ד"ב עפ"ת], וא"כ לא יבא ספק דברי הר"ן ויולית מודאי דברי התה"ד וסיעתו, ואפ"י נומא דהר"ן פליג צהדיו אזלין לקולא דרבים יינבו וצתרא, וצנ"ד שיש אומדנא שמה אפשר גסס הר"ן יודע כו'. ועפ"ת סקפ"ט מ"ש מהרש"ם שבי' מהריב"ל.

ובבס"א דריב"ש ע"ג כי ג"כ דמהריב"ל היקל כהתכ"ד כדנראה מח"א סוסי' א' וח"צ מס"י י"ב עד ע"ז, והוסיף דגם מהרש"ן ח"א סי' כ"ז כי דכר נחפשת המנהג להקל בגמפי"ג כהתכ"ד, וכ"כ המצ"ט ח"ג סי' ר"ב, האמת שצח"צ סי' מ"ט שכתמיר בסקס מסל"ת כי דלא י' צעניו דברי התה"ד, [וכמוצא להלן סי' קכ"ט אות י"א, אולם גם] צח"א סוסי' קל"ה תפס להקל ע"ש, גם מהר"ש סי' ל"ב כי דצדן גמפי"ג הארכנו צמקו"א, וצעיקר דיון כדר כי האחרונים שחפשת המנהג כהתכ"ד כו' ע"ש, מצוהר צהדיו שחפס צמושלס הלכה למעשה כהתכ"ד, אומם צסניו וצקור דיי"ו ע"ג כי דחוכך להחמיר [כיון דהר"ן ומהרי"ק פליגי אהכ"ד. וכן צד"ג ע"א חמה מהרש"ם אמהריב"ל שפסק כהתכ"ד, הא להר"ן ומהרי"ק לר"ך שיאמר שבי' הי' מסל"ת, וגם צהתכ"ד י"ל דסמך גס עג כעשמים הקודמים כו', ומסוים ע"ז ועג עוד ענין כזה, דכ"ז כי כנ"ל להלכה, ולמעשה המעין יצחר. וצסניו דרי"ח כי דביש עוד ספק יש להקל מס"ס שמה כהסוברים כהתכ"ד]. עו"כ הס"א דאף דהנך רובי' סברי צספס מסל"ת להחמיר, לר"ך לחנך צין הספקות כו'. וע"ע עג"א דבסמוך.

וב"ב בצני שמואל סי' ס"ב דכל הפוסקים פה אחד סמכו על צעל תה"ד, ואף דעל הוכחתו יש לזון כו'. ועוד דאפשר דהתכ"ד לא סמך על טעם זה לחוד אלא צנירוף כהנ"ג שבי' מקורם

אל הגוי האחרון לראשון למה עשית ככה וצתסונה השי' שהרג ליהודי פלוני הי' מסל"ת. חפשת דק ח"צ סי' ס"ג. כתב מהריב"ל ח"צ סי' י"ב עד מפי עד ששמה מנוי ולא ידענו אם הראשון הי' מסל"ת אם אפשר למיקם עלה דמילתא כנון דאיתא לקמן או ידענו היכן הוא אפי'

ממסל"ת, ומ"מ פסק דלי"ת שמה כו' ע"י שאלה, ועוד דהרמ"א פסק צסעט"ו דשאלת גוי הי' מסל"ת צלא חולק, וכאן כי דיש חולקים. וכן חמה צמרה"ל סקס"א על הצ"ש, וע"ע מ"ש צזה וכוצא צסי' קכ"ט אות צ'. וצחוס' חו"ס דלי"ב ע"ג כי דכ"כ מהצ"י דלא חלי' צצ"ז, דאלו כאן י' דמודה להתכ"ד דמהני צגמפי"ג צסחמא, וצדין שאלת גוי י' דסובר כהר"ן.

ובמהראנ"ה סי' כ' [וכדוצא ג"כ צח"ט ומרה"ל הנ"ל] כי דחלי' פלוגתאס צבה, דהר"ן סובר דצני קש"ד, וח"ש הכא שמה ל"ב קש"ד [וכמצינו יוחר צסי' קכ"ט אות צ']. והתה"ד סובר שאל' כדמוכה צחשו' שם, הלכך כיון שצדצרו' שגוי אחר א"ל שפי' מת יש צבס ענמס כדו להחיר, ואילו אמרס אותו גוי צפניו הי' מספיקוס וא"ל להוסיף צבס כלום, א"כ אין לנו לצדות מלצנו ולומר שלא אמר הדברים אלא ע"י שאלה, שזו מנין לנו כיון שצענין ענמו אין שום חסרון. וכ"כ צסי' ס"ב וע"ד.

והב"ח צחשו' סי' ק"ה [וכוצא צח"ט הנ"ל] כי צעטס התה"ד, דאם איתא דהראשון סיפר ע"י שאלה הי' כו' מספר דברים כהוייתן ששאל על יהודי פי' מגוי פי' וכוצו לו כך וכך, ומדסיפר סחס ששמה משמה דהי' צלא שאלה, ולפיכך תלין צזה לקולא, והוסיף חח"ט שבי' מהר"ט סכ"ב. [ומוצא להלן אות ח']. ועי' צע"ז צמהרי"א חנניא צססי' קכ"ט אות ד'.

ג. הסוברים כדיעה זו. ע"י אות א' דיי"א דכ"ד מהרי"ק. וכ"ד הי"ש"ש שבי' צפע"ז סי' י"ט דאף דמ"ש הר"ן כו' דברי טעם כן, כאן י' דח"ל מסל"ת לגבי הראשון אלא מהסתם סגו צבה, ונימא מסחמא גס הראשון העיד אמתה הענין לפ"ת. וכ"ד הרא"מ סי' ע"ב ומציא לתה"ד, [ואינו מחזיר לדעת הר"ן ומהריב"ש]. וכן הצ"י צחשו' סוסי' י"א כי דאף דלריב"ש לא מהני גמפי"ג וגם הר"ן שהחיר י' מדצרו' דצני שיאמר שבי' הי' מסל"ת, מ"מ הרי מהרי"ק ותה"ד דתתראי יינבו שר, וכ"כ שכו' דעת הרמב"ם מאריס דאתרא, שברי צחשו' צנזון דעכו החיר עפ"י הגוי שחמרה שוכרג פי' ולא ה"ר"ך לשאלה אם המניד ל"ב מסל"ת. וכן פסק שם צסי' ח', וכ"כ צסי' א' כמהרי"ק ותה"ד נגד הריב"ש [אלא שלא הזכיר להר"ן], וכי' שבי' קלת מחשו' הרא"ש כלל י"ח סי' י'. [וכוצא להלן סי' קכ"ט אות כ' צרי"ב ועפ"ת].

וב"ם מהרש"ם סי' מ"ז [וכוצא צקו"ע סי' שלי"ה] שבי' דאף דיי"ל מאן לימא דהגוי הראשון הי' מסל"ת, אפילו הכי משיאין, כדוכוח צהתכ"ד ומהרי"ק, ואש"ג דריב"ש חולק, מ"מ ראיות הרצנים האז' גדולות וחזקות כראי מולק ואחרי דצריכס אין להרהר, וכן המנהג פשוט ודאי הלכה למעשה. וכ"כ צסני"ב ר"ג ס"ט ופ"ה. וכ"כ צסי' קס"ב דאין להחמיר צגמפי"ג כהריב"ש מטעם דמאן לימא לן שבראשון הי' מסל"ת שברי מהרי"ק הכריח דצמין וכ"כ תה"ד וכ"כ הר"ן וכן אנו מוכיגין. [מ"ש כאן גס להר"ן עי' צסמוך ד"ב ועפ"ת]. וכ"כ צסי' רמ"ג שצהתכ"ד ומהרי"ק הכריעו צרהות צגמפי"ג מלי"ת מחירוס את האשה אש"פ שאין אנו יודעים אם הראשון הי' מסל"ת מ"מ הי' עדות כיון ששני מעיד מסל"ת וכן פשט המנהג שקבעו הלכה למעשה

אוצר הפוסקים

מקודם, וגם עליו יש לי גמגום, וכ"ש שהריצ"ש חולק בזה, וגם הר"ן י"ל דפליג, אבל קבלה היא ונקבל, אחר שראינו שאין שום אי מהרזנים מתקפחים בזה. וכ"כ בעמ"ק סק"ג [דכ"ב סוף ע"ד] שכן תפסו האחרונים עיקר הלכה למעשה.

וכן בשער אפרים סי' ק"א אחר שהביא להריצ"ש כי ומ"מ ראיתי גדולים בספריהם שהסכימו לבעל תה"ד ומהרי"ק דגמפ"ג מסיה לפי חומי דמהני, [וכי' אפ"ל דאין] אלא כיכי שמשמעות הלשון של הגוי האחרון הי' שהגוי האי' הסל"ת כו', אבל ז"א, שהרי להגאונים שהסכימו בספריהם שלא כהריצ"ש מוכרחים שסוברים שאף שאין אנו יודעים אם הגוי האי' הסל"ת [מהני], שהרי טעם הריצ"ש דלא מהני כי שם מפני שאינו צקו וכו', אי"כ להגאונים שחולקים מוכרחים לומר דאף דלא ידעין אם הגוי הסל"ת, דאל"כ במאי פליגי, וכ"כ מהרשד"ס בזה, דא"כ כו' [כנ"ל].

וב"ב הפנ"מ בח"א סט"ו ויותר מזה בספ"ד דף ר"א ע"א, דפשטה בהוראה כהתה"ד ע"פ מהריב"ל ועוד, כל זמן שהגוי המגיד לישראל לא חמר בפירות שהי' ע"י שאלה, ואע"ג דריצ"ש פליג בפשיטות, וגם הר"ן לפי הכ"י פליג, והו"ל צעתי' יחיד לגזירה, ואיך פסקו נגד הר"ן ובריב"ש, וכ"ש באיסור ערוה, העליתי במקור"א דיל"פ זר"ן דגם הוא סובר כהתה"ד [וכנסמוך ד"ה ועפ"ת]. ובה"ב סכ"ז הוביך, דעכ"ז לא הי' סומך להחיר כיון שלפי מנן חולק הר"ן אחת"ד, וגם מהרש"ת כ"כ במ"פ, אמנם על כל אלה עינינו רואות שכבר פשטה הוראה להקל בדברי צעתי', ומה גם צנ"ד דמוכח שהי' מל"ת. ומהר"א חנינא שם כי צעטם שפסקו כהתה"ד, דאפשר דכיון דדברי הר"ן לא באו בפירות אלא ממשמעות לשון, לא שצקין דברי התה"ד המפורשים בצביל משמעות ל' הר"ן, דאפשר דכיון דלא נחית להאי דינא אלא [לומר] דגמפ"ג מהני לא דק בלשונו.

וכ"פ בברם שלמה סי' א' דף ל"ב דלכו רבנותא פסקו כהתה"ד בלכה למעשה. וכן כתב צנ"ד אברהם סימן ז' דכבר פשטה ההוראה כהתה"ד. וכן הביא בידי דוד סי' ח' דר"ז מכל גדולי האחרונים שמקילים בזה. וכן פסק באצני נזר סי' ע"ב.

וכתב בעצ"א סקס"ב דכ"א דעת הרמ"א שהכריע כהתה"ד, מד"כ דעת התה"ד בכתמא ודעת הר"ן צ"ש יש חולקים, והא דפסק בצעט"ו דספק מסל"ת להחמיר ולא כי שום חולק ולמה פסק הכא להקל בספק אי הי' האי' מסל"ת, י"ל דהבא מיירי שלפי סיפור השני הי' הראשון מסל"ת, אלא דאנו [עדיין] מסופקים שמה הי' ע"י שאלה או להתפאחת וכיו"ב, בזה אזלינן לקולא משום דאין אחד ולבדות ספק מלבנו מה שלא נזכר בדברי הנכרי ב"ב, אבל לעיל מיירי שכפי הענין דלפנינו אנו מסופקים [מאד ע"ס הענין] אי הי' מסל"ת מבלי שנחדש בו ספק אחר, וכנודן דריצ"ש דגמפ"ג עסקיותו, בזה פסק הרמ"א להחמיר, וכע"ז חולק מהר"א ששון סי' י"ג. [ומובא בס"ק קכ"ב אות ג'. ואולי היינו ג"כ מ"ש מהרש"ך סכ"ו דמ"ו טור ז', דאף דגמפ"ג תלינן שהראשון הסל"ת, מ"מ צמד המעיד לפנינו אין להקל אם יכ"ה איזה פקפוק שלא הי' מסל"ת. ויל"פ דה"ק דישראל האומר לפנינו לשון הגוי ואנו מסופקים בו אם הי' מסל"ת, מחמירין]

וב"ב בפנ"מ (מקלעוואן) סקס"ז וסקס"ח דקל"ג ע"ד, דהרמ"א כהתה"ד וכהוכחה כנ"ל, והוסף, דאע"ג דבספק פלוגתא פסק הרמ"א בצעט"ו להחמיר, י"ל דהכא הוי כס"ס, דכלא"כ פליגי בגמ' צעדות גוי ורק ר' יוחנן סבר דצני מסל"ת, וא"כ כשיש

ספק אם הי' הראשון מסל"ת, הוי כעין ס"ס צלוגתא דרבנותא, עו"ל משום דהרמ"א הוי הר"ן יחיד בזה, דמ"ש הח"מ מהר"א דאין לפסוק כהתה"ד נגד הר"ן מהרי"ק וריצ"ש [וכמוצא בס"ק קכ"ט אות ג'], ומשמע משום דסבר דהוי רוב מנין, י"ל דמהר"א לשיטתו דסובר דהר"ן פוסל בשאלת גוי לגוי וכמ"ש הכ"י, ולפי"ז הא דמלך הר"ן בגמפ"ג שיפרש דהראשון הי' מסל"ת, י"ל דהיינו כמ"ש הכ"ש [כנ"ל אות ז'] דחושש שמה שאלו, דשאלה שכיחא, אבל לשאר חששות אינו חושש, וא"כ לא פליג הר"ן על חש' מהר"מ והגהמ"ר דסברי דל"ה חששות יחירות, לכך י"ל הלכה כהר"ן, אבל להרמ"א והח"מ צעטנו שכתבו דהר"ן אינו פוסל בשאלת גוי, אי"כ הא דמלך בגמפ"ג שיפרש, עכ"ל דסובר דגם משום חששות רחוקות נפיק ממסל"ת [ובדלה"ל ס"ק קכ"ט אות ז'], אי"כ ע"כ פליג אמהר"ס והגהמ"ר שעליהם סמך התה"ד בפסקו דכתמא סגי, אי"כ כיון דאינו מסייע לתה"ד דאין לחוש מספק, יש לפסוק כהתה"ד, דמהר"ס עדיף מילי עובא, וכן מ"ש הח"מ כנ"ל מהר"א דמהרי"ק כהר"ן היינו נמי אם נפרש כנ"ל דהר"ן אינו חולק אמהר"מ, אבל להרמ"א דהר"ן חולק, אי"כ אין לומר דמהרי"ק כהר"ן, דהא מהרי"ק עמנו צעטנו שז"ל קכ"א מביא לחש' מהר"מ ופסק כוותי' בפשיטות, ועכ"ל דמהרי"ק כהתה"ד וכמ"ש הח"מ עמנו [בסמוך ד"ה ועפ"ת, גם להר"ן], וגם מ"ש דריצ"ש כהר"ן, הנה כמה רבנותא כי דהעיקר כעטם אי' דריצ"ש דאין משכיר בגמפ"ג משום דחדש הוא, אבל לא משום דחשש שלא הי' מסל"ת, דמשי"ב ל"ה מחמיר וכהתה"ד, ועוד הרבה פוסקים כהתה"ד כו' [כנ"ל] אי"כ דעת הר"ן יחידא. ועס"ק קכ"ט אות ג' דהגר"מ צעט"ב כי דהרמ"א לא הכריע, [וכ"מ צעט"ב דבסמוך אות ד'] ומהר"ב משמע דהרמ"א הכריע לחומרא, ממה שפסק בכל ספק מסל"ת להחמיר. ובדבר משה [אמאריליו] ח"ב סי' קי"ב מובא חש' הר"י בן ריי שכי' דלמהרש"ת [כנ"ל אות ז'] דטעם הר"ן דצני שיפרש משום דסבר דלר"ך קש"ד, ותה"ד סבר דא"ל, אי"כ כיון שהסכימו הפוסקים דא"ל קש"ד [כנ"ל ס"ק קי"ב סוף אות ג'], לפ"ז ה"י בגמפ"ג מהני צטחם כהתה"ד, וכן פשטה בהוראה. וכ"כ במהר"ל דמכ"ט יש לפסוק כהתה"ד, וכמוצא בפ"ת סקע"ט. ומ"ש עוד בפ"ת משמו, וגם שאלת כותי וכו', כוננו דגם טעם הכ"ש כנ"ל אות ז', דחלי פלוגתאם דין שאלת גוי, הרי ה"י פסקין דלא מגרע שאלת גוי, וא"כ פשיטא וכו' כ"כ במהר"ל שם. וכן צהרמ"א סי' קכ"ב כי להקל כהתה"ד מהי"ט.

וכן צהר"י הר"מ סי' ד' אחרי שכי' צהרמ"א ע"ג דאין להכריע צמא שהוא צ' דעות צעט"ב, הוסיף צהרמ"א אי' לבאר דעת הרמ"א שהביא הי"מ מהר"ן דהוא משום דחשש שמה ל"ה קש"ד, ובצטמוך ס"ק קכ"ט אות ז', ומסיים, וא"כ למ"ש ח"מ וצ"ש שכל הגדולים בקי"ו דא"ל קש"ד, שוב להרמ"א אין חשש צמל"ת מפי מסל"ת. ועפ"ת סקע"ט מ"ש מהח"מ סקל"ה דאפשר דגם הר"ן ומהרי"ק סברי כהתה"ד, וא"ל לעשות מחלוקת בין הפוסקים, דהא דכתב "מפי גוי מסל"ת" הוא רק לאפוקי אם הראשון צודאי ל"ה מסל"ת, וכוננו לשונם, כאילו אמרו מפי גוי שהוא מסתמא מסל"ת, כל שלא ידענו להיפך. [וע"ש מ"ש להלכה בס"ק קכ"ט אות ג']. וכ"כ הגר"מ צהר"י צעט"ב סמ"ה דלא מוכרח בדברי הר"ן שהחליט דדוקא צפירש שהאי' הי' מסל"ת, דילמא ה"ה וכו', ולכן הכ"י [כנ"ל בס"ק קכ"ז] כי רק ד"משמע" מדברי הר"ן, הרי דלא פליג בזה. וכ"כ צהר"מ ח"א ספ"ד דף ר"א דפי' הכ"י זר"ן אינו מוכרח, דיל"פ דגם הר"ן מכשיר בכתמא כו', ואף שמן זקני [המהרש"ת] כי צמא

אוצר הפוסקים

ה. כשיש חסרון דברים בהסתתו. עי' בס"ק קכ"ט אות כ"ג ד"ה וכ"כ.

ו. כשאין משמעות בסתמות דבריו שהראשון הסל"ת. ע"ל אות ג' בשער אפרים ובעל"ת, ובעזוב"ג שאלות ד', ובסמוך אות ח'.

ז. גמסל"ת מפי הרוצח עצמו. כ' בנכח"ג הגז"י אות קמ"ד דמחוך דברי התה"ד לא פורש להקל חלל דוקא כשהגוי האחרון סיפר הדברים במסל"ת אע"פ שלא הכיר ששם אותה שמועה אם במסל"ת אם בדרך התפארות, ויש צמזמט דברים אלו דוקא היכא דהגוי האחרון מל"ת שהגוי ה' אמר ש' נהרג או מח' חלל לא פורש אם בשאלה אם במסל"ת הוא דתלין להקל, חלל אם הגוי האחרון אמר [שהגוי ה' אמר] לו שהוא הרגו חלל שלא פירש אם בדרך התפארות אם בדרך מל"ת לא שמענו מדבריו דתלין להקל, חלל הרא"מ בח"א סי' ע"ד י' מדבריו דאפי' בכח"ג תלין להקל, וי' מדבריו דהכי הוא דעת התה"ד.

ח. ובשאר ששמע כגוי באמצע סיפורו בפני אחרים. כתב המהר"ט ח"ב סכ"ח [כונת בקו"ע סי' שצ"ב] דמ"ש התה"ד דגם בסתמא אמרי' דכא' ה"י במסל"ת, תמוה, היך הקיל כ"כ בתחילת העדות, דכל שיש ספק שאינו מסל"ת אין כאן עדות וכו' ספד"א כ' ואם איתא מאי שנה צמזמט, אפי' ישראל כשר ששמע מהעכו"ם ולא דקדקו'ו אם ה"י מסל"ת או מתכוין להעיד נחל לקולא, [ולמה נקט גמפ"ג, שער אשר סי' וי' דודאי אם ה"י אומר העכו"ם הוה ראיתי עכו"ם שבי' מספר לאנשים כך וכך, יש לנו לחוש שמה תחילת דבריו ע"י שאלה ברו' והוא לא ידע התחלת ספורו כינח ה"י, חלל הכה שאומר ב' פ' וסיפור כך וכך שסתם הדברים בלא שאלה הם, לא נחוש אנהו לומר שמה אחר שאלה דבר דבריו, שאם ה"י כן הו"ל לעכו"ם זה לספר ששאלוהו והשיב, חלל דאנו תופסים דבריו בסתמא ולא תלין להחמיר שנאמר מעצמנו ע"י שאלה סיפר, [ועי' בעי"ז צ"ח הג"ל אות ז'], והי"כ בישראל שהעיד משמו של עכו"ם בסתמא וליחא קמן למדוקים סומכין אסתמא דמילתא דמל"ת ה"י מדלל אמר שעי' שאלה סיפר, חלל נקט בעכו"ם דלא בר דיוקא הוא אפי' איתא קמן. ועי' בל"ת כ' מ"ש בדבריו. [והי"כ דלהלן אות ט"ז שגדונו ה"י שזכר באמצע סיפורו ליכודי אחר, ומי' לא החמיר חלל בישראל מפי גוי משום דדרך הישראל לשאול, משמע קלח דגמפ"ג כה"ג ה"י מחיר].

ט. אם לבתחילה צריך לדיעה זו לשאלו אם ה"י הראשון מסל"ת. כ' מהר"נ"ח סי' ס"ח דק"ח עור ז' דה"י אפי' חלל אמר התה"ד דמסתמא תלין להקל חלל כל שח"א לבדוק, וכדחילק הרמב"ם [וצ"ע סעיף ה'] בין עד השומע להרוצח, ולפי' בעד המעיד מפ"ג שואלין ודאי אם ה"י הגוי מסל"ת או לא, שזכר ודאי יודע המעיד הכוה, וכדשואלין לעד הרוצח היך ראית וכו', והתה"ד רק בגדונו אמר דסתמא מהני משום שלא ה"י דן על שעת הסתם הגוי, שלי"ה הגוי צפנינו חלל היכודים המעידים ששמעו מפי הגוי, וכיון שלי"ה אפשר לבדוק בגוי האחרון אם ה"י הראשון מסל"ת, סומכין שבי' מסל"ת, וכן להרין י"ל דלא הנריך שיפרש חלל לבתחילה דכל שאפשר לבדוק ודאי דדקין ל' ולענין זה הוא שבי' הרין גמסל"ת ששמע מפ"ג מסל"ת, וגם התה"ד מודה בזה, חלל צ"י לא חלק בזה וכו' וכו' דברי הרין ותה"ד חולקים בזה, וכי' פשטם של דברים. וכי' ממי' מהרי"ם חלש"ד הג"ל בל"ת ד', דלהתה"ד ח"ל לחקור כו'.

בכמה מקומות צ"י דברי הרין כה"י [וכמוצא בס"ק קכ"ט אות א'], מי' מהרי"ב"ל ח"א סי' א' מוכרח שפי' דברי הרין שמהסתם תלין שהראשון הסל"ת, כדחלכתי במקו"א. וכי' מהרי"ט סבט כ"ל סדיח וכי'.

וב"ב הר"א מוירמש בתשו' שצטב יעקב ח"ב סי' י' דלא משמע בתשו' הרין [שילטוך לפרש]. וכי' צ"י דוד בקו"ע סי' א' ס"א דמתשו' הרין משמע קלח דהיכא דאין מוכח שבי' ע"י שאלה תלין מסתמא דהראשון הסל"ת. וכי' מהרי"ל המוצא בס"ק קכ"ט אות ז'. וכן בעל"א סקס"ד אחרי שבי' עוד ראי' מדברי הרין שצריך לפרש, הוסיף, מיהו לפי' שכתבתי בטעם כה"מ דפסל כה"ג ממש דאין הנכרי לפנינו חיישין דלי"ה מסל"ת [וכי' סקפ"ט אות ג']. ומתשו' הרין יש להוכיח דמכשיר הכתב כו', הרי דלא חייש לשמא לי"ה מסל"ת, והי"כ צ"י חינו חולק התה"ד ומה שחש צנודו ל' משום דהתם לא מסתבר שהגיד הנכריה אם לא שחשיב על שאלתו.

ומהרשד"ם הג"ל שבי' להרין יחד עם החולקים על הריב"ש שהחמיר מעטם שלא ידעין אם הראשון הסל"ת, משמע לכאורה דבצר דהרין מכשיר בסתמא. ואמנם כן ר"ל הסא"ר ד"א עור ז' למהרשד"ם, חלל דמסיק דלא י' כן, כיון דכמה רבוחתא כתבו דהרין פליג, [ובסמוך ס"ק קכ"ט אות א'], ל"ל כן גם למהרשד"ם, ולדירפא להחולקים, היינו לענין דמכני גמפ"ג דלא כריב"ש, חלל כ"א לפי ענינו, לדידכו בסתמא, ולהרין בדפירש.

ד. כשיותר נוסח שהראשון ל"ה מסל"ת. בעזוב"ג סי' ע"א בגמסל"ת שברוח הודע שברג גם את היכודי מאויסטרלין, כ' דאפי' להתה"ד דמסתמא דיינין שה"י ה"י מסל"ת, י"ל דהיינו דוקא בגדונו שאמר הגוי סתם ששמע מגוי שנהרג פ', ואין מוכרח בלשונו שאמר לאחרי כונה, חלל צ"י מהלשון שאמר ה"י צ"ס ה', היכודי מאויסטרלין, בלי ידוע, משמע יותר שלא אמר ה' במסל"ת חלל ע"י שאלה הודע, [ואף דלתה"ד בהשיב על שאלה גוי לא ילא מכלל מסל"ת, וכמוצא ברמ"א סע"ז, מי' הכה אם לא אמר מעצמו הרי י"ל דלא אמר מרנונו], רק הודע מיראת היסורין, וממילא לי"ה מסל"ת, אע"ג שבתה"ד הוכיח ממנה"מ דלי"ה להחמיר חלל בדמוכה, מי' ודאי דלאו דוקא הוכחה ממש, דהא גם שמת מערכאות שנהרג פ', [דלא מהני, כדלעיל בסעיף י"ד] נמי ח"י"ז הוכחה ממש, דאפי' דלפי' אמרו ולא להתפאר, חלל לפי שקרוב יותר דלהתפאר אמרו אמרין שזכר מקרי הוכחה, הי"כ אפי' צ"י, אע"פ שיש לחלק קלח וכו' לומר כן שלא לעשות פלוגתא רחוקה בין הפוסקים, שהרין יסבור אפי' במקום שאין הוכחה כלל חוששין שמה לא אמר ה' לפי', ותה"ד יסבור אפי' במקום שיש הוכחה קלח שאינו מסל"ת דיינין במסל"ת, ואפי' אם נאמר דצ"י אין דוחק לפי' דברי הרוצח שאמר בלא שאלה, דכיון שמקורב נהרג ונודע לרבים ע"כ אמר בלי ידוע, גם לפי' העדות שכתב לפני, שלא הזכירו שהודע משום ענין לא ילא מכלל מסל"ת, ומכני להתה"ד, מי' אין להחמיר כי להרין ח"י"ז מסל"ת, כיון שאפשר לפרש דברי הרוצח עכ"פ ג"כ שהיה חשוד שאלה, והי"ל פלוגתא דרבוחתא, והרמ"א מביא דעת שניהם, ובפלוגתא בעדות אשה חלשין לחומרא, כמ"ש הרמ"א בסע"ז, וביותר שהריב"ש ל"ל כלל להחמיר בגמפ"ג ואפי' אמר בפירוש לפי' שהגוי ה' ח"ל לפי' הוא ספק גדול בעיני, באופן שעדות זו לא מהני כלל.

ביאור חגר"א

[סח] וי"ח בזה. מ"ש
אלא מחנ"י כו' במסל"ת
כי הו"א כו' מ' דוקא
ירוש':

[סח] (טע) ויש (גו) חולקין בזה (תשובת הר"ן):

באר היטב

(גו) חולקין בזה. הוא דעת הר"ן. והדעה ראשונה הוא דעת ת"ה סי' רל"ט ובפסקיו סי' רכ"ג ומה שגרסו מהרי"ק לדעה א' ט"ס הוא וז"ל ת"ה. ועיין ג"כ שכתב שלא כדברי הריב"ש שאמר. משמע דריב"ש חוסר גוי מפי גוי אפי' אם ידענו דגוי הראשון היה ג"כ במסל"ת עיין כנה"ג בהגהת ד"י סעיף קל"ה וסעיף ק"מ דגוי מסל"ת הדוג הוא והגוי דלא לוסף עלה ע"ש. א"כ לפי' קשה לי על הוכחתו דלא מקשה הגמרא ודילמא כותי הוי ש"מ דהוי מוסל"ת אפי' בלא קישור דברים הא' אכתי קשה דילמא כותי הוי דשמוע וכוותי אחר ולדידיה לא מהני ע"ל ס"ק מ"ג ומחלתי בנה"ג דגם תשובה א' כ"י שכתב אפי' לדעת הריב"ש כל זמן שלא פירש הגוי ששמוע מאחר תלין לקולא ונאמר שהוא נענשו ראה ע"ש בהגהת ד"י סעיף קל"ז דף ל"ח ע"א עיין ודו"ק ולק"מ:

אוצר הפוסקים

וע' מהר"ם אלשיך דלהלן אות י"א שבי' דני' מהר"ן דאין חוקרין לבד' איך היה הא' מסל"ת, ואפי' היונו אומרים שמלך לחקרו כו', מ"מ בישראל מפי' סג' בסתמא כו'. [ג] דמסתפק דלהר"ן לר"ך לחקור. ולכאורה כ"מ מלי' מהר"ש עוזיאל בגי' שבי' שיבאר איך' הא' ה' מסל"ת, ולפי' היונו כעומ' הריב"ש להר"א דמהני כן לדעתו, כדלהלן אות ח', חולס ו"ל דשיעפא דלישנא הוא, ו"אויך' הוא במקום ש' השימוש, וכלו אחר שיבאר (פי' שיפרש) שהגוי א' מסל"ת. ובגני דוד דכ"ה ע"א בביא' למהר"ם אלשיך בגי'ל והעיר עמ"ש דאפי' נומא וכו', דמרין משמע בהכרח שא"ל לספר דברים כהוייתן, שהרי קאי על מ"ש בשאלה, אם נאמן הגוי באומרו שהראשון ה' מסל"ת, וע"ז השיב דנאמן, וכ"כ דעת מהרי"ע ח"א סמ"ח שבי' דמחלוקת הר"ן והריב"ש הוא באומר הגוי סתם שהראשון ה' מסל"ת, גם מהראש"ח ח"א סי' כ' וסעי' סובר כן, [וע"ע בסמוך אות ח']. וחשיב שם עוד כמה פוסקים דמשמע מהם כן. וכ' בגני אברהם סי' כ' דלהמצי"ע ח"ב סמ"ע [המוצא להלן אות י"א] ל"ל דס"ל בדעת הר"ן דמ"ש שיאמר השני שהא' ה' מסל"ת, היונו שיאמר הדברים צפי' מה שאמר הראשון, וכדלדוד מהר"ם אלשיך. וע"ע בזה ח"א בגי'ל ד"ה וכ"כ בנה"ג, דבגני דוד מביא מהמצי"ע במקו"א דסובר ג"כ דר"ן בסתמא מיירי, ומ"ש שם בזה בלרור הכסף.

ב. ובסברת דיעה זו. כ' בבי' סק"מ דהר"ן לשיטתו דסבר דשאלת גוי מפקא ממסל"ת, וכ"ל בסעט"ו, והייש ששאל הגוי ה' להא', כיון דזה שכיח, דדרך המספרים זה עם זה פעמים מספר מעלמו ולפעמים שואלו חצירו, אבל לשאר החששות כגון שאלו בשם ישראל או בפני ישראל, מודה להכ"ד דל"ת בלא רגל"ד, כיון דלא שכיחי. וכ"כ בעבור"ג סי' ע"א דלר"ן בגמפ"ג סתמא חיישי' שמה אחר הראשון ע"י שאלה. ועס"ק קכ"ח אות ב' דתמכו על בבי'ש, דלא תלי זה בזה, וכן תמו במהר"ל סק"א, והוסף דכלא"כ נ' דחשש דשאלו הוי חששא רחוקה, דלמה ישאל הגוי לגוי בעסק היחודי דמה נפי"מ לו, [ובמ"ש המ"ב שצ"ח ע"ן], אם לא כשינא קול שנהרג ומחפשים אותו, ועוד דחש"מ סק"ב כ' דגם להר"ן אין שאלת גוי לגוי מרע מזה מסל"ת, [ביתוס' חיים דל"ב ע"ג כ' דגם בבי'ש עלמו סקמ"ח כ' אח"כ דאפשר דלהר"ן אין שאלת גוי מפקא ממסל"ת, ובחי' רעק"א כ' דכ"מ מחש' הר"ן שצ"ן], וגם טעם מהראש"ח [דבסמך] ל"ע כדלהלן, וא"כ קשה למי יש לחוש כשלא פירש שהראשון ה' מסל"ת, ע"כ נ' עיקר כמ"ש בחי"מ דגם להר"ן סגי בסתם ובהכ"ה. [בבס"ק קכ"ח אות ג' ד"ה עפ"ת]. ומכאנ"ה

ובפנ"מ סס"ק נ"ח אחרי שהביא הרב פוסקים דפליגי על הר"ן, כ' מיכו לכתחילה אם אפשר לשלח אחריו ולבדוק יש להחמיר בזה כיון דאפ"ל דכ"ע מודו בזה דלכתחילה לר"ך לבד' אם הא' ה' מסל"ת כמ"ש מהראש"ח מטיקרא. וכ"כ בעל"א סקס"ג דכשהגוי הא' או ה' לפינוי חוקרים אותו כדי לידע אם לא נאכזרין להעיד או לשום שאר אמתלה, דשפיר יכולים לעשות ע"י שאלה כיון דמתחיקין דיבורו הראשון כמסל"ת, ונ' דגם הרמ"א דסבר בסעי' ח' דבעמפ"פ א"ל לשלח אחר הראשון ולשאלו, מודה בהא', דלענין זה ודאי גרע גמפ"ג, כיון שהבי' לא העיד בפירוש שהא' ה' מסל"ת אלא דתלין דהמסל"ת מספיקא, וכיון שנוכל לבד' ודאי דאין לסמוך ע"ז. וע"ע מ"ש בעל"א המוצא בבס"ק קכ"ע סוף אות ח', ובמהר"ש הלוי המוצא שם אות כ'.

קכט. ויש חולקין. א. המקור לדיעה זו. מליון בפנים שהוא מהר"ן, ובמ"ש בגי'ל בבס"ק קכ"ז. וע' בבס"ק קכ"ח אות ג' דרי"ח ופס"ת דכמה רבותא כחזו דהר"ן נמי סובר בהכ"ה ד"ש. חולס המ"ב סמ"ז דני"ג ע"ג כ' דאין לומר דלא מוכרח דר"ן דסובר דלר"ך לפרש ובמ"ש כו', דהא' כ' בהדיא בתשו' דע"י שיעיד צפי' שהא' ה' מסל"ת. וכ"כ המ"ב בס"י ס"ג. וכ"כ מהראש"ח סי' ס"ה דק"ה, דאין לומר כלל ש"מסל"ת" שבי' הר"ן בגי' גוי הראשון לאו דוקא ובסתם נמי קרי מסל"ת ואינו מו"א אלא כשהבאר דבדרי' שהכחין להחיר או להעיד או שה' אמתלה, דהא' ודאי פשיטא ולא ה' לר"ך לאומרו. וכ"כ בס"י ע"ד. והבאר' הביאם וכ' ג"כ דאין לומר בגי'ל, דכל הרבנים כשהזכירו להר"ן תפסו דע"י שיאמר בהדיא שהראשון ה' מסל"ת. וכ"כ הר"ש עוזיאל (בתשו' שמהרשד"ם סי' קס"ה קרוג לסופה) דהר"ן מלך שהגוי האחרון יבאר איך הגוי הראשון ה' מסל"ת.

ובעצ"א סקס"ד מביא ראי' נוספת [על מ"ש בגי'ל בגי'ל] מדברי הר"ן דלר"ך שיפרש, ע"ש. אלא דאח"כ מוכיח דאין לומר כן להר"ן וכ"ל דרי"ח עפ"ת בגי'ל, והוסף דיותר נראה דהיי' חולקים שבי' הרמ"א הוא דעת הריב"ש דלהלן [אות ז'], שהולך אפיקר דין דגמפ"ג, וקאי הרמ"א על דברי המחבר, אבל דעת האומרים דבדאי [היי' הראשון] מסל"ת מהני בנכרי אחר המעיד על פיו, ובספק לא מהני, לא כ' הרמ"א, שלא מלינו לשום פוסק שיכתוב כך בפירוש. ובתשו' הרי"מ סי' ד' נמי ר"ל דהיי"מ הוא הריב"ש אבל מאיק שהעיקר שהוא הר"ן.

אוצר הפוסקים

ומהראנ"ח סי' ס"ה וסעי' [וכמוצא בפנינו דבסמוך] כי דעם הר"ן הוא משום דסובר דגמולות שאמר פי' מת לצד, לא סגי, אלא לירך להוסיף דברים אחרים כגיל סעי' י"ד, וא"כ כל שלא אמר שהראשון הי' מסל"ת לא מהני, כיון שאין כאן עדות שהעד הרוואה הי' בקש"ד, מהיכי תיתי נוסף על דבריו שהסיה בקש"ד מה שלא נזכר בדבריו בעד השומע, (ולתה"ד דא"ל קש"ד אין גריעותא בעדותו, וכנ"ל ס"ק קב"ה אות ז'). ומרמז סקס"ה חמה עליו וא"כ הי' בקש"ד מהרש"ך דבגוי לגוי א"ל קש"ד גם להר"ן, [וכנ"ל ס"ק ק"ד אות י"ד]. והפנינו דבסמוך כי דאמנא מוכח מזה דמהראנ"ח פליג וסובר דגם מגוי לגוי לירך להר"ן קש"ד, ומה"ט לא פ"י בקש"ד הנ"ל דעם הר"ן כמהראנ"ח משום דלעטמו חזיל דכה"ג א"ל קש"ד.

והח"ב סי' מ"ו הביא מ"ש שם הגר"מ בסמ"ה דהרמ"א לא הכריע בזה, והגר"מ הכריע כהתה"ד [וכנ"ל ס"ק קב"ה אות ג'] וכן דעת הריב"ש החמיר מאוד כו' גם הר"ן כי בדיקא שבה' יעיד בפירוש ששמע מהא' במסל"ת, ולא כמ"ש מע"כ שאינו מוכרח בר"ן, גם מורי הרמ"א כי בזהב [בסעי' י"ז] דבספק מסל"ת אין משיאין דספדיא לחומרא. [וכי' דר"ל דלפי"ז הרי להרמ"א גפסק כהר"ן. חולם ע"ל בזהב ג' הנ"ל דיי"א דגם הרמ"א סבר כהתה"ד. ועי"ש דכמ"צ עלמו בס"י ק"ה ג' דפסק כהתה"ד]. וכי"מ בעצרה"ג הנ"ל ס"ק קב"ה אות ד' דנוטה כהר"ן. וכי"כ בלב שמה סי' ג' דיש לפסוק כהר"ן, ומ"ש מהרש"ם [בזהב ג' הנ"ל] שפסק המנהג כהתה"ד היינו צדיתר גמפ"ג בכלל, והכוונה דלא כהריב"ש שפוסל בכל גווי, ומה"ט השווה שם המהר"ך להר"ד, אע"פ שלפי דעתו סובר כהר"ן, אי"ו דהיינו לעיקר דינא כנ"ל. [חולם ע"ל שם דכמה רצותא כי דמהרש"ם פסק לגמרי כהתה"ד]. עי"כ הלב שמה דגם השו"ע פוסק כהר"ן, דהא כי עכ"ס מסל"ת מפי עכ"ס מסל"ת, והיינו דעת הר"ן. [וכי"מ מהב"ה"ג שחפ"ם כן בדעת השו"ע, והיינו שאין עוד הפעם על ה"מסל"ת" הב' שצ"ע, שהוא מהר"ן, וכדדיוק כן מל' כזה המהר"ט הנ"ל והח"מ, ואולי י' לו כן גם ממה שצ"י הביא לדעת הר"ן בזהב"ה, חולם ע"ל בזהב ג' הנ"ל שצ"י בזהב פסק כהתה"ד]. ועי"ל ס"ק קב"ה אות א' סד"ה והב"י מהב"י דוד דגם הרמב"ם והב"י סברי כהר"ן.

והח"מ סק"ה אחרי שבי' דיי"ל דגם הר"ן ומהר"ך סברי כהתה"ד, הוסיף אצל הריב"ש כי שאין הכותי בקי, משמע דמסתמא לא אמרי' שהי' מסל"ת, וכן מנחתו שבי' מהר"א אשכנזי, וכי' עוד [מהר"א] אף שפסק הגמ' מורה כדעת התה"ד מ"מ איזו מספיק לעשות מעשה נגד הר"ן והריב"ש ומהר"ך, ומי יחליצ לפני בני ענק, וכי"ש להקל באיסור א"א. וכי' בפנינו סקנ"ה [דקל"ג ע"ד], משמע דהח"מ הסכים לדעת הבאוסרים משום דכס רוב, ולענ"ד אין ראוי כו' ומהר"א לשיטתו כו' [וכנ"ל ס"ק קב"ה אות ג' ד"ה וכי"כ בפנינו].

ד. וכשניבר משיחתו שהראשון הסל"ת, אבל לא אמר כן בהדיא. כי בצנדי כהונה סי' ח' דבסופר הגוי הב' כל הדברים מהגוי הא' ואנו רואים שהוא במסל"ת, אף הר"ן ומהר"ך מודים שאין הגוי הב' ז"ל שהוא סופר במסל"ת, שכי"מ בזהב הר"ן סי' ג' לעיל שם, שבי' דאע"פ שי' מחוך הלשון שהשליח לא אמר לה אלא שהתחילה מענמה, [מ"מ] מפני שהדבר רחוק צעוני אני חולה זה בקיצור לשון או שהשליח מרגיש צדור וכיוון לומר הדברים צעוני שיועיל בדיוני ישראל כו', וא"כ משמע שאם לא הי' רחוק צעוני שהיא התחילה מענמה, הי' אמירת השליח הנכרי שאמר משמה מהני להחיר אף שלא אמר הנכרי הב' שהיא הי' במסל"ת, אי"ו היכא דהבי לפנינו וסיפר הדברים של עכ"ס הא' ואנו רואין ומצינן צו שהוא במסל"ת

ומהראנ"ח סי' ס"ה וסעי' [וכמוצא בפנינו דבסמוך] כי דעם הר"ן הוא משום דסובר דגמולות שאמר פי' מת לצד, לא סגי, אלא לירך להוסיף דברים אחרים כגיל סעי' י"ד, וא"כ כל שלא אמר שהראשון הי' מסל"ת לא מהני, כיון שאין כאן עדות שהעד הרוואה הי' בקש"ד, מהיכי תיתי נוסף על דבריו שהסיה בקש"ד מה שלא נזכר בדבריו בעד השומע, (ולתה"ד דא"ל קש"ד אין גריעותא בעדותו, וכנ"ל ס"ק קב"ה אות ז'). ומרמז סקס"ה חמה עליו וא"כ הי' בקש"ד מהרש"ך דבגוי לגוי א"ל קש"ד גם להר"ן, [וכנ"ל ס"ק ק"ד אות י"ד]. והפנינו דבסמוך כי דאמנא מוכח מזה דמהראנ"ח פליג וסובר דגם מגוי לגוי לירך להר"ן קש"ד, ומה"ט לא פ"י בקש"ד הנ"ל דעם הר"ן כמהראנ"ח משום דלעטמו חזיל דכה"ג א"ל קש"ד.

ולחרמ"א, כי בפנינו סקנ"ה ד"ל דעם הר"ן דחושש גם לחששות רחוקות, דא"ל כהב"ש דמחלק בין חשש שאלה לשאר חששות, דמתה"ד הנ"ל מוכח בדיקא דמדמי אהדדי, וכמו דל"ה לשאר החששות הי"ג שמה שאלו, [וכי"מ במהראנ"ח סי' ס"ה דק"י ע"ד שהבין כן בזה"ד], וגם אין לומר להרמ"א בעטם מהראנ"ח הנ"ל, דהא מהראנ"ח ע"כ סובר דגם מגוי לגוי צ"י קש"ד להר"ן וכנ"ל, אצל הרמ"א דפסק בפשיעות דגם בשאלת גוי הוי מסל"ת בלא שום חולק, וא"כ כ"ש דא"ל קש"ד מגוי לגוי, דהא עיקר בעטם משום דאין הגוי מרגיש שיש בזה חושלת לישראל, וא"כ ל"ה לירך להביא כאן שהר"ן חולק, וז"ל דסובר הרמ"א דהר"ן חושש גם לחששות רחוקות, ומתה"ד נשמע להר"ן, דכמו דהתה"ד אינו מחלק בין חשש שאלה לשאר החששות להקל, הי"ג הר"ן אינו מחלק להחמיר, וכמו דיש לחוש לשמה שאלו [וכמ"ש הב"ש הנ"ל]. הי"ג יש לחוש לכולם, אפי' לשמה שאלו בזה ישראל או בפניו או אמר להתפארות ואיוס, וכבצרת הרד"ך המוצא צ"י שהחמיר להו"א ממסל"ת אפי' בחששות רחוקות, ואמנא הב"י כי עליו דהוא נגד סברת המהר"ם [שהתה"ד סמך עליו בפסק זה דבסתמא סגי כנ"ל ס"ק קב"ה אות ז']. ועי"ש שהאריך עוד בזה. ובזהב הר"מ סי' ד' דמ"ו ע"א כי דעם הרמ"א משום דצ"י קש"ד, וכמ"ש בסעיף י"ד דיש מחמירין כן, ועי"ש שהאריך בזה.

ובערוך השלחן סעיף קמ"א כי דעם דיעה זו משום דסתם מדבר אינו מדבר לחמו אלא ע"י כונה לפיכך לירך לדעת שאמר לפי"ת.

ג. הסוברים בדיעה זו. כי מהר"ט ח"ב סכ"ה וסל"ז דגם דעת המהר"ך כהר"ן, דאע"פ שהב"י לירך דעת המהר"ך ותה"ד בזהב, י' דקשה לזווג, דלהתה"ד בסתמא אמרי' שהי' מסל"ת, ולמהר"ך לירך שיאמר בפירוש שהראשון הי' מסל"ת, שהרי צעיקר למדו מק"ו דעבד מפי עבד דסבר דגמולות עדיף מינייכו, ואם הראשון לא הי' מסל"ת היכי אחי מק"ו כו' הא בלא הסל"ת גרע, שאין לעכ"ס עדות אלא בשאינו מחכוין, וכן בלא שם דבריו בפירוש שבי' וכי"ש גמולות מפי גוי אחר מסל"ת, ואע"פ שבשאר מקומות שבתשובתו כי סתם גמפ"ג במסל"ת, סמך על מה שפי' כאן בדיקא ועל המוצן מחוך ראיותיו. וכי"כ בח"א סנ"ב, והוסיף דגם התה"ד כשדן מהר"ז הוא בגמולות מפי גמולות, אלא דהח"כ הוסיף התה"ד דאפי' בסתמא מהגוי מהבעמים האחרים. וכי"כ מהרש"ש ד"ג ע"א ודיו"ד עור ז' שמדברי מהר"ך ומהר"ך משמע שצריך שיגיד הגוי הב' שהגוי הא' הי' מסל"ת. ודעתו להלכה ע' בס"ק קב"ה אות ג'. וכי"כ בצנדי"ג הגב"י אות ק"מ שם כמה רצותא. וכי"כ מהר"א חגי"א בזהב שפנינו ח"ב סכ"ז שם מורה, והוסיף, דהא דהב"י

אוצר הפוסקים

ביוני נזכר בעלמא מפי נכרי דעלמא, חבל בצעל מלחמא מפי צע"מ דזכריהם ושיחותיהם ע"פ רוב הס מסלית, דמספרים זה לזה מה שראו בשדה המלחמא שלא לשום כונה, וכעין שבי הריב"ש סי' ש"פ ומכרי"מ מלוצלין סי' ק"ל, כו"ט מודים דמכרי"מ בסתמא, וגם להריב"ש דלכלל להי"א דזידענו שה"א ב"י מסלית מהני [בבאות ח'], לפ"י בצע"מ דרוב דזכריהם הם כמספרים זל"ז ומסתמא הם מסלית, אפשר דגם הריב"ש מודק דמכרי"מ. ובדף י"ד ע"ג כ"כ לענין ישראל מפי גוי, המוצא להלן אות כ', והעיר מל' הגמ' בעירובין דף ע"ב סהס עכ"לם אי איתא דאגר מיעטא פעו ואית ל' קלא, כפרש"י שם, וביינו דרכו של הנכרי לספר כל מה שידע ודואה, וכבר העיר מח' צמשיצ דבר סכ"ה.

וביש אומדנות או באסד"ר. עס"ק קכ"ז אות ב' מהגר"מ דגם הר"ן יודק דלוצלין לקולא. וע"ע להלן אות י' מ"ש צ"ה. וע"ע אופנים שיש לדון להקל, בבאות ע', ומע"ז עד י"ט. וכשאינן הגוי לפנינו. עס"ק קכ"ח אות ט'.

ז. שיטת הריב"ש. עכ"ל סק"ז מהצ"י דסובר דאפילו הגוי הראשון ב"י מסלית לא מהני, שבי צמ"י שעי' דמ"ש (בר"א אפרים) דמה שהעיד העו"כ ששמע מהעו"כ חצירו אי"ז כלום, הדין עמו, דגמסלית חידוש הוא וכבר דלא גוסוף ע"ה, ואח"כ דעבד מפי עבד וכו' גמי מהימן, שאני הני שנאמנין בחזרת עדות וא"ל שיכיו מסלית אלא חכמים האמינום בעדות אשה בעד כשר, אבל עו"כ שאינו נאמן בחזרת עדות [אלא במסלית, לא האמינוהו *] אלא צמ"ה שראה לא צמ"ה שהעיד מפי אחר, שברי חין הגוי צקי לכביר אם חצירו ב"י מסלית או מתכוין להעיד, וזה ג"ל צ"ה. וכי מהרש"ש דו"ז דל"ל דס"ל דגמסלית גרע מישאל [פסול] במכוון להעיד [וכ"כ צמ"ה סק"ם], ומ"ש ר"ע צפונדקית כו' [דמשס הוכיח מההר"ק הנ"ל בצ"ק קכ"ז דגמסלית עדיף] יפרש הריב"ש כפשוטו משום דהו"א מאלו מקלו וכו' דהם הוכחות, ורצון סברי דלא הוי הוכחה כו' ע"ש שהאריך צ"ה. ובמח"ל סק"ם חלי ענין זה אם גרע גמסלית משאר פסו"ע או עדיף, צ"י פירושי רש"י שבדקצ"ב סע"א, ומאריך צ"ה. וע"ע בספרות הריב"ש בצמ"ל שצ"ח הסמוך.

ובתב בפנ"מ סק"ז שבי מהר"י מצרונא סי' רי"ז ושבי שבי"מ מהרמ"ם פ"ג דגירושין [הי"א י"ז], שבי שפ"ד אמרנו דמסלית נאמן כו' עד וישראל ששמע ממנו נאמן, ומשיאין ע"פ, משמע דוקא ישראל ששמע מגוי לפי שאז יודע אם הגוי מסלית ולא התכוין לד"א אבל גוי מגוי לא. [אולם לפנינו צמ"ם שם ובצ"ע לעיל סעי' י"ד הלשון: וישראל ששמע מגמסלית מעיד ששמע ממנו וחנשא, ולפי"ז חין לדיוק כ"כ כנ"ל, דהעיד לפנינו ל"ש אלא בישראל]. ושם צ"ה וכן הוסיף מהר"י, דצ"ה מפי אשה וכו' מלינו דגמסלית, אבל בצמ"ג לא מלאה צ"ה, דמ"ש מפי עבד ביינו צמ"ל למאות, לכן ל"ע בעדות גמפ"ג. ובדפ"ח ע"כ כ' ששמעתי מהר"י מרפורק כ' להחיר גמפ"ג, וכ"כ לי מהר"ר זלמן קלינגגאן, ודחית ראוותיו כו'.

עו"כ הפנ"מ דלרש"י ורמב"ם ורע"ב צפירושם בסוף יצמות משמע דגמסלית גרע מאשה, ולעיל שם האריך להוכיח כן ושבי"מ צמ"ת צ"י משה סי' י"ז להוכיח כן, ושבי"מ ממ"ש הרמב"ם סוף ב"י גירושין, דאחר שבי אפי' אשה כ' אפי' גמסלית, ולדידהו חין מוכרח כלל

במסלית מהני, וא"כ צ"ל שסיפר האושפיז שספרו לו העו"כ שראו שערל פ' הלך עם היחודי לחור סוכה ובערל ולא משם לצדו ע"כ הלכו לראות מה נעשה שם ומלאו להיחודי כרוג, הרי אנו רואים לפי סיפור הדברים שהי' מסלית ומהני אף להר"ן ומהר"ק.

וב"כ בבני דוד דכ"ח דלמ"ד דצמפ"ג אריך שיאמר שהוא מסלית, די צמ"ה מדברי הגוי שהי' מסלית, וחשיב כמה רבנותא שבי, והוכיח מחש"י הר"ן כראות בצמ"ג הנ"ל. וכ"כ צמ"י הרא"ם (מרגליות) סי' ו' דנזכר שהי' הראשון מסלית גם הר"ן מודה. [וכן י"ל לכל הני דסברי דמהני כן אף להריב"ש, כדבסמוך אות ח' דכ"ש דמהני להר"ן].

ובע"ז בדבר משה [אמאריליון] ח"צ סי' קי"ז מציא חש"י ר"י צן ריי שבי דלמהר"א צמ"ס הר"ן דכ"ח משום דלריך קש"ד [כנ"ל אות צ'], א"כ צ"ל שהגוי סיפר דברי הגוי הא' כאשר אמרם שמורים דבריו שהי' דואג על הריגתו, וזה ב"י תכלית ספורו, ודמי לחבל על פ' דכ"ח קש"ד, י"ל דגם הר"ן יודה, דלא מפיק אלא צמ"ה סהס ולא הגיד לנו הלשון ששמע מהגוי. וכע"ז צחן עוב סק"ם אחר שצמ"ה למחרת צמ"ה ושי"א דגוי לגוי א"ל קש"ד גם להר"ן, הוסיף, אלא דיש לחוש שמה שאלו הגוי וצ"ח למחלוקת צדן שאלת גוי לגוי, הלא כן י' אם בגמסלית לפנינו מספר דברי הגוי ששמע א"ך אמר צמ"ד י' להקל שלא לחוש לשאלה, צמ"ה דכל"ה איכא ס"ס שמה ל"ח שאלה ושמא כהפוסקים דשאלת גוי לא מפיקא ממסלית, צמ"ה ד"י מהרמ"א שכן עיקר.

ומהר"א חנניא צמ"ה צמפ"מ ח"צ סכ"ז אחר שצמ"ה פלוגתא דר"ן ומהר"א הוסיף, דצ"ד שהסיה שאמר לי רועה א', י' דהרועה מלאו וסיפר לו הדבר, וחשוב כאלו אמר דהי' הראשון מסלית, דאם כן ע"י שאלה ב"י לו לומר שאלתי לרועה א' בעד פ' ואמר לי שהרגוהו כו', אבל מל' הנ"ל מוכח דהוא [הרועה] דיבר אליו והגוי לא דיבר עם הרועה, זה נלע"ד להקל הואיל וכל רבנותיו הסכימו להקל כהה"ד. ומסתמא מהר"י הנ"ל בצ"ק קכ"ח אות ח', וסי' ל"ב דבסמוך אות ח'. והפני"מ שם הסכים לו צ"ה.

ובצ"צ החדש סי' ס' כתב דמל' הר"ן [הנ"ל בצמ"ג כ'] שבי מפני שהדבר רחוק צמ"י וכו' מוכח דכלל ב"י רחוק ב"י מהני כשפגע בגדת השני מורה שהראשון ב"י מסלית, ולהריב"ש לא מהני שבי דא"כ אלא צמ"ה שראה ולא צמ"ה ששמע, ודלא כהר"מ סק"ה שהסב דעת הר"ן להריב"ש, מ"מ כיון דהר"ן רבו ועו"פ פלוגי עליו, א"כ צ"ל ששמעו הגוים שגוי שנסע עם היחודי סיפר להם כו' יש לדון כמסלית דאין לומר כאן כמ"ש הר"ן שהדבר רחוק שיספר מעצמו, דאמאי לא א"ך יש לפקפק ממה שאמרו שספר להם שכן היה המעשה, דמשמע מה שהיו דברים צנייים קודם לזה א"ך היה המעשה וע"ז ספר להם א"כ י"ל ששאלוהו, א"ך דמ"מ יש ספק אם שאלוהו על היחודי או ששאלוהו עליו א"ך הוא נזול, דה"ג חשיב מסלית כמ"ש צמ"ה הרב צ"א [הוצא בקו"ט סי' רמ"ג רמ"ד רמ"ה], מיהו להר"ן י"ל דיש להחמיר בצמ"ג כיון דלא משמע מהסיפור בודאי שהיה מסלית, אבל להחמיר יש להקל לדון כמסלית כו', ועוד דבעדותו של ר' פסח ששמע מפי הגוי, משמע פגע בעדות שהיה הגוי מסלית וספר לו הגוי שנסע יחודי עמו כו', וא"כ צמ"ג דיינין ליה שהיה מסלית כמ"ש בקו"ט סי' שט"ז וכו'.

ת. וחיי"ל גוי מפי חייל גוי. כ' חוס' חיים דל"ב ע"ד דה"א להמחמרים וחוששים שמה הנכרי הראשון ל"ה מסלית,

אוצר הפוסקים

עו"ב דרי"א ע"כ וג' שכ"ד מהרי"ל בח"א סי' א' וח"צ סי' י"ב
 י"ג וע"י, שכי' דלא בחמיר הרי"ש מטעם דחיישינן דילמא
 ל"ה הראשון מסל"ת כ"ח מטעם דחידוש, הרי דחופס צמושל דגמפ"ג
 לא מהני בכל אופן מטעם דלא להוסיף, וגם ממחר"ם חלשיך סוסי'
 מ"ג י' שפוצר בן דעת הרי"ש, שהרי לא מלא צדונו מקום היתר
 להרי"ש, אף שהי' נראה מלי' הגוי' שבעל מלמא הגיד, וכ"מ
 בסמ"ד, דמסחפק להר"ן אי סגי צמירתו שהי' הראשון מסל"ת או
 צני' הוכחה, ואפ"ה כ' דהר"ן והרי"ש פליגי, הרי צדור דחופס
 צמושלם להרי"ש בכל גווני פסול בגמפ"ג, וכ"מ שחופס מהר"ש דרי"ז,
 גם צמשי' המוצאות צסוף צמשי' הרש"א יראה צדיא שרצ' הכול
 חופס בן צמושלם דעת הרי"ש, וכ"מ מהמצי"ט ח"צ סי' מ"ט,
 שהרי כ' שם דאפי' בישראל מפ"ג לא סגי צמירתו שהי' מסל"ת
 אלא לריך שיאמר דצרי' הגוי' עלמס [כדלהלן אות י"א] ומייתי' לה
 מהרי"ש, ע"כ דגמפ"ג אפי' צאמר דצרי' הגוי' עלמס ואנו מצינים
 שהי' מסל"ת נמי לא מהני, ולפי"ז מ"ש הרי"ש שאינו צקי' כו'
 אפי' דצסיפר הדברים עלמס לא סמכין אצקיותו, אולי' סוצר
 דרי"ש ה"ק כיון שאינו צקי' חיישינן שלא מסר הדברים עלמס דלעתו
 הכל אחד [וחושב שמסר הדברים עלמס] ולתורתו איכא עובא
 צנייכו, משא"כ ישראל דיועד דדוקא מסל"ת נאמן ימסור הדברים
 כהוייתן בלא חילוף. ומסיים הסא"ר שם ע"ד צאופן דהרי"ש לא
 מכשיר בגמפ"ג אפי' דלית צי' ספיקא.

אולם המצי"ט עלמו שם סי' ק"ד [וסא"ר שם מציאו] כ', דאף
 להרי"ש ביינו דוקא [כשאין לנו יודעים] שהגוי' ה"ה הסל"ת
 אלא מפי' הגוי' ה"ה, [דבז' ח"י מפני] שאינו צקי' להכיר אם חצירו
 הי' מסל"ת, אבל כשהגוי' ה"ה הסל"ת מה שאמר לו הגוי' הראשון
 ואנו רואים שהי' מסל"ת, וכנ"ד שסיפר שהגוי' אמר לו שטוב עשו
 היהודים שלבשו מלפפות לבנות שיחשבו לישמעאלים ולא יכירו
 כמו שנהרג פי' היהודי, גם הרי"ש מודה דמהני, [ומי"ן] פליג על
 הר"ן דלהר"ן סגי צאמר ה"ה שה"ה הי' צמסל"ת [אף שלא נוכחו
 צעלמנן]. ועי' צני' אצרכס צצאות י"א דהי' שהמצי"ט חזר צו ממ"ש
 צסמ"ט.

וב"ב מהרי"ט ח"צ סי' כ"ה דהרי"ש לא אמר אלא כשאנו לריכים
 להבחנתו שיאמר מסל"ת ה"ה בלא מחביון, דדי' לנו שנסמוך
 צמה שחלוי' צראית העין לא צמה שחלוי' צצחית הל"ה, וצ"ה דוקא
 ה"ה דלא לוסוף עלה, דמ"ש מהרי"ל הג"ל דעיקר טעם הרי"ש משום
 דחידוש הוא, תמוה דהוי' כהלכתא בלא עעמא, [דטעם שכי' הרי"ש
 משום דל"ד למפי' עבד וכו', הסצרה קלושה, דיותר מסתבר נאמנות
 גמסל"ת מעדות עי"פ עבד*], ומסו"ד יראה שנתן טעם להלכה
 משום דאינו צר הצחנה כו', ולא צ"ה לאפוקי אלא כשהוא אומר לנו
 שהי' לפי"ה, אבל צמוכה מדצרי' כנ"ד שהחורגמים שאלאכו ה"ה צ"ה
 והודיעו צכפר, שהכונה להשמיעם שיפקחו עיניהם שדמו מהם יצוקש,
 נאמן שמה שראה הגיד, אפי' להרי"ש. וכ"כ צס' י"צ דצני"ד
 איכא ידים מוכחות שהעכו"ם ההמה שסיפרו שראו הריגתו הי'
 צמסל"ת, לפי שצעת מעשה הי' הדצ' שפגשום צדך צצואס משם
 ולי"ש שאלה, כי מי ידע מזה היהודי ש[הגוי'ם] ישאלו עליו, צכה"ג
 גם הרי"ש מודה.

וב"ב ה"ה צמשי' צדינו מסל"ת סי' א' דצני"ד שספרה החורגמית
 שאמר לה הישמעאל ששמע שהרולחים דאגו שהמיתו ליהודי
 פלוגי

כלל דגמפ"ג מסל"ת נאמן, דליכא ק"ץ דמהרי"ק [הג"ל צכ"ק קכ"ז].
 גם מהר"ש דרי"ז ע"ג הוכיח כעיי"ז מהרמב"ם, אבל מסיק דמ"מ
 אינו מוכרח דחולק על נאמנות דגמפ"ג. אולם עסי"ק קכ"ז ובס"ק
 קכ"ה אות ג' דהצ"י מוכיח מהרמב"ם צמשי' דסוצר כהה"ה.

ובמהר"ם אלשקר סי' ס"ז י' דרי"ש לא יחידה, שכי' דכמה מהמפי'
 כתצו דעדות גמפ"ג לאו עדות הוא ובהרי"ש. וצכנה"ג
 הגצ"י אות קל"ה כ' דמהרי"ט ה"הן צתמ"י סי' קל"ה חושב להרי"ש,
 ושגם הראשונה סע"ד נראה נוסח לדעת הרי"ש, ועי"ע לעיל ס"ק
 קכ"ה אות ד' דגם העצוב"ג חשש לדעת הרי"ש.

ומהרשד"ם [אפי"ס שפסק כמה פעמים כהה"ה כנ"ל ס"ק קכ"ה
 אות ג', מ"מ י' שראה ללאה גם דעת הרי"ש] שכי'
 צס"י מ"ג שטס היוות שהאמת שכן ה"ה ואפי' למעשה דאין לגמס
 מה שהי' גמפ"ג מסל"ת כו', מ"מ יש לדעת שהרי"ש שהוא חלמוד
 הר"ן כ' שיש לחוש דמאן לימא לן שהראשון מסל"ת הי', אלא צני"ד כו'.
 עו"ב הפנ"ם צססקנ"ז דלפי"ז דיש כמה פוסקים הסוצרים כהרי"ש
 תמוה שפסק השו"ע צפשיעות כמהרי"ק בלא חולק, ובשלמא
 להשו"ע י"ל דסוצר כהר"מ דספק פלוגתא צציוגנא נהקל, אלא
 להרמ"א דספק צצטע"י להחמיר, ל"ע למד סחם כצרי' המהצ'ר
 להקל, והמחמירים כ' רק צסס יש חולקים, ואפשר דכיון דדעת
 המקילים מפורש להדיא, ודעת המחמירים אינו מפורש להדיא, כה"ג
 סמך להקל צפלוגתא דרצותא.

ה. אם מהני להריב"ש בשאמר כל דברי הגוי' הראשון וניכר
 מתוכן שהסל"ת. כ' צסא"ר ד"ט ע"כ וד"י ע"א דאף
 דלטעם שאינו צקי' וכו' משמע דה"ה מהני, מ"מ העיקר כמ"ש מתחילה
 דגמפ"ג לאו כלום כו' דמשמע דגם כה"ג לא מהני, וכ"ה צדיא
 צמשי' הר"מ ח"א סי' ע"ד, וכן מצואר צצ"י שכי' וגם הר"ן החיר
 בגמפ"ג ושלם כצרי' הרי"ש, הרי דחפס עיקר ראשית דצרי' צמושלם,
 יטעם שאינו צקי', הוא כדי לתרץ למד לא נילף משאר פסולים דהוי'
 נמי חידוש ומ"מ הכשירו פסולים מפי' פסולים, ובהוכחה מהרי"ק
 הג"ל, משי"ה כ' דל"ד לשאר פסולים שהם צחורת עדות וכשמעידים
 מפי' אחרים א"ל לומר אותם הדברים עלמס שאמר הראשון דסגי
 צחוכן הדברים, משא"כ בגמפ"ג שאינו צחורת עדות וצאמר שחצירו
 א"ל צמסל"ת לאו כלום הוא דמנא ידע, אלא לריך לפרש הדברים
 כהוייתן כדי שידע אם הראשון הסל"ת, א"כ אין ללמוד להכשיר
 גמפ"ג, דמשאר פסולים ה"ה ל"ד, ומגוי' גופי' ה"ה דלא לוסוף. ועי"ע
 מ"ש צזה צסמוך צסד"ה עו"כ.

ושם דרי"א ע"א הוסיף ביאור, דכיון דל"ד לשאר פסולים כנ"ל,
 א"כ איך יעלה על הדעת שבעלי התלמוד לא הודיעונו הכשר
 גמפ"ג צדיא והניחוהו צילפותא דשאר פסולים, הרי אם צאת ללמוד
 מהם נמלח למד [דמהני] אפי' לא ביאר הדברים שמהם נדע שהי'
 הראשון מסל"ת, אלא אמר סחם שהי' מסל"ת, וזה לא יתכן כלל
 שהרי אינו צקי' כו', ח"י מוכרחים להודות דמה שלא הזכירו בתלמוד
 הכשר גמפ"ג הוא משום דליתא צעולם, ולא הוכשר אלא צמגיד מפי'
 עלמו דוקא, וכו' הנראה צדור צכונת דצרי' הרי"ש, ולא הוצרכתי
 לכתוב זה אלא לאפוקי מדצרי' המקילים [דלהלן], ושם צבור צ'
 הוסיף, דאם כדצריהם למד סגר דלית וכו' בגמפ"ג דלאו כלום הוא
 ושלא להוסיף, הו"ל לחלק בין ניכר דצרי' שהסל"ת ובין אמר סחם,
 ועוד אם צניכר שהראשון הסל"ת מהימן הרי הוספת על השמועה,
 וכן הרא"מ צח"א סי' ע"ד כשר"ל דגמפ"ג ח"ג צשום ל"ד נתן זה
 הטעם מפני שלא מלינו צגמ' כו'.

אוצר הפוסקים

פי' בחינם, גם הריב"ש מודה, והדבר ברור שאין לך מסל"ת גדול
מזה, וכיון שגודעו לנו דברי הרמב"ם ואנו מכירים דבריהם שמסל"ת
היו, סמכין עליהם לדין. ובסמ"ק ד"ה סע"א כ"י שכתב מהרש"ם
סי' קס"ה דהריב"ש בהחמיר בגמפ"ג מטעם דמאן לימא לן שהי'
הראשון מסל"ת, וכן תמלא צמ"ש צסי' מ"ג מ"ז וי"ב, שגראש מדבריו
דכאשר יתברר מדברי השני שהי' הראשון מסל"ת מודה הריב"ש
דשפיר דמי, ומ"ש מהרש"ם שם דר"ן וריב"ש פליגי, היינו דהריב"ש
לריך שיאמר דברים כהוייתן מה שעבר צינו להראשון ואנחנו נקח
מהם להכיר אם הי' מסל"ת, משא"כ להר"ן צאמירתו שהי' הי'
מסל"ת סג, וכן צמבראנ"ת צסי' כ' וסוס"י ע"ד (דק"י ע"ה)
מבואר שדורך דרך זה, וכ"כ המציי"ט ומהרי"ט [הנ"ל, אלא שהא"ר
חולק צד כנ"ל].

וב"ב צע"כ אפרים סי' ק"א דכיון דטעם הריב"ש משי' דאין הגוי מכיר
אם הראשון התכוין להעיד או הסל"ת, אי"כ צ"ד דמוכה מלשנו
שהי' הראשון מסל"ת מהני גם להריב"ש, שהרי אמר השר הישמעאל
שהשופט צא אליו והגיד לו צמס הערלים שהכפריים הרגו ליהודי
פ', והיינו שהגידו הערלים להשופט שיעשה משפט צברולחים, וגם
השופט הגיד לאדונו הישמעאל שהוא יושב על כסא המשפט צדיניהם
שיעשה בהם משפט, ואין לך מסל"ת גדול מזה.

וב"ב צבגדי כהונה סי' ח' גדולן [שצאות ד'] דכשמספר דברי הנכרי
הראשון צאריכות ואנו מציינים שהי' מסל"ת מהני אף להריב"ש,
וכמצי"ט הנ"ל. וכ"כ הרא"ם מרגליות צסי' צ' ושכ"מ מדברי כל
האחרונים. וכ"כ צעמק שאלה סי' כ"א [דק"ד ע"ה] דצ"ד שאמר
שגילה לו צסוד, מוכח שהי' מסל"ת, דכיון שהי' צסוד מאן ידע לשאל
על טביעתו, ומועיל גם להריב"ש. וכ"כ צחועפות ראש עויצם סכ"ג
דצ"ד שניכר שהי' מסל"ת מהני שפיר אף להריב"ש ואין לגבז
חומרות יחירות צעגונא.

ובעצ"א סקס"א עמד ג"כ על הסתירה מצ' טעמי הריב"ש, וכי'
דתרוייכו לריכו, דצטעס דחידוש לא סגי דכא גם שאר
פסולי עדות חידוש הם ומ"מ נאמנים פסול מפסול, אלא דצמסל"ת
גרוע דכיון שאינו מכון להעיד ולא נתן לבו, אולי גרע או הוסיף
מדבור הראשון והראשון ל"ה מסל"ת גמור, אך זה אפשר לחקן ע"י
שישאלוהו שנית שיספר הדברים כהוייתן איך שמען מהראשון, דכיון
שהתחיל צמסל"ת לא מפקא שאלה דאח"כ צמסל"ת, אלא דזה עצמו
חידוש דכיון דאין אנו יכולים להחיר ע"פ דבריו הראשונים לחוד
אלא צצירוף דבריו האחרונים שהם ע"י שאלה, ל"ה מסל"ת גמור,
אלא דמ"מ הקילו, והיינו מפי הנכרי הראשון, והבו דלא לוסף עלה.
[ומשמע ק"ת דאם צעלמו סיפר הדברים כהוייתם ואנו מציינים שהם
מסל"ת מהני].

ט. ובשלא אמר ששמע מגוי אלא שגודע לו. כ' צ"י צחש"י צדיני
מסל"ת סוס"י י"א ד"ל דעד כאן לא בהחמיר הריב"ש
אלא כשאמר הגוי צפירות ששמע מגוי, אבל צ"ד שלא אמרו
הישמעאלים ששמעו מפי גוי אלא שגודע להם כך, שרי, ד"ל שמי
ישראל נודע להם או שהם עצמם ראוהו, ועי"ל דצ"ד נראה שהגוי
צעלמו ראה, שהרי אמר אל תסתפק מחשוב שאני ראותי כו'. וכ"כ
צכנה"ג הגצ"י אות קל"ז מחש"י מהר"א גאליקו כ"י סי' ו' ח' ע'
דאפי' להריב"ש כל זמן שלא פירש ששמע מאחר חלין לקולא
צעלמו ראה.

י. וכשיש אומדנא שמת. כ' צכנה"ג הגצ"י אות קל"ת דסמכין
על גמפ"ג אפי' להריב"ש, כ"כ רב א' צמ"צ סמ"ה, [והובא

ישראל מפי גוי

יא. אם די שהישראל אומר סתם ששמע מגמסל"ת מבלי שייגיד
בל דבריו. צמצי"ט ח"צ סמ"ט צהעיד שגוי א' שהי' צספינה
סיפר וא"ל מסל"ת איך ראובן ושותפו היו עמו צספינה וכל האנשים
נעצבו והם צכללם והכירם מתים על שפת הים, כ' לריך לזרר אם
מה שהעיד שאמר מסל"ת איך ראובן וכו', אם העדות הוא שאמר
הגוי דברים אלו כמו שאמרו הוא צפני צ"ד, וזהו סקרא מסל"ת,
או שהוא מעיד כי הדברים אלו שאמר אמרו מסל"ת, כלומר שהקדים
דברים קודם או כיוצא בדברים שנקראים מסל"ת, כי אם הוא האומר
כי דברים אלו שאמר היו צמסל"ת אפשר שגראש לו שאופן דבור
הגוי הי' צמסל"ת ולפי האמת ל"ה צמסל"ת, כי צכמה דברים נחלקו
הפוסקים, אם לריך הקדמת דברים אחרים, או אם שאלו איזה דבר
ואח"כ אמר הגוי שפי' מת, שיש צד כמה אופנים דלא היו מסל"ת,
ואינו מסור ציד כל אדם לומר מסל"ת הי', והלא הריב"ש צסי' שפי'
אחרי שז' שיש פנים לומר צנדונו דהי' מסל"ת, מסיק אלא שזה
תלוי צצצרא אם היו צמשיב על שאלה או לאו, וכו' ענין חמור מאד
שהרי אם אין זה מסל"ת אין כאן עדות כלל ואם נשאת תלף, ראוי
שלא להחיר אלא צהסכמת רוב חכמי העיר, לא שישמוך חכם א'
על סצרתו להחיר, וכ"כ צחש"י אחרת דדי לנו צהיתר מסל"ת כשיבוי'
לנו צבור שיהי' מסל"ת כו', וכיון שצין החכמים יש הפרש צכמה
דברים אם היו מסל"ת, דבר פשוט שלא נסמוך על יהודי שמעיד
שהנכרי מסל"ת אמר שמת פ', ולא יקרא מסל"ת אלא כשיאמר
הישראל המעיד דברי הנכרי כמו שאמרם חיצה צחיצה לפני צ"ד,
וב"ד יראו אם אותם הדברים היו מסל"ת או לא, והרא"ש ג"כ כ'
צחש"י כלל י"ח [סי' ו'] דהני עובדי דפט"ו דיצמות דמסל"ת נאמן
לא משמע שהגוי אמר דבריו צפני צ"ד אלא השומעים דברי הגוי
צאו והעידו לפני צ"ד כו', דמשמע שהשומעים אומרים דברי הגוי
כמו שאמרם, וכמו שהי' אומרם [הגוי אלו הי' צא] צפני צ"ד, והצ"ד
דנין על פיהם לאסור או להחיר, וצחש"ד [הנ"ל סי' קכ"ה אות צ']
שז' דצספק על מה שאמר הגוי לא ראוי להחמיר, לא נהירא לי.
[ולפ"ז צגמפ"ג לא יועיל אפי' כשאמר דברי הגוי הראשון, ע' אות ח'
סד"ה ע"כ].

ועפ"ז כ' שם אי"כ צ"ד אין אנו דנים אלא ע"פ הדברים שאמר
היהודי שא"ל הגוי איך ראובן וכו' ולא על מה שאמר [שא"ל]
מסל"ת שגראש שהקדים דברים או שאמר אלו הדברים צאופן שגראש
לו שהיו מסל"ת, אלא נדון מה שאמר מסל"ת הוא על אלו הדברים
שסיפר לו איך ראובן וכו', והנה צאלו הדברים אין הקדמת דברים
וצאלו למחלוקת כו', אולם כיון דנחפשת לפסוק כריב"ש דא"ל הקדמת
דברים

אוצר הפוסקים

דברים, נלך בעקבותיהם ונאמר שעדות זה הגוי חשיב שלא הקדים דברים הוי מסלית.

ובן כסי' ק"ד צהעיד היכודי דכאשר קמנו ללכת בא בעל העגלה וסיפר מסלית שאמר לו בעל האכסניא בראותו שהינו לצושים מנפפות לבנות חשב אותנו לתוגרמים ואמר קרא לתוגרמים לאכול לחם עמכם, והשיב שהם יהודים, ואמר בעל האכסניא עוב עשו שלבשו מנפפת לבנה שלא יכירונו כמו שנהרג יהודי פי' כו', אחרי שכי' שהגוי הכי' הוי מסלית, שהרי סיפר אגב דברים אחרים, הוסיף, ומפני שצטחי' אחרת כצחתי ישראל המעיד על גוי שהגיד לפי' לריך שיאמר הדברים עלמם לפני הכי' כו' הרי מה שאמר שטוב צעיונו שלבשו כו' כדי שלא יסתכנו, זה יהי' מסלית. ועי' בזה' י"ב אם המצי' אמר כן גם לענין דיעבד או רק לכתחילה.

וב' בסא"ר דק"צ ע"ג דעמנו משום דחופם עיקר בהריב"ש דמסלית ענין חומר מאד ולא מהני אלא כשצדור שהוא מסלית גמור, (והתב"ד שפסק דסני בסתמא חולק אריב"ש), ח"כ כשאינו מפרש הדבר' כהוייתן שמהם נדע שהי' מסלית, הו"ל ריעותא גדולה ודמי להמעיד בטעיה או במלחמ' ולא אמר קצרתיו דחיישין לצדדמי, וה"כ כל המעיד בשם גוי לריך שיצדור צהדי' שהי' מסלית, הן אמת שמצי' גופו צחי' סי' ר"כ נראה סותר למ"ש כאן, ששם תפס בצפיותו צמושלם כהתב"ד [וכמוצא בסמוך אות כ'], מ"מ כסי' אלו מחמיר. וגם דרי"א ע"ד העיר הסא"ר על סתירה זו, וכי' שם דלפי' גם בגמפ"ג מחמיר, וכנ"ל אות ח' ד"ה עו"כ. ועי' לעיל אות א' סד"ה ועי'. וצניי אצרכם ולחור הכסף ועוד דבסמוך.

והמהרי"ט צח"א סי' מ"ח צהערה אחרת שהצו' לתב"ד שמקיל בסתמא, כי שא"מ המצי' כי דלא גהירא ומציא תמלית דבריו ה"ל. וצלור הכסף סי' א' צהערת צנו דל"ו סעי' ג' דחפם דבריו דחושם לסבתו ואין לסמוך על העד אם לא שיאמר הדברים כו'. אולם עי' אות כ' דמיקל, ועי' מ"ש בזה.

ומהר"ש הלוי צחש"י שצמבר"א ששון סי' ו' כי שמספיק עדות פי' שהעיד מפי' שהעיד מהגוי, שהרי צפה מלא אמר שהי' מסלית, עם שאני מגמגם דברים אלו, שאם העד צברא דלא גמיר מאין ידע שהי' מסלית, עם שאפשר לומר דכולי האי הוי ידע שלפי' בא לו ואמר דבריו צלי' שאלה, ועוד שהוא סיפר במאורע איך העכו"ם צחזרו לספינה נתן טעם לעובדו ומה הכור שהי' מסלית, וצחוק דברים אלו אמר שמהל' לפי'. וכי' צניי דוד דכ"ח ד' שחשם לצברת המצי' עי'. [והרש"ך ומבר"א ששון שצאו שם דבריהם אחריו והתירו ג"כ בזה' נדון לא העירו על דבריו אלו].

אולם המהר"ם אלשיך סי' מ"ד כי נראה דלי' שמה' השומע מהתוגר אינו צקי צטוב מסלית, דכיון דנחית לומר ששמע כן מסלית משמע דידע לאפרושי צין עדות ישראל לגוי שמעיד, ומינה שמעין דצקי דצבר ודאי, דאי לא לא הוה נחית למימר שא"ל מסלית, והגם שאם הי' צפנינו היינו שואלים לו היכי שמע ואיך הי' הדבר, עתה שאינו לפנינו נסמוך על לשונו שאמר שהי' מסלית, וכדמחלק הרמב"ם [וצפוי' לעיל סעי' ה'] דלעד הרואה שואלין איך רחית ולעד השומע אין שואלין, עם שאפשר שהאומר האחר ראבו במלחמה או שנפל למשאלים או שחלה צדבר שכן רובן למית', אלא סומכין על לשונו שאמר שמעתי שפי' מה, ואין לומר שמסלית איכא למעטי טפי שמה' חשב שאפי' אם התחיל לשאול ממנו ואח"כ הסיח התוגר שנקרא מסלית, או שהכיר שמו צפני התוגר שאינו מסלית למ"ד [כן]. הלא יוסר

איכא למעטי צדדמי לומר שמה' צהי' במלחמה ונהרגו הראשונים והאחרונים והוא צאמלען או נפל צמשאלים וכדומה, שרוב צני אדם יטעו בזה, ואעפ"כ צדליתא קמן ל"ח דילמא טעה, כ"ש צהא דני"ד היכא דנחית לומר שהתוגר הי' מסלית [דל"ל] דמאן דידע מהו מסלית לא עטי צהכי שמשמע הדברים של מסלית הוא שלא הקדים לו שום אדם דבר וליכא למעטי כולי האי, וגם ליחא קמן, דודאי ל"ח ומשיאין את אשתו, ועוד ראי' דהתב"ד מתיר צגמפ"ג צסתמא כו' וא"כ כ"ש צישראל מפ"ג צסתמא סני דלעחו דלא עדיף צמפ"ג מישראל, וכ"ש שהישראל עלמו אומר שהתוגר הי' מסלית, ועוד ראי' מהר"ן שהלריך צגמפ"ג שיאמר שהאי' הי' מסלית וא"כ אם התוגר דודאי אינו צקי צדקדוקי מסלית מקצלים הימנו כשאומר שהתוגר הראשון הי' מסלית כ"ש היכודי שאפשר שידע צטוב מסלית ואומר צפירוש שהי' מסלית ששומעים ממנו, ולא יכא דבור קל של התוגר שאומר מאליו שהתוגר אחד אמר (לאחד) [לן] מעלמו שמה פי' מכתובת ישראל [כצנודנו שכי' שא"ל צנו ששמע מגוי] שאומר שהתוגר הי' מסלית, וכ"ש שני מהר"ן שאין חוקרין לתוגר כצי' איך הי' מסלית התוגר האי' כ"א שאומר ששמע מתוגר אי' מסלית, וכ"ש שאומר היכודי שהתוגר הי' מסלית, ואפי' היינו אומרים שדעתו שמלריך להקור ולדרוש את כצי' איך הי' מסלית ואמר התוגר שלא דבר לראשון מאומה כי אם הוא מעלמו [א"ל], אין ספק שסתמו של ישראל יפה מפירושו של תוגר אשר פיהם דיבר שוא, ושמה אומר שלא דיבר לראשון ולא שאל ואינו כן, ומסיק צסוף שפי' להחיר ע"פ הכתב הזה כיון דליחיה לישראל ששמע מפי התוגר קמן דגשיליה אם יסכימו המורים שלא לאחר בדבר עד דייחתי קמן וגשיליה.

וב"כ צכנה"ג הגצ"י אות קמ"א, דנ"ל דאם הישראל מעיד שהי' הגוי מסלית לכוי' מהני עדותו, וכן מתצבר מדברי הריב"ש. וב"כ צצני דוד דכ"ח ע"א דכ"מ מומ"ש הריב"ש [וכנ"ל אות ז'] שהרי אין הגוי מכיר אם צחירו הי' מסלית, פשט דברים הללו מוכיחי דישאל מפ"ג מכיר וידע צי' ונאמן צאומר שהי' מסלית, דאם מיירי צמפרש מה ששמע דברים כהוייתן אפי' הגוי נאמן. [אולם עי' אות ח' ד"א דצגמפ"ג סבר הריב"ש דגם צאמר דברים כהוייתן לא מהני, ח"כ חזדא סוף רחיתו. ועי' בזה' כי דכחוי"ט מוכיח מהריב"ש דגם צסתמא מהני צישראל מפ"ג]. עו"כ צצני דוד דאין שום הכרה בכל אותן הראיות שהצו' המצי' כמו שיראה המדקדק בזה, ומציא ראי' מהר"ן וכמהר"ם אלשיך ה"ל, ומ"ש מהרמב"ל ואפי' נומא וכו', הנה מהשאלה צצרי' ג' מוכרח דגם צאומר סתמא שהי' מסלית מהני להר"ן [וכנ"ל אות א'], והתימא דהמצי' עלמו צסי' ק"ד כי דמחלוקת הר"ן והריב"ש צאומר שהי' מסלית סתם, ותיכף ומיד כי שחשם שלריך הישראל להגיד הדברים עלמם, ולמה יגרע הישראל מגוי לפי דברי הר"ן שגם הרב [המצי' ע] עלמו כי כותי. וצלור הכסף סימן א' צהגבה אי' מנן המחצר תמה על מה שכתב צצני דוד דליכא הכרה בכל ראיותיו, אומם הראיה מהר"ש צבר השיג השער אפרים [דבסמוך], חבל מה שכתב מהריב"ש דגם צין החכמים וכו' ראי' צרורס היא, גם מה שכתב דהר"ן מיירי צסתמא כי הנה מלי' השואל שם משמע דגם צמספר דברים כהוייתן שואל אם מהני [ומאריך להוכיח שכן הוא], ועי' משיב הר"ן דמהני, וכ"ש שמהר"ם אלשיך כי ואפי' נומא כו', וגם מהר"י' הביא למצי' כו'.

וב"כ צשער אפרים סי' ק"א ציהודי שאמר שהגוי אי' צלא שאלה אלא צמסלית, דמהני, דמ"ש המצי' דאינו נאמן לא נהירא, דמ"ש מהר"ש ה"ל [אין ראי'] דלא כי רק שהגוי אינו מגיד דבריו צפני

אוצר הפוסקים

הלשון כלל שאפשר ששכח כל הלשון וזכור רק שהי' מסל'ת, וכי בשביל ששכח סיפור המעשה תבא אשתו אסורה ותתענן ותיתב, וגדולה מזו כי הדין מהט"ז דאפי' בסתמא מהני [וכמוצא בזהו כ], ומשמע דבאמר [בהדיא] שהי' מסל'ת מהני לכו"ע ולי"ח דעטע דדיני מסל'ת, ושלל בדברי המצייט, ובאמת כבר נפסקה הלכה בשו"ע בגמסל'ת מגמסל'ת שמשויאין אף שאי"ל לדעת הלשון, וכמה עניינים שאי"ל לעמוד ע"י הנכרי, ובמהר"ק ותה"ד מקילים אפי' בסתמא, ועוד יש להוכיח דאפי' במידי דעביד למעטי בסתמא לי"ח לעשותא כו' [ומהרי"ך להוכיח כן מדיני טענות, ומסוק] א"כ כ"ש בנחקר עדותו דצ"ד ואמר צפירות שהי' מסל'ת דלי"ח שטעה בדין מסל'ת כו', שאלו אינו צרור לפד שהי' מסל'ת לא הי' לו לומר שהוא מסל'ת בדבר שאינו כן לפי האמת, ועפי ה"ל לומר דברים כהוייתן.

עו"ב דהיכא דמעיד שהי' מסל'ת ממילא משמע שצורר לו שהי' כן בלי ספק, ולפי"ז אפי' חזר בעד צפי' ואמר ששמע בלשון שאינו מסל'ת מקרי חוזר ומגיד ואינו נאמן.

ובצרור הכסף סי' א' אחרי שמיא' למצייט ושמהר"ם חליף חולק עליו דכיון דנחתו העדים לומר ששמעו מפי הגוי מסל'ת, ידעו טפי בדין מסל'ת בכל חוקותיו וכל משפטיו [וכי' בקש"ד, שם דל"ז ע"א]. הוסיף דגם במצייט י"ל דלא אמר כן אלא למ"ד דצ"י קש"ד, [דחיישי' דלא הי' קש"ד וכוא' אינו יודע שצריך], אבל למ"ד דכל שדובר בגוי בלא שאלה הוי מסל'ת אפי' בלא קש"ד, א"כ כל שאמר הישראל ששמע מגמסל'ת שפי' מת או נהרג הוי ודאי בלא שאלה [ומהני], וכמ"ש שם וז"ל וא"כ צ"ד אין אנוהו דנים שגורא שהקדים דברים אלא נדון מ"ש שהי' מסל'ת הוא על מ"ש פי' נהרג ואין כאן קדימת דברים ונאנו למחלוקת, ולריב"ש דא"ל קש"ד אלא שיהי' בלי שאלה צ"ד הוי מסל'ת שפיר, הרי כי דלמאן דצ"י קש"ד לא דין להקל בעדות כזה, ברם דלמאן דלא צ"י קש"ד דין, ואם כן הכי נמי צ"ד שאמר שהי' מסיה לפי חומו יש להתיר מס"ם מתהפך, שמה הלכה כמהר"ם חליף הני"ל, ואח"ל כהמצייט דילמא ה"ל כריב"ש דא"ל קש"ד, ולחשש שמה שאל הרי גם מצייט מודה דלי"ח כני"ל. ובדל"ז ע"ד הוסיף דצ"ד שאמר שלא דיבר בגוי עוד דברים א"כ ודאי לי"ח קש"ד ואזלא הס"ם, אלא דמי"מ יש להתיר משום דפשטא בהלכה דא"ל קש"ד.

והוסיף בדל"ח ע"ג דלפי"ז א"ש נמי מ"ש המצייט עלמו צח"צ סי' ר"ך דסגי בסתמא, וכדבקי' ברא"ר דק"ג ע"ב, ולהני"ל לק"מ וכולה חדא מילתא, דבסמ"ע דקאי דלמאן דצ"י קש"ד ופליגי בזה חכמים, א"כ כשאמר הישראל שהי' מסל'ת לא מהני דילמא קורא מסל'ת לאמר בלא שאלה, אבל שצריך קש"ד לא משמע לי, ולפיכך צריך שיאמר בדברים עלמם והצ"ד יצינו כו', ברם אחרי שכי' דכבר נתפשט המנהג להתיר בלא קש"ד ואין צריך אלא שלא יהי' ע"י שאלה, א"כ כיון שאמר ששמע מגמסל'ת ודאי לי"ח שאלה, ואפי' בסתם אמרי' דלי"ח ע"י שאלה וכמ"ש התה"ד, ומ"ש בסמ"ע דדברי תה"ד לא נהירא לי, היינו לפי הדעת שהי' עסוק צו שצריך קש"ד כו', ועד"ז הויא הדין דסי' ק"ד [הני"ל].

ובדבר משה ח"א סי' ז' הביא מ"ש מהר"ג [בעל צרור הכסף הני"ל] דלחשש שאלה, מודה המצייט דלי"ח, ותמה דבא' כי המצייט וכן אם שאלו מהגוי קודם איזה דבר וע"י אמר הוא מת פי' כי יש צוה ג"כ אופן שיקרא מסל'ת ושלל יקרא מסל'ת, וע"י מביא מהריב"ש בזה דמאי עסקיתו כו' הנה מצוה דבאמר היכודי סתם כה

צפי' הצ"ד, ואפשר דכשהישראל אומר דבריו צפי' הצ"ד אומנן בקיורא מה שצריך לגוף העדות מהריגת פלוני, וכן ראיתי כמה חשיבות מהאחרונים שקבלו עדות כזו, וגם בזהו הרב"ל אשכנזי סי' ל"ב מוכח כן מתוך דבריו להמעיין ביעב, דלא כהמצייט, ואפי' אם נחוש להמצייט וע"פ דברי היכודי לא הי' קש"ד, הנה כבר הסכימו האחרונים דא"ל קש"ד, ובצ"ד כו' גם הר"ן יודה דא"ל, וא"כ הותר ספק זה. וכ"כ בס"י ק"ג (דס"ט) והוסיף דצ"ד גם המצייט יודה, דמוכח שאל" במסל'ת, שסיפר שאל" ח"ך נכנסת לבית זה שנמלאו בו רוחמים שאלו לפי, ואין לך מסל'ת גדול מזה, ודמי לגדון דמצייט ח"א סי' קי"ג שאל" לא חכנס בבית פי' ששם נהרגו צי' יהודים.

וב"כ צצני אברהם סי' צ' דבאמר צפי' שהי' מסל'ת מהני וכמהר"ם חליף הני"ל, וכן עלתה בסכמת האחרונים וכמ"ש הפני"מ ח"א סט"ו וספ"ד וח"צ סכ"ז, וגם המצייט י' שחזר צו מסברתו, שהרי צח"ג סי' ר"כ כי בהסכמת כל האחרונים, [ומוצא בסמך אות כי, ובאמת התשו' הביא מאוחרת, דזמן הגדונים הני"ל בשנת שכיב, ונדון דסי' ר"כ הוא בשנת של"ן], ואף לפמ"ש הרב"ל דבאפשר לצרורי צריך לשאול לסבדי [ומוצא בזהו י"ט], היינו בסתמא, אבל באמר בהדיא שהי' מסל'ת לא חשש הרב כדיראה המעיין שם. וכ"כ בע"א סקס"ג כמהר"ם חליף ודלא כהמצייט, ואפי' להמ"ב [שבאות ע"ן] דישראל מפ"ג גרע היינו בסתמא משום דדרכו לשאול, אבל במפרש שהי' מסל'ת יש לנו לומר שהוא צקי דדיני מסל'ת וגמסוק עליו. [וכל אלו הסוגים בזהו כי דבסתמא סגי כ"ש בשפירש מהני].

ובן במשיבת נפש השני סי' ע"ח כי ע"ד המצייט, שאין דרכו לבנות יסוד על דברים שאין לו שורש אלא בגויים על סברה, שזקל יש לצד סברה להיפך, כ"ש לחלוק על חכ"ד דרב מוצהק הוא ואם נחלוק על הראשונים בסברה לא תיפוק הוראה כו', ואינו מביא סעד לדבריו אלא מתשו' הרא"ש, ולא נהירא דמשם איפכא משמע כו' [פי' אות כי ד"ה ועפ"ת, וע"ע לעיל סד"ה וכ"כ בנכ"ה ג]. ובאמת משמע לכאן מ"ה הגמי והרמב"ם דא"ל להעיד המעשה גם לענין המיתה, רק כשאומר צרור לי שמה [סגי], דתן בדק"ב אין מעידין עד שאלה נפשו כו', וכן בדק"ב נפל לגזר אריות אין מעידין, נפל לחפירה כו' לבבן כו' מעידין, ומשמע דמעידין היינו שמעידין עליו שמה, וכ"כ ברמב"ם הי"ז ו"ח כמה פעמים הר"ז מעידין עליו שמה, ולמה לא נקטו במגיד ובכלהו, אשתו אסורה, ולמה תליא ב"מעידין" הא בעד אומר דברים כהוייתן ואנו דנים אם להתירה ולהחזיקו במת או לא, א"י התנא אשמעינן דבדברים כאלו שחוקתן למיתה יכול להעיד שמה סתם, ומ"ש הרמב"ם ששאלין אותו האין ראיה כו' אם העיד בדבר צרור נאמן, אין כונתו שיספר מעשה שהי', רק שיאמר סתם שצורר לו שמה דלא אמרינן מהסתמא ראה דבר צרור, ולי"ח שמה משום שראהו מגיד וכדומה שאין מעידין עליו, דאם איתא שיש צו נדוד ספק הי' מספר מעשה שהי', ולפי"ז מוכח שלא כהמצייט, שאם אמר צפירות שהי' מסל'ת חו' לי"ח שיהי' צו שום ספק דא"כ הי' אומר דברים כהוייתן, וכ"ש הוא מאמר שידע בודאי שמה אף שאפשר שגפול לגזר אריות וכדו' גווי' טובא באופן שאין מעידין עליו, מ"מ כל שאומר דבר צרור לי"ח דעתי וכ"ש בזה, עו"כ דאפי' יומא דא"י דקדוק מוכרח כ"כ, מ"מ באומר ששמע מפי מסל'ת לא מצינו כלל שנעטר לשאול אותו כיצד שמע, דמהסתמא כשאמר מסל'ת היינו בלא שאלה דמעיקרא, א"כ אין לחוש שיש לו איזה ספק בעדות הנכרי אם הוא מסל'ת, דאם הי' ספק הי' לו לומר דברים כהוייתן, וגם לא שייכא חקירה על

אוצר הפוסקים

כילד שמת, ודאי שלכתחילה יש ליזהר בזה, וכדלעיל סעיף ה' דשואלין כילד רחית כו' והיינו כל זמן שנמצא בפני צ"ד, אבל א"ל לשלוח אחריו אפי' הוא צעיר כמ"ש הרמ"א בסעיף ח', וכי"מ מרמב"ם כו'. וע"ע בזה בלוח ב"ב. ובצני דוד דכ"ח סמוך לד"ה חמנס, מסתפק אם המצוי"ע רק לכתחילה כ"כ, וכי' איך שיהי' כל הני רבנותא [בג"ל] פלגי עלי. [כלומר לענין דיעבד].

ובבנה"ג הגב"י אות ק"מ כי דהמצוי"ע שכי' דלא סגי עד שיפירש הדברים בעצמם, אפשר שאינו חולק אמריב"ל [דבסמוך אות כ'] דבאותה קמן ואפשר למיקם עלה דמילתא שואלין כו'. וכן צ"ע דבש ס"י י"ז כי דהמצוי"ע רק לכתחילה קאמר, כיון דאפשר למעבד ככל הנוהג, אבל צ"ח כג"ד שפטר העד מודה להכ"ד המקילין משום טיגונא, דאין סבירא לומר דחולק מהקלם להקלם, דלחכ"ד ומחרי"ק וס"ע אף לכתחילה אין להסתפק כדי לשאלו ולהמצוי"ע גם דיעבד לא מהני, דכל דאפשר לקרב הסדרות עדיין וצפרע צעיגונא דקילא, ומכ' גם דכך דייק דברי המצוי"ע שכי' אלא ל"ל הדברים אות בלוח ומכ"ד נדע וכו', דמשמע שצידנו לעשות, ואין צו"י ספרו לע"י זו, אלא דא"ל לזה כיון דהאחרונים מודו להחכ"ד כותיהו עבדין. [אולם מ"ל המצוי"ע דלא יקרא מסל"ת אלא כו', משמע קצת דגם לענין דיעבד קאמר, וכי"מ קצת מ"ל הסא"ר הג"ל המוצא אחריו המצוי"ע].

והב"ח בחדש ס"י ע"י כי צדדנו דאף שלא יפה עשו הצ"ד ששטמו דברי האחים שקצרו דבריהם במקום שאמרו להאריך כדי לצרר שהיתה הסיחה לבוונת ספור דברים ולא לכוונת להעיד, מ"מ מאחר שמפורש בעדותם שהגוי הסל"ת א"ל לחקור על הדיונים והעדים מי הגיד להם שהסיחה היתה לפ"ת ולחוש דילמא טעו, אלא אדרבא מחזקין אותם ביודעים, וכל כך ה"י צרור להם שהסיחה היתה לפ"ת שלא היו לריקים לצרר גוף הסיחה כו', ובתה"ד כי דבגמפ"ג ל"ח דילמא הראשון ע"י שאלה סיפר כו' וכי"ש צ"ד שהגידו שהסל"ת ל"ח דילמא מיעטא טעו.

יג. ובנתקבל העדות בב"ד לשיטת זו. ע"י צ"ח ומשיצת נפש המוצא בלוח י"ט.

יד. באמר דברי הגוי וניכר שהסל"ת אבל לא פירש העד בהדיא שהסל"ת. כי צני דוד דכ"ח דכיון דמוכח מדברי העדים שהסל"ת, אפי' אם לא היו אומרים [בפירוש] שהסל"ת, מהני אפי' להמצוי"ע, וכמ"ש בעצמו דכל שהלשון מוכיח אין לספק כלל, וכי"כ שער אפרים [צ"ח ק"ג שכי' להרצ השואל ד"י מדברין דמה שאמר העד סתם שהגוי הסל"ת עדיף משיגיד הישראל דברי הגוי דברים כהוייתם, ע"י מציד דברי המצוי"ע, ומה שהוא דחאס, והבין בצני דוד דר"ל דהמצוי"ע מוכח היפך סברת האו"ל. והוא כעין נ"ד, גם יש ללמוד ממ"ש האחרונים דבגמפ"ג למ"ד שזריך שיאמר שהוא מסל"ת, שאם מוכח מדברי הגוי שהי' מסל"ת די, [וכג"ל אות ד']. א"כ הי"נ נימא לסברת המצוי"ע.

וב"ב בחדש לאברהם (אלקלעי) ס"י ו' ד"ם ע"ב, דבאמר כל שיחת הגוי מהני להמצוי"ע אפי' בשלא אמר הישראל שהגוי הי' מסל"ת, כיון דאלו רוחים שהדברים כפי שמספר מסל"ת הם סגי בזה, וק"י מהי"א דמהני כן להריב"ש [כג"ל בלוח ח']. נמצא דעדיף בניכר מחוץ שיחתו שהי' מסל"ת ממה שאמר בסתם שהוא מסל"ת, והי"נ נימא להמצוי"ע, ואפי' להחולקים שם להריב"ש דכלל גווי לא מהני, היינו בגמפ"ג אבל בישראל מפ"ג כו"ע מודו, שוב ראיתי להד"מ ח"א ס"י ז' שכי"כ משם המצוי"ע גופי' צ"ח ק"ד.

בסוברים

כה סיפר לי הגוי מסל"ת נריך לצרר איך ה"י אם בקש"ד וגם בלח שאלה שום דבר מקודם מענין המה דילמא ה"י שאלה שגורא לאותו יהודי שאינה מחקת, וא"כ צ"ד גמי אף שנאמר שח"ל לקש"ד מ"מ עדיין נריך לצרר איך בלח הדברים ולראות אם לא ה"י שם שום שאלה מחקת, ומ"ש מהר"א [בהערה שם וצ"ח הכסף הג"ל] דהמצוי"ע צדדנו בחור חט"פ שלא פורש עליה שם שאלה ולענין מה שלא פורש שהי' קש"ד ה"י פוסק להחמיר אלא שכבר נהגו להקל, הנה המצוי"ע שם כי שאלו דנין ע"פ הדברים שאמר היהודי כו' ולא על מה שאמר שהי' מסל"ת כו' אלא נדון מה שאמר מסל"ת הוא, על אלו הדברים שסיפר איך ראובן וכו', והנה בלח הדברים ל"ח קש"ד וצ"ח למחלוקת כו', הרי דין הרב [שנודע ה"י מסל"ת] ע"פ הדברים [עצמם] שאמר היהודי ולא על מה שאמר הוא שהי' מסל"ת, ולהבי קאמר כיון דצ"ד לא ה"י חסר אלא קש"ד כפי הדברים שאמר היהודי ע"י בלח למחלוקת ונהגו להקל, א"כ צ"ד שאמר שהי' מסל"ת ולא פירשו בלוח ענין ה"י מסל"ת לא מהני, [וע' צ"ח הכסף דל"י בהערה מ"ז המחבר שהאריך לכוונת מ"ל המצוי"ע כדעת אביו שלא החמיר המצוי"ע רק בחשש דקש"ד]. ובג"ד שקבלו ח' שלא היו ציונים דברים אלא אלו לא פחות ולא יותר, אף שיותר נוטה הסברה שלי"ח שאלה, אבל מ"מ י"ל דכוונתם דבמה שנוגע לעדות המה לא היו דברים אחרים ציונים, ובזה י"ל דטעו דאפשר לדברו מקודם עוד דברים שלפי דעתם א"י"ז נוגע למת, ובאמת מחקי למסל"ת, והיו בכלל מ"ש המצוי"ע מהריב"ש ד"ש פנים וכו', א"כ נריך לידע מעשה איך ה"י, אלא דלענין דינא כבר העלו האחרונים שקדמונו דדוקא שאלה מפורשת ל"ח מסל"ת אבל בנסתפק לן אי חשיב מסל"ת אזלין לקולא כו' [ע' בזה צ"ח ק"י אות א']. וא"כ צ"ד ודאי לא היתה שאלה מפורשת דל"כ לא ה"ל שאלה הגוי במסל"ת, וכל הספק הוא שמה דברו מקודם איזה דבר שע"י נחשורר הגוי לומר, ולהם לא ה"י שזה מפיק ממסל"ת ואנו מסתפקין בזה, הרי אזלין לקולא כג"ל, והמצוי"ע לא כי שזריך שיאמר הדברים עצמם אלא להריב"ש דמחמיר אפי' בשאלה שאינה מפורשת כו'.

ובשער אשר ס"י י' כי דמהר"ם אלשיך הג"ל אינו חולק אמצוי"ע, וחתם על צ"ח הכסף הג"ל שכי' דחולק, דהא כי בעצמו דמצוי"ע קאי רק להמריך קש"ד, והרי מהרמ"ל לא קאי למ"ד זה, אלא דאמר דודאי ה"י בלח שאלה, דמסיים דמאן דידע מהו מסל"ת לא טעי בהבי, דמשמעות מסל"ת הוא שלא הקדים לו אדם דבר, והיינו בהסוברים דכל שהי' בלח שאלה חשיב מסל"ת, וזה גם המצוי"ע מודה כמ"ש בלח"כ בעצמו, [ולא כמ"ש שם דלמהרמ"ל אמרין דהי' גם קש"ד]. וא"כ תרוייכו בחדא שיטתא קיימי וליכא ס"ם שכי' בלח"כ הג"ל, שוב ראיתי דמהרמ"ה ח"א ס"כ"ז בפירוש אחרת בחור דבריו היפך דעת המצוי"ע, דכי דהיכא דנחית ואמר הישראל שהי' הגוי מסל"ת יש במשמעות ל"ח כדן מסל"ת למר כדאית לי ולמר כדא"ל, והרי איזה סובר דגם בגמפ"ג נריך להר"ן שדברי הראשון יבואו בקש"ד כו' ומ"מ סבר דסגי בלאמר שהי' מסל"ת וא"כ [כיון שנמצא חולק] שוב יש ס"ם המחלפך וילאנו גם דעת הר"ן דמנריך קש"ד, ספק אי הלכה כהמצוי"ע דלוימו מסל"ת ה"י אפשר דל"ח בקש"ד או כמהרמ"ה דכיון דנחית לומר מסל"ת ה"י אינו אלא כדן מסל"ת לכל מר כדאית לי, וכבצני דוד ושער אפרים הג"ל, ואת"ל כהמצוי"ע דילמא הלכה כרוכ"פ דח"ל קש"ד.

יב. ולענין לכתחילה. כי במשיצת נפש השני ס"ע"ח שאם לא אמר המצוי"ע אלא לכתחילה כשהעד בפני צ"ד שיש לשאלו.

אוצר הפוסקים

לספר זה עם זה ומסתמא כיון מסל"ת, שכי לענין ראה שכוליכוכו
לליתבה ולא עמד שם עד שחלוכו, דכיון שצדק"ז כוליכוכו צפומני
וצהמון עם ודודאי חילו חנוכו ולא נחלה היו כולם מספרים מחידוש
זה כיון, ואדבריה ודאי נשמע מפי כולם החחרים שנתלה ואין לך עדות
לפי"ת גדול מזה, אי"כ הי"ג צנ"ד אפי' לא ראה המעשה של כד'
כפריים [שגמרו להכניח] אמרין שהיו מספרים זה עם זה במסל"ת,
כיון שהמעשה הי' שם במקום בעד צפרוסם גדול, ועי"כ לא החמיר
המ"צ רק בישראל ששמע מגוי אחד שלא הי' ישראל במקום שזכר
ושלא הי' בהריגה צפרוסם, אבל צנ"ד שהריגה הי'ה מפורסמת,
דבר ידוע שדרכן לספר זה עם זה במסל"ת ואין לחוש ששאל את כגוי.

יז. וכשנעדרו הרבה יהודים, כי צחצח"ש סי' כ"ט ד"ל דכ"צ
גם המ"צ מודע דמהני אף שלא אמר שהי' מסל"ת,
דכ"צ עיקר טעמו משום דדרך ישראל לשאול על חזירו, אי"כ צנ"ד
דודאי היו עם בעד הרבה יהודים בין אנשי החיל, ואי"כ [אפי' יחוש
ששאל] ודאי לא שאל על פי ביחוד, אלא או ששאל צחצח"ש מי נפל
במלחמה או ששאל חיו יהודים נפלו וכגוי הכיז עליו צפר, אי"כ
לא מצטיא להרצ"ל ומכרי"ם אלשיך דכ"צ ל"ח שאלה [כמובא
בס"ק קי"ז] ודאי מהני, אלא אפי' להרצ"ז שחולק כיון דמסתמא
שאל על יהודים, היינו כשמשכ שכלם נהרגו כיון משיב על שאלתו,
אבל כשמשכ רק על איש פרטי, אמת הוא כיון, ואם כן לפי
מה שכתב הכ"ש סק"מ [הנזכר לעיל בס"ק קכ"ח אות ב']
דכשחין רגל"ד ל"ח, אי"כ הי"ג לכ"ע ל"ח שמה שאלו עליו ביחוד,
דיותר הדרך לשאול על היהודים צחצח"ש וגם אי"כ כעין ס"ס,
דילמא לא שאל כלל אלא מעצמם סיפור מהריגתו, וחת"ל ששאל דילמא
לא שאל עליו ביחוד, ואי"כ כיון דצחצח"ש י"ג עמודי עולם כע"ז
הרצ"ל והמצי"ט [דלכלן] דסברי דישאל מפ"ג ל"ח דילמא שאלו,
אי"כ שפיר יש לסמוך ע"ז ולומר דהי' מסל"ת וסברא צורה היא.
יח. קב"ע שכתוב בתחילתה בכללות, "שאמרו ישראלים מפי
גמסל"ת" ובפירושו דבריהם חסר באחד מהעדים
פרט זה. (וחנו לריכס ביחוד לעדותו), כי כה"ג הכ"ג אות
קמ"ד ממנהיב"ל ח"צ סי' י"ב, דכיון שכתוב בקב"ע בזה ישראלים
ואמרו ששמעו ק"ח עדויות מחוגרמים מסל"ת, אפי"פ שמתוך דברי
העדות לא פורש צ"ח מהם שהי' מסל"ת כיון הוא כמפורש שגם זה
מל"ת מפני דברים אלו.

יט. גב"ע בב"ד מ"שאל מפ"ג ולא פורש אם הסל"ת. כי
מנהיב"ל ח"צ סי' י"ב [אף] דכשישראל לפנינו דילמא
לא שריק עד דשיללי אם הסל"ת, אולם צנ"ד לאו מילתא היא מחזי
טעמי, חדא כיון דצנ"ד קבלו העדות מהישראל, ל"ח לצ"ד עושין
ולא שיללין לבו, ואמרין דודאי שאלו כצ"ד את פיו אם כגוי הי'
מסל"ת, וכ"ש שידענו שצנ"ד שקבלו העדות הי' צ"ד ופ"ה יודעי דעת
ומצינו מדע וראש דיינים הוא מהחכמים המוצהקים והרשומים,
ועוד שצחקתא בעדויות כחז ששמעו במסל"ת כיון.

וכ' מהר"ש הלוי סי' ג' ד"ח עור ב' דלמנהיב"ל הי"ג צנ"ד שראשי
העם שופט' ומנהיגי העיר בזה על החתום [שסיפר כגוי מפי
שמה אלא שלא פורש אם הסל"ת], אפי"ג שאינו כחז צ"ד עכ"ז
כי דלא נפקי מחזרת צ"ד ואפשר למימר עליהו דל"ח עושין, וא"ל
לכתוב לצ"ד דשם לשאל אם כגוי הסל"ת, אלא דהיינו רק לטעם הא'
דמנהיב"ל, אבל הא' כי דליכא הכך ב' טעמי כיון, כיון דדוקא גדונו
שהי' כחז צבולל שהעדויות הי' מסל"ת כי דתלין להקל, אבל צנ"ד
אינו עוזר כלל שהי' מסל"ת, ואפי"ג שמהיב"ל כי לי אפשר להחמיר
וג"ה

מו. הסוברים דבישראל מפי גוי לא מהני עד שיפרש עכ"פ
שהי' מסל"ת, לכ"ע. כי המ"צ סי' ס"ג (וכובא
צחצח"ש סק"ה וכו' מהצ"ש) דאפי' למכרי"ק וחס"ד [כג"ל ס"ק
קכ"ח] דסגי אפי' צחצח"ש, היינו צממ"ג, שהין דרך כגוי לשאול
על ישראל [ומה איכפת לו מיהודים, שם סמ"ן], ומסתמא אמרין
שלא שאלו רק במסל"ת הגיד לו, ואפי' שאלו חין שאלה גוי מוציא
מדיון מסל"ת כיון, אבל ישראל דדרכו לשאול על ישראל חזירו, ושאלתו
פוסלת כיו"ע מודו שהין עדותו עדות עד שיפרש ששמע מהנכרי
במסל"ת, ובצ"ד שלא פירש חין בעדותו ממש עד שיעיד שנית ויפרש.
וכע"ז בסמ"ן צדון שמע מהגוי כשסיפר ליהודי אחר ולא הי' צחצח"ש
הסיפור ואינו יודע אם הסל"ת או שאלו היהודי מקודם, וכי דאפי'
למכרי"ק וחס"ד כי דהיינו דוקא כנכרי ששמע מנכרי שלא בפני ישראל
[וכובא צחצח"ש הג"ז סוף אות קל"ה], דאין כאן מי שהי' לו לשאול
על הישראל כיון ואפי' שאל חינו פוסל, אבל ישראל דדרכו לשאול לא
מהני עד שיפרש כיון, ואפי' צנ"ד שהמצינו לפנינו אינו יודע אם
הסל"ת או שהיהודי שאלו מקודם, ודאי יש לחוש שמה שאלו היהודי
ואין כאן עדות לכ"ע. [וע"ל ס"ק קכ"ח אות ב' ד"כ והכ"ה מחזר
שכ"ל לטעם הכ"ש שם].

ובדבר משה ח"א סי' י' דק"ז ע"א כי טעם לחלק, דצחצח"ש צממ"ג
יש להקל צחצח"ש משום דאמור כראשון מסל"ת הי' ומה
שלא פירש כיון משום דלא ידע להבחין בין מסל"ת או לא, וכונתו
אינו אלא לספר מעשה שהי', אבל ישראל ששמע מפ"ג צ"ח לומר
הדברים בפני צ"ד, ואם אימת שגוי הי' מסל"ת הו"ל לומר צהדיא,
דכ"ח ידע דצנ"ד לא מהני בלא מסל"ת. וכי צחצח"ש לא צהדיא (אלקלעי)
סי' י' דף ס', דלטעם זה אפי' בדליתא היהודי לפנינו לצר לא מהני,
ומסתפק שם לטעם המ"צ כג"ל אם חושש לסברא דדרך היהודי
לשאול גם בדליתא צהדי, או רק בדליתא דאפשר לצר אבל בדליתא
לא נענגה צביל חשש זה. [אולם נדון דמ"צ סמ"ן מייירי נמי בדליתא
לפנינו כדמוכח שם בסוסי מ"ה, המוצא להלן אות ב' סד"ה וכ"כ
מהר"ם, דעלה קאי המ"צ צמ"ג מ"ז ה"ל].

וכ' בכנח"ג הג"ז אות ק"מ ד[גם] מהר"ם אלשיך סי' ס"ז מחמיר
בעד מפי עד מפי גוי * דאף בדליכא למיקם עלה דמילתא לא
תלין שהי' פירשון מסל"ת. שכי שם דכיון דלא אמר שהי' כגוי מסל"ת
או לא וא"ל לצר דכ"ח אמר שאינו יודע מי הוא היהודי שאמר לו
דבר זה צמ"ג כגוי, עדותו גרועה מעדות פי [שפסלה שם].

ובאבני גזר סעי' בישראל מפ"ג אחרי שכתב להמ"צ כג"ל ובע"ז
דלכלן כי דר"ח בע"ז מפסקי מהר"א לא נחצרה לי
כי שם לא נזכר שלא העיד שהכותי הסל"ת, וחש"י חו"ט שהזכיר
כפ"ת [ומנחת להלן אות ב' ד"כ ועפ"ת] לא מלחחי, וקשה להקל
בזה, אלא שצנ"ד יש להקל משום מדע"ג כיון.

מז. וכשחית הפאורע מפורסם. כי כתא הר"ם (מרגליות)
סוסי י"א [צדון הריגה שהשתתפו בו כמה גוים
צמ"ג חו"ט], דכ"ג מהני צחצח"ש גם להמ"צ, דיש להביא ראי'
מתא' שצ ימקד [סי' י"ב] דדבר שנעשה צפרוסם דרך הכפרים

י' כן צ"ל דמ"ש בבנה"ג עוד פ"ה מפי גוי, כי חסר לאברהם אלקלעי
דף ט' וט"ס הוא, ומיותר, [וכ"ה העדון במהר"ם אלשיך], דאם הי' גם גמפ"ג
תרי אין ראי' דמחמיר בישראל מפ"ג דאפשר דחומרתו היא משום דהי' גמפ"ג
על בישראל מפ"ג לתור מיקל.

אוצר הפוסקים

ס' י"ג אם נתקבל העדות ב"ד אין בודקין אחר ב"ד ומסתמא הי' מסלית, וכיון דלא מהני [להמצי"ט] אמירה סתם מסתמא שאלו, וצפרע שבי המורה שחיפס בחשבות וצקו"ט, [ור"ל דהמצי"ט מזכר צקו"ט כמ"ש שם בתחילת השאלה ומשם ראהו השואל וודאי דחשש להמצי"ט], אלא שאני דן על עיקר דברי המצי"ט כו' [כג"ל אות י"א]. כ. הסוברים דגם (וכ"ט) בישראל מפ"ג מהני בסתמא (בדליתא לפנינו). כי הע"ז סק"ז (דמח"ד דכוכית דגמפ"ג

מהני ממ"ש הרמב"ם דבעד השומע אין שואלין איך ידעת כו') מבואר דגם בישראל שאמר ששמע מגוי ולא אמר צפירות שהי' מסלית, סגי בכך, ומ"מ נראה דאם העד צפנינו שואלין ע"ז איך שמע אש הי' במסלית או לא, אצל כשאנינו צפנינו סגי בזה, והביאו ב"ש סק"ז אחרי שהביא להמ"ב בג"ל שצאות ע"ו, [ולא העתיק סוף דברי הע"ז שבי דאם הוא צפנינו שואלים אותו]. וכי בסא"ר דקו"א סוף עור ב' (ע"ד מהרי"ל שג"כ כי דלריך לשאלו כדבסמוך), דאע"ג דנחבאר מכתה פוסקים בדליתא ריעותא לא מהדרין לצדדי אע"ג שהוא באפשר קרוב, כי דלא אמרה ברב אלא לענין מסית לפי תומו דוקא שהוא ענין חמור כמ"ש הרי"ש, דצאנינו מסית לפי תומו אין כאן עדות כלל, וכל שלא יתבאר צדדיה הוי ריעותא גדולה, ואע"ג דצא"א להתברר סמך אחי"ד להקל, מ"מ באפשר להתברר בדרך קרוב הו"ל ריעותא קמן מהדרין צתרה לצדדי, משא"כ בשאר מיילי כו'.

ובן המצי"ט ח"ג ס' ר"ב ביהודי שאמר לאני הנהרג איך תאמר שלא נהרג בנך הלא הלל שמעתי מגוי א' שצדיתו חוזר ממקום פ' נהרג עבד מלבושו, אחרי שבי דאף שלא הזכיר שהגוי הסלית כי צתתם דצרו שמעלנו אמר מה שאמר במסלית, הוסיף, ואפי' שלא הי' משמעות בדברי הגוי הי' מסלית אלא סתם מספרים עדותו (עדות) דלא עדיף גמפ"ג שבי התה"ד דסגי צתתם מישאל כשר המעיד מפ"ג אע"פ שלא פירש אש הי' מסלית, אדרבא ישראל המכוין להעיד עדיף מגמפ"ג, ואם מעיד מפ"ג סתם עדותו עדות, ואף שיש מי שחולק בגמפ"ג דצעי' מסלית בשניהם, ישראל עדיף מגוי שני מסלית, וכ"ש ב"ד דמשמע שדברי הגוי היו במסלית. [וע"ל אות י"א דצח"צ סמ"ט החמיר טובא ומ"ש בזה צצני אצרכם ולרור הכסף ועוד המוצאים שם]. וכ"מ ממחרי' מצרונא בג"ל אות ז' דישאל מפ"ג עדיף מגמפ"ג ומהני צתתמא.

וב"ב המהרי"ט ח"ב סכ"ה דבישראל מפ"ג שהעיד צתתם וליכא קמן למדקיה סומכין דמסלית הי' מדלא אמר שעי' שאלה סיפר, ולא נאמר מעלמנו להחמיר שעי' שאלה סיפר. ועי' כסברא זו צהר"ח"ה שצאות זה להקל, וכי צצני דוד צקו"ט סג"ג דמהרי"ט צסמ"ח [הג"ל צאות י"א] משמע דמחמיר, ובדוחק י"ל [דכיוני משום] דמיידי [הכא] באמר בא פ' ואמר לי כו' [וכג"ל ס"ק קכ"ח אות ח', ע"ש]. וכי בשער אשר דמה שהבין בדבר משה ח"א דמהרי"ט לא התיר אלא צנדנו שהי' רגל"ד, אינו נכון, דהא מפורש במהרי"ט דמתחילה כי דבסיפר סתמא, מסלית הוא משום דלא נוסף בדצרו שהי' עיי שאלה כו', וביאר אח"כ דא"כ למה חפס התה"ד דינו בגמפ"ג, והשיב משום דבישראל אפשר לברר ורק בדליתא סגי צתתמא, הכי מפורש דעל סתמא דמיידי התה"ד כי המהרי"ט דה"ה בישראל מפ"ג, ומ"ש שם המהרי"ט אחרי דברים אלו, ואף להרי"ש מהני צדמוכה מדצרו שהי' מסלית [וכג"ל אות ח']. לא קאי אדלעיל, אלא מילתא צפ"ע הוא, דשוב הוסיף חידוש אחרונא, דגם להרי"ש דמחמיר בגמפ"ג משכח"ל דמהני, כשנוכר מחוץ דצרו שהי' מסלית וכצנדנו. וב"ב מהר"ם אלשיך סמ"ד דלכתה"ד דמתיר בגמפ"ג צתתמא כ"ש בישראל מפ"ג, דלא עדיף גמפ"ג מישאל, וכ"ש ב"ד שפירש

שכגוי

ולא כי דודאי יש להחמיר וכדויק על ל' זה מהר"ם ששן צס"י ו', עכ"ז מי יקל ראשו להקל, וא"כ ב"ד שיש רק טעם דל"ה לב"ד עו"טין יש להסתפק אש לריך לכתוב ע"פ לשם שיבררו לנו אש הסלית, ואפשר דמהרי"ל רק צתתמא קרוב כי כן, אצל ב"ד אפשר דחשיב מקום רחוק [וכצנדנו אות כ"צ], והי' ראוי להקל, אצל אין דעתי מכרעת וראוי לספק בו. ובדס"ד ד"ה צאופו, צאותה גצ"ע וצאותו ספק אצל צעדות שניה הביא לצדוק למחר"ם אלשיך [הג"ל צאות י"א] דמסיים צפסקו דיש להתיר בדליתא קמן שלא לאחר עד דייתי קמן ונשייליה, וה"כ ב"ד יש להתיר אע"פ שלא נודע אש הגוי הסלית צתתמא עגון כזה. [ולא כ"כ צעדות הראשונה אפשר דסתם הי' לו ספק צל"ה אש חשיב מסלית].

ובסא"ר דקו"צ ע"ד כי דמה שהבין מהר"ם הג"ל דמהרי"ל לא סמך אצורה דאין ב"ד עו"טין אלא צלירוף טעם ב' צצנדנו, צמח"ת אינו כן, שבי"א מהטעמים די לצדו, דמשפט לשונו, דלאו מילתא היא מתרי עממי' מבואר צדדיה דכל חד וחד סגי לעלמו, והעד הנאמן ממ"ש אח"כ [ומוצא צאות כי] כגון שצא לפנינו ויהודי וכו', שהוא משל חרוץ משולל מצ' הטעמים, ואילו היו ב' הטעמים נזכרים כאחד הי' לו לחפוס המשל צמיתות א' הטעמים, ח"ו מבואר דמ"ש והיכא דליכא הכך ב' טעמי, ר"ל שום א' מהטעמים, וכן חפסו צמושלם מהר"ם ששן ס' ד' ומהרי"ט ו' יעיש צחש' צצנ"מ ח"א סמ"ה, ואי"ז לריך לפנינו. ובצד משה ח"א ס' י"ג אחר שבי ג"כ דלמהרי"ל צחל סגי, וא"כ ב"ד שקבלו העדות צצ"ד ודאי שאלו אש הסלית, וכיון שראו דל"ה עיי שאלה כתבו הדברים ששמעו מפי העדים כמו שהם, הוסיף, דאע"ג שמשפט דברי העדות עדיין לא הותרה אשה זו לפחות מאיסורא דרצן כדיבאר כו', מ"מ אש חיתא דהיו הדברים עיי שאלה לא הי' להם לכתוב צתתמא, דהי"ל לחוש דילמא יצא עדות אחרת ויולטרף זה לצאותו עדות, ולא הי"ל להוציא מתח"י דבר שאינו מתוקן, וכ"ש כשהוא צצ"ד יפה כו', וכ"כ הפנ"מ צח"א סג"ג דקב"צ עיי להקל צה"ט לצד דל"ה לב"ד עו"טין, אש לא דמחמת דהעד והאשה והצ"ד כולם היו שם לעת הדין כתב דש"ד דנשייליהו לברר העדות יע"ש.

ובתשו' הב"ח ס' ע' [דף ל'] אחרי שבי דכיון שמפורש צעדותם שהי' מסלית ל"ח דילמא טעו [וכג"ל אות י"ב], הוסיף, ועוד דאין ספק דכשהגידו עדותם לפני ב"ד חקרו אותם ב"ד האין ידעו שהסלית, דבי דינא צתר עדים דיוקן, כדחיתא צפ' י"ג [ב"ב קל"ח צ']. ופשיטא דהגידו לפנינו חוכן הסיפור והצינו דדיינים שלא הי' שם אלא מסלית, ולכך כתבו דדיינים צתתמא שהגידו שהגוי הסלית, ואין צ"ד צתר ב"ד לא דיוקן דל"ה לב"ד עו"טין, ואי"ל דל"ה צכה"ג שיכתבו עדותם ששמעו מגמפ"ג ולא ישאלו איך הי' צתתמא.

ובתשו' הרמ"ן ס' י"ד אות ה' הביא גם מהע"ז סק"ז בג"ל שבי דהרב המורה ע"פ קצ"ע שצא לפניו [וכתוב בו שפי' העיד על מיתת פ' חשיב ג"כ עד מפי עד לפני הרב] וא"ל לחקור, והעיר דמהמ"ב ס' ס"ג נראה להיפך, דהוא הי' הרב המורה ע"פ גצ"ע כזה ואפי"ה כי דהי' לריך לחקור שנית מפי הישראל.

ובמשיבת נפש השני ס' ע"ח אחרי שהביא להמצי"ט בג"ל, כי דצ"ד ליכא נפ"מ כיון דנגצה עדות צצ"ד אין בודקין, דאין יעלה על הדעת שאמר צפני ב"ד סתם שהי' מסלית ולא ישאלוהו כיצד הי' המעשה, אש נימא דלא מהני אח"כ ואמר צלשון ששמע מהגוי כו', ובתר צ"ד לא דייקוין, וכן מזכר צצ"ש [צקו"ט]

אוצר הפוסקים

ממסית לפי חומו, לפי"ז בישראל מפ"ג בסתמא תלין להחמיר, דרם אח"כ כי ותו דכיון דלא ביאר כו' לא תלין להחמיר, [וכנ"ל ס"ק קכ"ח אות ב'] לפי"ז אפי' נישא דשאלת גוי לגוי מזקת אפי"ה לא תלין לחומרא שאל, [וכמ"ש בצ"מ שצאות הנ"ל], אי"כ ה"ה ישראל מפ"ג כו', וכלבו רבנותא שלמדו מתה"ד להחיר בישראל מפ"ג, או בשאר דברים דלא תלין לחומרא היינו משום דמכחו על תי' ב', וכסוף דבריו כי כע"ז מהר"ש הלוי סי' ג'.

ובמקום שמואל סל"ז בגדון ישראל מפי גמפ"ג אחרי שהביא להמ"צ הנ"ל שצאות ט"ו, כי אמנם בחשו מהר"א ששון ועוד כמה פוסקים מוכח שלא חילקו צוה, ומהר"א [נ"ח] כי דישאל מפ"ג עדיף כו', ועוד כיון שמוצא בהרבה פוסקים דעד מפי עד אל"ל קצרתיו כו' אי"כ כ"ש שאל"ל שבי' מסל"ת, ולא יבא אלא ספק שפסקו הרא"ם והמ"צ להקל ועליהם סמכו האחרונים ודלא כהרמ"א בהגה. [ועי' לענין ספק מסל"ת בס"ק קכ"ב].

ובצוף דבש סי' י"ז בישראל מפי ישראל מפי גוי, אחרי שהוכיח דלענין עד מפי עד אף שהראשון אמר להב' דרך סיפור ששמע שמת פ' מהני להשומע מפיו שיצא ויעיד, כי אלא דיש להסתפק בג"ד דכשסיפר היחודי מכלוף הענין לאצרכם [שהוא העד דלפנינו] לא ביאר בדבריו דהגוי שסיפרו לו הסל"ת, ואחרי שהביא למהרש"ד הנ"ל דפסקין בהתה"ד, ולמהר"א"ם דבסמוך דבישראל מפ"ג גם לריב"ש מהני בסתמא, בוסוף, דנ' דמכלוף ה"י כמעיד לפני אצרכם, שהרי כיון שאמר לו [אצרכם] למה לא דברת כאלה צאלגזייר ה"ש לו שפחד לנפשו משום שהוא תמיד יולא צין הישמעאלים הרלחנים, וכמו שהגדת הדברים צאלגזייר הוא משום החר אשתו גם סיפורו עם אצרכם הוא צביל החרת אשתו, שאצרכם יגיד משמו מה ששמע מהגוי כדי להחיר אשתו, וכיון שנחביון כדי להחיר משום דברי הגוי האלו מסתמא ששמע מהם מסל"ת, ואף דלהמ"צ"ע ל"ל דברי הגוי אות צאות, היינו לכתחילה שנקרא לראשון וגשאלהו, אצל צא"א כצ"ד שמכלוף נפטר ודאי יודה דסגי, אצל אי"ל לזה כיון שהאחרונים פסקו בהתה"ד כותיבו עבדיו, וכבר כי כע"ז דה"ה בישראל מפ"ג, ודלא כהמ"צ, ומכ"ש דצ"ד ג' דה"י מסל"ת דברי אחר, שאמרו לו הגוי שפ' נפטר שהרגו גוי פ' משמע דמעמם אמרו לו בלא שאלה.

ועפ"ת סקט"ה שבי' מהתו"ט דאפי' להריב"ש סגי בישראל מפ"ג בסתמא. שבי' שם דאין לפקפק מה שלא אמרו [המעידים] שהחילום הסל"ת, שאפי' להמריק כן היינו בגמפ"ג אצל בישראל מפ"ג לא, פי' כחצי מהר"א סי' רכ"ג, וכן בחשו הרא"ש כלל י"ח סי' ט' שבי' והיחודי ששמע מהערל יצא לצ"ד ויעיד ויתירוה דכל הני עובדי דיצמות לא העיד הערל עלמנו אלא השומעים מפיו כו', [אי"כ משמע שא"ל הישראל להעיד בפירוש שה"י העכו"ם מסל"ת דהא לא זכר צ"מ ששאלהו א"ס הנכרי ה"י מסל"ת, והמצי"ע [הנ"ל אות י"א] מוכיח מהר"א ששריך שיגיד כל דברי הנכרי לצ"ד, ולא נקירא כלל דאופכא משמע, שלא אמר רק דברי הנכרי ולא שאלהו בצ"ד כלל*], ואע"פ שצאותה תשי' כי לעיל ובגד"ז יש כמה עדים ששמעו מפי הערלים מסל"ת, לא כ"כ לענין שכך צריך שיעידו שהערלים היו מסל"ת שהרי הראיות שהביא אין נראה שהישראל העיד שהערל ה"י מסל"ת, אלא מעשה ההוא כן ה"י, וכן ממ"ש הריב"ש [הנ"ל אות ז'] דגמפ"ג אינו כשר שהרי אינו צקי כו', ה' דאילו הישראל הצקי צוה יכול להעיד מפ"ג וא"ל שיאמר צפי' דהערל ה"י מסל"ת, דאי ה"י הישראל מחויב לומר

שהגוי הסל"ת וליחא קמן דנשיילי' כו'. והוצא לעיל אות י"א. וכן המהרש"ד בסנ"ג אחרי שבי' דגמפ"ג מהני אף דו"ל מאן לימא לן דגוי הראשון הסל"ת, בוסוף, אי"כ כ"ש ישראל המעיד מפ"ג, וזה ברור. וכע"ז כי בסנ"ג ונ"ז. וכן הג"ר משה בחשו שצמ"צ סוסי' מ"ה אחרי שבי' דיש לפסוק בהתה"ד מוסק אי"כ מאחר שהיחודי ששמע מהגוי אינו צפנינו לשאלו, מסתמא אמרינן דלפ"ת הסיוח לו.

וב"כ מהריב"ל צח"צ סי' י"ז דעדות פ' מספקת אע"פ שלא הזכיר א"ס הגוי הסל"ת או השיב על שאלה, איצרא דלכאורה ה"י דאע"ג דא"ס הישראל אינו צפנינו וא"א למיקם עלה דמילתא תלין להקל דה"י מסל"ת וכדלתינן בגמפ"ג, אצל צ"ד דאית' ציריין [העיר שמשם נשאלה השאלה] דילמא לא שרינן צהאי סבדותא עד דנשיילי, אולם ה' דצ"ד לאו מילתא היא מצ' טעמי, חדא דנתקבל העדות צ"ד כו' [ובצאות י"ט], ועוד דבהקדמת העדויות כחוצ ששמעו קל"ת עדויות מחוגרמים מסל"ת כו' [כלומר אע"פ שלא כ"כ על העדות שדינן עליה, אלא בכללות, ע"פ מהר"ש הלוי סי' ג', ומה"ג הנ"ל אות י"ח], והיכא דליכא הני צ' טעמי דאמרינן, וכגון שצא לפנינו יחודי שאמר מפי יחודי שצמקום פ' ששמע מגוי שנהרג פ' אפשר להחמיר דלא שרינן עד שנדע מפי אותו היחודי ששמע מפי הגוי א"ס ה"י מסל"ת או משיב על שאלה, דכיון דאיכא למיקם עלה דמילתא ה"ל כמאן דאיתא קמן דנשיילי. ועי' בסא"ר הנ"ל אות י"ט, וכ"כ בדבר משה ח"א סי' י"ג דמהר"ב"ל מוכח דצדא מהעטמים סגי שלא לעגה עד דנשיילי או שקבלו צ"ד העדות כו' או אפי' דחיישי' לצ"ד עושין א"ס יש איזה הוכחה דה"י מסל"ת סגי. [וגם למהר"ה צאות הנ"ל דכ' דצ"י צ' העטמים הא מוצא בסמוך דליכא כלל לפנינו ודאי סגי בסתמא].

וכן מהר"א ששון צ"מ י"ג אחרי שבי' דנתפשט לפסוק בהתה"ד, בוסוף, אי"כ א"ס היחודי שהעיד מהגוי לא ה"י אומר כלום [א"ס הסל"ת או לא] רק שאנו מחפשים, יש לנו לחלות כשאנו לפנינו ולומר שמה הסל"ת, אצל צ"ד צמ"צ העיד שמוסוף מן התחיל הוי ספק מסל"ת כו'. וכ"כ צפני"מ ח"א סט"ו דכיון דפשטה הכוראה להקל בגמפ"ג בסתמא, אי"כ כ"ש בישראל מפ"ג דתלין דהגוי הסל"ת.

וב"כ מהר"ש הלוי צ"מ ג' דצ"ז ע"ד דכיון דסמכו אתה"ד בגמפ"ג כ"ש בישראל מפי גוי תלין להקל דהגוי הסיוח לפי חומו, אלא דו"ל דדוקא בגמפ"ג [סמכיון בלא צירור] משום דא"א. דהיכי נעבד, א"ס נשאל להב' א"ס הראשון הסל"ת או ע"י שאלה, הרי אפי' ישיב דהסל"ת ה' דאין להאמינו ואפשר דמשקר כיון שמעיד על מה ששאלהו והריכו מכוין להעיד ואין צעדותו ממש, [ועי' צוה צ"מ קכ"ח אות ט'] אצל בישראל שצדו צא"ס סתמא לפנינו ולא פ"י א"ס הסל"ת ה"י ה' דראוי לחקור ע"ז, ומ"ש הרמב"ם [ולעיל סעי' ה'] דלעד השומע אין שואלין איך וכו', כבר כי המ"מ שם דהיינו משום דא"א כו', משמע דגם צשומע א"ס אפשר יש לחקור, וראי' ממ"ש בפסחים פ"ק לענין חזקתו צדוק, למאי גפ"ת, ומשני דליתא האיך לשיולי, משמע דא"ס הוא צפנינו ראוי לחקור, וכ"כ ראי' זו מהר"ם שצחשו צ"י צדיני מסל"ת סי' ב', אצל דליתא לפנינו תלין להקל כצמפ"ע, אלא דצ"ד הוי מקום קרוב וכדאיתא קמן הוי. ומוצא צאות כ"ב.

וב' בצרור הכסף סי' א' [דל"ת טור צ'] דאמנם לעטם ה"י שבי' קתה"ד להחיר גוי מפי גוי משום דאפי' שאלו לא מפקא

אוצר הפוסקים

ששאלו, ובדחילוק מהרי"ט [כג"ל ס"ק קכ"ח אות ח'], וגם מהי ס"ג אין ראי' דחולת, דהתם הי' חסרון דברים בעדותו שלא סיפר איך ידע שזכר פ' ורק אנו מצויים ששמע מגוי, וא"כ יש לחוש נמי שמה שאלו ולא סיפר ששאל כמו דלא סיפר מדיכין ידע, וזכר גם להמקילין חזו"ן לחומרא. [וכדלבעלן אות כ"ד].

ובתום' חיים ח"ב דו"ד אחרי שמציא דעות בג"ל, כי דמלי' הרמב"ם הי"צ והשו"ע סעיף י"ד שכתבו דישאל ששמע מפי גמסלית מעיד ששמע ממנו ומשיאין ע"פ, אין הכרח לשום נד, דמרישא כי לכאורה דבעינן שנדע ששמע ממנו במסלית, ומסיפא ששמע דאף במעיד סתם מכני, ולפ"ז י"ל דצרישא קמיל רק כדון על הישראל המעיד דכוא לא יעיד אם לא שחי' הכעו"ם מסלית, ונלע"ד דהעיקר צוה לפי מה שכתב אדם הישראל המעיד, דאם הוא בר אוריין ויודע להבחין בין מסלית לשאינו מסלית אז מכני אפי' אינו מעיד שחי' מסלית, דמסתמא אם ליה מסלית או שחי' לו ספק דדבר ליה אומר סתם, וכמהראנ"ח בג"ל, אבל אם הוא איש פשוט צעין שיאמר שחי' הי' מסלית, אמנם יש לדון להקל, דגמפ"ג חפסו האחרונים להקל כהה"ד כו', ועמם הה"ד דלעולם ליה שום חשש על דלפ"ה רגל"ד, ולי"ח שמה אינו מסלית רק בזה אנו רואים שאינו מסלית, ועמם זה שייך אף בישראל מפ"ג, [וכע"ז בלרור הכסף הכ"ל], ופי"ג בפנימ" ח"ג סי' י"ב [שכ' שם דאפי' תימא ששמע מהגוי, ג"כ עוב, דחלוין שצמסלית אמר לאותם התוגרמים ויכוידים, דדוקא צמסלית לחכם פ' חששו לכך מפני שקדמה לו שאלתו, אבל בהגדתו לתוגרמים אחרים מי הגיד לנו שלי"ה צמסלית, דכי מה"ד כו'], וכ"כ במקום שמואל ס"ז הכ"ל, ולזה נועם צמסלית נפש סל"ח [כ"ל בזהו י"א], ומה גם אם אמר ששמע כן מחייל וכרי דכס' ע"פ רוב הוא צמסלית, דדרכן לספר זה לזה מה שראו בשדה המערה בלי שום כוונה רק כמספר מה שראה צעיניו, [וע' ציחר בזהו לעיל אות ה'], ומיכו גם לסברת המקילין שחפסו לעיקר אם אפשר לצרר לריבין לצרר ולשאלו אם הגברי הי' מסלית, וכמבואר ב"ש סק"ז דכלל מקום שאפשר לצרר לריבין לצרר.

ובערוך השלחן סעי' קמ"ב כי דמ"ל דאם ידענו שהישראל ע"ה ואינו יודע כדון שצריך הכותי להגיד דוקא צמסלית קשה להקל.

בא. ובשכתוב שהגוי "חעיד". בחש' מהרי"ט ס"ז ג' דס"ד ד"ה בלחוס, בכתוב גב"ע שהגוי' העידה להישראלית ולא פורש אם הסלית, אחרי שכ' דאם הישראלית צמקס רחוק הרבה פשיטא דיש להקל ולומר דהסלית, באסיף, ואף שכ' "העידה" הגוי וי' שכוונתה להפיד, אפשר דלאו כ"ע דינא גמירי, והדברים היו מסלית והסופר עשה וכתב "העידה", משום דהוא מדון דכל דבר הנאמר להחיר או לאסור נקרא עדות, ולכן כי העידה אפי"ס שחי' מסלית.

בב. כשהעד (או חב"ד) במקום קרוב, או במקום רחוק ואפשר לברר ע"י מכתב, אם צריך לשלוח לשאלו, ומה נקרא מקום קרוב. כי מהרי"ט הלוי סי' ג' דמ"ט טור ב' דמ"ד שאלו חזר כלל גב"ע אם הסלית, אפשר דהריב"ל הכ"ל [בזהו כ'] צריך לשלוח לב"ד דשם לצרר אם הסלית [וע' מראיותיו בסא"ר דבסמון], ואפשר דמהריב"ל לא כ"כ אלא דוקא בנדון מסליתותיקי לשיירן שהוא מהלך ב' ימים וראוי לקרותו מקום קרוב ולקרותו אפשר למיקם עליו דמיתא, אבל בנ"ד שמעיתו עד מקום שהאלה הוא מהלך ו' או ז' ימים

לומר כן הו"ל לכתוב שהרי הישראל המעיד מפ"ג צריך שיאמר שהערל הי' מסלית והאיך יכול הערל כ"י לומר כן שהרי אינו צקי כצק לשיטתו דגמפ"ג לא, שבתו והצונותי דהואיל וי"ל הכי וי"ל הכי איך נעצוד עובדה, עד שמלחתי עוד צריב"ש סי' שצ"ה דרוב החכמים הברפתים והאשכנזים מקילין בעדות אשה ולא כן בגאונים וכו', וי"ל דעיקר הדברים הלוי בפלוגתא דלוינו דצבורות דמ"ן כו', וגמלא שסברת המקילים וגם הברפתים והאשכנזים סמוכים ביושר על האיבי"א דשם, והואיל וכן ואנחנו מצני צניכס דהצרי' והאשכנ' ועל פיהם אנו דניס ופוסקים כו'.

וכן מהראנ"ח סי' ב' (דל"ח ע"ד) אחרי שכי' הישראל מפי גוי שלא ציחר שחי' מסלית דלמח"ד חלוין שהי' מסלית ור"ן וריב"ש חלוקים עליו, באסיף, אם לא שנאמר דבעיקר כדון דחלוין להקל כשאין הדבר לפנינו לצרר גם כס מודים, אלא שדעת הר"ן דכ"ז כשישראל הוא המעיד משום דמסתמא אם הגוי ליה מסלית או שחי' ספק אחר דצבריו ליה היכודי אומר דבריו בזהו אבל הי' מפרש הספק הכוא או שאינו מסלית [כדי שלא יכה מכאן], ומדבעיד סתם חלוין להקל, אבל כשהמעיד גוי סובר הר"ן דאין לסמוך על סתם דבריו ומשום דלוינו הי' בלחוס אחר הי' מפרש כו', וגמלא דמ"ד שבעידו ישראלים אין לנו גמגום מלד דברי הר"ן והריב"ש [דגם לריב"ש י"ל דמכני, דעמנו דאסר בגמפ"ג משום חידוש ואינו צקי ל"ש בישראל מפ"ג], ויש לנו להקל בכל ספק, אלא שא"ז צרור. וע"ע מ"ש בס"י ס"ב, ובציאו בכה"ג בגב"א אות קמ"א. וכן בציאו בקו"ע סי' ר"ם, ולא בציא הסיים דא"ז צרור. וכ"כ בחש' הרא"ם (מרגליות) סי' ב' וסי' י"א דני דאפי' המחמירים בגמפ"ג מודים בישראל מפ"ג, ושכ"כ מהראנ"ח כו'.

ובסא"ר ד"י ב' דכ"ל למחריב"ל דלריב"ש סגו בישראל מפ"ג בזהו, וזה כי דחומרת הריב"ש בגמפ"ג הוא משום דמסלית חידוש ולא משום דחיישי' שהאי' ליה מסלית [וכנ"ל אות ח'], וכרי ק' הא הריב"ש כי גם עמם דאינו צקי אם האי' הי' מסלית, וכן ממה שפסק בכל ספק מסלית לחומרא [בצמסע"ן] א"כ יש להחמיר גם בגמפ"ג משום ספק שמה ליה האי' מסלית, וי"ל דהריב"ל סובר דהריב"ש לא החמיר בצמק מסלית אלא ביש סיבה להסתפק אבל בבעד ידעה כדכא שלא נודע אם הגוי הי' צמסלית חלוין להקל דמסלית הי', [וכנ"ל בס"ק קכ"ב אות ג'], ומש"ה אסר בגמפ"ג רק מטעם דחידוש], ופי"ט דבישראל שבעיד מפי גוי שאמר לו שפי' מה ולא פירש אם הי' מסלית והלך לדרכו וא"ל לצרר, בזה מודה הריב"ש דחלוין להקל. אולם בסא"ר עמנו שם ע"ג וצדי"א ע"ג כי דלא כן, דמהריב"ש משמע דכל אופני ספק מסוק לחומרא כל שלא צרור עובא שחי' מסלית, וגם ק' ממ"ש שאינו צקי וכו', אי"ז דחייש גם לזה שהאי' ליה מסלית, ולפ"ז הי"ג בישראל מפי גוי סובר הריב"ש דבעי' שיאמר צדי"א שחי' הגוי מסלית. [אולם עס"ק הג"ל דצדק"ה ע"ז מציא בסא"ר שזב החילוק בין הספקות כנ"ל].

ובתשו' הרא"ם (מרגליות) סי' ב' כי דגם להמ"ב י"ל דמהני בישראל מפ"ג ובחנים כי הצ"ש דפליגי, דבסמ"ן מוירי המ"ב דהישראל צממו העיד שאינו יודע אם הכרי' הסלית משום שלא הי' צמחלת דברו לישראל אחר, ולכן חיישין שמה שאל אותו הישראל דרך הישראל לשאלו, אבל כשהישראל מעיד מה שהכרי' סיפר לו [צממו] ואינו אומר ששאלו, בלי ספק שמפרשין דבריו א'כשעמם כמו שהעיד לפנינו, ואמרין דלוינו הי' ע"י שאלה הי' מספר

אוצר הפוסקים

לדקוק צריחה, היינו כמ"ש הפוסקים דמיד צפחיתא צבחה יראה הסרכא והוי כמעלים עין מהאיסור, וכי"מ צהדיא צמברלצ"ה סי ק"א שכל שאינו לפניו ממש א"ל לחזור אחריו, ומוכיח לה מהא דפסחים וטרפיות, שם דק"א ע"ד, ומכריע"ט ו' יעיש צחש"י שצנ"מ שם סמ"ה כבר חמה על הפני"מ מההריב"ל הג"ל שכתיר מטעם דל"ה לבי"ד עושין אע"ג שבי"י יכול להתברר מהעד שבי"י צשירין, וכי"דני טעמו דכיון דהאשה היחה צבאלוניקי והי"י לריך לעגנה ימים או עשור עד שלכו לשרין לברר הענין כה"ג חשיב ליחנייכו קמן, ולא אמרין אין סומכין אחזקות אלא כשהצדור הוא בעיר שהאשה שם, איברא דיש לחלק מהא דמהריב"ל, דמספק אס הסל"ת יותר ראוי לתלות שלפ"ת הי"י דצדק אין אנו ממניאים כלום מלכנו, משא"כ אס נאמר ששאלו דענה זו אנו ממניאים, אבל נדון דפני"מ גם נד הכיתר לריך להמניא, והסא"ר חמה עליו דהא הריב"ל כי דמהסס לא אמרין שהסל"ת כיון שאפשר להתברר, ודוקא גבי צ"ד הוא דאמר"י שבי"י מסל"ת, מפני דל"ה לבי"ד עושין וצדאי כשקבלו העדות שאלוהו אס הי"י מסל"ת ונתברר להם, וא"כ הרי שאלו ממניאים שהבי"ד שאלו מהמעיד ושהמעיד בגיד שהסל"ת, וגם מה הולך להוכיח מההריב"ל דממקום למקום לא חשיב עשוי להתברר הא כבר קדמוהו הראשונים וכני"ל [ואולי ר"ל דצבאלוניקי הג"ל א"א לחלק כחילוק מהרי"ט ו' יעיש הג"ל], אלא דיש לחלק דצנ"מ הפני"מ אף שנתלה ללד הכיתר עכ"פ לא נמלעו הבי"ד משגיאה כו'.

עו"כ הסא"ר דמ"ש מהר"ש הלוי הג"ל דאפי' בדליתא קמן לריך לברר, ומוכיח לה שם מ"ש כה"מ לענין הא דאין שואלין לעד השומע משום דהוי א"א לברר, דמשמע דכל שאפשר לברר מצדריע אפי' בעד השומע, הנה מדברי הרמב"ם שם מוכח בדליתא קמן וא"א לצדורי צנ"ל לא מערחיין אצתריה, דאלת"ה אמאי מחלק הרמב"ם בין העיד מפי עצמו למעיד מפי אחרים, הא לאו צבכי תליא, דהא אפי' בשומע מאחרים משכח"ל עובא שיערכו לברר בגון דאיתא סבדי במקום קרוב וכו' על דרך הרוב כו', ואפי' ל"ה רוב מ"מ כיון דעיקר הטעם משום שא"א להתברר, למח לו לחלק בין עד השומע לרואה שאינו טיקר החילוק, א"ו הכל תלוי בדליתא קמן, דבדליתא אפי' אפשר לדרוש אחריו לא מערחיין כו', ומ"ש עוד מהרש"ה דכ"ז צחש"י ס"ג כי דשואלין את העדים אס איתנייכו במקום קרוב, דמתוך לי זה כי דאפי' הם מחוץ לעיר לריך לברר, ל"ל דה"ט דצנ"מ הי"י ריעותא, שילא קול שפי נהרג ודילמא המעידים ע"פ קול העידו, וכה"ג אע"ג דצ"א לברר סומכין על סתמות הדברים, אבל באפשר מצדריעין, משא"כ בעדות שלמה מלך עאמה כו', וצמבר"ס אלשיך סמ"ד שבי"י כתב בשלוח מחליב לפת והסחפק דילמא אינו צקי צמסל"ת כו' מציא להרמב"ם וכה"מ הג"ל וכי"דאע"ג דצחיתא קמן היינו חוקרין איך הי"י אצל בדליתא סמכין על לשונו שבי"י מסל"ת [והבי"ד צחות י"א], הרי מצואר דתפס צפי דברי הר"מ וכה"מ כדצארנו, דהא צנ"מ אפשר לברר כנודע דמחליב לפת אינו כ"כ דרך רחוקה, א"ו סובר דכל שאינו לפניו אין הרמב"ם מלריך לחזור אחריו, וא"א לצדורי מקרי, אלא דכ"ז דוקא צנ"מ ומאי דדמי ליה שכבר אמר שהגוי הסל"ת, אלא דאנו צאים צעלילה שמא אינו צקי צגדר מסל"ת, צבא אין זקוק לברר אלא דצחיתא קמן דוקא, אבל צאיכא ריעותא קמן בגון שלא אמר צהדיא שהגוי הסל"ת, אע"ג דצ"א לברר תלוי להקל ע"פ הוראת הה"ה, מ"מ באפשר לברר מחויבין לחזור אחריו אפי' מעיר לעיר ומהגמנוי להגמנוי, וכמ"ש מהריב"ל צבא דח"ב סי"ב הג"ל, [והיינו צעד אצל צג"ע

ימים כי דאפשר שנקרא מקום רחוק ונקרא א"א למיקם עלה דמילתא, וגם יש חשש טיגון וענוי הדין, ולפ"י הי"י ראוי להקל ולתלות דמסחמא הסל"ת, אבל הרבה מספקא לי ואין דעתי מברעת. ושם צב"ד צחות נדון ואותו ספק צעדות שני כי להתיר עפ"י מהר"ס אלשיך וכמוצא צחות י"ט.

ובמגן גבורים סי' ס"ט (הוצא ציד אהרן ח"ב הגב"י אות פ"ה) מסתפק עד היכן ימתין אס צמבר"ל לי יום צין הלוכה וחזרה, או רק כשיעור שילך ויחזור צצצוע אחד.

ובדבר משה ח"א סי' ע"י כי דמדברי מהר"ש הג"ל נלמד דצ"ד שהוא רחוק יותר מט"ו ימים לא יסחפק דודאי מקום רחוק הוא וראוי להקל, אמנם נל"ע דאינו תלוי צמקום רחוק או קרוב אלא באפשר לשאל לעדים, ואף שיהי' צמקום רחוק כיון דאפשר להתברר ע"י כתב מהכא להסם, אפשר להתברר מקרי, ומ"ש הג"י צחש"י דאס איתנייכו העדים צמקום קרוב שואלים אותם, לאו דוקא, אלא כל שאפשר למשיילינכו, מקום קרוב מיקרי, וכל דא"א למשיילינכו מקום רחוק מיקרי, ולא מיקרי א"א למשיילינכו אלא היכא דלא ידעין היכן הוא העד, או לפחות כשהוא צמקום דלא שכיחי שירות.

וכן בשער אשר סי' י' דג"ג ע"ג כי דצ"ד אף שרחוק מכאן מהלך יותר מח' ימים, מ"מ כיון דאפשר להתברר ע"י כתבים מהכא להסם, אפשר דקריין לי' היכא למיקם עלה דמילתא, וכדמסתפק מהרש"ה הג"ל, וכן מסתפק צמגן גבורים סי' ס"ט, אך צחש"י צצסוף הספר צבנו הרד"א סי' צ' פשיטא לי' דגם צמקום רחוק שולחים לשאל את פיו, וכי"י מחש"י הפני"מ ח"א ס"ג"ג וכוס"י פ"ו, וגדולה מזו כי צסמ"ד [ומוצא צסא"ר דצסמון] דאפי' צמקום צ"ד ורחוק בגון מקושטא וחאליפ כיון דאפשר להתברר ע"י כתב חיישין לבי"ד עושין, וגם מהרי"ט ו' יעיש שם סמ"ה מפורש יולא מדצרו שהצין צדעת מהריב"ל דהיכא דליכא טעמא דל"ה לבי"ד עושין כיון דאפשר להתברר ע"י כתבים מצדריעין, וכן מצואר צמבר"י"ט ח"א סמ"ה דכל דאין מחירין אלא ע"פ מסל"ת כל כמה שלא נתברר צודאי אי הוב מסל"ת כיון דאפשר לברר הדבר ע"פ כתבים לריך לברר, וכי"י צסא"ר [דצסמון] דצלא נודע שבי"י מסל"ת מחויבים לחזור אחריו אפי' כו'.

וכי' בחסד לאברהם סי' ו' דג"ט ע"ד דמהר"ס אלשיך הג"ל ודעמייה דצצני בדליתא העד לפניו א"א להמתין עד שיצא אפי' הוא צמקום קרוב, סבדי כמ"ש מהרש"ה [צצחות כ'] דאס לא הי"י הגוי מסל"ת לא הי"י סותם דצרו וכו' אומר שלא הי"י מסל"ת, והריב"ל להמרש"ה ודצ"ה הג"ל דסבר דלריך להמתין אף בדליתא, לכל חד כדאית לי, טעמו משום די"ל גם לאורך גיסא דאס איתא דהי"י מסל"ת הו"ל לפרש, אלא שצאין תקוה לברר ל"ה להא משום די"ל צמברלצ"ה הג"ל.

ובסא"ר דק"י צור צ' הציא מ"ש הפני"מ ח"א סמ"ד לענין צצור צבי גט דאין לצדד שבי"י דין, מטעם שלא לחוש לבי"ד עושין, דאין לסמוך אחזקות צצבר שאפשר להתברר, דהא צי דענא ואותה בעיר קיימא ונישיילינכו מפי הבת, ותמה הסא"ר דהא מצואר צראשונים ואחרונים דכל כה"ג סמכין אחזקה, וכמ"ש לענין צדיקה בערפיות דאף על גב דאיתא קמן לא הליכו צדיקה משום עירחא וסמכו על החזקה דנשחטא צחזקה היתר עומדת, וכי"ש לשלוח ממקום למקום דהוי ערחא יתירה, [ומ"ש צצ"ק דפסחים לענין חזקתו צדוק דנפ"מ בדליתא קמן לשולח, דמהרי"ט ח"א סמ"ה הוכיח מכאן דצדאיכא לצדורי אין סומכין אפי' אחזקה, ליתא, דהא כי שם המ"י דדוקא כשהוא קמן ממש לריך לשאלו, ומה שהלכינו

אוצר הפוסקים

ומ"מ סיפר בסתם ולא אמר ששמע, הרי דגיון לדבורו ואנחנו לריכים
לפרש דבריו ששמע מגוי ממילא איכא למיחש דע"י שאלה בלא, אמנם
לכאורה יש להביא רא"י מהכח"ד דגם בכ"כ לא חיישין, ממש
בפסקים סי' קס"א וז"ל אי"כ מה שאמר בעירון צפה מלא שהוא
הרוג לא דייקין אצתרי איך ידע שהוא הרוג אלא אמרין ששמע
צבירור מהורגיו כו', וא"כ אכתי נוחש שמה לא היו הראשונים
מסל"ת, דכאן לא אמר ג"כ דברים כהוייתן והיו ממש כג"ד, והרי
בסי' רל"ט [הג"ל בס"ק קכ"ח אות צ'] לא החליט להתיר מטעם
דשאלת גוי ל"ה שאלה, רק מטעם משום דמכין דגם הראשון הי'
לפ"ת, אע"כ מוכח דגם בכ"כ סמכין צה"י לפ"ת, אמנם עדיין
י"ל דלא סמכין רק דוקא כשיש חדא לטובתא, או גמפי"ג ומטעם
דאין דרך הכוי לשאול ובסדרת המ"ב, [ובזה מהני] אף דלא אמר
דברים כהוייתן, או ישראל מפי גוי ודוקא שאומר דברים כהוייתן,
וסמכין אסדרת מהרי"ט [הג"ל ס"ק קכ"ח אות ח'] דתפסין דבריו
כפשוטן], אמנם בחרתי לרשותא דהוינו ישראל מפי גוי דדרכו לשאול,
וגם שאינו אומר דברים כהוייתן דל"ש סדרת מהרי"ט וכנ"ל, מאן
לימא לן דיש להקל נגד מ"ב ומהרי"ט, וכנ"ל שאמר שקברו י"ל דגם
מהרא"י מורה להחמיר, דהרי עיקר טעמו מצוה צק"ע דאי הוי
ע"י שאלה ל"ה אומר דבריו צתם שיכול להכשיל, והנה אפי' נימא
דעתו דאף בלא הכיז לכ"ד רק לאדם אחר אמרין [נמן] דל"ה מגיד
דבריו צתם שיכול לבוא לידי מכשול ואמרין מסתמא הכל יודעין
דבעין מסל"ת, אעפ"כ אולי יש להחמיר כאן ד"ל דסמך עלמו אמאי
דקברו וצתמא אי"י מועיל כו' וא"כ אין להתיר מדברים אלו לחוד.

כה. גמסל"ת מפי ישראל. כי הח"מ סק"ד (ומוצא צב"ע
סק"ה) דבהעיד גמסל"ת אין ששמע מפי ישראל
שהעיד ע"פ שאלה אינו נאמן, דמאחר שהוא אומר מפי מי שכוונתו
להעיד גם הוא צעלמו מחכוין להעיד מקרי, וכן מלאחי שכתב מהר"א
אשכנזי, ואין דברים מוכרחים ולריך להחיש צדצר למעשה. וצב"ש
סקנ"ה הביאו כמוצא צב"ע הג"ל.

ובבני דוד צק"ע סי' תק"ג כי דלכאורה נראה מוסכם דגמסל"ת
ששמע מפי ישראל מתירין באשה אפי' להריצ"ש, דדוקא
בגמפי"ג כי דהבו דלא לוסף עליה, אך אפשר דגם בזה י"ל אין לך
צו אלא חידוש דאינו נאמן אלא באומרו מעלמו פ' מת אבל לא מפי
אחרים, אלא שלפי טעם הכי של הריצ"ש משום דאין הכוי צקי להכיר
אם הראשון מסל"ת, משמע דאם הוא מפי ישראל דמכני.

ובערוך השלחן סעיף קמ"ב הביא מהצ"ש הג"ל דיש להחיש צב, דשמה כיון דבהסתחו לתומו אומר דבר עדות אין זה לתומו, וכי
דיש מקילים בזה ולי"ע לדינא. ועפ"ת סקע"ת, ומ"ש מהג"ל הביאו
לעיל בצק"ג ד"א להקל בגוי מישאל גם באינו מסל"ת משום דמרתת
ד'ישראל וכחשו, ע"ש מ"ש בזה, וע"ש מזה לעיל ס"ק קכ"א.

דכ"ד ה"א כי מהריצ"ל דא"ל לזר משום חזקה דאין צ"ד טועין,
וכמ"ש הסא"ר לעיל אות י"ט דמשום זה לבד א"ל לזר], סוף דבר
העולה בדידנו, דבליכא ריעותא וסתם הדברים כדאין להתיר, אע"פ
שאם בלאו לחוש חששות אינן מהנמנעות, אפי"ה צהיתא קמן שאפשר
לזר בנקל מלכתינן לזרורי, אבל צהיתא קמן לא משהינן מילתא אפי'
שהיו מועט, וסמכין על סתם הדברים דחתכו קמן.

בג. אפשר להתברר באסד"ר. כי צעיר אשר סי' י' דגם מהריצ"ל
וסי' יודו דהגם דאפשר לזר ע"י כתבים מהבה להחס
מ"מ כיון דנפקא מאסד"א אי"כ בצפקן אם ה"ה הגוי מסל"ת א"ל
לזרורי, דע"כ לא אמרי מהריצ"ל וסי' י' [להחמיר בישראל מפ"ג
שנריך לזר משום דלא רחב לסמוך אצתרי נגד הר"ן והריצ"ש, אלא
בגמפי"ג דא"ל לזר משא"כ בישראל מפ"ג, שם דנ"ד ע"ד], אי"כ
בנ"ד דהוי רק אסד"ר דגם הריצ"ש אולי בצפק מסל"ת לקולא [דלא
החמיר בצפק מסל"ת אלא משום שהוא ספד"א, כנ"ל סטע"ו], אי"כ
מילתא דפשיטא ודאי דהגם דאפשר לזרורי א"ל לזר, וגם למהרי"ט
[הג"ל ס"ק קכ"ח אות ח'] שכי' דישראל דאפשר לזרורי גם התה"ד
מודה דצ"ע לזרורי מ"מ הכא דנפקא מאסד"א מודה דא"ל.

כד. וכשיש חסרון דברים בעדותו. כי צתשו הרא"ם (מרגליות)
סי' צ' דכיון דעיקר הטעם דאמרין מסתמא ה"ה מסל"ת
הוא משום דתפסין דבריו כפשוטם, ואמרין דאילו ה"ה שאלה ה"ה
מספר שה"ה שאלה [וכמהרי"ט הג"ל ס"ק קכ"ח אות ח'] אי"כ כיו'
דוקא כשסיפר הדברים כהוייתן איך יודע שפי' מת, אבל כשהמעיד
לפינו מייג גיח לדבוריה ואינו מספר כלל איך יודע מההריגה [ששמע
מגוי וכיו"ב, אלא אמר סתם פ' נכרג], ורק אנו מוכיחין מתוך
דבריו שלא ה"ה אלא ההריגה וע"כ ששמע מגוי, ממילא חיישין נמי
שמה ה"ה שאלה, ולי"ש לומר דתפסין דבריו כהוייתן שלא היתה שאלה,
דאם שאל ה"ה מספר, שהרי בלא"ה לא אמר שום דבר מהדברים
כהוייתן ולא סיפר איך וצחיצה אופן יודע מההריגה, והיינו טעמא
דמ"ב סי' ס"ג שכי' דלא תלין צתמא שה"ה מסל"ת אלא לריך
לידע צבירור, משום דמזנוני כי דלא נתפרש איך יודע שנהרג פ' אם
צעלמו ראהו הרוג או ששמע מהנכרים, אך שצסוף דבריו משמע
שלא ראהו אלא שמע מהנכרים, ולא כמ"ש הכ"ש דמ"ב מחמיר
בכל גווני כו' [ובזה לעיל אות כ'].

וב"ב שם צב"י י"א צא' שהעיד על הריגת פ' בצריכות אבל י' שלא
ראה סוף הריגתו ויש לחוש ששמע מגוי ושמא ל"ה מסל"ת.
וכי דאף למהרי"ט דסדר דמסתמא ל"ה שה"ה ע"י שאלה, אפשר דיודה
בנ"ד לחומרא, משום דהתם כיון דהגוי או הישראל אומר דברים
כהוייתן מה ששמע ודאי אין לנו להוסיף על דבריו ולומר שע"י שאלה
בא, כיון שלא סיפר [ששאל], אבל הכא דרחוק לומר שה"ה ג"כ שם,

הערות מגאוני ארעא קדישא שליט"א

בדין עד מיתה שהעיד שלא בבי"ד

וחוזר ואומר שקר העדתי.

בפני בי"ד, ואפילו כשלא הוציא מפיו שום דבור אלא החזיר לו, אינו חוזר ומגיד שהן טמאות.

וכבר הביאו האחרונים גם דברי הש"ג בפ' ט"ו דיבמות בשם הרי"א, דבאמר לה ע"א שמת בעלה חולכת לבי"ד ומתרת עצמה עפ"י העד שהעיד לה, אעפ"י שהעד כופר אח"כ עדותו ואומר שאינו יודע לה עדות, ופשוט דהרי"א מייירי היכי דהעד אומר כי שקר אמר לה ובאמת אינו יודע, וכן מביא באוצר הפוסקים שם ס"ק ע"ה אות ב' בשם ס' חן טוב, דאין הרי"א חולק על השו"ע כי הרי"א מייירי שהוא מודה שאמר להאשה כן, אלא שכופר בעדות עצמו ואומר ששקר העיד לה, ולא מייירי בהכחשה שטוען כי לא אמר כלל להאשה כך.

ובאמת אפשר לומר דכמו שאין הרי"א חולק על השו"ע כן אין ראיה שהשו"ע חולק על הרי"א, ובעד האומר מת בעלה מודה המחבר שאינו יכול לחזור בו, (וזה לא כמו שסובר החלקת מחוקק) ורק בדין הנזכר בסעיף כ' פוסק המחבר כן וצריכים לחלק בין שני הדינים הללו, היינו בין אמר שמת בעלה ובין מערער לומר שהאשה זקוקה ליבם.

אלא שעלינו לדעת היאך יפרנסו הגי רבונא דברי התוספתא אשר שם מפורש כי גם בעדות לאסור ולהתיר יכול לחזור כשהעיד חוץ לבי"ד, ונראה שאין בש"ס חולק על זה.

וכמו כן צריך עיון רב בדברי התוספתא שלא תהי' שום סתירה למה שפירשו גדולי האחרונים כי אם נישאת האשה כבר אין יכול לחזור בו, כנזכר בקהלת יעקב (מובא בפת"ש כאן), משום דאין זה דרכי גזעם וכו', ובשב שמתנתא (ש"ו פ"ד) שאומר כי אפשר שגם אם התירו להנשא כבר אינו חוזר ומגיד ועוד כמה מחברים שסוברים כך. כי בתוספתא עצמה לא נזכר שום חילוק בין אם עשו מעשה עפ"י העדים ובין אם לא עשו מעשה, וכן אין התוספתא מחלקת בין העיד לאיסור או להתיר, לטמא או לטהר ובכל גוונא שאמר שלא בבי"ד יכול לחזור, ודוחק רב הוא מה שחילק בס' עצי ארזים בין אם העיד מקודם לאיסור ובין אם העיד להתיר, שהרי אין זכר מזה בתוספתא.

ב

ונראה לענ"ד לומר כי רבותינו הראשונים ז"ל, שהוכרנו לעיל מפרשים את התוספתא דמיירי רק במקום שצריכים שני עדים, כדקתני שם העדים שהעידו וכו', אבל במקום שעד אחד נאמן או בכל אופן שהגיד גם שלא בפני בי"ד אינו חוזר ומגיד, ויצויר גם שצריכים שני עדים אפילו באיסורין היכי דאיתחוק איסורא.

ואמנם יש בזה מחלוקת בין גדולי האחרונים, דהנחה"מ מחליט (בס"י כ"ח ס"ק ו') דבאיתחוק איסורא אף דבעינן שנים מ"מ סגי כשמעידין חוץ לבי"ד, דרק בהוצאת ממון דכתיב אם לא יגיד בעינן בי"ד, אבל באיסורין אף במקום דבעינן שנים מ"מ מהני הגדה חוץ לבי"ד וכ"כ הפנ"י בתדושו לגיטין ד' כ"ט עיי"ש.

באה"ע סי' י"ז סעיף ח' אם ע"א אמר לאשה בינו לביתה מת בעליך אינה צריכה שוב לעדותו אלא באה לבי"ד ואומרת מת בעלי, אבל אם בא העד שאמרה בשמו מת ואמר שלא אמר מת לא מהימנא, ומקורו של דין זה הוא מגמ' שבועות ד' ל"ב ע"ב, דכשאמר העד לדידה ולא אמר לבי"ד פטור מקרבן שבועה, לפי שהיא יכולה לילך לבי"ד ולומר מת בעלי ולא תהא צריכה שום עד (רש"י שם).

והנה המחבר מביא כאן הדין היכי דהראשון הכחיש להאשה ואמר שלא אמר מת וע"ז פוסק שאינה נאמנת, כשיטת הרא"ש והרמב"ן והר"ן, אבל תימה שלא הביא כלל הדין היכי שלא הכחיש את האשה ומודה שאמר לה אלא טוען שקר אמרתי אם יכול לחזור בו, ודין זה מביא החלקת מחוקק שם (ס"ק י"ז) דאם העד אומר שקר העדתי נאמן לחזור מהגדתו הקודמת מפני שלא העיד בבי"ד, ומקורו מדברי הר"ן בתשובה סי' מ"ז על יסוד דברי התוספתא דכתובות פ"ב, וכן בירושלמי שם, אבל יש להבין למה לא הוכיר המחבר עצמו דין זה שהעד שאמר שלא בבי"ד יכול לחזור מדבריו ולומר מבודה הייתי? ומדוע שבק דין מפורש בתוספתא ותנא דין של הכחשה בין עד ראשון לשני שנזכר רק בדברי הראשונים? ומה שמתמיה ביותר הוא שהמחבר מביא דין זה עצמו בסעיף כ', לענין אחד המערער על אשה לומר שהיא זקוקה ליבם שיכול לחזור מדבריו מכיון שהעיד חוץ לבי"ד ולא מביאו לענין מת בעלה דאיירי בו בכל הסימן הזה.

כמו כן יש להעיר מה שמביא בס' מראות הצובאות לסעיף כ' דהב"י בתשובה (הובא בקונטרס עגונות בשמו) סי' קנ"ט סותר את עצמו ואומר להפך, דבעדות אשה דדי בעד מפי עד מיד שייגיד הראשון בפני השני הוה כנחקרה עדותן בבי"ד ולכן אינו יכול לחזור בו וסומכין על דברי העד המעיד ששמע מפיו כן, והניח בצע"ג, אבל חוץ מן הסתירה של פסק המחבר לדברי הב"י עצמו בתשובה קשה להבין היאך מפרש הב"י את דברי התוספתא, ואין לומר דהתם מיירי בשאר עדות שאין בי"ד דנין עד ששמעו מפיו הלכך הגדתו חוץ לבי"ד לאו כלום היא ויכול לחזור בו, — הא בתוספתא מפורש כי דין זה הוא היכי שהעידו גם לאסור ולהתיר, לטמא ולטהר, היינו בעדות איסורין ושם לא צריכין בי"ד כלל.

ובאמת מביא בהגהות הגר"א שם ס"ק ע"ח מקור לדברי המחבר בסעיף כ' מדברי התוספתא, שמוכח משם כי גם כשאין צורך להעיד בפני בי"ד יכול לחזור ותואן יפרנס הב"י את דברי התוספתא?

והנה מצאתי שעוד לפני הב"י הביאו בספריהם כמה מרבונא דא דעא זו בפירוש, דבעדות איסורין שהעידו שלא בבי"ד אין יכולין לחזור, הלא המה הרמב"ן והריטב"א בקדושין ד' ס"ה, גבי ה' עושה עמו בטהרות ואמרו, דכיון דהחזיר לו טהרותיו ולא אמר כלום הריהו כאילו הודה לו באותה שעה שהן טהורות ושוב אינו תוזר ומגיד שהן טמאות, רואים אנו דס"ל כי גם כשאינו אומר

נתקבלה בבי"ד אפ"י שהוא לא העיד לפניו אלא ע"י עד אחר. ומה שאומר הגהמ"ח ז"ל שאם יאמר מבודה אני רשע הוא אין הכונה שאינו נאמן משום אין אדם משים עצמו רשע, שהרי גם כשאמר חוץ לבי"ד שנשחט כהלכה או שנפרשו תרומ"מ וחזר מזה ג"כ עושה עצמו רשע שעבר על לפני עור (כמפורש בחולין ד', דכותי שאמר כי נשחט כדן אינו נאמן דחשיד אלפ"ע משום דהם מפרשים לפני עור כפשוטם, כפי רש"י שם. ומוכח כי באמת עוברים על לפני"ע כה"ג), אלא שזה נחשב כנגמר עדותו, ומסתבר לומר כי זהו מה שכוונו בתוספתא לומר נחקרה עדותו בבי"ד.

היוצא מדברינו כי כשהעיד ע"א שמת פלוני וכשהגיע הדבר לבי"ד ע"י עמפ"ע חזר הראשון ואומר אמנם אמרתי אבל מבודה הייתי ואין הדבר כן אינו יכול לחזור בו, אפילו אם בבי"ד לא פסקו עדיין הדין להתיירה, כי יש רבואתא הסוברין דע"א אפילו שלא בבי"ד אינו חוזר ומגיד, ואפילו לאלה הפוסקים דס"ל כי גם בע"א שלא בבי"ד חוזר הנה כל זה לפני שבי"ד קבלו את העדות, אבל אחרי שקבלו את העדות מקרי נחקרה עדותו בבי"ד. כן נלע"ד לומר עפ"י מה שנתבאר.

ג.

נשאר לבאר דברי המחבר, שמביא את תשובת הר"ן בסעיף כ' לענין יבום ולא מביא דין זה לענין מת בעלה, וכן סותר את עצמו בתש" בית יוסף שפוסק שם כי כשאמר מת בעלה שלא בפני ב"ד אינו חוזר ומגיד.

ונראה לענ"ד לפרש דבר זה עפ"י כלל חדש שביאר בענין זה מור"ג הג"ר שמעון שקאפ זצ"ל בספרו שערי ישר (שער ו' פ"ה) בג"ז, בדברי תגיון המסתברים מאד.

תמצית דבריו היא כי לפי כללי קבלת עדות הדין הוא כי מי שיכול לפסוק הלכה עפ"י העדות הזאת יכול הוא גם לקבלה, ולכן פסק בנתיב"מ (סי' ג' ס"ק ג') כי יחיד מומחה שיכול לדון בדיני ממונ יכול גם לקבל עדות ביחיד ומביא ראיה מדברי הרשב"א בב"ק דף צ', ולאידך גיסא מביא הרמב"ן בפירושו לתורה בפ' שופטים כי דיני נפשות שצריכים כ"ג דיינים גם קבלת עדות ידיהו צריכה כ"ג דוקא ודוחה דעת הגאון כי סגי בשלושה דיינים, (ובחידושי הר"ן לסנהדרין דף י"ז מביא כי לשיטת רש"י סגי בג' לקבלת עדות, עיי"ש שמסיים כי הרמב"ם לא פירש כן, ונראה דלהרמב"ם צריכים גם כן כ"ג) וזה מפני הכלל ההוא כי רק מי שכחו יפה לדון דין עפ"י העדות הוא יכול לקבל העדות לכו, ולפי"ז גם בעדות איסורין צריך להיות הדין כן, ומכיון דלאיסורין חד נמי כשר להורות הלכה עפ"י מה שנתבאר לפניו בעדות יוצא כי כשעיד אחד מעיד על השחיטה ועל הניקור ועל הפרשת תרומ"מ וכד' כל יחיד יכול לקבל את העדות וכחו יפה כמו בבי"ד, שהרי הוא בעצמו גם דן עפ"י העדות הזאת ועושה מעשה על פיה וסגי כשהעיד אומר ליחיד שכך היה המעשה שיחשב כאילו העיד בבי"ד, אולם כל זה אמור רק במקום אשר הדין פשוט וידוע ואין צורך למורה הוראה לדון בו ולבררו אז כל אדם יכול לקבל העדות ומקרי כמו שהעיד בבי"ד, אבל כשאומר עדות באיסורין על דבר שעדיין זקוק לבידור הלכה ע"י מורה הוראה אין זה נחשב כמעיד בבי"ד אלא אם כן העיד בפני מורה הוראה שמחליט ופוסק עפ"י עדותו, שהרי איש פשוט אינו יכול לדון עפ"י דבורו של העד.

ועפ"י כלל זה מתישבים דברי הטור"י ביר"ד סי' ל"ט שכתב בענין עדות על סירכא שהיתה במקום האוסר כי מה שאמר להמוכר חוץ לבי"ד לא מהני כלום ונמצא כי כשבאו אח"כ לפני בבי"ד בבי"א הוה חד לגבי חד, וע"ז הקשה בשב שמעתתא (ש"ו פ"ה) דמשמע מדבריו כי צריכים הגדה בבי"ד לענין איסורים והרי כל הדין דע"א

ובס' משובב נתיבות (סי' ל"ח ס"ק ב') פליג ע"ז, עיי"ש. אולם בכל אופן נראה לענ"ד ברור כי כשהעיד אחד באיסורין ובאו שנים והכחישוהו בודאי צריכים בבי"ד לבטל עדות האחד, ובאופן כזה אמרו בתוספתא כי כשהעידו השנים לאיסור או להיתר שלא בבי"ד יכולים לחזור, אבל כשלא צריכין בבי"ד לא מיירי.

ובדרך זו אפשר לומר כי מה שבתשובות מיימוניות לנשים (סי' י') פוסק מדברי אותה התוספתא להלכה למעשה, כי עד מיתה שהעיד חוץ לבי"ד יכול לחזור והבאה"ג מביא את התשובה כמקור לדין המחבר בס"י כ', — זהו רק במקום שהעד היה מכחיש דברי עד שקדם לו, ובהכחשה צריכים לעולם בבי"ד ולכן כשהגיד חוץ לבי"ד חזר ומגיד, כי בתשובה ההיא הגידו מקודם פסולים במסלית שהבעל מת ואח"כ בא אחד ואמר שראה את הבעל במדינת צרפת ושוב חזר מדבריו ולכן פסקו כי יכול לחזור מאמירתו שאמר חוץ לבי"ד, וכן לשיטת רבואתא דעד כשר יכול להכחיש עדות האשה נראה דצריך להעיד בבי"ד דוקא ובכה"ג אמרינן דעל מה שאמר חוץ לבי"ד יכול לחזור בו.

כל זה הוא דעת אלה מהראשונים שהבאנו, הרמב"ן הריטב"א והריא"ז דאמרי כי ע"א שהעיד שלא בפני בבי"ד במקום דלא צריכים בבי"ד אינו חוזר ומגיד, אולם כמה מרבואתא פליגי ע"ז וס"ל כי התוספתא בכל גוני מיירי ואפילו כשאין צריכין מי"מ יכול לחזור ממה שאמר שלא בפני בבי"ד וכדברי הגר"א בבאורו (סי' י"ז ס"ק ע"ח).

ברם אפילו לדידהו פסקו האחרונים כי כשכבר נעשה מעשה על פי העד נגמרה העדות ואינו חוזר כמו שהבאנו לעיל, ולענ"ד נראה לומר דזה כלול בלשון התוספתא עצמה, דמה שהזכירו נחקרה עדותו אין הפירוש דרישה וחקירה, שהרי בדיני ממונות וכן בעניני איסור וטומאה אין צריכין דו"ח, אלא כמו שפירש הר"ן בתשובה הידועה כי כונת נחקרה עדותו היא שנגמרה הגדת בבי"ד, ולכן אם העיד שלא בבי"ד וע"י עד מפי עד הגיעה העדות לבי"ד וקבלו את הדברים מקרי ג"כ נחקרה עדותו, ואעפ"י שזה חדוש גדול בכ"ז מצאנו דוגמא לדבר לענין עדות בכתב, דגם לשיטת ר"ת דיכול לשלוח עדותו בכתב לבי"ד מ"מ כל זמן שלא נתקבל הכתב בבי"ד ולא קראו הכתוב בו יכול השולח לחזור בו (ומצאתי אח"כ באוצה"פ ס"ק ע"ה אות ח' שמביא דין זה מס' חזק שסומך על תשובות הרמ"א סי' י"ב ועושה ג"כ את ההשוואה הזאת בין עדות בכתב לעד מפי עד), ואין זה דומה לשטר שעצם החתימה הוה כמו שנחקרה עדותו בבי"ד משום דזה דין מיוחד בשטר שנכתב מדעת המתחייב (אמנם אין הענינים דומים זל"ז לגמרי כי בעד מפי עד מקבלין עדות השני גם אחרי שהראשון מת ואילו בשולח כתבו לבי"ד צריכים שיהיה ראוי להעיד, בכ"ז לענין חזרה הם שוין).

ואם נימא כן בכונת התוספתא יצא דין חדש, כי לא רק כשבי"ד התיירה להנשא אין העד יכול לחזור, אלא אף לפני שהתיירה, אחרי שבי"ד קבלו את עדותו ע"י עמפ"ע, אף על פי שבי"ד עדיין חוקרים אם היא זקוקה ליבם וכדומה וזהו חדוש גדול הנוגע למעשה, וראיתי בס' חזון איש (הלכות אישות יבום וחליצה סי' נ"ד אות י"ט) שמעיר על דינא דהרמב"ם דאיסור עצמו בע"א יוחזק, דאפילו אם העיד ע"א שלא בפני בבי"ד שיכול לחזור מ"מ כל שלא חזר אין חוששין שיחזור ולקין על ידו, ומסיים דכשלקה אחד על ידו שוב אינו חוזר מעדותו ואם יאמר מבודה אני רשע הוא וזה מקרי נגמר עדותו, וכל שהלך והיה לו לחוש שתצא תקלה מעדותו, כגון שהעיד להיתר או בהעיד לאסור שהיה לו לחוש שיענישו העובר שלא כדן אינו יכול לחזור, עיי"ש.

ואכן בתוספתא לא נזכר שום חלוק אם לקה או אפשר שילקה לענין חזרה, אלא אם נימא כנ"ל דזה בכלל נחקרה עדותו, שהעדות

נאמן באיסורין ילפינן מנדה, שנאמר בה וספרה לה — לעצמה ואין שם הגדה בבי"ד, וכן גם בע"א המעיד על הפרשת תרומה ושחיטה וניקור לאו בפני בי"ד מעיד, עיי"ש.

אבל לפי האמור אתי שפיר, דהגדה על דבר שכל אדם יכול לדון על פיה לא צריכה בי"ד כלל, וכשהאשה אימרת שהיא טהורה סגי בהכי, וכן כשמעיד שנשחט כדון או הופרשו תרומ' וניקר הבשר, אבל בענין שזן בו הטו"ז לענין סירכא שהקונה אחר שהי' במקום המטריף, והוראה זו לדון בעניני סירכות מסורה למורה הוראה אין הגדתו נחשבת כמעיד בפני בי"ד אלא דוקא כשהגיד למורה הוראה, ובזה מתיישבת גם הסתירה מיו"ד סי' א' גבי שוחט שאמר ששחט כהוגן דאין אחד יכול להכחישו משום דהתם דבר פשוט הוא שכל אדם יכול לדון על פיו כי אם נשחט כראוי הבשר כשר (ועיין בש"ך יו"ד סי' קכ"ז ס"ק י"ד שמתירן באופן אחר). — אולם יש להעיר על זה, דאעפ"י שהגהמ"ח ז"ל רוצה לחדש כי באיסורין נחשב כל אדם כמו דין היכי שהדין פשוט ויכול לנהוג על פיו, מ"מ אם נתן אמתלא לדבריו יכול לחזור בו, ובזה שונה הגדה שלא בבי"ד מהגדה בבי"ד אפילו באיסורין, דכשהעיד בבי"ד אינו נאמן לחזור אפילו באמתלא, כמו שלא נאמן עד המחייב שבועה לחזור באמתלא, כמפ' בחו"מ סי' כ"ט, אבל כשהגיד שלא בבי"ד מהני אמתלא, ואפשר לומר דלכן דקדק רש"י בכתובות ד' כ"ב ע"ב באמרה טמאה אני לפרש "אמרה לבעלה נדה אני", ומאי בעי רש"י בהוספה זו שאמרה לבעלה? אלא לומר דאם אמרה בפני בי"ד טמאה אני לא יועיל אמתלא כלל.

ולכאורה אפשר היה לומר לדברי השערי ישר דכונת רש"י כך היא דאמרה לבעלה ולא לאחר דאם אמרה לאחר אפשר לה לחזור בלי אמתלא ורק שתאמר מבודה מפני שאמרה שלא בבי"ד, אבל כשאמרה לבעלה שהוא נוהג על פיה הוה כמו שאמרה בבי"ד, אלא שקשה לומר כן מטעם אחר, דאפילו אמרה לאחר גם הוא נוהג על פיה בדיני טהרות והוה כמו דיני שחיטה וכדומה, לדלידיה אינה יכולה להיות חוזרת ומגידה כמו שזכר לעיל.

ובנוגע לדון אמתלא כשהעיד ע"א בבי"ד ראיתי שהחזו"ד אומר בסי' קפ"ה ס"ה דברים שקשה להבינם. הגהמ"ח שם מפרש דכשהעיד ע"א בבי"ד לא מהני לא חזרה ולא אמתלא כלל וכשהעיד שלא בבי"ד מהני חזרה גם בלי אמתלא, עיי"ש שמפרש כן סוגית הגמרא בכתובות ד' כ"ב, דכשאמרה טמאה אני יכולה לחזור ולומר מבודה אני גם בלי אמתלא, אלא שיש כאן חתיכא דאיסורא וכשנותנת אמתלא מסתלקת חתיכא דאיסורא ולכן היא מותרת, היוצא מדברינו כי הגדה של טמאה אני שאמרה לבעלה אינה עדות כלל ויכולה לחזור בה תמיד, אם לא משום חתיכה דאיסורא, אבל לא כן משמע ההלכה המפורשת ברמב"ם הל' אסו"ב פ"ד הלכה י', כי כשאמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני ודרך שחוק אמרתי לך אינה נאמנת, ומשמע דלא רק שאסורה על בעלה אלא גם שורפין תרומה אם נגעה בה משום דחשבינן אותה לודאי טמאה, ורק כשנתנה אמתלא לדבריה נאמנת, וכן במשמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי, דאם לא עשה כהלכת חייב חטאת נראה שאין צריכין ברור אחר אלא שהיא נאמנת ואינה יכולה לומר מבודה הייתי, דא"כ היאך יביא קרבן על פיה שמא הוא חולין לעזרה.

ובש"ש (ש"י פ"ח) חילק על החזו"ד בזה, שהוא אומר כי גם כשהעיד עד אחד בבי"ד חזר כשנתן אמתלא לדבריו, ואינו מביא ראיה לזה, ולענ"ד נראה לאמר כנ"ל, כי בזה חלוק דין הגדה בבי"ד לשלא בבי"ד דכשאמר בבי"ד אינו חוזר אפילו באמתלא ואילו שלא בבי"ד באמתלא חוזר ובלי אמתלא אינו חוזר, אלא רק אם העיד בדבר כזה שאין היחיד יכול לעשות מעשה על פיו, או נאמן, ומצאתי בס' יד המלך, בריש הל' עדות, שמחלק ג"כ בין הגדה בבי"ד לשלא בבי"ד בענין אמתלא ומסתבר הדבר מאד.

ועל פי זה יובנו לנו בנקל כל דברי הסוגיא בכתובות שם, דבעי מיניה שמואל מרב אמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני מהו? ופירשו בתוס' שם דהאיבעיא היא אם מועיל אמתלא, וע"ז אמר לו רב אף בזה אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת, והגמרא מסיימת "תנא מיניה ארבעים זמנין ואפי"ה לא עבד שמואל עובדא בנפשית", והמפרשים עמלו לפרש מהו כאן הספק בטמאה אני יותר מאשר באשת איש שנסתפק בזה שמואל, המהרש"א רוצ"ל דבא"א אפשר לברורי אמתלא שלה כמו במעשה שהיה (שקפצו עליה אנשים שאינם מהוגנים) משא"כ בטהורה, והר"ן אומר דאע"ג דבידה לתקן סמכינן אאמתלא ולא אמרינן הא מיא בנהרא זילו טבילו"ו אבל כל זה אם לא ידע מתי נטמאה, אבל אם ידע אתמול שהיתה טהורה הרי הטבילה לא תועיל עד ז' ימים. — וחזן מזה הרי נראה מהגמרא כי שמואל מצא חדוש גדול בתשובתו של רב והוצרך לשנות דין זה ארבעים זמנין, וגם אח"כ לא עשה מעשה בעצמו ומסתמא משום שעדיין לא בטוח הי' כ"כ בהלכה זו, ואין אנו רואין את החדוש שיש בזה כי האמתלא מועיל לענין טמאה אני כמו שמועיל לענין אשת איש אני וגם מה שפקק בזה שמואל.

אולם לפי האמור אפשר לפרש כן דבאמרה אשת איש אני אין באמירתה דין עדות, כי אין דבר שבעורה פחות משנים, אלא דין שויה אנפשה חתיכה דאיסורא ובזה מועיל אמתלא, אבל בטמאה אני דנאמנת מצד ע"א נאמן באיסורין בתורת ודאי, א"כ יש לזה דין עדות ועל הגדת עדות לא מהני אמתלא ולכן נסתפק בזה שמואל, וכשאמר לו רב כי אף בזה אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת היה הדין חידוש בעיניו ומשום שזה נוגע לכל עניני עדות של עד אחד תנא מיניה ארבעין זמנין לזכור הלכה זו.

ונראה כי שמואל חשב שאחרי שוהי הגדת עדות לא מהני אמתלא אפילו כשהגידה שלא בפני בי"ד, אלא שקבל דעתו של רב ושנן לעצמו הלכה מחודשת זו.

ובכל זאת לא עבד עובדא בנפשיה כשאשתו אמרה לו כך מפני שרצה להחמיר על עצמו, ואולי אפשר לומר דכיון שמואל היה דן כיחיד מומחה וגם קבל עדות כמו בבי"ד (כמו שהבאנו קודם דברי הנתח"מ בשם הרשב"א) לכן נסתפק שמה גם הגדת האשה אליו דינה כמו לפני בי"ד (אעפ"י שלא נתכונה להעיד בבי"ד) ואז לא מועיל אמתלא כלל.

נחזור למה שהתחלנו בדברי המחבר באה"ע סי' י"ז סעיף כ', דפסק גבי יבום כי העד שאמר שלא בפני בי"ד על אשה שוקוקה היא ליבם יכול לחזור בו, וזה סותר למה שכתב ב"י בתשובה סי' קנ"ט דאם אמר לאשה שלא בפני בי"ד כי בעלה מת אינו יכול לחזור בו, כמו שהעיר בס' מראות הצובאות, אולם אין כאן סתירה, כי בסעיף כ' דקדק המחבר בלשונו וכתב "מי שהיה מערער על אשה לומר שהיא זקוקה ליבם, היינו שהיתה עדותו בגדר ערעור שצריך ברור והכרעה בבי"ד, ובכלל עניני זיקה מסורים לבי"ד כי ישנן כמה דברים הפוסטים מן היבום, כמו אם קידש הבעל אשה שהיא ערוה על היבם ופוטרת צרתה, או אם הבעל או היבם סריס חמה או האשה איילונית, וכן יש דברים שבגללם חולצת ולא מתיבמת כמו צרת סוטה וכדומה, וכיון שכן מה שערער שלא בפני בי"ד אין זו עדות ויכול לחזור בו, אבל כשאמר לה שבעלה מת הדבר לא צריך להכרעה בבי"ד אלא שצריכים להתירה מתקנת חכמים ולכן ס"ל להב"י כהני רבואתא הרמב"ן והריטב"א וש"ג דאינו חוזר ומגיד כן אפשר לומר עפ"י הכללים האמורים.

היוצא מדברינו הוא כי מה שאומר הח"מ שעד מיתה דאם אמר שלא בפני בי"ד יכול לחזור אינו דבר מוסכם כלל, כי יש פוסקים חולקים ע"ז והב"י בתשובה סובר כוותיהו, וכשמעיד עד אחד לאיש אשר הוא יכול להורות לעצמו ולהתנהג על פי דבורו יש לומר דדינו כמו אומר לבי"ד, ולכן כשאשה אמרה לבעלה טמאה

בה' עדות (סי' ט"ז) שהוא דן בענין זה ותופס ג"כ כי כשהעד השני הביא את מה ששמע מהראשון לפני ב"ד כבר אין הראשון יכול לחזור בו (היינו אעפ"י שלא התיירו להנשא), הנהמ"ח ז"ל מביא דברי הקהלת יעקב שהזכרנו כי רק כשנשאת אין העד חוזר והוא חולק עליהם. כמו כן מביאים האחרונים מס' פרח מטה אהרן (אינו ת"י) דבכה"ג אין הראשון חוזר.

כל זה כתבתי לברור הענינים הנ"ל, אך בנוגע למעשה צריך עיון, אך כשיש עוד צורך להיתר נראה לענ"ד שאפשר לסמוך על דברי האחרונים הללו דכשכבר הגיעו הדברים לפני ב"ד אינו חוזר ומגיד, בפרט שישנם גם ראשונים דס"ל דאין ע"א חוזר לעולם כשהגיד חוץ לב"ד היכי שהעדות אינה צריכה ב"ד. כנלענ"ד.

איסור יהודא בר"א אונטרמן

הרב הראשי לתל-אביב — יפו והמחוז

אני צריכה אמתלא דוקא ולומר מבודה הייתי אינה נאמנת, וזה לא רק מפני דשויה אנפשה חתיכה דאיסורא אלא מעצם הדין כן.

אולם בעד מיתה שאמר לאשה יש לדון בפרט זה אם האשה יכולה לעשות מעשה על פיו כי הרי זקוקה היא להיתר ב"ד כשיש ד"ע עד אחד, ולכן הקשו המפרשים בשבועות ד' ל"ב ע"ב דאמר לה לדידה, הא באמירה זו עדיין יכול לחזור בו, ונמצא דיש לה תועלת בעדותו לפני ב"ד; אך אפשר לומר דאין בזה כפירת ממון.

אך ראיתי בשבועות ד' ל"ב גבי לא אמר לא לה ולא לב"ד כתוב בפירושי רבנו חננאל "ולא לחברתה" והכניסו זה במוקפים, דיש לומר כי אם אמר לחברתה אעפ"י שגם היא יכולה להעיד מתורת עד מפי עד בכ"ז יכול העד לחזור מדבריו, אבל כשאמר להאשה עצמה אינו חוזר, אלא שדין זה לא ברור כ"כ ולכן הכניסוהו במוקפין.

אחרי כתבי זאת נודמן לפני ספר אמרי בינה על חו"מ וראיתי

איזה הערות על אוצריהפוסקים ח"ג

כיוון שהוא בעצמו ישאנה, שלא ידע הדין שהיא תהי' אסורה לו, אפשר שגם לאחרים אסורה, ויש לתלות זה בדין נוגע בעדות, אם פיסולו משום דאדם קרוב אצל עצמו, וקרוב כשר לעדות אשה, או משום דחיישינן דמשקר ואז פסול גם לעדות אשה, עיין במהריב"ל ח"א כלל ג' סי' י"ח שמובא בפנים, וה"נ כיון שכשהעיד חשב שהוא בעצמו ישא אותה הוי נוגע בעדות ולטעם דמשקר, אסורה גם לאחרים, וראיתי בהגהות רעק"א שם סימן י"ב בשם הגו"ר (הובא באוצה"פ שם) שכתב שאם אמר העד, בעלה מת ואני נושא אותה, אסורה גם לאחרים, ואין בידי תשובת הגו"ר כעת, ולא ידעתי למה לא נאמר בזה פליגין דבוריה, ולהאמינו על מיתת הבעל, ויתכן שמטעם נוגע בעדות דמשקר, כתב כן, ועכ"פ אם כי בנדון הגו"ר שאומר בפירוש בעלה מת והוא נושא אותה, לא תנשא לאחר, בנדון דידן, שרק לאחר ההיתר שהתירוה ב"ד, נודע שכשהעיד היה בדעתו לישא אותה, יש להסתפק, אם סותרין הדין ונאסרת גם לאחר, ומכש"כ אם נודעה כוונתו קודם שהתירוה ב"ד, עיין סעיף ל"ז להלן, וממה שדנו הפוסקים לגבי יבם, שיש סוברים שאינו נאמן להעיד על מות אחיו אף בסתם שלא אומר שרוצה לייבם אותה, עיין מזה להלן בפנים דף ל"א, יש ללמוד לנדוננו שגם כשהעד שהעיד על מיתת הבעל לא אמר בתחלה שרוצה לישא אותה, ורק אח"כ נודע שחשב על כך, יש לפסול עדותו גם לגבי אחרים.

דף ס"ט ע"א כשהשיב הכותב על מכתב ששלחו לו וכו', כ"כ גם החת"ס שהובא בפת"ש סוף ס"ק נ"ג, וכבר קדמם בזה השו"ת עדות ביעקב סימן י"ג, וכ"כ השער אשר אה"ע סימן ט"ו, כמ"ש בספרי בת עמי ע' ט"ז.

יעקב משה מולידאנו

הרב הראשי לתל-אביב — יפו והמחוז

דף ד' סק"ט, נאמנת היינו וכו', הב"י בשם רבנו ירוחם כתב דוקא אם לא ערער, ותמה ע"ז, ועיין ב"ח וט"ז, אבל ברבנו ירוחם כתב יד אין הנוסחא שהיתה לפני הב"י, ולא נזכר התנאי אם לא ערער, כ"כ ר"ש בן דנאן בגליון הש"ע כ"י מועתק בס' מנחת העומר (גירסה תש"י) בסופו דף ה' ע"א.

דף כ"ה ע"ב נוגע בעדות, באו לפנינו כמה עובדות בעד אחד שרצא לישא את העוגנה ובא להעיד על מיתת בעלה, והנה מ"מ"ש בסימן י"ב וכן העד האחד שהעיד לאשה שמת בעלה לא ישאנה, ושלאחר תנשא, לא מובן אם זהו רק אחרי שהותרה, בא לישאנה, ואז לו אסורה משום חשד, ולאחרים מותרת, אבל אם מתחלה לפני עדותו חשב שיוכל לישא אותה, אפשר שגם לאחרים לא תנשא, והנה אם הבי"ד ידעו מחשבתו זו לפני העדות, בודאי שעליהם להודיע לו שאסורה עליו, אמנם כשלא נודע להבי"ד שכוונתו היתה לישאנה ורק אחרי שנתקבלה עדותו והותרה על פיו, נודע לב"ד ואסורה עליו, בזה מתעורר הספק למפרע אם יש להאמינו להתירה לעלמא, ולכאורה נראה דכיון דעיקר הטעם שלא ישא אותה העד משום חשד ששיקר, א"כ כיון שלפני עדותו חשב לישאנה, החשד פוסל עדותו גם לגבי אחרים שלא תנשא, וממ"ש שם ס"ד וכולם שהיו להם נשים באותה שעה ואח"כ מתו או נתגרשו והיו הנשים הן שהרגילו את בעליהן לגרשן מותרות לינשא להם, נראה שאם לא היו להם נשים, הגם שיש לחשוב שהעידו בכדי שישאו את העוגנות, אסורות רק לעדים, ולא לאחרים, וכן מבואר זה יותר ממ"ש שם וכל אחת מהן מותרות לינשא לבן העד שהעיד לה וכו', דליכא למיחש שיוציאים מבעליהן בשביל קרוביהם, נראה מכאן שאף שנתכוון העד מתחלה בעדותו בכדי שבנו ישאנה, מתירים אותה עפ"י עדותו, ואמנם י"ל שזהו דוקא כשידענו שכשהעיד היתה כוונתו לישאנה בנה, אז י"ל אין אדם חוטא ולא לו, אבל אם מתחלה

רחמי עלה וחיותה; עיין במהרש"א ב"ב דף קי"ד ע"ב שכתב לחלק דדוקא במיתת האיש פקע שארות, אבל לא במיתת האשה; ועיין בספר תולדות שמואל הקדמה א' סוג כ"ד שהעיר דמי יימר שלא קידשה באמת מחדש אחר שחייתה.

לסק"א אות ב' מה שהקשה המנ"ח מצוה ר"ג על דברי מהר"א דאשת אלי' אינה אסורה דלא נקראת אשת איש רק אשת מלאך והקשה ע"ז דנהי דלא תפסי קדושין ממלאך דלא נקרא איש מ"מ אם היו בה קדושין גמורים האידך הם נפקעים והלא למיתת הבעל צריכים ילפותא בקדושין שיתיר, עיין בספר משביר בר להגאון ר' יוסף שטיינהארט ז"ל פ' אמור שכתב דכיון דנתבטל הגוף הוי כמיתה א"כ הוי כשאר מיתות הבעל שהתירה התורה.

ראה בספר סדר משנה להגאון ר' וואלף באסקוויץ ז"ל ה' יסה"ת פ' ט' שהק' על דברי מהר"א מדברי הגמ' סוכה ד' ה' ר' יוסי אומר מעולם לא עלו משה ואליהו למרום שנאמר השמים לדי והארץ נתן לבני אדם וכו' ואם כדברי תה"ד למה אמר ר' יוסי שמעולם לא עלה אליהו למרום כיון דאליהו כשאר מלאכים הוא אלא ודאי דאליהו בכלל אדם הוא ועדיין יש לו גוף אלא שנעשה בגוף חומר מוזכר ע"ש שהאריך בזה.

מנחם צבי אייכענשטיין

בהגה"צ ר' יהושע העשיל זצ"ל

אב"ד סט. לואיס מארה"ב

אשה שהיא נשאת בחיי' לכמה אנשים זא"ז ויעמדו כולם שתשאר אצל בעלה האחרון כי מיתת בעלה הראשון דומה לגירושין ובגירושין אסורה לחזור לבעלה אחרי שנשאת לאחר — וכ"כ בהגהותיו יד שאל לס"י הנז' — והגאון מהרש"ם בקונטרס אחרון לדעת תורה יו"ד הל' טריפות אות רל"ד הביא מזה"ק בראשית דף כ"א ע"ב בפסוק ויעש א' את שני המאורות מכאן נוקבא דאתנסבית בתרין בההוא עלמא אהדרת לקדמא וכו' ומפורש דהראשון עיקר ועיין בשד"ח חלק ח"י אבלות אות יו"ד משכ"ב ובניצוצי זהר בראשית הנז' עש"ב.

ישראל וועלק

רב מבודאפעסט וכעת פה עיה"ק ירושלם ת"ו.

אוצה"פ סי' י"ז סק"א אות א' בדבר חקירת הברכ"י במי שמת ולמחר היה ע"י נס; והביא בשם החסל"א לפרש דברי הירושלמי דבמקום יבום דוקא מיירי התם אמרינן דחוששין למעשה נסים דאם נתקיים ותנאי הגט קיים; וכן הביא בשו"ת "שואל ומשיב" מהדורא תליתאה חלק שני סי' קל"א בשם הרב מקאמינקא ז"ל, דבאמת מצד אשת איש גיתרת במיתת הבעל ורק דהנ"מ אם הגט גט לענין שתצא מתורת יבום ואם נתקיים התנאי הגט קיים ואם לאו לא נתקיים התנאי.

אולם בשו"ת שו"מ מהדורא רביעאה ח"ג סי' ע"ז כתב, דהתנאי היה שיבא בעודו חי בראשונה אבל כל שכבר מת והותר האישות שוב לא מועיל מה שיקיים התנאי לאחר שחי שנית דהתנאי היה בעודו בחיים חיותו בראשונה ולא שכבר מת אף שחי אח"כ ושפיר כתב הברכ"י ע"ש ופלא שנעלם מהם דברי השואל ומשיב.

ומה שמקשים כל מתי ישראל לא יהיו נשותיהם מותרות להנשא שמה יארע לו נס ראה שו"ת חתם סופר ח"ד סימן של"ח לענין הלנת מתים דהא דתנאי דפוקדים על המתים מעשה שפקדו א' וחי כ"ה שנים וכו' דגם זה נעשה לו נס כתב הגאון זצ"ל כי זהו מקרה בעלמא ממקריים הרחוקים לאלף שנים שיקום אחרי נפלו וביטול נשימתו ואפי' מיעוטא דמיעוטא לא הוי ולא חיישינן לזה כלל ע"ש.

בדברי הכנה"ג (בבה"ט סק"א) דאם מתה אשה תחת בעלה לא פקעה זיקת הבעל מעלי' ואינה יכולה להנשא לאחר, והביא רא' מאשת ר' חנינא בן חכנאי בכתובות ד' ס"ב שמתה פתאום ובעי

באוצר הפוסקים ריש סימן י"ז אות ב' דאשת אלי' הנביא וריב"ל מותרת לינשא והוא מתה"ד כו' — עיין שו"ת מחנה חיים ח"ג יו"ד סי' ה' ומש"כ בשם סדר למשנה על הרמב"ם מר' וואלף באסקוויץ בזה — ובעיקר ד' התה"ד דפשיט' לי' דאלי' שמר כהת"כ, עיין ח"ס חלק ו' סי' צ"ח ודו"ק.

שם אות ג' מש"כ מהר"א שם דנפ"מ לדורות אם יזכה א' כמו הם, ובכנה"ג כ' עוד נפ"מ כשיהי' תחיית המתים ותחי' אשת אלי' ואשת ריב"ל תהא מותרת לינשא, דכל זמן שהבעל קיים לא מפני שמתה היא פקע זיקתה מהבעל — ויש עוד נפ"מ בזה דאשה שמתה בחיי בעלה הב', עיין ח"ס יו"ד סי' שניה ס"ל דגישואין השניים מפיקעין קורבת הראשון — ובס' דברי שאל (יוסף דעת) יו"ד סי' שס"ז הביא דברי הנצחון להגאון ר' ליפמאן ז"ל שכ' דבעת התחי' י

תקונים ושנויים בלשון הש"ע ע"פ דפוסים קדמונים *

(נוסף על מה שכבר תוקן בפנים)

טע"ף יא. פ' בן פ' בן פ' ליתא, בדי' קראקא שס"ו, שע"ס, ת"ל, ובדי' הענחא שפ"ח.

שם, ואפי' אינו מקוים, כ"ה בדי' וילנה תרל"ה, אבל בשאר הדי' אפילו, טע"ף יד, אבל ה"י שם אמתלאה, כ"ה בדי' וילנה הנ"ל, אבל בשאר הדי' ליתא; שם.

שם, בהגה שבכו"פ, וי"א וכל ערכאות של עו"ב, כ"ה בדי' וילנה הנ"ל, אבל בשאר הדי' ליתא; של עו"ב.

טע"ף טו, בהגה בציון ב', מהר"מ הל' נשים, בדי' קראקא שס"ז; להלי' נשים, וב"ה שם, שע"ס, ובדי' הענחא שפ"ח.

בכותרת שבראש הסימן, בדי' ויניציאה שכ"ה ושאר הדי' הקדמונים, כתוב רק: היתר אשת איש שמת בעלה ודיני העדות, וכל השאר שבכותרת שלפנינו ליתא.

טע"ף ב', בהגה ב', הציון לריב"ש, ליתא בדי' קראקא שע"ס, ת"ל, הענחא שפ"ח, מנסובה תס"ג.

טע"ף ה', בהגה, בעת צרה, בדי' קראקא ש"מ: בשעת השמד, וכ"ה שם שני"ו, שע"ס, ת"ל, ובדי' הענחא שפ"ח.

* פירוס הדפוסים ומהותם ראה באוצה"פ כרך א' מהדורה שניה דף קס"ז ע"ב.

מפתח הענינים שהובאו בהשמסות ובהוספות

(אלה שלא ציין עליהם בפנים)

דף טור	סיק אות
ו ב	ד לשון פגרים אם הוי לשון מיתה. ה אמר אינו בעולם, אבל פ', וכיו"ב, אם יש בזה משמעות מיתה. ו כסיפור הדברים מורה שמדובר על מת אלא שלא הזכיר מת ז א בהדיא אם יש להסתייע מזה שבא להעיד להיתר העגונה.
ד	סד אשה ששמעה מא' שמת בעלה, אם יכולה לומר סתם מת בעלי.
ד	עה א בעד חסי עד שאמר הא' לא אמרתי להב', טעם לדעת השו"ע וסיע' דהא' נאמן, ודברי סוס' קדמונים ואחרונים בעצם הדין, ולמה אין הב' נאמן במנו דאמר ראיתיו מת. ח ג ט א/ט ב/ט ג/ט י/ט יא/ט
ג	ט/ב כשלא הוי' הא' בעיר בזמן שהגיד הב' משמו. ט/ג כשיש לשער שהכחשת הא' הוא מפקד המשפט, וכיו"ב. י/א כשהראשון הוי' גמסלית והכחיש להב' ע"י שאלה. יא/א להי"א שהאשה (אף שהוכחשה מהא' שאמר לה), יכולה לילך לב"ד אחר לומר מת בעלי, מה הדין כשדברי הראשון הקודמים היו טעונים בירור.
יא ב ד	פה א לענין נמצא כתוב בשטר פ' מת, ביסוד הדין. א/א ידעה ע"י הסליגראף. ג כתב המושלך. ג/א כתב הנמצא בשדה.
ז	פה ז כשהשיב הכותב על מכתב ששלחו לו, אי סגי בלא קיום, עני גם בהערות דף קס"ט.
ב	צ ח בענין יצא קול שפ' מת והחשש שהעיר ע"פ הקול. י/א מה הדין כשהגיד בעיר אחרת שלא ידוע אם הגיע שם הקול, י/ב אם יש לצרף קולא בזה, מה שהי' עמפ"ע. י/ג כשיש לדון שאין לחוש לקול, אם עכ"פ צריך לשלוח לבדה.
ג	קג ג בענין גמסלית, כשאמר בפני ג' יהודים אי חשיב כמעיד בב"ד. יא כשאמר הגוי שהולך להעיד בבית המשפט. יב כשאמר הגמסלית תדע שפ' מת, אי הוי מכתן להעיד. כא אמר אמרו לאשתי שבעלה מת, אבל לא בכחנת הודעת עצם המיתה אלא לתכלית אחרת.
ד	כז/א כשגוי אמר לגוים לומר לקרוביו שמת. קח יו להמצריכים בגמסלית קש"ה, כשמודיע דבר שמוטל עליו להודיע חשוב כקש"ה. קז יא יב הסלית ואח"כ ביקש שכר. קיג ב לענין ערכאות בלא גמסלית (בדעת הפרש"מ). קכג ט יד כ בעניני ס"ס בעיגונא. קכד א שאלת גוי אי מגרע ממסלית — בדעת הר"ן. קכו יד הודאת הרוצח אי מהוי כשמצא הרוג בביתו.

דף טור	סיק אות
	בדיני עד אחד
א ב ג	ל יא/א ע"א ששקר פעם א' במדעל"ג, אם נאמן. יא/ב כשהעיד כשהי' נוטה למות. יא/ג אם מהני עדותו כשכמה פרטים הנוגעים להיתר נזכר ע"פ דברי העגונה. [סו] אם נאמן ע"א או פסול כשאינו מעיד על עצם המיתה אלא על ענין צדדי הנצרך להוכיח המיתה.
	בעניני פסולי עדות
ד	לו ד אם מחלל שבת אינו נפסל אלא בידע שחייבים מיתה על זה. ו ביצא קול שהוא מחלל שבת. ו/א המוציא מטסתת האף בשבת לר"ה. ז/א צדוקי שנשבע בתורת משה שאומר אמת. י להפוסלים חשוד על העריות, מה הדין בבי' עדים חשודים, באשה חשודה, ואם נפסל כשהעיד במדינה אחרת. יג/א להמקילים בגלוח וקן, מה הרין כשגם מגולח פאות הראש. טו/א אמרו עליו שהוא גנב ולא מיחה. אם כשר מי שהי' אסור בבית הסהר. כ/א גנב שהחזיר הגניבה ע"י כפיה, אם כשר להעיד. כב/א אם כשר להעיד הרגיל לשותות לשכרה. כב/ב המכונה בשם לך ע"ש שרגיל להתלוצץ. ככ/ג עד קל דעת. לא/א אם לפסול ע"א לעדות עגונה סגי בע"א. לא/ב אם אפשר לפוסלו שלא בפניו. לד לענין פסול דחצי דבר. מו לענין נוגע בעדות, המקבל שכר לחפש עדויות, אם כשר ה א להעיד. נח אם חשוב נוגע מחמת שגנאי לו הדבר. נח/א ספק נוגע בעדות. המעיד לעגונה ונתכרר שרצה לישאנה, אם חשוב כנוגע ולא תועיל עדותו גם לאחרים, ע"י בהערות דף קס"ט.
	לט א/א מי שיזום שימיר דתו אם כשר להעיד. נד א עד דמשמע שלא ראה המיתה אי חיישינן שאמר ע"פ קול בעלמא.
	נדונים שונים שדנו אם יש בהם בירור למיתה
ד	ס א כשהעד הוסיף שיבא כתב מהחכמים שכן הוא, האם יש לחוש שעדיין אין הדבר ברור. ב כשאמר בלה"ק ראיתיו מת, אם יש לחוש שאין הכונה שכבר מת, אלא על שעת המיתה שהולך ומת. ג אמר שראוהו נוטל מת.

מפתח הענינים

סימן יז. היתר א"א שמת בעלה. ואומרת גרשתני. ודיני הערוה. ודין נשאת באיפור ופועות.

דף שור	סיק אות	סיק אות	דף שור
	ח	א"א בכלל עריות היא ואין קדושין תופסין בה.	
ג	ד	אשת מת שהחיה וביא אפ"י לה דין א"א	א
	ט	דין א"א שעלה בעלה חי למרום.	ב. ג
ג	א	היתה אשתו ע"י נביא אי מותר באחותה.	ד
ג	ב	מקור הדין דאין קדושין תופסין בא"א.	ב
ג	ג	אבל ספק מקודשת או ספק מגורשת קדושין תופסין בה מספק וצריכה גט משניהם וכו'.	
	י	אופני ספק קדושין או גרושין, וטעם ולא מוקמי לה אחו"א, והכחשת ב' כתי עדים.	ג
א	ב	ספק אי"א שע"י פלוגתא דרבנן.	ב
ג	ג	נתגרשה בגט בטל ונשאת לאחר.	ג
ג	ד	נשאת לאחר מפני שסברה שהיא פנויה.	ד
ג	ה	ספק א"א שנתקדשה לאחר אי מותרת לראשון.	ה
ג	ו	אי מבטלין קדושי השני כשיש ס"ס לקיים קדושי הראשון.	ו
		ס ע י פ. ב.	
		א"א שפשטה ידה וקבלה קדושין בפני בעלה הרי"ז מקודשת לשני.	
	ז	אי "שפטה" ידה הוא דוקא. וכשורק לחצרה אי תוי פפשה ידה.	ז
		[ואי בעי' שהקדושין יהיו בפני ב"ד, ע"י סק"ח אות ג.]	
		ואשת חרש שקבלה קדושין בפני בעלה, ע"י סק"א אות ב'.	
		אב שקבל קדושין משני בשביל בתו, ע"ש אות א'.	
		ואם מהני קבלת קדושה גם נגד ערעור הבעל, ע"י סק"ס אות א'.	
		וכשחזרה מדבריה, ע"י סק"ב אות ה'.	
	ח	קבלה קדושין בפני ארוסה.	ח
	ב	וכשקדושי הראשון לא היו מפורסמים.	ב
	י	אי מותרת לתזור לראשון אחר שיגרשה השני.	י
		שהתאשה שאמרה לבעלה בפניו גרשתני נאמנת.	
	ז. א. ב	וכשאי אפשר לתלות קבלת קדושה בגרושין, כגון שהמקדש ה' הוא כהן או כשכבר היתה פעם אשתו של ה'.	ז
	ג	אמרה בעת קדושי ה' שטרם נתגרשה מהראשון.	ג
	ד	וכשיש הוכחות שלא נתגרשה מהראשון.	ד
	ה	וכשיש לתלות קבלת קדושה מהשני משום שלא נתרצתה בקדושי הראשון.	ה
	ו	וכשסברה שאין קדושי הראשון כלום.	ו
	ז	ענינים שמתחלקים "פשטה ידה" מאמירת גרשתני.	ז
	ח	כשאומרת לא קדשתני לך אלא למ'.	ח
	א	אי בעי' שתאמר לו גרשתני בפני ב"ד דוקא.	א
	ב	וכשאמרה לו כן בפני ערכאות.	ב
		האמנה להענינים הנ"ל שבהשטות ובהוספות נמצא בסוף הספר.	
		האם גם בפשטה ידה בעי' שהקדושין יהיו בפני ב"ד.	
		אם נאמנת על גרשתני גם כשיש עדים שהיתה אשתו.	
		אם נאמנת בגרשתני ובפשטה ידה גם נגד ערעור הבעל.	
		כשאומרת "עכשיו" גרשתני.	
		אם נאמנת גם אלמפרע שנתגרשה.	
		חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה.	
		הסבר טעם החזקה.	
		בבברי הרא"ש שכל טעם לנאמנותה משום חזקת כשרות.	
		אם כוונת הרא"ש לימר דתיתי בעי' או כוונתו לחזק סברת החזקה דא"מ.	
		אם באשה שאיתרע חזקת כשרותה גמי שיך סברת הרא"ש.	
		אם גם באשה שנאסרה על בעלה איכא חזקה ואינה מעיזה.	
		אם גם באב שקידש בתו לשני בפני הראשון שייכא חזקה זו.	
		אי שייכא חזקה זו באשת חרש או בתרשת אשת פקח.	
		התחילה לומר גרשתני שלא בפניו ואח"כ אמרה בפניו.	
		ואם יש חילוק בזה בין אמירה לבין עשתה מעשה וקבלה קדושין.	
		איך לנהוג להלכה בזה.	
		וכשאביה אמר בשמה שלב"ס בעלה ואח"כ אמרה היא בפניו.	
		אמרה שלא בפניו ושגם בעלה יודה שנתגרשה ובא וכיחש ועמדה ונשאת.	
		אמרה גרשתני או קבלה קדושין בפניו ואח"כ חזרת מדבריה.	
		כשיש לתלות אמירתה "גרשתני" משום שהי' ספק פסול בגט.	
		וכשיש לתלות שהוא משום שסברה וקדושי הראשון לא היו קדושין.	
		אמרה גרשתני ועדים הכחישוה.	
		וכשע"א מכחישה.	
		י"א דדוקא לענין שקדושין תופסין בה נאמנת וצריכה גט אבל אינה נאמנת להנשא לאחר או ליטול כתובתה ויש סוברים דלכל דבר נאמנת.	
		למה לא הביא הסוד דיעה זו. ומי הוא הי"א. ואי יש לחוש לדיעה זו.	
		אם בניה מותרים בקהל לדיעה זו.	
		אי קאי י"א זה גם אפשטה ידה וקבלה קדושין.	
		משום איוה טעם היא צריכה גט.	
		אי כופין את הראשון לתת לה גט. וביאור "צריכה גט" הנזכר כ"ס בפני' זה.	

מפתח הענינים

קעא

ס"ק אית	דף טור	ס"ק אית	דף טור
כג 1	1	דיעות החולקים, דגם בנשאת שלב"פ בעלה נאמנת אח"כ בפניו, ולהלכה.	1
כד 1	2	יש האומר דגם בנתקדשה שלב"פ ואח"כ אומרת בפניו א"נ.	2
כה 1	3	מי היא דיעה זו, ומדוע כתבה השו"ע בלשון ויש מי שאומר.	3
כז 1	4	י"א שאם היתה קטטה ביניהם או שתובעת כתובתה אינה נאמנת לומר גרשתני אפי' בפניו.	4
כח 1	5	מה נקרא קטטה.	5
כט 1	6	המיר בעלה מי הוי בקטטה.	6
ל 1	7	מקור דין קטטה, ואי חוששין לקדושי השני.	7
11 1	8	הא דא"נ לינשא בתובעת כתובה אם הוא לכו"ע.	8
12 1	9	אי חוששין לחומרא בתובעת כתובה להצריכה בט גם מהשני.	9
13 1	10	וכשמבקשת גם פסק היתר לנשואין.	10
14 1	11	וכשכאה שוב לכ"ד ואמרה גרשתני ולא הזכירה הכתובה.	11
15 1	12	אי מתירין אותה לינשא בתובעת כתובה לדעת הרמב"ם.	12
16 1	13	י"א דבמקום שנאמנת לינשא גובאת ג"כ כתובתה וי"א דא"נ לענין ממון כלל.	13
17 1	14	מה חידש הרמ"א בהג"ה זו.	14
18 1	15	אי גובה גם תוס' כתובה.	15
19 1	16	ואי נדוניא [להרמב"ם] הוא בכלל כתובה.	16
20 1	17	נכסי צאן ברזל שהם עדין בעין.	17
21 1	18	דעת הרא"ש לענין תוס' ונדוניא.	18
22 1	19	ותוס' שליש הנהוג בינינו.	19
23 1	20	ובמקומות שלא נהגו להגבות עיקר כתובה כיון דיש בכתובה תוס', אי יש לעיקר, דין תוס', ולא גביא.	20
24 1	21	דעת הראב"ד והסור לענין כתובה ותוס'.	21
25 1	22	דעת הרמ"א והמחבר.	22
26 1	23	סיכום הדיעות בסענת גרשתני וגביית הכתובה.	23
27 1	24	באור דברי הרמ"א דא"נ לענין ממון כלל, ומי היא דיעה זו.	24
ס ע י פ ג.			
28 1	25	אשה שהלך בעלה למדה"י והעידו עליו שמת, אפי' עד אחד אפי' העד עבד או שפחה או אשה או קרוב, מותרת, ואפי' עד מפי עד או אשה מפי אשה וכו' כשרים לעדות זו.	25
29 1	26	הסוברים דנאמנות ע"א וכו' הוא מדרבנן, דיש כח בידם כו', דכל שיש טעם וסמך אי"ז עוקר דבר מה"ת.	26
30 1	27	טעם למה אינם נאמנים מה"ת משום סברת מילתא דעבידא לאגלוי.	27
31 1	28	וכשהדבר יכול להתברר בודאי ובקרב, אם נאמנים לשיטה זו מה"ת.	28
32 1	29	הסוברים דנאמנים מטעם דאפקעינהו רבנן לקדושין מיניה.	29
33 1	30	ישו"ב הסוגיות הסותרות לסברא זו, ובאיוה איסור אמרינן אפקעינהו.	30
34 1	31	לשיטה זו, אם יש לה כתובה.	31

ס"ק אית	דף טור	ס"ק אית	דף טור
10 1	1	י"א עוד דבזה"ז דנפישא חוצפה א"נ ולא לחומרא.	1
11 1	2	מי הוא י"א זה, ואי קיימ"ל כוותיהו.	2
12 1	3	אם כותבין גם בדיעבד תצא.	3
13 1	4	אם נאמנת כזה"ז בקבלת חרם.	4
14 1	5	ובמקום שהרב גונז את הגט.	5
15 1	6	וכשיש אמתלא מוכחת שאומרת אמת.	6
16 1	7	לי"א הנ"ל דבזה"ז א"נ אלא לחומרא אם כופין את הראשון לגרשה.	7
17 1	8	אבל אם קידשה אחר שלב"פ בעלה אין הקדשין תופסין בה עד שתביא ראיה שנתגרשה.	8
18 1	9	אי צריך לחוש להחמיר ולהצריכה בט גם כשנתקדשה שלב"פ בעלה.	9
19 1	10	דעת הר"ן בזה.	10
20 1	11	דעת הרשב"א.	11
21 1	12	אמרה לאחר בפניו גרשני בעלי.	12
22 1	13	באה לכ"ד ואמרה נתגרשתי לתניכם.	13
23 1	14	נתקדשה שלב"פ בעלה בהחבא.	14
24 1	15	נשאת שלב"פ בעלה אי צריכה בט משינהם.	15
25 1	16	אם שלב"פ בעלה מעיזה לגמרי עד שנימא דבניה ממזרים.	16
26 1	17	אם הודאת הבעל לדבריה הוי כראיה שנתגרשה.	17
27 1	18	וכ' הרא"ש דכל שבעלה בעיר כשנתקדשה לאחר מקרי בפניו, ויש חולקים.	18
28 1	19	ראיה לדין הרא"ש.	19
29 1	20	אם יש חילוק בין עיר גדולה לקטנה.	20
30 1	21	וכששולחת לו לומר כן, וכשראינהו מתחבא ממנה.	21
31 1	22	אם אמרה הרא"ש דוקא בנשואין ולא בארוסין.	22
32 1	23	אי סגי בבעלה בעיר גם לענין גרשתני.	23
33 1	24	מי הוא ה"ר חולקים, ואי חוששין להחמיר כדיעה זו.	24
34 1	25	אם אמרה הרא"ש דוקא כשאמרה כן אח"כ גם בפניו.	25
35 1	26	האם מודה הרא"ש בנתקדשה בעת שהי' בעלה בעיר וכשכא לפניה חזרה בה ואמרה לא גרשתני.	26
36 1	27	הא דאמר' דאא"מ לומר גרשתני כו' אם איכא דמסייע לה מעיזה ומעיוה.	27
37 1	28	כשע"א מסייעת.	28
38 1	29	ע"א המעיד שראה מכתב מבעלה שכתב שגירשה אם נחשב למסייע לה.	29
39 1	30	מנשה ב"ד בלתי מקויים אם נחשב למסייע.	30
40 1	31	סיוע מגט בטל או פסול.	31
41 1	32	וכשהבעל מסייע לה.	32
42 1	33	וכשאומר שהי' תנאי בגרושין ולא נתקיים.	33
43 1	34	ואם נשאת שלב"פ בעלה אע"פ שכשבא אומרת לו בפניו גרשתני אינה נאמנת דמעיוה כדי שלא תעשה עצמה זונה.	34
44 1	35	נשאת כשהי' בעלה בעיר.	35
45 1	36	ובויתנה תחילה.	36

מפתח הענינים

סיק אית	דף טור	סיק אות	דף טור
ל	ז	אם לסמוך על סטועיד במקום דלא שכיחי כשרים.	א
ו	ז	כשהעד אינו ניכר לנו אם יש לחוש שמא הוא פסול.	ב
ז	ז	וכשהעדות היא מעיר שלמי הנשמע רובם הם מחללי שבת.	ד
ח	ז	וכשנפד יצאה מחזקת אשת איש.	א
ט	ז	כשנופד שהוא פסול דאורייתא אחר שחתירות.	ב
י	ז	פסולי עדות בכתב.	ל
יא	ז	סומא.	לא
יב	ז	ובהעיד פסול ביחד עם כשרים. (פסול דמצא א' מהם קרוב או פסול).	לב
יג	ז	פסול דחצי דבר.	לג
יד	ז	נוגע בעדות. [אם לחלק בין ע"א לב' ע' השמטות].	לד
יז	ז	אם יש להאמין נוגע בעדות בשבועה.	לה
לא	ז	כשהנוגע הוא מסלית.	לו
לב	ז	אם להאמין נוגע כשהדבר יוכל להתברר בקלות.	לז
לג	ז	יש מחלקים בין נגיעת ממון לנגיעות שהנאתן תאבד לאחר שיתגלה שקר.	לח
לד	ז	יש מכשירים נוגע באיסור דרבנן.	לש
כ	ז	יש מכשירים לגמרי נוגע, לענות אשה.	מ
כא	ז	אם שייך פסול נוגע בנוטל שכר להעיד.	מא
כב	ז	אם יש לחלק בין נוטל שכר טרחו לבד לבין נוטל יותר מכדי טרחו.	מב
כג	ז	כשתלו שכר העד בהיתר האשה.	מג
כד	ז	כשלא קצצו לעד את השכר.	מד
כה	ז	וכשקצבו שכרו בין תועיל עדותו בין לא תועיל.	מה
כו	ז	שכר שליחות לחפש עדויות.	מו
כז	ז	נוטל שכר (באופן שפסול משום נוגע) אם יש תקנה שיעיד שנית, לאחר שיתחזר השכר.	מז
כח	ז	אם יועיל להעיד שנית כשרק סטרוהו מלהחזיר הבסך.	מח
כט	ז	יש מכשירים נוטל שכר אף כשהוא נוגע.	מט
ל	ז	נוטל שכר להעיד באופן שאין בו משום נוגע.	נ
לא	ז	להפסילים, מה הדין כשהחזיר השכר.	נא
לב	ז	נתנו לו השכר במתנה אי הוי כהחזיר.	נב
לג	ז	כשרק ביקש שכר להעיד ולא נוטל.	נג
לד	ז	וכשאמר עדותו לאשה, ואח"כ נוטל שכר.	נד
לה	ז	שכר בטלה וטורח הליכה להעיד, וכיו"ב.	נה
לו	ז	רודף ושונוא (ואי חשוב כנוגע).	נו
לז	ז	אם חשוב נוגע מחמת גנאי.	נז
לח	ז	ואם [הפסולים מהית] מסלית כשרים.	נח
לט	ז	אם צריך בהם קשור דברים כמו בגמסלית. י"א דישראל פסול אינ גמ בגמסלית. וכשמחזר דבריו בענין אחר מוכח שפי' מה י"א דנאמן גם לדיעה זו.	נצ
ל	ז	וכן עכ"ם או ישראל מומר לעכו"ם ולכל התורה אם היא מסלית נאמן.	לז
לא	ז	דיני גוי מסלית מבוזרים בסעיף י"ד ט"ז.	לח
לב	ז	י"א דמומר להכעיס אינ גם בגמסלית. ובעובר על חשיבותה קראים. (אם נאמנים בלא מסלית).	לט
לג	ז	הגה. [ואם] רק יוצא קול הברה בעיר שמת אין משיאין.	ל
לד	ז	מהו קול הברה ואופנים שונים בזה.	לח
לה	ז	י"א דסומכין על קול הברה, ואם יש לצרף דיעה זו, ובאיוה אופן.	ל

סיק אות	דף טור	סיק אות	דף טור
ל	ז	הסוכרים דנאמנות ע"א הוא מהית, משום מדע"ג.	א
ו	ז	ודייקא דיהוה משום חומר שבסופה.	א
ז	ז	אם מהני מהית משום סברת מדע"ג לחוד.	ב
ח	ז	אם גם עד מפי עד ואשה וכו' הוי נאמנות מהית.	ג
ט	ז	בדעת הרמב"ם לענין אם נאמנים מהית או מדרבנן.	ד
י	ז	ע"א מארחי פרחי אי נאמן, כיון דל"ש כ"כ מדע"ג.	ה
יא	ז	אם נאמן ע"א וכו' כשעדותו מועלת רק להכשרת הבנים, ואם נאמן במקום שאין כ"כ חומר בסופה.	ו
יב	ז	בנשאת לפני שבה עד שמת בעלה, או בפרוצה, אי שייך בהו סברת דייקא ומנסבא להאמין לע"א וכו'.	ז
יג	ז	כשהאשה קטנה או חרשת.	ח
יד	ז	נאמנות עכד או שפחה אם הוא דוקא כשמוחזקים בכשרות.	ט
לא	ז	למה הקדים השו"ע שפחה לאשה.	י
לב	ז	כמה פרטים לענין נאמנות עד מפי עד.	יא
לג	ז	אם לסמוך על ע"א וכו' כשיש לברר ע"פ ב' עדים.	יב
לד	ז	כשמתיירים ע"פ ע"א וכו' והבעל דרכו לנווד מביתו לכמה שנים אין להתיר עד שיעבור זמן הרבה כו'.	יג
לה	ז	ופסולי עדות מדרבנן כשרים לעדות זו.	יד
ל	ז	עד אחד הפסול מדרבנן.	טו
כ	ז	הפסול מדרבנן מחמת קול שעבר עבירה דאורייתא.	טז
כא	ז	אבל פסולי עדות דאורייתא פסולים [לעדות זו].	יז
כב	ז	באיוה פסו"ע דאורייתא איירי כאן.	יח
כג	ז	דשע שאינו של חמס, דלהג"י אינו פסול אלא מזה"ב.	יט
כד	ז	אם כשר לעדות אשה.	כ
כה	ז	אם מצרפין לסניף דעת הג"י.	כא
כו	ז	עד מחלל שבת, והכו"פ בתורה, להג"י, או כשנתגדל בין הנכרים.	כב
כז	ז	וכשהוא רק חשוד לחלל שבת.	כג
כח	ז	וכשיצא עליו קול שהוא מחלל שבת.	כד
כט	ז	חשוד לכפור בתורה וחז"ל.	כה
ל	ז	שמעו שדיבר דברי כפירה.	כו
לא	ז	כשידוע שאינו מסקר מחמת יושר ההנהגה הנימוסית.	כז
לב	ז	חשוד על הצריות.	כח
לג	ז	הבא על הנכרית.	כט
לד	ז	מסור.	ל
לה	ז	המגלה זקנו בהצד.	לא
ל	ז	ספר המגלה זקן אחרים.	לב
כ	ז	אם נאמן מגולח זקן בשבועה ותיכ וכיו"ב.	לג
כא	ז	יצא עליו קדלים שהוא גנב.	לד
כב	ז	כשיש הוכחות שגנב.	לה
כג	ז	הודה מעצמו שגנב ויש הוכחה לובריו.	ל
כד	ז	הגונב או גוזל מעכו"ם.	לא
כה	ז	וכשרק הטעה את הנכרי בחשבון.	לב
כז	ז	אם מהני להכשיר את הפסול כמה שאומרים לו לפני עדותו שיהרהר בתשובה.	לג
כח	ז	יצא עליו ערעור שעבר על שבועת ביטוי.	לד
כט	ז	אם יש להתיר בעדות גיורת שנשאת לכהן.	לה
ל	ז	אם נאמן הפסול מהית בדבר היכול להתברר בודאי.	ל
לא	ז	ובאיכא רגל"ד שדבריו אמתיים.	לא

דף סור	סיק אית
דף ב	אז חיישי לשואה קדומה.
ב	וכשנסוף לשואה קדומה יש גם חשש (שואה) אלהבא.
ל	אם נאמנות להעיד אחר שנפרדו על מה שראו בעיון קרובות.

ואלו הן (ה' הנשים): חמותה (אפי' אינה רק אם יבמה) ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה. (וכן היא לא תעיד להן).

ל	א	חמותה אם מעידה לכלתה ארוסה.
	ב	אשת חמיה אם מעידה.
	ג	וכשלא שייך הטעם דזו תאכל עמלי.
	א	(אם יבמה). [דהיינו חמותה הבאה לאחר מכאן].
ג	ב	וכשהכלה ערוה לבנות.
	ג	ובמקום שאין מייבמין.
ל	ד	וכשאין בעל לחמות שלאחר מכאן.
ב	ה	אם הכלה נאמנת לחמותה הבאה לאחמ"כ.
	ו	בת חמותה הבאה לאחמ"כ.
	א	בת חמותה שאינה בת חמיה.
	ב	בת חמותה כשכבר מתה חמותה.
ו	ג	אם בת חמותה מעידה לה כשהבעל עובה וגשא אחרת עליה.
	ד	בת חמיה שאינה בת חמותה.
	ה	בת צרתה, ובת יבמתה, ובת בת בעלה, ובת הכלה, ובת אשת האב, אם מעידות לה.
ו	ו	אם אשת אחיה מעידה לבת חמותה.
	א	צרתה שנשאת תחילה ע"י עדות עצמה.
	ב	וכשלא ידעה שיש לה צרה.
ל	ג	זונה המיוחדת לאיש אם נחשבת כצרה.
א	ד	[דנינו בת צרתה ע"ל ס"ק מ"ס אות ה']. יבמתה היינו אשת אחי בעלה.
	ב	יבמתה שהיא אחותה.
ב	ג	וכשיש לשתייהן בנים.
	ד	ובזה"ז שאין מייבמין.
	ה	ואם מעידה להחמיר.
ו	ו	אם נאמנת לצרת יבמתה שהיא אחותה.
	א	[בת יבמתה ע"ס מ"ס אות ה']. נב
	ב	בת הבעל מהאשה השניה אם מעידה שמת אביה אחר מות אמה.
	כ	בת אשתו הראשונה אחר מות אמה.
	ג	בת בעלה הבאה לאחמ"כ, ובת חמות הבאה.
ד	ג	טעם למה היא אינה מעידה להן.

סעיף ה.

העד שאמר שמעתי שמת פ' אפי' שמע

מאשה ששמעה מעבד הרי"ז כשר כו'

א	א	אי בעינן שיאמר שהעד הראשון אמר שידוע בכרוך שפ' מת, או עכ"פ סתם מת פ', או סגי אפי' כשאומר שגם הראשון אמר שמעתי, ובביאור למה ל"ח שמא מקול הברה שמע.
ב	ב	כשהאריך בכרוך הדברים בודאי ל"ח שמקול הברה שמע.
ג	ג	גם כב' עדים ל"ח שמקול הברה שמע.
ד	ד	זכרי מסל"ת שאמר שמעתי.

דף סור	סיק אית
כט	אם מהני קול הברה בצירוף אימנות והוכחות.
ד	וכשיצא הקול במקום שהלך לשם.
ל	ובדיעבד כשנשאת ע"ס קול.
א	אם להחמיר ע"ס קול הברה.

סעיף ד.

הכל נאמנים להעיד לה עדות זו חוץ

מחמש נשים שחזקתן שונאות זו את זו

שמא יתכוונו לאוסרה עליו.

א	א	טעם לזה שהטור שינה כאן מלשון המשנה.
ב	ב	הסוברים דהוכרים הדומים בקורבתם לאלו הנשים (כדבסמך) נאמנים.
ג	ג	חמיה.
ד	ד	בן בעלה.
ה	ה	אחי בעלה (דהיינו בן חמיה) ויש לה בנים.
ו	ו	בן חמותה שאינו בן חמיה.
ז	ז	חתן האשה.
ח	ח	בעל בת חמותה.
ט	ט	י"א דיש מהזכרים הדומים שאינם מעידים. ואי צריך לחוש לריעה זו.
י	א	דין היבם לעדות זו.
יא	ב	וכשאינה עולה ליבום.
יב	ג	וכשבעדותו שמת אחיו גופלת היא לו ליבום.
יג	ד	וכשיש לו אחים גדולים ממנו.
יד	לב	ואם נאמן היכא שגם ע"ס עדותו עדיין אינה מותרת לינשא לכתחילה.
טו		ובזה"ז שאין מייבמים.
טז		וכשיש רגלי"ד שעדותו נכונה.
מג	א	ה' נשים שידוע שהן אוהבות זו לזו.
ב	א	וכשהן קרובות זל"ז מלבד קרבת כלה וחמותה או יבמות וכדומה.
ג	ב	אשה דעלמא או ע"א השוגאה אם כשר להעידה.
ד	ב	עד השוגא את בעלה.
א	ג	אם עדות ה' נשים משוי לכה"פ ספק.
ב	ג	הלכה ונשאת ע"י עדות ה' נשים.
ג	ד	אם נאמנות להעיד שבעלה חי עדיין.
ד	ד	וכששמעו קול פכ"ס מת ובאה א' מה' הנשים ואמרה אני הצועקת, אם נאמנות.
ה	ה	הסוברים דאינן נאמנות גם במסל"ת.
ו	לד	וכשיש גם אומדנא ורגלי"ד שאומרת אמת.
ז	ב	דיעות המקילים במסל"ת. וי"א מלבד צרה.
ח	ד	וכשחמותה ידעה שכלתה להוטה אחר גט.
ט	ט	כשרואים מכתב שמת בעלה ביד א' מחמשת הנשים.
י	ל	וכשראו בידיהן גם מכתבים מערכאות שמת בעלה.
יא	א	זכרון עדות שבב"ד מפי אשה אי חיישי שמא היא מה' הנשים.
יב	א	אם נאמנות להעידה היכא שגם בלי עדותן כבר יצאה מאסדי"א.
יג	ב	ובמסל"ת באסדי"ר.
מה	א	אם נאמנות להעיד שלבעלה היו סימנים אלו.
ב	ב	וכשנתפרסמו הסימנים לפני אמירתה.
ג	ל	אמרו שזה הבעל בעודו בחיים.

ס"ק אית	דף טור	ס"ק אית	דף טור
ואפי' לא אמר מי שמע כו' כשר ולי"ח שמא מסול זה'.	א	ואמירת קדיש.	ז
אם צריך עכ"פ לומר שמעתי מאחר, או סני באמר שמעתי סתם. ואם השומע צ"ל דוקא שמעתי או מותר לומר סתם פ' מת.	ב	לענין גתית שם לבנו אחר אביי.	ח
באפשר לברר אם צריך לשאול. ובמקום דפסולים שכיח.	א	אם מותר לחלוץ לה טרם שיש עדות ברורה שמת.	ט
מה הדין באמר העד שאינו זוכר או אינו יודע ממי שמע אם מכשר או מפסול.	ב	כשכבר הסכימו שראוי להתירה אלא שלא נפסק עדיין מב"ד של ג', אם אוסרין להג"ל.	י
אבל אמר מת פ' ואני ראיתי, שואלין אותו האריך ראית ובמה ידעת.	א	בדעות הפוסקים המחזיקין להתאבל.	יא
אמר מת פ' ולא אמר ראיתי, אבל גם לא אמר שמעתי, אם שואלין אותו.	ב	וכן אין לשום ב"ד ליתן שטר גב"ע לאשה כו' אם אין באותו עדות כדאי להתירה.	סה
באומר ראיתי שמת וקברתי או צריך לשאול.	א	וסופרי הדינים טוב שיכתבו לעצמם כל עדות אף שאינה מספקת דאולי יועיל להצטרף לעדות אחרת.	סז
אם בשני עדים צריך לשאול.	ב	סעיף ו.	
בהעידה האשה עצמה אם צריך לשאלת.	ג	בשעת הגזירות מתירים נשים ע"פ בעלי תשובה.	סח
אם צריך לשאול לנכרי מסל"ת.	ד	אם צריך בעדות אשה שיהיו העדים תחילתם וסופם בכשרות.	סו
בתעודת ערכאות אם צריך לחקור אצלם מהיכן יודעים.	ה	גר שהעיד על מה שראה בגינתו.	סז
ובדיעבד אם לא שאלו להעיד, והלך.	ו	אע"פ שהמירו דתן מכח אוגוס.	סח
ביאור כפל הלשון של איך ראית ובמה ידעת.	ז	באור דברי הרמ"א.	סז
אם העיד בדבר ברור נאמן.	ח	כשרות בעלי מלחמה.	סח
כשהוסיף ואמר נהרג בודאי ובכירור וכה"ג אם אמרינן כל הפוסקים גורע.	ט	ריקים הממירים ופוחזים שחזרו בתשובה ולא בתשובה גמורה אין לסמוך על עדותן רק במסל"ת.	סז
ואם העיד בדברים שרובן למיתה אין משיאיין.	י	י"א דפסולין רק מורבנן ויש להקל, וי"א דרק בדיעבד כשנשאת מקילין. באיזה אופני תשובה בלתי גמורה אין סומכין. אופן חזרת המומר.	סט
פירוש הדברים שרובן למיתה.	יא	או בידוע שהעידו בלא רמיה ועיקול.	ע
שמע קול מקוננות שהזכירוהו בין המתים וספדוהו משיאיין.	א	אם מועיל כה"ג גם ברשע גמור. ואם יש חולקים על דיעה זו.	ע
במקוננת א' די.	ב	סעיף ז.	
ואפי' מקוננת גויה.	ג	בא אחד ואמר הרגתי תנשא, דאין אדם משים עצמו רשע, ופליגין דבוריה.	עא
דוקא כשיש חכם בעיר.	ד	אם בעבד ושפחה ופסו"ע ורבנן אמרינן פליגי.	ב
אם בעינן גם וספרותו.	ה	ופסו"ע ורבנן מחמת עבירה.	ג
בראו אשתו מספרותו. אם בכל מקוננת הוי עדות.	ו	ובעבד עבירה דאורי' באופן שלא נפסל לעדות ע"י.	ד
אם מהני בזמן מלחמה. הוכירוהו בין המתים בעתון יהודי.	ז	ובחשוד לרציחה.	עב
אף בשמע מהמספרות דרך ספור לפ"ת יכול להעיד.	ח	ביש הוכחה לדבריו או כשעשה תשובה אם אמרינן דאמעי"ר.	עג
וכשהזכירוהו בתפלת השכבה.	ט	באור ענין פליגי דענינו.	א
תפילת השכבה במת כמלחמה.	י	אם אמרינן פליגי במעיד שקרובו הרבו.	ב
וכשהתאבלו עליו.	יא	באור מ"ש בשו"ע: והיה לעז"כ שאמר הרגתי.	ג
ולכן יש למחות בנשים שלא לספור אדם ע"פ אומדנות כו' אשתו אסורה להספיד.	א	סעיף ח.	
וכן אסור לומר השכבה.	ב	עד א' שאמר לאשה מת בעליך אינת צריכה לעדותה, אלא באה לב"ד ואומרת מת בעלי.	סד
בטעמי האיסור.	ג		
אם בכל גזני איסרין על האשה עצמה.	ד		
ואם איסרין גם להתאבל, מחשש זה.	ה		
ואם גם באין אשה לגעור אוסרין להתאבל גזירה אסו מי שיש לו אשה.	ו		
אם מותרת להתאבל היכא שבלא"ה אסורה עדיין עתה להנשא.	ז		

ס"ק אית	דף טור	ס"ק אית	דף טור
ואפי' לא אמר מי שמע כו' כשר ולי"ח שמא מסול זה'.	א	ואמירת קדיש.	ז
אם צריך עכ"פ לומר שמעתי מאחר, או סני באמר שמעתי סתם. ואם השומע צ"ל דוקא שמעתי או מותר לומר סתם פ' מת.	ב	לענין גתית שם לבנו אחר אביי.	ח
באפשר לברר אם צריך לשאול. ובמקום דפסולים שכיח.	א	אם מותר לחלוץ לה טרם שיש עדות ברורה שמת.	ט
מה הדין באמר העד שאינו זוכר או אינו יודע ממי שמע אם מכשר או מפסול.	ב	כשכבר הסכימו שראוי להתירה אלא שלא נפסק עדיין מב"ד של ג', אם אוסרין להג"ל.	י
אבל אמר מת פ' ואני ראיתי, שואלין אותו האריך ראית ובמה ידעת.	א	בדעות הפוסקים המחזיקין להתאבל.	יא
אמר מת פ' ולא אמר ראיתי, אבל גם לא אמר שמעתי, אם שואלין אותו.	ב	וכן אין לשום ב"ד ליתן שטר גב"ע לאשה כו' אם אין באותו עדות כדאי להתירה.	סה
באומר ראיתי שמת וקברתי או צריך לשאול.	א	וסופרי הדינים טוב שיכתבו לעצמם כל עדות אף שאינה מספקת דאולי יועיל להצטרף לעדות אחרת.	סז
אם בשני עדים צריך לשאול.	ב	סעיף ו.	
בהעידה האשה עצמה אם צריך לשאלת.	ג	בשעת הגזירות מתירים נשים ע"פ בעלי תשובה.	סח
אם צריך לשאול לנכרי מסל"ת.	ד	אם צריך בעדות אשה שיהיו העדים תחילתם וסופם בכשרות.	סו
בתעודת ערכאות אם צריך לחקור אצלם מהיכן יודעים.	ה	גר שהעיד על מה שראה בגינתו.	סז
ובדיעבד אם לא שאלו להעיד, והלך.	ו	אע"פ שהמירו דתן מכח אוגוס.	סח
ביאור כפל הלשון של איך ראית ובמה ידעת.	ז	באור דברי הרמ"א.	סז
אם העיד בדבר ברור נאמן.	ח	כשרות בעלי מלחמה.	סח
כשהוסיף ואמר נהרג בודאי ובכירור וכה"ג אם אמרינן כל הפוסקים גורע.	ט	ריקים הממירים ופוחזים שחזרו בתשובה ולא בתשובה גמורה אין לסמוך על עדותן רק במסל"ת.	סז
ואם העיד בדברים שרובן למיתה אין משיאיין.	י	י"א דפסולין רק מורבנן ויש להקל, וי"א דרק בדיעבד כשנשאת מקילין. באיזה אופני תשובה בלתי גמורה אין סומכין. אופן חזרת המומר.	סט
פירוש הדברים שרובן למיתה.	יא	או בידוע שהעידו בלא רמיה ועיקול.	ע
שמע קול מקוננות שהזכירוהו בין המתים וספדוהו משיאיין.	א	אם מועיל כה"ג גם ברשע גמור. ואם יש חולקים על דיעה זו.	ע
במקוננת א' די.	ב	סעיף ז.	
ואפי' מקוננת גויה.	ג	בא אחד ואמר הרגתי תנשא, דאין אדם משים עצמו רשע, ופליגין דבוריה.	עא
דוקא כשיש חכם בעיר.	ד	אם בעבד ושפחה ופסו"ע ורבנן אמרינן פליגי.	ב
אם בעינן גם וספרותו.	ה	ופסו"ע ורבנן מחמת עבירה.	ג
בראו אשתו מספרותו. אם בכל מקוננת הוי עדות.	ו	ובעבד עבירה דאורי' באופן שלא נפסל לעדות ע"י.	ד
אם מהני בזמן מלחמה. הוכירוהו בין המתים בעתון יהודי.	ז	ובחשוד לרציחה.	עב
אף בשמע מהמספרות דרך ספור לפ"ת יכול להעיד.	ח	ביש הוכחה לדבריו או כשעשה תשובה אם אמרינן דאמעי"ר.	עג
וכשהזכירוהו בתפלת השכבה.	ט	באור ענין פליגי דענינו.	א
תפילת השכבה במת כמלחמה.	י	אם אמרינן פליגי במעיד שקרובו הרבו.	ב
וכשהתאבלו עליו.	יא	באור מ"ש בשו"ע: והיה לעז"כ שאמר הרגתי.	ג
ולכן יש למחות בנשים שלא לספור אדם ע"פ אומדנות כו' אשתו אסורה להספיד.	א	סעיף ח.	
וכן אסור לומר השכבה.	ב	עד א' שאמר לאשה מת בעליך אינת צריכה לעדותה, אלא באה לב"ד ואומרת מת בעלי.	סד
בטעמי האיסור.	ג		
אם בכל גזני איסרין על האשה עצמה.	ד		
ואם איסרין גם להתאבל, מחשש זה.	ה		
ואם גם באין אשה לגעור אוסרין להתאבל גזירה אסו מי שיש לו אשה.	ו		
אם מותרת להתאבל היכא שבלא"ה אסורה עדיין עתה להנשא.	ז		

דף סדר	סיק אות	ענין
דף א	א	א' אומר מת וא' אומר נתגרשת.
ב	א	כמה אופני הכחשה בבדיקות וחקירות ויישוביתן.
ג	ב	הכחשה כמה שאחר עדות המיתת.
ד	ג	הכחשה בסימנים.
ה	ד	הכחשה בהכרה.
ו	ה	בהכחשה בזמן אם יש תלות בטעות.
ז	ו	א' אומר נהרג וא' אומר נסבע במשאלים.

ס ע י פ י.

שמעו קול בעיר פ' מת. משיאין את אשתו, ואם שמעו קול בשדה או בחורבה אין משיאין דחיישי דילמא שד הוא.

א	עט	א	מ"י דקול, ואם משיאין ע"י בת קול.
ב	ב	ב	בענין הגיל.
ג	ג	ג	כשמעו ע"י טילפון או רדיו.
ד	ד	ד	ובשמעו מכלי גרמוסין.
ה	ה	ה	אי מצרפין חלום להיתר עגונה.
ו	ו	ו	אי סגי כשלא הזכיר שם אביו ושם עירו.
ז	ז	ז	(טב"ע דקול) כשהנפגע עצמו צעק והכירוהו בקולו.
ח	ח	ח	גוי מסלית על טב"ע דקול.
ט	ט	ט	אי בעי שילכו לברר מי ה"י הצועק, ובדיעבד כשלא הלכו.
י	י	י	אם בלילה חיישי לשד בעיר.
יא	יא	יא	אם משיאין ע"פ קול כשידוע שיש לה צרה.
יב	יב	יב	הטעם דל"ח שהצועק ה"י נכרי או פסול.
יג	יג	יג	אם נאמן האומר אני הוא הצועק ושקר העדתי.
יד	יד	יד	וכשע"א מכחיש את הקול אחר שהתירוהו.
טו	טו	טו	מקור החילוק דשדה ובור ועיר, וטעם למה לא הביא הר"ף חילוק זה.
טז	טז	טז	ביסוס דעת השו"ע שפסק דחיישי לשד.
יז	יז	יז	למה לא הביא השו"ע היתר דצל צלו הגוי בגמ'. דיעות החולקים על השו"ע דל"ח לשד.
יח	יח	יח	ואי בעי לדידהו שיראו דמות אדם.
יט	יט	יט	אי סובר הרמב"ם דחוששין לשד.
כ	כ	כ	בסתירת דברי המחבר מכאן לסי' קמ"א, ואי גם בנמצא גוף אדם יש סוברים דבעי שיראו לו צל צלו.
כא	כא	כא	דיעות להלכה אי חיישי לשד.
כב	כב	כב	ביאור "צל צלו" הנאמר בגמ'.
כג	כג	כג	אם יש להבחין בצל צלו גם בלילה.
כד	כד	כד	אי חיישי לשד גם כשהיו השומעין ג'.

ס ע י פ יא.

מצאו כתוב בשטר מת פכ"פ תנשא.

א	פה	א	דעת הראשונים בזה.
ב	ב	ב	אם דוקא בנכתב להעיד או גם בנכתב לזכרון.
ג	ג	ג	מצאו כתב מושלך.
ד	ד	ד	כותב לזכרון והוא עד מפי עד.
ה	ה	ה	כתב בלי חתימה.
ו	ו	ו	חתימה בראשי תבות.
ז	ז	ז	כתוב לשון שמורה על מיתה, כגון: זיל אי הכי.

דף סדר	סיק אות	ענין
ב	א	אם צריכה לומר ששמעה מהעד או יכולה לומר מת בעלי סתם. וע"ע בהשמטות. ומה הדין בזה כשמעה מגמסלית.

אבל אם בא העד שאמרה בשמו ואמר שלא אמר מת, לא מהימנא.

א	א	א	מקור הדין וטעמו, ושי"א (הרי"ז וצ"פ) דהיא נאמנת אופנים שונים ד"א דגם להרי"ז העד נאמן. (כשהכחשה קודם שאמרה בב"ד. באומר שקר העדתי. וע"ע כמה אופנים בהשמטות).
ב	ב	ב	אם הראשון נאמן גם כשהתירוה להנשא, וכן אם נשאת.
ג	ג	ג	אם יש להקל להאמינה באסדר.
ד	ד	ד	ובאמרה מפי עבר או שאר פסו"ע אם יכולים להכחשה.
ה	ה	ה	בשנים שאמרו בשם אחד. ואם השנים פסולים.
ו	ו	ו	ושנים מפי שנים.
ז	ז	ז	באומר הראשון שקר אמרתי.
ח	ח	ח	וכשהאשה עצמה אחר שהותרה חורה ואמרה שהעד חור בו, או עד אחר אמר בשמו שחור בו.
ט	ט	ט	בגמסלית שאמר אח"כ לא אמרתי או שקר אמרתי.
י	י	י	אם הלכה לב"ד אחר ולא הזכירה העד.
יא	יא	יא	אם אחר שהכחשה אמרה ששמעה מאחר.
יב	יב	יב	וכשעד אחר הכחשה שהראשון לא אמר.
יג	יג	יג	[בעד או האשה מפי עד] אין הב"ד צריכין לשלוח אחריו אע"פ שהוא בעיר.
יד	יד	יד	דעות הסוברים דצריך לשלוח אחריו. והסוברים דבאשה עצמה איצ לשלוח אחר העד.

ס ע י פ י ט.

עד אומר מת ועד אומר נהרג הואיל ומודים שאינו קיים תנשא.

א	א	א	מקור הדין, טעם הדין, משום דהוי רק הכחשה בבדיקות.
ב	ב	ב	דעת החולקים על דין השו"ע, וסברי דכ"ג הוי הכחשה בחקירות.
ג	ג	ג	אופנים דגם להחולקים לא הוי הכחשה.
ד	ד	ד	דיעות הפוסקים כהשו"ע או כהחולקים.
ה	ה	ה	להשו"ע [והרא"ש] אי חשיבי כשני עדים או רק כעד א'.
ו	ו	ו	אם נאמנים בהכחשה גם בעדות מת במלחמה.
ז	ז	ז	הכחשה בשני גוים מסלית.
ח	ח	ח	וכשאחר אינו מסלית.
ט	ט	ט	בהכחשת שנים כנגד אחד.
י	י	י	בהכחשה בעמפ"ע כשא' אומר מא' וא' מאחר.
יא	יא	יא	כשעמפ"ע עצמו העיד ב' עדויות המכחישות, אחת מפי עדים ואחת מעד א'.
יב	יב	יב	עד שהוכחש מדברי עצמו.
יג	יג	יג	הכחשה בחקירות. והמכשירים בהכחשה דחקירות מטעם דהוי עכ"פ כעד א'.
יד	יד	יד	הכחשה בחקירות אחר שהתירוהו.
טו	טו	טו	הכחשה בחקירות לחומרא.
טז	טז	טז	אופנים שלא תתבטל העדות בהכחשה.

מפתח הענינים

קעד

דף סור	ס"ק אות	דף סור	ס"ק אות
א	קג מט	א	קג ד
ב	נ	ה	ה
ג	נא	ו	ו
ד	נב	ז	ז
ה	נג	ח	ח
ו	נד	ט	ט
ז	נה	י	י
ח	נו	יא	יא
ט	נז	יב	יב
י	נח	יג	יג
יא		יד	יד
יב		טו	טו
יג		טז	טז
יד		יז	יז
טו		יח	יח
טז		יט	יט
יז		כ	כ
יח		כא	כא
יט		כב	כב
כ		כג	כג
כא		כד	כד
כב		כה	כה
כג		כו	כו
כד		כז	כז
כה		כח	כח
כו		כט	כט
כז		ל	ל
כח		לא	לא
כט		לב	לב
ל		לג	לג
לא		לד	לד
לב		לה	לה
לג		לו	לו
לד		לז	לז
לה		לח	לח
לו		לט	לט
לז		מ	מ
לח		מא	מא
לט		מב	מב
מ		מג	מג
מא		מד	מד
מב		מה	מה
מג		מו	מו
מד		מז	מז
מה		מח	מח
מו			
מז			
מח			
מט			
נ			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			
נח			
נא			
נב			
נג			
נד			
נה			
נו			
נז			

ס"ק אות	דף טור	ס"ק אית	דף טור
קז ה	לשונות איום שאין לחוש בהם למשקר.	קיא ח	וכשאמרו שמצאו לפי הנעלם הריג.
ו	כשאמר להתסאר.	ט	כשההרג לפנינו והערכאות רק מודיעים מי הוא.
ז	וכשאמר אמר שהגוי אמר דבריו ודרך התפארות.	י	כשהערכאות לא אמרו מעצמם אלא השיבו על שאלת.
ח	אמר לחלציג או לבנות.	יא	כשהגדת המיתה היתה לצורך הודעה אחרת.
ט	כשיש לחוש שכחנתו להנאת ממון.	יב	כשמלבד עדות המיתה הוסיפו דברים אחרים.
י	כשנראה מדבריו שאינו מבקש השכר אלא לאחר שתברר מיתת פ'.		אבל שאר גמסל"ת שאומרים שנדון [פ'] בעש"ג נאמנים.
יא	בא להגיד סתם והבטיחו לו שכר.	קיב א	דעת הרא"ש בזה.
יב	וכשהגוי עצמו הוכיח ממון לאחר שסיפר.	ב	דיונים בין זה.
יג	כשביקש שכר עבור טורח הקבורה.	ג	כשאמר הגוי ששמע מערכאות.
יד	כשיש לחוש שכחנתו להרע לרוצח.	ד	כשנער השופט או אשתו אמרו שהשופט הרג לפ'.
טו	כשלא הוכיח דבריו המורים להרע אלא לבטוף.	ה	כשאמר שנהרג ע"י ב"ד של מורדים.
טז	הוכחות שונות שלא היתה כוננתו להרע.	קיג א	מ"ש בשו"ע "שנדון" בעש"ג הכונה שנהרג.
יז	אומנים שונים שיש לחוש בהם שמכין לאיזה תועלת שהיא.		[וי"א שכצ"ל]
יח	כשיש ענין לגוי לומר על פ' שמת.		עדות פרכאות באופן דלא שייכי בה.
יט	אם יש לחלק בין מדעליג סתם למדעליג ספי, לענין חשש אמתלא.		(י"א דעדיפי מסתם גוי וי"א דבעי מסל"ת).
כ	ובמדעליג לאלתר.	ב	הסוברים דאי"נ אלא במסל"ת (וגידוניהם).
כא	היכא דאינה אסורה אלא מדרכנן אי חיישינן לאמתלא.	ג	אם יצתה עכ"ס מחזא"א ע"ס ערכאות לשיטה זו.
כב	וכשעצם המאורע ידוע מפי עדות אחרת.	ד	כשראה ישראל בספר הערכאות עצמו.
כג	וכדאיכא אומדנות מלבד אמירת הגוי.	ה	וכשיש גם הוכחות ואומדנות.
כד	אמר קברתיו או שהאריך בדברים אחרים מסיפור המיתה אי חיישינן לאמתלא.	ו	וביצאה מחזקת א"א.
	וכן במקום שיש לחוש לשקרא שלמדוהו לומר כך אין סומכין עליו.	ז	וכשעדות הערכאות הוא לענין גביית ממון.
קה א	אם חשש שלמדוהו שייך רק באשתו או גם בעאר קרובים.	ח	המקילים ע"ס עדות ערכאות (וגידוניהם).
ב	שאין לחוש לשקרא אלא כשיש רגליד.	ט	מי חשיב כערכאות.
ג	ואם יש להתיר ע"י שיחקרו את הגוי.	י	מיניסטיריון ושרי מחוז.
	וכן אם שמע מערכאות של עו"כ שאמרו הרגנו פ' אינם נאמנים שמחזיקים ידי עצמם בכזה.	יא	כשנדפס בעתון הסלך והודעה ברדיא.
קס א	ה"ה מלך או שר.	יב	ערכאות שבעירות וכפרים.
ב	ב"ד של מורדים אי הוי כערכאות.	יג	הנהלת בתי חולים משגיחים ומשמשים.
ג	כנופיא דארמאי.	יד	בספק אם שאל מהממונים או מהשמשים.
ד	נער או משרת השופט.	טו	רופא. והודעה מבי"ת פוטי.
ה	שופט שנסתלק מכהונתו שאומר שבזמן כהונתו הרג לפ'.	טז	הודעת צלב האדום.
ו	כתב רשמי של ערכאות אי חיישינן שמחזיקים ידי עצמם.	יז	הממונה על בית הקברות.
קי	פעמי מסול הערכאות.	יח	הנהלת חברת אגודות רב החובל.
	י"א שא"נ אפילו אומרים שנהרג בדין שלא על ידם.	יט	הנהלת הרכבות.
קיא א	טעם פלוגתתם ודעת האחרונים להלכת.	כ	ממונה על בית הסתר.
ב	אמרו שנהרג ע"י ערכאות אחרים הממונים פח"י.	כא	הודעת המשטרה.
ג	וכשאומרים שנהרג בערכאות מות אחרת.	כב	שוטר שאמר מה שנודע לו בסוד.
ד	כשאמרו שהרגו לפ' שלא כדין.	כג	שופט שאמר שהרוצח חורג שנהג לפ'.
ה	כשאמרו שרק יצא ליהרג.	כד	הודעת הצבא בזמן מלחמה. וכשהודיעו שמת מעצמו.
ו	כשאמרו שמת תחי' מיתת עצמו.	כה	כומר בצבא המלחמה.
ז	כשאמר השופט שתפס להרוצחים והודו לפניו שהרגו לפלוגי.	כו	בשאלו במכתב ממשרדי הצבא וענה חייל פשוט.
		כז	ערכי החשוד לקבל שוחד, אם נאמן במקום דליכא חשש שוחד.
		כח	כשאין הערכאות מכוונים להעיד.
		כט	אם נאמנים ערכאות כשמכוונים להתיר.
		ל	אם נאמנים הערכאות שכססריהם גרשם רק א' בשם זה.
		לא	אם די בחתימת ערכי אחד.
		לב	כשאין תוחמת רשמית שתעיד שהתעודה נשלחה מהערכאות.
		לג	כשנכתב שלא מקום ומושב המשפט.
		לד	כשרק נחקק שמו מספר הערכאות.

מפתח הענינים

קעה

דף סור	סיק אית	דף סור	סיק אית
קכד ד	אם בעינן שאלה מפורשת, או אפילו רק הבין שרוצים לשאלו, חשיב כשאלה.	קכד ד	אם בעינן שאלה מפורשת, או אפילו רק הבין שרוצים לשאלו, חשיב כשאלה.
קכה ד	שאלוהו אם היה מכיר את ס'. שאל על הריגת האנשים שבספינה אם הוא כשאלה פרטית גם על היהודים שהיו בתוכה.	קכה ד	שאלוהו אם היה מכיר את ס'. שאל על הריגת האנשים שבספינה אם הוא כשאלה פרטית גם על היהודים שהיו בתוכה.
קכו א	שאל מה חידוש מהספינה.	קכו א	שאל מה חידוש מהספינה.
קכז א	אם השואל הוא בעל הספינה.	קכז א	אם השואל הוא בעל הספינה.
קכח א	וכששאל על ספינה אחרת שלא היה בה היהודי.	קכח א	וכששאל על ספינה אחרת שלא היה בה היהודי.
קכט א	אם שאלת מה חידוש מהספינה היתה מגוי לגוי.	קכט א	אם שאלת מה חידוש מהספינה היתה מגוי לגוי.
קל א	שאל אופן הטביעה של הספינה.	קל א	שאל אופן הטביעה של הספינה.
קלב א	שאל על הצלת הסחורה מהספינה שנטבעה.	קלב א	שאל על הצלת הסחורה מהספינה שנטבעה.
קלג א	שאל לגוי באיזה אופן נצלת.	קלג א	שאל לגוי באיזה אופן נצלת.
קלד א	שאל על הכלל והשיב על הפרט.	קלד א	שאל על הכלל והשיב על הפרט.
קלה א	שאל על ראובן והשיב על שמעון.	קלה א	שאל על ראובן והשיב על שמעון.
קלז א	שאל למה הרגו לגוי ס' והשיב מפני שהרג ליהודי ס'.	קלז א	שאל למה הרגו לגוי ס' והשיב מפני שהרג ליהודי ס'.
קלח א	שאל את הגוי על דבר שאינו שייך כלל לענין המאורע שהיתה סבת המיתתו, ואגב התשובה השיב הגוי על מיתת ס' ואופנים שונים בזה.	קלח א	שאל את הגוי על דבר שאינו שייך כלל לענין המאורע שהיתה סבת המיתתו, ואגב התשובה השיב הגוי על מיתת ס' ואופנים שונים בזה.
קלט א	כשנראה שהגוי לא כוון בתשובתו לספר על מיתת ס' אלא דרך אגב של שאר שמועות.	קלט א	כשנראה שהגוי לא כוון בתשובתו לספר על מיתת ס' אלא דרך אגב של שאר שמועות.
קלכ א	הזכירו הישראל מקורם בחזקת מת.	קלכ א	הזכירו הישראל מקורם בחזקת מת.
קלד א	גוי שראה יהודי הולך אחריו, ואמר לו מפני מה אתה בא אחר, האם לשאול ולדעת אם ס' חי או מת.	קלד א	גוי שראה יהודי הולך אחריו, ואמר לו מפני מה אתה בא אחר, האם לשאול ולדעת אם ס' חי או מת.
קלה א	הלך לבית הגוי אם חשיב כשאלה.	קלה א	הלך לבית הגוי אם חשיב כשאלה.
קלז א	בבית קרוב או האשה אי הוי כשאלה.	קלז א	בבית קרוב או האשה אי הוי כשאלה.
קלח א	תפיסת החמר שהולכין, אי הוי כשאלה.	קלח א	תפיסת החמר שהולכין, אי הוי כשאלה.
קלט א	דבר שכל הרואהו שואל על זה לא חשיב כשאלה.	קלט א	דבר שכל הרואהו שואל על זה לא חשיב כשאלה.
קלכ א	אם המתין לשאול לו עד אחר זמן משנסגש אתו.	קלכ א	אם המתין לשאול לו עד אחר זמן משנסגש אתו.
קלד א	בדבר שלא הוסיף עליו להשיב אי חשיב כשאלה.	קלד א	בדבר שלא הוסיף עליו להשיב אי חשיב כשאלה.
קלה א	פסול שאלה אם הוא איסור תורה או דרבנן.	קלה א	פסול שאלה אם הוא איסור תורה או דרבנן.
קלז א	האומרים דפסול שאלה הוי רק כפסוק מסלית.	קלז א	האומרים דפסול שאלה הוי רק כפסוק מסלית.
קלח א	הגדת גוי שאינו מסלית באסדר.	קלח א	הגדת גוי שאינו מסלית באסדר.
קלט א	אם יש להתיר בכל אסדר.	קלט א	אם יש להתיר בכל אסדר.
קלכ א	ואם יש להתיר באסדר גם במכין להעיד או להתיר.	קלכ א	ואם יש להתיר באסדר גם במכין להעיד או להתיר.
קלד א	[שאלו אותו תחלה] איה חברנו אייז מסלית.	קלד א	[שאלו אותו תחלה] איה חברנו אייז מסלית.
קלה א	שאלו איה חברנו כשלא הניחיהו אצלו, ולא הלך בחברתו.	קלה א	שאלו איה חברנו כשלא הניחיהו אצלו, ולא הלך בחברתו.
קלז א	אופנים שונים שאין שאלת איה חברנו מגרע מידי מסלית.	קלז א	אופנים שונים שאין שאלת איה חברנו מגרע מידי מסלית.
קלח א	אבל שאלו עו"כ אחר וכו' ובא עו"כ ומסלית, אע"פ שהיה אצל העו"כ ששאלו מקרי מסלית.	קלח א	אבל שאלו עו"כ אחר וכו' ובא עו"כ ומסלית, אע"פ שהיה אצל העו"כ ששאלו מקרי מסלית.
קלט א	אם מהני אמירת הגוי השני גם כשהיה אצלו בשעה שחברו הגוי נשאל, או כשרק אח"כ היה אצל הגוי ששאלו.	קלט א	אם מהני אמירת הגוי השני גם כשהיה אצלו בשעה שחברו הגוי נשאל, או כשרק אח"כ היה אצל הגוי ששאלו.
קלז א	ובשאל ליהודי בפני גוי והגוי השני השיב.	קלז א	ובשאל ליהודי בפני גוי והגוי השני השיב.
קלח א	או שחפשו בעיר אחר יהודי ויצא הקול בזה ובא עו"כ ומסלית שמת וכו' מקרי מסלית.	קלח א	או שחפשו בעיר אחר יהודי ויצא הקול בזה ובא עו"כ ומסלית שמת וכו' מקרי מסלית.
קלה א	אפילו שמע הגוי מהמחששים עצמם שחוקרין על הנעדר כיון שלא שאלוהו להראי.	קלה א	אפילו שמע הגוי מהמחששים עצמם שחוקרין על הנעדר כיון שלא שאלוהו להראי.

דף סור	סיק אית	דף סור	סיק אית
קכד ד	ערכאות בהכחשת כשיש סתירה בתעודות הערכאות.	קכד ד	ערכאות בהכחשת כשיש סתירה בתעודות הערכאות.
קכה ד	ערכאות בע"פ.	קכה ד	ערכאות בע"פ.
קכו א	כשממונים להודיע בע"פ.	קכו א	כשממונים להודיע בע"פ.
קכז א	ערכאות בע"פ כשיוכל להתברר מיד.	קכז א	ערכאות בע"פ כשיוכל להתברר מיד.
קכח א	קבלת עדות ישראל בפני הערכאות.	קכח א	קבלת עדות ישראל בפני הערכאות.
קכט א	אם נאמנים הערכאות להתמיר.	קכט א	אם נאמנים הערכאות להתמיר.
קל א	ערכאות של ישראלים פסולים.	קל א	ערכאות של ישראלים פסולים.
סעיף טו.			
עו"כ שהסיח לפ"ת תחלה אע"פ ששאלו אותו אח"כ ובדקוהו עד שיספר כל המאורע הרי"ז נאמן ומשיאין על פיו.			
קכד א	מקור דין זה.	קכד א	מקור דין זה.
קכה ב	גדרי ואופני התחלה. (אמר חבל על יהודי, אנה הנחת את חברך, מה נהיה מפ' למה פ' איננו, וכדומה).	קכה ב	גדרי ואופני התחלה. (אמר חבל על יהודי, אנה הנחת את חברך, מה נהיה מפ' למה פ' איננו, וכדומה).
קכז א	אמר הספינה שהיו בה יהודים נטבעה.	קכז א	אמר הספינה שהיו בה יהודים נטבעה.
קכח ד	התחיל לדבר שלא מעניני המיתתו.	קכח ד	התחיל לדבר שלא מעניני המיתתו.
קכט א	חילוק בין התחלה גמורה דאז מהני אפי' שאלה מפורשת אם חי או מת, להתחלה שאינה גמורה כבניה דפונדקית וכיוצא דלא מהני רק שאלה שאינה מפורשת כגון איה חברנו.	קכט א	חילוק בין התחלה גמורה דאז מהני אפי' שאלה מפורשת אם חי או מת, להתחלה שאינה גמורה כבניה דפונדקית וכיוצא דלא מהני רק שאלה שאינה מפורשת כגון איה חברנו.
קל א	כשהשאלה שלאחר ההסחה לפ"ת היא על דברים שאינם כלולים בשיחתו הראשונה.	קל א	כשהשאלה שלאחר ההסחה לפ"ת היא על דברים שאינם כלולים בשיחתו הראשונה.
קלב ד	אם לאחר שהתחיל להסלית הזכירו לפניו שם היהודי.	קלב ד	אם לאחר שהתחיל להסלית הזכירו לפניו שם היהודי.
קלג ה	אם בהתחלתו שינה בשם הנעדר, ושאלוהו ואמר אח"כ שטעה, אם מקרי התחלה.	קלג ה	אם בהתחלתו שינה בשם הנעדר, ושאלוהו ואמר אח"כ שטעה, אם מקרי התחלה.
קלד ו	אם לאחר שהתחיל להסלית אמר שמכין להעיד.	קלד ו	אם לאחר שהתחיל להסלית אמר שמכין להעיד.
קלה א	אם בעינן שהשאלה שלאחר ההתחלה יהיה כ"א באותו מעמד, או סגי גם לאחר זמן.	קלה א	אם בעינן שהשאלה שלאחר ההתחלה יהיה כ"א באותו מעמד, או סגי גם לאחר זמן.
קלז ב	במסר דבריו הראשונים מהני אף לאחר זמן.	קלז ב	במסר דבריו הראשונים מהני אף לאחר זמן.
קלח ג	התחיל להסיח לפני אחד ושאל ע"י אחר.	קלח ג	התחיל להסיח לפני אחד ושאל ע"י אחר.
קלט ד	אם כתשובתו על השאלה שלאחר זמן היו דבריו להתמיר.	קלט ד	אם כתשובתו על השאלה שלאחר זמן היו דבריו להתמיר.
קלכ ה	ובמכחיש דבריו הראשונים לאחר ששאלוהו.	קלכ ה	ובמכחיש דבריו הראשונים לאחר ששאלוהו.
קלד א	נשאל ואח"כ הסלית.	קלד א	נשאל ואח"כ הסלית.
קלה ב	וכשאחר השאלה הסלית לפני אחר.	קלה ב	וכשאחר השאלה הסלית לפני אחר.
קלז ג	שאלו מתחילה ואחר זמן הגיר במסלית.	קלז ג	שאלו מתחילה ואחר זמן הגיר במסלית.
קלח ד	בקשותו לחפש אחר הנסבע ולאחר זמן כשצף הנסבע הגיד אותו הגוי במסלית שהכירו.	קלח ד	בקשותו לחפש אחר הנסבע ולאחר זמן כשצף הנסבע הגיד אותו הגוי במסלית שהכירו.
קלט ד	אם כשנשאל בפעם הא' ע"ז ואחר זמן הסיח לפ"ת.	קלט ד	אם כשנשאל בפעם הא' ע"ז ואחר זמן הסיח לפ"ת.
קלכ ז	הסלית ואח"כ בא לב"ד והעיד. בא לב"ד ואמר שכבר ספר הדברים ליהודי א', בא לב"ד להתיר ואח"כ הסלית.	קלכ ז	הסלית ואח"כ בא לב"ד והעיד. בא לב"ד ואמר שכבר ספר הדברים ליהודי א', בא לב"ד להתיר ואח"כ הסלית.
קלה ח	הסלית ואח"כ בא לב"ד ונתכוין להתיר. בא לב"ד להעיד ואח"כ הסלית.	קלה ח	הסלית ואח"כ בא לב"ד ונתכוין להתיר. בא לב"ד להעיד ואח"כ הסלית.
קלז ח	הסלית ואח"כ בקשו ממנו שיבא לב"ד כדי להתירה.	קלז ח	הסלית ואח"כ בקשו ממנו שיבא לב"ד כדי להתירה.
קלח ח	הסלית ובכלל דבריו אמר מי יודיע לאשת פ' שהוא טבע, ועוד אופנים שונים של הזכרת אשה אח"כ והריונים בזה.	קלח ח	הסלית ובכלל דבריו אמר מי יודיע לאשת פ' שהוא טבע, ועוד אופנים שונים של הזכרת אשה אח"כ והריונים בזה.
קלט ו	בספק מה היה קורם, השאלה או ההסחה לפ"ת.	קלט ו	בספק מה היה קורם, השאלה או ההסחה לפ"ת.
קלכ ו	ואם יש חילוק בזה בין הגדת ב' גוים לגוי א'.	קלכ ו	ואם יש חילוק בזה בין הגדת ב' גוים לגוי א'.
אבל שאלו אותו תחלה וכו' אייז מסלית			

ס"ק אות	דף טור	דף טור	ס"ק אות
קכה ג	כשהגוי המגיד לא ידע שהשואל ישראלי.	קמז ב	ואפ"י לא העיד בפירוש שהעו"כ הראשון הסל"ת אזלינן מספיקא לקולא.
ז	שאלת מומר לגוי.		
א	מקור דין זה.	א	קכח א המקור לדיעה זו.
ב	באור דברי הרמ"א ואי כחנתו להתיר בדיעבד אפ"י כשהוכחות הם מפי הגוי.	ב	בסברת דיעה זו.
ג	דעות האחרונים בעיקר הדין אם להתיר ע"י שאלה בצירוף אומדנות, ואיפנים שונים כזה.	ג	הסוברים כדיעה זו.
ד	אם יש להתיר בדיעבד ע"י אומדנות בלי הגדת הגוי כלל.	ד	כשיותר נוטה שהראשון לא הסל"ת.
ה	ספק מסל"ת בצירוף אומדנות.	ה	כשיש חסרון דברים בהסחתו.
ו	אם יש לצרף אומדנות להגדת גוי ע"י שאלה או לספק מסל"ת, אף במלחמה.	ו	כשאין משמעות בסתמות דבריו שהראשון הסל"ת.
ז	אם יש אופן להתיר בודאי שאלה ובצירוף אומדנות, אף לכתחילה.	ז	גמסל"ת מפי הרוצח עצמו.
ח	פרטי האומדנות שדנו בהם הפוסקים להתיר לכתחילה בצירוף הגדת גוי ע"י שאלה.	ח	וכשאמר ששמע מגוי באמצע סיפורו לאחרים.
ט	כשהגידו שני גוים ע"י שאלה זה שלא בפני זה.	ט	אם לכתחילה צריך לשאול אם ה"י הראשון מסל"ת.
י	רוצח שהודה ע"י שאלת השופט בלי עיניו.		
יא	וכשהודה ע"י עיניו.		
יב	ואי יש לנו לחוש בסתמא שמא ע"י עיניו יהיה.		
יג	מה נקרא עיניו, ואם יש להקל יותר בזה"ז.		
יד	הודאת הרוצח בצירוף אומדנות והוכחות.		
טו	כשיסורוהו שיוודה בכללות מה שעשה והודה בפרטות על הריגת פ'.		
טז	כשנתפס הרוצח על דבר ברור שמתחייב מיתה גם בלי הודאתו על רציחה זו.		
יז	כשיסורוהו ולא הודה ואחר היסורים הודה.		
יח	כשהודה מתוך עיניו לפני השופט, ואחר העיניו חזר וסיפר הדברים לפני אדם פרטי.		
יט	הודאת הרוצח בשעה שיוצא ליהרג.		
כ	הודאת רוצח ישראלי.		
כא	לא הודה לפני השופט רק לפני אחר.		
כב	אמר הגוי שאחרים הרגוהו בביתו.		
כג	נתפס על הרציחה ואמר שהוא לא הרגו רק אחרים.		
כד	נאמנות גוי ע"י שאלה במדעל"ג לאלתר.		
כה	וכשיש לחוש שהגוי לא אסיק אדעתיה שיחקרו אחר דבריו.		
כו	ואי חשיב מדעל"ג לאלתר כשהגוי אומר שפ' אמר לו כן.		
כז	וכשאומר שיראה קברו.		
ס ע י פ ט ז.			
עכו"ם מסל"ת מפי עכו"ם מסל"ת משיאין על פיו.			
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	
ג	מסל"ת גרוע מפי מסל"ת.	ג	
ד	וכשלא ברור כ"כ שהגוי ה"י הסל"ת.	ד	
א	מקור הדין ויסודי השיטות בזה.	א	קנח א
ב	גמס"ג מפי גוי אחר וכו'.	ב	

רשימת הספרים*

שהובאו באוצר הפוסקים בכרך זה

א.	באר יצחק.	ג.	השיב משה.
אבן יקרה ח"ג.	באר מים חיים (מוצירי).	גאון צבי.	ו.
אבן שמואל לשו"ע.	באר מים חיים (די אבילה).	גאוני בתראי.	ויאמר יצחק.
אבני גיית לשו"ע.	באר משה (ירושלימסקי).	גבול יהודה.	ויחי יעקב.
אבני האפוד לשו"ע.	באר משה (דנושבסקי).	גבורת אנשים.	ויקרא אברהם.
אבני משפט לשו"ע.	בארות המים.	גבעות עולם (קובו).	ז.
אבני נזר.	בגדי כהונה.	גבעות עולם (גינצבורג).	זכחי צדק.
אבני צדק (טייטלבוים).	ביאור מנחם לשו"ע.	גבעת פנחס.	זית רענן (ב"ח).
אבני צדק (פאנעט).	בית אברהם.	גדולת מרדכי (גאלאנטי).	זכר יהוסף (ח"ד).
אבני קודש.	בית אל.	גור ארי' יהודה.	זכרון יהודה.
אגודת אוזב.	בית אפרים.	גליא מסכת.	זכרון יוסף.
אגודת אוזב מדברי.	בית דוד (פתח בית דוד).	ד.	זכרון כהונה.
אדרת אליהו.	בית דוד (ממינסק).	דבר אברהם.	זכרון צבי מנחם.
אהלי אהרן.	בית דינו של שלמה.	דבר אליהו.	זכרנו לחיים.
אהלי יעקב.	בית חדש (ב"ח) שו"ת.	דבר הלכה.	זקן אהרן (ר"א הלוי).
אוצרות יוסף.	בית יהודה.	דבר אברהם.	זקן אהרן (וואלקין ב"ח).
אור גדול.	בית יעקב.	דבר הלכה.	זקן שמואל.
אור המאיר.	בית יצחק.	דבר משה (אמארייליי).	זרע אברהם.
אור זרוע.	בית לחם יהודה, לשו"ע יו"ד.	דבר משה (תאומים ב"ח).	זרע אנשים.
אור נעלם.	בית מאיר לשו"ע.	דברי אמת.	זרע חיים.
אור צדיקים.	בית משה לשו"ע.	דברי אליעזר לשו"ע.	ח.
אוריין תליתאי.	בית נאמן.	דברי הלל.	חבצלת השרון (ב"ח).
אורים גדולים.	בית שלמה (חסון).	דברי חיים.	חוט השני.
אורים ותומים.	בית שלמה (מסקאלא).	דברי יעקב.	חות יאיר.
אחיעזר.	בן ידיד.	דברי נחמיה.	חזון איש.
אלף המגן.	בני אברהם.	דברי ריבות.	חזון למועד.
אמונת שמואל.	בני אהובה.	דופקי תשובה.	חיים ושלום (ב"ח).
אמר שמואל.	בני דוד.	די השב.	חיים שאל (ב"ח).
אמרי אש.	בני משה.	דרישה ופרישה.	חיים של שלום (ב"ח).
אמרי דוד (פעדער).	בני שמואל.	דרישת ארי ואבן פנה לשו"ע.	חינוך בית יהודה.
אמרי דוד (הורוויץ).	בנימין זאב.	דרך יבחר.	חלקת יעקב.
אמרי יושר (ב"ח).	בנין יחזקאל.	דרכי משה.	חמדת שלמה.
אמרי נועם.	בעי חיי.	דרכי נועם.	חן טוב וזבד טוב, על אהע"ז סי' י"ז.
אפי זוטרי לשו"ע.	בר ליואי (ב"ח).	דת אש.	חסד לאברהם (אלקלעי).
ארבעה טורי אבן.	ברית אברהם.	ח.	חסד לאברהם (תאומים).
ארץ צבי ותאמי צביה.	ברית יעקב.	האלף לך שלמה.	חסן ישועות.
אשדת הפסגה.	ברך יצחק.	היון רב.	חקקי לב
	ברכה מציון.	העמק שאלה, על השאילתות.	
	ברכי יוסף לשו"ע.	הפלאה למס' כתובות.	
	ברכת יוסף.	הרי בשמים.	
	ברכת רצה.		
	בשמים ראש.		
	בת עיני.		
ב.			
באר המים.			
באר חיים מרדכי.			
באר חיים מרדכי (קו"ע).			

עדות ביהוסף.	מרחשת	מהר"י הלוי.	חקרי לב.
עדות ביעקב.	משאת בנימין.	מהר"י ווייל.	חתם סופר.
עולת שמואל.	משאת משה (ג"ח).	מהר"י מברונא.	
עונג יו"ט.	משברי ים.	מהר"י מינץ.	פ.
עורה שחר.	משחא דרבנותא.	מהר"א הלוי.	טיב גיטין.
עזרת ישראל.	משיב דבר.	מהריא"ז ענזיל.	י.
עזרת נשים.	משיב דברים.	מהרי"ט (ב"ח).	יאודה יעלה.
עטרת טוביה.	משיבת נפש.	מהרי"ט צהלון.	יד אהרן, על שו"ע (ב"ח).
עטרת חכמים.	משכנות יעקב.	מהרי"ל דיסקין.	יד ימין.
עיסור.	משמרת שלום (ח"ג).	מהרי"מ פאדווא.	יד יצחק, (ג"ח).
עין יצחק.	משנה למלך.	מהרי"ק.	יד רמה.
עמודי אור.	משנת אליעזר.	מהרי"ש.	ידי דוד.
עמק שאלה.	משנת ר' אליעזר (ח"ב).	מהר"ם אלשיך.	ים של שלמה.
עץ הדעת (בספר אור צדיקים).	משנת ר' אלעזר.	מהר"ם אלשקר.	ירים משה.
עצי ארזים לשו"ע.	משפט וצדקה ביעקב.	מהר"ם די בוטון.	ירך אברהם.
עצי הלבנון.	משפט צדק (ג"ח).	מהר"ם זיסקינד.	ישועות מלכו.
עצי חיים.	משפטי עזיאל.	מהר"ם ׳ן חביב.	ישרי לב.
ערוך.	משפטי צדק.	מהר"ם מינץ.	ישרש יעקב, על מס' יבמות.
ערוך השולחן לשו"ע.	משפטי שמואל.	מהר"ם מלובלין.	
ערוך לנר על יבמות.	משפטים ישרים (חסון).	מהר"ם שיף.	כ.
ערך השלחן (לשו"ע).	משפטים ישרים (בירדוגו).	מהר"ם שיק.	כהונת עולם.
ערך לחם.		מהר"ש הלוי.	כנסת הגדולה.
פ.	נ.	מהר"ש ענגיל (ו' חלקים).	כנסת יחזקאל.
פאת נגב.	נאמן שמואל.	מהר"שד"ם.	כסף משנה.
פורת יוסף (קובו).	נבחר מכסף.	מהר"שך.	כפי אהרן.
פורת יוסף (רייון).	נהרי אפרסמון (ב"ח).	מהרש"ם (כל החלקים).	כרם שלמה.
פחד יצחק.	נודע ביהודה (ב"ח).	מוצל מאש.	כתב יד הגרא"י קוק.
פני אריה.	נודע בשערים (ב"ח).	מתנה חיים.	כתב סופר.
פני יהושע (שו"ת).	נחל יצחק.	מתנה יהודה.	
פני יהושע (לש"ס).	נחלת אבות (שבס' לוחות העדות).	מטה יוסף (ב"ח).	ל.
פני משה (שו"ת ג"ח).	נחלת דוד.	מטה לחם (ב"ח).	לב שלמה.
פני משה (לשו"ע).	נחלת צבי על השו"ע.	מטעמי יצחק.	לב שמח.
פנים מאירות.	נחפה בכסף.	מילי דאבות.	לבוש.
פרדס רמונים.	נטע שורק.	מים חיים (לפר"ח).	לבוש מרדכי.
פרח מטה אהרן.	נטע שעשועים.	מים חיים (רפפורט).	לבושי מרדכי.
פרח שושן.	נפש חיה.	מים שאל.	לחם משנה.
פרפראות לחכמה.	נתיבות לשבת לשו"ע.	מכתב מאלהו.	לחם רב.
פרשת מרדכי.	נתיבות המשפט (מליסא).	מכתב שלמה.	
	נתיבות משפט (לר"ח אלגזי).	מכתם לדוד.	מ.
צ.	פ.	מלבושי יו"ט.	מאונים למשפט לשו"ע חו"מ.
צדקה ומשפט.	ס.	מנוחת אשר.	מאיר נתיבים.
צור יעקב.	סדורו של שבת.	מנוחת בכורים.	מאירי על מס'.
צל הכסף.	סדר אליהו רבא.	מנוחת עני.	מאמר מרדכי.
צמח השדה.	סם חיי.	מנוחת חנינוך.	מבי"ט.
צמח צדק (מנקלשבורג).	סמא דחיי.	מנוחת יחיאל.	מגדל השן.
צמח צדק החדש.	ספר יהושע.	מנוחת יעקב.	מגן גבורים.
צור הכסף.		מנוחת משה.	מהר"א ששון.
ק.	ע.	מנוחת עני.	מהרא"ל.
קב זהב.	עבודת הגרשוני.	מנוחת פתים לשו"ע.	מהר"ח או"ז.
	עבודת השם.	מערכי לב.	מהר"י אסאד (יהודה יעלה).
		מצות כהונה.	מהר"י באסאן.
		מקור ברוך.	
		מקור מים חיים.	
		מראה יחזקאל.	
		מראות הצובאות.	

רשימת הספרים

קהלת יעקב (לשו"צ).	שאגת אריה החדשות.	שו"ת רלב"ח.	תוספות חיים.
קהלת יעקב (מקארליון).	שאגת אריה וקול שחל.	שו"ת רמ"ץ.	תועפות ראם (טויבש).
קול אליהו.	שאלת דוד.	שו"ת ר"מ איגרא.	תועפות ראם (אנקוה).
קונטרס חקר הלכות (שבסוף	שאלת יעב"ץ.	שו"ת הר"ן.	תורי זהב.
ס' דופקי תשובה).	שאלת שלום (תנינא).	שו"ת רע"א.	תורת אמת.
קונטרס עגונות. (למהר"ל).	שאלתות.	שו"ת הרשב"א.	תורת חיים.
קונטרס פסק על עגונה	שארית יהודה.	שו"ת הרשב"א המיוחסות.	תורת חסד (פרחיא).
קונטרס תקון עולם.	שארית יוסף (ר"י כ"ץ	שו"ת רשב"ש.	תורת חסד (מלובלין).
קצות החושן (לחז"מ).	מקראקא).	שיבת ציון.	תורת יקותיאל
קרוב נתנאל (על הרא"ש).	שארית יוסף. (רייזין)	שיטה מקובצת.	תירוש ויצהר.
קרית מלך רב.	שב יעקב.	שם אריה.	תעלומות לב. (כל החלקים).
קרית ספר (להמב"ט).	שב שמעתא.	שם טוב.	תפארת יוסף.
ר.	שבות יעקב.	שם משמעון (לר"ש מגשה).	תפארת ישראל (על משניות)
רא"ש, פסקים ותשובות.	שדה יצחק.	שם משמעון (פאלאק)	תפארת צבי.
ראש משביר.	שדי חמד.	שמו משה.	תקפו של יוסף.
רבינו ירוחם.	שואל ומשיב.	שמן רוקח (ג"ח).	תרומת הדשן.
רועי ישראל.	שולחן העזר.	שמעתא דרב"א.	תשב"ץ.
רי"ט אלגזי (להל' בכורות).	שו"ת הר"א מורחי.	שמש צדקה.	תשובות בית יוסף.
ריטב"א (לש"ס).	שו"ת הראנ"ח.	שער אשר.	תשובות הרא"ם (מרגליות).
רמב"ן (לש"ס ועה"ת).	שו"ת רב"צ אשכנזי.	שער המים.	תשובת מיימוני.
רשב"א (לש"ס).	שו"ת רדב"ז.	שערי דעה.	תשובת מהר"י קצבי
	שו"ת רד"ך.	שערי תורה (ירחון)	תשובת שמואל.
	שו"ת ר' חיים כהן.	ת.	תשורת שי.
	שו"ת ריב"ש.	תומת ישרים.	
	שו"ת הרי"מ.		

לוח ראשי תיבות

א.

א"א. אשת איש, אי אפשר, אדוני אבי.
א"ב. אי אמרת בשלמא.
א"ל. אי אפשר לומר.
א"כ. אלא אם כן.
א"מ. אין אשה מעוזה.
אאמ"ר. אין אדם משים עצמו רשע.
אאמ"פ. אין אשה מעוזה פניה.
א"ב. איכא בינייהו.
אכ"א. אי בעית אימא.
אכ"ד. אב בית דין.
אבד"ק. אב בית דין קהלת.
אדב"ע. אר"י דבי עילאי.
א"ה. אה"ע, אה"ע"ז, אבן העזר.
אה"ו. אלטונא המבורג ונדובעק.
אה"נ. אין הכי נמי.
א"ו. אלא ודאי.
או"א. אופן אחר.
או"ה. איסור והיתר, אומות העולם.
אוה"ע. אומות העולם.
או"ז. אור זרוע.
או"ח. אורח חיים.
אוצה"פ. אוצר הפוסקים.
או"ת. אורים ותומים.
אחג"ל. אחר ג' ימים.
אחה"ר. אחר הרוב.
אח"ז. אחר (אחרי) זה.
אחז"ל. אמרו חכמינו וזכרונם לברכה.
אח"כ. אחר כך.
אח"מ. אחרי מות. אחר מיתה.
א"י. אינו יהודי, אין ידוע, איני (אינו) יודע, ארץ ישראל.
איבע"א. איבעית אימא.
איבע"ל. איבעיא לן.
א"י"ה. אם ירצה השם.
א"ז. אין זה, זו.
איסו"ת. איסור תורה.
א"כ. אם כן.
א"ל. אין לומר, אין לי, לה, לה.
אמר (אמרו) לו, לי, לה.
אלא"ה. אל"ה, אי לאו הכי.
אלה"ק. אין להקשות.
אל"כ. אם לא כן.
אלת"ה. אי לא תימא הכי.
א"מ. אכני מלואים.
אמ"ד. אמשדרם.
אמ"פ. אשה מעוזה פניה.

אמר"י. אמרי יושר.

א"נ. אי נמי, אינו נאמן, אינה נאמנת, אינם נאמנים.
אס"ב. איסורי ביאה.
אס"ד. אי סלקא דעתך.
אסד"א. איסור דאירייתא.
אסד"ר. איסור דרבנן.
אס"ז. אסיפת זקנים.
א"ע. את עצמו (עצמה).
אע"ג. אף על גב.
אע"כ. אלא (אשר) על כרחך.
אעכצ"ל. אלא (אשר) על כרחך צריך לומר.
אעפ"י. אף על פי.
אעפ"כ. אף על פי כן.
אפ"ת. אפילו הכי.
אפ"ל. אפשר לומר.
א"צ. אין צריך, אינה צריכה.
אצ"ל. אין צריך לומר.
אצל"פ. אין צריך לפרש.
א"ר. אליה רבה, אמר רבי, רב, אשה רבה.
אר"ה. אמר רב הונא.
ארה"מ. אמר רב המנונא.
אר"י. אמר רב יהודה.
אר"פ. אמר רב פפא.
א"ש. אתי שפיר, אמר שמואל.
את"ל. אם תמצא לומר.

בוה"ל. בזה הלשון.

ב"ח. בית חדש.
ב"י. בית יוסף.
בי"א. בית אפרים.
בי"ד. בית דין.
ביד"א. בידי אדם.
ביד"ש. בידי שמים.
ביה"ח. בית החולים.
ביהמ"ש. בית המשפט.
ביה"ק. בית הקברות.
בי"ת. בית חולים.
ב"כ. בטלה כולה, בני כריתות.
בכה"ג. כני האי גוונא.
בכור"ש. בכור שור.
בכ"ז. בכל זה, זאת.
בל"א. בלשון אשכנז.
בלא"ה. בלא הכי.
בל"ו. בלא זה.
ב"מ. בבא מציעא, בטלה מקצתה, בית מאיר.
בנ"א. בני אברהם, בני אדם.
ב"ע. ב' עדים.
בע"ב. בעל (בעלי) בית.
בע"ד. בעל דין, דבר.
בעה"מ. בעל המאור.
בעה"ת. בעל התרומות.
בעוה"ר. בעונותינו הרבים.
בעזה"י. בעזרת השם יתברך.
בע"כ. בעל כרחך.
בע"מ. בעל (בעלי) מלחמה.
בע"פ. בעל פה.
בעת"ה. בעל תרומת הדשן.
ב"פ. ב' פעמים.
בפ"ז. בפני זה.
בפ"נ. בפני נכתב, נחתם.
בפ"ע. בפני עצמו.
ב"ק. כבא קמא, בת קול.
ברי"א. ברית אברהם.
ברכ"י. ברכי יוסף.
ב"ש. בית שמאי, בית שמואל, ב' שערות.
בת"ר. בחר רוב.
ג.
גא"ב. גאוני בתראי.
גאב"ד. גאון אב בית דין.
גאבד"ק. גאון אב בית דין קהלת.
גבו"א. גבורת אנשים.
גב"ע. גביית עדות.

גו"ר. (גו"ר). גנת ורדים.

גוה"כ. גזירת הכתוב.
ג"י. ג' ימים.
ג"כ. גם כן.
גמסל"ת. גוי מסיח לפי תומו.
גמפ"ג. גוי מפי גוי.
ג"פ. גט פסורין, ג' פעמים.

ד.

ד"א. דרך ארץ.
ד"ב. די בושון.
דב"מ. דבר משה.
דבר"י. דברי רבי ישמעאל.
דגמ"ר. דגול מרבבה.
דד"מ. דינא זמלכותא.
ד"ה. דבור המתחיל.
דו"ת. דוח"ק, ורישה וחקירה.
דו"ת. דופקי תשובה.
ד"ו. דבר, דין זה.
ד"ה. דברי חיים, דברי חלומות.
ד"מ. דיני ממונות, דרכי משה.
ד"נ. דיני נפשות.
ד"ס. דברי סופרים.
דעל"ג. דעבידא לגלוי.
דשב"ע. דבר שבטעוה.
ד"ת. דברי (דין) תורה.

ה.

הא"ש. האשה שלום.
הב"ע. הכא במאי עסקינן.
ה"ג. הלכה ג', הלכות גירושין.
הג"א. הגהות אשר"י.
הגב"י. הגהות בית יוסף.
הגה"ט. הגהות הטור.
הגהמ"ח. הגאון המחבר.
הגו"ל. הגאון זכרוננו לברכה.
הג"מ. הגאון מירנה.
הגמ"י. הגמ"י, הגמ"י, הגמ"י. הגמות מיימוני.
הגמ"ר. הגהות מרדכי.
הג"ר. הגאון רבי.
הגר"א. הגאון רבי אליהו.
הגר"י. הגאון רבי יצחק.
הגרא"ק. הגאון ר' אברהם יצחק קוק.
הגר"א"ת. הגאון ר' אברהם תאומים.
הגר"מ. הגאון ר' מרדכי.
הגרע"א. הגאון ר' עקיבא איגר.

ה"ד. היינו דוקא. הלכה ד'.

ה"ה. הוא הדין. הלא הם.

הה"מ. הרב המגיד.

הה"ב. הוא הדין נמי.

הו"א. הוי אמינא.

הו"ד, תוב"ד. תובאו דבריו.

דבריהם.

הו"ל. הוי לה, לו, ליה.

הול"ל. הוי ליה (לן) למימר.

הו"מ. הוי מצי.

הומ"ל. הוי מצי למימר.

ה"ז, הר"ז, הר"י"ז. הרי זה.

ה"ט. היינו (האי) טעמא.

הי"ד. ה' יגקום דמו.

הי"ל. היה לו.

הכ"מ. הריני כפרת משכבו.

הלא"ה. חא לאו הכי.

הלמ"מ. הלמ"ס. הלכה למשה

מסיני.

ה"מ. הגי מילי.

הממע"ה. המוציא מחבירו עליו

הראיה.

ה"נ. הכא הכי נמי.

הנ"ל, הנזכר לעיל.

הסל"ת (הסלפ"ת). הסיח (הסיתחה)

לפי תומו (תומה).

הסע"ת. הוכיח סופו על תחלתו.

ה"פ. הכי פירושא.

ה"ק. הכי קאמר.

הקב"ה. הקדוש ברוך הוא.

הרב"י. הרב בית יוסף.

הר"ז, הר"י"ז. הרי זה.

הש"י. השם יתברך.

ו.

וא"ת. ואם תאמר.

וכ"ת. וכי תימא.

ז.

ז"א. זה אומר. זאת אומרת. זה

אינו.

זא"ז. זה (זו) את זה (זו). זה אחר זה.

זב"ט. ז"ט. זבד טוב.

זה"ז. זמן הנה.

זה"ל. זה הלשון.

ז"ל. זה לשונו, זכרנו לברכה.

זל"ז. זה לזה.

זמ"ז. זה מזה.

זע"ז. זה עם זה.

ז"פ. זה פשוט.

זצ"ל. זכר צדיק לברכה.

ז"ש. זה שאמר, שכתב.

זתו"ד. זה תוכן דבריו.

ח.

ח"א. חז אמר. חלק א'.

חא"ת, חאהע"ז. חלק אבן העזר.

ח"ב. חלק ב'.

חב"י. חינוך בית יהודה.

חבצה"ש. חבצלת השרון.

ח"ג. חלק ג'.

חדר"ג. חרם דרבנו גרשום.

ח"ו. חלק ו'. חס ושלום.

חזה"מ. חול המועד.

חזהמ"פ. חול המועד פסח.

חוו"ד. חוות דעת.

חז"י. חות יאיר.

חז"ל. חוץ לארץ.

חז"מ. חושן משפט.

חז"ק. חופה וקידושין.

ח"ז. חלק ז'.

חזא"א. חוקת אשת איש.

חזא"י. חוקת איסור.

חז"ה. חוקת הבתים.

חזו"א. חזון איש.

חז"כ. חזק"כ. חוקת כשרות.

חז"ל. חכמינו זכרונם לברכה.

חזקא"א. חוקת אשת איש.

חזו"מ. חלק חושן משפט.

ח"ט. חן טוב.

חיו"ד. חלק יורה דעה.

ח"כ. חייבי כריתות.

חכ"א. חכם אחד.

חכ"צ. חכם צבי.

ח"מ, חמ"ח. חלקת מחוקק.

חמד"ש. חמדת שלמה.

ח"ס, חת"ס. חתם סופר.

חסל"א. חסד לאברהם.

ח"צ. חכם צבי.

ח"ק. חברה קדישא.

חקו"ד. חקירה ודרישה.

חרגמ"ה. חרם רבנו גרשום מאיר

הגולה.

חת"ז. חתימת זקן.

חת"י. חתימת יד.

מ.

מא"ל. טמאה אני לך.

מ"ב. מ' באב.

מב"ע. מ"ע. טביעת עין.

מ"ג. מלגראם.

מ"ז. מ"ז. טורי זהב.

מחזו"מ, מחז"מ, מחז"מ. טור

חושן משפט.

משו"ע, טוש"ע. טור שלחן ערוך.

מט"ב. מייסלבוים.

מיו"ד. טור יורה דעה.

מ"ס. טעות סופר.

מס"ה. טעות סופר הוא.

י.

י"א. יש אומרים.

י"א"ה. יד אהרן.

י"א"פ. יד אפרים.

יב"ח. י"ב חודש.

יב"ש. יוסף בן שמעון.

יור"ד. יורה דעה.

יוהכ"פ. יום הכפורים.

יור"כ. יום כפור.

י"ל. יש לומר, ליישב.

י"ל"פ. יש לפרש.

י"מ. יש מפרשים.

ימ"ש. ימח שמם.

יסוה"ת. יסודי התורה.

יעו"ש, יע"ש. יעוין שם.

ישוע"י. ישועות יעקב.

יש"ש. ים של שלמה.

כ.

כ"א. כי אם. כל אחד (אחת).

כ"ד. כן דעת. כדי דיבור.

כד"ד. כדי דיבור.

כ"ה. כן הוא.

כה"ג. כהאי גוונא.

כה"ת. כל התורה.

כו"כ. כך וכך.

כו"ע. כולי עלמא.

כו"פ. כרתי ופלתי.

כ"ז. כל זה, זמן.

כ"י. כתב יד (יד).

כיו"ב. כיוצ"ב. כיוצא בזה.

כ"כ. כן כתב. כתב כן. כל כך.

כ"מ. כל מקום. כן משמע (מבואר).

כסף משנה.

כמ"ד. כמה דוכתי.

כמו"כ. כמו כן.

כמ"פ. כמה פעמים.

כמש"ש. כמו שכתב שם.

כ"ג. כן גראה.

כנה"ג. כנסת הגדולה.

כנ"ל. כן גראה לי. כנזכר לעיל,

(להלן).

כנס"י. כנסת יחזקאל.

כס"ל. כן סבירא ליה.

כע"ז. כעין זה.

כע"מ"ש. כעין מה שכתב.

כ"פ. כן פסק.

כצ"ל. כן צריך לומר.

כצל"פ. כן צריך לפרש.

כ"ץ. כהן צדק.

כר"ש. כרם שלמה.

כ"ש, כש"כ. כל שכן.

כ"ח. כבוד תורתו.

כת"ה. כבוד תורתו הרמה.

כת"י. כתב יד.

כת"ס. כתב סופר.

כת"ר. כבוד תורתו.

ל.

ל"א. לא אמרינן (אמר, אמרו).

לא"ה. לאו הכי.

לאח"מ, לאחמ"כ. לאחר מכאן.

ל"ב. לישנא בתרא.

ל"ג. לא גרסינן (גרסי).

ל"ד. לא דמי.

ל"ה. לא הוי, היה, היו.

לחד"מ. לא היו דברים מעולם.

ל"ו. לא זה.

ל"ח. לא חיישינן (חייש), לא חשיב,

חשיבא.

לח"מ. לחם משנה.

ל"י. לי יום.

לכה"פ. לכל הפחות.

לכ"ב. לכן גראה..

לכ"ע. לכולי עלמא.

ל"ל. ליכא למימר.

ל"מ. לא מיבעיא. לא מהני.

למ"ד. למאן דאמר. (דסובר).

למ"ל. למה לי.

לע"ד, לענ"ד. לעניית דעתי.

לע"ע. לעת עתה.

לע"ש. לעיין שם.

ל"פ. לא פלוג, פליגי.

לפ"ד. לפי"ד. לפי דברי דבריהם

לפי דעתי, דעתם, דעת

לפי"ז. לפי זה.

לפי"מ. לפי מה.

לפימ"ש, לפמ"ש. לפי מה שכתב

שכתבתי, שכתבו.

לפע"ד. לפי עניית דעתי.

לפ"ת. לפי תומו, תומה, תומן.

ל"צ. לא צריך.

ל"ק. לא קשה (קשיא). לישנא קמא

לק"מ. לא קשיא (קשה) מירי.

ל"ש. לא שייך.

ל"ת. לא תצא.

מ.

מ"א. מגן אברהם.

מארו"ל. מאמר רבותינו זכרונם

לברכה.

מ"ב. משאת בנימין.

מבי"ט. משה בן יוסף טראני.

מ"ג. מגן גבורים.

מג"א. מגן אברהם.

מ"ד. מאן דאמר.

עשו"מ. עיין שואל ומשיב.
עשו"ת. עיין שאלות ותשובות.
ע"ת. על תחלתו.

פ.

פ"ב. פרק ב'.
פב"פ. פלוני בן פלוני.
פב"ת. פרק בתרא.
פז"כ. פסקים וכתבים.
פז"פ. פלוני ופלוני, פלגא ופלגא.
פז"ב. פרק זה בורה.
פחז"ה. פרק חזקת הבתים.
פיה"א. פירוש תארוך.
פיה"מ"ש. פירוש המשניות.
פיה"ק. פירוש הקצר.
פלג"ד. פלגינן דיבורא.
פ"מ. פני משה.
פמ"ג. פרי מגדים.
פמט"א. פרח מטה אהרן.
פנ"י. פני יהושע.
פנ"מ. פני משה.
פנמ"א. פנים מאירות.

פס"ד. פסק דין.
פסו"ע. פס"ע. פסולי עדות.
פסועד"א. פסולי עדות דאורייתא.
פסועד"ר. פסולי עדות דרבנן.
פ"פ. פרצוף פנים.
פ"ק. פרק קמא.
פר"ח. פרי חוש.
פרמ"א. פרח מטה אהרן.
פרש"מ. פרשת מרדכי.
פ"ת. פתחי תשובה.

צ.

צה"כ. צל הכסף.
צ"ל. צריך לומר.
צל"ע. צריך לי עיון.
צל"צ. צל ציה.
צ"מ. צמצום מקום.
צ"ע. צריך עיון.
צע"ק. צריך עיון קצת.
צ"צ. צמח צדק.

ק.

קא"פ. קרוב או מסול.
קב"ה. קדושא בריך הוא.
קב"ע. קבלת עדות.
ק"ד. קישור דברים.

קדה"ח. קדוש החודש.
קדל"פ. קלא ולא פסיק.
קד"פ. קלא דפסיק.
קה"י. קהלת יעקב.
ק"ו. קל וחומר.
קו"א. קונטרס אחרון.
קו"ע. קונטרס עגונה.
קוע"ד. קונטרס עיגונא דאיתתא.
קיי"ל. קיימ"ל. קיימא לן.
קיי"ל. קים ליה, קיימא לן.
קיר"ה. קיסר ירום הודו.
קמ"ל. קא משמע לן.
ק"ב. קרבן נתנאל.
קס"ד. קא סלקא דעתך.
קע"ד. קונטרס עיגונא דאיתתא.
קצה"ח. קצות החושן.
ק"ק. קצת קשה.
ק"ר. ק' רבנים.
קש"ד. קישור דברים.
קשד"א. קישור דברים אחרים.

ר.

ר"א. ר' אליהו, אליעזר.
ראבי"ה. רבינו אליעזר בר' יואל הלוי.
ראב"ן. רבינו אליעזר בן נתן.
ראב"ש. רבי אליעזר בר' שמעון.
רא"ה. רבינו אהרן הלוי.
רא"מ. רבי אליהו מורח, אלכסנדר מרגליות, אהרן משה.
רא"ס. רבי אלכסנדר סענדר.
ר"ב. ר' ברוך.
רב"צ. רבי בצלאל.
רבצ"א. רבי בצלאל אשכנזי.
ר"ג. ריש גלותא.
רגל"ד. רגלים לדבר.
רגמ"ה. רבינו גרשום מאור הגולה.
ר"ד. רבי דניאל, ריש דף.
רד"ע. רבי דוד עראמה.
ר"ה. ראש השנה, רב הונא.
רה"מ. רב המנוגא.
רו"א. ראשונים ואחרונים.
רוה"פ. רוב הפוסקים.
ר"ח. ר' חייא, חסדא, חסדאי.
רח"ד. רבי חיים דוד.
רח"כ. רבינו חיים כהן.
רח"ס. רבי חסדא.
רח"ש. רבי חיים שבת.
ר"ט. רבי טרפון, טעביל.
ר"י. רבי יהודה, יוסי.

רי"א. רבי ישעיה אחרון ז"ל.
ריב"ב. רבי יהודה בן בבא, רבי יוחנן בן ברוקה.
ריב"ל. רבי יהושע בן לוי.
רי"ו. רבינו ירוחם.
ריו"ח. רבי יוחנן.
רי"ט. ר' יום טוב.
רי"ס. ר' יעקב סמוט.
ריק"ש. ר' יעקב קאשטרו.
ר"ל. רצה לומר, ריש לקיש.
ר"מ. רבי מאיר, רבינו משולם.
רמב"ח. רבי משה בן חביב.
רמ"י. רבי מנשה יוסף.
רמ"מ. רבי מנחם מענדל.
רמ"פ. רבי מאיר פאדווא.
רמ"ץ. רבי משה צבי.
ר"ג. רב נחמן.
ר"ס. רס"י. ריש סימן.
רס"ק. ריש סעיף קטן.
ר"ע. רבי עקיבא.
רע"א. רעק"א. רבי עקיבא איגר.
ר"פ. רב פנא, ריש פרק.
רפב"ת. ריש פרק בתרא.
רשב"ג. רבן שמעון בן גמליאל.
רשב"ל. רבי שמעון בן לקיש.
רשב"ם. רבינו שמואל בן מאיר.
רש"ך. ר' שלמה כהן.
ר"ת. ראשי תיבות, רבינו תם.

ש.

ש"א. שם אביו, אשתו.
שא"ה. שאני התם.
שאחד"א. שוויה אנפשיה חתיבא דאיסורא.
שאל"ס. שאין להם סוף.
שבו"י. שבות יעקב.
ש"ג. שלטי גבורים.
שה"ג. שלטי הגבורים.
שהש"ר. שיר השירים רבה.
שו"מ. שואל ומשיב.
שו"ע. שולחן ערוך.
שו"ת. שאלות ותשובות.
ש"ז. שמעתא זי.
שט"מ. שטמ"ק. שיטה מקובצת.
ש"י. שם יתברך.
שיל"פ. שיש לפרש.
ש"ך. שפתי כהן.
שכ"כ. שכן כתב.
שכ"ג. שכן נראה.
שכס"ל. שכן סבירא ליה.

שלב"פ. שלא בפני.
שלה"ג. שלטי הגבורים.
ש"מ. שמע מינה.
ש"ע. שם עירו.
שע"א. שער אפרים.
שעה"ד, שעהד"ח. שעת הנחק.
שעה"מ. שער המלך.
ש"פ. שאר פוסקים.
שפ"ד. שפתי דעת.
ש"ץ. שליח ציבור.
שק"ד. שנהא קדומה.
ש"ש. שב שמעתא.
שת"נ. שתצא נפשו.

ת.

תבו"ש. תב"ש. תבואות שור.
תד"א. תרומה דאורייתא.
תדבר"י. תנא דבי רבי ישמעאל.
תד"ר. תרומה דרבנן.
ת"ה, תה"ד. תרומת הדשן.
תה"מ. תשמיש המטה.
תו"א. תולדות אדם.
תו"ד. תוכן דברי, דבריו.
תוד"ה. תוספות דיבור המתחיל.
תוה"א. תורת האדם.
תו"ח. תורת חיים, תורת חסד.
תויב"ח. תוך י"ב חודש.
תוי"ט. תוספות יום טוב.
תוכ"ד. תוך כדי דיבור.
תומ"י. תומת ישרים.
תו"ס. תחילתו וסופו.
תו"ע. תורת עדות.
תוע"ר. תועפות ראם.
תושבע"פ. תורה שבעל פה.
תו"ת. תרי ותרי.
ת"ח. תלמיד חכם.
תחו"ס. תחילתו וסופו.
תח"י. תחת יד.
תיו"ט. תוספות יום טוב.
ת"כ. תקיעת כף.
תכ"ד. תוך כדי דיבור.
תע"ב. תבוא עליו ברכה.
תע"ס. תחילתו על סופו.
ת"ק. תנא קמא.
תק"ח. תקנת חכמים.
תקחז"ל. תקנת חכמינו זכרונם לברכה.
תק"ע. תקנת עגונות.
תר"ל. תרתי לריעותא.
תשב"י. תשובת בית יוסף.
תשב"ץ. תשובת שמעון בר צמח.

השמות והוספות

סעיף ב סק"ט --- סעיף ג סק"ל אות י"א

כ"ק פ'. (דף ד' סוף שור ב'). ורבו ירוחם נכ"צ ח"ה כתב בדין דפשטא ידה דמאחר שהי' בפני בעלה וכו' לא ערער הריבו כחמרה נאגרשתי ממנו. והביאו ב"י כחן וכתב דמשמע דצערער אינה נאמנת, וכה ודאי ליתא, דהחזקה דאין אשה מעיזה בפני בעלה אפי' במערער הוא. ובלח"מ פ"ד דהל' אישות ה"יג כתב ד"ל דרי ירוחם סובר בהראש"ד שם [המוצא בפנים בסק"יג אות א'], דהחזקה דאין אשה מעיזה כו' לא הוי להנשא לכתחילה, דהוי [נפ"מ] היכי דלא ערער [שחבא] מותרת לו לגמרי, ולכדי נקט לא ערער. ועי' בהערות" דף קס"ט מ"ש הרימ"ט מר"ו כ"י.

כ"ק י"ג. אות ב' סוף פס' א' (דף ז' שור ב'). ובספרו אגודת חוזה חיו"ד סי' ה' הביא מ"ש לו חכם א' בכותב הב"ש דפשטא ידה דעבדה עובדא הוי העזה עפי' ומותרת גם להנשא להמקדש, משא"כ באומרת גרשתי דהוי רק אחירה, וכתב דליתא, דהא בגמ' מדמי להו להדדי ומ"ל לחלק את השוין, ואין דרך הב"ש להמליץ חלוקה מדעתו במה שלא נמלא רצו ומצוי הכרח כו', אלא ודאי כונת הב"ש למ"ש הר"ן בגיטין דף ס"ד ד"ל דרב המוניא לא אמר אלא דיעבד, וכ"כ הב"י פט"ז דהל' גירושין, וסובר הב"ש דכל שנתקדשה הוי כדעבד (וכמ"ש הב"ש בסו"ס י"ב), ולכן כתב דלא אמרו הר"ן והב"י דאסורה לכתחילה אלא באומרת גרשתי [דהוי לענין לכתחילה], אבל בפשטא ידה ונתקדשה, ה"ז דיעבד ואין שם לכתחילה כלל, ואה"י דגם באומרת גרשתי אם נתקדשה אח"כ אפי' שלא בפניו, דשריא להמקדש ולא תלף, דהיינו דיעבד, וגרסה שדקדק בן מלשון הרמ"א שכתב ו"ל כו' אבל אינה נאמנת להנשא לאחר, והל"ל להנשא להמקדש, וכ"ש לאחר, או להנשא סתם (וכלשון הראש"ד), וה"י משמע בין לזה בין לאחר, משמע [דקדק] אגרשתי קאי דא"י להנשא לאחר לכתחילה, אבל לזה שנתקדשה מותרת דהוי כדעבד, וע"ז השבתי במרה"ל, דמלשון הראש"ד שמניין בהשגה לפ"ד דאישות ה"יג אהא דפשטא ידה, שאינה נאמנת אלא שחופסים זה קדושין ולא להנשא, משמע דאפי' זה סובר דאסורה להמקדש, ומלבד ממקום הלזון משמע בן מלשון, שכתב אלא שחופסים זה קדושין אבל לא להנשא, משמע דגם על זה שקידשה קאמר דאסורה להנשא, או דסבר דקדושא לא תלף, אבל בפשטא ידה בפני בעלה ונתקדשה אסורה להמקדש, ויראה דיש להגיה ברמ"א, ד"ל לאחר" ע"ס הוא, דהא גם להמקדש אסורה כו', גם קשה על הב"ש דהא גם הראש"א סבר דקדושין הוי כנשואין, וכדעבד, וכמ"ש הב"י בפ"י מה"ג בשמו, ואפי"ה סבר כחן אליבא דהראש"ד דאסורה להמקדש, וכדליתא בהדיא בחי' הראש"א לגיטין דף ס', אפי"ג דנשאת לא תלף, א"י דשאני הכא משום דכל עיקר דינה של זו בפשטא ידה, אין לכתחילה דירה מחיל כי אם אחר הקדושין, דא"י דשרי להמקדש הו"ל לכתחילה כו'.

סעיף ג

כ"ק ל'. אות ה'. לסד"ה ובג"י. (דף פ"ו ע"ג). וכע"ז כתב בתשו' המיוחסות להרמב"ן סי' קמ"ב ע"ש. וכע"ז כתב בשב"י ח"ב סי' קע"ז עמפ"ש רש"י רפ"י דיבמות דהימנוהו חכמים לע"א משום דדייקא כו' ובלא דייקא קנסוה, ע"כ, וה"י משום דלא דייקא קנסוה ולא אפקו כה"ג לקדושה, ומביא דפנים מאירות ח"א סי' פ"ט תמה, דאם נימא דלא עקרו הקדושין אלא משום חזקה דדייקא, ומש"ה כשנא בעל לא עקרו והולד ממזר, א"כ תפשוט מינה גטעמא דע"א נאמן הוא משום דדייקא, ובגמ' הא

והוסיף הח"ס שם בציבור עלם הכיתר (כעני"ש הצרית אברהם המוצא בפנים בסמוך), דהוא משום דהחזר לנו [ע"פ העד] בלי ספק שמת הבעל, אי משום דדייקא אי משום מדעלי"ג, וליכא חו משום חומרת ערוה, אלא דלכתי משום גז"כ אין להחיר אפי' בצרור הדבר אלא צ"י עדים, דאפי' יעיד משרע"ה יחיד, או משה ואהרן מפי יהושע וכלב דהו עמפ"ט, לא מהני, מיהו איסור זה אינו חמור כ"כ, בזה הקילו משום עיגונא, וה"ל למ"ד עקרוהו לקדושין דלא עקרו אלא משום עדות עמפ"ט, אבל היכא דבעל חי ואיכא ערוה החמורה לא הקילו רבנן ולא עקרו לקדושין כלל. ובחי' הרי"ם ליבמות (שבתא' הרי"מ) ר"פ האשה רבה ד"ה והולד, אחר שכתב ג"כ דהיכא שמתצר אח"כ שהוא חי לא הפקיעו כלל למפרע, הקשה א"כ מה התועלת בהפקעה דשמא חי ויבוא ויתצרר וזה לא הפקיעו, ועדיין עוברים על איסור א"א בקום ועשה, וחז"ן דהא [ודאי] היכא שנאמן מה"ת אף דיכול להיות ששקר [הדבר], וכשיבוא הוי הולד ממזר, מ"מ אין חוששין, ולא עבדי איסורא כלל, כיון דהחורה ליתא לסמוך על עדים, רק להכמים אין כח בקום ועשה היכא דמה"ת לא מהני, וא"כ כיון דבאיסור שלא איתחזיק ואינו דבר שצערות ע"א נאמן מה"ת, ורק במה בעלה דליתחזיק איסורא ודש"ע [אינו נאמן] כו', א"כ עכשיו שהעיד העד ואין צירור שחי, הפקיעו, ופקע חזקה א"א ואיסור ערוה בודאי, רק [יש] החשש שמא חי ויבוא ויתצרר ותחזעל ההפקעה למפרע ויהי איסור בקום ועשה, ע"ז שוב נאמן ע"א ומכני חזקה דדייקא שצאמת מת ולא יבוא, דלענין שיבוא ויתצרר אין כאן חזקה, ואדרבא הוי חזקה היתר לענין שלא תחזעל ההפקעה, וכמ"ש חו"ס גיטין פ"ד [דל"ג ע"א] ד"ה אפקעינהו לענין התרחת ספק דשמא ישאל על נזירותו דמוקמינן אחזקה, אף דהכס עוקר הגדר מעיקרו ע"ש, וה"י לענין ההפקעה שפיר נאמן העד ע"ז והוי חזקה מה"ת שצאמת מת ולא יבוא כמו [שנאמן] בשאר איסורים, ושזב אין כאן עקירת דבר מה"ת כלל, ומ"מ כשנא הולד ממזר כמו צ"י עדים.

וע"ע ע"ד נאמנות ע"א בציגונא, במרה"ל בפתחה, בכן עוב וזכר עוב סקכ"א, מה שהאריכו בזה. וע"ע בצית דוד (להרי"ד) סי' ג', ובהערות באזה"פ בסוף כרך ד' בדברי הרי"א הנקין שליט"א. וע"ע ע"ד סדרת מדעלי"ג בכה"ג חו"מ סי' י' אות מ"ה, במאמר מרדכי סי' ל"ז דף [קמ"ז] קמ"צ תנינא ע"ד, וננטע שטעושים סי' ע"ב ד"ה הנה.

שם. י"א/א. ע"א ששיקר פעם במילתא דעביד לאגלוזי אם נאמן. בצית אפרים סי' ז' בדכ"ד א' כתב בד"ה ובר ונד"ה

אף מ"מ, דל"ע בני"ד דחזיון דלא קפיד לשקר במדעל"ג א"כ אין נאמן להחיר אשה על ידו, למ"ש הרמב"ם והבכ"מ כן רוב"פ דעיקר טעם ההיתר צ"ל הוא משום מדעל"ג, [והכדון הוא, צ"ל שצ"ל למקום א"י ואמר ששמו חילק, ולפני מותו אמר שעצ אשה לפני י"א שנה במקום פ"י כו', וכשצ"ל האשה אמרה ששמו ליב, וצבונה שינה שמו], וכיון ששינה שמו ולא חשש למדעל"ג, [א"כ אין להאמינו צ"ל שצ"ל שצ"ל האשה במקום פ"י היא אשתו], ואין לומר דסדר דבעיר ששינה שמו לא יודע לעולם שהוא ממקום פ"י בשם אחר, דזה אינו, דהא עיקר הטעם דע"ל נאמן בהכרח שמו צממון וביטעין וכו' הוא משום מדעל"ג, וכמ"ש כו', [ור"ל דאם הולך להעיד על שמו, ע"כ במקום אחר הוא, ומ"מ אמרו סדרת מדעל"ג], ולכאורה ה"י אפ"ל דאין לפסול עדות זה כו', דודאי דוקא בדבר שיש בו משום עדות אמרינן דלא משקר להעיד מה שאינו ועב"ד לגלוי, אבל כששקר חוץ לב"ד בדבר שאין עליו גדר עדות, כשצ"ל זה לא הוזהר כפרן להעיד שקר במדעל"ג, דעב"ד אינו דמקרי ואמר בחוץ מה שנראה לו מהכרחי לכו אף שלא נחאמת לו הענין, אבל בדבר שהוא גדר עדות משים לבו להעיד בדבר ברור שאם יתגלה יוזהר בעד שקר, וכבר כתבתי סדרה זו בחש"י א', וה"י בני"ד כיון דהשתא נראה מדבריו דהא גברא להחיר אשה קמכוין וכשצ"ל להעיד על דבר זה שפיר אמרינן דלא משקר במדעל"ג, אע"ג דהא קמן דלא קפיד [מקודם] ושינה שמו, אלא שצ"ע בני"ד דנראה שגשגת במקום זה בשם א' כמה שנים וכך נכתב בכתובה שנתן לאשתו [השניה] והעיד עדים וכך עלה לתורה ואולי ה"י חותם בשטרות ואגרות, פשיטא דשפיר חזיון דלא צ"ח ושכח גביה שקרות אף במדעל"ג צקהל עם [ולא רק במקרה בלא שימת לב], ומ"מ יש ללמד דאפ"ה לא עב"ד להאכזרי שקרא ולהכשיל אשה זו דאין אדם חוטא ולא לו כו', [משא"כ השקר בשינוי שמו ה"י לתועלת בריחתו].

שם. יא.ב. כשהעיד בשעה שה"י גופה למות. צ"ל אפרים שצ"ח הקודם, כתב בד"ה ובר, דל"ע אם שייך בכה"ג מדעל"ג, שהרי הרמב"ן צ"ח לכו"ז דקל"ד, צ"ח דאמרינן מפני מה נאמן בזה"ז זה בני לענין לפטור מיצום, הקשה דלמה לא יפטור הא ע"ל נאמן ביצמה לשוק כו', וכתב דמשמע דבעל לא ה"י כע"ל דעלמא, אלא היכא דאיכא מגו מהימן, דעד המעיד לאחר מיתת הבעל והוא ה"י לא משקר במדעל"ג, אבל בעל מחיים דיד"י לא אכפת ל"י ולאחר מיתתו מה חימא ל"י כו', וא"כ בני"ד שנראה מהענין שאמר כן [שעצ אשה במקום פ"י] לפי שאימות מות נפלו עליו, א"כ לא שייך מדעל"ג, אף י"ל דע"כ לא קאמר הרמב"ן אלא הכס שאמירתו ה"י [בשעת קדושין] בעודו בריא, ולא בשעת מעשה [ומיתתו], כשנוגע לענין יצום], דמימר אמר עתה לא יתנו לב לחקור זאת, דמה איכפת להו לאשה ולקרוביה אם יש לו צן או לא כיון שהוא ה"י, רק אחר מיתתו שאז יצוהו לחקור ואז מה חימא לו כו', משא"כ כשאומר כן בשעת מעשה כשהוא נוטה למות אין לנו לחוש שמה אומר כן בערמה כדי להחיר אשה חצירו, דאף לאחר מיתת חרפה היא לו שישפרו אחר מיתתו שהכשיל אחרים על לא דבר, משא"כ בכה"א דזה בני שאומר כן לנחם אשתו בלעד מחמת זיקת היצום ונאמן הואיל וצ"ח לגרשה כו', וע"כ ל"ל כן בעובדא דלמון דיצמות קכ"ב א' שאמר אני פצ"פ נשכני נחם ואני מת כו' [דסעכ"ג], ולהרמב"ן נימא דבכה"ג [שהולך למות] לאו מדעל"ג מקרי, אע"כ כמ"ש, וגם י"ל כיון ד[כ]מקום סכנה הוא, [שאין עדות אחרת], אין לחוש לסכנה זו, ואמרינן דאף בכה"ג לא משקר במדעל"ג, משא"כ הכס דאפשר בחלילה שפיר יש לחוש שמה הבעל אינו חושש צמה שיכ"י לאחר מיתתו.

שם. יא.ג. אם מהני עדות ע"א כשפרטים הנוגעים להחיתר נזכר ע"פ דברי העגונה, או ע"פ עד אחר. במאמר מרדכי פ"י ע"כ [דק"י א'] בעד שאמר ששמע מאחר שאסיר יכו"י סופר

לו שבצ"ח הסוכר מת יחודי א', ושאולכו צ"ד אם לא הגיד לו שם המת, ולא ענה, והעגונה שעמדה שם [ושגם היא שמעה מפי האחר] הזכירה לעד ואמרה מדוע שכחת כי הכוא אחר לו גם את שמו, ולא נזכר ואמר אמת שאמר לי גם שמו והוא פ', וכתב דאף שהעד לא ה"י זוכר אם הגיד לו שם המת רק עפ"י שהזכירנו העגונה, וכבר אמרו בכתובות דף כ' ע"א דאם הבעל דבר עלמו מזכיר לעד פרטי דברים עד שנזכר אין מועיל עדותו, דהרי אמר' שם בגמ' דאם סו"ד, מ"מ נראה ללמד להכשיר עדותו, דהרי אמר' שם בגמ' דאם לורבא מרבנן הוא אפ"ה הוא עלמו, ושיטת הרמב"ם צ"ח מה"י עדות דהיינו כשהבע"ד למ"ר יכול להזכיר לעד, ונראה טעמו דאף דעכ"פ העד אינו למ"ר ומה מועיל שהבע"ד ח"ת, דהוא עממ"ש הב"י בסכ"ה דכל הדיון בגמ' הוא רק כשהעד מסופק אם נזכר אח"כ מעלמו, או בדליתא קמן לשאלו, אבל בדליתא ואומר שאח"כ רמי אנפשיה ונזכר הכל מעלמו מהימן, כדנאמן בעיקר העדות, ועפ"י נראה דגם בדליתא קמן אין החשש שמה מעיד שקר מה שלא ידע וסמך רק על המזכיר, דלא חשוד ע"י, דל"כ גם כשמזכירו עד הב"י או אחר לא יועיל, אלא החשש הוא שמה גם כשמסופק אם נזכר, יסמוך על המזכיר משום שדודאי לא יכשילו בעדותו, ואומר שזוכר בעלמו לפי דמיונו, וזה דבר הרגיל והכוונה, ולכן כשהמזכיר אינו הבע"ד מהני כיון דלא חשוד לשקר, א"כ אף אם אולי שכת קלת [ואמר ע"פ המזכיר] נמי אין כאן שקר, משא"כ בצע"ד דחיישינן שמשקר בהזכרתו א"כ אפ"ה אם רק אפס קלוה יסמוך עליו אין כאן עדות כלל, ולכן לא מהני, אבל כשהבע"ד ח"ת ויודע שצ"ח א"כ יסמוך עליו מכשילו בעדות שקר וגם יוציא ממון שלא כדון, או אין קפידא אפ"ה אם יסמוך קלת על הבע"ד למען חזק את אשר בדמיונו, כי אמת הוא בלי ספק, וז"ל, שז מלאתי שבשע"מ בכתובות שם כ"כ בשם ר"ה גאון דעל הבע"ד קא', שאם הוא ח"ת יכול להזכיר לעד מפני שירא מחטא ולא יכשילו בדבר שאינו נזכר, ע"ש, ובכונה דכיון שירא שלא להכשילו ע"כ אומר אמת, ויודע הבע"ד שכלי ספק גם העד זכור ה"י ושכת עתה כו', וגם העד אינו חשוד לסמוך לגמרי על המזכיר כו' כנ"ל, ומעשה בני"ד כיון שאשה דייקא ומינסבא ובודאי יריאה לנפשה מצלי להכשיל ולהיותה נכשלת על ידו וכל הדרכים האלו צ"ח, וא"כ יותר יש להאמינה מאשר צע"ד ח"ת, ולא איכפת לן אף אם יסמוך על דבריה במקלת, ונראה דאף לרש"י דמפרש דהיינו כשהעד למ"ר, מ"מ לא שייך זה בעדות אשה שמזכירה את העד, דהרי היא עצמה כשרה להעיד לעצמה, ואם לעדות כשרה כ"ש להזכירו אף אם יסמוך על דבריה, ולא גרע מעד מפי עד דכשר בעדות אשה, ועוד דל עדותן צ"ח הלא די לנו בעדות האשה לצדכ שכן שמעה מפי האחר וכו'.

ועיין בח"ס ח"צ סי' קל"ט בנדון ע"א שנזכר ע"פ דברי אחר, שהרב השואל דן ע"פ הגמ' בכתובות ה"ל שיועיל כיון דהעד ח"ת, והב"ם אחר שכתב דלא שייך לל"ד, דהא אפ"ה נימא שלא נזכר כלל מעלמו הרי אין פסולו אלא משום דה"י עממ"ש, ובעדות אשה כשר עממ"ש כו', הוסיף, ועוד דכשהעד לפנינו ואומר דרמיא אנפשיה ונזכר [כנ"ד] הא כ"י הב"י דנאמן כדנאמן על גוף העדות. וע"ש מ"ש ליישב הסוגיה עפ"י, ושגם אין לומר דיש צ"ח קלת כמו חוזר ומגיד, דמקודם לא אמר ועכשיו אמר, דהא צ"ח אינו יודע עדות יוכל לחזור ולומר נזכרתי, וכמ"ש הר"ן פ"ד דשבויעת דאמירת אינו יודע לאו בגדס היא, וע"ש מ"ש עוד צ"ח.

שם. אות י"ב. (דף י"ז טור ב'). ובחש"י בעל הישועות יעקב שצ"י יד יוסף (דייטש) סי' ל"ה, בנדון עממ"ש שפ' מת, והאשה אומרת שלא נתקדשה לו, שצ"ח צעת החופה לפני שקידש, מסתפק אי מהני כה"ג, כיון דל"ש דייקא דליכא חומר בצופה, דבני"ד אפ"ה תנשא לאחר ויצוה בעלה לא תלא מזה ומזה, דהרי אומרת שלא נתקדשה לזה שנעלם, ופשיטא דלא קנסוה כש"ל דכניס דצריה, ולמ"ש

ולמ"ש השב"ץ [המוצא בפנים בזה ע"י] דבעמפ"ע ל"ש מדעל"ג
 וגלמן רק משום דייקא וה"כ בנ"ד לא יבא גלמן, ואף שיש בנ"ד
 גם ע"א שנה נחקקה, מ"מ אין לפרו להעד שאומר מה, דהא
 בעד שאומר מה הוא עמפ"ע ואינו מושל, אמנם חזין דהמקנים
 בע"א במלחמה ובקטעה בינו לבניה, מקילין אף בעמפ"ע אף דל"ש
 בהנך דייקא, ול"ל משום לא פלוג, ו[גם] כשיבוא אותו פ' שהעיד
 מפיו גלמן להכחישו שלא הגיד כלל שבעלה מה [בכסעף ח'], וגם
 בעיני העולם יבא יותר גלמן מהב', דיש לו מגו דהוי אומר שקר
 אמרתי וגלמן כיון שאמר חזן לב"ד [בכסעף כ'], והשוב מדעל"ג,
 וז"ל, וא"כ כיון דרוה"פ הסכימו דדריש צד סמכין על עמפ"ע
 במלחמה, ועוד [מעלותה בנ"ד] דאי גלמן ע"א מטעם דייקא, רק
 דכאן לא דייקא לפי שאומרת לא נחקדשתי כלל, יש לה מגו דאי בעי
 שחקק והיתה בחזקת מקודשת וכו' ע"א [מפי ע"א] גלמן לומר
 שמה בעלה, א"כ כשאומרת שלא נחקדשה בודאי קושטא קאמרה,
 ובפרט לפמ"ש הריטב"א ביבמות דהא דהולרכו לסברה דייקא, משום
 דבעינן ג' ע"א לזכור, חזקת א"א, דגם בשאר איסורין
 אי"ע ע"א בהוצקת איסור, ודבר שבערוך דלא מהני ע"א, ורק משום
 דכיון דחזקה דייקא מרעא לחזקת א"א והוי רק דשצ"ע, הקילו
 בעגולה דחשיבה כשאר איסור, א"כ בנ"ד דלא איתחזק איסור א"א,
 ממילא ע"א גלמן [אף דלא דייקא] דחשיבה כשאר איסורין,
 וזה צדו.

פ"ק ל"ז. [ד"ח מור ב']. במהר"י שם כתב עוד,
 דאין לומר דבנ"ד ששמע העד מהאורה רק דרך ספור
 דברים בעלמא ולא שהעיד בחזקת עדות [לא יועיל], איבער דלא
 הכי הוא, דהתן אפי' שמע מהנשים שאומרות איש פ' מה [דסעיף
 ה'], ומדקתני שאומרות משמע דלא הוי אלא אמירה בעלמא, מדלא
 קתני שהעיד, ומדקתני בסיפא ר"י אומר אפי' שמע מהתנוקות כו'
 [בכסעף י"ג], היינו שמישה בעלמא ובלא עדות, דהא קטנים לאו
 בני עדות נינהו כו', ומדאמר חלמודא אמילתא דר"י ודינמא קמלא
 בעלמא שכיב כו' אלמא דלא שמע מהתנוקות אלא בספור דברים
 בעלמא, וכ"כ הרמב"ם בפ"ג דגירושין ה"ב [ובש"ע סעי' י"ד]
 ישראל ששמע מגמסל"ת מעיד ששמע ממנו ותנשא על פיו, וכ"כ שם
 הכ"כ [ובש"ע סעי' י"ח], דא ואמר אמרו לי ב"ד או אנשים כו',
 מדנקט או אנשים, אלמא דלא העידו אלא בספור דברים בעלמא,
 וגם מדנקט אמרו לי, וכע"ז כתב במהר"ק שורש קע"ב (ד' ורשה)
 דהלכה רווחת בישראל דעמפ"ע כשר לעדות אשה ואפי' כשהעד
 הראשון אינו מתכוין להעיד, ומצינו מהמנהג הג"ל ומהא דמקוננות
 [דסעי' ה', וע"ש בסקס"ג אות ג' כע"ז מה"ש"ש], וכן יש להוכיח
 מדברי הפוס' וא"ל להאריך.

פ"ק ל"ד. סוף אות א. [ד"ח ע"ג]. ובמהר"ט ח"ב סי' ל'
 והוצא בבא"ע סק"י בקיור, בעד שכתב ע"ד מיתת
 פ', והוסף, דכשיבוא יבא כתב חכמים על הדבר, וכתב המהר"ט
 וא"ת נהי דבסמס היינו דנים בעדות בחזקת זו [כהודעתו שמה], אבל
 מכיון שאמר דכשיבוא יתברר הדבר ע"י הכתב [ה"ז] קרוב לאותה
 שאמר בפ' גט פשוט ה"א לידון בחזקה ובשטר נדון בשטר, כלומר
 יתברר ע"י השטר, ואם השטר מזויף או עדיו פסולים, אבד חזקתו,
 הא ליחא, דבעל דבר חיישין לרמאות דבדרים שבמזמן ומחייבין לו
 לברר כל מה שיוכל, אבל גבי עד וכי מפני שאמר העד שיש לו ראיה
 לדבריו נענן האשה עד שיברר, ועוד נראה דאפי' בעל דבר עלמו,
 כגון האשה שאמרה מה בעלי ויש לי עדים ככך [לא נמחין עד
 שיבואו עדים] דהניא בכתובות דכ"ג ע"א אמרה נשאתי וטעורה
 אני ויש לי עדים, אין אומרים נמחין עד שיבואו עדים אלא מתירין
 אותה מיד, בהירור לנשוא ואח"כ אמרו לא ידענו לא חלל מהחירה,
 ולא דמי להא דגט פשוט הג"ל, דהתם חזקה במקום שער הוא,
 הלכך נריך לברר ואם נמלא השטר פסול בטלה חזקתו, שלא באה
 החזקה אלא במקום שער והרי הורע לפנינו, אבל היכא דאיהו
 מהימנא בדבורא, אע"פ שהיא אומרת שיש לי עדים שמעדין ככך

ולמ"ש השב"ץ [המוצא בפנים בזה ע"י] דבעמפ"ע ל"ש מדעל"ג
 וגלמן רק משום דייקא וה"כ בנ"ד לא יבא גלמן, ואף שיש בנ"ד
 גם ע"א שנה נחקקה, מ"מ אין לפרו להעד שאומר מה, דהא
 בעד שאומר מה הוא עמפ"ע ואינו מושל, אמנם חזין דהמקנים
 בע"א במלחמה ובקטעה בינו לבניה, מקילין אף בעמפ"ע אף דל"ש
 בהנך דייקא, ול"ל משום לא פלוג, ו[גם] כשיבוא אותו פ' שהעיד
 מפיו גלמן להכחישו שלא הגיד כלל שבעלה מה [בכסעף ח'], וגם
 בעיני העולם יבא יותר גלמן מהב', דיש לו מגו דהוי אומר שקר
 אמרתי וגלמן כיון שאמר חזן לב"ד [בכסעף כ'], והשוב מדעל"ג,
 וז"ל, וא"כ כיון דרוה"פ הסכימו דדריש צד סמכין על עמפ"ע
 במלחמה, ועוד [מעלותה בנ"ד] דאי גלמן ע"א מטעם דייקא, רק
 דכאן לא דייקא לפי שאומרת לא נחקדשתי כלל, יש לה מגו דאי בעי
 שחקק והיתה בחזקת מקודשת וכו' ע"א [מפי ע"א] גלמן לומר
 שמה בעלה, א"כ כשאומרת שלא נחקדשה בודאי קושטא קאמרה,
 ובפרט לפמ"ש הריטב"א ביבמות דהא דהולרכו לסברה דייקא, משום
 דבעינן ג' ע"א לזכור, חזקת א"א, דגם בשאר איסורין
 אי"ע ע"א בהוצקת איסור, ודבר שבערוך דלא מהני ע"א, ורק משום
 דכיון דחזקה דייקא מרעא לחזקת א"א והוי רק דשצ"ע, הקילו
 בעגולה דחשיבה כשאר איסור, א"כ בנ"ד דלא איתחזק איסור א"א,
 ממילא ע"א גלמן [אף דלא דייקא] דחשיבה כשאר איסורין,
 וזה צדו.

פ"ק ל'. [מ"ו]. אם נאמנות ע"א או פסול היא גם כשאינו
 מעיד על עצם המיתה רק על ענין צדדי הנצרך
 לב"ד להוכחה על מיתת האיש. בזהו מהר"מ אלשיך סי' קי"א
 ביבואי שהעיד מפי גוי שהיהודי שנכנס מכהן בספינה פ' נעצ
 ונמלא מה על שפת הים וקצרוהו, גם אמר שלא נכנס בספינה הכיה
 מהמקום הכוא כי אם ראובן זה לבדו, כי דאם יתברר אחרי החיפוש
 במקום הכוא שלא נכנס משם לספינה אלא זה משיחין אשהו, אך
 אין מספיק לזה עדות העכו"ם המל"ת להעיד שלא נכנס משם אלא
 זה, ואפי' אם דברים אלו "שלא נכנס משם אלא זה" אינם דברי
 העכו"ם המסל"ת כי אם דברי היהודי המעיד, נריך שיטערך אחר
 עמו, או שיהיה דבר מפורסם ומוחזק בעיר שכן הוא.

אמנם בסא"ר סי' ב' כתב בד"צ עור ב' שאלן לעגן אשה בסברה
 זו, כי מריבטא דכל האחרונים בכתובותיהם מנאור
 דלית להו האי סברה, אלא שבנ"ד שגלה"ה נחבעלה העדות מלד
 אחר, ראוי לנרף סברה זו ג"כ [לאסור].

ובדבר משה [אמאריניו] ח"א סי' י"ג הכיז ג"כ על מהר"מ
 אלשיך הג"ל וכי דאין דבריו מובנים ולא ידענו מנין
 לו זה, דאע"פ ע"י ב' עדים יקום דבר צעין בעגובה, וכן ראיתי
 להרצנים האחרים שנשאלו בנידון מהר"מ אלשיך עלמו, הלחם רב
 סי' ל"ה ור' זללל אשכנזי בסי' כ"א ומהר"א ששון סי' ח', שכולם
 פה אחד הסכימו דכיון דהגוי הכיר לאותו שאלא ואמר עליו שמה
 והעד הישראל העיד שלא ילא משם אלא זה, אין לערער עוד בדבר.

וכן בשאילת דוד סוס"י ח' כתב שלא מנא חזר למהר"מ אלשיך
 אף לאחד מרבותיו הראשונים וגם סברתו
 תמוכה, ע"כ אין להחמיר כלל בדבריו.

וברוח חיים סי' י"ז (ד"ט וכו') כי דנ"ל בטעם מהר"מ אלשיך,
 דעדות זו שלא נכנס אחר בספינה אלא הוא לא חשיב
 לי בכלל עדות אשה שהחירו זה עמפ"ע, כיון שאינו מעיד על
 המבוקש עלמו, אע"פ דמיני' ידעי דזה המבוקש שהיה בספינה הוא
 שנעצב דהרי לא נכנס אחר, אולם לענין ע"ש הדין כי הרוח חיים
 ג"כ דמריבטא דכל הפוסקים בכתובותיהם נראה דלא חיישי לזה,
 ונראה דאף זה בכלל עדות אשה שהקילו זה עפ"י ע"א, ואדרבא
 איפכא אשכחן להרצנים [האחרים] שנשאלו בנידון מהר"מ אלשיך,

ניחוש בפסולים מחמת שאר עבירות לשמא ע"כ, דחשש זכ
יש לחשוש בחשוד על העריות אבל לא היבא שפסל מחמת שאר
עבירות, דמה שייך עבירות אחרות לענין שמא ע"כ, [וכן הקשה
בחזקה"ש שבאות ו"ג ע"ש], ומה חילוק יש בין שאר איסורין
דפסולי עבירה נאמנים להעיד לדעת הג"י ובין עדות אשה שאינם
נאמנים, לכן כתב ד"ל טעם אחר בין שאר איסורין לעדות אשה
וכ"י ע"ש.

עוד כתב שם בדף ח' ד' דהיבא שהעיד הפסול הוא צמדינה
אחרת ואין דעתו כלל לחזור למדינתו, ואינו מכיר את
העגונה, ואין עולה על דעתה שהיא חסע למדינה שהעיד שם,
בזה גם עד פסול מכימן [אף להנחיות] אפי' באינו מסל"ת,
כיון דהיבא החששא דשמא ענינו נהן צה. וע"י צפנים באות צ'
שכ"כ גם בחזקה"ש בסוף דבריו.

ועיין בתשו' הרב השולח בצמורה"ל סי' י"ז שמתחשק [בדל"ה
א'] דהיבא שהעיד הוא מארחי פרחי ולא שייך לחשודו.
דמעידי עניה לשוויה פנויה כי היכי דתיבוי שכיחא גביר, י"ל דאף
שהוא חשוד על העריות מ"מ נאמן הוא או דילמא לא פלוג חז"ל
בגזירותיהם.

ועיין בקו"ע להר"ל לוריא להלן בהוספות אות יג/א, דין להאמין
פסול כזה בשבועה שאומר אמת, ובעד שהוא עורך דין שיבא
כשר מטעם דלא מרע אומנותו לשקר, ע"ש.

שם. אות ד' (דף י"ט ע"ג). במהר"ש המוצא שם כתוב דמפורש
בחז"מ דמחלל שבת אינו נפסל לעדות מה"ת חלל בידוע
שדבר זה אסור וחייבין עליו מיתה. הנה ידיעת חייב מיתה ליתא
שם בשו"ט, מיהו צפ"ת צו"ד סי' צ' סק"ת מציא שכן מוצא
במשנת חכמים, ע"ש.

שם. אות ו'. בענין יצא קול שהוא מחלל שבת. גם בלנותא
דאברהם בוס"י ד' צעד שאינו מוחזק לכשר מחמת שמוצא
צמדינות בהצרת קאמדיאנטן (מסדרי מחזות ולהט"ס וכדומה)
רקוס ופוחזים, ולפי הנשמע גם הוא לא הי' זהיר בכל הדרך
מחילול שבת ויו"ט, כתב דמ"מ אין לפוסלו מדאורייתא, כי לא
הוגבה עליו עדות צ"ד, ומשום קלא דלא פסיק לא מפסל אדם
לעדות, ואף בקול דחשוד לעריות, כתב צח"מ [המוצא צפנים
אות י'] דכשר לעדות מיתה, ואם נימא לחשבו בריק ופוחז דפסול,
[וכמוצא בסעיף ו'], הרי מוצא שם דכלל נראה רמיה בעדות
יש להחזיר.

שם. ו/א. המוציא מטפחת האף לרה"ר בשבת. כתב בדבר
חליבו (קלנ"ק) סי' פ', דמה שבני"ד הודו העדים שאינם
שומרים שבת כראוי ונושאים מטפחת האף בש"ק, אין לפוסלם,
דמלכד מ"ש הקה"י [המוצא צפ"ת סק"ת] דרשע שאינו של
חמם כשר לעדות אשה, הרי מוצא צו"ד סי' קי"ט שהחשוד על
איסור חמור אינו חשוד על איסור קל ממנו אם הוא חמור בעיני
צ"ח שזהירים בו יותר מחמור, וע"ש צש"ך סק"ג שיישז מ"ש
בסי' צ' דדוקא צו"ג ומחלל שבת צברהס"א חשוד גם לשאר
דברים, ומדלא יישז דהתם חשידי גם על איסור שחמור יותר
בעיני צ"ח, משמע מזה דאפי' מחלל שבתות אינו חשוד על דבר
שחמור יותר אלל צ"ח, וא"כ צ"ד כיון שבאותו מקום נחפרו
בהולאת מטפחת האף בשבת ונעשה להם כהיתר, אין הכרח
בזה חשוד לשקר ולהכשיל בעדות אשה שחמור הרבה יותר צע"הס,
וע"י ציומא דף כ"ג דליצ"י לכו שפוכת דמים הוא דזל לכו
ועברת כלים כדקיימא קיימא כו', ועד"ז כשנחפרו בלח"ה ענין
שנפשה להם כהיתר, דצ"ז לא חשידי על מה שגם עתה בדבר
חמור אלל צ"ח ודקיימא קיימא, ובפרט דגם ע"ס האיסור קל
יותר מענין המכשול בעדות אשה ושמכשיל בכל ביאה וביאה, וע"י
צפ"ת

[אף] כשאלמו עדים אין אנו יודעים לא מפני כך אצדה נאמנותה,
וכנ"ל, [דהא לא חלחה ידיעתה מפני ששמעה מהם, דצב"ג מוצא
בסעי' ח' דגם צ"ח נאמן הא' להכחיש, ע"ש, אבל הכא יודעת
מלך עלמה, ורק אמרה שגם הם יודעים, לכן אמירתם שאינם יודעים
לא מגרעא עדותה], הלכך מעיקרה נמי שרינן לה בדיבורה ואין
אנו ממחיתים לעדים [וע"ש מ"ש אם לחוש שמא מ"ש שיבא כתב
חכמים הוא שהעיד עלמו לא גמר עדותו, ומוצא להלן בהוספות
לסק"ס].

בענין עדים שעברו עבירה.

פ"ק ל"ז. אות ב. (ד"ח ע"ד סד"ה אולם). ובצ"ת ילחך ח"א
סי' קמ"ז הקשה על הנחיות דלמה ניחוש שעיניו נתן
בה, הלא המעידי על האשה לא ישאנה ולא חנשא לו, ושמא כונחו
כיון דאם נשאת לא תלא ע"כ חיישי' שמא ע"כ שחנשא לו באיסור
ולא תלא, אבל לומר שט"כ שחם יחי' עוד עד שחנשא לו, דצ"י
עדים חנשא לנחילה, זה דוחק, דאם הדבר שקר בודאי לא יחי' עוד
עד וכו', גם מה שהציב הנחיות ראויה דאפי' בשאר רשע חיישי'
דכא אפי' באיסורין אינו נאמן רק להחזיר משום דאין אדם חוטא
ולא לו ולא לאסור כמ"ש הש"ך צו"ד סי' קכ"ז סק"כ, וע"כ כל
רשע חשוד לשקר, גם זה יש לדחות וכו', ועכ"פ אין לדחות דברי
הג"י בקל, אף עכ"ז סיים בלח"ה ג' דמי יכין להורות נגד הגאון
מליסא וכו', וכמוצא צפנים.

ובפתחי שערים סי' מ"ה אחר שהציב להנחיות, ושכ"כ בישועות
ישראל (להגריי מקוטנא) בחז"מ סי' מ"ו סעי'
ל"ז, דפסול מחשש דע"כ, הוסיף, אך לי נראה דכ"ז צומן הבג',
משא"כ בזה"ל דהיבא חדר"ג דאסור לינא צ' נשים ממילא לא חיישין
דע"כ, ואפי' בשעדיין ררוק, מ"מ הא קו"ל דהמעיד על האשה לא
ישאנה, וברש"י"א וצ"ח פסקו דאף צנשאת יוליא, ממילא ל"ח
שיעיד שקר כדי שישאנה, וצ"ח שנגלה זקנו דכלא"ה יש מכשירים
כו', עכ"פ לעדות אשה יכולים לסמוך על הג"י.

ובקו"ע להר"ל לוריא כתב דנראה דגם רש"י צ"ח כ"צ ח' סובר
כה"י, דפי' שם דמלוה צריכה לאו גזלן דאורייתא הוא
למפסליה משום עד חמם, משום דמדנפשיה יהיב לי, וע"כ מיירי
צריכה קלוזה כו', וקשה מה צרך דמנפשיה יהיב לי, מ"מ רשע הוא
שעבר על לאו מה"ת, אע"כ דסובר כה"י דרשע דלאו דחמם כשר
בעגונה, ואין לדחות ראי' זו אם לא דנימא דרש"י סובר כהחניך
דאין לוקין על לאו דרצות ודלא כהשו"ע סל"ד סעי' י', וכ"מ
צריע"א שם שהבין ג"כ צרש"י דסובר דרשע דאינו דחמם כשר
בעגונה, ומ"מ נראה דהגם דגדול כח רש"י וכה"י לנרף דעתם
לשאר החירות, מ"מ ע"ז לחוד קשה בעיני לסמוך אחרי שרבותינו
צפלי השו"ע לא הביאום להלכה, ומה שחמם צקה"י על השו"ע שלא
הביא דעת הג"י כיון שלא מלינו חולקים עליו בראשונים, הנה לפ"מ
שכתבנו הרי צריע"א צ"ח שם חולק עליו.

ובמצפה ארי' תנינא סי' ח' אף שיישז קושיית הבית ילחך הג"ל
על הנחיות, וכתב דאין כונת הנחיות דחיישי' שמא
עיניו נתן בה לישאנה, אלא כמ"ש רש"י בסנהדרין כ"ז ג'י
חשוד על העריות דניחא לשוויה פנויה דתיבוי שכיחא לי, גם טעם
דשמא ע"כ לא שייך אלא בעד ח'י, אבל צ"י המעידין שמא לא
שייך זה [החשש דלישאנה], וכאן משמע דאפי' צ' עדים החשודים
על העריות אינם נאמנים בעדות אשה, וע"כ הטעם דניחא לכו
דתיבוי פנויה וכתב שכיחא לכל ח' מהם, וגם הרי יש אופנים
שאינן חשש נשואין, כגון צמת צעלה וכו' וקוקה ליבוס או שהיתה
גרופה מצבר והמעיד הוא כהן, וע"כ הטעם משום דניחא לי
דתיבוי פנויה, אך עכ"ז כתב דדברי הנחיות קשים עוצא, דלמה

יכולים לסמוך ע"ד הני"ו הנ"ל, ועי' צ"מ סי' י"ז, וצ"ע צ"ד
דלכא אומדנות מוכחות שמה ושיש לדון דעל ידס ילאכ מאסד"ח
וכו'.

ועי' באמרי דוד [לר"ד הורצין] סוסי קי"ט שכתב צדדו דלכו
נוקפו יען כי העד מגלה זקנו ופאת ראשו, ולסמוך על
האחרונים כי אולי אינו יודע הלחיון, אף שמלנו סברא כזו צה"ס
ר"ה כ"ב צ' ד"ה אלו, מ"מ נ"ל כי כולם יודעים את החורה נא
חקיפו ופאת זקנם לא יגלחו, ואנכי נוהג בכל דרשה להשמיע לרבים
כי עוצרים בזה בזה לחיון, לכן הגוי מושך ידי מזה. ועי' ע
צאות הסמוך.

יג/א. וכשהוא מגולח גם פיאות הראש. בקונט' עגונה לר"ל
לוריא, צעד מגולה זקן ופיאות, הביא צאות צ' שרצ א'
ר"ה ללד להכשיר עדותו עפ"מ צבית מאיר הטעם דעבד כשר
לעדות אשה אף שהוא צחוקת גזלן, דכיון דלא נפסל צ"ד אין
צנו כח לפסולו, דצפסול עדות דעצירה לריכס עדות צדורה ע"ש,
וה"כ צ"ד שלא העידו עליו עדים שהוא פסול אין צנו כח לפסול
עדותו, וכחצ עליו דיש לדון דצפסול בזה לא צ"י שיעידו עדים
לפני הצ"ד, כי הצ"ד עלמס הם העדים שהוא מגולה, דלא תבא
שמיכה גדולה מראהו, ונהי דצוקן עדיין י"ל שהסיר שערותיו ע"י
סס, אך כיון שהוא מוקף גם פיאות הראש שאין דרך להשמיחם
לגמרי כעין שער הזקן צאופן שאין לחלות שעה צסס, דסס דרכו
להסיר השער ושאר הכשר חלק, ועי' הקיף במספרים, א"כ חלוי
צב' הדיוט המוצא ציר"ד סי' קפ"א סעי' ג, צאופן שאין מקום
לפני הצ"ד לתת אותו, ולכן קשה לסמוך על היתר זה.

ומ"ש הרב לסמוך על חש' רע"א צס"י ל"ו [המוצא צפנים
צמשמרת שלום], יש לדחות, חדא דע"כ לא סמך רע"א
אסברא רי"ל שהעד לא ידע שיש איסור בגילות הזקן אלא צדדו
שהוא להחמיר ולהלריך גט צסס הקדושין דדדו, ומי"ל דסמך ע"ז
גם להכשיר כדי להקל להחיר ספק אשת איש, וחו דמה שדימה זה
הרע"א למלאכת קושר ומחיר המוצא צח"מ סי' ל"ד דצלא הודיעו
לו תחילה שהוא חסור חלון שלא ידע שהיא מלאכה, יש לחלק,
דשאני החס דיש סברא לחלות שלא ידע שזו מלאכה דכא לא כתיבו
צחורה רק דגמרינן ממלאכת המשכן, ואפשר שלא למד חורה
צצ"פ, משא"כ גילות הזקן והפיאות שהן לאזין המפורשין צחורה,
ואין לך בן ישראל שלא למד חורה צצכצ, והגם דעדיין הי'
מקום לדון להכשיר עפ"מ הסמ"ע שם צסק"ז דבעינן שידע גם
סיפסל לעדות עי"ז ע"ש, אבל קשה לסמוך ע"ד הסמ"ע דהרי
הגתיבות שם צסק"ז חולק עליו וכו', גם נראה דאף דצח"מ
כתוב סתמא דצח"מ קושר ומחיר חלון שלא ידע, מ"מ צחצ
לא חלינן, וכדאמרינן לענין דיני נפשות דצבר א"ל הצראה, (וגם
הרמב"ם מורה דלענין שיחמיר חצצתי שזה מותר א"ל הצראה,
עי' בה"מ פ"ח דאס"ב ה"ג וצ"מ פ"ז דסנהדרין ה"צ), א"כ
גם צ"ד אס העד יודע ספר הוא אי אפשר לדון כלל שלא ידע
שצבר זה חסור, וללא המפורש צחורה א"ל שיהא חצב כדי לידע
זאת וסגי רק אס למד חורה, וזה למד כל אדם, ולמיעוטא דמיעוטא
שלא למדו אין לחוש.

ואחר שבי דיש להכשירו לפי הני"ו ושכ"ד רש"י, אלא שאין לסמוך ע"ז
לבר, רק לצירוף, וכי"ל צה"ספה לאות צ', כחצ צד היתר
להכשירו שיחמיר אמת, דנהי דחשוד לעצור על שאר איסורי חורה,
מ"מ אינו חשוד ליצבע על שקר, כיון שאינו חשוד לאותו דבר
דהיינו להעיד שקר, והיתר זה עיקר אלו, עוד נראה ללד להכשירו
גם מלד שהעד עורך דין ואומנתו לצבר משפטים ועצדות צח"מ
צחורות, יש לדון צו חזקה דאומן לא מרע אומנתו, דהוי כאומן
לענין זה לדייק ולספר מאורעות כהוייתו, ואף אס רשס צפנסוס
כשראה עוצדא זו כדרך רוב צעלי אומניות באלה, ג"כ יש לסמוך
עליו

צפ"ת לור"ד סי' צ' סק"ח מ"ש לענין מחלל שבת צאיסור דרצנן
[די"ח דליו נפסל לעדות, וכנראה שהדבר חלי ר"ל בזה, דה"כ י"ח
דצ"ח אין ר"ה מה"ח], וצ"ע כשנעשה להם כהיתר, ואינו
חשוד להכשיל צדבר חמור ולהיות ג"כ רע לצריות, לפי שמקלקלה
צעדותו, דכשיצא צעלה חלא מזה ומזה.

ש. ז/א. צדוקי שנשבט בתורת משה שאומר אמת. צככות
שולס סי' מ"ח [הראשון, דף ג' עור ד'] אחר שהביא פנוגת
ר' שמעון והרד"ז אס לדוקי כשר לעדות, ושאזלינן להחמיר
כצדד"ז ודעימיה שפסול הוא מה"ח, ושלפ"ז כיון שלא הי'
מסל"ח [לא מהני, ועצ"ע לסעיף ר' סק"ג, ש"כ צסס צה"י
צקראים דה"ז], הוסיף, אמנם יש לדון דכיון דצעגונה אין לורך
צעדות אלא בגילוי האמת שמה, א"כ כל שנצבע הלדוקי אפשר
דשפיר דמי, שהרי מלינו צחשוד על הדבר שכתב הרמ"א צחשי
ורש"ל (ה"ד צס"ך יור"ד סי' קי"ט וכנה"ג) דאי לא ידעי דעצדי
איסור מהימני צצצועה, וגם צענין יין נסך כתב הרמב"ם צחשי
לדוקי מהימני צלי צצועה, והרד"ז שהביא חש' זו סייס דיש מי
שבי דע"י צצועה מהימני, והנה"ג צהגצ"י סי' קכ"ד העיד על
הצח"ח ומהר"ש ופה שהיו חוכלים מנצינתם [של לדוקים] ע"י
צצועה וכו', ואף שהצ"י צצד"צ לור"ד סי' קכ"ח קרא תגר ציינס
אף ע"י צצועה, דכיון דהוא מילתא דלא רמיא עליהו לאו אדעתיהו
ולא קפדי צמגע השפחות, ועוד שבי הריצ"ש שכל עדות שאינו כשר
אלא ע"י צצועה אף צצצועה לא מהני עכ"ל הצד"צ, ונפי הטעם
צב' לא יכני צצועה גם צעגונה וצכל מילי, אמנם אין ספק אלו
דעיקר החגר של מרן אינו אלא מן הטעם הא' וכמו שהכריח כן
צכנה"ג סי' קכ"ד צהגצ"י מלשון מרן צצד"צ שם ע"ש, וא"כ יש
מקום ללד דצעגונה מהימני הלדוקי ע"י צצועה.

ש. סוף אות י'. (דף ב' עור ב'). וצ"ע מטה אהרן ח"ב סי'
כ"ג, צעד שאמר שלפי שחשדוהו [באשה זו] לא צא להעיד
עד עתה, אחר שהביא הא דאמר רצא אר"י דצחשוד על העריות
פסול לעדות אשה, וכן צזה, כתב צד"ה נמלינו, דכיון דלא
אשכחן מאן דלא פסק צצצ, א"כ צ"ד דהוי עדות אשה למשרי
ולאפוקי אמתא לעלמא ודאי פסול לעדות זו, אך צ"ד דליכא קול,
רק מה שאמר על עצמו, אינו נפסל כו', [וכדצסמוך צה"ספה
לסוף אות י"ח]. ועי' צצצ"י סי' יכושע המוצא צסמוך אות כ"צ/א.

ואשה החשודה על העריות, צמלפס אר"י תנינא סי' ח' חקר
צד"ה ע"א, אס נאמנת להעיד לעגונה שמה צעלה, דאולי
דוקא צאיס חיישי שמה ישקר דניחא לי לשוויי פנויה, משא"כ
באשה החשודה דל"ש טעם זה, או דילמא לא שנה, דח"ל לא הקילו
באשה שחשוד יותר מצא"ס, וכיון דצכנה"ג א"ס לא מהימני לא
מסתברא שחבא האשה נאמנת יותר מהא"ס, ול"ע.

ועי' צה"ספה לאות צ' דבי המלפס אר"י הנ"ל דמשמע צגם כשהעידו
צ' עדים החשודים לעריות נמי לא מהני, ע"ש הטעם. ועי' ע
שדן להפוסלים עד שצבר עצירה דאורייתא, מחשש דעני"ב, מה
הדין כשהוא צמדינה אחרת כו'.

ש. סוף אות י"ב. (דף כ"א א'). וצ"ע חשי שערס סי' מ"ד,
צעד גלות זקן, אחר שבי להני"ו הרי כל שאינו פסול משום
חמס כשר לעגונה, [כמוצא צפנים אות צ', וצצ"ח י"ל דכ"ע
מודו כו', כ"ל צה"ספה לשם], הביא והרד"ז ח"ב צלשונות
הרמב"ם סי' רכ"ט כתב לענין גט שניתן צעדים המגלחים צפרהסיה
כזקן והפיאות דאין לפסלו, דלאו דגלות הוא על המגלה אבל
המגלה אינו לוקה א"כ סייע, וצבר זה אינו מפורסס, ואס
לא התרו צו לא מפסיל מה"ח ע"ש, וממילא כאן דלא התרו צו
כשר מה"ח, ועי' צרע"א סי' ל"ו דגם דעתו נוטה דמגולה זקן
לא מפסיל דלא משמע לאינשי איסורא בזה, ועכ"פ לעדות אשה

עליו, כמבואר בחו"מ סכ"ח סעיף י"ג, וכבר נידד כן רב גדול
א' בשערי חורב ס"י פ"ה.

שם. טז/א. באמרו עליו שהוא גנב ולא מיחה ולא תבע
להמלויות בב"ד. במעמתי יחזק ס"י ע"י בעד שלא ראה לילך
להעיד לעגונה מפני בני נשי דהו קרו ל"י גנבא ולא יאמינו אותו, כי
דהנה רוב"פ פסקו דכל דקרו ל"י פסול ושחק פסול, ואף שהרשב"ד
חולק וס"ל דכל זה אינו חלל בדורות הראשונים שהיו צ"ד נזקקים
לחרכה שאלם מחרק את חצרו, אבל עתה השותק על המריצה הר"ז
משוכח, מ"מ גם הכ"מ חולק עליו וסובר דדין זה הוא גם בדורותינו,
וכן פסק צ"י. אהע"ז סעי' ד', וא"כ הכא שחק ולא ראה
לילך אל הבצ"ד מעטם זה, לכאורה הרי כשתיקה, דהרי ה"י לו
ללוות לפני צ"ד כמו דמבואר בחו"מ ס"י תכ"א דהקורא לחצרו גנב
מענישין אותו, ואין לימר דדוקא בממזר וכיו"צ הוא דהוי שתיקה
כהודאה משום דלפי השם שקוראין לו לא ה"י מעולם בחזקה כשרות,
משא"כ בקוראים לו גנב עכ"פ ה"י לו חז"כ, אך ז"א, דהא ממזר
נמי ה"י לחמו חז"כ כמ"ש החו"מ בחולין י"א ד"ה אחיה וכו', אך
מ"מ נראה פשוט, דכיון דהא דמהני שתיקה הוא משום דהוי
כהודאה, א"כ צ"ד דהודאה גופא לא מהני דהא אס' אמר על
עלמו שהוא בעל עבירה לא נפסל דאין אדם משים עלמו רשע, לא
עדיף שתיקה מהודאה, ואין לחות דגרע אס' חצרו אומר לו כך
והוא שותק בדאמרי גבי ע"א הגאון באיסורין דא' לא מכחיש
ל"י חשיב כשנים, דנראה דשאי הכא דאין אדם משים עלמו רשע,
וראיה מצוררת לזה מהא דאמרי גבי אמרו אלוסיס היינו מחמת
ממון דאינם נאמנים דאחמעי"ר, אע"ג דמסתמא הוה כאינו
מעידין ז"ל וכו', עוד ראה דאין לחשוב זה לשתיקה מה שאומר
שאינו רואה לילך לצ"ד מאחר שהוא חשוד, דהרי גבי עדים זוממים
אמרי א"ל התראה דניתרו צהו אימת וכו' ניתרו צ"י עכשיו פרשו,
ופירש"י דיאמרו העדים מאחר שאנו חשודים מה לנו להעיד, הרי
מוכח כאן דאורחא למימר כן.

עוד יאל לדון שם דמאחר שהעד הוא מהעניים המרודים דרוצם
חשידי גנבנה, ומבואר צ"ח לענין בעד דכשר לעדות אשה
דהיינו דוקא ידוע שהוא כשר כי רוצם פרוצים בעצירות, ולפי"ז
יש חשש בעדות העני הנ"ל, ובפרט דאיתרע ל"י חז"כ לפ"ד צמה
שהגיד שלקח שוחד פעמים לכבוס עדות לפרוש מאיסורא דחדר"ג
דאפי' ח"ח חייב לילך להעיד לאפרושי מאיסורא, ואף שאין לפוסלו
מחמת זה רק מדרבנן מדרבנן ובעדות אשה כשרים פסו"ע מדרבנן,
מ"מ כיון דאיתרע חז"כ יש לחוש לקול שיאל עליו שהוא גנב, אך
נראה דמשמעות השו"ע דלא כהצ"ח ואפי' סתם בעד כשר לעדות
אשה [וכמוצא בסקל"א], וא"כ העניים דנ"ד לא גריעו מעבד
דכשר צזה, גם אין אנו מחויבים להוציא העני הנ"ל מכלל ישראל
דהם בחז"כ, ומשום קול אין לפוסלו לעדות כמבואר בחו"מ, ומה
שהעיד על עלמו שקיבל שוחד אינו נאמן צזה לגבי עלמו
ופלגינן דיבורי, ומלאתי מבואר במשאלת צנימין ס"י י"א גבי עד
שה"י ואלא עליו קול פסול גזלנותא וגם הודאת עלמו וכמה אומנותות,
א' ואפי"ה הכשירו לעדות הגט ע"ש, וכ"ש צ"ד.

ושם צ"י י' בתשו' ר"ח כהן [וכבר נדפסה בשו"ת ר"ח כהן ס"י
כ"ד בית ציבור] כתב לו דמ"ש מעכ"ת לחלק בין קרו ל"י
גנב ושתיק לקרו ל"י פסול ושתיק, הא כן איתא בהדיא צנימוקי
מהר"ם מריצבורק שצלהי מהר"י ווייל צדיני צושט דין ג' וז"ל:
אס' אמר גזלתי או עברת על החרם או על השבועה וכלה שותק,
אין לפוסלו ולומר מה ששתק אודויי אודי ל"י, דלא תהא הודאה
זו גדולה מדבורו, דאפי' אמר צפוי גזלתי או עברתי על השבועה
אינו נאמן לפסול עלמו דאחמעי"ר וכו' ע"ש, גם מה שפקפק מעכ"ת

מהא דכ' הצ"ח גבי בעד דצ"י ידוע שהוא כשר, והעד הזה
איתרע ל"י חז"כ צמה שהגיד שלקח שוחד, הלא שפיר מסיים מעכ"ת
דאחמעי"ר וגם אין לפוסלו מכה הקול וצ"ח זה אין לדמות צני
ישראל עם קדוש לעם הדומה לחמור ופסול לצא צקה, דבהם
צ"י דוקא שיהא ידוע שהוא כשר לדעת הצ"ח, משא"כ ישראל
א"ל להיות ידוע כשרות.

שם. סוף אות י"ח. (דכ"ב א'). בענין שרק חודח בעצמו
שגנב, או שעבר עבירה. וצטיתת יו"ע ס"י צ' צא' שבוזה
שלקח לעלמו מהכסף שהופקד אלנו, וכן העיד ע"א, כתב דצממ"ס
פ"י צ עדות משמע דלא מהימנא העדלת ע"א לפוסלו ואפי' איכא גם
העדלת פיו, וצ"ד א"ל לזה שהרי העד לא ראה צעלנו שלקח, אלא
שכך אמר לו צעלנו שנתחלק עם פ' צכסף הפקדון, הרי ודאי אינו
נאמן על עלמו דאחמעי"ר ואפי' צצ"ד, כ"ש חוץ לצ"ד כו', וגם
העד עלמו שאמר שגם הוא ראה לקחת חלק מהכסף, הא גם זה
ה"י רק כהודאת פיו ואפי' מדרבנן אינו נפסל, מה גם דאפשר
דמה ששאל המעות היתה כונתו לשלח עכ"פ חלקו להאשה שצטילה
הופקד, ואפי' נימא שבוזה רעה היתה, מחשבה רעה אינה
מלערפת למעשה, ואפי' אס' נעל חלקו מידם אינו נעשה גזלן,
וכמ"ש הריצ"ש צ"י רס"ו דדוקא הגזן עלמו נפסל ולא החולק
עם הגנב.

ובפרק משה אהרן ח"צ סכ"ג צעד שאמר שחשדוהו צאשה, כתב
צ"ה נמלינו שהוא כשר לעדות, דאין אדם משים עלמו רשע
לפסול עלמו על פיו, כהא דפ' רצעינן דנאמן עם אחר להורגו כ"י משום
דפלגינן דיבורי, מכ"ש בעדות אשה, וכיו"צ הא דהרמ"ה לפ' כ"י
[דסעיף ז'], ואף שג' הרמב"ם צפ"צ מעוטין והטור בחו"מ ס"י
צ"צ דהמודה מעלמו שהוא חשוד וכו' אין עושין אותו עד לכתחילה,
הכוונה היא שאין מוסרין לו עדות מכאן והלאה, אבל אס' יודע
עדות ודאי דמעיד, ושכ"כ הש"ך שם צסק"ה.

וע"י צעלי חיים ס"י י"ח שהוצא צסקל"ו סוף אות י"ד שכתב
להחיר צזה מעטם דצעגונה לא הוי כלכתחילה כיון דליכא
עדות אחר. [וכנראה שהצין דמ"ש הרמ"א צ"י ל"ד סעי' כ"ה
והטור הנ"ל דאין עושין אותו עד לכתחילה, היינו שצ"ד אין מקבלין
אותו לעד לכתחילה, ולא כן מבואר בש"ך ובפמ"א הנ"ל].

ולענין ה"י אסור בבית הסהר. המוצא צפנים צ"ה גם צהער
מהצית אפרים דאינו נפסל כו', כ"ה גם צשולא ומשיצ
קמא ח"א ס"י רפ"ג, שכתב דצ"ד נראה שהכותב ה"י עמו צצית
האסורים וא"כ גנב הוא ופסול להעיד, אך אדרבה כל זמן שלא
נודע שמו יכול להיות דאדם כשר הוא ועלילה צזה עליו, כנודע
שיש כמה עלילות, גם אולי עשה תשובה כו'.

שם. סוף אות י"ט. (דכ"ב ב'). לענין גונב מעכו"ם. גם צצצרי
חיים (מלח"ו) ח"צ ס"י י"ז כתב דמשום גניבת עכו"ם אינו
פסול לעדות כיון דאינו ידוע האיסור, ע"ש.

שם. כ/א. גנב שהחזיר הגניבה ע"י כפיה. צמאמר מרדכי
ס"י י"ז צעד שהועד עליו שגנב חפץ א' והאורזים תפסוהו
ולקחו החפץ ממנו, ומקודם לא נשמע עליו שם גנב, וגם מהיום
ההוא והלאה לא נשמע ממנו שום שמץ גניבה, דן אס' כשר הוא
לעדות עגונה, דאף דהפסול לעדות מדאורייתא פסול לעדות אשה,
אך נ"ד לכאורה תלוי במחלוקת, דלהרמ"א שפסק בחו"מ ס"י
ל"ד סעי' כ"ע דגם מי שגנב וגזל צאקראי אינו מתכשר מיד אלא
כשהחזיר מעלמו, אבל צהחזיר רק ע"י כפיית צ"ד לא מהני החזרה
עד שיעשה תשובה ע"ש, א"כ צ"ד שלא החזיר מרצונו עדיין
פסול הוא כל שלא חזר צתשובה, ולהצ"ח שם צסעי' ע"י וכ"ד
שכתב דכל שהוא צאקראי מתכשר לעדות משעה שהחזיר אפי'
כשהחזיר ע"י כפיית צ"ד, א"כ צ"ד יש להכשירו לעדות.

בסי' ל"ד דמיירי לענין עדות סחם לן דבשבעה זיעוי מופסיל, ואילו בסי' ל"ז דאייירי לענין שבעה מייית פלוגתא דרבנן דזה, וזה מורה כדעת הריב"ש, וכן מבואר בבני שמואל בבאוריו, [אולם עיי' בסי' יבוע ס"י ס"ח בהיתר ה' ש"י שמהב"י שהביא פלוגתא דרש"י ור"ת גם לענין עדות והביא דעת רש"י בסי' י"א, עיי' דלא ס"ל כריב"ש, ושכ"י מהמחלוקת בנימין ומהרמ"ל וכו' ע"ש], אלא דנזון דידן כיון שהחלל כ"ל, יש לומר דלא מופסל לעדות, דהרי אפי' במודר האה מחברו קיימ"ל דפורע לו חובו והיינו משום דלא מיתשכ כהנאה דלאו מידי יהיב ל"י, כ"ש ב"ד דאיו מודר האה ממנו ורק אמתנה המתקבלת נשבע דודאי ע"י מחילת המלוה לאו עבריינא הוא, ושגם י"ל דכל הנשבע לא חקבל מתנה מפי' לא מיתסר אלא בהכרח לישנא שאמר דהיינו על קבלת מתנה ולא אלושתרשי אפי' דאיהי נמי מתנה הו"א, והאריך בראיות ע"י, וכחצ עוד [בדרג"ע סוף טור ד'] דאף אה"ל דעדיין לא יבצר בכך ממונשה של שבעה משום דיש במשמע נמי כל הנקרא בסי' מתנה, מ"מ היינו לענין איסורא, אבל לפוסלו לעדות לריבא רבה למיפסליה וכו' ע"ש.

שם. כב/א. עד הרגיל לשחיות לשכרה. כחצ בספר יבועה ס"י ע"ט דעלה דעתו דבעד הרגיל לשחיות נשכרה יבועה פסול לעדות אשה, דהרי אמרי' ביומא ע"ה א' דכל הנותן עינוי ביום עריות דומות עליו למיטור, והחשוד לעריות כ' רש"י במסכת דין כ"ז דפסול לעדות אשה להעיד שמת בעלה, ואף שאמרו לו [בניד] לפני עדותו להכיר בתשובה כמו שעושים בעידי הכע, אולי תשובה כזו לא מהני [ועיי' בפנים סקל"ו אות כ"א], אך נראה דאין לתקוק בזה, חדא דהא כ' ה"ש בסי' מ"ז דמלשון הש"ס שם משמע דדוקא להיות עד גמור גבי קדושין וגירושין ולא לעדות אשה, דאף דפסול מדרבנן, כשר הוא לעדות אשה, ואף לדעת רש"י [המונח בח"מ שם סקט"ו וכחצ בפנים סקל"ו אות י'] נראה דמותרת, דבאמת הטעם דחשוד על העריות פסול לעדות אשה הוא מטעם נוגע [דניח"ל לשויה פנויה כדי שתהא שכיחא לו], וכבר כ' ה"ש דנוגע כשר במקום דעידול לאיגלווי וכו', וביותר דהא מר"ת ורש"י משמע דדוקא בזה על הערוך מיפסל ולא במתייחד, ומכ"ש בזה שבניד, ואף לפי הרא"ש, היינו דוקא במתייחד עמהם ומלקין על היחוד, אבל בנותן ביום עינוי משום לא שמענו ולא ראינו בשום פוסק ראשון ואחרון שיביא דברי הגמ' דיומא ה"ל, ועיי' דאין כוונת הגמ' בזה לפוסלו, אלא להזהירו שלא ירגיל האדם עצמו בכך, ולפעמים צעת שכרותו יבא לידי מכשול, אבל לפוסלו מחמת זה לעדות אין זו סברא כלל וכו', ואעפ"י כי יותר שאת אמרתי לעד שיקבל תשובה לקיים דברי חז"ל, ויהי בעדותו תחילתו וסופו בכשרות, כי העדות שמת בראש השנה בשחרית בזמן שאין שחיה נוכחת, ומה גם שהרי פסק הריב"ל דלא בעי' תחילתו וסופו בכשרות.

שם. כב/ב. עד שכנוהו בשם לץ ע"ש שה"י דרכו להתלוצץ. כחצ בהא"ף לך שלמה ס"י א' דאין לפוסלו לעדות עגונה, חדא דבשביל זה אינו נפסל לחשודו להעיד שקר בתורת עדות, כי מלבד דאפשר לדנו לכך זכות, כי מלינו צבר קפרא שהי' דחנא דרבי, ועיי' בתענית כ"ז בהני חרי אינשי דדחי און כו', וי"ל עוד דבשביל זה אינו נפסל לעדות דלא משמע לאינשי איסורא בהכי, ועוד הרי כ' הרמ"א [בסעי' ו' לענין רקים ופוחיות] דאף בפסולים אם נראה שהעיד בלי רמיה ועיקול סומכין עליו להיתר אשה, וכיון דבניד השביתוהו על חלקו בעוב"ב, ודאי הוי בלי רמיה ועיקול, גם כיון דבניד העיד עוד א' שפי' מת נבי דעדותו לא מהני לגמרי משום שלא אמר שם עירו, אך עכ"פ הוי אומדנא והוכחה לדברי העד הלך דהוי בלי רמיה ועיקול, ודי בעדותו להעיד על שם עירו.

אמנם הוסיף דנראה ללמד היתר גם לרמ"א, דהא באמת עממא בעי אחרי עיי' כפיה לא מיתשכ חזרה הא מקיים בזה הטעם דהשיב את הגזילה, (ועיי' במכות ע"ו ד' ברש"י ותוס' שם וגם עיי' אזהרה ב"ד שקיים הטעם מקרי שפיר ניתק לעשה, ועיי' גם במהרי"ט חח"מ ס"י ל'), ומ"ש מרשע גמור דאמרי' כיון שנקבה הרי הוא באחריו וכשר לעדות כמבואר ברמב"ם פ"יז מה"ל עדות ה' ד', ואף לפימ"ש הרמב"ם בפ"ב מטעם ה"י דבעי גם בזה תשובה, אבל עכ"פ מדוע בעי' בפסול ממון שיוודע התשובה בלי ערמה כמ"ש הרמב"ם בפ"יז מה"ל עדות, ומ"ש הסמ"ע שם בסקט"א הטעם משום דאף שהחזירו מ"מ לא סבלי עדיון שום עונש על הלאו דלא חגנוז, עדיון קשה, דמה יעשה זה יותר מאשר חייבתו החורה ונתקו לעשה וכבר שילם וכו', לכן נראה דיש לחלק בזה בין החזיר החפץ עצמו, — דלא כיון דקיים העשה אפי' עיי' כפי' הו"ל כחייבו לאוין דאף שלקח ב"ד הרי אח"כ הוא באחריו וכשר, ותליין דמסתמא עשה תשובה כמ"ש מהרי"ט חח"מ ס"י מ"ג וחח"מ ס"י ל', ועיי' במ"ב ס"י ג"א ובמהרש"ל ס"י י"ג, — ובין כשהגזן אכל הגזילה או הפסידה בידים, אף דלא סגי לקיים עשה דהשיב בתשלומין, אך זהו רק חיקון גוף הגזילה, אבל על פטולת האכילה שהי' בהם [או הכפסד], היא עבירה בפ"ע, וכו' גזילה חדשה, דגם בשלקח אז ע"מ לשלם הוי חמסן, ואף דסחם חמסן דיהיב דמי פסול רק מדרבנן, היינו משום דו"ל דאגב אונסא חזוי גמר ומקני, אבל כשצעת הלקיחה לא יהיב מידי הוי גזילה חדשה ופסול מה"ת, וכמ"ש בה"מ בפ"ג דגזילה ה"יז בסי' ה"י מ"גאש דאפי' בחוטף משכון שלא ברשות ב"ד הוי גזלן, אף שחייב לו ממון, ע"ש, והיינו פסול מה"ת ופסול לעדות כו', ובכ"כ לא מהני בשילם עיי' כפיה, דכיון שנתבעה העשה על ידם [בידיים] דהיינו שגוף הדבר שגנב וגזל כבר אינו, אלא שעדיין ניתק לתשלומין, בזה נהי שמתקן הלאו דגזלה, מ"מ על גוף החמסן שלקחו לעצמם חפץ של אחרים, שזה אינה נכללת בענין גזילה וגניבה כיון דיהיב דמים כעת, ע"ז עדיון נשאר בפסולו עד שיוודע שחזרו בתשובה מדרכם הרעה, ולכן אפי' לרמ"א ה"ל דגם גנב באקראי לא מהני חזרה עיי' כפי', וי"ל דדוקא עיי' תשלומין הוא דבעי תשובה גמורה כיון ששילם עיי' כפיה, אבל בהחזרת הדבר בעיניה, שפיר ניתקן הלאו בכך ומיתכשר מיד, ובניד הרי החזיר גוף הדבר שגנב, ומכ"ש לפי"מ שהועד עליו שהחזיר בעוב כאשר נתפס א"כ אי"ז נקרא כפיה כל כך, ועיי' בנז"ק ס"י ע"ב בסמך על הכ"ה דכפעת א' אף עיי' כפיה אם החזיר כשר, ומכ"ש בניד דלא נתקבל עדות על הגניבה בפניו בדת, ואולי ה' אומר דברים של טעם על מה שגנב וה' מועיל אף שלא ה' כדון, ועיי' שהאריך והעלה עוד דרכים להכשירו לעדות עגונה.

שם. סוף אות כ"ב (דכ"ב טור ב'). בענין עבר על שבועה. ובמשאת משה ח"א ס"י מ"ה בעד עגונה שהועד עליו מצי' עדים שנשבע שבעה חמורה שלא יקבל מתנה מפי' ועבר וקיבל בפניהם, והעד מתנול שלקח מתחילה בתורת מקח והעמיד הדמים במלוה ואח"כ מחל לו הפ' את החוב, ואי"ז קבלת מתנה הנכללת בשבועתו אלא מחילת שבעוד, כחצ [בדרג"ע טור ד'] לולא ההתנוללות נראה דפסול, דלא מיבעי' לדעת ר"ת ודעימיה הסובר דהעובר על שבועת זיעוי אפי' על שבעה דלהבא דבעידנא דמסיק לשבועתיה לא נפקה מפיו לשקר נמי מפסיל, פשיעא דבניד פסול העד מדינא, אלא אפי' לדעת רש"י ודעימיה דלא מפסיל לשבועה אלא דוקא בשבועה דלעבר דבעידנא דנפקה השבועה מפיו יאחז לשקר, אבל בשבועה דלהבא אפי' דאח"כ עבר על שבועתו לא מפסיל, היינו דוקא לענין שבעה לא מפסיל, אבל לענין עדות מודה רש"י דמפסיל וכמ"ש הריב"ש בסי' רס"ו ומעממא דעובר על דת הוא וארצעים בכתפיה, וכן נראה גם דעת העור, דהרי

לירוק בגוי חלל שאם נשאת לא חלל, אי"כ הו"ל עדות הישראל
דבר שלם, ושבו ע"י הגוי [שקברו] חנשה לכתחילה.

ובכתב פופר סי' כ"ד הביא דב"ז עור צ' להמצי"ט, ושעפ"ז
דן הח"ס גם בנדון ללרף העדויות משום דבעדות אי
יחל מאסד"א, וכחז דהא דמוכח מהמצי"ט דכיון דא"ל לעדות
כ"י חלל מדרבנן חו ליכא משום חזי דבר, הוא נגד הרמ"ה המוצא
בזה"ש סי' קמ"ג כ"י, ומחלק שם דיש צ' גווי עדות דרבנן כ"י
ע"ש שהאריך בזה, והעיר גם מהחוס' צ"ק דף ע' ע"ב שכתבו דדבר
שא"ל לראות יותר בשעתו לא הוי חזי דבר, וה"ל הוראה בעצמה
ולא ראה שמת והוראה שמת כבר לא הוי ככ"ל חזי דבר, ואפי'
להר"ף דלא חלוי ביכולין לראות, וי' שכן עיקר, עכ"ל סי' קמ"ג
סקב"א, מ"מ בעדות אשה ח"ל דיני עדות [וכ"כ ע"פ צפניס],
וכחז ד"י להמצי"ט לא האריך הא שכתב יחל מאסד"א ע"י
הישראל, משום חזי דבר חלל מעט אחר, והאריך בזה ע"ש,
ומסיק ש"כ נכון וברור בכוונתו, לולא דברי אהמ"ר, ואפשר
לדורותא דמיתלח כ"כ כי בנדון ה"י ג"כ הירוק להחיר לכתחילה,
נמלא שאין מחלוקת וכולם שווים בזה דיש ללרף עדות חרי ויותר
אפי' כשנריכס כולם להחיר מאיסור ח"ל דאורייתא [ובהרי"ט]
הנז' צפניס שהזכירו שם מקודם], וא"כ צ"ד נוכל ג"כ ללרף
העדות הגם שזה בלא זה לא סגי להוילא מאיסור וחשש דאורייתא.

בענין נוגע בעדות ומקבל שבר.

שם. סוף אות ל"ה. (דף כ"ה ע"ג). בענין נוגע (ואם לחלק
בין ע"א לב' עדים). גם במהנה חיים ח"ג סי' כ"ג האריך
להשיג על הנו"ב שרואה להחיר נוגע לעדות אשה, וביא' לחשו'
פנ"י המחמיר המוצא צפניס, וסיים לאסור. ובחקרי לב קמא סי'
י"ד, אם כי בכל החשובה דן להחיר בנוגע*, מאסד"א ומגמרא, מ"מ
בסוף חזר בו ופסק לאיסור ע"פ דברי רבנו ירוחם נכ"ג ח"ג,
[המוציאים בהשמעה דבסמך]. וכן בחסד לאברהם [תלמודים]
סי' י' אחר שהאריך בזה סיים בסוף החשובה דנוגע פסול לעדות
אשה, אך כתב דזה דוקא כשהוא רק אחד, אבל צפניס המעידים,
הואיל ועדותם מועלת מן התורה צ"י סדרת דיוקא, ובעדותם
נגמר הדבר, לא חשידי לשקר במדע"ג, ואף שכתבתי דבאחזק
איסורא לא מהני נוגע במדע"ג, מ"מ הרי דיוקא מרעא לחזקת
ח"א. ובאגודת חז"ב סי' כ"ע האריך בראיות לאסור נוגע לעדות
אשה, ומסיק דע"א נוגע או אפי' שנים נוגעים אין נאמנים בעדות
עגונה בין להחיר בין לאסור. [ועי' ראיות מרבנו ירוחם הנ"ל
בהשמעה דבסמך].

שם. סוף אות מ"א. (דכ"ו א'). ובשם שמתחלל ש"ז פ"ז כי
ג"כ דנראה דנוגע כשר לעדות אשה, וכן משמע מדברי
רבנו ירוחם נכ"ג ח"ג [דאחרי שכי' הדין דאם אשה אחת אומרת
מה ושתי נשים אומרות לא מת אפי' אם נשאת חלל, כמבואר
בסעי' ל"ז, כי עוד] וז"ל ודוקא כשהיא עצמה אינה מסייעה לאשה
ראשונה, אבל [אם] היא עצמה מסייעת ואומרת צרי לי שמת
הו"ל שנים כנגד שנים ולא חלל, אבל הבעל עלמו זה שצ"א חינו
מערך עם שום אחד דנוגע בעדות הוא, אבל היא עצמה ממטרפת
אשכ"י דנוגעת בעדות דמשום עגונה הקילו בה ומשום חומר
שהחמרת בסופה עכ"ל, ומזה מבואר דנוגע כשר לעדות אשה,
דכ"א ה"ל טעמא דעיגונה ומשום חומר שהחמרת עליו בסופה נאמר
בעדות ע"א כבעדות עצמה*. חלל שלענין נועל שבר להעיד ע"מ
שחולל

שם. כב/ג. עד קל דעת. כתב במלפני חרי חנינה סוסי' ח' דאף
שלפי מהכתב הנד"ל הרי העד הוא מקלי הדעת, אך הרי
לא נזכר שהוא פסול לעדות, ולא גרע מנשים דנאמנות לעדות
אשה אף שדעתן קלות.

שם. לא/א. אם לפסול ע"א לענין עדות עגונה סגי בע"א.
עי' בחזיר יעקב המוצא להלן בהוספה לסו"ס"ק ס"ט, לענין
עד שאמרו עליו שהוא מומר, דלא יפסל חלל כשהעידו צ' עדים.
ובחקרי לב מהדו"ב סי' י' כתב ע"ז בדפ"ד עור צ', ד"ל דלענין
עיגונה דסגי ע"א כבאיסורא וסופה וכו', אי"כ ה"ל לפסול להעיד
להלן י"ל דסגי בע"א, אף שאינו נפסל בזה לעדות ערוה וממון,
וכבר הארכתי בזה בחק"ל ליו"ד ח"א סי' קל"ג דיון טבה שהוילא
טרפה מתחת ידו, והעליתי ש"כ כל גדולי האחרונים ושכ"י דעת
הר"ש הרא"ש והרע"ב צפ"ד דמחלי, דנפסל גם בע"א, ושלל
כהר"ה צב"ב דף ק"כ והרמב"ם צחי' ע"ז דל"ט דמשמע דסברי
דגם צה"כ אינו נפסל חלל צ' עדים, ומ"מ להכשיר העליתי שם
דיש להחמיר להאריך צ' עדים, ולפ"ז ה"ל בעיגונה נראה עיקר
לפסול העד בע"א, מיהו צ"ד שגמסל"ת אחר שמת פ', והעד הזה
אמר שראוהו חו, אם נפסול העד בע"א הוא להקל ולהחיר העגונה
ע"ז בעדות הגמסל"ת, אי"כ מידי ספק לא נפיק, שיש לחוש
להחלקים ע"ז. וע"ש שדן להחיר מלד ס"ס, שמה סגי לפסול בע"א,
ואח"ל דוקא צ', שמה צ"ד חשיב כהותרה ולא מהני הכחשתו
אפי' ה"י כשר כ"י, ובדפ"ז ע"ד דחי דל"ה נ"ד כהותרה, ע"ש
שהאריך בזה.

לא/ב. ואם מהני לפוסלו שלא בפניו. בחזיר יעקב שם כתב
דוקא צפניו, ומציא פלוגתא הפוס' בזה לענין עדות
בכלל, ומכריע בהפוס' דסברי דוקא צפניו, והביאם הכנה"ג בלע"ז
סי' מ"צ [הגנ"ז אות קע"ח] ובחור"מ סכ"ח, וכי האביר יעקב
דנראה מדבריהם דאפי' דיעבד ואפי' גדל אפסר להעיד צפניו
אין נפסלים שלא צפניהם. ובחק"ל הנ"ל שם צע"ג כתב ע"ז,
דלמ"ש [באות הקודם] דלפסול ע"א בעיגונה סגי בע"א, אי"כ ה"ל
נפסל שלא צפניו, וכנה"ג כתב הרשב"א בזה"ש סי' תקמ"ד כ"י
והרי"ב ח"ב סי' ח' כ"י, ועי' בחק"ל יו"ד הנ"ל [באות הקודם],
ובל"ה הא כתב הב"י בחור"מ סכ"ח צב"ב דבאינו מלוי צעיר
והעדים מצקשים לילך למדח"י מקצלין שלא צפני צע"ד, והא
דהאריך שהעדים מצקשים לילך היינו דוקא לענין ממון דחי לא"ה
אפסר להמתין שיבוא, אבל כאן העד לא יבוא לעולם ואין לעגן
האשה, ומנכד כ"ז הא דהארכו צפניו היינו צעד שהוא בחזקת
ישראל חלל שעבר עזירה א', משא"כ צ"ד שאמרו עליו שהוא מומר,
שכופר בכל התורה שזה פחות מגוי, כמ"ש הרמב"ם צפ"א מה"ל
עדות, וחילוק זה מוכרח, דהא הרי"ב צפ"י י"א פסל גע הניתן
במקום שנאנסו [להחיר] מפני שידעו שהם עוזרי עזירה, ובס"י
י"ד הפקיע קדושין מה"ט, והרי לא ה"י קבלת עדות צפניהם כדי
לפוסלם [כלה"ל לשיטתו] כ"י, גם הרש"ד"ס כ"י, חלל ודאי דלכופר
בכל התורה לא הארכו שיעידו צפניו, וי' הטעם דהוי מדע"ג
עובד כיון שהוא דבר מפורסם, ובדאמרי מה"ט סדרת מדע"ג
לענין קדוש החדוש, ועדיף ממדע"ג לענין עדות עיגונה, דהס
עמיד להגלות לאחר זמן, וחושב המשקר שמה לא יבוא הבעל או
ימות צנח"ס כ"י, משא"כ הכ"א שהוא גנוי לכל.

שם. אות ל"ד. (דכ"ד ע"ד). בענין פסול דחצי דבר). עפ"י
סו"ס"ק [המוציא צפניס דכ"ח ח'] מ"ש מהמצי"ט המוצא
צנח"ס. גם הח"ס שם נקט כן בדעת המצי"ט, ומבאר שם, דאף
דבנדון המצי"ט הרי בעדות הישראל לא הותרה [אפי' מה"ט],
שהרי רואה רק עביעה בלא שכוין, ורק בלירוק עדות הגוי שמה
יהודי מת צשפת ה"ס אמרין דלא חלל, ל"ל דסבר דעדות הישראל
הועילה עכ"פ שילתה מחזקת ח"א ומחויב חלאת וחנק, וא"ל
(*) ואופו הגיפה, כתב: כאן כגון שהאשה חייבת להמצי"ט ואינו יכול לגבות אלא לכשתגבה כתובתה, וכל כיו"ב.

*[ומש"כ ר"י דהבעל עצמו זה שבא אין מצטרף עם שום אחד דנוגע
בעדות הוא. צ"ל דהיינו משום שהבעל הא בא לאסור אותה, ולא שייך לומר
בדידי' שהקילו משום עגונה, אמנם באגודת ארז סי' כ"ט הביא מדברי רבנו
ירוחם א"ו דא"י לאסור נוגע בעדות אשה, ותמה על הש"ש הנ"ל דהא בהר"א

מהר"ם לזבלין צ"ח וזכר מברש"א שמי שאינו מחויב להעיד ונוטל שכר לילך ולהעיד אינו צדיק זה, אבל נ"ד לא דמי להחס, שהרי השליח והמשלח הכדינו צפוי, שהשליח אמר שפסקו לו שכר הרבה, והמשלח הודיע בזה אלא שאמר שזה כיב בתנאי שהאשה חוזר עפ"י הכתבים ואם לאו יקח רק מעט וא"כ שכרו שייך בגוף העדות, ויש מקום לומר דהוי נוגע בעדות, [מיהו נראה דמהני], דהנה ציטמות דכ"ה א' מחלקין בין עד מיתב דלא ישרא אשמו משום חשדא, ובין המביא גט בל"י דמותר לישאנה, משום דבגט איכא כחצא דמוכח עליו כו' ע"ש, ומפרש"י יש להוכיח דהיינו אפי' כשמביא במקום שאין מלווין לקיימו ואומר צפני נחתם כדי לקיימו, מ"מ מותר לישאנה, [ומשום דלאו על נאמנותו לבד סמכין, אלא שמוכח דאומר אמת דחושש שיזדמן מי שיכחישנו שאין אלו חתימות העדים, מתו"ד שם], מעתה אילו מביא הכתבים היה רוצה לישאנה מותרת לו וכמו שמוחרת למביא בגט כנ"ל, א"כ אף שנוטל שכר נאמן, וק"ו הוא, דכא ע"כ לענין לישאנה חשדין עפ"י מליטול שכר, שהרי שליח הגט [ממדה"י] אינו רשאי לישאנה, ושכרו נוטל, מכ"ש כאן דרשאי לישאנה [ודל"ה] שיכיר רשאי ליעול השכר.

והמחבר שם צ"ח כ' [בדף מ' ע"ג ומ"א א'] כתב דלא לריך כלל לכל זה דלא חיישין כלל שיעיד שקר בשביל השכירות, אלא אמרין שהענין הוא אמת והשכר נוטל עבור ערחתו, ואינו אסור אלא בנוטל שכר להעיד מה שכבר ראה דמוטל עליו להעיד וברש"א [הג"ל], אלא שמ"מ יתיר שאת ראוי מתחילה לפסוק על הדין ודברים שצנייהם עבור השכירות וכו', ואח"כ לא יכיר נוגע, ודמי לעדים שהיו דרים צבית שמעריס עליו, דכשנותנים השכירות שוב אינם נוגעים ונאמנים, וכ"כ צ"ד. (ועל מש"כ ר' שמחה כהן רפפורט ק"ו מגע, כ' דל"ע, דמבואר בסדר גיעין של הרש"ל דמשום שאסור לישאנה נוטל שכר כו').

שם. סוף אות נ"ח. (דף כ"ח פור ב'). לענין אם חשוב נוגע מחמת שגנאי לו הדבר. ובשער המים סי' י"ג צוממר שאצ"ו העיד עליו שמת, נסתפק אם יש לסמוך על אמירתו דשמת משום כיסופא הוא דאמר הכי להרחיק מעליו לזות שפחים שהיו מצוים אותו שיש לו בן מומר, וכי דאין לחוש לזה, דאי מחמת כיסופא אמר הכי א"כ מה הועיל צאמרו שמת, שהרי כיון שמת בגיותו יש לו יותר ציון דאם היה חי אפשר שהיה חוזר בתשובה, ועוד שיש רגלים לדבר שמה שאמר שמת אמת היה, שהרי אמר דבריו כשצא לשאול אם חייב באבילות, ואי משום כיסופא אמר שמת היה מוליד קול בין האנשים ומתקלם, והיו רגלים לדבר. ואם יש לחוש לנוגע כשמעיד על הכרת הבגדים שעל המת לומר שהם שלו והשאלים לצעלה, (שהרי רוצה שיחזירו לו), יבואר צ"ח צ"ח ב"ד ס"ק קפ"ז אות מ"ג.

שם. נח/א. ובספק אם העד נוגע בעדות. הנה באגודת ארז סי' כ"ה צעד שהעיד ששם המת היה כשם צעל העגונה, והשמש של החצר קדישא שהתעסק בו אמר שהמת נקרא בשם אחר, ורצה הרב השואל להחיר את האשה עפ"י העד הראשון ולפסול את עדות השמש משום שיש לחשדו כנוגע בעדות, דצבדי שלא תתעורר עליו תביעה צידון החפלים שהיו לנעדר, שיהי שמו ושרא שלא יודע מי הוא ויהיה ממון שאין לו תוצעים, אבל הרב המחבר בדף ע"ד אחר שכי דבאותו נידון מוכחים הדברים שלא נשאר שום חפלים אלא השמש, הוסיף עוד, דבר מן דין עכ"פ מודי ספיקא לא נפקא ומנין לנו להקל לעשותו נוגע מספק וכו', והרי אפי' צודאי נוגע מסתפק הנוצ"י צ"ח כ"ג אם הוא פסול לעדות אשה, ובש"כ שמעתתא מכשיר להדיא, אלא שהעלנו דנוגע פסול לעדות אשה צין להקל צין להחמיר, א"כ הצי דלא להוסיף עלה להקל בספק נוגע, וכ"ש לפי מה שנתבאר דאין כאן ד נוגע כלל.

שתועיל עדותו כי דיש לפסול וכמוצא בהשמטה לאות מ"ד. ובסוף פרק כ"ב כתב שכבר העלה צ"ח דאם הנוגע אינו מזכיר תביעה ממון שלו שפיר כשר לעדות אשה אפי' דבכל דוכתי נוגע אפי' בדרך רחוקה פסול, אבל היכא שמזכיר בפירוש תביעה ממון שלו הוי נוגע ופסול. ועי' בהש"כ מש"כ סי' א"ה אות ס"ד סי' א"ה שהביא ראיות להכשיר נוגע לעדות אשה.

שם. סוף אות מ"ד. (דכ"ו ע"ג). ובש"כ שמעתתא ש"ז פ"ז אחר דמסיק דנוגע כשר בעדות אשה, כתב, אבל לענין מי שאינו רוצה להעיד עד שיתן לו שכרו צבדי שיעיד עדות המועיל להחירה, נראה דפסול, לפי מה שאמרו צ"ח האשה שנים [והוא צב"ע סעי' מ"ג מ"ד] מת צעלי והחירוני לינשא מתירין אותה ונותנין לה כתובה, מת צעלי והחירוני לינשא ותנו לי כתובתי איצטרי להו צב"ס שם, ופסקו הרא"ש והעור דאין מתירין אותה וגם אין נותנין כתובתה, וצנמוק"י שם כי צ"ס הריעב"א דכ"ה אם הביאה מ"א לנ"ד והעיד שמת צעלה ותוצעת כתובתה כיון דאדעתא דכתובה אחאי לא שרינן לה, והצ"י כתב עליה דאין דבריו נראים, אבל הצ"ש כי צעמנו דמשום חימוד ממון לא דיקא ומינסבא, וע"א אינו נאמן אלא משום חזקה דידה דדיקא ומינסבא, ומבואר דלע"ג דבעלמא נוגע מיירי אפי' בדרך נפלאה ורחוקה, ואפי' לא הזכיר לד ממון וכמבואר צב"ע חו"מ סי' ל"ז, אבל בעדות אשה כל שצ"ח סתם לנ"ד ואומרת החירוני לינשא לא חשדין לה כלל ומתירין אותה, וכל שמזכרת תביעה כתובתה חשדין לה בחימוד ממון ומשקרת, א"כ ה"ה צב"א שצ"א להעיד ואומר שלא יעיד עד שיחזו לו שכרו משלם, כל שחוצע ממון בפירוש חשדין למשקר צב"ל חימוד ממון וכו', אלא דלפי פרש"י שם פ' הא"ש שכי אהא דתנו לי כתובתי אדעתא דכתובה אחא וז"ל: אדעתא דכתובה ולאפוקי ממונא סבדי צענין עכ"ל, ומשמע מדברי רש"י דכל שיעקר העדות להחיר אז ממילא נותנין לה כתובתה, דמשום עגונה הקילו להחיר ומגיע לה כתובה מלד תנאי כתובה לכשתנשאי לאחר וכו', אבל כשאומרת תנו לי כתובתי הו"ל כעיקר העדות לממון ובממון צבי העדה והיינו עפ"י שנים עדים יקום דבר, אבל בנוטל שכר להעיד עדותו ודאי אינה אלא להחיר אלא שאומר שיתנו שכרו, אין זה מעיד על ממון לומר דבממון צבי העדה, ולמשקר לא חיישין לפרש"י אפי' הזכיר ממון. וממהרש"ש צ"ח ב"ד קו"ע הביא שאחרי שכי העטם צריעב"א דמ"מ מפרש אדעתא דכתובה אחא כפרש"י, דכיון שצ"א להעיד על הכתובה דהוי לאפוקי ממונא צבי סבדי, וכ"כ כיון שהביאחו לנ"ד לחצות כתובה ובממונא צבי העדה ע"ש, דלפי"ז צנוטל שכר להעיד כשר. ועי' לעיל בהשמטה לסוף אות מ"א דבסוף פכ"ב מסיק הש"ס שכבר העלה צ"ח דהיכא שמזכיר בפירוש תביעה ממון שלו הוי נוגע ופסול. [וכנראה סמך בעיקר על טעם הצ"ש צריעב"א, שהוא גם העטם הא' של הרמ"ש].

שם. סוף אות מ"ז. (דכ"ו ע"ד). בענין שכר שליחות לחפש עדויות). ובתש"י הר"ר שמחה כהן רפפורט שצאנה ארי (וקול שחל) סי' י"ט צידון שהביאו השלושים כתב מהמושל שמת צעלה, נסתפק דכיון דאין עדות על הכתב [שהוא מהמושל] אלא השלושים, והם לוקחים שכר צשליחותם, וכבר נתעורר צכעין זה

כ' ר"י דזה שבא אינו מצטרף עם שום אחד מהם, ומשמע אפי' כשאומר בדברי האשה שאיש אחר הוא ולא בעלה [נגד דברי העד האוסר שאומר שהוא בעלה] נמי לא מהימן. משום דנוגע בעדות הוא דכיון שהיא כבר אסורה לו לא יחא ל' להודות שזאת אשתו ולא ליתער בקרובותיה, ולא מהני גבי מת שהאשה דייקא ומינסבא משום החומר שבטופה, דיש חילוק בין ע"א לאשה עצמה וכו'. וכן בחקרי לב קמא סי' י"ד הסתמך על דברי רבנו ירוחם אלו לאסור נוגע בעדות אשה].

[הנה בדברי האגודת חזון חינו מצוה להדיח שלא להחשיב ספק כנוגע רק באופן שאם נאמר שהוא נוגע חלף קולא לענין החרת האשה, אבל בעד הכא להחירה והוא ספק כנוגע, שאם נחשוב אותו כנוגע חלף חומרה לענין החרת האשה, לא ביאר להדיח, ואולי יחשוב בין הכי ובין הכי לחומרה].

פ"ק ל"ז. א.א. מי שגיוס שימיר אם בשר לעדות. עכ"ל סקט"ו מ"ש ממנהיג"ל ח"ג סי' ו', וזה חו"ד, בעד עגונה שכמה פעמים השליך מלפניו חרלה [וזכר ה' סימן שם שרולה להמיר] וגיוס לעל דינו שאם יתבענו תביעתו ימיר דתו, והביא למ"ש מהר"מ [בחש"י מיימוני השייכות לה' אישות סי' י'] בנדון מומר שחזר לדת ולא עשה תשובה [כנהגן], וכדביאר בתה"ד [המוצא בפנים סקס"ט] דעדין פסול מדרבנן, וכחז דנ"ד קל מלד ח' דאף דגוים מ"מ לא עשה מעשה, ועבד חו"ש דגוים ולא עבד, ואולי קמערס צד כד שלא יוליכוו בעל דינו לערכאות, וכדכ"י באמת אח"כ שבעל דינו נתן כסף לשוערים שיטעוהו כדי שלא תלך חקלה על ידו, ומלד אחר נ"ד קשה מגדון מהר"מ, דהתם אף שטעם מעשה וילא מהדת, כבר חזר ונתייבד, ואולי מעשה ומצטל מעשה, אבל צנ"ד ליכא דבור להטיו כי היכי דנימא אחי דבור ומצטל דבור כו', ונ"ד דמי קלת להא דחש"י המיוחסות להרמב"ן סי' ק"ט, צמי שגד שלא יוצא עם אשתו צדית א', ואמר כל זמן שיתחרט דעו שלא אלאמין בהש"י, והשיב הרמב"ן דענין כופר בשעתו הוא כו', ולריך לייסרו הרבה וקרוצ הדבה להלקותו, וצדון כע"ז במדכ"י פ' האומנין כתב דענין כפרה וסליחה ולריך קבלת דברי חכמות, ע"ש, אך נראה דנ"ד קשה ומגונה יותר מאינך עובדי, דשאי התם דחלה בדעת עולמו והי' צטוה בעלמו [שלא יתחרט], אבל צנ"ד שחלה אמונתו באחרים גרע עפי והי' מקום לומר שהוא פסול מדאורייתא, וכד מעיינין שפיר אשכחינן דתמיכה מילתא לומר דלכו"י נ"ד עדין מהבוא דתה"ד, ואיברא דאם הי' אומר צלי שום תנאי שילך וישתמד ופיוסוהו ולא עשה מעשה, הי' אפשר להחמיר ולומר שהוא פסול מדאורייתא, ובפרט אם אחר דבר זה כמה פעמים כעין נ"ד, וסיים הריב"ל דהכלל העולה דצנ"ד ראוי להחמיר לכתחילה, דהרי באותה מעשה דתה"ד לא מלחו לבו להקל לחודיה.

ובפרט משה אהרן ח"א סי' קכ"ה דף רי"ח א' הביא למ"ש הריב"ל דנדון חמור מהא דמהר"מ משום דצדונו ליכא דבור להטיו, וכחז דאי משום הא לא אריא, דצטלמא צדון המהר"מ שטעה מעשה והמיר לריך שיעשה מעשה להטיו ויחזור ליהדותו אבל צדון הריב"ל כיון שלא עשה שום מעשה חלף דבור בעלמא, [א"כ] כיון שנמנע ולא עשה שום דבר, נראה צעני שח"ל שום דבור אחר, כ"א מניעת המעשה הוא החזרה למוטע והרי שז כמו שהי' בתחילה, באופן דיותר ראוי להחמיר צדון מהר"מ יותר מצדון הריב"ל, אמנם הריב"ל נטה להחמיר צד הנדונים לכתחילה, צין צגיוס ולא עשה מעשה צין צעשה מעשה ושב ולא צחשי גמורה, דלא תנשא צעדות זו, וכמ"ש הכלל העולה כו', וכן הסכים מורנו [הרמ"ש] דף ה' ע"ג דלכתחילה לא תנשא ואם נשאל לא תלא. וכע"ז כי הפרמ"א צח"צ תחילה סי' ע"ז.

סעיף ה

פ"ק צ"ד. סוף אות א. (דף מ' ע"ב). לענין עד שידוע שלא ראה המיתה אי חיישינן שאמר ע"פ קול בעלמא. ובעמק שאלה סוס"י ל"ג בחייל שכתב לציחו שפי' מת, וידוע שלא הי' אחר צדוד א', וכחז הרב השואל דכיון שלא הי' אחר יחד ודאי לא ראה מיתתו רק שמת, א"כ יש לחוש למ"ש בקו"ע סי' קל"ט דשמא רק קול הצדק שמת, [וכמו צא בפנים צד"ה וצחשי מהר"מ], והשיב דמלכד דכיון שמוצא צג"ש שפטר צער פסח

א"כ אפשר שהרשו לחיילים היהודים לצבד החג להיות יחד, אך אפי' לא הי' אחר צעדת מיתתו, מ"מ ע"כ לא החמירו המחמירים צד חלף באומר להדיח שמתו, דלז נוכל לומר ששמת רק קול הצדק, אבל צנ"ד שכתב שפי' מת, כיון דאין בעד לפנינו ח"ל לחקור אחריו, ואמרין שנתצבר לו שמת, ואם הוא לא הי' חלף מיתתו, נחודע לו צדור מאותן שהיו שם, וזה פשוט.

פ"ק צ"ח. סוף אות ד. (דף מ"ב ע"ג). צמ"ש שם הביא משם דלגמסל"ת ח"ל לשאלו צמה ידעת כו', הנה צל"ל סי' מ"ה מצוה דגם לגמסל"ת שואלים איך ידעת, שכתב צד"ל ע"ד צנ"ד ח"ע"פ שמתחילה הסל"ת סתם שהכרוג הוא פ', ואולי חזיל לעלמא ולא היו שואלים היינו סומכים על עדותו, אבל מ"מ אם הוא לפנינו לריכין אנו לשאלו איך וצמה ידעת כו', כמ"ש הרמב"ם [ושו"ע] דצאמר ראייתו שואלין כו', וכלן שאל הישראל את הגוי איך ידעת שהוא פ' ואמר שמכירו מהמלצוה כו', וע"ז הא לא סמכין כו'. וכ"מ במהר"מ חלשיך סי' מ"ג שכתב ח"ע"ג דהחוגר הביא לפנינו חוקרים איך הי' הענין, צמי שמעיד מפי אחר לא תלין צראשון להחמיר.

ובמ"ש הביא משם שם דגמסל"ת צמס גוי אחר ח"ל לשאלו אם הא' הסל"ת, עס"ק קכ"ח אות ט' ד"א דלריך לשאלו. **פ"ק פ"א.** (דף מ"ג א'). ובעלי חיים סי' ט' צאמר שראה לפ' מת מונח על הארץ ופניו נראה כמת כו' וגם נראה לו צודאי שהוא מת, וכחז דמסתפק צכלשון "נראה" שכתב פעמיים צג"ש, דמשמע מזה שלמד לא הי' הדבר צדור צעניו ודאי שמת חלף קרוצ לודאי, וא"כ אין צעדותו ממש, וכמוצא צסעי' הי' שאין מעדין כו' חלף צשראכו שמת ודאי ואין צו ספק.

במהר"מ אלשיקר סי' קי"ח, צגוי שהסל"ת שראה לפ' היהודי כשנמלט מהספינה שנצברה שרלה לרכוב על קרש, וגוי פ' שרכב שם הרגו צפועיל [כלי הריגה], וחכם א' חשש דשמת צזמן מהומה לא ראה היטב ושמא רק נחעלף כו' [ע"י צזה בתחת ישרים סי' קמ"ח ועוד], וחכם אחר כתב שאמנם אם הי' לפנינו לריכין לשאלו איך הי', והוא השיב דחינו כן, שאם אומר הרמב"ם [והשו"ע] דבר זה [דשואלים איך ראייתו] גצי אומר מת סתם שהוא סוג לכל מיני מיתות שצטולס, ושמא רק ראה שצטע או נפל לגוב אריות וכיו"צ שכל חוששין צו שמת, תאמר אחר [דכ"ג] צנהרג דהוי דבר הצדור, הגע עמך שחמך בעד מת סתם, ושאלוהו כינל מת, והוא אומר נהרג או הרג אותו פ', כלום יש לשאלו עוד אם הרגו צסויף או צאריק, או כינל הרגו או צאחה יוס, או אם עמד עליו עד שחלף נפשו וכיו"צ, שכל אלו דרישות וחקירות כן שאין עושין אותן צעדי נשים כו' [כצסעיף כ"א], ולא כדנסחפק החכם צמה יודע שהוכה ומת שחא רק נחעלף וכיו"צ, דהנה המסית לא אומר שהוכה חלף שנהרג ושהרגו צכלי פ' כו' ח"כ ח"ל לחקרו יותר, וכבר כתב הרמב"ם צחשי [מהר"מ נשמתו עדן צחשי מיימוני שצב"ל אישות סי' ט' בתחילה צחשי], שמשל"ת שאמר נהרג סתם אמרין שצדור לו שנהרג, וכ"ש הכא שפירש דצריו ותוכן המעשה, [וע"ש שביאר דשפיר י"ל צנ"ד שראה היטב הריגתו], וכ"ש דלא כהחכם שהצין מדברי הרמב"ם דגם צאמר מת על מיתתו שואלין כו', דלא כתב הרמב"ם חלף צמת סתם דכולל כל מיני מיתות, כנ"ל, אבל מת על מיתתו אין לך דבר צדור מזה, ואין שואלין אותו כלל.

נדונים שונים שדנו בהם אם יש בעדות בירור למיתה.
א. בשער המיתה הוסיף שעוד יביא כתב מחבמים שכן הוא, או כתב שבמכתב ב' יתברר, האם יש לחוש שעדותו זו אינה ברורה. צמכר"ש ח"צ סוס"י ל', צדון שהי' פקפוק צהצרת השמות, והסיק להיתר, אחר שכתב דכיון שהעד נאמן ח"ל להמתין על יתר צדור מהכתב, וכמוצא צהשמת לסקל"ן

השתתף הכי מה שאמר העד בלה"ק מה דילמא כוונתו שכי קרוב למיתה כגון גוסס, ובגוסס שאינו מגוייר הכי כתבו החכמים שאין מעידין עליו, וכי דיש לפשוט מדברי הר"ן בנדרים ג"ה זי, שכח ע"פ התוספתא בדין הכורד מן התירוש וכו', דתירוש שנתורה הכונה לין ובלשון ב"ה הכונה למיני מחסוק, ומחלק הר"ן בזה בין רגיל לדבר בלה"ק למדבר בלע"ז כו ע"ש, וה"ל יש לחלק בנ"ד, דאם העד ואנשי מקומו מדברים תמיד בלה"ק ובלשונם המדוברת כשאומרים מה כוונתם מה ממש כמו שאומרים בלשון אשכנזי "גשטארבן", אז הו"ל עדות גמורה, ודודאי דבר לשון בני אדם אזלינן כמו בשטרות, וכמבואר בחו"מ סי' כ"ג סעי' כ"ז, אבל אם הוא מדבר תמיד בלע"ז אלא שעכשיו אומר בלה"ק מה, י"ל דדנין עפ"י לשון תורה דמשמע נמי מה ולא מה, אך י"ל דגם כשאומר בלה"ק מה ג"כ הכונה כמו שאומרים בלע"ז "גשטארבן" ולא בלשון תורה, כ"ש דגם בלשון תורה ריבא דריבא פי' מה הוא מה ממש, עד שרבים וגם שלמים אינם יודעים כלל מזה [שמה פירושו גם בכוונה], ואמאי נימא דכוונה המעיד היא למיטעא דמעטעא, ע"כ נראה שאין כאן בית מיוחד.

ג. אמר שראהו נופל מת אם הוא באומר מה ממש. בריב"ל ח"ג סוס"י ו' בנדון שאמר התוגר שלאחר שעה מעט שנפרד מצעלה ולא מהכפר וראוהו נופל מת, לאחר שמשחק ממכה טעמים אם להתיר בנדונו, כי דיש עוד להסתפק אם מהני להחיר בלשון זה, כיון שלא אמר שמלאו הרוב, ולישנא דנופל מת לא משמע מה ממש, וגם שימות דרגע קטן הו"ל מלחא דלא שכיחא, ומסיק שמי"מ להוליאה מצעלה בלי ראיות ברורות הוא דבר קשה, ולכן אם לא נשאת לא תנשא, אבל אם נשאת לא תלא. וע"י לקמן באוה"פ סעי' ז' אם לשון נפל במלחמה הוי כאומר מה במלחמה.

ד. אם לשון פגרים נחשב בלשון מיתה. בשו"ת נבחר מכסף סי' מ"ח בנדון שהעידו מפי גוי מסל"ת איך ששמע מפי גוים אחרים שראו את פגרי פי' ופי' מושלכים על שפת הים, כי דאין לסמוך על עדות זו, כיון שלא הזכירו לשון מיתה רק שראו אותם פגרים מושלכים על שפת הים ושמה נתעלפו ועודם חיים, ואעפ"י שהזכירו לשון פגרים אין זה לשון מיתה שמלינו במקרה דכתיב (במדבר יד) ופגריכם אתם יפלו במדבר, הכי שנקראו פגרים אעפ"י שהם חיים עדיין.

ה. אולם בהגהה שם מהרב אברהם ששון השיג עליו וכי דהר"ק בשורש פגר כי דלשון פגר הוא בגוף בלא רוח, וכ"כ ר' אליה הלוי המדקדק בהבהותיו בשורש פגר, ח"ל והכלל כי לשון פגר אינו נופל רק על גוית אדם שמת וכו', וכן פי' הראב"ע ויאריר נתיב ורשב"ם, וא"כ ל"ל שהמקרה הכ"ל דבר על העמיד שלעמוד יהיו פגריכם מתים במדבר, ולפ"ז שפיר יש לסמוך על העדים הכ"ל, כי לשון פגר אינו נופל רק על גוית אדם שמת, וכדפירשו ג"כ ר"ל והמפרשים על הפסוק (בויקרא כ"ו) פגריכם על פגרי גלולים. וע"ש באוה"פ לסעי' י"ז ס"ק קל"ז אות ל"ד.

ה. לשונות שונים שדנו בהם הפוסקים אם יש במשמעותם לשון מיתה. (כגון פי' אינו בעולם או פי' אבד, ועוד). בחקקי לב סי' י"ז דף ק"ד סוף עור זי חקר, בעד הבא להחיר העגונה ואמר כנ"ד אם יתפשוהו בכל העולם אינם מולאים אותו, דר"ל שאינו בעולם, או שאמר פלוני בעלה נאבד מהעולם, או זאת האשה מותרת להנשא או תנשא אשתו, אם מהני להחיר בלשונות כאלו וכיו"ב, ומסיק דמהני, דתניא בתוספתא פי"ד דיבמות ה"ז, מה פלוני נהרג פי' אבד פי' אין פי' בעולם אין ממנו כלום תנשא אשתו אין מעידין עליו, והדבר תמוה דהא קתני בתוספתא גם מה פי' נהרג פי' ואיך יתכן דאין מעידין בזה לישני, וכן [בשאר הלשונות דחשיב בתוספתא] נראה ממה שאמרנו בירוש'

לסקל"ד אות א', בוס"ף, ואין לומר דכיון דאמר ואני אוליך כתב חכמים, שמה לא גמר להעיד ולא ראה שישמכו על דבריו אלא על כתב החכמים, וכאורה שאמרו לענין מתנה שכ"מ [פי' בנ"ב קריה זי] בדברורה בעלמא מחקיימא וכי אמר כתבו שטר חיישי' שמה לא גמר להקנות אלא בשטר ולא קנה, אף זו אינה, דבעדות אשה בין מהכין בין אינו מהכין מהני, הואיל ואינו מצינן מדבריו שמה ומה לנו אם חלה הדבר בכתב חכמים, ועוד [בנ"ד] מוכח שהדבר ברי אלו, שכח כמה פעמים [בחור דבריו] וזהו ודאי, נמלא דליפות כח דבריו אמר כן, והו"ל כמו ואף כתבו לו את השטר, וה"ל הכתב הוא לרווחא דמלחא. וכן מסיק מהר"י באסן סי' קי' בלוחו נדון, שהסתפק בנ"ש העד בסוף שיביא כתב מהחכמים פור שירעו, דפירושו על נכון או דודאי בלי ספק, אם כוונתו שנחבר לו כ"כ עד שמוצעת שיביא מעשה ב"ד ע"ז, או אדרבא שהעדות מגומגמת ושלל יסמכו עד שיביא כתב ב"ד וכן יחקרו, וכתב, הן אמר שלא הייתי מצטל העדות עפ"י ולעגנה, דיותר קרוב שלא ידע שיתירוש אם לא בכתב החכמים מקבלת העדות, (אלא שהשם חשש אחר, וכי ומ"מ אנערף להחיר כו').

ובבית יצחק (שמעלק"ש) סי' ס"ג אות ו', במכתב מאת א' שפי נסע לבגדד ומת שם, ובמשלוח הדואר השני יכתוב ברור הדברים, ובמשלוח השני לא כתב כלום, גם כתוב שם, א"י"ה כשיחבר הדבר יכתוב באיזה מקום ובאיזה שעה, וכתב שיש לפקפק הרבה [בעדות זו], שהרי הוא גופי' לא סמך בעת על עדותו רק על הברור, והוי ממש כעין עובדה דהבא לידון בשטר ובחזקה, והביא למחרי"ע הכ"ל, וכתב דדבריו לא שייכי הכא, שכח וא"י"ה כשיחבר, הכי דאכתי לא ה"י מבואר, ועכ"פ הסבירא האחרונה [שכ' המחרי"ע], שכמה פעמים כתב שם, וזהו ודאי, לא שייך הכא, ולכן לדעתי קשה להחיר מכה גב"ע זו, (והבנ"ע הכי מבואר יותר כו').

ובשוואל ומשיב קמא ח"א סי' קמ"ז השיב לבעל הבית יצחק הכ"ל, דמה שהחליט שאין לסמוך על המכתב משום שלא סמך בעצמו ע"ז כו', אינו אומר שחליטה לדחות המכתב לגמרי, דהרבה שקדו לתק"ע ובפרט ילדה, והמחרי"ע כתב בפשיטות דאין לחוש לזה, ובפרט בנ"ד אין לחוש כלל דהוא לא כתב רק שידוע באיזה מקום ובאיזה יום ושעה אבל גוף המיתה לא נסתפק לו כלל. ואם צדמ"ע ריש עור ג' כי עוד בזה דלא דמי כלל ב"ד למחרי"ע, דשם כתב שיביא כתב מחכמים, בזה ראה המחרי"ע לדון דהוי כבא לידון בשטר ובחזקה, אבל כאן הרי כתב דנסע לבגדד ומת שם ובמשלוח הכי יכתוב המקום והזמן, וא"כ כבר נתבאר זאת באר היטב, א"כ אף שח"ז כתב כשיחברר אכתוב לכם שוב, כפי הנראה הוא לחיזוק הדברים ולאמת הדבר שחשש שמה לא יבינו היטב וכדומה, וגם ראה שיאמרו קדים חוקך, אבל לא כיוון לומר שלא נתברר לו, דהרי כתב בתחילה בפשיטות שמה וניחם להוריו ולאשתו וצניו ומה לי עוד בירור על המיתה, וז"פ. ב. בשאמר בלה"ק "ראיתייהו מה" [ולא פירש שכבר מת] האם יש להסתפק דילמא כוונתו שראהו כשהוא מת והולך, אבל עדיין לא מת ממש. באפרקסתא דעניא ח"א סוס"י קי"ב חקר באמר העד בלה"ק ראיתייהו מה ואין העד לפנינו לשאלו איך ראית, אם זו עדות מספקת היבא דלא בעינן קצרתיו, שהרי חיצת מה פירושה גם מה כבר, וגם מה בכוונה ר"ל מה והולך, וכמו שתרסם יונתן בן עוזיאל על הפסוק וירא ישראל את מלכים מה, מיתין ולא מיתין, וכן הוא בילקוט, מתים אינו אומר אלא מה, דמתים ולא מתים, כענין שנאמר בל"א נפשה כי מתה, והבא במפרש שם, ופירש מדכתיב מה משמע קרוב למיתה, דמלינו לשון מה כענין זה גבי יוסף, אנכי מה, ולא אמר אמות, משמע לשון הוה כו', וכן צ"י ואחזקן כי אנכי מה בארץ הזאת,

בצמות דף קכ"א ב' מת פלוני השיאו את אשתו זכו מתכין להחיר, דל"כ לא ה"ל להחוספתא לכתום חלה לפרש דלנכרי קאי, וא"כ אין לנו יכולים ללמוד מהחוספתא שום דבר כיון שאין לנו יודעים לפרש דברי החוספתא על אמתתם ועל צוריהם.

ומיהו - בשאמר לשון "אינו בעולם", כחז שם, דאין ספק שאין לו פירוש אחר רק שכבר מת או נהרג, ואית לן למימר דלזלזול בזה אחר לשון בני אדם, וכן נמלא בנשי דרשד"ס חלש"ע ס' מ"ג, וז"ל דמתחלה כו' אמר שהחלואן אינו כלל בעולם כו' הרי לנו כל הדרך לעדות אשה במסל"ת עכ"ל, ואף שיש לדחות דאולי ה"י [העד] מפרש שם יותר צעין מיתחו רק שקולר [דרשד"ס] בנשיבחו, אך סתמא דלישנא דרשד"ס לא משמע הכי, ואף אם ימלא מתקש שיאמר דלשון זה לצד אינו מספיק להחיר, צ"מ בני"ד שרובם בעד לפ"ת שלא יחפש אבי העגונה כלל וכלל, ושלא יאמין לדברי כוז המולחין קול של דברי הבאי שבעל העגונה ישנו כה וכה, ולפי הענין והדברים לא יפול עוד ספק וס"ס לומר שמה שאמר שכבר אינו בעולם שיחפרש באיזה פירוש אחר ושהוא עושה ח"ו).

ובחזון יחזקאל אחר שהקשה ג"כ על החוספתא, דהלא באומר מת פ' או נהרג פ' מעידין עליו, כ' דאם לפרשה ככחזה וכלשונה מבלי להביא ולשנשה יש לפרשה הכי, דכחז מייירי שאחרי שאמר "מת פ'" הוסיף מיד ואמר על אותו פ' עלמו "אצד פ'", ולכן אין מעידין עליו, משום שבגלל הוספתו יש מקום לומר שלא ראח במיתחו ממש, ורק מפני שראחו אצד בספינה שאצד זה אמר עליו "מת פ'", (ותנין בגיטין דף ק"ח ב' בספינה שאצד זה נותנים עליו חומרי חיים וחומרי מות); וכן אם אמר "נהרג פ'" ואח"כ הוסיף מיד ואמר על אותו פלוני עלמו "אין פ' בעולם" "אין ממנו כלום", אמרינן דהלשונות הללו שהן לשון הוכה, נותנות מקום לומר כי אחרי ההרג ראהו נועה למוות, והוא משער שעכשו כבר "אין פ' בעולם" ועכשו כבר "אין ממנו כלום", ולפיכך אין מעידין עליו, (כלשון "אצד" מתאימה יותר עם "מת", והלשונות אין פ' בעולם" "אין ממנו כלום" מתאימות יותר עם "נהרג"), וכן אם אמר "תנשא אשתו", אין מעידין עליו, דאולי היתה כונתו על ידי היתר גע ולא על ידי מיתת הבעל, ואין ע"א נאמן על גירושין, (נוסחת כ"ע יש לפרשה עפ"י הירושלמי בפרקין).

ובקרבן העדה בירוש' שם מפרש דבירוש' סובר דבהנהו לשונות אין משיאין, שכתב, ה"ג אבד פ' אני אומר אבד רבך מן עלמא, שמה האיש המגדלו ומפרנסו, ועל איש שנאצד פרנסו חומרים צ"ל "אצד מהעולם", ל"א נאצד רבו המדריכו צדך ושרה. גתרי פ', משמע שקפץ ממקומו, אנא אומר אתרין פ' מאכל פ', שאכל מאכל שאדם משתגע על ידו, כדנמלא מין ירק כו', ח"ג זרק פ' מאכל פ'. אינו בעולם שאנו אומר טפח רוחיה עליה, גבה רוח הוא ואין הדעת סובלתו, ל"א גבר ענוותן הוא, וכו' הם כאלו בעולם. גם בחוספתא ירושל' חלק אהע"ז כלן הביא להירוש' וכדפי' בקרבן העדה, וכחז דהוא דלא כהפני"מ הג"ל.

גם בעמודי אור ס' פ"ג אות ה', תמה על פ' הפני"מ הג"ל, דהא מקור הירוש' מהחוספ', ושם גרים הגר"א בכך תלת דאין מעידין, וגם מה ענין נשר מאכל להיתר אשה, והנה לפינוי בירוש' איתא

פני"ז דיצמח כ"ה, אצד פ' נתרי פ' אינו בעולם וכו', דכל כי הכי לישנו מכי להחיר, וכדמפרש בן הפני משה להירוש', ע"ש (*), ועי' בקרבן העדה שם, וא"כ קשה דאין קחני בחוספ' דכלשונות כאלו אין מעידין, לכן נראה דע"ס איכא בחוספ', ובמקום "אין מעידין" ל"ל "מעידין", דכל כהאי לישני מוטלים לעדות אשה, שוב ראיתי [כע"ז] בחדרי דוד [השלם] שעל החוספ', שכתב, דל"ל מת פ' וכו' אין ממנו כלום מעידין עליו, תנשא אשתו אין מעידין עליו, ופירש דמייירי בגמסל"ת המטין להעיד כגון שצא לצ"ד, חלה דכיון שאינו מכין להחיר מהני, וכחז מ"ד בגמ' שפי' כן למחני, ודלא כמסקנה כו', ולכן כשאמר מת פ' וכו' דאינו מכין צוה להחיר מעידין על פיו, משא"כ באמר תנשא אשתו, ע"כ, ולדעתו יותר נראה לפרשה כולה דמייירי בישראל ולהביא צוקל להשמיע חיבה "אין" בלצד.

ובצפנת פענח ח"א סוס"י ל"א, כ' ג"כ דבחוספתא הג"ל יש ט"ס ול"ל בכוונת החוספתא שבהני לשונות מעידים עליו, וכן מבואר בירושלמי [הג"ל] שאם אמר אינו בעולם שמתירין, אך סיים דכ"ד שלא כתוב רק "אינו" אין ללמוד מהירושלמי והחוספתא הג"ל.

וכ"ה במנחת בכורים שעל החוספ' שם, שפי' [ד'תנשא אשתו] הוא פסק הלכה דהחוספ' שכלל הלשונות הללו תנשא אשתו, ומ"ש חל"כ אין מעידין עליו יש כאן ט"ס, [וכחז דלולא הגהת הגר"א ה' נראה דל"ל שקשה ספינתו צ"ס אין מעידין עליו כו', לפינוי צד"ו אין הגהת הגר"א להלכה זו].

אולם במאיר נתיבים ח"א דף מ"ט אות מ"א כ' דאין ללמוד מהחוספתא הג"ל, דמשנשתא היא, דאין לומר דהגירסא היא "אין מעידין עליו", דהא באומר מת פלוני או נהרג פלוני אמאי אין מעידין עליו, וגם אין לומר דמאי דקחני בסופא דחוספתא תנשא אשתו הוא פסק דין [על כל הלשונות הג"ל דמהני, ולא שהעד אומר כן], והא דמסיים החוספתא אין מעידין עליו גירסא מועטת היא, דאכתי חיקשי דאמאי באומר אצד פלוני מותרת אשתו להנשא, הרי לשון אצד זה שייך נמי צמי שנתעלם מן העיר או מהמדינה, או שירא ההולכה ונאצד אחד מהם ולא נודע להיכן הלך קרו ל' אינשי נאצד פלוני, דאף דלשון המקרא כתוב הרבה פעמים לשון אצד על מי שמת, אולם בלישנא דאמרי אינשי שייך לשון אצד על מי שנעלם מן החבורה ולא נשמע זכרו שאומרים עליו פלוני נאצד, ובספרי השו"ת והפוסקים יש הרבה דוגמאות כאלו דמי שנאצד ולא נודע איך מקומו קוראים לו בלשון "פלוני הנאצד", וכמו כן דוחק גדול לומר דבאומר אין ממנו כלום שצביל זה תנשא אשתו, דלשון זה שייך נמי על מי שנאצד ואין ממנו שום צורה וידועה שאומרים עליו פלוני זה אין ממנו כלום, או אפי' על מי שאין ממנו שום תועלת וטובה ג"כ אומרים עליו לשון זה, ול"ל דס"ל להחוספתא דכל שאמר סתם פלוני אין ממנו כלום ולא פירש צביל איזה דבר אין ממנו כלום מפרשין ל' דכבר מת, אבל זהו דוחק וקשה מאד, וגם אין לפרש דהך תנשא אשתו דקחני בחוספתא, לאו פסקא דדינא הוא, חלה שמיירי דבאומר הלשונות הללו הוא גוי המל"ת, ואומר מת פ' ותנשא אשתו, או נהרג פ' ותנשא אשתו, וע"ז מסיים החוספתא דאין מעידין עליו, כיון דהוא מחכין להחיר, כדאיתא

• וז"ל הירוש' לגי' הפני"מ ופירושו. אבד פ' נתרי פ' אינו בעולם, כלומר בא' מלשונות הללו היו עדות מיתה [דמייירי שם מזה מקורם] וכדמפרש ואולי, אבד פ' אנה [כמו : אנא=אין] אומר רבך מן עלמא, נרבה ונשמט מהעולם, נתרי פ' אנה אומר אתרין פ' מאכל, שנשר ונלקח ממנו מאכל, אינו בעולם, טיפח [תיפח] רוחיה עליה, היינו שנפטר. ועי' בסוף אות זה די"מ בירוש' להיפך, ולא מהני הני לישנא.

• [נהנה בחוספ' כ"י ערפורט ליתא : מת פ' נהרג פ' (ובמקום : אבד, איתא : צביר, ע' וב פתוחות). וכן יש שם פרט אחר דליתא לפינוי : נתרי פ' ואולי מזה נשתרבה לפינוי בטעות : נהרג, שנחלף ה' ב'ת' ר"ג ב"ז, אף שאינו כותב שם באותו המקום והסוד שכתוב לפינוי, נהרג, ולפי"ז יש לקיים שפיר הגי' דאין מעידין, ולפי"ז גם "אינו בעולם" לא יועיל, וע"ע בקה"ע ועמודי אור, ולהלן.]

בשביל שהי מפחד שלא יכירוהו התוגרמים ולכן תבש כוצע ירוק, לא בשביל זה אמרין שלא שז בתשוי שלמה, וע"ע בדבריו שבסמוך, ומסיק דלדינא נ"ל שהיא מותרת אם ע"פ עדות זו וכדכתבתי, או ע"פ עדות הא' שהי מסלית, אם יסכים עוד א' להחיר.

אולם בפרח מטה אהרן ח"א סי' קכ"ה כתב בלוחו נדון, דכיון דהתה"ד נכתבים שם סי' רכ"א מסיק

דאינו אומר לא איסור ולא היתר, אף שרבים אחרים החירו ונשאת, מ"מ כיון שהרצ לא נטה דעמו להחיר אף כי רב גזריה, אין מה נענה, ומי זה יפלה פיהו להחיר בדבר הזה, וא"כ ה"י צ"ד אף שחזר בתשוי ומתנהג בינו לבין עצמו בקיום התורה והמלוות, [מ"מ] כיון שעומד במקום שמכירין אותו והוא מזומן דשיכירוהו התוגרמים מיד חוזר לדתם וכופר בחורתנו הן, הרי לא שז בתשוי גמורה מקרי ודאי צלי שום ספק שאם ה"י רוצה לשז בתשוי שלמה ה"י הולך למקום שאין מכירין אותו כדי שלא יפחד תמיד, ומחמת אימה מוכרת לחזור לסורו הרע, באופן שאין פחד חלקים לנגד עיניו, וא"כ הוא פסול מדאורייתא, ולא מהני עדותו אלא במסלית, ולכ"פ ה"י ספק דאורייתא ואוליגין לחומרא.

והר"מ הג"ל כתב עליו, דמ"ש דשיכירוהו חוזר לדתם וכופר בתה"ק, הנה בנוסח העדות לא כתוב שיכפור בו, אלא

שאם יכירוהו ישיב להם שהוא חוגגר ומאמין באמונתם, ועוד שלא בשביל זה שאמר להם יהי' בן שיאמין באמונתם ויכפור בתה"ק ח"י, אלא להליל עצמו יאמר כן, (גם מה דמשמע מדבריו שהתה"ד הבין דפשוט לשון המהר"מ משמע דפסול מה"ת, ליתא, אלא כמ"ש ח"א הרח"ש שלמה ר"מ הן פסולים רק מדרבנן, וכ"מ בהריב"ל ח"ג סי' ו' בו, דתה"ד כתב, דלכאורה משמע דכ"ג פסול מדאורייתא, ופירושו ד"כ"ה"ג דנדון" פסול מדאורייתא), אף שהי לענין דינא בו, וכנ"ל.

ובאביר יעקב סי' כ', והוצא גם בחקרי לב מהדו"ב סי' ה', צ"י שגמסלית אחר שמת, וע"א אחר שרצהו ח'י, אלא שאמרנו

שהעד ה"י משומד, ומה"ע כתב הרי"א וינטורה שפסול לעדות ואין הכחשתו כלום ומותרת. והאביר יעקב כתב דף קט"ו ע"ג דאפי' יתברר צ"י עדים ובפניו שנשחמד, אטע"כ הרי חזר לשכרותו בחזרתו לדת ישראל, וכמ"ש הרמ"א בחו"מ סל"ד סע"ב, וע"ש הטעם צמ"ע סק"ד בו, (והאריך בזה והביא הרבה פוס' שכן דעתם לענין כשרותו לעדות בכלל, ומסיק) א"כ ה"י צ"ד כיון דשז חזר לשכרותו, והרי העידו עדים שהי מתנהג בשכרות, והביא דתשוי מהר"מ [בתשוי מיי' לה' אישות סי' ו'] שהביא התה"ד בו [והרמ"א כהן], החם שאני דמייירי צריקים ופוחזים [שהולכים ממקום למקום ופעמים נראים כגוים ופעמים כיהודים, מדברי מהר"מ], דהיא תשובה של רמאות בו, וע"כ לריך לחלק כך, דא"כ תקשה דברי מהר"א אבדרי, דנכתבים סי' ר"ב הג"ל פסק במהר"מ להחמיר, ואילו בתה"ד סי' קל"ח [צ"ד] ורשה נמלא צסוף הספר בהשמות] הכשיר משומד השז לדתו, מיד, וכ"כ דעת הר"מ בן הרח"ש [הג"ל], וא"כ צ"ד כיון שחזר לדת משה כשר לעדות, ומה גם אפי' ה"י צסוף הריקים הרי מהר"מ מסתפק אי פסולו מד"ת, או מדרבנן שכשר לעדות אשה, ואזיל לחומרא [דצנדונ ג"כ הכחיש המומר לעד שאמר מה, וחשש שהעד כשר, לאסרה, וה"י יש להכשירו להחמיר לצעל עדות הגמסלית]. וע"י צ"ד"ה אף דבסמוך שכ"י מהכנה"ג. וע"י צפני יחקק דלהלן דמציא שכ"י דעת השער אשר וידי דוד שכשר מיד.

אולם בחקרי לב שם סי' ו' שהשיב ג"כ בלוחו נדון, אחר שהביא מחלוקת הפוס' אם לריך עזילה ומלקות וכו', מסיק דצ"י אף, הכלל העולה דמומר ששז לדתו לא נכשר לעדות אלא בטבל ולקח צ"ד וקיצל דברי חכרות צפני צ"ד, וגם קיצל להחמיר כפי שגזרו עליו, והא דמעולם לא ראינו שידריכו צ"ד למומר השז כנ"ל

איתא, אצד פי' נהרג פי' אינו בעולם, ומהרג" ודאי טעות דמוכה הוא בו, ובקט"ע חיקן; נחר, ולדעתו יש לחקן; נחר, וכן נ"ל בתוספי [ואמנם כ"ה צ"י, ע"י ה"ע], וגם כמה שמפי' הירוש' אח"כ: אחריו, נ"ל: אחריו (שנתחלק ז' ל"ן), וה"ק דאף דנלשונות אלו יש לפעמים משמעות מיתה, מ"מ לפעמים מתפרש גם לענין אחר, אצד, י"ל רבך, נשמט ממנו אצל ישנו בחיים, (ע"י מכות כ"ד א') מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים בו, דילמא כחצירה המתבקשת), נחר, לפעמים ענינו אצדן בחיים, (ע"י סוטה ל"ו א') כל הרואה אותן מיד נחר, שעינו אצדן כדמוכה מקרא דמיייתי עליה וע"י צו"ק"ר פ"א, ע"ג שומעין ונחרזין בו ה"י הדבור חיים לישראל וסס המות לע"ג), מ"מ יש לתלות לענין שנתרז ממאכל, כמו חבלה כרשינין והתריח, אינו בעולם, מפרשין להחמיר טיפה רוחיה שנשחט ואינו בגדר ישובו של עולם.

ובפתחי שערים סי' מ"ד נכתב ערכאות שפי' שנקח למלחמה נאצד, כתב דאפי' נימא דערכאות לא מרעי נפשיהו וכותבים האמת, מ"מ כיון דלא כתבו רק שנאצד יש לחוש שהוא חי וערק לעלמא או שנשבה ע"י חיל החויב.

ועיין בסקפ"ז מה שדנו הפוסקים צלם כתוב, פי' ז"ל, או הכ"מ וכיו"ב.

ו. כשיפור הדברים מורה שמדבר על מת אלא שלא הזכיר לשון מיתה להדיא, אם יש להסתייע מזה שצא לפני צ"ד להעיד על החרת העגונה. צו"ק סוס"י כ"ח צנדון שהמעיד צפני צ"ד אחר שבעלה נטבע והולידוהו מן הנהר והוכר שהוא זה צפניו ובצנדיו, כי דאף שלא הוזכר בדבריו שרצהו שמת, מ"מ כיון שצא להעיד צפני צ"ד עבור העגונה, א"כ משמעות לשונו על מיתה, שהרי נחכין להעיד ולהחיר העגונה.

אולם צבית שלמה (מסקאלה) סוס"י מ"ב כי עליו, דקשה להחליט ולהחיר באופן זה כיון שלא אחר צפירות שמת.

סעיף ו

פוס"ק פ"ט (דף פ"ז ע"ד). והר"מ בן הרח"ש בתשוי שצד אהרן ח"א נחלספות סי' ו', צעד שהי משומד

(ולא ידעו אם מאונס או מרצון) שחזר בתשוי ולא בתשוי גמורה, שהי מפחד שלא יכירוהו התוגרמים, והי' נושא צראשו כוצע ירוק, כמנהג התוגרמים, שאם ישאלוהו מאיזה עם אתה יראה להם הסימן שהוא חוגגר ומאמין באמונתם, הביא להתה"ד המוצא צרמ"א כאן, ולמ"ש הרח"ש המוצא בתחלת הס"ק, דכיון דהתה"ד פקפק לכן נטה דעתו דלכתחילה לא תנשא, ושלפ"י ה"י צ"ד, וכתב דנראה דיש להחיר צ"ד מצי' עטמין, אי' דהתה"ד עצמו שלא החיר היינו משום שלא רצה לסמוך על סברתו לצד אצל אם אחר יעטרף, שכ"כ צסוס"י ר"ד, לכן לא מלאני לבי להחיר על דעתי לחודיה, ובענין מונך בו ששאלה דבריו עוד לשני חופשי ישיבה שמוחזקים לצעלי הוראה צדור זה אם יסכימו להיתר הגני נמנה עמהם, הרי צפירות שבלערפות דעת אחר מסכים להחיר, ובסוס"י רכ"א [בלוחו נדון] כתב דהסכימו ג' רבנים להחיר, ונשאת, וא"ת מאי שנא צסוס"י ר"ך כתב שאם יסכים אחר מלטרף, ובסי' רכ"א כתב דהראו לו כתבי המחירים ועכ"ז כתב ואני אחרתי בכתחילה לא איסור ולא היתר מפי יא"א, זו אינה תמיכה, דלעולם אם ה"י עכז צדבר שיהי' לורך לדעתו, כגון שיהי' המחיר אחד, יעטרף עמו להחיר, אף כשראה שהמחירים היו רבים והם ג' ועשו מעשה, ראה שאין הכרח לגלות דעתו, לכן אמר לא היתר ולא איסור, [וזכר דלא בהרש"ש שאסר לכתחילה], ועוד טעם אחר להחיר צ"ד, שלא פקפק הרצ אלא צנדון, וממ"ש מהר"מ דלכאורה משמע דכ"ג פסול מדאורייתא, משמע דוקא צכ"ג ד"ל שפסול מה"ת, וכדציאר צסי' רכ"א דקרו לי חוטב, ואם חשיב צעל תשובה מדאורייתא, לא ה"י קרי לי חוטב, אצל צ"ד קרינן לי שחזר בתשוי שלמה, ואם

שאלמה משמו, נאמן, אפי"ה א"ל לשלוח אחריו לברר. ע"פ הלבוש. וזהו א"ש נמי מ"ש הכנה בסיפא, דלנאורה יותר שייכת הכנה לרישא]. הדיעות והפרטים צוה, ע"י בסקע"ו ובחוספות לשם המוצאים להלן.

פ"ק ע"ד. (דמ"ט סוף פור ב). ע"י בפנים דהאזן שמואל מדייק מלשון רש"י וע"פ דהאשה ששמעה מעד שמה צעלה שיכולה לומר סתם מת צעלי. וכ"כ בהד"א צריעצ"ה שצויות ל"ב צ, דמחשבותיה דהתם אנו למדין שהאשה שאמר לה ע"ה שמה צעלה, יכולה ללכת לצי"ד ולומר מת צעלי סתם, ותנשא. וכן מצויר בעיקר דבריו שם אח"כ, דמסיק שיהי נראה לומר דפירשה שמעתי מפ', והעד ישנו, לריבין צ"ד לשלוח אחריו לשאלו, דהא לא פטרו בגמ' להעד [מקרבן שצויה כשאמר לאשה חוץ לצי"ד מת צעלך, וצ"ד אמר שאינו יודע עדות], אלא לפי שהיתה יכולה לומר סתם מת צעלי, [דמשי"ה חונה לריבה כצד לעדותו, דמשמע דאילו היתה לריבה לפרש שמעתי מפ', לא הי' פטור, משום דלכתי היא לריבה לעדותו, שהרי הצי"ד ישלחו אחריו]. ומסיים שכי' מלשון הרמב"ן שכתב דאילו ראה אמרה סתם מת צעלי.

פ"ק ע"ה. אות א. (דף מ"ט ע"ד. אחר ד"ה ב' ע"ז). ובח"ס ח"ב סי' קל"ה ד"ה אכתי, הק' על חילוק הצי"ב והצי"ג בין ממון לאיסור, דהא שם בשצויות מוקי לה בגמ' בחפסה ממלטלי בכתובתה וצאו להוליד מידה ע"פ העד הכופר, ואפי"ה כתב הר"ש דמסתבר כהרמב"ן, ואין נוליד מידה והיא אומרת צרי לי שאמרת לי מת צעלך כו', [ונמלא דלכתי סתרי פסקי הר"ש אהר"י], וכתב [ד"ל דהר"ש] לא סבר כהרמב"ן בכל הפרטים, דנראה דהרמב"ן סובר דהעד הא' הוי כשנים נגד האומר משמו, דכמו דאמרין בסתם ע"ה דמהימן דהוי כצ' והמכחשיו הוי כחד נגד צ', ה"ג העד הראשון [כיון דלר"ד להאמינו משום שהצ' זא מכחו] הו"ל כשנים נגד הצ', ומשי"ה מפסדת כתובתה, וזהו פליגי עליו, דמכחיב חיתי להאמינו כשנים במקום שלא האמינתו תורה, ודי לן לומר שהאשה שמכחשו שח"ה כשנים, דהשח"ה שהכחשה הא' תהא רק כע"ה המוכחש, ונימא סלק עדותן כמח' דליחא, [ובענין אמרה פ' חכם חיקן לי וכו' נ"מא] * שהכרי נשאר צעלן, והכתם שאינו עתה לפנינו כאילו נאצד קודם שנשאל לחכם, והיא תשאר בחזקת כשרותה ולא תפסיד כתובתה, ומשי"ה מוקי לה [התם כהירוש' דהיינו בעדים, ובעד מיתה] [שאינו ד] [מקמינן לגברא אחזקה חי וממילא המטלטלין שחפסה קיימא בחזקה צעליהם הראשונים, ומשי"ה כתב הר"ש שם דמסתבר כהרמב"ן, ור"ל צ"מ שאין האומר בשמו נאמן, אלא צ"מ הרמב"ן שהכופר מהימן [כצ'] דהא לא סבר כותיה, וסמך עלמו על מ"ש צ"י המדיר, ואף דהר"ש מייחתי ראיות הרמב"ן מפ' המדיר, היינו שהרמב"ן מחשיביי מזה אלא הוא לא סבר כותיה דהא, וכמ"ש גם הצי"ג, ולפי"ז הר"ש [בשצויות פ"ד דמקשה לדעת הרמב"ן דהא נאמן להכחשה, אמאי פטור העד כשאמר איני יודע, והא מפסידה צ"מ איני יודע, ע"ש], הוי"מ לשנויי דמייירי דהנך שאין להם חזקה חיים, כהנך דפ' כל הגט [צנמלא בצפוייה מעירפת וכו'] שצסעיף ל"י, דכח"ג אוקי עד להדי עד ואוקי ממלטלין צידה, אלא דהאמת משני דאפי' צלל גוויי הדין אמת [דפטור מקרבן שצויה אפי' כשמפסידה באמירתו איני יודע, ומשום דאז כשהשציעתו לא היתה לריבה לעדותו].

ועיי' מ"ש בסחירת הר"ש צמהריי מין דבסמור.

שם. בסוף האות (דף ג' פור א'). הראב"ה שהזכירו הפוס' הוא צא"ז סי' תר"ל, צנודן שאמרה האשה שפי' אמר לה שמת צעלה, ושלחו צ"ד אחריו וכחש ואמר לא ידעתי וגם לא אמרתי לה

כ"ל, אפשר שחששו לחקלה שפי' כל זה ישמע לבוים ויהרגוהו, ע"כ העלימו עיניהם [שיהי' די בחשבתם צינים לבין עממם], אכל לעדות נשאר צפוסולם כו', וה"ל מומר זה שהעיד שלא מת, ולא נחצר ששעה תשוי כ"ל נשאר צפוסולו, וכיון שאינו מסל"ת אין צדצ"ו כלום, ותנשא [ע"פ הגמסל"ת].

והשיב על הוכחות האצ"ר יעקב, דמ"ש מהרמ"א צה"מ סל"ד כו', הרי כל דבריו הם מהמרדכי שהביא מהרי"ק שורש פ"ה, והביאו צ"מ שם, וכתוב שם צ"מ דכותר צנצור וקבל עליו חעניתי, וממני קיבל, כ"ה מהצ"ד, אחר שהעבילוהו (וכמ"ש הרמ"א צו"ד סוסי' רס"ח), והלקוהו (כצ"ש"ע שם סי' רס"ז סעי' ח'), וגם נחצור דבעי נמי שיתחיל בחעניות שגזרו עליו, כדמשמע מהמרדכי שצמהרי"ק הנ"ל (אלא שהרמ"א צה"מ סל"ד שפסק כמהרי"ק וכתב רק ש"קיצול" לעשות תשוי, ו"ל דסבר דהקבלה חשיב התחיל כו', ובהר"א שהביא מכאן הנושא נשים צעירה דתנן נודר ועוצד ויורד ומגרש, והנדר חשיב כהתחלה, מדבריו צ"פ"ה ע"ד), א"כ הוי ראי' לסתור, [ד"קיצול" שצמה"א הכונה ככל הנ"ל, ועוד האריך שם לדחות כל ראיות האצ"ר יעקב מהפוסקים, והוסיף צ"פ"ז פור צ"י] דגם מ"ש דתשוי מהר"מ שאני דמייירי צריקס כו', אינו מחזור כלל, דשם מצויר בחחילת דבריו דקאי אמשומד ששצ' אף שאינו מהריקס ומלריך תשובה מעניתה ולא די צמה שצ"ל, וריקס למד צק"ו משאר משומד, וכ"ה בחומים סל"ד סק"ד כו', ומ"ש דל"כ תקשה דברי מהר"א אהר"י, לק"מ, שצ"מ קל"ה כתב רק שלא להחמיר עליו בצגופים, ולא איירי צענין הכשרו, ואח"כ דלהכשירו צענין תשוי מעניתה אף שיהי צלל סגופים רבים, (ומכל הנ"ל קשה גם על מ"ש בן הרח"ש, וי"ל צדוחק דהתם קים לי ששעה תשוי), גם מ"ש דצ"ד אפי' הוי מהריקס יש להכשירו כו', לאו מילתא היא, דהא גם צריקס הלריך עבילה ומלקות וכו', אלא דאפי"ה ששם לערמה והסתפק אי פסול מה"ת או מדרבנן, אכל צלל"ה פסול ודאי מה"ת, צאופן דמכל מה שהביא אין ראי' להכשיר.

אך שם צ"ד כתב דעכ"ז לצי מהסם מפני תשוי הרשד"ם סי' פ"ה שהכשיר לעדות אשה צמומר ששצ' צלל שום תקון [והוצא צפנים], וגם הכנה"ג כאן הגצ"י אות כ"ה, שהתיר צעדות שפי' מת שראה כשהי' מומר, והסכימו רצני הדור, ולא רמז כלל שקיצול תשוי צפני צ"ד וכו', נראה דקאי צשיעת הרשד"ם, ו"ל דסברי דכל הפוס' שהצ"ח נגד זה לפוסלו, הוא רק מדרבנן, אכל מה"ת מתכשר מיד כשצ' לדתו, וא"כ כשר לפיגווא, ובמקום ערוה מי יכנים ראשו להתיר, [דלדידכו מהני הכחשתו, ודן אח"כ שלא חושיל להכחשה מטעם דצ"ד הוי כהותרה, ודחי לה כו' ע"ש], ומסיק שצ"ל אלה אינו רואה להתיר צ"ד, וכותי דכת"ר, ולא מטעמיה, וכ"ש צ"ד שנתוסף גמסל"ת דקאמר נמי שהוא חי כו'. ובפני יצחק ח"ב דפ"ה ע"ד, צמומר שחזר ונעשה יהודי גמור שהעיד שפי' מת, אחר שכתב דאפי' נימא דלכו"ע א"ל גם תחילתו בצערות, הוסיף, מ"מ סופו בצערות צענין, וצ"ד לא חזר בחשבה גמורה דהיינו שצ"ל ולקח וכו' וכמ"ש החק"ל הנ"ל, שהוכיח כן בראיות נכונות ועלומות ודחה ראיות האצ"ז הנ"ל, ותו חזינא נגאוני דורנו צ"ד רצא צצירושלים בחשבתם שצנדיב לצ' ח"ב סי' ה' הביאו לחק"ל והוסיפו להלריך צ' עדים שיעידו שלקה ועצל וכו', וצ"ל סכדי לא מתכשר, ע"ש, ועם שהרשד"ם והכנה"ג הכשירו, וכן הסכים צידי רוד (קראסו) סי' י"ג, וכ"כ משער אשר סי' ו', מ"מ מאן ספין לסמוך עליהם להקל באיסור ערוה נגד כל הפוס' שהביא החק"ל דפסלי מה"ת כל עוד שלא עשה תשובה גמורה כו'.

סעיף ח

לשו"ע בהגה. (דף מ"ט ע"ב). ואין הב"ד צריכין לשלוח אחריו כו'. [כלומר אף דכשהכחיש אותה זה

כהתש' שהיא נגד כל הפוס' הגיל, מה גם שדבריו ששוי' הם להחמיר, ויש לנו להחמיר בערוך החמורה, ועוד דאפשר דבתש' לא סמך להקל בנדון עפ"י אלא מטעם הכל שכן שבי' ה' גוי, דבהא ודאי אפשר שה' ישראל נאמן יותר [ע"י אות ה' ד"ה וצפוני], אבל צ"ד שה' ישראל אפשר דמודה דה' נאמן.

גם במרה"צ סק"ז כתב דהרי"ז יחידה הוא, ומ"ש הב"י בתש' שבי' מרש"י שצויות ל"ז ב', ליתא, דמ"ש רש"י שיכולה לצוא ל"ד כו', היינו קודם שהציעו ושכפר, וכדפי' הרא"ש והר"ן שם, ולדברא הרי"ז בנכ"ג הוכיח גם מרש"י דסובר כהרמב"ן, והר"ש בדף ב' ע"ד מפרש הוכחתו מהגמ' ומרש"י, דאי ס"ד דגם אחר כפירתו נאמנת, א"כ מאי קמ"ל ר"פ, פשיעא שהוא פטור כיון שנאמנת הרי לא הפסידה בכחשתו, ואין לומר דהיא גופא קמ"ל דכפירתו לאו כפירה, זה אינו, דהא עיקר חידושו לענין פטור שצויה ולא לעדות אשה, שאין ענינו לשם, ומפרש"י נמי משמע כן, מדכתב לפי שיכולה לילך כו' ולא תהא לריכה לעדותו כו', ולא כתב בפשיעות דפטור לפי שלא הזיקה בכפירתו, משמע דסובר דכפירתה מפסדת כתובתה, אלא דמ"מ פטור מקרבן שצויה כיון דמטיקרא היתה יכולה לצוא ל"ד ולומר מה צעלי סתם, היא גרמה לעצמה הפסד כמה שהציעוהו, וכ"מ עוד מרש"י דף שפ"א נאמן בעדות זו והפסידה ממון כפירתו כו', עכ"ד בקצרה, [וכ"ש להג"י ברש"י שיכולה לילך ל"ד "אחר", וכמוצא בזהו י"א, דמוכח בזהו דצ"ד זה [שמכחישים אותה] אינה נאמנת, נחפז בכסף הגיל דק"א עור ב',] ואם שלדעתי אין סייעחא מזה לקבלת הרמב"ן, דהא י"ל דמיירי קודם שהתירוה, דצוה לכו"ע הראשון נאמן, ועיקר קבלת הרמב"ן הוא לאחר שהתירוה, [ובדבסמוך בהשמטה לאות ג', וגם הגרע"א ס' קי"ג כתב דף שר"ת הרי"ז וכדפי' הרא"ש, נכונה, אבל י"ל דמיירי לפני שהתירוה], מ"מ מוכח לדברא פשעות לשון הגמ' ורש"י משמעין כהרמב"ן וסייע, והב"י בתש' הוא נגד כל הפוס' ונגד מ"ש בעלמו בשו"ע, וקרוצ' לי לומר שלא הב"י כ"כ אלא תלמיד עושה, וכמ"ש הב"י בעלמו צו"ד ס' ל"ה לדחות בטענה זו דברי הרשב"א שם.

ובנפגע שעשועים ס' ס"ב [השני] וכן הש"ס ש"ז פ"ג תמורה על סדרת הרי"ז והב"י, דנהי דסברי דאין הראשון עדיף, מ"מ כמה עדיף הב', וא"כ הוי ע"א בהכחשה קודם שהתירוה, דלא תנשא, וכן קשה על סוגית הגמ' שצויות לפירושם שהוכיחו משם, דאמר ר"פ דפטור מקרבן שצויה משום דאינה מפסידה דהיא נאמנת, ואמאי ה' סו"ס היא מוכחשת מעד א' ולא תנשא ולא תטול כתובה, והריכוה מפסידה כמה שנצטע שאינו יודע לה עדות, ולומר דהגמ' והרי"ז מיירי כשכבר התירוה זה זר מאלו, דהעיקר חסר מהספר, מלבד כמה דוחקין, [ובש"ס הוסיף, דלהרמב"ם [ויש"ע סעל"ח] כשע"ד כשר מכחישה גם בהתירוה תלא מהתירוה כו', ועוד דמשמע צ"ב דכתובות דגם בהתירוה מ"מ לכתחילה לא תנשא משום לזות כו', וכבסעיף ל"ז, וממילא לא תגבה כתובה כו',] ומ"ש הב"י דהשני הוי כמעיד על הראשון ומש"ה עדיף הב', וכן החזיק הפנים מאירות ח"ב ס' קי"ד, [וכ"כ מהרי"א ענין ס' כ"ז וגי'א לחזק סדרת הב"י, דהכחשה הוי רק כשמוכחשים דצד שמחולה להם, כגון שאומרים נעמאת ולא נעמאת וכיו"צ, אבל כמה שהעיד שאמר לו כן הרי"ז עדות בגופו דעד, וכיון דצטעגוה ע"א נאמן הו"ל כשנים], וזה תמוה מאד, דמ"ל דכשמעידין על גוף העדים שעשו או שדברו כך דצד שצוה עלמו אינם נפסלים, והראשונים מכחישים, שיהיו האחרונים נאמנים יותר כו', וע"ש שמצוה ראויה לזה שאינם נאמנים יותר, ומסיק ע"כ נראה דרי"א לא פליג ארמב"ן, אלא דמיירי באומר שקר העדתי כו', [וכמוצא בזהו ב',] וסובר דה"ג מיירי מהגמ' שצויות, וע"ז אינו נאמן דהוי חוזר ומגיד, ולא הפסידה כתובתה בכחשתו, ומש"ה פטור מקרבן שצויה כו'.

לה, והיא אומרת בנאמנת אמר לי לשם עדות ולא בלשון השטאה. וכתב דהיא נאמנת, כדאמר' ציבמות קי"ז ב' וכתובות כ"ב וסועה ל"א א' עד אומר מה ועד אומר לא מת כו' [דהאומר מה הו"ל כשנים], ועמ"פ כשר לעדות אשה, והאשה עצמה נאמנת, ואין לחזק בהכחשות [ולומר דהכחשת לא אמרתי יש לה דין אחר], ורא"י ברורה ממ"ש שצויות ל"ז ב' דאמר ר"פ דעד מיתה פטור מקרבן שצויה כו', [ע"ש וכדוכיח משם הרי"ז והב"י], והטעם משום דלא מפסידה כתובתה בכפירתו, שעדיין נאמנת להעיד שאמר לה שמת בעלה וגביא כתובה ומותרת להנשא כו', (ומ"ש שם בגמ' ולא אמר ל"ד, היינו שכתב דצד, דאין לומר דלא רכח לומר כלום, דאם נאמן להכחישה יכפורה צ"ד לומר הן או לאו, א"ו שכיחש צ"ד ואפ"ה היא נאמנת), ואחר שר"ה להוכיח מסוגיא אחרת וכתב דיש לדחות, הוסיף אבל שצויות ג"ל ראי' ונ"ע לעשות מעשה. ושלח דברים לרצונו שמהם והשיב לו דמ"ל להביא דפי המדיר שאמרה א"ש פ' עיכר לי כו' [וכמ"ש הרא"ש המוצא בתחילת סק"ה], ומ"ש מורי משצויות כו', אינו סבור שפירשוהו הוא משום שלא היתה לריכה להציעו צ"ד שהרי נאמנת בלא העד, [וכעמ"פ רש"י והרא"ש שם ועוד], דמה שהציעוהו שלא ללורך לא הוי כפירת ממון, דצטע שצויה ה"י כפירת דברים בעלמא, ואילו השציעו עידי ממון במקום שהלכה מודה ומזומן לפירוט, והעדים נצטעו שאינם יודעים עדות, וכי היו חייבין כו'.

דברי האגודה ומהר"י מינץ. במהר"י מינץ ס' י"ד בנדון ערעור על אשה שהיא יבמה וגשאת בלא חליצה, ואשה העידה בשם ע"א שמת היבם, אחר שדן להתירה מטעמים שונים וגם ע"פ הע"א, כתב קרוצ' לסוף, דמכל הני טעמים י"ל אפי' אומר העד שלא אמר מה שהיא אומרת מלדו, י"ל שהיא נאמנת אע"פ שהוא מכחישה, ורא"י מספר אגודה ב' שצויה העדות ופ' האשה רבה, שעל דברי הגמ' דהכל מודים דעד מיתה דפטור דאמר לדידה ולא אמר ל"ד, כתב, מכאן יש להוכיח אשה שאמרה ל"ד פ' אומר לי שמת צעלי ומשציעין אותו וכופר מתירין אותה להנשא, וכ"כ ראב"י"ה ע"י צ"י האשה שלום, אע"פ שפשוטי הדברים מהרא"ש והרמב"ן ב' שצויה העדות נשמעין דפליגי על ספר אגודה, יש ליישבן דהרא"ש והרמב"ן איירי שכבר העיד בתורת עדות או נצטע [בהדיא שלא אמר לה, משא"כ הכס נצטע רק שאינו יודע עדות, כ"ל לפרש], לכך הוא נאמן במכחישה, או אפי' פליגי היינו מכה חומרה דא"א, אבל באיסור לאו דיבמה לשוק מודו, וכ"ש צ"ד, וע"כ לריכס לחלק, דהרא"ש עלמו ב' המדיר גבי כתם זה עיכר חכם פ' כו' משמע דסבר דהיא נאמנת אף שהוא מכחישה, [ע"י עדיין צפנים אות א' ובהוספה לשם], ועוד אפי' נאמר דלכו"ע הוא נאמן כשמכחישה ולא היא, ה"מ כשחלוהו והכחישה, אבל לכו"ע א"ל לשאלו אותו אם כן הדבר כמו שאמרה.

ובנחפה בבס"פ הני צפנים הביא צ"ה אכן אין גם לתש' הב"י, ואחר שתמה ח"ך לא שח לצו לכל הכך רבוחתא דסברי דה' נאמן, וגם דסתר עלמו לפסקו שצו"ע*, מסיק דמ"מ לענין הלכה העיקר בדבריו שצו"ע שהם מוסכמים מכל הני רבוחתא ולא

* וע"ש בדי"ה אכן לפסק, ובעיקר בדק"ב ע"ג, שכתב דהב"י סותר עצמו גם ממה שמסק בסעיף ל"ח דעד פסול (וה"ה עמ"פ, ע"י ברח"ש) שאמר מה והתירוה, ועד כשר אמר אח"כ לא מת תצא, ונקט דיעה זו בעיקר שהרי כתבה בסתם, וא"כ ה"נ דהב', הוא עמ"פ, והא' מעיד מפי עצמו, הא לא גרע מעד כשר דעלמא דהוא נאמן, ואין לומר דשאני התם דאיכא הכחשה בגמרה שהוא חי, משא"כ בנ"ד שה' אומר רק שלא אמר ואינו יודע עדות כו', דהא ליתא, דכיון דהיא בחזקת א"א כו', א"כ גם כשהכחיש רק שאינו יודע עדות הרידי בחזקתה הקודמת, ודמי לדהתם.

כ"ז בחשו מזוהר דסדר דסמכין ענ עד כ"ז ומשום דהו"ל כשנים
 כו א"כ אפי' בלוחו ז"ל, [וקשה עליו, וכ"ל בסוף אות א']
 ועיין בבבב"ג הכה"ט אות תנ"ז שכתב ד"ל דהרי"ז הא מיירי
 בהכחשה עלמה שאמרה משמו, דהיא דיוקא, ולכן אינו נאמן
 להכחשה, אבל הרמב"ן הא מיירי בעמפ"ע בעלמא, אע"פ שלא
 נראה כן מדברי הרא"ש והרי"ו. וכי נחפשה בכסף הכ"ל דגם הרמב"ן
 ושאר המ"פ בשבועות ל"ב לא משמע כן, דהא הכס כפער לאשה
 עלמה מיירי ונדחקו בטעם פטור העד ולא כתבו בפשיטות, משום
 דנגד האשה עלמה אינו נאמן. וצ"ג בוסוף דגם השו"ע הא מיירי
 בהכחשה עלמה וכתב דהוא נאמן.

ועיין במהר"י מינץ הכ"ל בהוספה לאות א' מ"ש לחלק בזה.

שם. אות ג'. (בסוף קטע א'). וכתב נחפשה בכסף ח"ב סי' י"ח
 דף ק' ע"ג דגם הכ"ש שלא חלק בזה על הח"מ נמי
 משמע דכזר כן, [וכ"מ מסתמות לשון השו"ע דכ"ל גוני
 אינה נאמנת, מחו"ד דדק"א ריש ע"ג], וכ"מ מהרא"ש ושאר
 המ"פ בשבועות ל"ב דגם בהתירוה נאמן הא' להכחשה, דהא
 נדחקו בטעם דהעד פטור מקרבן שבוטע משום שלא הולכה
 לשבועתו, ע"ש, ואי סברי דבהתירוה אינו נאמן לפטור, הו"ל
 בפשיטות דמיירי בהתירוה ומש"ה פטור דלא אפסדה כיון שאינו
 נאמן, אבל בלא התירוה אה"כ דחייב, אינו כ"ל, (וע"ש וד"ה אוך
 מ"ש דנראה שזכרנו כן מהסוגיא עלמה כו'), ובהכרח הח"מ שהוא
 נכון ופשוט, וכ"מ מהרד"ז [ח"ג ש"ג, ח"ד] סי' רמ"ז שנשאל
 בדיון זה, דאף דבדנונו לא התירוה עדיין, מ"מ מדמציא כל
 החילוקים בדיון זה אף מה דלא שייך בדנונו, כמו דליתא קמן כו',
 וגם מציא שם מרש"י בגי' הריע"א דהולכת לז"ד אחר, [וכבר
 י"א], והחילוק בהתירוה לא כתב, משמע דצ"ד זה אין לה תקנה
 ואפי' כשהתירוה. ומסיק דו"ה אף, דלפ"ז פשוט צ"ד שהא'
 שחלו בו הכחש ואמר העדות באופן שאינו מועיל להתירוה, הוא
 נאמן ולא כ"ז שאמר משמו, ואף בהתירוה.

וב"ב במרה"צ סקל"א וסקל"ז כה"מ, וציאר דבריו, דכפר
 קודם שהתירוה הרי לכו"ע אינה נאמנת וא"ל בזה לקבלת
 הרמב"ן, דאע"פ גרע העד שצ"ה מחמתו מעד דעלמא המכחיש,
 הא קי"ל דעד אומר מת ועד אומר לא מת דקודם שהתירוה
 לא חשש ואם נשאת תלך, וכשנ"ע סעלין, ולא הולרכו כאן
 לקבלת הרמב"ן אלא לאשמעינן דככה"ג הראשון עדיף מע"א
 דעלמא, דעלמא זה שהתירו על פיו הוי כשנים ואין ע"א יכול
 להכחשו, וככה"ג דנ"ד הראשון נאמן כיון שצ"ה מחמתו, וכ"מ
 להדיא ברא"ש פ' הנזקין דנ"ג בחילוק הוי מ"ד חילוקים בדיון
 נאמנות ע"א, שכתב [דאף דכאומר הטבל מחוקן האמינתו תורה
 כשנים, מ"מ צלה באחרים והוא אומר שלא חיקן, נאמן א].
 וע"ע בסמוך בטעם דהא' נאמן.

ועל הוכחת הח"מ דאם בלא התירוה פשיטא כו', (דכה"ג
 לכו"ע מכחשה כמזוהר בסעל"ז, וכברמ"ל הכ"ל), תמה
 נחפשה בכסף הכ"ל דק"צ סוף ע"ג וכתבלה לדוד צ"ח ט' מהספר,
 דאין

א) במרה"צ כאן ציין לטעמ"ל וכתב דצריך לאוקמי כאן בעד פסול. וגראה
 בונתו עמ"ש בתהלה לדוד, דתמה עמ"ש הח"מ דע"א בעלמא רק קודם
 שהתירוה נאמן להכחשה, הא בנדון השו"ע דמיירי שהאשה עצמה אמרה
 בשם הא' שמת, א"כ אפי' אחר שהתירוה נאמן גם עד כשר דעלמא להכחשה,
 כמבואר שם, ואפי' להרמב"ן כו', ע"ש בח"מ וב"ש, ועכ"ל דמיירי הכא
 כשהכחשה פסול דככה"ג עד דעלמא אינו יכול להכחשה, אלא האם מטעם
 דתלתא בו, ברם תמה דא"כ מאי מסתפק התם אם הך דינא נאמן גם בהכחשה
 עבר, ע"י באות ה'. וע"י בפ"ת סקמ"ה בהשגתו על הקה"י כע"י, ושהקשה
 כה"ג על הח"מ ומה שתיקן.

ובשב שמתתא הכ"ל כתב דמשום קושיות הכ"ל ה"י נראה דלולא
 קבלת הרמב"ן אמרין דהיא נאמנת יותר, דכיון דהאמינו
 חכמים לעמפ"ע שאמר כן הראשון הו"ל כחרי לענין זה, ואפי' לא
 התירוה דיכול הראשון להכחשה, היינו לומר לא מת, אבל בזה
 שאמרה מפי הראשון והוא בחזקת שאמר לה כן, הו אינו יכול
 להכחיש ולומר לא אמרתי כן, דהו"ל חוזר ומגיד, וככה"ג צעדים
 הכתומים בשער דאינם נאמנים לומר לא חתמנו [בכח"י וולא
 ממקו"א] דהוי כמחקה עדותם צ"ד ושוב אינם חוזרים ומגידים,
 ואינו אחרים נאמנים לומר מזויף הוא כו', וה"כ אינו נאמן לומר
 לא העדתי דהוי חוזר ומגיד.

ועיין בעל"א סק"פ מה שהאריך ליישב הסתירה מחשו' הכ"י
 להשו"ע, דהתם לענין לפרש הסוגיא דשבועות כ"ב.

והא דאין חב' נאמן שאמר לו כן הא' במגו דאי בעי אמר
 ראיתיו מת, (או שמעתי מא' סהם). תירץ בעזרת נשים סקס"ו
 דהוי מגו להוליא דהאשה בחזקת א"א עומדת ולבעלה יש חזקת חיים.
 ונחפשה בכסף ח"ב סי' י"ח השיג עליו דק"צ ע"ג מהרד"ז ח"ד
 סי' ח"ג ש"ג דכתב דהדיא מגו כה"ג, ע"ש, ועוד דמסוגיא ר"פ
 האשה שלום ודברי החוס' שם מוכח דהדיא דהיתה נאמנת במגו
 אי לא חשש דאמרה דרדמי, אלא ד"ל עפ"מ' [באות ט/3 דבסמוך
 לענין מגו דאי צעי אמרה שמעתי מא' ואינו יודעת שמו] דאין
 הטענות שוות, ה"כ אפשר דחושב דאם אומר ראיתיו מת הרי אם
 ימלא שהוא חי יחזרר שהוא שקרן מפורסם, להכי בחר בטענה זו
 דפי' אמר לי, דאפי' כשיבוא לא יחזרר שהוא שקרן, לכן אינו נאמן
 במגו זה נגד הכחשה הראשון, וגם כתבתי שם דנגד העד דהתי
 מחמתו אינו נאמן בכלל במגו לכו"ע, ע"ש. ובערוך השלחן סעיף
 כ"ה תירץ דגם להעד הראשון יש מגו, דאי צעי אמר אמנם אמרתי
 לה אבל שקרתי, דנאמן לחזור מהגדה שחזן לז"ד, כמוצא בה"מ
 סק"ז [כהר"ן והשו"ע בסעיף כ. חולם ע"י צפנים באות ה'
 מהצית מאיר ועו"פ דל"ז מגו טוב דאינו רואה להרשיע עלמו
 ששקיר].

שם. סוף אות ב'. (דף ג' טור ב'). ובח"ס ח"א סי' ע"ה [מחלק
 בזה בין יש להעדר חזקת חיים או לא], דאחר שכתב שם
 דגם להסוברים דהא' נאמן יש נפ"מ בין הטעמים, דלהרמב"ן הוא
 משום דהראשון הוי כשנים, ולהרא"ש הוי כחד לגבי חד אלא דמוקמינן
 לו אחזקת חיים, [וכ"ל בהוספה לאות א'], בוסוף, ח"כ י"ל שכל
 הפוסקים יודו לקבלת הרמב"ן צענין זה ואפי' הרי"א, דנראה
 דהרי"א קאי אדהכס [צנענע] צמטא"לס או גצרה חרובא, כמבואר
 שם למענין צפנים, דככה"ג הו אין להם חזקת חיים, וראיתו מגמי
 שבועות היא שעכ"פ איכא שום גוואל שלא יוכל העד לפטור, והיינו
 עכ"פ בליכא חזקת חיים *, אבל צמי שיש לו חזקת חיים ממש [כרגיל
 בכל נעדר סהם] לא יחלוק שום אדם אקבלת הרמב"ן, ובמה"כ
 הר"ש דלא דק צמ"ש בזה בסק"ג, [נראה דכוננו למש"ש הכ"ש
 דהרמב"ן והר"ן הוא דלא כהרי"א שצ"ג].

ובנחפה בבס"פ ח"ב סי' י"ח דק"א טור ב' כתב דדברי הרי"א
 והאגודה [דמיירו באמרו לאשה עלמה] יכולים להחפרש
 בדוחק דהיינו כהלכה אה"כ לז"ד אחר כו' [וככה"א שצ"ה ו"א],
 ואף שלא נראה כן מפשטות הלשון, מ"מ הכי עדיף טפי מלומר
 דפליגי על כל הכך רבותא [הנ"י דדבריו שצ"ה א' צפנים], אבל

* ע"י בהוספה הנ"ל לאות א', שכתב להרא"ש לענין כתובה שהיא
 מוחזקת, דככה"ג שאין לו חזקת חיים נשארת בחזקתה, אבל לענין
 להנשא לא שייך זה, וע"כ צ"ל לדברי הח"ס דהרי"א יסבור ספי מהרא"ש בזה,
 דכליכא חזקת חיים נאמנת גם להנשא, או דנימא דסובר הח"ס דהרי"א מיירי
 כשכבר התירוה, והו"ל חזקת מותרת.

ורק מספיקא מחמירין], אכן השתא דכוזרר לעמי מכל האמור [כ"ל בהשטת צדי"ה וענ] דאיו מטעם תומרא, אלא הריכו כחוקה ועדים דמשקרת, וא"כ אין לה לעדות דזר לסמך עליו שמת, ואפי' נשאת תלא, וכ"כ בעזרת נשים כו'. [ואף שבסוף טור א' מסיים דבג"ד כו' תלא מהחירור ואפשר אפי' בנשאת תלא, מיהו בסוף הכשרי כתב עוד פעם, ואפי' אם נשאת תלא להעז"ג שדין עמו לפענ"ד ושלא כהכנה"ג].

שפ. מ/א. ובשעהכחיש הא' להב' שלא בפניו. כתב בנחפה בכסף ח"צ סי' י"ח דק"צ ע"א, דאין להקל בג"ד מטעם שלא הכחישו בפניו, שהי' במקום אחר, ונימא דאילו הי' בפניו הוה מדבר לי' עדותו שאמר לו כן והי' מודה לדבריו, ולפי"ז יש ס"ס, שמה הלכה כדברותא דב"ב נאמן, ואת"ל כהחולקים, שמה במכחישו שלא בפניו לכו"ע סמכין על עד ב"ב שהוא לפניו ואומר שאמר לו כן ולא משגיחין בהכחשת הא' דשלא בפניו, מטעם כ"ל דהוי מדבר לי' כו', דזה אינו, דכיון דהסוברים דהא' נאמן הם רוב הפוס' וגדולים יותר מהסוברים דב"ב נאמן, וגם יש לסבב דהרי"ז וברא"צ"ה סברי כרו"פ כ"ל [בהוספה לסוף אות ד' ע"ש בנחפה בכסף], א"כ פשיטא דה"ל כותיבו ואין ספק כלל אם הלכה כהסוברים דב"ב נאמן, ואין כאן אלא ספק א', ועוד דנראה ממשן הגמ' דכתובות ע"ב א' והפוס' שם בזה דפ' חכם חיה"ל לי' כו', שסתמו דבריהם ולא הריכו שיכחישו הא' בפניו, משמע דכל שנודע דודאי לב"ד שהא' מכחיש שלא אמר כן להב', הו' אין ב"ב מהימן, כיון שעדותו שהעיד בשמו דמשיקרא לא הי' בפניו [דכ"א], גם עתה בהכחשה א"ל להיות בפניו [דב'], ולא עדיף ב"ב מנכר דאחי מחמתי, וא"כ חזקא לי' גם ספק זה, ובג"ד [כתב מקודם] יש עוד טעם דהוי הכחשה, דבג"ד אין ב"ב לפניו שמעיד שכן אמר לו הא', אלא הוא עד ג' שהעיד מפי עד ב' שאמר לו משם העד הא', וכיון שהע"א הכחיש ואיכרע עדותו, מאן לימא לן דהעד ב"ב עומד דזיבורי שאמר לו [הא'] כן ויכחישנו להא', אדרבא אפשר דכיון שהוא לא העיד בפני ב"ד יחזור בו ויאמר שלא אמר לו כן אלא כדאמר הא', ואין לו סמיכה ודאי שהעיד ויכחישו בפניו להא' כי היכי דנימא דאילו הי' בפניו הי' מודה לו הא' שאכן אמר לו.

מ/ב. כשלא הי' הא' בעיר בזמן שהעיד הב' משמו, אם יחייב ב"ב נאמן. כתב בנחפה בכסף ח"צ סי' י"ח דק"א א', דהי' אפ"ל דבכ"ג יש להאמין להב' משום דיש לו מגו, [דהנה דק' ק' ע"ד בביא] דמהר"י נבון הק' ע"ד הרמב"ן וסי', דלהסוברים דמהני מגו נגד ע"א, אמאי לא תהא נאמנת האשה שאמר לה כן במגו דאי צעי אמרה שמעתי מא' שמת צעלי ואינו יודעת שמו, ואז א"א להכחשה, מיהו ע"ז י"ל דאיו מגו עוב דאין הטענות שוות, דאפשר דהשבה שיותר עוב להזכיר שם פי שיסמכו עליה דודאי לא משקרא במילתא דעידודא לאגלויי ולא יבדקו אחריה לשאלו לפי, משא"כ כשהאמר סתם, יבדקו אחריה אם באמת שמעה כן כיון שרגל"ד שמשקרת, דהרול"ה לשקר ירחיק עדיין, ולכן אינה נאמנת במגו, אבל כשי' שתלחה בו אינו צעיר בזמן שהעידה, הרי אף באמרה שמו אכתי יש לחוש שיאמרו דהרול"ה לשקר כו', כיון שאינו כאן, א"כ שוב י"ל מגו דאמרה ששמעה מא' סתם שמת צעלה, דבכ"ג הטענות שוות, וא"כ אף דהדר אחא ואכחשה תהא היא נאמנת, וכ"מ מהרד"ז סי' רמ"ב [ח"ד חלק ש"ג], שכתב דאם תלחה צעד וליחא קמן נאמנת במגו דאמרה סתם מת *), וא"כ נפ"מ לג"ד שלא הי' הא' מעיקרא צעיר

לחין ראי' מהתם דהוי הכחשה גמורה במילתא שאמר לא מת, משא"כ הכא דכפר רק שלא אמר ושאינו יודע עדות [והוי כשאר אדם שאינו יודע ואפשר שבאמת מת] ב), וזכא לריכס לקבנת הרמב"ן דהוי הכחשה מטעם דתלחה בו גם בלא החירור, אבל בהחירור נימא דב"ב נאמן. וכתב בנחפה בכסף דזה אינו דכיון דהי' עומדת בחזקת א"א ובעלה בחזקת חיים, א"כ אף שכפר רק שאינו יודע עדות ולא הכזרר ממנו שלא מת, מ"מ הא אין גם עדות שמת, וא"כ עומדת בחזקת א"א במקודם, ושפיר ש"מ מהתם שנאמן בלא החירור, ולדקו הרבנים דקבלת הרמב"ן הולכר דנאמן הא' גם בשכפר אחר שהותרה, ולי"ד להתם דבהכחיש אחר שהותרה לא תלא מהחירור, דהתם ע"א המחיר הוי כשנים והמכחיש רק ע"א, אבל הכא דתלחה בו והוא טופר [אמרין] דודאי משקרא, והוי כאילו שנים הכחישו לע"א שאמר מת, דאז קיי"ל דתלא מהחירור, אף דע"א המחיר הוי כשנים, מ"מ ב' עדים ממש עדיפי, ועוד דאפי' הם שקולין, החזקה מסייעא לאחרים ותלא, הי"כ כשהעד שתלחה בו כפר תלא מהחירור גדול כמו דכין שנים וגם חזקה א"א מסייעא לו, ולהכי הולך הרמב"ן לקבלה וסברא וראי' מהא דפ' המדיר דתלחו בו הכחשו כשנים, ואפי' הותרה תלא, ואין לדחות דלעולם מיירי בלא החירור והולך לקבלתו דנאמן הא' כודאי, ולא מטעם ספק כההיא דע"א וע"א ונשאת לעד שאמר מת והיא אומרת ברי לי, דלא תלא, דליתא, דהא בסוגיא דשבוטות דדנו בה לא שייך דין דנשאת לב', דהיא עומדת אמרה מהא', ובלא החירור הי' אפשר לנמוד מסעלי"ז, [ועוד דהרמב"ן וברא"ש הם מהסוברים דלא מהני נשאת לא' מעדיה אלא בתי ויתרי] א), גם אין לומר דהולכר לקבלתו דלא נימא דהי' עדיפה משום דבאיסורין אדם נאמן על עצמו יותר מק' עדים פסולים כו', וע"א כשר דינו כהרבה פסולים כו', דהתינה בסוגיא דשבוטות דמיירי דהיא עומדת ב"ב, אבל ב"מ"ש הרמב"ן דה"כ בכל עמפ"ט, לא שייך זה, ועוד כו', בלופן שלדקו הרבנים דהרמב"ן וסי' מיירי אפי' בהחירור וכפר דתלא מהחירור.

ועיין בגור ארי' יחודה המוצא בפנים מ"ש על הוכחת הח"מ, ובהכלה לדוד הג"ל אחר שהביא בעי"ז מהח"ס סי' ע"ה, כתב דלא נראה, דהא ברא"צ"ה [הג"ל בהוספה לאות א'] מדמי לה לעד אחר ואין לחלק בין ההכחשות, ורצנו שמה חולק וסובר כהרמב"ן והיינו דעדיף מאחר.

ועפ"ת סקמ"ד שכתב דמרצנו ירוחם יש סיוע להקב"י שמוציא שם דלאחר שהחירור אין הראשון נאמן. [ואין הכונה שכן מוכח ממש מדבריו, אלא כדמזכר, דהרי' כתב דמרש"י שם מוכח כהרמב"ן, ע"י באורו במה"ל שבהוספה לסוף אות א', ומרש"ל שם תמה דאכתי י"ל דהתם מיירי קודם שהחירור ובהרמב"ן הא מיירי צעיקר לאחר שהחירור, ולהקב"י דלאחר שהחירור אין הא' נאמן, א"ש, דאמנם י"ל דראית הרי' היא רק לקודם שהחירור, וכע"ז כונתו ב"מ"ש שם בסוף מהגרע"א מדברי הרי"ן]. ועש"ש מה שהשיג על הקב"י.

ועיין בהגרע"א המוצא בלוח ח' דכתב ד"ל דגם הרי"ז יודה להרמב"ן דנאמן לומר לא אמרתי גם לאחר שהחירור, ובריא"ז שכתב דאיו נאמן מיירי באמר שקר אמרתי כו'. [וזה דלא כסו"ד החזו"א המוצא בפנים].

שפ. בסוף האות. וכ"כ בנחפה בכסף ח"צ סי' י"ח דק"ג ע"א דאפי' כפר אחר שנשאת תלא, ודלא כדנתיי מעיקרא כהנה"ג [המוצא בפנים] שכתב בפשיטות דלא תלא, דמעיקרא סלקא דעתין דמשום חומרא בעלמא הוה דאינה נאמנת כיון שהכחשה הא' שתלחה בו, [ולא דמחזיקין שהאמת אחר דודאי,

(*) נמיהו אין הברח דהרד"ב קאמר לה להענין שיהא הב' נאמן במגו נגד הא' כשיבוא ויכחישו, דפשטות דבריו משמע דקאי לענין מ"ש שם דצריך לברר אצל הא', ע"ז כתב דכשאנו בעיר נאמנת במגו, כלומר ויכחישו לסמוך

המגיד כי מהימן ששמע מפ' שהרגו, וכבר הסכמנו בלבונו שזה לא יודע, ואילו לא היה זה לפנינו מעולם היינו מתירים האשה לע"ג שידענו שזה יכפור, א"כ מה יפסיד לו אם יצא ויכפור, וגם זאת יש ליישב בגמ' דשבויות [הג"ל דכשאר לאשה מת בעלה פטור כי אף שמכחישה אח"כ, ד"ל דהתם] מיירי שהעבד אמר לה שהוא המית בעלה [דנאמן] כספ"צ דינמות [ובשו"ע סעי' ז], דככה"ג לא איכפת לו בכפירתו כג"ל ומכ"ש בנ"ד שהעדים גוים וזה הסל"ת והכופר הסיח ע"י שאלה דני פשוט דכו"ע מודים ואפי' הרמב"ן, דאין הכופר מהימן. וצ"ד"ה וגם, בסיכום הגדון כי עוד פעם, דמכיון דידענו שיכפור בו לא יגרע עתה מהימנותו דני מפני כפירתו של זה כו'.

ובעמק שאלה סי' כ"ב דנק"ה ע"ד רמז להח"ס הג"ל, וכתב דתש"י ב"י מצוה להדיח להיפך, דאפי' איכא עמס על חזרתו שירא להגיד הוי ג"כ חזרה.

וזה תו"ד הבי' בתש"י סי' ד' מדיני מסל"ת, צענין שהגמסל"ת חזר מעדות עלמו, שמקודם הסל"ת שמה פי' ואח"כ כיוש ואמר שמועלם לא ראה ולא ידע כלל זה, וכשכתב מחילה בהס"ד דככה"ג נאמן לחזור כיון שהגדוהו הראשונה לא נחקרה צ"ד כו' וכמ"ש בחוספתא כו', ע"י עד"ז בסעיף כ', הוסיף, ואף ש"ל שלא חזר בו חלל מפני שפחד שמה יתבעו ממנו הכרוגים, נראה דאין זה כלום דהא סתמא חליא בחוספי' עד שלא נחקרה עדותו יכולין לומר מצודין היינו, משמע אף שיש טעם למה חוזרין בהם, דא"כ הו"ל למחני אמרו מצודין נאמנין אח"כ יש אמתלא בדבר, וקל"ה יש להוכיח בן מסיפא, דתני משנחקרה עדותו צ"ד א"ג לומר מצודין היינו, ואמר צ"י נגמר הדין דהיינו אפי' והבי' עממי למלתייהו למה אמרו בן מתחילה, ורישא וסיפא ודאי צמד גוגל מתניא, וא"כ כמו דכסיפא אינם נאמנים אפי' נתנו אמתלא, ה"י צרישא דנאמנים לומר מצודים היינו אפי' ביש אמתלא. [ואולי י"ל דשאני התם דמיירי צאמר שקר אמרתי, וכיון שיכול לחזור הוי בהגדה החדשה עיקר והגדה מעלייתא היא, ולא מגרעא משום ד"ל דשמה משום פחד חזר, משא"כ בנ"ד צאמר לא אמרתי, דלציוור הח"ס הג"ל, דצאמת ה"י לריך הב' להיות נאמן משום דהוי כחרי ובה' חשיב רק ע"א, חלל משום דהוכחש מזה שצא מחמתו כורע כמו כו' כג"ל, א"כ י"ל דהיינו כשהיינו חושבים שנקבל חיזוק מה' לדברי הב', חלל בשאלו מאמנים להב' אף צידענו שיכחיש ה' משום פחד, א"כ הרי עמס הכחשתי גריעא, ושוב לא הוי חלל כמו המכחיש להב' ובגדון דלא אמרתי לא מיירי החוספי', ובגדון דהתם חללי גם הח"ס יודע].

שם. אות י. (דנ"ב ע"ג). וככה"ג הגה"ע אות חס"א כחב, דמ"ש הרמב"ן דהראשון נאמן, י"ל דהיינו דוקא בישראל מפי ישראל או גמסל"ת מגמסל"ת (*) או מישראל, חלל ישראל מפי גוי

בעיר שחלל הוא נאמנת, להסבירים דמהי מגו במקום ע"א, מיכו מסתמות דברי השו"ע ודברי הר"ן בשם הרמב"ן נראה דכל שצא ומכחישו אין הב' נאמן חלל ה' משום שחללה בו, ודוחק לומר דהיינו משום דכרי כ"א דמגו במקום ע"א לא אמרין, דכל כה"ג הוי לריכס לפרש דחליא בך פלוגתא, לכן נראה דבי אמרין מגו נגד ע"א להסבירים בן, חלל כשהוא טוען מלד עלמו טעמה ש"א מכחישו ויש לו מגו, חלל כשהוא צאמר שעיקר סמיכתו עליו, צה"ל לכו"ע כל שצא והכחישו דלא אמר בן, לא מהימן צמנו [כנגדו] אף שהוא רק ע"א, כיון שאין כמו חלל ממנו לא עדיף מנצרה דחתי מיני, וכ"ז כחזקה או עדים דמשקר ואינו נאמן צמנו לכו"ע. ובדק"ב ע"ג הביא סתירה לסברה זו מתש"י הרמ"א סי' ס"ו, שגדון שמשן שמכר חמאה ואמר שראובן חיקן לו, וראובן מכחישו, וכתב דמשמען נאמן צמנו דהוי אמר חקנתי בעלמי, הרי אף שחלל צראובן מ"מ נאמן כנגדו צמנו, מיכו נראה דהאמת כדכתבתי, מדמפקינן להך אמתא מחותי בעלה ומפסדינן לה כתובה נמי, לדעת כמה רבנותא [ע"י צאות א"י], ודאי פשיטא להו דמשקרת ולכרי אין להאמינה צמנו, ודברי הרמ"א אינם חלל צמידי דרבנן, דכלא"כ סיים שם דכיון דיש חולקין וכדברי דב"י נאמן חליין דרבנן לקולא [ומהימנין להב' כמובא צאות ד"י], לכן סמך להאמין צמנו אף דהוא נגד הסברה דודאי משקר, חלל צאיסור חורה יודה הרמ"א דאין להאמינה צמנו מטעם דכתיבא. [והנה הוא מעתיק התש"י מהע"ז שהביא רק תחילתה וסופה, ואמנם הרמ"א עלמו שם מזכיר הטעם דהוי דרבנן, חלל צמכל שכן, וגם לענין טעם נאמנות הב' בגדון שהוא ולא לענין המגו, א"כ י"ל דה"י כותב צמנו גם כלל טעם זה. מיכו התם כתב עוד טעמים להאמין לבי מלכד המגו. ועמ"ש שהעיר מהא דפי' המדיר דפי' חיקן לי הכרי דהראשון נאמן, וצחוק החילוקים כתב גם דכרי ה"י צחוקט טבל, חלל כנראה שבעיקר כ"כ לענין עיקר הנאמנות, ולא דמ"ש אין להאמין צמנו דהוי להוליא מהחזקה, וע"ע מ"ש על חשו' זו צט"ו יו"ד סוסי קצ"ו וצנקה"כ שם].

ט/ג. ובשיש לשער שכפירת הא' שלא אמר הוא משום שפחד שיתצטוו למשפט, ומתחילה שערנו שיכפור. בח"ס ח"ב סי' קל"ה, בסיפא גוי א' שגוי פי' אמר לו [צמסל"ת] שגיסו הרג ליהודים שצמקום פי', ונחן לו חפץ משלכם שישחקו, וכשהוצאו [הגמסל"ת ה' וגיסו] לפני השופט הכחישו כל דברי הגוי שהוא צפניו, אחר שציאר צעטס נאמנות הראשון, דאף דצתסם ע"א הרי המתיר עדיף דהוי כב' והמכחיש כחד, מ"מ כשהוכחש מהאומר צשמו לא חלים כמו כ"כ כו', וכג"ל צהרספה לאות א', הוסיף צדי"ה אף, דמסברה י"ל דהיינו דוקא צאופן דכשהעיד זה צשם פי' שמה היינו סוברים שאם נשאל לפי' גם הוא יאמר בן, [מש"ב] נהי דא"ל לשאלו, שהוא מהימן [שכן ח"ל פי'], מ"מ כשאירע שפי' כופר צהא חיתא למ"ש לעיל, חלל חס מתחילה מיד [כשהעיד צשם פי'] לא עלה על דעתו מעולם שפי' יודה וידענו מיד שיכפור חס נשאלנו, כגון שאומר פי' אמר לי שהרג לפי', וכג"ל, ואפי' שמה סתם נמי לא יאמר לנו, שירא לנפשו כיון שהגיד לזה שהוא ה"י עם הורגיו, [וכ"ש שלא יודה צפני השרים על עלמו [וגיסו] לחייב ראשו למלכות, מדבריו שם צדי"ה גם], א"כ כיון שזה

בלא בירור, אבל אם באמת יבוא ויכחיש, אפשר שלא יהא נאמן במגו, וכדמסיק גם המחבר, אלא דע"כ"פ מוכיח מהרדב"ו דיש לומר מגו כה"ג דהוה הסענות שחת, או דלא גימא דהוי מגו להוציא מחזקת א"א, וכמ"ש העזרת נשים המובא בהשטטה לסוף אות א' ד"ה והא. ובדק"ב ע"ג כתב הנחפה בכסף והמגו דאמירת. סתם מת' שכתב הרדב"ו, צ"ל דהיינו שתאמר שמעתי מאיש א' סתם, אבל לא שתאמר ראיתי מת' דבכה"ג לא הוה הסענות שחת, וכמובא בהשטטה הצ"ל.

(*) ע"י בעמק שאלה סי' כ"ב שבי' ובהו י"ל דלא שייך פלוגתא דהרמב"ן והרא"ז [שבאות א'], דני' דטעם הרמב"ן והר"ן דהא' נאמן משום דיש לו מגו שהי' יכול לומר שקר אמרתי, דנאמן לחזור ממה שאמר חוץ לב"ד, כמ"ש הר"ן [תובא באות ח.], והרא"ז סבר דאינו מגו טוב לעשות עצמו רשע, ואם שייך מגו זה בגוי, הנה להר"ן דגוי מגוי צ"ל שהא' ג"ב הסל"ת [דכמיבא בסעט"ו סעט"ו ע"ש באוצה"ש], א"כ לא שייך מגו דשקרת דהא גוי זה מסל"ת שגם הא' הסל"ת, שחזקתו אומר אמת, ולהתה"ד [המובא בשו"ע שם] דא"צ שהא' יהא מסל"ת משום דשאלת גוי אינה פוסלת, א"כ שפיר י"ל מגו דמבוכה הייתי, וי"ל דכו"ע מודו דבו י"ל מגו זה, דלא שייך לומר בעכו"ם דא"צ מגו טוב שיעשה עצמו רשע שמשקר, וא"כ תלוי בעיקר אם הגוי הב' הסל"ת שגם הא' הסל"ת י"ל דלכו"ע נאמן הב' ואם הב' הסל"ת ששאל להא', א"כ [להר"ן בלא"ה לא מהני דאינו מסל"ת ואם להרד"ד דמוציא ע"פ שאלת גוי, י"ל דכאן לכו"ע נאמן הא' להכחיש

בעלי סתם, דילמא שמי צ"ד מהכחשה, או שיצא גם שם הפד להכחשה, או דסגרה דלא יאמינו, ומימ לכל הפירושים כי אם הלכה לצ"ד אחר נאמנה, ועל הקושיא הבי"ל דרש"י סוגר דלון לנו לחייב לזה קרבן מפני עושה או יראה. [ועי' גשיות לעיל ט"ז גיטין ס"ג] מה שזן בדברי הריטב"א המוצא צניס. ועי' בהוספה לאות ב', די"א דהרי"א וסעי' מיוירי בהלכה לצ"ד אחר].

יא/א. וכשדברי הראשון בהגדה הראשונה הוצרכו קצת בירור כדי להחזיר, אם יכולה ללכת לצ"ד אחר כדי להחזיר. נחמה בנספח ח"ב ס"י י"ח, בהעיד עמפ"ע שפי נשרף בספינה, ודנו הרבנים דאמנם אין לחוש לצדדמי ויש להחזיר, אלא דמ"מ יש לברר אלא עד האי פרטי הדברים, ואמנם אח"כ צא מכחז מהאי שלא ראהו נשרף אלא יורד לים ע"י קרשים ואח"כ נפרד ממנו, ולמחר צא לאותו מקום ומלא רק מתים אבל לא ראה מי הם, וכחצ בדף ק"ב עור צ' דכח"ג אין לה תקנה שחומר צ"ד אחר מת בעלי בסתם, דעד כאן לא נחצו הפוס' הבי"ל אלא בדון הגמ' דהאשה אמרה מעיקרה מפי העד עדות ברור שמת בעלה, לכן אף שהוכחשה צ"ד זה, יכולה לילך לצ"ד אחר שאינם יודעים בהכחשה וכו' היחר בדיון, אבל הכא שמשקרה אינו עדות ברור והוכחשה אינה יכולה לומר צ"ד אחר מת בעלי סתם, ולריבא לומר הענין כמו שהי' וינערכו לברר ויוודע בהכחשה.

פס"ק ע"ו. (דג"א א'). ועי' בחש"י הר"מ ישראל (בעל המשאח משה) שצקול אלי ח"א ס"י י"א, שהעלה בסוף, שהאומרת ברי לי שמת בעלי, שכן אמר לי פ' שנהרג בעלי בצירור, דכ"ע אי ליחא קמן דנשיילי אף שאפשר לברורי מיני ע"י כתבים לא יכון לעגן האשה אפי' מעט מזער. ומקודם שם כתב שאין חילוק בזה בין אמר מת או נהרג, דלא חילקו בזה אלא לענין אחר סתם, שמעתי שנהרג, משא"כ באומר מת בודאי מחמת ההריגה, כמבואר בסח"ר בחש"י ס"י ג', ע"ש בד"ע ע"ג.

ובתב בערוך השלחן סעיף מ"ה, דאין לתמוך למח בעד הראשון המעיד לפנינו שואליו אותו איך ידעת כו', כמוצא בסעיף ה', ובצמפ"ע אין שואליו להראשון אף שיטנו בעיר, דהוא משום דקו"ל אין בודקין עידי נשים דרישה וחקירה משום חק"ע, דהיחצא [בסעיף כ"א], ולכן כחזה הכי מעיד שמע מפי שמת, די צדק, ואם נקרא להראשון ונשאלוהו בפרטיות ה"ז דמי לדרישה וחקירה, אבל כשהראשון מעיד לפנינו אי"ז בכלל דו"ח, דהרי עיקר הדבר שואלים אותו, דהא גם צדינו ממונות אי"ל דו"ח ומ"מ שואלים להעדים איך ידעתם שזה חייב לזה.

ולדינא, אחר שכתב בצמפ"ע דהח"מ חולק וסובר דכשהראשון בעיר לריך הצ"ד לשלוח אחריו לשמוע הפרטים מפיו, הוסיף, והכי מסתבר, דכיון שהוא בעיר למח לא נצטרך הדבר, שהרי [עיקר השאלה] אי"ז בגדר דו"ח כמ"ש, ואחר שהצ"ד דכ"ש והעז"ז חזקו לפסק הרמ"א, כתב, אמנם מלאנו להצ"י בחשוכה [ס"י ג' מדיני גמסל"ת] דאם העד במקום קרוב שואליו אותו, ואם לאו אחתה שריא, עכ"ל, אמנם כשהבי' מנצח עדותו כולד יודע שמת, ודאי שא"ל לשלוח אחר הראשון, כמ"ש במרה"ל, וכן עיקר לדינא.

הריב"א ה"ז צניס, הוצא דבריו בהוספה לסקע"ד, ע"ש שכי שכי"ד הרמב"ן. וכ"כ הרדב"ז ח"ד ס"י חלק ש"יג דמדברי הרמב"ן והריטב"א בשבועות נראה דשילולין ל"י כיון שהיא חלתה צו ולא סמכה על עולמה לומר מת בעלי סתם.

שם. וכשיש איוח ספק בעדות, באופן שמדינא יש להקל, אם מ"מ צריך לשלוח להעד לשאלו, או א"צ להמתין, (ואופנים שונים בזה). צמפ"ע ל"ד ח"ב ס"י ס"ג בדקמ"צ ד"ה וקשה, אחר שהעיר שיש קלח סחירה בדברי העד, ויישצס, כתב, ועכ"ז

גוי [מסל"ת] אינו נאמן הגוי שפיהם דיצר הוא להכחישו, וכ"כ הכ"י בחש"י אלא שאין ראוי ממנו שכ"ה גם להרמב"ן, ולדעתו הא גם בצמפ"ע אין האי נאמן [וכנ"ל בזה ח"א]. וכ"כ בעזרת נשים סקס"ו, ושכ"כ הכ"י [וגרסה שמוכח ממנו גם להרמב"ן, מדכחז וכ"ש], וז"ל וכ"ש צ"ד שער ישראל מעיד על הגוי שדיבר כך במסל"ת, אף שהגוי מכחיש שלא דיבר אין חוששין לו וסמכין ע"ד ישראל, ע"כ, ואף שצמפ"ע כה"ג אין הלכה כמותו, בזה אזלינן להקל, ומהר"מ אלשקר ס"י ק"כ באמר הגוי אח"כ שקר הטדתי ושהישראל שאמר צמני למדני נשקר, העלה דמסתבר להחמיר, וגרסה עמו דמדמה לה למ"ש הרמב"ן דאין הכי האומר משמו נאמן, ולענין הלכה נ"ל דכח"ג שבעיד הישראל מגוי והגוי מכחישו דאין לחוש להחמיר אפי' לכתחילה. [ועי' בחזקה"פ לסעיף כ' צמ"ן גמסל"ת שחזר, שכתב העז"ז עממים אחרים לדברי הר"מ אלשקר].

שם. יא/א. וכשהכחיש הגוי הא' להגוי הב' ע"י שאלה. צמ"ן שאלה ס"י כ"צ בגמסל"ת שסיפר צמ"ן גוייה שהגויים מכפר פ' הרגו להיבדוק, וכשחקר אותה השופט עד"ז אמרה שמועלם לא אמרה כן להגוי, וכתב דבזה כו"ע מודו דאין האי נאמן להכחיש, דהא אפי' להסוברים דגוי נאמן גם לאסור, כבר כתב הכ"י וט"פ דהיינו דוקא בגמסל"ת ולא ע"י שאלה, דכל שעי' שאלה אמרין דמשקר, אף שצ"ד הכי שאלה גוי, וא"כ לכאורה למ"ש הכ"ש סק"מ דהמכשיר גוי מפי גוי ל"ל דסובר דשאלת גוי אינה מגרעת, דא"כ יתחש שמת שאלו, א"כ צ"ד ממי' ליכא עדות, דאם נפסול חזרתה משום שהי' ע"י שאלה, אף שהשאל גוי, א"כ אין להכשיר עלם סיחת הגוי צמ"ן הגוייה, דשמת הכי ע"י שאלה, ואם נכשיר הסתחו משום דשאלתו אינה מגרעת א"כ מועילה גם חזרתה, אך נאם שחילק הכ"ש בסקמ"ח דשאלת שופט דהוי לעדות ודאי מגרעת, א"כ דצ"ד חזרה ע"י שאלת השופט לכו"ע אמרין שמשקרה, (והח"ס) [המוצא בהוספה דלעיל אות ע/ג] שהחזיר בדון בזה מטעם אחר, ל"ע מה הולך לזה, ע"ש), ועוד להב"מ (בלח"ה אין ריעותא צ"ד) שהשיג על הכ"ש סק"מ הבי"ל, וכתב דהמכשיר גוי מפי גוי י"ל דסובר דשאלת גוי מגרעת אלא דלא חיישין ששאלו, והר"ן דמלריך שיגיד הכי שהאי מסל"ת הוא משום דחיישין רק שמת לא אמר בקשור דברים, א"כ צ"ד שלפי ספור הגוי דיברה הגוייה בקש"ד (אף שאין הכרח שלא שאלה מקודם, וכמ"ש שם סוס"י כ"ג, אלא דמ"מ יש לתלות דלא שאל אותה), וכיון דלכו"ע לא חיישין שדיברה ע"י שאלה, א"כ שפיר לכו"ע אין הראשון נאמן להכחיש [והוא מסיק כאן מטעם דא"כ לא שייך מגו דמצודה אפי' וככח"י לאות הקודם, וע"ש מה שהעירו ע"ז, אבל עכ"פ כ"ה מסקנת ההלכה גם להטעם משום שהחזרה היחה ודאי ע"י שאלת השופט].

שם. אות י"א. הרדב"ז המוצא צניס הוא צמ"ד ס"י חלק ש"ג. וכתב שם עוד, דאפי' הרמב"ן הרשע"א והריטב"א בשבועות שם דמפרשי צמ"ס פטור העד מקרבן שבועה משום דהשביעיתו שלא לנודק כו', [וכמוצא גם מרצנו שמתה בהוספה לסוף אות ח' הבי"ל ד"ה הראב"י, ע"ש], מ"מ מודו לדינו של רש"י, דלא נאדו מפירושו אלא משום דקשיא להו דאכתי י"ל דהפסידה ממון בהכחשתו, דכיון דכפר, היא מרחתה לילך לצ"ד אחר לומר מת

להב' שלא אמר פ' מת. [מיהו עיקר דבריו בטעם הרמב"ן צ"ע, דהא ביארו הראשונים בהדיא דטעמו משום דתלה בראשון, וכמוצא באות א', ולפי"ן ה"ה גוי מפי גוי, ולא הוכירו כלל הטעם דמגו דשקר אמרתי, ועוד דמבוא באוצה"פ לסעיף כ' דיש מוכיחים מדברי הרמב"ן במקום אחר דאינו נאמן לומר שקר אמרתי גם על מה שאמר חוץ לב"ד, וא"כ ליכא מגו, ועוד די"א בגמסל"ת אינו נאמן לחזור, ע"ש].

פסולו ביחוד כיון דאמר שלא אחוי, וממ"ש חוסי' שם, ע"ש וי"ע), וכן צפ"ק דפסחים א"ע"ג דאמר דהם חזקתו דדוק, מ"מ דאפשר מצדיו כיון [וכי"ל], וכו"ל כאלו, אע"פ שהכחם הזה חיו לפניו, כיון שאפשר להצדק כשיצא או ישלח כתב, לא דייקנו ע"פ כיון שלא כתב שם דבר בצורה, וא"ת מ"ש מהלך דכחצות דכ"ג גבי צנתי' דשמואל דאמר והאליכא עדים צמדי"י כו', אמר לי השתא מיהא ליחנהו כו', הרי דאף דאליכא עדי עומאח (כדמוקי לה דהם צסוף) אפ"ה משום שהם במקום רחוק לא נחוש, כ"ש צנ"ד שאין בדבר צורך שאלות החכם יעיד לחוצה האשה, דשם יעיד לחוצה, הא ליחא, דהם כיון שחותרה ע"פ עולה שנאמנת לומר נשצתי ועבורה אני, הריכי בחזקת היתר עד שיוודע שנעמאח, והעדים כיון דלחנהו קמן כמאן דלחנהו [לגמרי] דמי עד שיצאו כו', אבל צנ"ד שכל מה שיש להחזיר הוא רק ע"פ אותו הכתב, עדיין לא יראה מחזקת א"ל כל שאפשר לצרר בדבר מפיו, ועוד דצקדושי"ן י"ג אמרין א"ס הקילו בשצויה דממולא נפשה צאפי שצויה (כמ"ש החוס'), נקל צא"ל, (מלמד מ"ש אח"כ דגם א"ס דדון צא"ל לצרר, הרי צנ"ד הכתב עולמו מוכיח דעדיין לא נאמר מהכחמים להחזירה, דכ"י כו' כלומר שקרוב ליעשות ולא נעשה).

וחוספ"ה ה"ש סאגיס הכ"ל, הרי כאלו ראי' חזקה וגדולה, דאף דקיי"ל החזקה מן התורה וסוקלין על החזקות, מ"מ אין סומכין עליה כשאפשר לצרר כ"ש ציגוגא דאדרבא בחזקת א"ל עומדת, דכשאפשר לצרר אין לנו כח להחזיר, [וחזקין נמי] דאף דצנ"ד נראה שהי' במקום רחוק מאד, כמ"ש צא"ל פ' שהלך למד"י בגבול סיסיליא, ואעפ"כ כתב דכיון דאפשר לצרר אין להקל, וגם מצויר צאמנע החשובה דדן צזה דין נעצב משאל"ס שילאח מאיסור דאורייתא, ומ"מ נכספק צדבר, א"כ כ"ש כשעומדת בחזקת א"ל דכל היכא דיכול להצדק אפ"י שיהי' צק"ה הארץ אין ראוי להקל, ובה דמורי צח"צ לא חש לזה כו' [כמוצא בהשעמט לסק"ד], אף דהם יותר קרוב להצדק, שהי' עתיד לצוא, וגם מהקום יותר קרוב, אינה סתירה לצדרי דהכל, דהם הי' עדות צרורה ומספקת, כמ"ש שם כמה פעמים להחזיר, וכ"כ צסוף שכותו מוכח שהדבר צרי, והכתב לרווחא דמילתא, ולכן לא חשש להמתין, אבל הכא שהי' פקפוק כתב להחזיר דמאחר דיכולים לצרר אין ראוי להחזיר.

וע"פ הנ"ל כתב שם כמה כללים בזה, צדף מ', דכל עדות דלרוב"פ מותרת וכמה פוס' מחמירים, א"ס הם פוס' מפורסמים דראוי לחוש לצדריהם, וכמ"ש הרשב"א [אחר שדן להיתר] ומי יקל ראשו נגד הרמב"ם והר"ף, מ"מ א"ס הוא דבר שאינו יכול להצדק תלין להקל ולהחזיר, כפי הסכמת רוב הפוסקים, אבל צדבר שיכול להצדק אין ראוי להקל נגד סדרת המחמירין רק ראוי להמתין ולשלוח לשאלו, וודאי צכ"ג הוא שכתב מורי כנ"ל דא"ס צדבר שלרוב"פ לא מהני, מה הולך לערוח ולהציר כ"כ ראיות [להחמיר] כיון שהעדות אינה שווה כלום, וכי ס"ד שהי' ראוי להקל, וכן א"ס צדברי העד יש צ' פירושים שקולים או שאי נועה להקל, כשא"ל להצדק תלין להקל, וצאפשר להצדק לא תלין להקל אף שיהי' העד במקום רחוק מאד, כמ"ש מורי, וזהו דוקא כשיש לחוש לפוס' מפורסמים, אבל צאינס מפורסמים אז א"ס יהי' העד במקום קרוב וכן שלא להקל עד שנשאל, אבל א"ס הוא במקום רחוק אין להמתין ולעגן. וכן א"ס הפי' לחומר הוא דבר רחוק מ"מ א"ס העד במקום קרוב לריק להמתין ולשאלו וא"ס לאו אין לעגן, דכ"מ מהצ"י צחש"י צדיני מסל"ת ס"י ג', שצ"ד מהר"ם שם שחשש חששות רחוקות, כתב דאין לצדור מלצנו שמה כך כונתו כרי להחמיר. ואעפ"כ כתב דמ"מ א"ס אפשר לשאלו כו' שהם במקום קרוב שולין אבל צא"ל לשאלו מותרת, ולפי"ז צספק הכ"ל צישראל מפי גוי ולא ידעין א"ס הסל"ת, אפ"י כשהעד במקום

וע"ז ישאלו את פיו שיצבר צדרי, ואף שמהר"ץ ס"י ע' כתב שא"ל לשאלו פי המעידים ולא דייקנו צדרי, וצב"א ראי' כו', כהם מצינו למהר"ק [כצ"י צחש"י] ס"י ג' שכתב ש"ס העד במקום קרוב ישאלו כו', וכו"ל צנ"ד, ונאמר דאפי' הרי' ווייל יודה, אכן צנ"ד אין כ"כ לורך. [אולי משום צנ"דו היו עוד עדויות. ובהם מ"ש צנ"ד אפי' הרי' יודה, וי"פ גם משום שהמקום קרוב, וכעמ"ש צכ"ט סק"ח ע"ש, ולא רק משום צנ"ד"י הי' הכחשה צדברי העד].

והר"ש סאגיס צחש"י שצאמר שלמה ס"י ד' דן צזה צאריכות מדל"ת וליקל, כגון צישראל מפי גוי ולא פירש א"ס הסל"ת, או ספק שחשבי וכיו"צ צעמפ"ע ישראל, ואותו ישראל נמלא במקום רחוק, א"ס נמתין עד שנשלח ונשאלו *), (ומה שהקילו הפוס' צעמפ"ע ע"פ ההצ"ד כו', חידוש הוא ואין לנו אלא צמה שאמרו הם כו', שם צע"צ), ומציא צדל"ת, דהריצ"ל [המוצא צס"ק קב"ט אות כ', ע"ש] לענין ישראל מפי גוי ולא הצדק א"ס הסל"ת, כתב דאין להחזיר עד שנשלח אליו, דכיון דאפשר לצרר הוי כאיתא קמן כו', ומהר"ש הלוי [המוצא שם אות כ"צ] כתב דהם הי' מקום קרוב, אבל חילו הי' כמהלך ז' ימים הי' מודה דלא שילין, אבל לא משמע כן מלשון, דסתמא קאמר, ואדרבא מדחזר והצריך כ"כ וכתב דצדליכא ה"י פעמים שכתב שם לא שרין עד שנחקר כו', נראה דאינו מחלק בין מקום קרוב לרחוק, וכן הרי' סמוט צחש"י הצ"י כתב דכל שיש [לצדרי] ויש איזה גמגום דלריך לחקור. ומוכיח ממ"ש צפ"ק דפסחים המשכיר צית לחצירו כו' ונפ"מ דליתא קמן דנשילי, הרי דצאיתא שילין, ולכאורה ל"ע הא דאדרבא מוכח דדוקא צדאיתא קמן שילין, ומה"ט דהם הרי' הלוי ראי' ז', מוכיח כיון דגם מורי [המהר"ע] מוכיח משם, דכצסמון, ל"ל דליתא קמן] דהם, אין הכונה שהלך לשוק אלא שאינו צעיר, שהלך לו, ולפי שהזמן קצר יגיע זמן הציעור לפני שנוכל לשאלו, [ועמ"ז כ' המהר"ע], אבל חילו יכלו להמתין היו שולחים לשאלו, ולא כדדחה הרי' הלוי, והרי' הלוי האריך צזה ונשאר צספק, ואח"כ הציא למהר"מ חלשיך שכתב צכיו"צ דאין להמתין ולעגן עד שישלחו לחקור העד, ועל צדרי סמך, ואעפ"כ כתב דכ"ז להלכה ולא למעשה, אבל מורי צענין כיו"צ [מסיק שריך להמתין, וכצסמון].

וזה תו"ד המהר"ם צח"א ס"י מ"ה, צא' שנצטע צמשאל"ס, וכתב חכם א' לביתו שערח למלא עדים על מיתתו ויש פסק מהכחמים ע"ז ושאל השואל א"ס יש להחזירה עפ"ז, כיון שבי' עליו י"ע דמשמע שפשוט אלו שכתב מת מחוך הקצ"ע צצידו, ועוד מ"ש שהוליא קבלת עדות שראוהו מת ואשחו מותרת, שנראה שצמיד מפי עדים שראוהו מת, וכתב דאפי' א"ס היו צדרי מורין להקל כשא"ל להצדק, עכשיו שהוא קיים אין להורות ע"פ צדרי עד שישאלוהו שיצא הענין ככתב, שאפי' במקום שסמכו חכמים על החזקות להקל, כשאפשר לעמוד על צירור הדבר לא יחירו אלא צדבר בצורה, (ונציא ראי' מקדושי"ן ס"ז צ' מענין דבעל מוס

* כאן מביא ראי' מהטויר"ד ס"י צ"ה שלענין תעובות במינו ובשאינו מינו כתב דלא תלין להקל אלא בנשפך ולא כשישנו אלא שאינו בקי לשער כו', ומשמע דאפי' נמצא הבקי במרחק או שגם ע"ש וי"ס או שיתקלקל המאכל גמי לא הקילו אלא בנשפך כו'. [וא"ל צ"ע דלמש"ש הב"י הסעם בשם הר"י משמע דלאו משום דאפשר להתברר הוא, דכתב דא"ס נקל באי אפשר לעמוד עליו והיו כל האיסורים בספק וכ"א ישער כנראה בעיניו, לפיכך השוה מדוחיהם, ולא הקילו אלא במה שבה באקראי בעלמא כגון נשפך וכיו"ב, ע"כ, וגם לא משמע דמיידי התם שידוע שיש באיזה מקום בקי היוודע לשער, ועוד דהיכא שיתקלקל המאכל עד שישלחו או בע"ש וי"ס, הרי י"ל דחשיבא לא אפשר לברורי, א"ו כנ"ל].

ה' שם דבר המגרעת העדות כשאלה וכו', יש לתפוס דברי בעדות כפשוטן, וכמ"ש בשם הרמ"ש, אכן כשבעדות עמדה יש הווי"ה כדוגם שצ"ח מ"ח, לנדוע שמיחתו ה' בחלק ויש לחוש כמה חששות וכע"ז כתב דאפי' כשאל"ה לזכר יש פנים להקל כהר"צ"ל דמקל בעמפ"ע כו', מ"מ באפשר להתחבר נמחין עד שדע חוכן הדבר, אבל צ"ח ל' ה' דבר ברור, והבשש שם ה' איך ידע ואיך שמע זה סמך להחיר וכתב דאין לעגן. [וע"ע בסק"ט סוף אות א' ובהוספה לסק"ל אות יג, ובס"ק קכ"ע אות כ"ב].

סעיף י

פ"ק ע"ב. אות ב. (דף ס"א ע"ד). צמ"ש צפנים מהמשיבה נפש דכא דמהני זה קול היינו בקול גברא במחא, מבואר שם דכא משום דכיון דנפרש צ"ק ממש חקשי קושיה בגמ' דילמא שד הוא, דצ"ק ממש לא שייך חי' בגמ' דמיירי שראו דמות אדם ולא ללו, (ומזה באמת ר"ל מקודם כהחוי"ע דמיירי בקול אדם), מיכו לא קשיא, דכא כחצו החו"ס דבעיר ל"ח למזיקין, ובשניה מגילה אהא דמשמטין צ"ק קאמר והני"מ דשמע קול גברא במחא, וא"כ ל"ק מרישא [דמשיאין ע"פ צ"ק], דאם שמע צ"ק כדחני בסיפא חני פ' כו' מה, [ול"ל דכוננו דרך דמי לסיפא זה שחי' קול גברא, דלא שייך צ"ק ממש שיכרזו אני פ'], א"כ הוי קול גברא במחא דלא חישין למזיקין, ובאמת קושיה בגמ' דילמא שד מזוין לא ארישא אלא על הלכו ולא מלאו שם אדם [דמשש קמא], דהתם מיירי בעמד על ראש הכר משמע שלא ה' בעיר, או דבראשי הכרים שכיחי מזיקין כמו בצורות.

גם בחפירת יעקב שעל המשיבה כתב דל"ק לנ"ד מהא דאין משגיחין צ"ק, דהתם לענין לפסוק הלכה שניתן לנו לזכר רק ע"פ החורב, משא"כ כאן שהוא רק תורת עדות שפי' מה, משגיחין צ"ק, ור"ל מפי"א דסנהדרין מ"ה, ע"ש בחוי"ע שכי' דלהתורות לרי"ד צ"י נביאים. וכ"כ בהגהות ר"י אב"ד ברנן על יצמות [בר' וילגה] בדק"ב, דל"ד להחם כו', משא"כ לענין מעשה שנעשה למה לא נהימניה, ובכל מקום אמרי' אס' יבוא אלי' ויאמר כו', ולמה לא נסמוך ע"ז יותר מעל ע"א וגמסל"ה. וכע"ז צנחור שרגא על יצמות שם, דכא דאין משגיחין צ"ק היינו כשנריך עדות ועכ"פ עד כשר או להכרעת הלכה, זה אמרי' ע"פ שנים עדים יקום דבר ואחרי רבים להטות, אבל בעיגוגא דח"ל עדות רק לידע האמת מהני צ"ק, דל"ח צ"ק לסיקרא למי שידע להשתמש צ"ק. ובהג' הרש"ש שם כתב דמ"ש חו"ס דאין משגיחין צ"ק היינו אליבא דר' יואשע, אבל אן לא קיי"ל הכי, דכא קיי"ל כצ"ה אחר הצ"ק.

ועיי' במהר"י סמוט שכתבו הכ"י דיני מסל"ת ס"י ב', שר"ל מחלילה דהי' אפשר לפרש דצ"ק דמתני' היינו ילא קלא דלא פסיק בעיר פ' מה, ושפ"ש שמו קול לועקת פ' מה, בל' לאפוקי מפי' זה, משום דקדל"פ הוי קול הצרה בעלמא דלא מהני [ע"י סעי' ג'], אבל הכא כיון ששמעו דבר מפורש פ' מה עדות מעליא הוא, ע"ש. וע"י צסס חיי ס"י י"ז דל"ז ע"ד מ"ש על דבריו. והנה במשיבה נפש הכ"ל הביא חש' מהר"י ב' רצ שבוזבא צמ"ע ס"י קפ"ח שהביא חש' הגאונים [שהאזירו לנדונם ה'] דמשיאין ע"פ צ"ק כו' [וכי' מהר"י ב' רצ] אלמא חזין לגאון דבקול הצרה בעלמא כו', וכי' ע"ז המשיבה נפש דאף שבוזבא מאן חכים למשרי כה"ג, עכ"פ למדנו שמפרשין צ"ק כפשוטו קול הצרה, א"כ י"ל גם צ"ק שהוא כעין האומר במגילה נמי משיאין. [אולם שם משמע דבוכחתו דמהני קול הצרה הוא משאר דברי הגאון שם, והבחינויותו מע"פ צ"ק נראה דהוא להוכיח שא"ל העדוה עדות ממש].

שם. סוף אות ג. (דס"ב ע"א). וכי' עוד שם דבעיליפון כה"ג שידוע מי מדבר כו"ע מודו דיש ע"כ דקלא, ואפי' החולקים על השנויי [המוצא בסק"פ אות ב'], דהתם רק מקולו הנשמע דנו בדעתם שהוא פ', משא"כ במדבר דבעיליפון שאומר [אני פ' מוריש

במקום רחוק לריך להמתין כו', (וע"ע מ"ש בזה בהשמטה לס"ק קכ"ע אות כ"ב).

עוד כתב דגם לענין ס"ס באופן דיש להקל, נראה דיש ללמוד מכל הכ"ל דהיינו דוקא במקום שא"ל להתחבר, אבל כגון י"ד דיכול להתחבר ע"י שישלחו לשם, אין להקל.

ושם בקיצור הכללים שבדמ"א כתב עוד בזה ד, ישראל מישראל אס' הספק הוא דבר הקל שמצטל בעדות אין להקל עד ששלה לשאלו. ובאות ה', כל ספק שיפול בדברי העד, אס' הוא מהספיקות הכתובים בספרי הפוסקים שראינו שחששו להס', ראוי להמתין ואפי' שיהי' העד במקום רחוק, ואס' לא נמלא בפוסקים, אס' הוא במקום קרוב ראוי שלא להקל, ובמקום רחוק אין לעגן, ומוסיף דמ"מ לא תזיתו להני כללי שכתבתי להלכה ולא למעשה שלא הספיק הזמן לעמוד על כל דבר ודבר. ולענין שטור מקום קרוב ורחוק, מביא למ"ש הר"ש הכ"ל [שחילק בין גזון הריב"ז דהי'] מהלך צ' ימים דהוי מקום קרוב [לנדונם] דהוא מקום רחוק שחור יותר ממהלך ז' ימים כו', ואין לדיון אלא מה שעיניו ראות. ובנדונם שם כתב מחלילה דל"ת, דאפי' חת"ל דכשבעיד מפי א' ראוי להקל דנימא שאפשר שאותו האיש מת כבר ולמה נעגן האשה זמן רב, [מיהו] כגון דנ"ד דבעיד מפי אשתי רישוד שהס' קהל גדול, יש לדון אס' ראוי להחיר עד ששלה לשם ונשאלם [על חיוב שלמה אמרו שמת ולא לסמוך על הוכחות שכתבו הרבנים כו'].

ובאמר שלמה ס"י ה' השיב בדנ"ב א' ותמה על מ"ש דנ"ד חמור טפי משום שהעיד מפי קהל גדול, וכי' מי זה אמר שהעיד בגוי מפי כל ק"ק רישוד, דאף שכתוב בהשאלה שהלך לבית היהודים ששלמה זה ה' רגיל לכול שם ושאל כו', הכי פשיטא שאין הטובה שחכמניה ה' צבית כל אשתי רישוד כו' [אלא בל' מהס'], ואס' גזון ממה שאמר ששאל ליהודים בלשון רבים, י"ל ששאל [רק] ליהודים במקום ששלמה חב שם. ובעיקר הדבר הביא להצ"י הכ"ל שחילק בין מקום קרוב לרחוק, והביא גם למחרים אלשיך הכ"ל, וכתב דמה שחילק הר"ש הלוי בן דברי הריב"ז, יש לדקדק בן מדבריו, שכתב הכא דאיתא העד צעירין ואפשר דנשייליה, ואס' איתא דסבר דאפי' הוא בקצה הארץ לא שרינן עד שדע, הול"ל הכא דאיתא העד בעולם, אי' דסבר כהצ"י, והוא לשופרא דמילתא וכמ"ש שם הכ"י, כדי שלא ילא מצ"ד דבר שאינו מחוקק, וכן נראה מהמשפט לך [הכ"ל בחילול ההוספה] דסבר כהצ"י, גם הרמ"ש ס"י ל"ה בזהו נדון דבר"ש הלוי כתב בזהוה חשש, דעוד אני אומר שאפי' נאמר שחם ה' במקום קרוב שחי' נכון לחקור אס' אמר מסל"ת או לא הכא שהוא מקום רחוק אין לחוש דיש לנו לחפוס העדות כפשוטו שלא ה' שאלה כו', וא"כ כיון דכל הני רבנותא יש להסביר ולפרש דבריהם דכולם בחדא שיטה קיימי, נראה דיש לקרב הסברות כל שאפשר והכי נקטינן, ואף דמהררי"ע צפי' מ"ח הכ"ל נראה דאפי' שיהי' בקצה הארץ נמחין עד שדע, הנה צפי' ל' משמע איפכא, ונראה לקיים שחי' דיש לחלק בין כשפסע דברי העד יש די להחיר אלא שאלו באים לחוש דילמא

י' ותנה הרמ"ש כ"כ בדס"ד ע"ג על דברים אלו: דבר נתפשט המנהג בהתה"ד דגמפ"ג סגי בסתם ולא חיישינן דהראשון ע"י שאלה דיבר, וגם העדות שקיבלו בני טריקולה מפי גוי בלא שאלה ה', כיון שאנו דרשנו מהם לחקור ולקבל עדויות ולהודיענו תוכן הדברים, וכן עשו, מסתמא שהם דייקו וכתבו הדברים אלינו בהוייתן בלי תוספת ומגרעת, ואילו ה' ע"י שאלה היו כותבים שאלנו לישמעאל, וכיון שכתבו בא הישמעאל בפנינו, משמע שמאליו בא וספר הדברים, ובהו אין ספק, ע"ז הוסיף ועוד אני אומר וכו'. ובסוף מסתמא מה גב שהיא זקוקה ליבם ועכשין מודמן מה היבם אם לא ישאנה עכשיו ילך לדרכו וינחתה צונת, ולכן יראה שהדבר פשוט שאין לענות.

הולך למפסק ה' כר"י, דסמך על מה שהביא מסקנת המשנה כו', וממילא שמתקין דהל' כר"י וכדרייתא דמסייעא ל', ומה שכתב צ"י מי שחזרו הוא חידוש אחר, דמכתי כחצ צמי שאינו מדבר ע"י שזדקין אותו כו'.

א.א. ידיעה ע"י העליגראף. בחושפות ראש (אנקאווה) סי' מ"ה כתב דמכתי כחצ השלוח לחצירו כו' [כמוצא בפנים אות ב' ד"ה ובעז"נ], דה"ל השולח מוסר כחצו לבית העליגראף ומעתיקים שם דבריו בלא תוספת וגרעון, ושולחים למי שנשאלת, ואף שהוא כתב גויס, ה' כחצו משם המשלח שהוא ישראל כו' [וכנסקפ"ע אות ו'], ועליגראף עדיף מכתב הבא בדואר ש' הח"ס המוצא בפ"ח סק"ג שאין בו חשש זיוף, דהתם אפי' אח"ל דיש חשש זיוף, וכדמצי צ"ח סק"ט ופ"ח סק"ג, צ"ד ודאי יודו, דה' הכ' כמ"ש המשלח כך מעתיקים, ואין לחוש דילמא גוי או א' מה' הפסולים [הנז' בסעי' ד'] כתבו והביאו הכתב לבית העליגראף, דהוי מילתא דעזידא לאגלויי, ובפרט שאפשר להתבצר חוקף, דאם פס החתום כשר לעדות אשה זו, הרי יכול המקבל לשלוח אליו חוקף עליגראף לשאלו אם [הוא] השולח, ואז בודאי שבעלי העליגראף לא ימסרו חלל להמשלת, וממנו יתבצר ולא יהי' שום פקפוק, זה מ"ל אם יעלה לרצון לפני המורים.

שם. אות ג' (דס"ו א'). בכתב המושלך). ועי' צה"ס שצאח הסמוך דמוכח מהתוס' דהירוש' דמלא כתוב מיירי במלא בשוק, ולא [רק] בעד עלמו שכתב לזכרון ואינו זוכר כעת, ודלא כהמדרכי [ע"י פנים צאות צ'].

ג.ב. כתב הנמצא בשדה. צה"ס ח"א סי' מ"ד ד"ה ועיין כתב [דלא מהני], דביצמות דקכ"ב ע"א לענין הא דשמעו קול דסעי' י', מבוחר שם, דאף דל"ה ללר, משום דמקום שא"א נותנים אפי' שאין מכירים כו', מ"מ חששו לשמא שד הוא, אם לא שהי' צבואה דצבואה, ע"ש, א"כ הי"נ יש לחוש שמא שד כתבו, ובשטר לא שייך צבואה דצבואה, אע"כ מ"ל דה"נ מיירי במלאו בעיר דשם ל"ח לשדים, ונ"ל שזכו כונת התוס' שם ד"ה דחזו, שהביאו מקודם דבהא דשמעו קול הג"ל כ' צירוש' דמיירי דשמעו בעיר ולא צדקה או צבור, דמש"ה ל"ח לשד, ואח"כ הביאו הא דמלאו כתוב כו', וכבר נחקשו צ"ח סק"ט ומהר"מ אלשיך סי' קי"ח על סמיכות הענינים, ולדעתי כוונתם לומר דה"נ הירוש' דשטר מיירי שכלאו בעיר ולא צדקה, דאלי"כ נחוש לשד כנ"ל, ומזה מוכח נמי דס"ל דמיירי במלא בשוק ולא בכתב לזכרון כו', [וכצאח הקודם]. ועי' צה"מ סק"כ שכתב דלחד דיעב צש"ע סי' רמ"א סעי"ו כי היכי דל"ה ללר דללא אפשר הי"נ ל"ח לשד [וכמוצא בפנים סק"ד אות ג'], וי"א דחיישי לשד ומלכתי צבואה דצבואה, משום דאפשר לצרורי, דסברי דקריאין בזה. [ולפ"ז בשטר דל"ש צבואה דצבואה, כנ"ל, וליכא לצרורי, א"כ לכאורה גם לה"א שם ל"ח הכ' לשד וחסיגי אפי' מלא במקום דיש לחוש].

פ"ק פ"ו. (דף ס"ז מור ב'). עב"ט סוס"ק ל"ב מהצ"ח סק"ט דלריך להיות כתוב גם שם מקומו. וכן הוא בע"ז סק"ו, והוסף עוד דכן מ"ל צס"י י"ב, דהא איתא לקמן סעי' י"ח דלריך גם שם עירו, וכאן לא נחית לזה. וכ"כ צ"ל סי' י"ח דלא צ' הרמב"ם דין זה רק להורות שעדות בכתב מהני, ומיירי בגוונא שאנו יודעים על מי הוא מעיד בכתב. ועי' באוה"פ סעי' י"ח ס"ק ק"ג אות ג' מהמ' פוסקים שהוכיחו מלשון הרמב"ם בזה דכל שהזכיר שמו ושא"ל לא צ"י שם עירו. ועיי"ש עוד בזה י"ב מהמ"מ אלשיך סי' קי"ח שלפי שיעורו שם שמחלק בין שצ' העד הראשון לפניו דלא לריך גם שם עירו ובין עמפ"ע דלא צעין ש"מ, כ' דהיינו עטמא דמלא כתוב בשטר דכ' רק פצ"פ, דכיון דהכתוב איננו, אין לריך לאכדורי אחר שם עירו, ועיי"ש מש"כ אהא דנשתחק דסעי' י"ב. ועי' בזה עוז סוס"ק ע"ג מ"ש לחלק ע"פ הח"מ סק"ל, בין אם

מודיע [פ' מת, ונוסף גם ע"ע דקלא, דודאי כו"ע מודו דאזלינן בחר עדות המדבר, דהוי ממש כמוסר עדות בפנינו.

שם. סוף אות ה'. בפנים הביא מהבית דוד דגם על נביא אמת אין סומכין בעגונה. חולס בהבנות לר"ה אבד"ק צרלין ליצמות שצ"ס וילגה דקכ"ב כתב בחוק דבריו ואילו אחי נביא ואמר [שמת] ודאי שסומכין עליו. [ועי' במאירי לכתובות עמ' 45 ובהע"ו שם].

ועיין בבית יוסף החדש דף ע"ז ד' שהביא מה שעשה הגאון המקובל ר' נפתלי הכהן להחיר עגונה ע"פ שם שהשליך בים וביצשה שאם הי' חי הי' לריך לבא, וכתב ע"ז דמה שהרעישו עליו בחש' האחרונים איך אפשר להחיר ח"א ע"פ שם דהוא כעין נבואה, נראה דרק צבורא דבר שייך לא צממים היא, משא"כ זה שהוא רק חסרון ידיעה אם בעלה חי, ועיי' שם נגלה לו שהוא מת ואז נעשית מותרת ממילא עפ"י חורה, אין בזה שייכות ללא צממים היא, מאחר שאינו כי אם גילוי מילתא בעלמא. [גם לכאורה מכל אלה הדנים דעת קול ממש מהני, א"כ גם נבואה יהינן].

פ"ק פ"ב. אות ב'. (דף ס"ג ע"ג ד'). וצבואה שרגא ליצמות קכ"ב ד"ה ודילמא, העיר ע"ד העזרת נשים (המוצא בפנים) שכתב דחששא דרבנן הוא, הרי ר' ערפון מתיר לרחה בחרומה, ואפי' לר"ע עכ"פ ספיקא דאורייתא הוא, ולדבריו ש' דיש ס"ס, הרי אפי' ידעינן דאיתא לר' הוי ס"ס, שמא אינה קולה ושמא אמת אמרה, ואם כונתו לחלק בין ג' ספיקות לב', הול"ל דאיכא הכא ג' ספיקות, ובאמת מ"ל דאפי' לא צעין מחפך, מ"מ צעין שספק א' מתיר יותר מחצירו.

סעיף יא

פ"ק פ"ה. אות א'. (דף ס"ה ע"א). ובא"ז ח"א סי' תרל"ו מביא להפלוגתא שצירוש, וכתב דנראה דהלכה כמ"ד דלא מהני, דהנה צירוש' מביא סיעתא מצרייתות לזה ולזה, והסיעתא להפוסל איתא בהדיא, דהניא יפה כח העדים משטר כו' מלאו כתוב בשטר מה פ' אין משיאין, ואילו הסיוע להמכשיר הוי מדיוקא, דהניא ע"פ שנים עדים [לא ע"פ כתבן] ולא ע"פ עמפ"ע וכו', ועכשיו אין מעידין ע"פ עמפ"ע, פי' בחמיה, וכי עכשיו אין מעידין ע"פ עמפ"ע, וה"נ מהני ע"פ כתבן, ומשום עיגונא אף דמה"ל לא מהני כו', וכיון דהביתר לא מפרשא בהדיא רק מדיוקא, דילמא איכא למדחיא ואף דלא דחי לה תלמודא אעפ"כ מניחין את הסתום וחופסין את המפורש, ומביא להרמב"ם שכתב דמשיאין, וכתב מיהו אם צא מעשה לידי איני מתירה להנשא אצל איני אוסרה להנשא. ובפירוש מלא כתוב בשטר, כתב דנראה דה"פ שכתב אני ראובן עד שמת שמעון כו', ואע"ג דלא ידע ממנו [נראה שז"ל: דלא ידעי' מנו] ראובן החתום על השטר דמד"ל לא שרינן לה אפי"ה משום עיגונא מתוך חומר שצאפה, התיירו. [ולא מלאנו בפוס' שיביאורו וגם הוא נגד כל הפוס', והעחקו דבריו לשלמות הענין].

ומהר"ם אלשיך סי' קי"ח אחר שהביא למ"ש הריעצ"א והר"ן המוצא בפנים צדעת הרי"ף והרא"ש שכן פסקו צ"י מי שחזרו, כתב דזה דוחק לומר דמש"ה סתמו הפלוגתא דירוש' כאן מפני שסמכו עמ"ש שם, דלאו אורחיהו לאחויי פלוגתא צדעת מסכתא ולמפסק דינא צמ"י אחריתא, והאריך להוכיח שכן דעתם בדרך אחרת עיי"ש, וכתב צס"ד חשוכה, דצרייתא דמסייעא לר"י דמהני שטר איתא בהלכתא, כמסקנא דמתני' בחר שכלאו חזר לריב"ב דמהני עמפ"ע וכו', הלכך מאי דקתני נמי בזהאי צרייתא דמשיאין ע"פ כתבם הוי נמי הלכה, אצל צרייתא דמסייעא לרבין, דקתני העדים שאמרו מה פ' וכו', דמשמע ד' עדים צעין, איתא דלא בהלכתא, [דנשנית לפני שהוחזקו להשיא ע"פ ע"א וכו'], וכיון דהרי"ף שם הביא למסקנת המשנה דמשיאין ע"פ עמפ"ע וכו', לא

אלה מ"ש ברופא כו' [ועי' עד"ז בס"ק ק"ג אות ז' ח' וי"ג], ויש עוד להוכיח שאין לסמוך להחזיר על הכתובים, אלא שבג"ד ח"ל לה, שהיה עומד ראתהו מת על מיעתו, והיה נאמנת כו'. אולם עי' בפנים ממנה פוסקים שכתבו דלא חיישין לזיוף הכותמת.

פ"ק פ"ח. אות ח'. (דף ע"א א', סד"ה ובמשיבת). וכ"כ באו"ז ח"א סי' תרל"ו, דתמה עמ"ש הרמב"ם ונודע שהוא כתב ישראל, [מקודם מעתיק: כתב ישראל], הא פשיטא דכתבו בכתובה שלנו, ישראל כתבו, ולמה נאמר שעכ"מ כתבו, ואם בא להחזיר אפי' כתב עכ"מ כשנודע שישאל כתבו, [הא נמי] פשיטא שמוחלת, דכיון דידעינן שישאל כתבו הא איכא ע"א ישראל שמעיד עליו שמה, וכי משום שכתב בלשון עכ"מ גרע, דמה לי אם מעיד בלש"ק שמה או בלש"ז, דבכל לשון שמעיד נאמן.

שם. אות ט'. גם במלפא חרי' חנינא סוסי' ח' כתב דנראה דישראל פסול שכתב לפי תומו פ' מת עדיף מכתב גמולת, דהא מלד הכשרה אין שום טעם לחלק מסיה לתומו לבין כוהב לתומו כמ"ש הכ"י, ורק שכתב"מ חומר דכבו דלא להוסיף עלה [וכמוכא בפנים באות א'], וא"כ י"ל דדוקא גבי עכ"מ דמלד הדין אין חורג עדות עליו כלל ורק במסל"ת ניכר שכן הוא הדבר, להכי י"ל דכבו דלא להוסיף עלה, אבל בישראל פסול דבכל האיסורין הוא מהימן בחורג עדות אלא לדעות אשה החמירו משום שמה עיניו נתן זה [וכמוכא בפנים בסק"ל אות ז' מהבחיבות], וגם אין דרך לשקר במסל"ת, מעתה בכותב לפי תומו דליכא הכ' חששא דשמה ע"כ, הוא מהימן כמו ישראל כשר.

פ"ק צ'. סוף אות ח'. (דף ע"ד טור ד'). ובמשפט נדק ח"כ סי' ס"ג שהשם בנדון דקמ"א סוף עור ז' דילמא משום שחיפשו אחר פ' אחר שהגויים שזרחו משום שהרגו לפ', וכחצ צ"ג אלא שנאמר דודאי הגוי המספר ידע ממקום אחר שהגויים הכס הרגו לפ', דל"כ לא ה"י מוסר אותם, ואף שזרחו מ"מ בזהכירי את שמוחם ודאי יחפשו אחריהם ויחפשו כמו שנחפשו האחרים, וכמ"ש בתה"ד בכתבים סי' קס"ה דדבר צרור ידע דל"כ אין דרך גוי למסור גוי חבירו צדדמי צעלמא כו' ע"ש, ועל הכל מטעם אחר אין לחוש כו', [כדנכסמן].

שם. יא. ובשהגיד בעיר אחרת שלא ידוע אם הגיע שם הקול. כתב במשפט נדק הכ"ל שכיון שגוי זה אמר דבריו במקום אחר לא בליפוטו [דשם נהרג], א"כ אם ה"י נודע לנו שיצא שם הקול שהרגו ליהודי בליפוטו ששמו פ', או היו מחפשים אותו שם, ה"י מקום לומר דבאומדנא אמר מחמת דברי הרונח [שהורה על פ'], אבל מאחר שאין ידוע לנו שיצא הקול שם אין לנו לבדות דברים מלבנו, [וכ"כ הר"ש סי' ל' המוצא בפנים באות ז', ע"ש].

יב. אם יש לצרף להקל בחשש דקול משום שה"י עד מפי עד. צה"ן רב סי' ו' צנזון ילא קול, אחר שפי' כמה לדדי ביתר צנזון הוסיף בדל"ז טור ז', עוד יש לנרץ צנ"ד מ"ש הריב"ל ח"א סי' ו' דצמפ"ע אשכחן קולא עפי ממעיד מפי עצמו, וכמ"ש הרמב"ם [וצש"ע סעי' ה'], ושאפי' המחמירים בצסק ג' ימים מודו דכשה"י עמפ"ע תלינן שהראשון ראהו חוץ ג"י ע"ש, ולפ"ז ה"י צנ"ד שהעידו מה ששמעו מהגויים תלינן להקל ואמרין שהראשון עינו ראו כל מה שהגיד, ואפי' להמחמירים בקול יודו צמפ"ע דליכא למיחש, וגם הס"ס שעשה הרב נוכח ג"כ לאומרו צנ"ד, שפי' הריב"ל דהיו כעין ס"ס, שמה אילו ה"י העד לפנינו ה"י אומר שנתברר לו שה"י חוג"י, ואח"ל שה"י אומר שלא נתברר לו [מ"מ] דילמא כן ה"י שצחוג"י ראהו, וה"י צנ"ד שמה המעידים להעידים אמרו מה שראו צעמס הריגתו ואם היו לפנינו היו מעידים כן, ואח"ל דלא ראו מהכריגה שום דבר, דילמא על מה שנתאמת להם

הכותב הוא מעיד זו דלא אין לרר שם עירו, לבין אם הכותב מעיר אחרת דלא לרר שם עירו. ועיקר דעות הפוסקים לענין שמו וש"א וש"ע לדינא, מצוה"ס באריכות באו"ה פ' סעי' י"ח ס"ק ק"ג.

פ"ק פ"ח. אות א'. (דף ס"ח א' סוף קטע א'). וכ"כ הח"ס ח"א סי' מ"ד ד"ה ועיין בהח"מ דלא במהרי"מ כ"ז. ועפ"ת סקנ"ז מ"ש מהפני חרי' והקבלת יעקב [מליסא] דכתב הבא ממרחקים יש להחמיר עפי, כיון שהוא מילתא דלא עבד לאגלויי כו'. אבל בערך שי דף מ"ג הביא נגדם ממהרי" וי"ל סי' פ"ח שהוכיח [לענין נאמנות ע"א מפי גמולת] דאפי' לא עלי"ג [שיחפס צסקר] סמכין, מהא דפסק הרמב"ם [וצש"ע] כאן מלא כתוב בשטר כו' אשתו מוחרת, ומשמע דאין חנו מכירים מי שכתבו, ומאי מדלע"ג איכא כו', א"ו בכלהו איכא למימר כיון דעלי"ג [עיקר הדבר] שלא מת, לא משקר.

ועיין בפנים צד"ה וכחצ צנ"ד דוד. וכחצ עוד שם, דממ"ש רבנו יואל בתשו' המוצא במהרי"ק שורש קט"ו משמע דמחרי" קיום. [שכתב שם אחר שרי יוסף מעיד מפי עד שמה פנ"פ מוחרת, אף שרי יוסף אינו בפנינו שיעיד עדותו, אלא כתב ידו שמכירין בעולם. וצ"ד ורשה חרמ"ד הוא בשורש קט"ב].

שם. אות ד'. (דף ס"ח ע"ג). ובחשופות ראש (אנקאווה) סי' מ"ה, בהביאה האשה תעודת שר לבא בחתימת ידו וגם בחותמו שמה פ' בעל פלוגית, וכחצ דמה שמוכן מכת"ר [השואל] דחשיב הכותם בקיום גמור לחתימת ידו, אינו כן, דצח"מ סי' קכ"א סעי' ג' מצוה"ס דפסקין כרז יהודה אמר שמואל שבצ"ק דף ק"ד דאין משלחין מעות בדיוקני כו', [פי' בשכתב לאחר שלא לי מעותי שצריך ע"י פ' וחתם בדיוקנו, אין משלחין עפ"ז], וע"ש צב"י שמיצא פרש"י ותוס' כו', ולפ"מ צפרישה שם דמ"ש רש"י מסר לו סימנים וכחצ לו חותמו, דהיינו או כתב לו אגרת וחתום בחותמו, לפ"ז פרש"י ותוס' כחדא כו', ע"ש, נקטין מכל זה דאף באגרת חתומה אין משלחין, וטעמא כמ"ש הראצ"ן המוצא צ"י" סק"ז דשמה זה הסימן גנבו או מלאו וזה ליקח הפקדון צערמה כו', וה"י צנ"ד כו', ואף דבכתמים דפקיעי שמייכו מהני, וכמ"ש תוס' שם מהא דגעיין ל"י א' דמר חתים צבורא ומר בכותא, וא"כ לכאורה י"ל דה"י צנ"ד שהוא שר וגדול אזלינן בחר חותמו, מ"מ ל"ד ורז המרחק, דהתם הכונה שחותמם ידוע בעולם והיו כאלו כתבו שמוחם וניכר כתב ידם, וה"י חותמיהו, [עי' רש"ם צ"ב קס"א ע"ב], משא"כ צנ"ד היכן הפקעת חותמו של השר, ומי יודע ודאי דאין שני לחותם זה, ומה גם דיש לחוש שמה נפל או נגנז מהשר ומלאו אחר וזי"ק צו, א"כ אין ליתר אחר החותם, וגם י"י דתוס' מפרשי דדיוקני היינו לזר מעשה ידים, מש"ה מהני צבו דפקיע שמייכו וסימנייהו לזיוף כמו בחתימתם, משא"כ לפי הראצ"ן דהיינו כעין חותם דשי"ך צוה גניבה ואבירה.

וע"ש עוד שמיצא מ"י משכנות הרועים ערך ח' אות מ"ד שדן צנזון חותמת שנהגו בעלי השררה כו', ושפי' המגן גבורים סי' ל"ב דמ"מ נאמן לומר לא חתמתי, ומוסיף, הרי מצוה דאפי' לדיניהם דחשבי לכת"י החתום בחותם, כשטר, עכ"פ לרר החותם להתקיים אפי' כשהוא של שר וגדול, וצדיקנו אינו חשוד כלל ד"ל שמה נפל או נגנז וזי"ק צו כנ"ל, הגם שהוא מילתא דלא שכיחא עכ"פ באיסור ח"א אין להקל אלא מה שמלאנו שהקילו והכו דלא להוסיף, ועוד אפי' ניחא דחשבינן ל"י קיום סו"ס ממ"י ה"ל כעדות גמורה ולא הוי מסל"ת כו', [דהכתב הוא לכונה הודעה, וגם בגרסה שבג"ז ניחא לבקשה האשה, ועי' עד"ז בס"ק ק"ג אות י"ח], ומשום כתב ערכאות אין להחזיר צנ"ד, דכ' הח"ס המוצא בפ"ת סקנ"ג [השי"ך לטעוף זה] דדוקא כשהיו שם כמה הוכחות כו', משא"כ צנ"ד שיש רק עדות השר, ומה גם שהוא אינו יודע ממיתתו

פ' שמה בעלה דעה הכי [שפניו אות כ'] למקרי מחטין להחיר, כ"ש צ"ד שכותבים ליתן נייר רחב שכן אלמנט. אלא שכתב בדקצ"ו טור ב, ד"ל דאין כותבם להחיר, אלא להודיע [שם להן הנחות] לפי החוק דאלמנה שיש לה בן הוא ראשון להשחרר מהנבל, ואף צנ"ד לפי שנות בעל רחוק שיהי' לה בן שיערך לשרת בלצא, מ"מ אולי נשאלה גרושה או אלמנה. ושם צ"ג הוסיף, גם י"ל שכתבו בן שיתנו לה מעורה שהיא, אלמנה חייל ותוכל לנסוע לכל מקום שתרצה. (וע"ע מדבריו בנדון זה המוצא בפנים ס"ק קי"ג אות כ"ע דף קי"ז טור ב').

שם. כז/א. כשגוי אמר לגוים אמרו לקרוביו שמת. בעמק שאלה ס"י ל"ב, ככתב שצא משני הגדוד לאנשי המערכה שפצ"פ מעיר זו שלקח לצא בשנה וביום פ' מת, ובקשו להודיע זה לקרוביו, אחר שהצא למחר"מ אלשיך [המוצא בפנים אות כ"י בדפ"ח א', בדברי הבית שלמה], דמבואר ממנו שבבין דהריב"ל ס"ל דרק אם אומר מי מאנשי הבית שישמע דברי צוה הוא מסל"ת, הא אם אומר אמרו לא הוא מסל"ת, בין אם אמר אמרו לאשהו ובין אם אמר אמרו לקרוביו, ושלפ"י צ"ד שכתבו שיוודיעו לקרוביו לא הוא מסל"ת, כתב דעכ"ז נראה לרד"ד דע"כ לא אמר מהר"ם אלשיך אלא באומר העכ"ם לישראל, אבל אם עכ"ם אומר לעכ"ם שיוודיע לאנשי בית פ' שמה, ודאי צוה לא הוא כונתו שיקבל עדותו אלא שרצונו לספר לפ"ת המעשה לאנשי ביתו ע"י העכ"ם השליח מפיו, והוי כמאן איכא בי חיובי, וכו', ובלא"ה נראה כיון דיש החולקים על הכ"י באומר אמרו [וכמו שהוכיח שם], וס"ל דגם באומר אמרו לא נפיק ממסל"ת, ח"כ ודאי שיש לסמוך צ"ד על דעת הריב"ל דרק באומר אמרו לאשהו נפיק ממסל"ת ולא באומר אמרו לאנשי ביתו ולקרוביו, [וזה דלא כהבית שלמה בפנים שמתחפף בהבנת דברי הריב"ל, ע"ש], ובפרט בעכ"ם באומר בן לעכ"ם וכו'.

שם. סוף אות ל"ה (דפ"ט ג'). גם מהר"ם איגרא צבוס"י י"ח כתב דלע"ג דאשת הנהרג היתה אלו [אלל הגמסל"ת כשריבר], מ"מ לא משמע צ"ש בתק"ע לאסור רק דאם צא להבית ודיבר אל האשה, משא"כ צבאן שהי' מדבר לחמחה.

שם. סוף אות מ'. (דף צ' טור ב'). וכ"כ ה"ר"מ צבנצנש [בגנראה בעל הפני משה] בתשו' שצאמר שלמה ס"י צ' דף י"ז, דאין לחוש בזה שצ"ד הזכיר הגוי שם אשת המת בכלל שמת הגוים קרובותיו, דעד כאן לא התמיר הריב"ל אלא באומר אמרו לאשה פ', אבל צ"ד שלא הזכיר שם האשה לחוד רק עם שאר נשים קרובות המת, שכל זה מורה שלא הי' מנחתו בהזכרת השמות כ"א להודיע לאחרים שידעו על איזה שלמה מדבר, דצב"ג פשוט דאין לחוש להזכרת שם האשה.

ס"ק ק"ה. סוף אות י"ו. (דף צ"ה א'). בענין כשמוטל על חגוי להודיע דחשיב כמו קש"ד). ובשאל ומשיב מהדו"ק ח"א ס"י קפ"ד דס"ח טור ב' צע"ה שהעיד ששמע מהממונים בלצא בפקודת היום שפי' מת, ופקפק הרב השואל אם זה חשוב מסל"ת מאחר שלא היה קש"ד, והוא כתב דפשיטא דהפקודה הוי מסל"ת וקשור דברים, דאטו הוא מחטין להעיד שמת אותו יחודי ששמו כו"כ, הלא הוא מספר בכללות כמה מתו, ובזהו המספר היו כמה וכמה גוים, והוא אין לר"ך רק יאודיע כמה נחסרו מהבטאטליון, והוא מסל"ת ממש.

ס"ק ק"ז. אות י"א י"ב. (דצ"ח א'). ובמשיבת נפש (הראשון) ס"י ל"ב צבנצנש שהוצא צב"י ל"א, בגוי שהסל"ת ליחודי שפי' מת ואמר לו היחודי שילך ויגיד הדברים לאשה ע"מ ויקבל מחנה, וכן עשה בגוי שסיפר לפני האשה ואמר שרואה שבר עבד זה, כ' דהגם שהריב"ל צ"ח ס"י ע"ו נסתפק היכא דבתחילה הסית לפי תומו ואח"כ צא ל"ד ומחטין להחיר ד"ל

לכס צודאי העידו, ואף שאינו מחפף הא רוצה דרצותה כצ"י שאל מחפף כו'. [אולם ע"י פנים באתיות הקדומים דנדוני כמה פוסקים ה"י בזה ששמעו מגוי, ח"כ הוי עמפ"ע ולא דנו להקל משום זה].

יג. כשיש לדון שלא לחוש לחקור, אם עכ"פ ראוי לשלוח לחקור עד"ו. בפרט מעט אחרון ס"י י"ו אחר שהוכיח שצנצנש אין לחוש שהעידו ע"פ השמועה, הביא דהכנס הפוסק כתב שצרכים צ"ד שצנצנצניקו לשאול את היחודים שאמרו להעד במקום זה להרגו פ' וחצירו, אם זה ה"י ע"פ השמועה או ששמע מהחמרים צענצנש כו', וכתב ונראה שאין לורך לשלוח שחקרו עד"ו כו', דצ"ד הא ליכא למיחש שאמר ע"פ השמועה ח"כ ח"ל עוד דרישת הענין, ואף דצ"י בתשו' כתב בנדוני דאי איתנייהו במקום קרוב דאפשר למישיילניהו שואלים ודורשים כו', מ"מ צ"ד אין העד הכי צענצנש נודע ויכיר אלעו כלל, ודאי שאל לחקור אחריו.

סעיף יב

ס"ק צ"ה. אות א'. (בסוף פסקא א', בדע"ו טור ב'). כ"כ הרמ"ש דף ע' טור ב' תוך שאר דבריו, דהא דקטנים בעדות אשה אינם נאמנים עד שיאמרו הכי אנו צאים כו' וכל אותם התנאים ואילו בשבועה כשאמר עכורכ היא סגי, דלאו משום דשבועה קיל מעדות אשה, אלא דהכא יש לחוש דילמא קמלא שכי' ואסקוה על שמו, וכמ"ש בגמ', לכך לר"ך לכל אותם התנאים, משא"כ בשבועה דלא שייך כך חששא.

סעיף יד

ס"ק ק"ג. אות ג'. (דפ"א ע"ד. סד"ה גם בפרה). וכ"כ באמר שלמה ס"י צ' ד"ח ע"ב. וכ"כ שם בד"ז ח' הריי רפאל צבנצנש.

שם. אות י"א. (דפ"ג א'). ובבית יחזק ס"י ע"ע אות ג' בעד שאמר שהנכרים שהוליו את הבעבע מן המים אמרו לו כי הוליו את פ' מהמים ושהם הולכים להעיד ע"ז לבית המשפט, ושיוכלו לישבע ע"ז, כתב דאין לומר שצב"ג נחשב כמחטין להעיד, דכיון שאמרו במסל"ת ליחודי מה שיעידו אלא השופט, לא איכפת לן, דכמו שמבואר ברמ"א סעי' ע"ו דדוקא אם שאלו ישראל ל"ה מסל"ת אבל אם שאלוהו נכרים מקרי מסל"ת, והטעם דמה ששואלים נכרים אותו לא נחטין להחיר, ח"כ ה"ה מה שהולך לשופט להעיד צוה לא כיון להחיר, ואף שכת"מ והע"ז וב"ש כתבו דבעינן דוקא שהישראל לא יח' באותו מעמד כששאלו הנכרי, אך נראה דה"ה צוה שהישראל לא הי' באותו מעמד כשהעיד רק שאמר לישראל לפ"ת שהולך להעיד לשופט, נמי מהני.

שם. אות י"ג. (דף פ"ד ע"ג). גם באמר שלמה ס"י צ' באמר בגוי חדע כו', כתב דף י"א ע"ב דפשיטא דמשום הא ליכא בית מחוש, והביא מהר"ם ס"י ל"ע דכל שלא הלך ל"ד אלא סיפר בשוקים וברחובות הוי מסל"ת, גם הביא להריב"ל ס"י צ' דאף שכותבו להודיע לאנשי ביתו ולאו דרך ספור מ"מ הוי מסל"ת, והביא מהר"ם גס צב"י ה' שכתב דרך ג' דברים מפקי ממסל"ת כו' [כמוצא בפנים באת א'], ואף שמכיון להודיע אין לחוש, וכן צב"י ע' כו', איגרא דמתשו' הכ"י משמע דשנראה דכותבו להוכיח דבר אף דלא צא ל"ד נפיק ממסל"ת, (ולפ"י תמוה מ"ש הרמ"ש ה"ל דכל הפוס' כו' לא מפקי ממסל"ת אלא הכך ג'), אך בתשו' מהר"ם הלוי ס"י ג' כתב שכל מ"ש הכ"י בתשו' הוא להלכה ולפלפל צבנצנש דיבמות, אבל למעשה הסכים כו'.

שם. אות כ"א. (דפ"ז ע"ג). ובמעק שאלה רס"י ל"ג צמכתים שצא מהגדוד של נכרים שיתנו מעורה לאשה שהיא אלמנה, כתב דצב"ג מקרי מחטין להחיר, דהא אפי' באומר אמרו לאשה

שם. סוף אות י"ד. (דף קמ"ב ע"ג). וכ"כ בצרות יעקב ח"ב סי' מ"ה, דלפמ"ש הרש"ל בחשו"י סי' ח"א והוצא בע"ז יו"ד סי' ק"י סקט"ז, דס"ס הוי כרוב, ופ"י צענוגל דהחמירו במשאלים ובגוסס אף דהוי רוצא למיתה, הרי דלא אזנין זכא צחר רוב, א"כ ה"כ דס"ס אינו מועיל בעדות מיתה הצעל, ומזה חמה (בהשמות) לח"צ שנדפסו בסוף ח"א) על הפוס' שכתבו היתר ס"ס צענוגל. וע"ע ע"ד הרש"ל בד"ה גס, דבסמוך.

שם. סוף אות ב'. (דף קמ"ג ג'). עוד לענין אם להתיר בס"ס בעינוגל. גס הרב מפשטווארסק בחשו"י שכתב משה סי' ס"ג לידד [צדכ"ס א'] להתיר עגונה מטעם ס"ס, דלא גדולים והרש"ל מכללם סוברים דס"ס מהני נגד חזקה איסור כמבואר ביו"ד סי' ק"י, וע"י צ"י אה"ע"ז סי' קנ"ז ממנה"ק שמתיר זקוק לנכס מומר ויש ע"א שמת, וביינו משום דאיכא ס"ס, שמה הלכה דע"א מועיל צינמה, ושמא הלכה כהפוסקים דממומר א"ל חליצה, הרי שהתיר אף דהוי נגד חזקה איסור, ואין לומר דהתם לא הוי חזקה איסור דילמלא א"ל חליצה ממומר, דמ"מ מחיים היתר אסורה, וע"י צינמות בסוגיא דספק קרוב לו או לא דמבואר בהדיא בדבריו, וע"י צמח"ס מלוזנין סי' ל"ז שהתיר מכה ס"ס אף צמח"ס לאחר נשואין אף דקודם שהמיר היתר צמח"ס איסור (שוק *), גס י"ל דלהתיר אשה נבעלה לא הוי חזקה איסור וכמ"ש החס"י בכתובות דחזק דדייקא ומונסבא מרע לחזקת א"א. וע"י בבור האבן סי' מ"ד שהאריך דס"ס מהני אף צחיתחזק איסורא, והעלה לחרץ כל קטיות הפני יחושע ע"ז.

גם בחמדה גנוזה סי' ח' לידד להתיר עגונה מטעם ס"ס, וכ' דלא נעלם ממנו שהחמירו האחרונים ביו"ד סי' ק"י שלא לדון בס"ס היכא דאיתחזק איסורא, מ"מ הלא כל ספרי השו"ת מהאחרונים והראשונים כולם פותחין פתח צדיני עגונות עפ"י ס"ס, ובאמת פשטן של דברים צה"ת הרש"ל סי' ח"א מרחין להתיר בס"ס אף במקום שהס"ס סותר החזקה, ואף שהפניו הרבה להקשות על המחמירין בס"ס נגד איתחזק איסורא עכ"ז לענין דינא אין בדבריו כדי חפיסה על כל הגדולים שהתירו הלכה למעשה, והאריך לדחות דבריו, ומסיק אף לגדל חומר האיסור לא יסמכו עליו לצד רק אם יסכימו להתיר עוד צ' בעלי הוראה מובהקים. וע' צאנן שמואל אות חמ"ט דף כ"ז ד'.

ועיין בעמק המלך על הרמב"ם פ"ג דקידושין הכ"א שהאריך הרבה בענין אם מהני ס"ס להתיר עגונה.

שם. אות כ"ט. (דף קמ"ד ג'). וכתב משה סי' ס"ג השיג [צדכ"ס א'] על רב א' שר"ל לצד היתר צדונו מטעם ס"ס דשמא סימנים דאוריותא ושמא הלכה כמ"ד דצ' סי' אלמנטיס מלערפי להיות סי' מובהק, וכחז עליו דה' חלוי צאשלי רצוני אם ספק דצט"א דלא חיפשיטא נכנס צדד ספק לרפו לס"ס, ע"י ש"ך יו"ד סי' ק"ד סק"ד, וצפר"ח יו"ד סי' כ"ט וסי' ל' סק"ב וצ"י ע"י וצ"י ק"י צקונ"י הספקות דין י"א, וצח"צ סי' ל', וכו' עוד צקוני"ע דין ל"ה דמסיק דאין להקל בס"ס כז.

ס"ק קכ"ד. אות א'. (דף קמ"ז א', בד"ה ובח"מ, לפני מהר"ש סבט). וצנולע צשערים מהדו"ת סי' ל"ה דל"י ריש

כוכה סופו על תחילתו, [כמוצא לקמן ס"ק קי"ד אות ו'], חבל כאל שהיה בגוי מסל"ת גמור בהגדתו הראשונה, חלא שהיכודי נתן חלצו צין שינוי לקבל פרס עבור הגדתו, א"כ אדרבה משמע דמסיקא לא היתר לו כונה לקבלת פרס כי נכרין הדברים שלא עלה על דעתו שיצא מחא איזו טובה לשום אדם, פשיטא דדבריו הראשונים לא נגרע ממסל"ת.

ס"ק קי"ג. אות ב'. (בדק"ה ע"ג סד"ה והעיר, לענין ערכאות, בדעת הפרש"ם). וצנולע מרדכי מהד"ת סי' ע"ו כתב דהפרש"ם צ"ח כ"ה [המוצא צלות ח'] וצנולע [המוצא צלות י"ג] תבר לגז"י ממש צ"ח כ"ז [המוצא כאל צפנים] ובחשו"י להתחם סופר [המוצא צפנים צלות ח' ד"ה ע"כ ג'], דאף שכתב שם דאין להוסיף על מ"ש חז"ל כו', י"ל דהיינו צמח. שגריך תקנת חכמים, כמו צע"א וגמסל"ת, דאף דמהימני ע"פ הלכה, אפשר דמשקרי, חבל ערכאות דמהימני מטעם דלא מרעו נפשיהו, א"ל לתקנה, דהוי כעודי ידיעה בלא ראי', דמהימני גס צדיני ממונות, כצח"מ סי' ל' כו'. חולס בהקדמה שם כתב הלצ"מ הנ"ל דזה אינו דשח"י סי' כ"ו דנדפס צעתון והוי מסל"ת מפני שאינו [כתוב צפרטיות] לחנשים דלא שייך שקרא והחול, חבל צערכאות לצד לא התיר. [ועל סי' כ"ה י"ל משום שראה צפוקס, מיהו אף ד"ל דלמעשה לא התיר שם חלא מטעם שכתוב צעתון חא ס"ס מוכח שפיר מדבריו שחזר מעלם הסביר שכתב דאין להוסיף עמ"ש חז"ל, משום דצכ"ג ל"ה הוספה].

סעיף סו

ס"ק קי"ו. אות כ"ג. (דף קל"א טור ב' סד"ה ובעצ"א). ומצינו שם דהג"ר כלל ג' סי' ו' כתב על המצ"ע שח"א חידוש גדול ולא ראה צא"ר הפוסקים שישצרו ק, ומ"מ סמך ע"ז צדונו שכתב בגוי על שאלה וכחז שיש להתיר מטעם ס"ס, דשמא יש לסמוך על סגרת המצ"ע, [והוסיף הע"א] דלפמ"ש [והוצא צפנים צלות הקודם] דע"י שאלה הוי ספק מסל"ת, א"כ א"ל צדונו, לסגרת המצ"ע, דצלח"ה יש להתיר אם יתחז כצר מחזקה א"א דאורייתא, דכיון דע"י שאלה הוי ספק מסל"ת נקטינן צספיקא לקולא כמו צעטימת איסור שח"א נמי ע"י שאלה, וכה דקו"ל דספק מסל"ת לחומרא, וכן חא דפריך צגמ' וכה איכא חצרו קאמר, היינו כשה"ל עדיין צחזקת א"א.

ועיין לקמן בס"ק קכ"ב אות ז' (צדף קל"ה) דמוצא מהרד"ז ועוד פוס' דגס צספק מסל"ת אין להתיר צאיסור דרצנן, ויש מחמירין שם.

ס"ק קכ"ב. סוף אות ג' (דף קל"ז ע"ד). וכן חילק צחורת חסד (מלוזנין) סי' ז' אות ו'.

ס"ק קכ"ג. אות ב'. (דף קל"ט א' אחרי הח"מ). וכ"כ הח"מ צנולע שכתבו (ראשונה) שצסקמ"ז ובחשו"י שצסקנ"ה דצפונתא דרצונתא הוי ספק א"א ויש לחוקמא חאשה צחזקת א"א, ודמי לצי כתיי עדים המכחישים ז"א' דאזנין לחומרא, ומה לי עדים ומה לי דיינים, ואשה זו צחזקת א"א קיימא. וע"י צפ"ח.

שם. סוף אות ד'. (דף קל"ט ע"ד). וע"י צמפתחות למחש"ס ח"ב סי' מ"ה שהציא מחשו"י החו"ט שצנולע צחראי סי' י' שכתב דאלו צני חשכנו ונרפת יש לנו להקל צספק פלוגתא. וע"י צעין יחזק ח"א סי' כ"ז מלות נ"ב והלכה שהאריך לתת טעם להפוסקים להקל צספק פלוגתא אף דצעלמא קו"ל דספד"א לחומרא, וצפר"ח הכ"א דאיתחזק איסור א"א.

שם. סוף אות ו'. (דף קמ"א ע"ג). ובחשו"י מאכצה ח"א סי' קל"ב כתב דצנולע יש כמה ס"ס חלא שאין לסמוך ע"י צמקס שיש חזקה איסור.

(*) אולם בעל השיב משה דחה [בדכ"ס א'] ראיותיו, וכתב דמהר"ק לא אמר כלל מטעם ס"ס רק מטעם דרוב"ם מתירין בע"א ביבבא והאוסר הוא יחיד, וע"י באה"ע"ז סי' קנ"ה ובב"ש שם סק"ב, ואף אם המנהג בהאוסר, מ"מ במצד דג"כ רוב"ם מתירין בלא חליצה אף ואין ראוי לפסוק כמותם, מ"מ באיכא גם ע"א שכת דאיכא ב' רובא דמתירין, מצדשין להתיר כל זמ, ואדרבה מכאן ראיה לאסור מדלא נזכר בדברי מהר"ק דיש כאן ס"ס ש"מ דלא מהני ס"ס באיתחזק איסורא, גם צדברי מהר"ם מלוזנין יש לדחות בע"ל כו'.

סעיף טז

פ"ק קכ"ח. אות ב'. (דקנ"ה ע"ד, סוף קטע א'). ומכ"י
 באסן סי' ק' כתב ע"ד חכ"ד דלין חוששין אלא כשיש
 הוכחה כו', דכוותו דלשמה היתה הוכחה בדברי הגוי הא' שהוא
 כמתפאר או מעיל אימה, לא חיישינן, דאם הי' הוכחה, איך אמר
 הגוי הכי במסל"ת שאמר לו הגוי הא' שמת פי, והלא הוא ראש
 ההוכחה שהי' להתפאר ויהיו דבריו מילי דבריו ומה לו לספר דברי
 שקר והוא נאמן לנו כשנים כשרים כיון שהוא מסל"ת, אלא ודאי
 לא הי' שם הוכחה שהעכו"ם הא' הי' כמתפאר וכיו"צ. [ובזה
 יתיישב מה שיש להעיר קצת על ראיות החכ"ד מחש"י מחכ"מ,
 כמוצא בפנים, דהתם הרי הגוי דיבר עם יחודי וכו' לא ראה
 בדבריו הוכחה שהי' לאיום וכיו"צ, משא"כ בני"ד שלא שמענו
 מהגוי הא' אולי באמת הי' הוכחה, ע"ז כי דה"ג מוכח שלא הי'
 הוכחה, מיהו פשטות ל' חכ"ד משמע לכאורה דכל שלא ראינו ולא
 ידענו שהי' הוכחה לאיים אין לחוש שהי', וא"ל הוכחה שלא
 היתה הוכחה].

שם. ד"ה וחבית מאיר. במ"ש נפ"מ בין העצמים, ע"י צמק
 שאלה בני"ד בהוספות לסקע"ה אות ו/א, דמזכיר עוד נפ"מ,
 לענין כשהגוי הא' הכחיש להי' ואמר לא אמרתי לך, והחזירה
 היתה ע"י שאלה, דלהב"ש ממ"ג צטלה בעדות ולהב"מ אינו נאמן
 לחזור ומכ"י עדות הכי, ע"ש.

פ"ק קכ"ט. סוף אות כ"ב. (דף קס"ו א'). וזה"ש באג"ס
 בחש"י שבאמר שלמה סי' ד', אחרי שהאריך בדרך
 כלל באופנים שאריך לשלוח לשאלו צעגונא, ודכ"א ממכ"י"ט ח"א
 סי' מ"א שבספק גמור שולחים אפי' למקום רחוק וממחזיקים
 [וכמוצא בבוספה לסקע"י], הוסיף ולפיי"ז במה שהסתפקתי
 בישראל מפי גוי ולא ידעתי אם הסל"ת, נראה דאפי' כשיהי' במקום
 רחוק לריק להמתין ולשאלו, לפי שהוא ספקא דבה, שאם לא הסל"ת
 אין כאן עדות, וזה"ש שד"ק שד"ק בגמפ"ג היינו משום דלא אפשר
 לחזור ולשאלו להגוי, וגם דסבר דשאלת גוי אינה מגרעת, ואף
 שהר"ש הלוי [המוצא בפנים] הקיל בזה ע"פ מהר"מ אלשיך, הא
 כתב שלא אמר כן אלא להלכה ולא למעשה, ונראה דאילו ראה
 לדברי מורי [המכ"י"ט בני"ל] וראיותיו בגדולות לא הי' מקיל
 בדבר, ואין ספק שלא נעלם ממורי חש"י הרב בני" [מהר"מ אלשיך]
 ואעפ"כ כתב להחמיר, וכן מ"ש הר"ש לחלק בכות הריב"ל דהוא
 דוקא במקום קרוב, היינו נמי לפי שראה רק למהר"מ אלשיך,
 ואילו ראה לדברי מורי הי' מפרש בהריב"ל דאפי' במקום רחוק
 הי' מחמיר, כ"ש שכבר כתבתי [בבוספה בני"ל] שדבריו נוטים
 בדברי מורי ואף הר"ש יודה, והי"ל חרי אשלי דבריו וראוי לחוש
 ולהחמיר אפי' בדבר קל כ"ש בערוה החמורה. ובאמר שלמה סי'
 ה' כתב דמה שחילק הר"ש הלוי בדברי הריב"ל כן נראה לדקדק
 מדבריו שכתב כיון שהוא צעירין ולא כתב כיון שהוא קיים צעולם
 כו', והוצא בבוספה לסקע"י ע"ש גם מ"ש מהר"מ וצ"ח
 דבריו ע"ש.

עור ד' כתב דמלשון הר"ן שבי' שרחוק הדבר שאשכח תאמר לאיש
 שלא הכירו מעולם שצטלה מת, צלח שאלה", משמעות הענין
 דבכל אופן שישאל נכרי לא הי' מסל"ת, ודלא כהח"מ.

פ"ק קכ"י. אות ט'. (דקנ"א סע"ג). וכן בשו"ת מחכ"מ ו'
 חציב סי' ה' דל"ז כתב צידדונו דכיון דהמגידים
 [הראשונים שזה העיד מהם] היו לפחות שנים, שכן אמר "אמרנו"
 לי, א"כ אפי' תימא דהי' ע"י שאלה, בדברים מוכחים דקוטטא
 קאמרי כיון דהיו שנים, דדבר זר ורחוק לומר דשני גוים ספרו מעשה
 זה מכוונים זה עם זה צמח רמזים, וכן יש להוכיח מדברי הכ"י
 בחש"י [המוצא לקמן אות י"ד].

שם. סוף אות י"ד. (דף קנ"ד ע"ג). לענין הודאת הרוצח
 ונמצא ההרוג בביתו. ובכ"י לוחי ח"צ סי' כ"ב (הראשון)
 כי דנ"ל דבר חדש דאפי' לשיטת החולקים על המכ"י"ק דלא מהני
 הודאת הרוצח בפני השופט, היינו דוקא היכא שהודה העכו"ם
 לפני השופט על הרוג אחד שלא נמלא צדיקו, אבל בנמצא ההרוג
 צדית העכו"ם שהודה, צכגון זה כלכו מודים דמהימן העכו"ם
 לברר דבריו ולומר שהוא הרגו, ואפי' צלח מסל"ת נאמן, וראי'
 לזה מב"צ ג"ג א' שור שהיה רועה ע"ג הנהר ונמצא שור הרג
 צלדו אעפ"י שזה ממונה וזה מועד ליגח זה מנושך וזה מועד
 לישך אין אומרים צידוע שזה הרגו, ופי' רש"ם משו"ה לא חזינו
 כאן בחר חזקה כיון שיש כאן רוב שוורים דעלמא דאיכא לספקי
 בשוורים עובא כו', ועולה מזה דאיכא דלית כאן רובא שפיר
 חזינו בחר חזקה דזה הרגו, וברי מצוה במתני' ריש פרק אין
 מעמידין דלא ידור עם העכו"ם מפני שהשוים על שפיכות דמים,
 וכן צעירובין דס"ב א' דלא גזרו בשכונת ישראל אחד אלא עכו"ם
 [לאסור לעגלם בחר צבצת, משום דלא שכיחא], מפני שירא לדור
 עמו בשכונתו, הרי לפנינו שחז"ל עשו את העכו"ם כמועד להרוג
 את האדם, וא"כ בני"ד שנמצא ההרוג צדיקו של העכו"ם דאיכא רובא
 דעלמא שוב חזינו בחר החזקה צידוע שזה הרגו, אולם הכתי' אין
 הדבר צריך שההרוג הזה הנמצא אצלו הוא אותו האיש הנאכזר
 ואשר הוצאו מחפשים אחריו, אכן אחרי העיון גם זה נוחא, דהא
 צירושלמי סוף יצמות מצוה דמשו"ה האמינוה לפונדקית אף שלא
 היתה מסל"ת משום דעשו אותה כחיה שנאמנת לומר זה כהן וזה
 לוי, ואריך להסביר דעת ש"ס הבבלי מדוע אמרו דאינה נאמנת
 רק מטעם מסל"ת צירוף מה שהוציאה להם מקלו ותרתילו, אך
 באמת החילוק פשוט, דגבי חיה שילדו הרבה נשים צדית אחד
 ונחשצו הוולדות אין כאן כי אם גילוי מלחא צעלמא, משו"ה
 נאמנת לברר הדבר משא"כ בפונדקית שהאיש היה לו חזקת חיים
 והפונדקית מעירה נגד החזקה אינה נאמנת רק משום מסל"ת,
 נמצא מצוה דאיכא דעדות העכו"ם אינה נגד החזקה רק לברר
 הדבר ולגיטי מילתא צעלמא, גם הש"ס דין מודה דכה"ג הימטכו
 כמו גבי חיה ולפיי"ז בני"ד אף לשיטת הש"ס דין מותרת שהרי
 צוהרנו דההרוג הנמצא אצל העכו"ם אמרינן צידוע שזה הרגו רק
 כל הספק אם הוא זה הנאכזר, וא"כ דברי העכו"ם שאומר שהוא
 סי' לא הי' רק גילוי מילתא צעלמא, ונאמן שפיר כחיה.